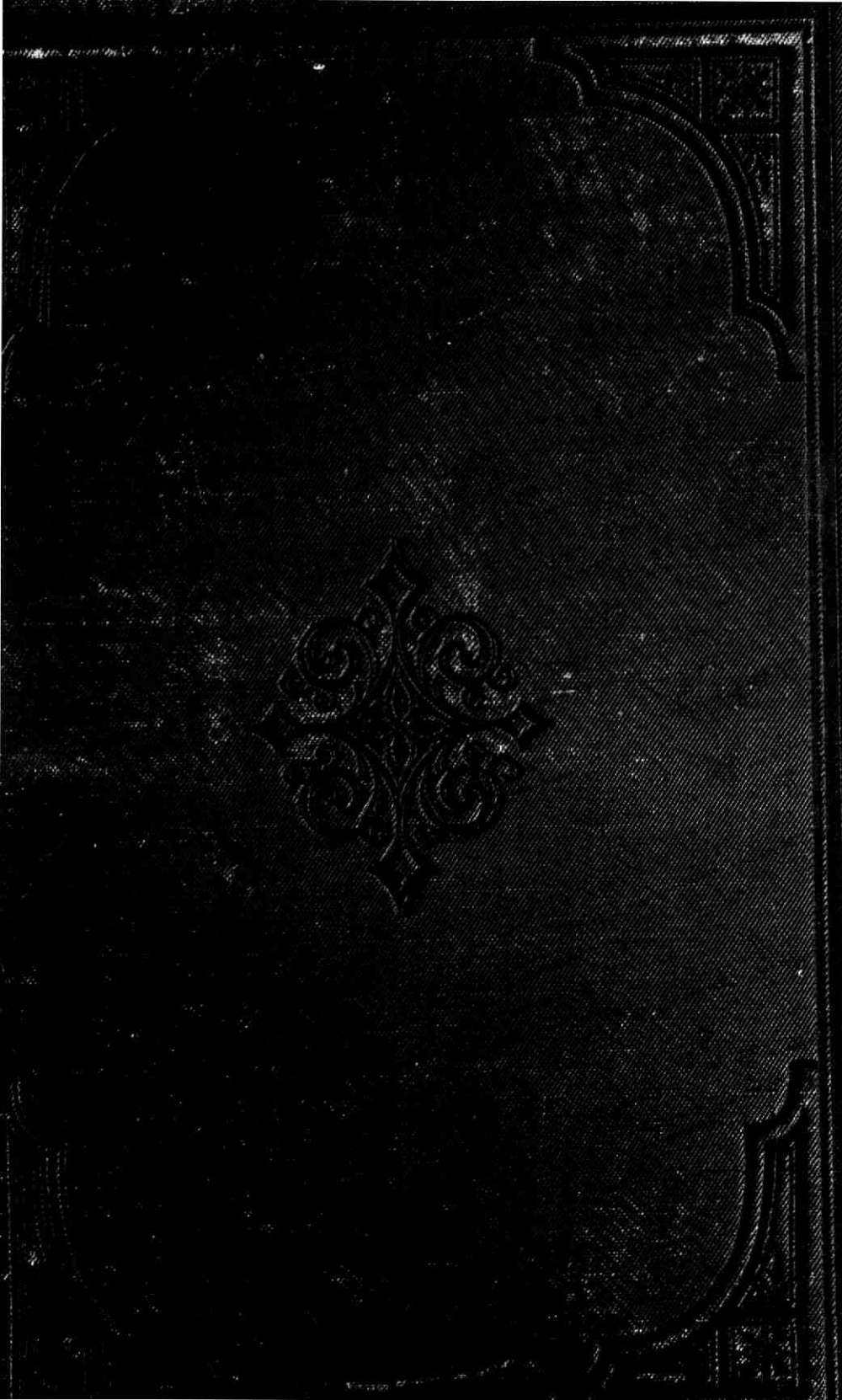

Wet tot regeling van het lager onderwijs

<https://hdl.handle.net/1874/233765>

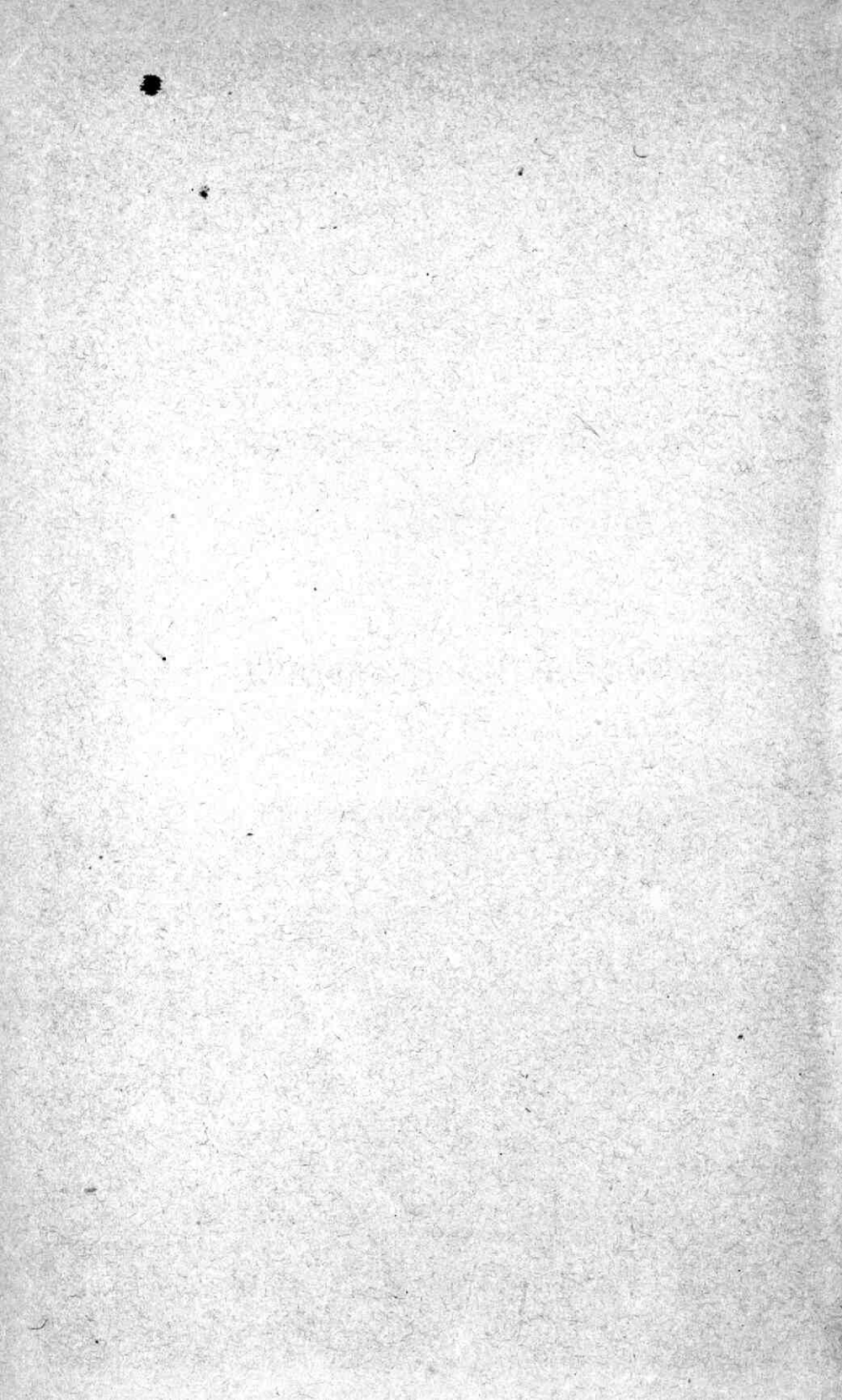
mm 10239

Kast 201

Pl. E No. 29

W. MIDDLEFIELD
[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]

WET OP HET LAGER ONDERWIJS.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

0497 6563

207.6.29

W E T

TOT

REGELING VAN HET

LAGER ONDERWIJS,

MET AANTEEKENINGEN, ONTLEEND AAN DE OFF.

STUKKEN DER STATEN-GENERAAL, AAN ADMINISTRATIEVE BE-

SLISSINGEN EN AAN DE LITERATUUR,

DOOR

H. J. G. HARTMAN,

Adj.-Commies ter Provinciale Griffie van Zeeland,

ONDER TOEZICHT VAN

MR. E. L. VAN EMDEN,

Advocaat te 's-Gravenhage.

SNEEK,

J. F. VAN DRUTEN.

1890.

VOORBERICHT.

Het doel, met deze uitgaaf beoogd, is hun, die tot de uitvoering der wet op het lager onderwijs hebben mede te werken, daarbij behulpzaam te zijn door mededeeling in beknopten vorm van hetgeen omtrent die uitvoering licht kan verspreiden. In verband daarmede vindt men omtrent het ontstaan van verschillende bepalingen en omtrent verschillende belangrijke vragen, die zich bij de jongste herziening hebben voorgedaan (als b.v.: grondwettigheid der subsidiën aan bijzondere scholen, rechtsgelijkheid van openbaar en bijzonder onderwijs, verwachtingen betreffende beëindiging van den schoolstrijd), slechts zeer korte aantekeningen, en evenzoo van de vele amendementen alleen die vermeld, welker mededeeling niet gemist kan worden tot recht begrip van hetgeen wet geworden is.

Van het aanvankelijk voornemen om met de uitgaaf van het laatste gedeelte te wachten totdat alle maatregelen, ter uitvoering der wet nog te nemen, in het Staatsblad zullen verschenen zijn, is afge- weken, teneinde de inteekenaren spoediger in het bezit te kunnen stellen van het register en van verschillende beslissingen betreffende

vragen, die de uitvoering der herziene wet reeds in den loop van dit jaar deed rijzen. Die maatregelen zullen nu later in een afzonderlijk vervolg worden vereenigd.

Voor den tekst der wet is overal spelling en interpunctie van het Staatsblad nauwkeurig gevolgd.

Aan de welwillende toestemming van Gedeputeerde Staten van Zeeland dank ik de mededeeling van enkele beslissingen, die ik tot dusver niet vermeld vond.

Hun zij daarvoor dank gebracht, evenals aan Mr. Van Emden voor de goede zorgen, door hem aan de uitgaaf besteed.

Middelburg, Juli 1890.

H. J. G. HARTMAN.

I N H O U D.

	Bladz.
Opgaaf van de officieele stukken der Staten-Generaal.	IX
Lijst van verkortingen	XI
<hr style="width: 10%; margin: auto;"/>	
OVERZICHT der wetten op het L. Onderwijs van 1857 tot 1889	1
Overgangsbepalingen (artt. IV en V) der wet van 11 Juli 1884 (S. no. 123)	42
Overgangsbepalingen (artt. V—X) der wet van 8 Dec. 1889 (S. no. 175)	42
WET op het Lager Onderwijs, zooals zij luidt na de in 1889 vast- gestelde wijzigingen, met aanteekeningen.	
Titel I. Algemeene bepalingen	45
Titel II. Van het openbaar onderwijs	78
§ 1. Van de scholen	78
§ 2. Van de onderwijzers	106
§ 3. Van de kosten van het onderwijs	163
Titel III. Van het bijzonder onderwijs	200
Titel IV. Van de akten van bekwaamheid tot het geven van Lager Onderwijs	216
Titel V. Van het toezicht op het Lager Onderwijs	231
Titel VI. Van bevordering van het schoolbezoek.	243
Titel VII. Overgangsbepalingen	247
Overgangsbepalingen (artt. V—X) der wet van 8 Dec. 1889 (S. no. 175)	253
VERVOLG der aanteekeningen.	260

BIJLAGEN.

KONINKLIJK BESLUIT van 22 Jan. 1880 (S. no. 5), tot regeling van het amtsgebied der Inspecteurs, Distr.- en Arrond.-Schoolopzieners en van de verdeeling hunner werkzaamheden . . .	277
KONINKLIJK BESLUIT van 8 Febr. 1881 (S. no. 26), houdende bepalingen nopens de bijdragen voor pensioen enz.	288
KONINKLIJK BESLUIT van 4 Mei 1883 (S. no. 41), waarbij worden vastgesteld algemeene maatregelen omtrent den bouw en de inrichting van schoollokalen	292
KONINKLIJK BESLUIT van 19 Febr. 1890 (S. no. 26), ter uitvoering van art. 54 <i>bis</i> der wet	296
KONINKLIJK BESLUIT van 3 April 1890 (S. no. 34), houdende voorschriften ter uitvoering van art. 12, 3de lid, sub 2 ^o ., der wet.	300
KONINKLIJK BESLUIT van 18 April 1890 (S. no. 64), houdende voorschriften ter uitvoering van art. 24 der wet	302
KONINKLIJK BESLUIT van 29 Juni 1890 (S. no. 97), tot vaststelling der regelen voor de Rijksnormaallessen, bedoeld in Art. 12 der wet	303
ALPHABETISCH REGISTER.	309

O P G A A F

VAN DE

OFFICIEELE STUKKEN DER STATEN-GENERAAL.

WET VAN 13 AUG. 1857 (S. NO. 103).

Ontwerp aangeboden bij Kon. boodsch. van 21 Febr. 1857 (Bijl. Hand. Staten-Gen. 1856/7 no. 84). Mem. van Toel. onderteeikend door den Min. Van Rappard. Voorloopig verslag der Tweede Kamer gedagteekend 6 April 1857, Mem. van Beantwoording 16 Juni 1857, Eindverslag 24 Juni 1857. De beraadslagingen in de Tweede Kamer duurden van 29 Juni—20 Juli 1857 (Hand. blz. 958—1232); op 20 Juli 1857 werd het ontwerp aangenomen met 47 tegen 13 stemmen. Bij de Eerste Kamer kwam het in 4 Aug. 1857; het Verslag, bevattende tevens het antwoord der Regeering, is gedagteekend 10 Aug. 1857. In de zitting van 12 Aug. 1857 werd het ontwerp behandeld en goedgekeurd met 34 stemmen tegen 1.

WET VAN 17 AUGUSTUS 1878 (S. NO. 127).

Ontwerp aangeboden bij Kon. boodsch. van 2 Maart 1878 (Bijl. 1877/8 no. 130). Mem. van Toel. onderteeikend door den Min. Kappayne van de Coppello. V.V. der Tweede Kamer gedagteekend 30 April 1878, M.v.B. 1 Juni 1878, Eindverslag 5 Juni 1878. Beraadslagingen van 17 Juni tot 18 Juli 1878 (Hand. blz. 944—1390); op 18 Juli 1878 werd het ontwerp aangenomen met 52 tegen 30 stemmen. Bij de Eerste Kamer kwam het in 30 Juli 1878; het V.V. is gedagteekend 3 Aug. 1878, het Eindverslag, bevattende de M.v.B., 5 Aug. 1878. In de zitting van 7 Aug. 1878 werd het ontwerp behandeld en goedgekeurd met 26 tegen 10 stemmen.

WET VAN 27 JULI 1882 (S. NO. 117).

Voorstel ingezonden door het lid der Tweede Kamer Jhr. Mr. A. F. De Savornin Lohman bij brief van 4 Maart 1882 (Bijl. 1881/2 no. 135). V.V. der Tweede Kamer gedagteekend 20 Maart 1882, M.v.B. 19 April 1882, Eindverslag 25 April 1882. Het voorstel werd op 28 en 29 Juni 1882 behandeld (Hand. blz. 1201—1216), en op laatstgemelden dag aangenomen met 46 tegen 24 stemmen. Bij de Eerste Kamer kwam het in 4 Juli 1882; het Eindverslag is gedagteekend 6 Juli 1882. In de zitting van 7 Juli 1882 is het voorstel behandeld en goedgekeurd met 24 tegen 13 stemmen.

WET VAN 3 JAN. 1884 (S. NO. 2).

Voorstel ingezonden door het lid der Tweede Kamer Dr. P. J. F. Vermeulen bij brief van 9 Nov. 1882 (Bijl. 1882/3 no. 103). V.V. der

Tweede Kamer gedagteekend 2 Juli 1883, M.v.B. 3 Sept. 1883, Eindverslag 20 Sept. 1883 (Bijl. 1883/4 no. 65). Op 17 Oct. 1883 had de beraadslaging plaats (Hand. blz. 155—164), en werd het voorstel aangenomen met 57 tegen 18 stemmen. Bij de Eerste Kamer kwam het in 29 Nov. 1883; het Eindverslag is gedagteekend 1 Dec. 1883. In de zitting van 3 Dec. 1883 is het voorstel behandeld en goedgekeurd met algemeene stemmen.

Voorstel ingezonden door de leden der Tweede Kamer Mr. Æ. Baron Mackay, Jhr. Mr. G. L. M. H. Ruys van Beerenbroek, Jhr. Mr. A. F. De Savornin Lohman en Dr. H. J. A. M. Schaepman bij brief van 5 Dec. 1883 (Bijl. 1883/4 no. 140). V.V. der Tweede Kamer gedagteekend 2 April 1884, M.v.B. 16 Mei 1884, Eindverslag 19 Mei 1884. Het voorstel is in den vorm van amendementen op het hieronder vermelde Regeeringsvoorstel ingediend; na de stemmingen over art. 24, op 24 Mei 1884, zijn echter zoowel de amendementen als het voorstel ingetrokken.

WET VAN 11 JULI 1884 (S. NO. 123).

Ontwerp aangeboden bij Kon. boodsch. van 26 Jan. 1884 (Bijl. 1883/4 no. 161). M.v.T. onderteeekend door den Min. Heemskerk. V.V. der Tweede Kamer gedagteekend 2 April 1884, M.v.B. 2 Mei 1884, Eindverslag 19 Mei 1884. De beraadslagingen werden gehouden van 26 tot 30 Mei 1884 (Hand. blz. 1417—1475); op 30 Mei 1884 werd het ontwerp aangenomen met 40 tegen 31 stemmen. Bij de Eerste Kamer kwam het in 30 Juni 1884; het Eindverslag is gedagteekend 3 Juli 1884. In de zitting van 7 Juli 1884 is het ontwerp behandeld en aangenomen met 33 tegen 2 stemmen.

WET VAN 15 APRIL 1886 (S. NO. 64),

houdende bepalingen, regelende het in werking treden van het bij de wet van 3 Maart 1881 (S. no. 35) vastgestelde Wetboek van Strafrecht en den overgang van de oude tot de nieuwe strafwetgeving, alsmede om overeenstemming te brengen tusschen de bestaande wetten en het nieuwe wetboek (zoogenaamde Invoeringswet).

WET VAN 31 DECEMBER 1887 (S. NO. 265),

tot wijziging van bestaande wetten, ten einde die in overeenstemming te brengen met het Wetb. van Strafvordering, in het Wetb. van Strafrecht en, in verband met de thans geldende strafwetgeving, in het Burg. Wetb.

WET VAN 8 DEC. 1889 (S. NO. 175).

Ontwerp aangeboden bij Kon. boodsch. van 13 April 1889 (Bijl. 1888/9 no. 89). M.v.T. onderteeekend door den Min. Mackay. Verslag der

Commissie van voorbereiding, waarin opgenomen het V.V. van het onderzoek in de Tweede Kamer (dd. 20 Juni 1889), het antwoord der Reg. (dd. 20 Juli 1889) en de uitkomsten van het mondeling overleg van de Reg. met de Comm. van voorb., vastgesteld 6 Aug. 1889. De beraadslagingen zijn gehouden van 22 Aug.—13 Sept. 1889 (Hand. 1888/9 blz. 1303—1643) en op 24 Sept. 1889 (Hand. 1889/90 blz. 43—63); op 26 Sept. 1889 werd het ontwerp aangenomen met 71 tegen 27 stemmen. Bij de Eerste Kamer kwam het in 21 Oct. 1889; het V.V. is gedagteekend 13 Nov. 1889, het Eindverslag, bevattende de M.v.B., 25 Nov. 1889. Het ontwerp werd behandeld in de zittingen van 3—6 Dec. 1889, en in die van laatstgenoemde dagteekening aangenomen met 31 tegen 18 stemmen.

De tekst der wet, zooals zij na de laatste wijziging luidt, is bekend gemaakt bij K.B. 14 Dec. 1889 (S. no. 177).

LIJST VAN VERKORTINGEN.

- M.v.T.* 1878, 1884 Memorie van Toelichting en Memorie van Beantwoording, behorende bij de wetten van 1878, 11 Juli 1884 en 1889. Bij de stukken van 1889 wijzen de cijfers de bladzijden van het verslag der Commissie van voorbereiding aan.
- M.v.B.* 1878, 1884 of 1889.
- Mond. overl.* 1889. Uitkomsten van het mondeling overleg der Commissie van voorbereiding met de Regeering in 1889. De cijfers wijzen de bladzijden van het verslag der Commissie aan.
- Verslag* 1889. Verslag der Comm. van voorbereid. in 1889.
- M.v.B.* 1e K. 1889. Memorie van Beantwoording op het verslag der Eerste Kamer betreffende de wet van 1889.
- V.V.* Voorloopig Verslag.
- M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1884, 1889. Redevoering van den Min. van Binnenl. Zaken in de Tweede Kamer bij de behandeling van een der genoemde wetten. Het cijfer wijst de bladzijde van de Handelingen der Staten-Generaal over 1877/8, 1883/4 of 1888/9 aan.
- M.v.B.Z.* 1e K. 1889. Als boven in de Eerste Kamer.
- K.B.* Koninklijk Besluit.
- M.v.B.Z.* Rapport of beslissing van den Min. van Binnenl. Zaken.
- M.v.F.* Beslissing van den Min. van Financiën.

<i>G.S.</i>	Beslissing van Gedeputeerde Staten.
<i>C.d.K.</i>	Idem van den Commissaris des Konings.
<i>Insp. l.o.</i>	Advies der vergadering van Inspecteurs van het lager onderwijs.
<i>H.R.</i>	Arrest van den Hoogen Raad.
<i>S.</i>	Staatsblad.
<i>St.-ct.</i>	Staats-courant.
<i>Schoolversl.</i>	Verslag van den staat der hooge-, middelbare en lagere scholen in het Koninkr. der Nederlanden.
<i>Verslag (m. d. naam eener prov. er bij).</i>	Verslag van den toestand der provincie, uitgebracht door Gedeputeerde Staten.
<i>P.B.</i>	Provinciaal blad.
<i>R.v.S.</i>	Raad van State, afdeling voor de geschillen van bestuur. Uitg. Gebr. Belinfante.
<i>Arntz.</i>	Handelingen over de herziening der Grondwet, uitgegeven onder toezicht van Mr. A. R. Arntzenius.
<i>Buys.</i>	De Grondwet, toelichting en kritiek, door Mr. J. T. Buys.
<i>Bijdr.</i>	Bijdragen tot de kennis van het Staats-, Provinciaal- en Gemeentebestuur in Nederland.
<i>v.E.</i>	De rechtspraak en de administratieve beslissingen op de Nederl. Staatswetten, door Mr. E. L. Van Emden.
<i>T.A.R.</i>	Tijdschrift ter beoefening van het administratief recht.
<i>Hubr.</i>	De onderwijswetten in Nederland en hare uitvoering, door Mr. P. F. Hubrecht, afdeling C.
<i>Ht.</i>	De wet op het lager onderwijs en de daarbij behorende verordeningen, door Mr. P. F. Hubrecht. Het cijfer wijst het nummer der aantekeningen aan.
<i>T.C. en M.</i>	De wet op het lager onderwijs, door S. Blaupot Ten Cate en A. Moens, derde druk.
<i>Gemst.</i>	Gemeentestem.
<i>W.B.A.</i>	Weekblad voor de Burgerlijke Administratie.
<i>Wekker.</i>	De Wekker, nieuwe bijdragen voor het onderwijs.
<i>W.v.h.R.</i>	Weekblad van het Recht.
<i>D.s.o.</i>	Districts-schoolopziener.
<i>A.s.o.</i>	Arrondissements-schoolopziener.

De Romeinsche cijfers wijzen het deel, de Arabische de bladzijden aan.

OVERZICHT

DER WETTEN OP HET LAGER ONDERWIJS

VAN 1857 TOT 1889.

TEKST DER WET VAN
18 AUG. 1857, S. NO. 103.

TEKST DER WET VAN
17 AUG. 1878, S. NO. 127,
met opgave der wijzigingen, aan-
gebracht bij de wetten van:
27 JULI 1882, S. NO. 117,
3 JAN. 1884, S. NO. 2,
11 JULI 1884, S. NO. 123,
15 APRIL 1886, S. NO. 64, en
31 DEC. 1887, S. NO. 265.

Deze wetten zijn in onderstaande
rubriek aangeduid met: 1878, 1882,
Jan. 1884, 1884, 1886 en 1887.

*Met deze letter zijn gedrukt de bepalingen
der wet van 1878, die door bepalingen van
een der bovengenoemde wetten zijn vervangen.*

*Met deze letter zijn die bepalingen
gedrukt, welke door bepalingen der
wet van 1889 zijn vervangen.*

OPGAAF DER WIJZIGINGEN,
aangebracht bij de wet van 1889.

*De bepalingen dezer wet zijn ge-
plaatst naast de daarmede overeen-
komende bepalingen der wet van 17
Aug. 1878, S. no. 127, hiernerens.*

*Wij Willem III, bij de gratie
Gods, Koning der Nederlanden,
Prins van Oranje-Nassau, Groothertog
van Luxemburg, enz., enz., enz.*

*Allen, die deze zullen zien of hoo-
ren lezen, salut! doen te weten:*

*Alzoo Wij in overweging genomen
hebben, dat art. 194 der Grond-
wet voorschrijft, dat de inrigting
van het openbaar onderwijs, met eer-
biediging van ieders godsdienstige be-
grippen, door de wet wordt geregeld;
dat er overal in het Rijk van over-
heidswege voldoende openbaar lager
onderwijs wordt gegeven, en dat het
geven van onderwijs vrij is, behou-
dens het toezigt der overheid, en
bovendien, voor zooveel het middelbaar
en lager onderwijs betreft, behou-
dens het onderzoek naar de be-
kwaamheid en zedelijkheid des onder-
wijzers; het een en ander door
de wet te regelen;*

*dat het noodzakelijk is, in af-
wachting der regeling van het mid-
delbaar en hooger onderwijs, aan
die bepalingen, voor zooveel het la-
ger onderwijs betreft, gevolg te ge-
ven;*

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRA-
TIE GODS, KONING DER NEDERLAN-
DEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU,
GROOTHERTOG VAN LUXEMBURG,
ENZ., ENZ., ENZ.

*Allen, die deze zullen zien of hoo-
ren lezen, salut! doen te weten:*

*Alzoo Wij in overweging genomen
hebben, dat herziening der wet
van 13 Augustus 1857 (Staatsblad
No. 103) noodzakelijk is (1878);*

*Alzoo Wij in overweging genomen
hebben, dat het wenschelijk is enkele
artikelen der wet van 17 Augustus
1878 (Staatsblad no. 127), hou-
dende herziening der wet van 13 Au-
gustus 1857 (Staatsblad no. 103),
tot regeling van het lager onder-
wijs, te wijzigen (1882 en 1884);*

*Alzoo Wij in overweging genomen
hebben, dat het wenschelijk is, eene
wijziging te brengen in art. 65 der
wet van 17 Augustus 1878 (Staats-
blad no. 127), houdende herziening
der wet van 13 Augustus 1857
(Staatsblad no. 103) tot regeling
van het lager onderwijs (Jan. 1884);*

De bij deze wet vastgestelde bepa-
lingen zijn gedrukt naast de bepa-
lingen der wet van 17 Aug. 1878,
S. no. 127, in wier plaats zij treden.
Gedeelten van artikelen, die on-
veranderd zijn vastgesteld, zijn hier-
onder niet overgenomen.

Alzoo Wij in overweging genomen
hebben, dat het wenschelijk is de wet
van 17 Augustus 1878 (Staatsblad
no. 127) tot regeling van het lager
onderwijs, zooals die is gewijzigd
bij de wetten van 27 Juli 1882
(Staatsblad no. 117), 3 Januari
1884 (Staatsblad no. 2), 11 Juli
1884 (Staatsblad no. 123) en 15
April 1886 (Staatsblad no. 64),
gedeeltelijk te herzien;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

TITEL I.

Algemeene bepalingen.

Art. 2. Lager onderwijs wordt gegeven in scholen en in de woningen der ouders of roogden van de kinderen.

Het eerste is school-, het laatste huisonderwijs.

Onderwijs aan de kinderen van ten hoogste drie gezinnen gezamenlijk wordt nog als huisonderwijs beschouwd.

Art. 1. Het lager onderwijs wordt onderscheiden in gewoon en meer uitgebreid onderwijs.

Het gewoon lager onderwijs omvat het onderwijs in:

- a. het lezen,
- b. het schrijven,
- c. het rekenen,
- d. de beginselen der vormleer,
- e. die der Nederlandsche taal,

g. die der geschiedenis,

- f. die der aardrijkskunde,
- h. die der kennis van de natuur,
- i. het zingen.

Tot het meer uitgebreid lager onderwijs wordt gerekend het onderwijs in:

k. de beginselen der kennis van de leerende talen,

- l. die der wiskunde,
- o. het teekenen,
- m. die der landbouwkunde,

- n. de gymnastiek,
- p. de handwerken voor meisjes.

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

TITEL I.

ALGEMEENE BEPALINGEN.

Art. 1. Lager onderwijs is huis- of schoolonderwijs.

Onderwijs, gegeven aan kinderen van ten hoogste drie gezinnen gezamenlijk in de woning van het hoofd van een dier gezinnen, is huisonderwijs.

Ieder ander onderwijs wordt voor de toepassing dezer wet als schoolonderwijs beschouwd (1878).

Ieder ander onderwijs, waaronder ook het onderwijs in armeninrichtingen, gods-, gast- en werkhuizen, gestichten van weldadigheid en andere instellingen van openbaar nut gegeven, wordt voor de toepassing dezer wet als schoolonderwijs beschouwd. (1884.)

Art. 2. Onder lager onderwijs begrijpt deze wet het onderwijs in

- a. het lezen;
- b. het schrijven;
- c. het rekenen;
- d. de beginselen der vormleer;
- e. die der Nederlandsche taal;

f. die der vaderlandsche geschiedenis;

- g. die der aardrijkskunde;
- h. die van de kennis der natuur;
- i. het zingen;

k. de nuttige handwerken voor meisjes.

Aan lagere scholen kan bovendien onderwijs gegeven worden in

- l. de beginselen der Fransche taal;
- m. die der Hoogduitsche taal;
- n. die der Engelsche taal;
- o. die der algemeene geschiedenis;
- p. die der wiskunde;
- q. het handteekenen;
- r. de beginselen der landbouwkunde;
- s. de gymnastiek;
- t. de fraaije handwerken voor meisjes.

Onder lager onderwijs begrijpt deze wet het onderwijs in:

- d. de beginselen der Nederlandsche taal;
- e. die der vaderlandsche geschiedenis;
- f. die der aardrijkskunde;
- g. die van de kennis der natuur;
- h. het zingen;
- i. de eerste oefeningen van het handteekenen;
- j. de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek;

Aan lagere scholen kan bovendien onderwijs gegeven worden in:

- t. de fraaie handwerken voor meisjes.

Art. 3. De lagere scholen worden onderscheiden in openbare en bijzondere scholen.

Openbare scholen zijn die, opgericht en onderhouden door de gemeenten, de provinciën en het Rijk, afzonderlijk of gezamenlijk; de overige zijn bijzondere scholen.

Aan bijzondere scholen kan van wege de gemeente of de provincie subsidie worden verleend, onder zoodanige voorwaarden, als het gemeente- of provinciaal bestuur noodig acht.

De aldus gesubsidieerde scholen zijn toegankelijk voor alle kinderen, zonder onderscheid van godsdienstige gezindheid. Het 1e en 2e lid van art. 33 zijn op die scholen toepasselijk.

Art. 3. Lagere scholen, waarvan de kosten geheel of gedeeltelijk door de gemeenten of het Rijk worden gedragen, zijn openbare, alle andere zijn bijzondere scholen.

Door waterschappen of provinciën worden geene uitgaven ten behoeve van het lager onderwijs gedaan.

Onverminderd het bepaalde in het 1e lid, worden als bijzondere scholen beschouwd de zoodanige, waaraan onderwijs gegeven wordt in een of meer der vakken, genoemd in art. 2 onder l, m en n, en het vak, aldaar genoemd onder p, en aan welke van wege de gemeente subsidie wordt verleend onder de voorwaarden, die de gemeenteraad noodig acht. Op deze scholen zijn de artt. 4 en 5 en het 1e en 2e lid van art. 33 toepasselijk.

Art. 4. Art. 5 der wet van 1 Junij 1865 (Staatsblad no. 58) is toepasselijk op alle lokalen, waarin lager schoolonderwijs gegeven wordt.

Bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur worden door Ons, zoowel in het belang van de gezondheid als van het onderwijs, algemeene regelen vastgesteld omtrent den bouw en de inrigting der lokalen, waarin openbaar lager schoolonderwijs gegeven wordt, alsmede omtrent het aantal kinderen dat daarin mag worden toegelaten, met bepaling in hoever deze regelen verbindend zijn voor de lokalen, waarin bijzonder lager schoolonderwijs gegeven wordt (1878).

of en in hoeverre deze regelen verbindend zijn voor de lokalen, waarin door gemeenten gesubsidieerd bijzonder lager schoolonderwijs wordt gegeven (1882).

Art. 5. Geen lager schoolonderwijs wordt gegeven in lokalen, welke door den inspecteur van het geneeskundig Staatstoezigt als schadelijk voor de gezondheid zijn afgekeurd (1878).

zijn afgekeurd als schadelijk voor de gezondheid of van onvoldoende ruimte voor het aantal schoolgaande kinderen (1882).

De inspecteur spreekt de afkeuring uit bij schriftelijke en met redenen omkleede verklaring en zendt daarvan afschrift aan Gedeputeerde Staten en tenzelfden dage aan het gemeentebestuur, aan den districts-schoolopziener en aan het hoofd der school. Gedeputeerde Staten gelasten

Art. 3. De lagere scholen opgericht en onderhouden door het Rijk of de gemeenten zijn openbare, de overige zijn bijzondere scholen.

Door waterschappen of provinciën worden geene uitgaven ten behoeve van het lager onderwijs gedaan.

Aan bijzondere scholen noch aan bijzondere inrichtingen tot opleiding van onderwijzers mogen van wege de gemeente geldelijke bijdragen of eenige andere ondersteuning middelrijk of onmiddellijk worden toegelaten, dan in de gevallen en onder de voorwaarden in deze wet genoemd.

Art. 4. Geen schoolonderwijs wordt gegeven in lokalen, die door den districts-schoolopziener verklaard zijn voor de gezondheid schadelijk te wezen of van onvoldoende ruimte voor het aantal schoolgaande kinderen.

burgemeester en wethouders der gemeente, waarin het lokaal ligt, deze verklaring af te kondigen binnen een door hen te bepalen termijn.

Bij Gedeputeerde Staten kunnen tegen de uitspraak van den inspecteur in hooger beroep komen

- a. de districts-schoolopziener;
- b. het hoofd der school;
- c. de eigenaar of bruiker van het lokaal;
- d. de ouders of verzorgers van schoolgaande kinderen.

Het beroep moet worden ingesteld binnen dertig vrije dagen, te rekenen van den dag, waarop het afschrift der verklaring van den inspecteur op last van Gedeputeerde Staten door het gemeentebestuur is afgekondigd.

Gedeputeerde Staten geven aan elk der in beroep gekomen belanghebbenden schriftelijk kennis van hunne beslissing.

Ieder, die bij de beslissing partij geweest is, kan daartegen bij Ons in hooger beroep komen.

Dit moet ingesteld worden binnen dertig vrije dagen, te rekenen van den dag, waarop de kennisgeving van de beslissing van Gedeputeerde Staten den belanghebbenden is toegezonden.

Hangende de termijnen van beroep en tot de eindbeslissing kan met het geven van onderwijs in het afgekeurd lokaal worden voortgegaan, ten ware de inspecteur van het geneeskundig staatstoezigt om dringende redenen, in zijne verklaring uitdrukkelijk te vermelden, anders mogt hebben bevolen.

Zijn aan het afgekeurd lokaal de noodige verbeteringen aangebragt en deze door den inspecteur van het geneeskundig staatstoezigt schriftelijk goedgekeurd, dan kan het onderwijs in dat lokaal worden hervat (1878).

Indien de inspecteur van het geneeskundig Staats-toezigt schriftelijk verklaart, dat het afgekeurde lokaal voldoende verbeterd is, of dat het aantal kinderen genoegzaam beperkt is, kan het onderwijs worden hervat (1882).

Indien in zijne uitspraak niet wordt berust, beslissen Gedeputeerde Staten na een nieuw zelfstandig onderzoek.

Het komen in hooger beroep, zoo van de uitspraak van den schoolopziener als van die van Gedeputeerde Staten, geschiedt binnen veertien dagen, te rekenen van den dag, waarop de kennisgeving der uitspraak bij de belanghebbenden is ontvangen.

Tot het komen in hooger beroep zijn beroegd allen, ten wier nadeel de uitspraak is uitgerallen, met name de ouders of voogden der schoolgaande kinderen, indien de schoolopziener in de uitspraak van Gedeputeerde Staten heeft berust.

In afwachting der eindbeslissing kan het onderwijs in het afgekeurde lokaal worden voortgezet.

Art. 5, 1e lid. *Het schoolonderwijs wordt gegeven door hoofd- en hulponderwijzers, hoofd- en hulponderwijzeressen en kweekelingen, zoo mannelijke als vrouwelijke.*

Art. 6. Als in 1878.

Art. 6. Niemand mag lager onderwijs geven, die niet in het bezit is der bij deze wet gevorderde bewijzen

van bekwaamheid en zedelijkheid.
Vreemdelingen behoeven bovendien Onze vergunning.

Art. 7. De bepalingen van het voorgaand artikel zijn niet toepasselijk op:

a. de kweekelingen, voor zooveel betreft het onderwijs in de school, waarin zij werkzaam zijn;

b. hen, die uitsluitend aan de kinderen van één gezin lager onderwijs geven;

c. hen, die van het geven van lager onderwijs geen beroep makende en zich zonder geldelijke belooning daartoe bereid verklarende, van Ons vergunning hebben verkregen tot het geven van zoodanig onderwijs;

d. de candidaten en doctoren in de letteren en in de wis- en natuurkunde, voor zooveel zij door hunne academische graden bevoegd zijn onderwijs te geven in een of eenige der vakken, vermeld in art. 1.

Art. 5, 2c, 3e en 4e lid. Kweekelingen zijn zij, die den onderdom nog niet bereikt hebbende wourop zij tot het examen als hulponderwijzer of als hulponderwijzeres kunnen worden toegelaten, bij het schoolonderwijs behulpzaam zijn.

Dien onderdom bereikt hebbende, mogen zij als kweekelingen werkzaam blijven gedurende den tijd, die nog verloopen moet alvorens zij tot het examen kunnen worden toegelaten.

Indien kweekelingen het examen, vermeld in het 2e en 3e lid, met ongunstig gevolg hebben afgelegd, of om redenen, ter beoordeeling van den provincialen inspecteur, verhinderd zijn geweest, examen af te leggen, kunnen zij nog tot aan het eerstvolgend examen als kweekelingen werkzaam blijven.

Art. 7. De bepalingen van het voorgaande artikel zijn niet toepasselijk op

a. hen, die uitsluitend aan kinderen van één gezin lager huisonderwijs geven;

b. hen, die, van het geven van lager onderwijs geen beroep makende en zich zonder geldelijke belooning daartoe bereid verklarende, van Ons vergunning hebben verkregen tot het geven van zoodanig onderwijs.

Vrijgesteld van het bezit van een der bewijzen van bekwaamheid bij het voorgaande artikel bedoeld is hij, die voor het vak of de vakken, waarin hij onderwijs geeft, bevoegd is ingevolge het Koninklijk besluit van 2 Augustus 1815, no. 14, de wet van 28 April 1876 (Staatsblad no. 102), of de wet van 2 Mei 1863 (Staatsblad no. 50).

Art. 8. Jongelieden van beiderlei kunne mogen, met schriftelijke goedkeuring van den arrondissements-schoolopziener, in de school als kweekelingen worden toegelaten en aldaar behulpzaam zijn, mits zij

a. hun vijftiende jaar ingetreden zijn en hun negentiende niet volbragt hebben;

b. tot geene werkzaamheden in de school gebezigd worden dan de zoodanige, welke zij onder het regtstreeksch toezicht en onder de leiding van een bevoegde verrigten, en

c. na drie maanden als kweekeling geplaatst te zijn geweest, in het bezit zijn van een bewijs, niet ouder dan een jaar en onderteekend door het hoofd der school, waarin zij tijdens de afgifte waren toegelaten, dat hun zedelijk gedrag en hunne vorderingen voldoende zijn.

Art. 8. Jongelieden van beiderlei kunne mogen in de school als kweekeling worden toegelaten en aldaar behulpzaam zijn, mits zij

a. hun vijftiende jaar ingetreden zijn en hun negentiende niet volbragt hebben, of de akte, bedoeld in art. 56 onder a, bezitten;

b. tot geene werkzaamheden in de school gebezigd worden dan de zoodanige, welke zij onder het toezicht en de leiding van een in hetzelfde schoolvertrek aanwezigen bevoegde verrichten, en

c. na drie maanden als kweekeling geplaatst te zijn geweest, in het bezit zijn van een door den arrondissements-schoolopziener schriftelijk goedgekeurd bewijs, niet ouder dan een jaar en afgegeven en onderteekend door het hoofd der school, waarin zij tijdens de afgifte waren toegelaten, dat hun zedelijk gedrag en hunne vorderingen voldoende zijn.

Ingeval de arrondissements-schoolopziener zijne goedkeuring weigert, kan het hoofd der school binnen veertien dagen na die weigering de beslissing van den districts-schoolopziener inroepen. Deze beslist binnen eene maand.

Art. 22, 8e lid. *Het benoemen en ontslaan der kweekelingen geschiedt door den hoofdonderwijzer, onder goedkeuring van den districts-schoolopziener.*

Art. 8. *Die lager onderwijs geeft, zonder daartoe bevoegd te zijn of in strijd met het eerste lid van art. 4, wordt voor de eerste maal gestraft met eene boete van vijf en twintig tot vijftig gulden, voor de tweede maal met eene boete van vijftig tot honderd gulden en gevangenisstraf van acht tot veertien dagen, te zamen of afzonderlijk, en vervolgens telkens met gevangenisstraf van eene maand tot een jaar.*

Op hem, die buiten de grenzen zijner bevoegdheid lager onderwijs geeft, is de helft dezer straffen van toepassing. Hiervan zijn uitgezonderd de hulponderwijzers, tijdelijk aan het hoofd eener school geplaatst, mits de tijdelijke waarneming niet langer dan zes maanden dure.

Art. 403 van het Wetboek van Strafrecht en art. 20 der wet van den 23sten Junij 1854 (Staatsblad no. 102), zijn ten deze toepasselijk.

Art. 9. *Bij elke veroordeeling tot boete wordt tevens door den regter bepaald, dat indien de veroordeelde twee maanden na daartoe te zijn aangemaand in gebreke blijft de boete of geregtskosten te voldoen, de opgelegde straf zal worden vervangen door gevangenisstraf van ten hoogste veertien dagen, indien meer dan vijftig gulden, en ten hoogste zeven dagen, indien niet meer dan vijftig gulden aan boete is opgelegd.*

Art. 10. *Behalve in de gevallen enz. als in 1878.*

Art. 9. *Hij, die zonder daartoe bevoegd te zijn, lager onderwijs geeft of in strijd met het voorschrift van art. 5 schoolonderwijs geeft in een afgekeurd lokaal, of die, als hoofd der school, daarin kweekelingen toelaat anders dan op den voet, bij het voorgaand artikel bepaald, wordt gestraft met eene geldboete van vijf en twintig tot vijftig gulden voor de eerste maal; bij herhaling met eene boete van vijftig tot honderd gulden en gevangenisstraf van acht tot veertien dagen, te zamen of afzonderlijk, en vervolgens telkens met gevangenisstraf van eene maand tot een jaar.*

Tegen hem, die buiten de grenzen zijner bevoegdheid lager onderwijs geeft, wordt de helft dezer straffen uitgesproken.

Art. 403 van het Wetboek van Strafrecht en art. 20 der wet van den 29 Junij 1854 (Staatsblad no. 102) zijn ten deze toepasselijk (1878).

Hij, die in strijd met het voorschrift van art. 5 schoolonderwijs geeft in een afgekeurd lokaal, of die, als hoofd der school, daarin kweekelingen toelaat anders dan op den voet, bij het voorgaand artikel bepaald, wordt gestraft met eene geldboete van vijftig cents tot vijftig gulden voor de eerste maal; bij herhaling met eene boete van vijftig cents tot honderd gulden of hechtenis van één tot veertien dagen, en vervolgens telkens met hechtenis van een dag tot een jaar (1886).

Art. 10. *Behalve de gevallen, hierna vermeld, vervalt de bevoegdheid tot het geven van lager onderwijs voor hem, die bij eindvonnis is veroordeeld*

a. *wegens misdad (1878, afgeschaft 1886);*
b. *wegens diefstal, oplichting, meeneed, misbruik van vertrouwen of aantasting der zeden (1878).*

b. *tot eene der straffen, omschreven in art. 28 nos. 4 en 5 van het Wetboek van Strafrecht (1886).*

Het hoofd der school geeft van de toelating van een kweekeling in zijne school minstens drie dagen te voren schriftelijk kennis aan den arrondissements-schoolopziener.

Art. 9. *Hij, die in strijd met het voorschrift van art. 5 schoolonderwijs geeft in een afgekeurd lokaal, of die, als hoofd der school, in een vertrek meer leerlingen toelaat dan het naar de in art. 4 bedoelde regelen mag bevatten of daarin kweekelingen toelaat zonder dat de vereischte schriftelijke kennisgeving daaraan is voorafgegaan of wel anders dan op den voet, bij het voorgaand artikel bepaald, wordt gestraft met eene geldboete van ten hoogste vijftig gulden.*

Indien tijdens het plegen van de overtreding nog geen twee jaren zijn verlopen sedert eene vorige veroordeeling van den schuldige wegens gelijke overtreding onherroepelijk is geworden, wordt hij gestraft met geldboete van ten hoogste honderd gulden of met hechtenis van ten hoogste veertien dagen. Bij tweede of volgende herhalingen gepleegd telkens binnen twee jaren nadat de laatste veroordeeling wegens eerste of volgende herhalingen onherroepelijk geworden is, wordt hechtenis opgelegd van ten hoogste één jaar.

Art. 11. Die de bevoegdheid tot het geven van lager onderwijs verloren heeft, kan haar niet terugkrijgen.

In de gevallen, bedoeld bij art. 32, 7e lid, en art. 39 kan zij door Ons worden teruggegeven.

Art. 12. Tot opleiding van onderwijzers zijn er ten minste twee rijkskweekscholen en worden van rijkswege aan enkele der meest roortreffelijke lagere scholen normaallessen verbonden.

De opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen op de lagere scholen wordt zooreel mogelijk van rijkswege beiderd.

Art. 11. Hij, die de bevoegdheid tot het geven van lager onderwijs verloren heeft, kan haar niet terugbekomen, behalve in de gevallen, in artt. 29, 31 en 53 voorzien.

In deze gevallen kan zij hem door Ons worden teruggegeven.

Art. 12. Van Rijkswege worden kweekscholen voor onderwijzers opgericht en onderhouden.

De inrichting dezer kweekscholen wordt bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur geregeld.

Indien eene kweekschool voor onderwijzers door eene gemeente wordt opgericht en onderhouden, kan daarvoor eene bijdrage uit 's Rijks kas worden verleend, doch tot geen hooger bedrag dan van de helft der kosten, zoo van oprigting als van onderhoud, en onder voorwaarde dat de kweekschool in alle opzichten aan de door Ons voor de Rijkskweekscholen gestelde vereischten voldoe.

In gemeenten, waar hiertoe geschikte gelegenheid bestaat, worden van Rijkswege normaallessen tot opleiding van onderwijzers ingesteld en bekostigd.

Het geven van dergelijke lessen kan aan alle bevoegden worden opgedragen.

De gemeenteraad kan op gelijke of andere, bij plaatselijke verordening te regelen, wijze ter opleiding van onderwijzers voorzieningen treffen.

Art. 13. Waar in deze wet van onderwijzers gesproken wordt, zijn hieronder onderwijzeressen begrepen, ten ware het tegendeel uitdrukkelijk bepaald zij.

Art. 14. Onverminderd het bepaalde in art. 5 en met uitzondering van het geval, voorzien in art. 19, kan van elk besluit, krachtens deze wet door Gedeputeerde Staten genomen, bij Ons in hooger beroep worden gekomen door ieder, die bij de vernietiging of verbetering van het besluit van Gedeputeerde Staten belang heeft.

Het hooger beroep moet worden ingesteld binnen dertig vrije dagen, te rekenen van den dag, waarop het besluit openbaar gemaakt of den belanghebbende toegezonden is.

Art. 15. Deze wet is niet toepasselijk op

Art. 12. Van Rijkswege worden kweekscholen en normaallessen tot opleiding van onderwijzers opgericht en onderhouden.

De inrichting wordt bij algemeenen maatregel van bestuur geregeld.

Ten behoeve van de opleiding van onderwijzers kan eene Rijksbijdrage worden verleend,

1°. aan gemeentelijke en aan bijzondere kweekscholen ;

2°. aan normaallessen en aan hoofden van scholen, voor elk der door hen opgeleide personen die de akte bedoeld in art. 56 onder a hebben verkregen, volgens door Ons bij algemeenen maatregel van bestuur te stellen regelen en voorwaarden.

Op de door het Rijk of de gemeenten opgerichte en onderhouden kweekscholen en normaallessen zijn het 1ste en 2de lid van art. 33 van toepassing.

De bepalingen sub a en c van art. 8 en die van art. 9, voor zoover deze op de toelating van kweekelingen betrekking hebben, zijn niet van toepassing op de leerscholen, verbonden aan door Ons aangewezen kweekscholen.

Onverminderd het bepaalde in art. 5 en met uitzondering van de gevallen, voorzien in art. 19, sub a, b, c, d en f, kan van elk besluit, krachtens deze wet door Gedeputeerde Staten genomen, bij Ons in hooger beroep worden gekomen door ieder, die bij de vernietiging of verbetering van het besluit van Gedeputeerde Staten belang heeft.

Deze wet is niet toepasselijk op :

Art. 15. Deze wet is niet toepasselijk :

a. op hen, die uitsluitend onderwijs geven in een der vakken, vermeld onder i, n, o en p van art. 1 en op de daarvoor bestemde scholen;

a. hem, die uitsluitend in een of meer der vakken, vermeld in art. 2, onder i, k, q, r, s en t, onderwijs geeft (1878);

a. hem, die uitsluitend in een of meer der vakken, vermeld in art. 2 onder i, k, q, r, s en t, bijzonder onderwijs geeft (1884);

b. de scholen, uitsluitend bestemd voor het onderwijs in een of meer der vakken;

c. de scholen, waarin geene kinderen boven de zes jaren worden toegelaten en geen ander dan voorbereidend onderwijs gegeven wordt, behoudens dat ook deze scholen onderworpen zijn aan de bepalingen van artt. 5 en 73 dezer wet;

d. militaire onderwijzers en het onderwijs, door hen gegeven aan militairen;

e. de scholen voor doofstommen, blinden, spraakgebrekkigen en idioten;

f. de scholen in de gevangenissen, behoudens de bepalingen omtrent de bevoegdheid van hen, die lager onderwijs geven (1878).

f. de scholen in gevangenissen, bedelaarsgestichten of Rijks-werkinrichtingen en in Rijks-opvoedingsgestichten, behoudens de bepalingen omtrent de bevoegdheid van hen, die lager onderwijs geven (1884).

b. op militaire onderwijzers en het onderwijs door hen gegeven aan militairen.

a. hem, die uitsluitend in een of meer der vakken, vermeld in art. 2 onder h, i, k, q, r en t, bijzonder onderwijs geeft;

b. de scholen, uitsluitend bestemd voor het onderwijs in een of meer der vakken, vermeld in art. 2 onder h, i, j, k, q, r, s en t;

TITEL II.

Van het openbaar onderwijs.

§ 1. Van de scholen.

Art. 16. In elke gemeente wordt lager onderwijs gegeven in een voor de bevolking en de behoefte voldoende getal scholen, toegankelijk voor alle kinderen, zonder onderscheid van godsdienstige gezindheid.

Het onderwijs omvat ten minste de vakken, vermeld onder a—l van art. 1. Waar behoefte aan uitbreiding bestaat en deze mogelijk is, worden een, meer of alle vakken, onder k—p van art. 1 vermeld, in het onderwijs opgenomen.

Twee of meer naburige gemeenten kunnen, met inachtneming van art. 121 der wet van den 29sten Junij 1851 (Staatsblad no. 85), zich vereenigen tot het oprigten en instandhouden van gemeenschappelijke scholen.

TITEL II.

VAN HET OPENBAAR ONDERWIJS.

§ 1. Van de scholen.

Art. 16. In elke gemeente wordt voldoende lager onderwijs gegeven in een genoegzaam aantal scholen, welke voor alle kinderen zonder onderscheid van godsdienstige gezindheid toegankelijk zijn.

Het onderwijs omvat de vakken, in art. 2 vermeld onder a—t, en daar, waar genoegzame behoefte aan uitbreiding bestaat, een of meer of wel alle vakken, vermeld in dat artikel onder l—t.

Naburige gemeenten kunnen zich, met inachtneming van art. 121 der wet van 29 Junij 1851 (Staatsblad no. 85), vereenigen tot het oprigten en in stand houden van gemeen-

De in de school toegelaten kinderen zijn in elke klasse verplicht aan het onderwijs in alle de aldaar onderwezen vakken deel te nemen, met uitzondering van de vakken vermeld in art. 2 onder j en s.

Naburige gemeenten kunnen zich, met inachtneming van art. 121 der wet van 29 Juni 1851 (Staatsblad no. 85) vereenigen tot het oprichten en in stand houden van gemeen-

schappelijke scholen of tot het vaststellen eener regeling omtrent de toelating van kinderen uit de eene gemeente op de scholen der andere.

Art. 17. Voor zooveel doenlijk wordt aan hen, die het gewoon schoolonderwijs genoten hebben, gelegenheid gegeven tot het genieten van herhalings-onderwijs.

Het herhalings-onderwijs kan zich uitstrekken tot een of meer der vakken, vermeld in art. 2 onder *l—t*, al zijn die vakken niet begrepen geweest in het genoten gewoon schoolonderwijs.

Art. 18. De besluiten van den gemeenteraad, betreffende het getal der scholen en de vakken, welke op de scholen zullen onderwezen worden, worden aan Gedeputeerde Staten medegedeeld. Zoo Gedeputeerde Staten het getal scholen of den omvang van het onderwijs onvoldoende achten, bevelen zij, den inspecteur gehoord, vermeerdering.

Gelijke vermeerdering kan, Gedeputeerde Staten gehoord, door Ons worden bevolen.

Art. 19. *De besluiten van den gemeenteraad, betreffende*

a. de plaats, waar een schoollokaal zal zijn gevestigd;

b. de vermindering van het getal scholen of van den omvang van het onderwijs;

c. de vereeniging eener school met of hare vervanging door andere;

d. de sluiting eener school of de schorsing van het onderwijs aan eene school;

e. het verleenen van een subsidie aan eene der scholen, bedoeld in het laatste lid van art. 3,

worden aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten onderworpen.

De artt. 196, 197, 198, 200, 201 en 202 der wet van 29 Junij 1851 (Staatsblad no. 85) zijn ten deze toepasselijk.

Art. 20. Sluiting eener school voor bepaalden tijd kan door Gedeputeerde Staten bij een met redenen omkleed besluit worden bevolen.

schappelijke scholen of tot het vaststellen eener regeling omtrent de toelating van kinderen uit de eene gemeente op de scholen der andere.

De besluiten van den gemeenteraad, betreffende:

e. den leeftijd welken de kinderen moeten bereikt hebben vóór zij op de openbare school worden toegelaten, en van dien waarop zij die school moeten verlaten;

f. het verleenen van ontslag aan onderwijzers in de gevallen bedoeld in art. 29 onder *b* en *c*;

De artikelen 196, 197, 198, 200, 201 en 202 der wet van 29 Juni 1851 (Staatsblad no. 85) zijn ten deze toepasselijk.

Art. 17. De gemeenteraad bepaalt het getal der scholen. Zijn besluit wordt aan Gedeputeerde Staten medegedeeld.

Zoo Gedeputeerde Staten het getal onvoldoende achten, bevelen zij vermeerdering.

Indien het Ons onvoldoende voorkomt, kan vermeerdering door Ons worden bevolen.

De uitbreiding van het onderwijs, bij het 3de lid van het voorgaand artikel bedoeld, wordt op dezelfde wijze vastgesteld.

Zij hooren in het geval van dit en het voorgaande artikel vooraf den inspecteur van het lager onderwijs.

Gelijke sluiting kan door Ons, Ge-deputeerde Staten gehoord, worden bevolen.

Art. 21. De regeling van de schooltijden en van de vacantien, de vaststelling van het leerplan en van de bij het onderwijs te gebruiken boeken en de verdeeling der school in klassen geschieden door het hoofd der school en, zoo de regeling voor meerdere scholen gelijkelijk werkt, door de hoofden dier scholen gezamenlijk, onder goedkeuring van burgemeester en wethouders en van den districts-schoolopziener.

Bij verschil tusschen burgemeester en wethouders en den districts-schoolopziener beslist Onze Minister, die met de uitvoering dezer wet belast is.

Art. 22. Bij de regeling der schooltijden wordt door het vrijgeven van uitdrukkelijk in de regeling genoemde uren gezorgd, dat de schoolgaande kinderen van de godsdienstleeraren godsdienstonderwijs kunnen genieten.

Onder voorwaarden door burgemeester en wethouders in overleg met den districts-schoolopziener te bepalen, worden de schoollokalen, des noodig verwarmd en verlicht, voor dit godsdienstonderwijs beschikbaar gesteld.

Bij verschil is het laatste lid van het voorgaande artikel toepasselijk.

§ 2. *Van de onderwijzers.*

§ 2. *Van de onderwijzers.*

Art. 23. Aan het hoofd van elke school is een onderwijzer geplaatst, die den leeftijd van 23 jaren moet volbragt hebben en den rang van hoofdonderwijzer bezit.

De waarneming van het bestuur eener school kan echter tijdelijk worden toevertrouwd aan een onderwijzer, die den gevorderden leeftijd of den rang van hoofdonderwijzer niet bezit, mits aan de school geen onderwijzer in het bezit van dien rang, ingevolge art. 24, verbonden zij. Zoodanige waarneming mag niet langer duren dan zes maanden.

Art. 24. Het hoofd der school wordt bijgestaan door minstens één onderwijzer, als het aantal schoolgaande kinderen meer dan

Art. 23, 4e zin. Hiervoor (d. w. z. voor het geven van het onderwijs in de godsdienst) kunnen de schoollokalen buiten de schooluren ten behoeve van de leerlingen, die er ter school gaan, beschikbaar worden gesteld.

Art. 18. Wanneer het getal der leerlingen op eene school meer dan zeventig bedraagt, wordt de hoofd-

onderwijzer bijgestaan door een kweekeling, meer dan honderd door een hulponderwijzer, meer dan honderd bijgestigt door een hulponderwijzer en een kweekeling. Boven dit getal wordt bij telkens voor vijftig leerlingen door een kweekeling, en voor honderd leerlingen door een hulponderwijzer bijgestaan.

dertig, door minstens twee onderwijzers, als het meer dan zeventig, door minstens drie, als het meer dan honderd en twintig, en door minstens vier, als het meer dan honderd en zeventig bedraagt.

Tell eene school meer dan twee honderd leerlingen, zoo moet minstens één onderwijzer op elk veertigtal kinderen aan de school verbonden zijn en daarenboven nog één meer, zoodra het getal schoolgaande kinderen een zuiver veelvoud van veertig met meer dan vierentwintig overtreft (1878).

Het hoofd der school wordt bijgestaan door ten minste één onderwijzer, zoodra het aantal schoolgaande kinderen meer dan veertig, door ten minste twee onderwijzers, zoodra het zes en tachtig bedraagt.

Voor elk vijf en veertigtal schoolgaande kinderen boven de vijf en tachtig wordt een onderwijzer meer vereischt (1884).

Wanneer het aantal onderwijzers, aan de school verbonden, meer dan vier bedraagt, moeten minstens twee, wanneer het meer dan acht bedraagt, minstens drie hunner den leeftijd van drie en twintig jaren volbragt hebben en den rang van hoofdonderwijzer bezitten.

Onder de onderwijzers, in dit artikel bedoeld, worden zij, die uitsluitend in een of meer der vakken, genoemd in art. 2, onder i—t, onderwijs geven, niet medegerekend.

Op geene school mogen meer dan vierhonderd (1878) zeshonderd (1884) kinderen gelijktijdig worden toegelaten, tenzij hiertoe door Ons om bijzondere redenen vergunning wordt verleend.

Bij de toepassing van dit artikel wordt tot grondslag genomen het getal kinderen, die op den vijftienden dag der maand Januarij van het loopende schooljaar als werkelijk schoolgaande bekend staan.

Art. 25. Wanneer de school in verscheidene klassen verdeeld is, wordt het onderwijs in de laagste klassen bij voorkeur aan onderwijzessen, dat in de hoogste klassen,

Het hoofd der school wordt bijgestaan door ten minste één onderwijzer, zoodra het aantal schoolgaande kinderen meer dan veertig, door ten minste twee onderwijzers, zoodra het een en negentig bedraagt.

Voor elk vijf-en-vijftigtal schoolgaande kinderen boven de negentig wordt een onderwijzer meer vereischt.

Wanneer met inbegrip van het hoofd der school het aantal onderwijzers ingevolge de voorafgaande bepalingen van dit artikel aan de school verbonden meer dan vier bedraagt, moeten ten minste twee, wanneer het meer dan acht bedraagt, ten minste drie hunner den leeftijd van drie en twintig jaren volbracht hebben en den rang van hoofdonderwijzer bezitten.

Onder de onderwijzers, in dit artikel bedoeld, worden zij, die uitsluitend in een of meer der vakken, genoemd in art. 2, onder h—t, onderwijs geven, niet medegerekend.

Bij de toepassing van dit artikel wordt tot grondslag genomen het getal kinderen, die op den vijftienden dag der maand Januari van het loopende schooljaar als werkelijk schoolgaande bekend staan.

Waar die grondslag ten gevolge van het tijdstip van oprichting der school niet kan worden vastgesteld, geldt het aantal kinderen dat op den laatsten dag der maand volgende op die waarin de school geopend is, als werkelijk schoolgaande bekend staat.

behalve aan de scholen uitsluitend voor meisjes bestemd, bij voorkeur aan onderwijzers opgedragen.

Art. 19. Aan elken hoofdonderwijzer wordt, behalve vrije woning, zoo mogelijk met een tuin, eene jaarwedde toegelegd.

Ingeval hem geene vrije woning kan verschaft worden, ontvangt hij eene billijke vergoeding voor huis-huur.

Bij verschil tusschen den gemeenteraad en den onderwijzer omtrent het bedrag dier vergoeding beslissen Gedeputeerde Staten.

Ten behoeve van elken kweekeling, bedoeld in het voorgaand artikel, wordt den hoofdonderwijzer eene jaarlijksche toelage verleend.

Aan elken hulponderwijzer wordt eene jaarwedde toegelegd.

De jaarwedden en toelagen worden door den gemeenteraad onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten bepaald.

Voor een hoofdonderwijzer is het bedrag der jaarwedde ten minste f 400, voor een hulponderwijzer ten minste f 200. Het bedrag der toelage is ten minste f 25.

Art. 26. Aan elken onderwijzer wordt eene vaste jaarwedde toegelegd. Die jaarwedde bedraagt in geen geval minder dan zeven honderd gulden voor het hoofd der school, niet minder dan zes honderd gulden voor de onderwijzers, met rang van hoofdonderwijzer, die, volgens art. 24, moeten aanwezig zijn in scholen met meer dan vier onderwijzers, en niet minder dan vier honderd gulden voor elken anderen onderwijzer.

Door Ons kan, Gedeputeerde Staten der provincie gehoord, voor elke provincie bepaald worden, waar en tot welk bedrag het minimum van jaarwedde voor de verschillende onderwijzers aan de onderscheidene klassen van scholen hooger zijn zal dan het bedrag in de voorgaande zinsnede bepaald.

De twee voorgaande zinsneden gelden niet voor de onderwijzers, uitsluitend belast met het onderwijs in een of meer der vakken, genoemd in art. 2 onder i—t.

Het hoofd der school geniet bovendien vrije woning, zoo mogelijk met eenen tuin.

Ingeval hem geene vrije woning kan verschaft worden, ontvangt hij eene billijke vergoeding voor huis-huur, waarvan het bedrag door Gedeputeerde Staten wordt bepaald.

Met inachtneming dezer voorschriften worden de jaarwedden der onderwijzers door den gemeenteraad onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten geregeld.

Ingeval van hooger beroep bij Ons van het besluit van Gedeputeerde Staten, wordt bij Onze beslissing de vereischte regeling vastgesteld.

Art. 20. In gemeenten waarin, wegens de uitgebreidheid van haar grondgebied bij verspreide bevolking, een grooter aantal scholen vereischt wordt dan anders noodig zou zijn, kan, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten, aan het hoofd van eene of eenige dier scholen een hoofd- of hulponderwijzer geplaatst worden, wiens jaarwedde ten minste f 200 bedraagt.

Art. 21. Om als hoofd- of hulponderwijzer benoemd te kunnen worden, wordt vereischt het bezit:

Art. 27. Om als onderwijzer benoemd te kunnen worden, wordt het bezit vereischt

De twee voorgaande zinsneden gelden niet voor de onderwijzers, uitsluitend belast met het onderwijs in een of meer der vakken, genoemd in art. 2 onder h—t.

a. eener acte van bekwaamheid tot het geven van schoolonderwijs;

b. van een getuigschrift van goed zedelijk gedrag, afgegeven door het dagelijksch bestuur der gemeente of gemeenten, waar de bezitter gedurende de twee laatste jaren heeft gewoond.

a. eener akte van bekwaamheid;

b. van een getuigschrift van zedelijk gedrag, afgegeven door den burgemeester der gemeente of de burgemeesters der gemeenten, waar hij, aan wien het wordt uitgereikt, in de twee laatste jaren gewoond heeft.

Bij weigering van een der burgemeesters kan het getuigschrift worden verleend door Onzen Commissaris in de provincie.

Met zoodanig getuigschrift wordt gelijk gesteld het getuigschrift van zedelijk gedrag, afgegeven door de bevoegde overheid buiten 's lands, onder welker gebied de bezitter in de twee laatste jaren heeft gewoond.

Art. 28. De onderwijzers, aan de gemeentescholen verbonden, worden door den gemeenteraad benoemd.

Betreft die benoeming den onderwijzer, aan het hoofd der school geplaatst, zoo gaat daaraan een vergelijkend examen vooraf.

Bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur wordt de wijze, waarop dit examen wordt afgenomen, door Ons geregeld.

De benoeming geschiedt in dat geval uit eene voordragt van minstens drie en hoogstens vijf onderwijzers, door den districts-schoolopziener aan den raad schriftelijk in te zenden.

Art. 22, 1e lid. De hoofdonderwijzers worden benoemd door den gemeenteraad uit eene voordragt van minstens drie en hoogstens zes personen, opgemaakt door burgemeester en wethouders, in overleg met den districts-schoolopziener, na een vergelijkend examen, door hem of onder zijn opzicht afgenomen ten overstaan van burgemeester en wethouders of van afgevaardigden uit hun midden, en van de plaatselijke schoolcommissie of van afgevaardigden uit die commissie. De leden van den raad worden tot het bijwonen van dit examen uitgenoodigd.

De benoeming van den onderwijzer, aan het hoofd der school geplaatst, geschiedt uit eene voordracht van minstens drie bevoegden, opgemaakt door burgemeester en wethouders en den districts-schoolopziener.

Indien burgemeester en wethouders en de districts-schoolopziener niet tot overeenstemming kunnen geraken, gaat aan de benoeming een vergelijkend onderzoek naar de geschiktheid der candidaten vooraf.

Melden meer dan zes bevoegden zich voor het onderzoek aan, dan kunnen burgemeester en wethouders, in overeenstemming met den districts-schoolopziener, bepalen welke candidaten, mits niet minder dan zes, daaraan zullen worden onderworpen. Bij gemis aan overeenstemming omtrent de keuze der op te roepen personen, worden alle candidaten die zich hebben aangemeld tot het onderzoek toegelaten.

Ingeval de benoeming na voorafgaand vergelijkend onderzoek plaats heeft, wordt de voordracht, bestaande uit minstens drie bevoegden, door den districts-schoolopziener opgemaakt en door dezen met een schriftelijk, met redenen omkleed advies omtrent de voorgedragen candidaten aan den raad ingezonden.

Al wat verder het in dit artikel bedoeld onderzoek betreft, wordt door Ons bij algemeenen maatregel van bestuur geregeld.

In gemeenten, waar meer dan ééne

In gemeenten waar meer dan eene

school bestaat, kan de onderwijzer aan het hoofd der eene geplaatst, aan het hoofd der andere worden gesteld, zonder voorafgaand vergelijkend examen en voordracht, indien de gemeenteraad op voorstel van (1878) na overleg met (1884) den districts-schoolopziener hiertoe besluit.

Art. 22, 2e lid. De hulponderwijzers worden benoemd door den gemeenteraad, uit eene voordragt van drie personen, opgemaakt door burgemeester en wethouders in overleg met den hoofdonderwijzer en den districts-schoolopziener.

De benoeming van andere onderwijzers geschiedt uit eene voordragt van minstens drie bevoegden, opgemaakt door burgemeester en wethouders in overleg met den arrondissements-schoolopziener, na ingewonnen bericht van het hoofd der school, waaraan de benoeming geschieden moet, en onder overlegging van het bericht van het hoofd der school aan den raad schriftelijk ingezonden.

De onderwijzers, verbonden aan scholen, uitsluitend door het Rijk bekostigd, worden benoemd door Onzen Minister, die met de uitvoering dezer wet belast is.

Op de benoeming van het hoofd van zoodanige school is het tweede lid van dit artikel toepasselijk.

Art. 22, 4e lid. De hoofd- en hulponderwijzers worden ontslagen door den gemeenteraad, op voordragt van burgemeester en wethouders en den districts-schoolopziener. Ontslag op eigen verzoek geschiedt regstreeks door den raad.

Art. 29. Ontslag aan onderwijzers, aan gemeentescholen verbonden, wordt door den gemeenteraad verleend

a. regstreeks ooreenkomstig eigen verzoek (1878);

a. rechtstreeks overeenkomstig eigen verzoek, met ingang van den dag door den gemeenteraad te bepalen (1884);

b. op voordragt van den districts-schoolopziener, indien het een onderwijzer betreft, aan het hoofd eener school geplaatst;

c. op voordragt van burgemeester en wethouders of van den arrondissements-schoolopziener, indien het een onderwijzer betreft, die niet aan het hoofd eener school is geplaatst.

In de twee laatste gevallen kan het ontslag niet-eervol worden verleend.

Door Gedeputeerde Staten kan worden verklaard, dat de niet eervol ontslagen onderwijzer de bevoegdheid tot het geven van onderwijs heeft verloren.

Art. 22, 7e lid. Die ontslagen zijn ter zake van een ergerlijk levensgedrag of het verspreiden van leerinzen, strijdig met de goede zeden of aansporende tot ongehoorzaamheid aan de wetten des lands, kunnen door Gedeputeerde Staten worden verklaard hunne bevoegdheid tot het geven van onderwijs verloren te hebben.

school bestaat kan de onderwijzer, aan het hoofd der eene geplaatst, aan het hoofd der andere worden gesteld zonder voordracht, indien de gemeenteraad na overleg met den districts-schoolopziener hiertoe besluit.

De benoeming van andere onderwijzers geschiedt uit eene voordracht van minstens drie bevoegden, opgemaakt door burgemeester en wethouders in overleg met den arrondissements-schoolopziener, na ingewonnen bericht van het hoofd der school, waaraan de benoeming geschieden moet. Het bericht van het hoofd der school en het schriftelijk, met redenen omkleed advies van den arrondissements-schoolopziener worden aan den raad overgelegd.

De onderwijzers, verbonden aan scholen, uitsluitend door het Rijk bekostigd, worden benoemd door Onzen Minister die met de uitvoering dezer wet belast is.

b. op voordracht van burgemeester en wethouders of van den districts-schoolopziener, indien het een onderwijzer betreft, aan het hoofd eener school geplaatst;

Aan onderwijzers, verbonden aan

eene school, uitsluitend door het Rijk bekostigd, wordt, hetzij overeenkomstig eigen verzoek, hetzij ambtshalve, ontslag verleend door Onzen Minister, die met de uitvoering dezer wet belast is.

Art. 22, 3e lid. De hoofd- en hulp-onderwijzers kunnen door burgemeester en wethouders, den schoolopziener gehoord, worden geschorst. Burgemeester en wethouders geven zoo spoedig mogelijk rekenschap van hun besluit aan den raad.

Art. 30. Een onderwijzer, aan eene gemeenteschool verbonden, kan op voorstel van den arrondissements-schoolopziener voor hoogstens eene maand door burgemeester en wethouders worden geschorst. Zij geven hiervan onmiddellijk kennis aan den gemeenteraad en aan den districts-schoolopziener met opgave van de redenen der schorsing.

Art. 22, 6e lid. Schorsing geschiedt uiterlijk voor drie maanden en met behoud of met gedeeltelijk of geheel verlies der bezoldiging gedurende het buiten dienst blijven.

De schorsing geschiedt zonder stilstand van jaarwedde.

Zij kan binnen den tijd, waarvoor zij is uitgesproken, door den gemeenteraad worden opgeheven.

Art. 22, 5e lid. Is schorsing of ontslag, naar inzien der plaatselijke schoolcommissie of van den districts-schoolopziener, noodig en de gemeenteraad nalatig of weigerachtig daartoe over te gaan, dan kan de schorsing of het ontslag door Gedeputeerde Staten geschieden.

Art. 31. Behalve op de wijze, in de twee voorgaande artikelen bepaald, kan de schorsing of het ontslag, doch in het laatste geval slechts niet-eervol, op voordragt van den districts-schoolopziener door Gedeputeerde Staten worden uitgesproken.

Op dergelijk ontslag is het voorlaatste lid van art. 29 toepasselijk.

Art. 22, 9e lid. Ingeval van schorsing, ontslag of ontstentenis van den hoofd- of hulp-onderwijzer, wordt door burgemeester en wethouders, in overleg wat den hoofd-onderwijzer betreft met den districts-schoolopziener, wat den hulp-onderwijzer aangait met den hoofd-onderwijzer, in de tijdelijke waarneming der opengevallen plaats voorzien. Die van hoofd-onderwijzer moet uiterlijk binnen zes maanden na het openvallen zijn vervuld.

Art. 32. In de tijdelijke waarneming der door schorsing, ontslag of ontstentenis aan eene gemeenteschool opengevallen plaats wordt door burgemeester en wethouders in overleg met den arrondissements-schoolopziener voorzien.

Indien in de vervulling, waar het betreft het hoofd der school, niet door den gemeenteraad is voorzien binnen zes maanden, nadat de plaats is opengevallen, geschiedt zulks met inachtneming van het tweede lid van art. 28 door Gedeputeerde Staten.

Indien in de vervulling, waar het betreft het hoofd der school, niet door den gemeenteraad is voorzien binnen zes maanden nadat de plaats is opengevallen, geschiedt zulks door Gedeputeerde Staten na voorafgaand vergelijkend onderzoek naar de geschiktheid der kandidaten.

In geval van tijdelijke verhindering kan, op gelijke wijze als in het eerste lid van dit artikel is bepaald, in de waarneming worden voorzien.

De schorsing van onderwijzers, verbonden aan scholen, uitsluitend van Rijkswegen bekostigd, en de voorziening in de tijdelijke waarneming aan dergelijke scholen geschieden door Onzen Minister, met de uitvoering dezer wet belast.

Art. 32bis. Wanneer in eene ge-

Art. 23, 1e en 2e zin. Als art. 33, al. 1 en 2, van 1878.

Art. 33. Het schoolonderwijs wordt onder het aanleeren van gepaste en nuttige kundigheden dienstbaar gemaakt aan de ontwikkeling van de verstandelijke vermogens der kinderen en aan hunne opleiding tot alle Christelijke en maatschappelijke deugden.

De onderwijzer onthoudt zich van iets te leeren, te doen of toe te laten wat strijdig is met den eerbied verschuldigd aan de godsdienstige begrippen van andersdenkenden.

De onderwijzer, die zich in dit opzicht aan plichtverzuim schuldig maakt, kan door Ons voor hoogstens een jaar en bij herhaling der overtreding voor onbepaalden tijd in zijne bevoegdheid tot het geven van onderwijs aan eene openbare school geschorst worden.

Het geven van godsdienstonderwijs blijft aan de godsdienstleeraren overgelaten.

Art. 34. Op bezwaarschriften tegen het in de school gebruik maken van bepaald aangewezen leerboeken wordt beslist door Onze Minister, die met de uitvoering dezer wet is belast.

Zijne beslissing wordt in de Staatscourant openbaar gemaakt.

Den onderwijzer, die een aldus afgekeurd leerboek gebruikt, wordt door burgemeester en wethouders verboden hiermede voort te gaan.

In geval van ongehoorzaamheid wordtaan den onderwijzer een niet-eervol ontslag gegeven.

Art. 35. Het is den onderwijzers op straffe van ontslag verboden handel te drijven of eenige nering of beroep, behalve het geven van onderwijs, uit te oefenen.

Art. 36. Het is hun op gelijke straffe verboden ambten of bedienin-

meenteschool jongelieden in het bezit der akte, bedoeld in art. 56, onder a, op den voet van art. 8 als kweelingen zijn toegelaten, zijn deze bij schorsing, ontslag, ontstentenis of tijdelijke verhindering van eenen onderwijzer in die school, op aanwijzing van het hoofd, bevoegd en verplicht tot de waarneming der opengevallen plaats, hangende het overleg in het eerste lid van art. 32 voorgeschreven.

Art. 23, 3e zin. *Het geven van onderwijs in de godsdienst wordt overgelaten aan de kerkgenootschappen.*

Art. 24. *De hoofd- en hulponderwijzers bekleeden geene ambten of bedieningen dan met goedkeuring van Gedeputeerde Staten, die vooraf burgemeester en wethouders, en in gemeenten van 3000 zielen en daarboven de plaatselijke schoolcommissie, in de overige gemeenten den districts-schoolopziener hooren.*

gen te bekleeden of te gedooogen, dat te hunnen huize handel of nering gedreven of eenig beroep uitgeoefend worde door de leden van hun gezin.

Zoo wel van het eene als van het andere verbod kan vrijstelling worden verleend door Gedeputeerde Staten, den districts-schoolopziener gehoord.

Het ontslag, in dit en de twee voorgaande artikelen bedoeld, wordt verleend, hetzij door den gemeenteraad op voordragt van den districts-schoolopziener of van burgemeester en wethouders of van den arrondissements-schoolopziener naar de onderscheidingen, in art. 29 onder *b* en *c* gemaakt, hetzij ingevolge art. 31 door Gedeputeerde Staten, hetzij aan scholen, uitsluitend door het Rijk bekostigd, door Onzen Minister, met de uitvoering dezer wet belast.

Art. 37. Aan de onderwijzers wordt, in de gevallen bij art. 38 en onder de voorwaarden bij artt. 41 en 42 dezer wet gesteld, pensioen verleend ten laste van het Rijk.

Art. 38. Regt op pensioen wordt verkregen door na volbragten vijf en zestigjarigen leeftijd bekomen ontslag.

Pensioen kan insgelijks verleend worden aan een onderwijzer, die na tienjarigen diensttijd uithoofde van ziels- of lichaamsgebreken voor de waarneming zijner betrekking ongeschikt is en op dien grond ontslag heeft bekomen.

Die ongeschiktheid wordt aangenomen op de verklaring van den districts-schoolopziener en van Gedeputeerde Staten.

Bij de berekening van het pensioen komen alleen in aanmerking diensten vóór of sedert het in werking treden dezer wet als onderwijzer aan eene openbare school ten behoeve van het lager onderwijs bewezen.

Art. 39. Aan den onderwijzer, die ten gevolge van de opheffing der school, waarvan hij het hoofd was, wordt ontslagen en niet in de termen valt om pensioen te genieten, wordt ten laste van het Rijk een wachtgeld verleend tot een bedrag van de helft der jaarwedde, die hij op het tijdstip van zijn ontslag genoot. Dit wachtgeld vervalt na vijf jaren, of wanneer de onderwijzer in de termen komt om

Aan den onderwijzer hoofd eener school die ten gevolge van de opheffing der school, en aan den onderwijzer, die, wegens opheffing der school of wegens opheffing zijner betrekking, omdat het krachtens deze wet in de school gevorderd aantal onderwijzers is overschreden, wordt ontslagen en niet in de termen valt pensioen te genieten, wordt ten laste van het Rijk een wachtgeld verleend

Art. 25. Aan hoofd- en hulponderwijzers wordt in de volgende gevallen en onder de daarbij gestelde voorwaarden pensioen ten laste van den Staat verleend.

Art. 26. Regt op pensioen wordt, na bekomen eervol ontslag, verkregen op bereikten vijf-en-zestigjarigen leeftijd en veertigjarigen diensttijd.

Insgelijks kan pensioen worden verleend aan hen, die, na tienjarigen diensttijd, uithoofde van ziels- of lichaamsgebreken voor de waarneming hunner betrekking ongeschikt zijn en op dien grond eervol ontslag hebben bekomen. Die ongeschiktheid wordt aangenomen op de verklaring van den districts-schoolopziener en van Gedeputeerde Staten.

Bij de berekening van het pensioen komen alleen in aanmerking diensten, onder deze wet als hoofd- of hulponderwijzer, en, vóór dien tijd, als onderwijzer aan eene openbare school, ten behoeve van het lager onderwijs bewezen. Voor hen, die niet eervol wordt ontslagen, gaat aanspraak op pensioen verloren.

pensioen te genieten, of zooveel vroeger, als hij tot eene betrekking van rijks-, provincie- of gemeentewege wordt benoemd, waarvan de bezoldiging met het bedrag van het wachtgeld gelijk staat of dit overtreft, of zoodanige betrekking, hem niet van rijks-, provincie- of gemeentewege opgedragen, aanvaardt. Bij de aanvaarding eener betrekking, niet van rijks-, provincie- of gemeentewege opgedragen, waarvan de bezoldiging lager is dan het wachtgeld, wordt dit verminderd met het bedrag dier bezoldiging.

tot een bedrag van de helft der jaarwedde, die hij op het tijdstip van zijn ontslag genoot. Dit wachtgeld vervalt na vijf jaren wanneer het geldt het hoofd eener school, na twee jaren wanneer het geldt een onderwijzer, of wanneer het hoofd of de onderwijzer in de termen komt om pensioen te genieten, of zooveel vroeger als hij tot eene betrekking van Rijks-, provincie- of gemeentewege wordt benoemd, waarvan de bezoldiging met het bedrag van het wachtgeld gelijk staat of dit overtreft, of zoodanige betrekking, hem niet van Rijks-, provincie- of gemeentewege opgedragen, aanvaardt. Bij de aanvaarding eener betrekking, niet van Rijks-, provincie- of gemeentewege opgedragen, waarvan de bezoldiging lager is dan het wachtgeld, wordt dit verminderd met het bedrag dier bezoldiging.

Behalve in het laatstgenoemde geval rekent de tijd, gedurende welken het wachtgeld wordt genoten, mede voor aanspraak op pensioen.

In de aan onderwijzers, geen hoofden van scholen, te verlenen wachtgeldten wordt door de gemeente de helft aan het Rijk vergoed.

Art. 27. Het pensioen belooft voor elk jaar dienst een zestigste deel van de jaarwedde, die over de laatste twaalf maanden, het eerstvolgende ontslag voorafgegaan, heeft gediend tot grondslag van de betaling der bijdrage, bij art. 28 bepaald, doch mag nimmer het twee derde gedeelte dier jaarwedde te boven gaan.

Art. 40. Het pensioen belooft voor elk jaar dienst een zestigste deel van de jaarwedde, die over de laatste twaalf maanden, aan het ontslag voorafgegaan, tot grondslag gediend heeft voor de bepaling der bijdrage, in het volgend artikel vermeld, doch mag nimmer het twee derde gedeelte dier jaarwedde te boven gaan.

Art. 28. Als bijdrage voor pensioen wordt door de hoofd- en hulponderwijzers, te rekenen van het tijdstip waarop deze wet in werking treedt, jaarlijks betaald twee ten honderd van de jaarwedde aan hunne betrekking verbonden. Die bijdrage komt ten voordeele van den Staat en wordt door de zorg der gemeentebesturen geïnd en aan 's Rijks schatkist verantwoord.

Art. 41. Als bijdrage voor pensioen wordt door de onderwijzers jaarlijks betaald twee ten honderd van de jaarwedde aan hunne betrekking verbonden.

De jaarwedde wordt berekend met inbegrip van hetgeen de onderwijzer, aan het hoofd eener school geplaatst, op grond van art. 26, vierde lid, dezer wet geniet. Het bedrag dezer inkomsten wordt door Gedeputeerde Staten bepaald.

De bijdrage komt ten voordeele van het Rijk en wordt door de zorg der gemeentebesturen geïnd en aan 's Rijks schatkist verantwoord.

Art. 29. Door de gemeenten, uit welke, krachtens deze wet, hoofd- of hulponderwijzers worden gepensio-

neerd, wordt aan den Staat een derde gedeelte van het bedrag van het pensioen vergoed.

Art. 30. De bepalingen van de artt. 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 37, 40 en 41 der wet van den 9den Mei 1846 (Staatsblad no. 24), zooals die bij de wet van den 3den Mei 1851 (Staatsblad no. 49) zijn gewijzigd, zijn op de pensioenen der hoofd- en hulponderwijzers toepasselijk.

Art. 42. De bepalingen van de artt. 7, 16, derde lid, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 37, 40 en 41 der wet betreffende de burgerlijke pensioenen, laatstelijk gewijzigd bij die van 21 Mei 1873 (Staatsblad no. 64), zijn op de pensioenen der onderwijzers van toepassing.

Art. 42bis. De artt. 6, 26, 27 lit. a en 35—42 gelden niet voor de onderwijzers, aan openbare scholen uitsluitend belast met het onderwijs in een of meer der vakken, vermeld in art. 2 onder i, k, q, r, s en t (1884).

Art. 42bis. De artt. 6, 26, 27, lit. a, en 35—42 gelden niet voor de onderwijzers aan openbare scholen, uitsluitend belast met het onderwijs in een of meer der vakken, vermeld in art. 2 onder h, i, k, q, r en t.

De artt. 26 en 35—42 gelden niet voor de onderwijzers aan openbare scholen die uitsluitend in een der vakken of in beide vakken vermeld in art. 2 onder j en s onderwijs geven, dan wel daarnevens mede onderwijs geven in een of meer der vakken, vermeld in art. 2 onder h, i, k, q, r en t.

§ 3. Van de kosten van het onderwijs.

§ 3. Van de kosten van het onderwijs.

Art. 31. Elke gemeente voorziet in de kosten van haar lager onderwijs, voor zoverre die niet komen ten laste van anderen, of op andere wijze worden gevonden.

Art. 43. Elke gemeente voorziet in de kosten van haar lager onderwijs, voor zoverre die niet komen ten laste van anderen of op andere wijze worden gevonden.

Art. 32. Die kosten zijn:

Art. 44. Die kosten zijn
a. de jaarwedden der onderwijzers;

a. de jaarwedde der hoofd- en hulponderwijzers;

b. de vergoeding aan onderwijzers, aan het hoofd van scholen staande, wegens gemis van vrije woning;

g. de vergoeding aan de hoofdonderwijzers voor het gemis van vrije woning;

c. de toelagen en bijdragen tot opleiding van onderwijzers;

b. de toelagen ten behoeve der kweekelingen;

d. de uitgaven ten behoeve van het herhalings-onderwijs;

c. de kosten van het oprigten en in stand houden of het huren der schoolgebouwen;

e. die voor het stichten en in stand houden of voor het huren der schoollokalen en onderwijzerswoningen;

f. die van het oprigten en in stand houden of het huren der onderwijzerswoningen;

f. die voor het aanschaffen en onderhouden der schoolmeubelen en der schoolboeken, leermiddelen en schoolbehoefden;

d. die van het aanschaffen en onderhouden der schoolmeubelen en der schoolboeken en schoolbehoefden der leerlingen;

g. die voor verlichting en verwarming en het schoonhouden der schoollokalen;

e. die van licht en brand, benoedigd voor de schoollokalen;

h. die van het plaatselijk schooltoezicht en van de vergelijkende examens;

i. de kosten der plaatselijke schoolcommissie;

i. die voor de schoolbibliotheken, belooningen en ereblijken.

h. de bijdrage der gemeente tot het pensioen der onderwijzers.

k. die van het plaatselijk schooltoezicht en van het vergelijkend onderzoek;

Art. 45. Door het Rijk wordt over elk dienstjaar aan de gemeente dertig ten honderd van het bedrag dezer kosten vergoed.

Bij wijze van voorschot wordt om de drie maanden door het Rijk aan de gemeente een vierde gedeelte uitgekeerd van het bedrag over het dienstjaar verschuldigd, berekend naar de sommen voor deze kosten op de gemeentebegroting uitgetrokken.

Bij de eerste uitkeering en, zoo noodig, bij de latere in een volgend dienstjaar wordt hetgeen door de gemeente te veel mogt zijn ontvangen verrekend, zoodra het juiste cijfer der uitgaven ingerolge artt. 222 en 223 der wet van 29 Junij 1851 (Staatsblad no. 85) is vastgesteld.

De noodige voorschriften omtrent de uitvoering dezer bepalingen worden door Ons bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur gegeven (1878).

Door het Rijk wordt over elk dienstjaar aan de gemeente vergoed dertig ten honderd van het bedrag der kosten bedoeld in het vorig artikel, onder:

1°. letter a—d;

2°. letter e, doch uitsluitend voor zoverre zij betreffen het stichten en huren der schoollokalen en onderwijzerswoningen, zijnde onder „stichten” ook het verbouwen begrepen;

3°. letter f, doch uitsluitend voor zoverre zij betreffen het aanschaffen der noodzakelijke schoolmeubelen, bij eerste inrichting van nieuwe schoollokalen.

Voorschriften omtrent de uitvoering dezer bepaling worden door Ons bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur gegeven, met inachtneming van het beginsel dat, behoudens aanvulling of terugbetaling na vaststelling der gemeenterekening, de uitkeering der vergoeding geschiedt:

1°. met betrekking tot de kosten in het vorig artikel sub litt. a—d bedoeld, en tot die van het huren der schoollokalen en onderwijzerswoningen, bij wijze van voorschot, op den grondslag der goedgekeurde begrotingscijfers;

2°. met betrekking tot de overige kosten, in verband met de betalings-termijnen (1884).

Art. 45. Door het Rijk wordt over elk dienstjaar aan de gemeente eene bijdrage verleend:

1°. a. voor elk hoofd eener school van negentig en minder leerlingen tweehonderd vijftig gulden;

van een en negentig tot en met eenhonderd negen en negentig leerlingen driehonderd gulden;

van tweehonderd tot en met driehonderd negen leerlingen vierhonderd gulden;

van driehonderd tien tot en met vierhonderd negentien leerlingen vijf honderd gulden;

van vierhonderd twintig en meer leerlingen zeshonderd gulden;

b. voor elk der onderwijzers, die het hoofd der school bijstaan, voor zoover die bijstand volgens art. 24 verplichtend is, voor scholen:

van een en veertig tot en met negentig leerlingen eenhonderd vijftig gulden;

van een en negentig en meer leerlingen tweehonderd gulden, doch voor elk dier onderwijzers die den leeftijd van drie en twintig jaren volbracht hebben en den rang van hoofdonderwijzer bezitten, voor zoover zulks volgens art. 24 gevorderd wordt, driehonderd gulden;

c. indien het aan de school verbonden onderwijzend personeel het minimum van onderwijzers, bij artikel 24 gesteld, overschrijdt:

voor scholen van negentig en minder leerlingen eenhonderd vijftig gulden en van een en negentig tot en met driehonderd negen leerlingen tweehonderd gulden voor één onderwijzer;

voor scholen van driehonderd tien en meer leerlingen tweehonderd gulden per onderwijzer voor ten hoogste twee onderwijzers;

doch omvat het onderwijs behalve de vakken a—k tevens ten minste twee der vakken onder l, m en n en het vak onder p van artikel 2 genoemd:

voor scholen van negentig en minder leerlingen tweehonderd gulden voor één onderwijzer;

voor scholen van een en negentig tot en met eenhonderd negen en negentig leerlingen tweehonderd vijftig gulden per onderwijzer voor ten hoogste twee onderwijzers;

voor scholen van tweehonderd en

meer leerlingen tweehonderd vijftig gulden per onderwijzer voor ten hoogste drie onderwijzers.

Indien een onderwijzer in den loop van het jaar wordt in dienst gesteld, ten gevolge van ontslag de school verlaat, of overlijdt, wordt de bijdrage berekend naar den maatstaf sub *a*, *b* en *c* vermeld, in evenredigheid van het aantal volle maanden dat hij in dat jaar aan de school verbonden is geweest;

2°. vijf en twintig ten honderd van de kosten wegens het stichten, verbouwen of aankopen van schoollokalen voor zoover die niet komen ten laste van anderen of op andere wijze worden gevonden.

Voor de sub 1°. vermelde bijdrage komen niet in aanmerking de scholen waarvan de opbrengst der schoolgelden eene inkomst oplevert van gemiddeld tachtig gulden of meer per leerling en per jaar.

Voor de berekening daarvan dient tot grondslag het aantal leerlingen waarnaar volgens den maatstaf in art. 24 vermeld, het aantal onderwijzers geregeld wordt.

Voorschriften omtrent de uitvoering dezer bepalingen worden door Ons bij algemeenen maatregel van bestuur gegeven, met inachtneming van het beginsel, dat behoudens aanvulling of terugbetaling na afloop van het dienstjaar de uitkeering der bijdrage geschiedt:

a. bij voorschot:

die sub 1°. *a* en *b* bedoeld naar het aantal onderwijzers dat ingevolge het bepaalde bij de artt. 23 en 24 aan de school moet verbonden zijn;

die sub 1°. *c* bedoeld, voor zoo ver het aantal op 1 Januari van het dienstjaar aan de school verbonden onderwijzers voor de bijdrage in aanmerking komt;

b. die sub 2°. bedoeld in verband met de betalingstermijnen.

Art. 46. Ter tegemoetkoming in de kosten, welke voor rekening der gemeente blijven, wordt voor ieder schoolgaand kind, met uitzondering van bedeeden, en van hen die, schoon niet bedeed, onvermogen zijn, een schoolgeld geheven van ten minste twintig cents per maand.

De minvermogenen worden, indien het schoolgeld voor ieder kind

Art. 33, 1^e lid. Ter tegemoetkoming in deze kosten kan eene bijdrage voor ieder schoolgaand kind worden geheven.

Art. 46. *Ter tegemoetkoming in de kosten, welke voor rekening der gemeente blijven, kan eene bijdrage van ieder schoolgaand kind worden geheven.*

Art. 34. *Het invoeren, wijzigen of afschaffen van schoolgeld enz. als art. 46, al. 2 en 3, van 1878.*

Het invoeren, wijzigen of afschaffen van dit schoolgeld geschiedt met inachtneming van de artt. 232—236 der wet van 29 Junij 1851 (Staatsblad no. 85).

De invordering wordt geregeld door eene plaatselijke verordening overeenkomstig de bepalingen van de artt. 258—262 dier wet.

Art. 33, 2e lid. *Bedeelden en zij, die, schoon niet bedeed, onvermogen zijn schoolgeld te betalen, worden niet aan de heffing onderworpen.*

Bedeelden en zij, die, schoon niet bedeed, onvermogen zijn, worden niet, de minvermogenen niet of slechts voor een gedeelte, aan de heffing onderworpen.

Art. 33, 3e lid. *Het gemeentebestuur beordert zooveel mogelijk het schoolgaan der kinderen van bedeelden en onvermogenen.*

Art. 47. *Het gemeentebestuur bevordert zooveel mogelijk het schoolgaan der kinderen van bedeelden, onvermogenen en minvermogenen.*

Art. 48. *Tenzij bij eene regeling, krachtens het laatste lid van art. 16 gemaakt, anders is bepaald, bedraagt het schoolgeld voor de kinderen uit andere gemeenten niet meer dan dat voor de kinderen uit de heffende gemeente.*

Art. 35, 2e lid. *Voor twee of meer kinderen uit één gezin, gelijktijdig ter school gaande, kan het bedrag lager worden gesteld.*

Voor twee of meer kinderen uit één gezin, gelijktijdig ter school gaande, kan het bedrag van het schoolgeld lager gesteld worden dan het, berekend voor ieder afzonderlijk, wezen zou.

Art. 35, 1e lid. *Voor de kinderen van dezelfde klasse eener school is het schoolgeld gelijk.*

Behoudens de vrijstellingen, in art. 46 dezer wet bedoeld, is voor ieder kind van dezelfde klasse het schoolgeld gelijk.

Art. 36. *Indien Wij, nu onderzoek*

Art. 49. *Indien Wij, Gedepu-*

van dezelfde klasse gelijk is, slechts voor een gedeelte aan de heffing onderworpen.

Vrijstelling van verplichting tot het heffen van schoolgeld kan aan eene gemeente door Ons worden verleend bij een met redenen omkleed besluit, den Raad van State gehoord. Intrekking dezer vrijstelling geschiedt op dezelfde wijze.

Het invoeren, wijzigen of afschaffen van dit schoolgeld geschiedt met inachtneming van de artt. 232—236 der wet van 29 Junij 1851 (Staatsblad no. 85), met dien verstande dat aan de verordening tot heffing Onze goedkeuring niet wordt onthouden dan bij een met redenen omkleed besluit, den Raad van State gehoord.

De invordering wordt geregeld door eene plaatselijke verordening overeenkomstig de bepalingen van de artt. 258—262 dier wet. Indien het schoolgeld, behalve voor zooveel betreft de gevallen in het 2de lid van dit artikel en in art. 48 vermeld, voor ieder kind van dezelfde klasse niet gelijk is, zijn daarop de artt. 264—266 dier wet, gelijk die gewijzigd is bij de wet van 28 Junij 1881 (Staatsblad no. 102), mede van toepassing, met dien verstande dat het schoolgeld voor geen kind meer bedrage dan hetgeen voor het onderwijs van dat kind kan geacht worden voor rekening der gemeente te blijven.

Art. 48. *Tenzij bij eene regeling krachtens het laatste lid van art. 16 gemaakt, anders is bepaald, bedraagt het schoolgeld voor de kinderen uit andere gemeenten niet meer dan dat voor de kinderen uit de heffende gemeente.*

Voor twee of meer kinderen uit één gezin, gelijktijdig ter school gaande, kan het bedrag van het schoolgeld lager gesteld worden dan het, berekend voor ieder afzonderlijk, wezen zou.

door Gedeputeerde Staten en de Provinciale Staten gehoord, oordeelen dat eene gemeente door de uitgaven, tot eene behoorlijke inrigting van haar lager onderwijs vereischt, te zwaar zou worden gedrukt, wordt hetgeen ten laste der gemeente zal blijven door Ons bepaald en in het overige door de provincie en het Rijk, elk voor de helft, voorzien.

teerde Staten gehoord, oordeelen dat eene gemeente, door de uitgaven tot eene behoorlijke inrigting van haar lager onderwijs vereischt, in verhouding tot hare middelen en andere uitgaven onbillijk zou worden bezwaard, wordt haar uit 's Rijks kas tijdelijk subsidie verleend.

Ons met redenen (1878)

kan haar uit 's Rijks kas tijdelijk subsidie verleend worden. Ons daartoe strekkend en met redenen (1884) omkleed besluit wordt, te gelijk met het advies van Gedeputeerde Staten, in de Staatscourant openbaar gemaakt.

Art. 50. *De bestekken voor den bouw en verbouw van scholen en onderwijzerswoningen worden aan de goedkeuring van den districts-schoolopziener onderworpen. In geval deze bezwaar maakt zijne goedkeuring te verleen, kan de beslissing van Onzen Minister, met de uitvoering dezer wet belast, worden ingeroepen (1878).*

De bestekken voor en de gunning van den bouw en verbouw van scholen en onderwijzerswoningen, ter bekostiging waarvan aan de gemeente overeenkomstig art. 49 uit 's Rijks kas tijdelijk subsidie wordt verleend, behoeven de goedkeuring van Onzen Minister met de uitvoering dezer wet belast; deze beslist, den districts-schoolopziener gehoord.

In alle overige gevallen worden de bestekken aan de goedkeuring van den districts-schoolopziener onderworpen. Ingeval deze bezwaar maakt zijne goedkeuring te verleen, kan de beslissing van Onzen Minister met de uitvoering dezer wet belast, worden ingeroepen (1884).

TITEL III.

Van het bijzonder onderwijs.

Art. 37. *Tot het geven van bijzonder schoolonderwijs of van huisonderwijs wordt vereischt het bezit:*

- a. eener acte van bekwaamheid;
- b. van een gelijk getuigschrift als in art. 21, lit. b, is vermeld;

c. van een bewijs, dat beide deze stukken door burgemeester en wethouders der gemeente, waar het onderwijs zal gegeven worden, zijn gezien en in orde bevonden.

TITEL III.

VAN HET BIJZONDER ONDERWIJS.

Art. 51. *Tot het geven van bijzonder onderwijs wordt vereischt het bezit*

- a. eener akte van bekwaamheid;
- b. van een gelijk getuigschrift, als in art. 27, litt. b, is vermeld, en waarop het voorlaatste en het laatste lid van dat artikel toepasselijk zijn;

c. van een bewijs, dat deze beide stukken door burgemeester en wethouders der gemeente, waar het onderwijs zal gegeven worden, zijn gezien en in orde bevonden.

Burgemeester en wethouders geven hiervan aan den districts-schoolopziener berigt.

Art. 38. *Omtrent de afgifte van het bewijs, vermeld bij lit. c van art. 37, wordt, uiterlijk binnen vier weken, te rekenen van den dag waarop de aanvraag daartoe geschied is, door burgemeester en wethouders beslist.*

Van die beslissing, of wanneer binnen dien termijn de beslissing aan de belanghebbenden niet is kenbaar gemaakt, wordt beroep toegelaten op Gedeputeerde Staten.

Na afwijzing door Gedeputeerde Staten, of indien binnen den tijd van zes weken hunne beschikking aan de belanghebbenden niet is kenbaar gemaakt, kan bij Ons in beroep worden gekomen.

Art. 39. *De onderwijzers, die bij het geven van bijzonder schoolonderwijs of van huisonderwijs, leerlingen verspreiden, strijdig met de goede zeden of aansporende tot ongehoorzaamheid aan de wetten des lands, kunnen, op voordragt van burgemeester en wethouders, van de plaatselijke schoolcommissie of van den districts-schoolopziener, door Gedeputeerde Staten worden verklaard hunne bevoegdheid tot het geven van onderwijs verloren te hebben.*

Deze bepaling is ook van toepassing op de onderwijzers, die zich aan een ergerlijk levensgedrag schuldig maken.

Art. 52. *Omtrent de afgifte van het bewijs, vermeld in litt. c van het voorgaand artikel, wordt uiterlijk binnen vier weken, te rekenen van den dag, waarop de aanvraag daartoe geschied is, door burgemeester en wethouders beslist.*

Van die beslissing, of wanneer binnen dien termijn de beslissing aan den belanghebbende niet is kenbaar gemaakt, wordt beroep op Gedeputeerde Staten toegelaten.

Na afwijzing door Gedeputeerde Staten, of indien binnen den tijd van zes weken na het ingesteld hooger beroep hunne beschikking aan den belanghebbende niet is kenbaar gemaakt, kan bij Ons in beroep worden gekomen.

Art. 53. *De onderwijzer, die bij het geven van bijzonder school- of huisonderwijs leerlingen verspreidt strijdig met de goede zeden of aansporende tot ongehoorzaamheid aan de wetten des lands, kan op voordragt van burgemeester en wethouders of van den districts-schoolopziener door Gedeputeerde Staten worden verklaard zijne bevoegdheid tot het geven van onderwijs verloren te hebben.*

Deze bepaling is ook toepasselijk op den onderwijzer, die zich aan een ergerlijk levensgedrag schuldig maakt.

Art. 54. *De onderwijzer, die de lessen der school bestuurt, wordt geacht aan haar hoofd te staan.*

Hij moet den leeftijd van drie en twintig jaren volbragt hebben en den rang van hoofdonderwijzer bezitten.

Van deze vereischten wordt vrijstelling verleend in geval eener tijdelijke waarneming, mits het niet langer dure dan zes maanden, dat een onderwijzer, die den gevorderden leeftijd of den hoofdonderwijzersrang niet bezit, aan het hoofd der school staat.

Aan bijzondere lagere scholen kan onderwijs gegeven worden in dezelfde vakken als aan de openbare.

Art. 54bis. *Door het Rijk wordt over elk dienstjaar aan de besturen der bijzondere lagere scholen eene bijdrage verleend volgens denzelfden maatstaf als bij art. 45 sub 1°. aan de gemeente ten behoeve der open-*

bare lagere school wordt toegekend, mits:

1°. de school staat onder het bestuur van eene instelling of vereeniging die rechtspersoonlijkheid bezit;

2°. het onderwijs de vakken omvat in art. 2 vermeld onder *a—j*, alsmede *k*, tenzij, wat het laatste vak betreft, blijke dat de schoolgaande kinderen daarin elders voldoende onderwijs ontvangen;

3°. dat onderwijs gegeven wordt gedurende ten minste achttien uren per week, waarvan ten hoogste twee uren in het vak vermeld onder *k* van art. 2, volgens een aan den arrondissements-schoolopziener medegedeelden en in een der schoolvertrekken op eene zichtbare plaats opgehangen rooster van lesuren, waarop tevens de feestdagen en vacantietijden zijn vermeld;

4°. het aantal onderwijzers voldoet aan de voor de openbare scholen gestelde eischen in de artt. 23 en 24, het 3de lid uitgezonderd.

Voor die bijdrage komen niet in aanmerking de bijzondere scholen:

a. waarvan het aantal leerlingen boven zes jaren, dat als werkelijk schoolgaande bekend staat, berekend naar den maatstaf in art. 24 vermeld, minder dan 25 bedraagt;

b. waarvan de opbrengst derschoolgelden eene inkomst oplevert van gemiddeld tachtig gulden of meer per leerling en per jaar;

c. wanneer bij vacature in het onderwijzend personeel tusschen het ontstaan daarvan en de aanvaarding zijner betrekking door den benoemde een langere tijd verloopt dan: wat het hoofd der school betreft, van zes maanden; wat de overige onderwijzers betreft, van vier maanden;

d. waarvan blijkt dat zij gehouden worden als winstgevend bedrijf.

Voor de berekening van het sub *b* vermelde wordt het voorschrift gevolgd dienaangaande bij art. 45 gegeven.

De besturen zijn gehouden aan Onzen Minister, met de uitvoering dezer wet belast, en aan Gedeputeerde Staten der provincie, waarin de school is gevestigd, alle inlichtingen te geven verlangd met betrekking tot litt. *a—d*, in dit artikel vermeld, en zulks op straffe van verval van aanspraak op de bijdrage.

Jaarlijks in de maand Januari zendt het bestuur, dat op eene Rijksbijdrage krachtens dit artikel over het voorgaande jaar aanspraak maakt, zijne daartoe strekkende aanvraag aan de Gedeputeerde Staten van de provincie, waarin de school is gevestigd.

Deze beslissen vóór 1 Mei daaraanvolgende, of de school voldoet aan de eischen en voorwaarden, in dit artikel tot het verleenen eener Rijksbijdrage gesteld, bepalen het bedrag dier Rijksbijdrage overeenkomstig de eerste zinsnede van dit artikel en deelen hun besluit onverwijld mede aan Onzen Minister met de uitvoering dezer wet belast, alsmede aan den inspecteur van het lager onderwijs, in wiens ambtsgebied de school is gevestigd, en aan het bestuur, dat de aanvraag deed.

Binnen dertig vrije dagen na de dagteekening van dat besluit kan daarvan bij Ons in beroep worden gekomen door Onzen Commissaris in de provincie en door den inspecteur en het bestuur in het vorige lid bedoeld.

Het bedrag, waarop het bestuur aanspraak mocht kunnen maken, wordt alsdan bij Onze eindbeslissing vastgesteld.

De voorschriften omtrent de uitvoering van dit artikel worden door Ons gegeven bij algemeenen maatregel van bestuur.

TITEL IV.

Van de acten van bekwaamheid tot het geven van onderwijs.

Art. 40. *De acten van bekwaamheid tot het geven van school- en van huisonderwijs worden verkregen door het afleggen van examens.*

TITEL IV.

VAN DE AKTEN VAN BEKWAAMHEID
TOT HET GEVEN VAN LAGER
ONDERWIJS.

Art. 55. De bevoegdheid tot het geven van lager onderwijs wordt verkregen door het afleggen der in deze wet omschreven examens.

Art. 56. *De akten van bekwaamheid zijn*

a. *die, waarvan het bezit de bevoegdheid verleent tot het geven van huis- en schoolonderwijs in de vakken, vermeld in art. 2, onder a—i, en aan onderwijzeressen tevens in het vak, aldaar genoemd onder k;*

b. *die, waarvan het bezit met den rang van hoofdonderwijzer de be-*

Art. 56. De akten van bekwaamheid zijn:

a. die, waarvan het bezit de bevoegdheid verleent tot het geven van huis- en schoolonderwijs in de vakken, vermeld in art. 2, onder a—i, en tevens bevoegdheid kan verleenen tot het geven van huis- en schoolonderwijs in een der vakken of in beide vakken, genoemd onder j en k in art. 2 der wet;

b. die, waarvan het bezit met den rang van hoofdonderwijzer de be-

voegdheid verleent tot het geven van huis- en schoolonderwijs niet alleen in de vakken, vermeld in art. 2, onder a—i of a—k, maar ook in die, aldaar genoemd onder

o, p, q, en voor de onderwijzeressen onder t (1878);

o, p en q (1884);

c. die, waarvan het bezit de bevoegdheid verleent tot huisonderwijs of tot huis- en schoolonderwijs in bepaalde vakken.

Art. 57. Ter verkrijging der akte, vermeld in art. 56, onder a, wordt vereischt

a. de volbragte leeftijd van achttien jaren;

b. het afleggen van een examen, waartoe tweemaal 's jaars de gelegenheid in elke provincie wordt opengesteld, voor eene commissie, zamengesteld uit den inspecteur van het lager onderwijs in de provincie en vier districts- of arrondissements-schoolopzieners.

Onze Minister, die met de uitvoering dezer wet is belast, wijst de leden dier commissien aan en bepaalt den tijd, waarop zij vergaderen.

Hij kan bij verhindering van den inspecteur een districts-schoolopziener in diens plaats als voorzitter benoemen.

Art. 58. De zitting der commissie wordt in de provincie Noordholland te Amsterdam en in de andere provincien in de hoofdplaats der provincie gehouden.

De tijd, gedurende welchen de examens worden afgenomen, wordt door den inspecteur bij openbare aankondiging ter algemeene kennis gebragt.

De commissie kan zich door deskundigen doen bijstaan.

De examens, behalve die van onderwijzeressen, worden in het openbaar gehouden.

Art. 59. Hij, die zich aan het examen wenscht te onderwerpen, meldt zich tijdig aan bij den schoolopziener van het district zijner woonplaats, of, komt hij van buiten 's lands, van de plaats, waar hij voornemens is zich te vestigen.

voegdheid verleent tot het geven van huis- en schoolonderwijs niet alleen in de vakken, vermeld in art. 2 onder a—i, maar ook in die, aldaar genoemd onder o en q, en tevens bevoegdheid kan verleenen tot het geven van huis- en schoolonderwijs in een der vakken of in beide vakken, genoemd onder j en k, in art. 2 der wet;

c. die, waarvan het bezit de bevoegdheid verleent tot het geven van huisonderwijs of tot het geven van huis- en schoolonderwijs in bepaalde vakken.

b. het afleggen van een examen, waartoe minstens eenmaal 's jaars de gelegenheid in elke provincie wordt opengesteld, voor eene commissie, zamengesteld uit den inspecteur van het lager onderwijs in de provincie en vier districts- of arrondissements-schoolopzieners.

Art. 43. Om tot het examen te worden toegelaten, moet de geroderde ouderdom zijn bereikt.

Deze is bepaald voor de huisonderwijzers, huisonderwijzeressen, hulp- en hulponderwijzers op 18 jaren, voor de hoofdonderwijzers en hoofdonderwijzeressen op 23 jaren.

Art. 41, 1e lid. Hiertoe (tot het afleggen van examens) wordt twee malen 's jaars in elke provincie de gelegenheid aangeboden door eene commissie, zamengesteld uit den inspecteur en vier schoolopzieners.

Art. 41, 3e lid. De aanwijzing der schoolopzieners en de bepaling van den tijd, waarop de commissien vergaderen, geschiedt door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken.

Art. 41, 2e lid. Die commissie houdt hare zittingen in de hoofdplaats der provincie. Zij is bevoegd zich door deskundigen te doen bijstaan.

Art. 42, 1e lid. De tijd, gedurende welchen de examens worden gehouden, wordt bij openbare aankondiging ter algemeene kennis gebragt.

Art. 41, 4e lid. De examens worden in het openbaar gehouden, met uitzondering van die der onderwijzeressen.

Art. 42, 2e—5e lid. Die een examen wenscht af te leggen, meldt zich tijdig aan bij den schoolopziener van het district, waarin hij woont, of, van buiten 's lands komende, voornemens is zich te vestigen, met opgave van de acte, die hij verlangt.

Hij legt daarbij over een of meer getuigschriften van zijn goed zedelijk gedrag en zijne geboorte-acte.

De dag en plaats van het examen worden hem door den schoolopziener bekend gemaakt.

Hij legt het examen af in de provincie, waar hij woont, of, van buiten 's lands komende, voornemens is zich te vestigen.

Art. 44. Voor het examen ter verkrijging eener acte van bekwaamheid als hulponderwijzeres en als hulponderwijzer wordt gevorderd:

goed lezen en schrijven;

voltoende kennis der zinsontleding, der spelregels en eerste gronden der Nederlandsche taal;

vaardigheid om zich, zoowel mondeling als schriftelijk, juist en gemakkelijk uit te drukken;

beginselen van de vormleer;

rekenen, zoowel met geheele getallen als gewone en tiendeelige breuken, toegepast op muntten, maten en gewichten; — als hulponderwijzer daarboven de leer der evenredigheden;

aardrijkskunde en geschiedenis;

beginselen van de kennis der natuur;

theorie van het zingen;

beginselen van onderwijs en opvoeding.

Art. 49. Wanneer het examen naar genoegen der commissie is afgelegd, wordt door haar aan den gezamenlijke de verlangde acte uitgereikt.

Op de acte van bekwaamheid tot het geven van schoolonderwijs worden tevens het vak of de vakken van het meer uitgebreid lager onderwijs aangeeteekend, waarin met gunstig gevolg examen is afgelegd.

Insgelijks worden op de acten van bekwaamheid tot het geven van huissonderwijs de verdere vakken van het lager onderwijs aangeeteekend, waarin met gunstig gevolg examen is afgelegd.

Hij legt daarbij een of meer getuigschriften over van zijn zedelijk gedrag en zijne geboorte-akte.

De dag en de plaats van het examen worden hem door den districts-schoolopziener bekend gemaakt.

Hij legt het examen af in de provincie, waarin hij woont, of, van buiten 's lands komende, voornemens is zich te vestigen.

Art. 60. Het examen omvat

goed lezen en schrijven;
de kennis der zinsontleding, der spelregels en der eerste gronden der Nederlandsche taal;

vaardigheid om zich, zoowel mondeling als schriftelijk, juist en gemakkelijk uit te drukken;

de beginselen van de vormleer;

het rekenen, zoowel met geheele getallen als met gewone en tiendeelige breuken en kennis van de leer der evenredigheden en van het Nederlandsch stelsel van maten en gewichten;

de beginselen der aardrijkskunde, inzonderheid van Nederland en zijne overzeesche bezittingen;

de grondtrekken der vaderlandsche geschiedenis;

de beginselen van de kennis der natuur;

de theorie van het zingen;

de beginselen van onderwijs en opvoeding.

Van onderwijzeressen worden bovendien bewijzen van bedrevenheid in de nuttige handwerken geoordeeld (1878).

Van onderwijzeressen worden bovendien bewijzen van bedrevenheid in de nuttige handwerken gevorderd. Van dit examen zijn vrijgesteld zij, die in het bezit zijn eener acte van bekwaamheid in dit vak volgens art. 65bis (1884).

Aan ieder, die voldaan heeft, wordt eene acte van bekwaamheid als onderwijzer kosteloos uitgereikt.

Het examen omvat:

de eerste oefeningen van het handteekenen;

het rekenen, zoowel met geheele getallen als met gewone en tiendeelige breuken en kennis van de leer der evenredigheden en van het Nederlandsch stelsel van maten en gewichten;

Aan allen, die hiertoe bij hunne aangifte het verlangen hebben kenbaar gemaakt, wordt, nadat tot hunne toelating is besloten, de gelegenheid gegeven, bewijzen van bekwaamheid in de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek, aan onderwijzeressen bovendien bewijzen van bedrevenheid in de nuttige handwerken voor meisjes te leveren.

Aan ieder, die voldaan heeft, wordt eene acte van bekwaamheid kosteloos uitgereikt. Op de acte van bekwaamheid van hen, die bij het examen in de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek of in de nuttige handwerken of in die beide vakken hebben voldaan, wordt daarvan aantekening gedaan.

Van het examen in de eerste oefening

(Voor de examens voor hoofd-
onderwijzer en hoofdonderwijzeres
golden ook de bepalingen van artt.
41, 42, 43 en 49, hierboven, en die
van art. 50, hieronder vermeld.)

Art. 61. *Ter verkrijging der akte, vermeld in art. 56 onder b, wordt vereischt*

a. *het bezit der akte, vermeld in art. 56 onder a;*

b. *het bewijs van minstens tweejarige werkzaamheid als onderwijzer aan eens of meer openbare of bijzondere scholen van lager onderwijs, afgegeven door het hoofd of de hoofden dier scholen, of het bewijs, afgegeven door den bestuurder eener kweekschool van onderwijzers, voldoende aan de vereischten, in art. 12 vermeld, van gedurende twee jaren aan die school de lessen ter voorbereiding van dit examen, na aflegging van het examen, vermeld in art. 56 onder a, te hebben gevolgd;*

c. *het afleggen van een examen, loopende, behalve over de vakken, in art. 2 vermeld onder a—b, over die, aldaar genoemd onder o, p en q, voor eene der commissien,*

*in art. 62 bedoeld (1878).
in art. 62 bedoeld. Van dit examen zijn, voor zooveel het vak q betreft, vrijgesteld zij, die in het bezit zijn eener akte van bekwaamheid volgens art. 65bis (1884).*

Art. 62. Jaarlijks worden door Ouzen Minister, met de uitvoering dezer wet belast, een of meer commissien tot het afnemen der examens, in het voorgaand artikel bedoeld, benoemd en de tijd wanneer en de plaatsen, waar zij hare zittingen zullen houden, tijdig aangewezen.

De voorzitters en leden dezer commissien genieten uit 's Rijks kas vacatiegelden en vergoeding voor reizen en verblijfkosten.

De voorzitter der commissie brengt den tijd, gedurende welken de examens worden afgenomen, bij openbare aankondiging ter algemeene kennis.

De examens, behalve die van on-

ningen van het handteekenen zijn vrijgesteld zij, die in het bezit zijn eener akte van bekwaamheid in het vak *q* volgens art. 65bis.

Art. 61. *Ter verkrijging der akte, vermeld in art. 56 onder b, wordt vereischt:*

a. *het bezit der akte, vermeld in art. 56 onder a;*

b. *het bewijs van minstens tweejarige werkzaamheid als onderwijzer of, na aflegging van het examen, vermeld in art. 56 onder a, als kweekeling aan eene of meer openbare of bijzondere scholen van lager onderwijs of als onderwijzer aan eene of meer scholen voor doofstommen, blinden, spraakgebrekkigen of idioten, afgegeven door het hoofd of de hoofden dier scholen, of het bewijs afgegeven door den bestuurder eener door Ons aangewezen kweekschool voor onderwijzers, van gedurende twee jaren aan die school de lessen ter voorbereiding van dit examen, na aflegging van het examen, vermeld in art. 56 onder a, te hebben gevolgd;*

c. *het afleggen van een examen, loopende, behalve over de vakken, in art. 2 vermeld onder a—g, over die, aldaar genoemd onder o en q, en over methode van onderwijs en opvoeding voor eene der commissien, in art. 62 bedoeld.*

Van dit examen zijn, voor zooveel het vak *q* betreft, vrijgesteld zij, die in het bezit zijn eener akte van bekwaamheid in dit vak volgens art. 65bis.

derwijzeressen, worden in het openbaar gehouden.

Art. 63. Hij, die zich aan het examen wenscht te onderwerpen, meldt zich tijdig aan bij den voorzitter der commissie, voor welke hij wenscht te verschijnen, en legt daarbij over

- a. zijne geboorte-akte;
- b. een of meer getuigschriften van zedelijk gedrag;
- c. zijne akte van bekwaamheid als onderwijzer, bedoeld in art. 56 onder a;
- d. het bewijs, vermeld in art. 61 onder b.

De dag en de plaats van het examen worden hem door den voorzitter bekend gemaakt.

De omvang van het examen, de wijze van afneming en wat verder tot dit examen betrekking heeft, worden door Ons bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur geregeld.

Art. 45. Voor het examen ter verkrijging eener acte van bekwaamheid als hoofdonderwijzeres wordt gelijke kennis als van den hulponderwijzer gevorderd, maar grondiger en met toepassing op hare bestemming als hoofdonderwijzeres.

Art. 46. Voor het examen ter verkrijging eener acte van bekwaamheid als hoofdonderwijzer wordt gelijke kennis als van den hulponderwijzer gevorderd, doch grondiger, meer omvattend en ontwikkeld.

Aan ieder, die voldaan heeft, wordt eene akte van bekwaamheid als hoofdonderwijzer kosteloos uitgereikt.

Aan ieder, die voldaan heeft, wordt eene akte van bekwaamheid kosteloos uitgereikt.

De aantekening, bedoeld in het voorlaatste lid van art. 60, wordt op de akte van bekwaamheid als hoofdonderwijzer overgeschreven.

Art. 48. Het examen ter verkrijging eener acte van bekwaamheid als huisonderwijzer of huisonderwijzeres loopt over een of meer der vakken, vermeld in art. 1.

Daarbij wordt althans gelijke kennis als van den hulponderwijzer gevorderd.

(Ook voor deze examens gelden de bepalingen der artt. 41, 42, 43, 49 en 50.)

Art. 64. *Ter verkrijging eener akte, die de bevoegdheid verleent tot het geven van huisonderwijs in enkele vakken, vermeld in art. 2 onder a—h, wordt vereischt*

- a. de volbragte leeftijd van achttien jaren;
- b. het afleggen van een examen in de vakken, waarvoor de bevoegdheid verlangd wordt, voor eene der commissien, in art. 57 vermeld.

De bepalingen van artt. 58 en 59 zijn ten deze toepasselijk.

Aan ieder, die voldaan heeft, wordt kosteloos eene akte van bekwaamheid uitgereikt als huisonderwijzer, waarin de vakken, over welke het examen met goed gevolg is afgelegd, worden uitgedrukt.

Ter verkrijging eener akte, die de bevoegdheid verleent tot het geven van huisonderwijs in enkele vakken, vermeld in art. 2 onder a—g, wordt vereischt:

Art. 47. Zij, die eene der acten verlangen of reeds verkregen hebben, in de drie voorgaande artikelen genoemd, worden, op hun verzoek, daarenboven onderworpen aan een examen in een of meer der vakken, vermeld onder k—p van art. 1.

(Ook voor deze examens gelden de bepalingen der artt. 41, 42, 43, 49 en 50.)

Art. 65. Ter verkrijging van eene akte van bekwaamheid voor huis- en schoolonderwijs in een of meer der vakken, vermeld in art. 2 onder l, m, n, en onder q, r, s, wordt vereischt

a. voor die onder q, r, s het bezit der akte, vermeld in art. 56 onder a;
en voor die onder l—n het bezit der akte van hoofdonderwijzer (1878);

Ter verkrijging eener akte van bekwaamheid voor huis- en schoolonderwijs in een of meer der vakken, vermeld in art. 2 onder l, m, n, q, r en s, wordt vereischt:

a. het bezit der akte, vermeld in art. 56 onder a (Jan. 1884);

Ter verkrijging van eene akte van bekwaamheid voor huis- en schoolonderwijs in een of meer der vakken, vermeld in art. 2 onder l, m, n, r en s, wordt vereischt:

a. het bezit der akte, vermeld in art. 56 onder a (1884);

b. het afleggen van een examen voor eene der commissiën, bedoeld in art. 69 der wet van 2 Mei 1863 (Staatsblad no. 50).

Al wat verder deze (1878) de in dit artikel bedoelde (1884) examens betreft, wordt door Ons bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur geregeld.

Art. 65bis. Van tijd tot tijd wordt gelegenheid gegeven om door het afleggen van een examen voor bijzondere commissiën, daartoe benoemd door Onzen Minister met de uitvoering dezer wet belast, eene akte van bekwaamheid te verkrijgen voor huis- en schoolonderwijs in een of meer der vakken, vermeld in art. 2 onder k, q en t.

Al wat de in dit artikel bedoelde examens betreft, wordt door Ons bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur geregeld (1884).

Art. 65. Ter verkrijging eener akte van bekwaamheid voor huis- en schoolonderwijs in een of meer der vakken, vermeld in art. 2, onder l, m, n, p, r en s, wordt vereischt:

a. het bezit der akte, vermeld in art. 56, onder a;

b. het afleggen van een examen voor eene der commissiën, bedoeld in art. 69 der wet van 2 Mei 1863 (Staatsblad no. 50).

Al wat verder de in dit artikel bedoelde examens betreft wordt door Ons bij algemeenen maatregel van bestuur geregeld.

Art. 65bis. Van tijd tot tijd wordt gelegenheid gegeven om door het afleggen van een examen voor bijzondere commissiën, daartoe benoemd door Onzen Minister, met de uitvoering dezer wet belast, eene akte van bekwaamheid te verkrijgen voor huis- en schoolonderwijs in een of meer der vakken, vermeld in art. 2 onder j, k, q en t.

Al wat de in dit artikel bedoelde examens betreft, wordt door Ons bij algemeenen maatregel van bestuur geregeld.

Art. 65ter. Voor het afleggen der examens worden de navolgende sommen bij vooruitbetaling voldaan:

voor het examen, vermeld in art. 57, onder b, vijf gulden;

voor het examen, vermeld in art. 61, onder c, tien gulden;

voor het examen, vermeld in art. 64, onder b, loopende over één vak, twee gulden;

voor het examen, vermeld in art. 64, onder b, loopende over meer dan één vak, vier gulden;

voor het examen, vermeld in art. 65, onder b, in elk der vakken, genoemd onder l, m, n, p, r en s, in art. 2, vijf gulden;

Art. 50. De acte van bekwaamheid wordt uitgereikt tegen betaling van:

tien gulden voor die van hoofdonderwijzer en die van hoofdonderwijzeres;

vijf gulden voor die van hulponderwijzer en die van hulponderwijzeres;

vijf gulden voor die van huisonderwijzer en die van huisonderwijzeres in meer dan één vak;

drie gulden voor die van huisonderwijzer en die van huisonderwijzeres in één vak.

Voor de eerste aantekening op de acte voor het schoolonderwijs wordt betaald drie gulden en op die voor het huisonderwijs in één vak twee gulden. De eerste aantekening op de acte voor het huisonderwijs in meer dan één vak en alle verdere aantekeningen in het algemeen geschieden kosteloos.

Deze gelden strekken ter voldoening der kosten van de vergaderingen der commissien, daaronder begrepen de schadeboosstelling der deskundigen. Het oerschietende wordt in 's Rijks schatkist gestort.

Art. 51. *De acten van bekwaamheid gelden voor het geheele Rijk. Die voor het schoolonderwijs ook voor het huisonderwijs. Die voor het huisonderwijs geven tevens de beroegdheid om in eene school onderrigt te geven in een of meer der vakken, vermeld onder b, c en i—p van art. 1.*

De acten van bekwaamheid als hoofdonderwijzer en als hoofdonderwijzeres geven ook het recht om als hulponderwijzer en als hulonderwijzeres werkzaam te zijn.

Behalve in de gevallen voorzien bij art. 20, kan de acte van hulponderwijzer, onder de voorwaarden door Ons te bepalen, recht geven om aan het hoofd eener openbare school te staan.

TITEL V.

Van het toezigt op het onderwijs.

Art. 52. *Met het toezigt op het onderwijs zijn, onder het oppertoezicht van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, belast:*

- a. plaatselijke schoolcommissien;
- b. districts-schoolopzieners;
- c. provinciale inspecteurs.

Art. 58. *In elke provincie is een inspecteur.*

De inspecteurs worden door Ons benoemd. Zij kunnen ten allen tijde door Ons worden ontslagen.

Zij genieten uit 's Rijks kas eene jaarwedde en vergoeding voor reis- en verblijfskosten.

Art. 60. *De inspecteurs bekleeden geene ambten of bedieningen zonder Onze toestemming.*

Art. 66. *De akten van bekwaamheid, volgens de voorschriften dezer wet verkregen, gelden, wat de daaraan verbonden bevoegdheid betreft, voor het geheele Rijk en zijne kolonien en bezittingen in andere werelddeelen.*

TITEL V.

VAN HET TOEZIGT OP HET LAGER ONDERWIJS.

Art. 67. *Het toezigt over het lager onderwijs in het geheele Rijk is opgedragen aan Onzen Minister, die met de uitvoering dezer wet is belast.*

Dat toezigt wordt onder zijne bevelen uitgeoefend door de inspecteurs, de districts-schoolopzieners en de arrondissementen-schoolopzieners.

Art. 68. *Het ambtsgebied van iederen inspecteur omvat eene of meer provincien, dat van iederen districts-schoolopziener een der districten, waarin de provinciën door Ons worden verdeeld.*

De inspecteurs en de districts-schoolopzieners worden door Ons benoemd, geschorst en ontslagen.

Zij genieten, behalve eene vaste jaarwedde, vergoeding voor reis- en verblijfskosten uit 's Rijks kas.

Zij bekleeden geene ambten of bedieningen zonder Onze toestemming.

In geval van ziekte, afwezigheid, schorsing of ontstentenis wordt een inspecteur door een districts-schoolopziener, een districts-schoolopziener door een arrondissementen-schoolopziener vervangen.

Onze Minister, met de uitvoering dezer wet belast, wijst den plaatsvervanger aan.

voor het examen, vermeld in art. 65bis in elk der vakken, genoemd onder j en k, in art. 2, twee gulden; voor het examen, vermeld in art. 65bis, in elk der vakken, genoemd onder q en t, in art. 2, vijf gulden.

Deze gelden worden in 's Rijks schatkist gestort.

Art. 59. De inspecteurs worden eenmaal 's jaars door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken bijeengeroepen, ten einde onder zijne leiding de algemeene belangen van het lager onderwijs te overwegen en te bevorderen.

Art. 55. Elke provincie wordt door Ons in schooldistricten verdeeld.

Elk district staat onder het toezicht van een schoolopziener.

In geval van overlijden, ziekte of afwezigheid van den schoolopziener, kan in de waarneming zijner betrekking door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken worden voorzien.

Art. 56. De schoolopzienen worden door Ons benoemd voor den tijd van zes jaren.

De aftredenden zijn weder benoembaar.

Zij kunnen ten allen tijde door Ons worden ontslagen.

Art. 57. De schoolopzienen genieten uit 's Rijks kas eene som bij abonnement, als vergoeding voor hunne reis- en verblyfkosten.

Art. 53. In elke gemeente is eene plaatselijke schoolcommissie.

In gemeenten, die zich ingevoelge het 3de lid van art. 16 vereenigd hebben tot het oprigten en instandhouden van gemeenschappelijke scholen, is eene gemeenschappelijke commissie.

Art. 54. In gemeenten beneden de 3000 zielen zijn de werkzaamheden der plaatselijke schoolcommissie opgedragen aan burgemeester en wethouders.

In de overige gemeenten worden die commissien door den gemeenteraad benoemd.

Het lidmaatschap dezer commissien is vereenigbaar met dat van dien raad.

Art. 61. De leden der plaatselijke schoolcommissien, de schoolopzienen en de inspecteurs leggen, bij de aanvaarding hunner betrekking, den eed of de belofte af, dat zij haar naar behooren en getrouw zullen waarnemen.

De eedsaflegging of belofte geschiedt door de leden der plaatselijke schoolcommissien in gemeenten van 3000 zielen en daarboven in handen van den burgemeester, in de overige gemeenten in handen van den regter van het kanton waarin zij wonen, door de schoolopzienen in handen van Onzen Commissaris in de provincie, door de inspecteurs in handen

Art. 69. Elk schooldistrict wordt door Ons verdeeld in minstens twee arrondissementen.

In ieder arrondissement is een arrondissements-schoolopziener.

Die schoolopzienen worden door Ons benoemd voor den tijd van zes jaren.

De aftredenden zijn weder benoembaar.

Zij kunnen ten allen tijde door Ons worden ontslagen.

Zij genieten vergoeding voor reis- en verblyfkosten uit 's Rijks kas.

Zij staan den districts-schoolopziener ter zijde.

De verdeeling der werkzaamheden tusschen de districts- en arrondissements-schoolopzienen wordt door Ons geregeld.

Art. 70. Het plaatselijk toezigt wordt uitgeoefend door burgemeester en wethouders.

De gemeenteraad kan ter naders verzekering van het plaatselijk toezigt eene commissie instellen, welke de bevoegdheden bezit, in de artt. 73 en 74 dezer wet omschreven.

Eene plaatselijke verordening regelt hare samenstelling en inrigting.

Art. 71. De leden der plaatselijke commissien, de arrondissements-schoolopzienen, de districts-schoolopzienen en de inspecteurs leggen, bij de aanvaarding hunner bediening den eed of de belofte af, dat zij hunne pligten getrouw en naar behooren zullen waarnemen.

De aflegging van den eed of van de belofte geschiedt door de leden der plaatselijke commissie in handen van den burgemeester en door den burgemeester, is deze zelf tot lid der commissie benoemd, in handen van den kantonregter; door de arrondisse-

van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken.

ments-schoolopzieners en de districts-schoolopzieners in handen van Onzen Commissaris in de provincie; door de inspecteurs in handen van Onzen Minister, met de uitvoering dezer wet belast.

Bij herbenoeming wordt de eed of belofte niet op nieuw afgelegd.

Art. 62. De leden der plaatselijke schoolcommissien, de schoolopzieners en de inspecteurs zijn bevoegd van de overtredingen dezer wet en der verdere verordeningen op het lager onderwijs proces-verbaal op te maken.

Art. 72. Behalve de ambtenaren, in art. 11 (1878) 8 (1887) no. 1—6 van het Wetboek van Strafvordering genoemd, zijn tot het opmaken van proces-verbaal van de overtredingen dezer wet en van andere verordeningen op het lager onderwijs bevoegd de leden van het collegie van burgemeester en wethouders, de voorzitters en leden der plaatselijke commissien van toezigt, de arrondissements-schoolopzieners en de districts-schoolopzieners en de inspecteurs, ieder binnen de grenzen van zijn ambtsgebied.

Art. 63. Alle scholen, waar lager onderwijs wordt gegeven, zoo openbare als byzondere, zijn steeds toegankelijk voor de leden der plaatselijke schoolcommissie van de gemeente, voor den schoolopziener van het district en voor den inspecteur der provincie.

Art. 73. Voor leden van het collegie van burgemeester en wethouders, voor de voorzitters en leden der plaatselijke commissien van toezigt, voor de arrondissements-schoolopzieners, voor de districts-schoolopzieners en voor de inspecteurs, ieder binnen de grenzen van zijn ambtsgebied, moeten alle scholen, waar lager onderwijs wordt gegeven, zoo openbare als byzondere, steeds toegankelijk zijn.

Art. 73. Voor leden van het collegie van burgemeester en wethouders, voor de voorzitters en leden der plaatselijke commissien van toezigt, voor de arrondissements-schoolopzieners, voor de districts-schoolopzieners en voor de inspecteurs, ieder binnen de grenzen van zijn ambtsgebied, moeten alle scholen, waar lager onderwijs wordt gegeven, zoo openbare als byzondere, steeds toegankelijk zijn en op hunne aanvraag onverwijld worden geopend. De hoofden der scholen en de overige onderwijzers zijn gehouden aan hen of aan Onzen Minister, met de uitvoering dezer wet belast, de verlangde inlichting omtrent de school en het onderwijs te geven. Zij zijn hiertoe verplicht in elken vorm, waarin die inlichtingen gevraagd worden, hetzij schriftelijk, hetzij mondeling, en zoowel bij gelegenheid van het schoolbezoek, als op andere tijdstippen.

De onderwijzers zijn gehouden hun de verlangde inlichtingen te geven omtrent de school en het onderwijs.

De hoofden der scholen en de overige onderwijzers zijn gehouden aan hen of aan Onzen Minister, met de uitvoering dezer wet belast, de verlangde inlichtingen omtrent de school en het onderwijs te geven.

Zij zijn hiertoe verplicht in elken vorm, waarin die inlichtingen gevraagd worden, hetzij schriftelijk, hetzij mondeling, en zoowel bij gelegenheid van het schoolbezoek als op andere tijdstippen.

Weigering in dezen wordt gestraft met eene boete van vijf en twintig gulden of gevangenisstraf van drie dagen, en bij herhaling telkens met beide straffen te zamen.

Weigering in deze wordt gestraft met eene boete van vijf en twintig gulden en gevangenisstraf van drie dagen te zamen of afzonderlijk.

Bij herhaling en vervolgens worden telkens beide straffen te zamen opgelegd.

Art. 463 van het Wetboek van Strafrecht en art. 20 der wet van den 29sten Junij 1854 (Staatsblad no. 102) zijn ten deze toepasselijk.

Art. 463 van het Wetboek van Strafrecht en artikel 20 der wet van 29 Junij 1854 (Staatsblad no. 102) zijn ten deze toepasselijk. (1878, afgeschaff 1886).

Art. 64. De plaatselijke schoolcommissien houden een naauwkeurig toezigt op alle scholen in de gemeente waar lager onderwijs gegeven wordt; bezoeken die ten minste twee malen

Art. 74. De plaatselijke commissien houden een naauwkeurig toezigt op alle scholen in de gemeente, waar lager onderwijs gegeven wordt; be-

's jaars, hetzij gezamenlijk, hetzij door commissien uit haar midden; zorgen dat de verordeningen op het lager onderwijs stipt nagekomen worden; houden aanteekening van het onderwijzend personeel, van het getal leerlingen en van den staat van het onderwijs; doen jaarlijks vóór den 1sten Maart aan den gemeenteraad een beredeneerd verslag van den toestand van het onderwijs in de gemeente, en zenden daarvan afschrift aan den districts-schoolopziener; deelen dezen de belangrijke veranderingen mede, die het schoolwezen heeft ondergaan; geven hem en den provincialen inspecteur alle inlichtingen die zij verlangen; verleen den onderwijzers, die hare voorlichting, hulp of medewerking vragen, bijstand, en beijveren zich den bloei van het onderwijs naar vermogen te behartigen.

Art. 65. De schoolopzieners zorgen voortdurend bekend te blijven met den toestand van het schoolwezen in hun district; bezoeken ten minste twee malen 's jaars alle scholen in hetzelfde waar lager onderwijs wordt gegeven en houden van dat schoolbezoek naauwkeurig aanteekening; zorgen dat de verordeningen op het lager onderwijs stipt nagekomen worden; treden in overleg met de plaatselijke schoolcommissien en de gemeentebesturen; doen zoowel aan deze, als aan den provincialen inspecteur de voorstellen, die zij in het belang van het onderwijs achten; geven dien inspecteur kennis van al hetgeen hun bij het schoolbezoek belangrijk is voorgekomen en verstrekken hem alle inlichtingen, die hij verlangt; doen jaarlijks vóór den 1sten Mei een beredeneerd verslag van den toestand van het onderwijs in hun district aan den inspecteur en zenden daarvan afschrift aan Gedeputeerde Staten der provincie; behartigen de belangen der onderwijzers, bevorderen hunne bijeenkomsten en wonen die, zooveel mogelijk, bij.

zoeken die ten minste twee malen 's jaars, hetzij gezamenlijk, hetzij door commissien uit haar midden; zorgen dat de verordeningen op het lager onderwijs stipt nageleefd worden; houden aanteekening van het onderwijzend personeel, van het getal leerlingen en van den staat van het onderwijs; doen jaarlijks vóór 1° Maart aan den gemeenteraad een beredeneerd verslag van den toestand van het onderwijs in de gemeente en zenden daarvan afschrift aan den arrondissements-schoolopziener; deelen aan dezen de belangrijke veranderingen mede, die het schoolwezen heeft ondergaan; geven hem, den districts-schoolopziener en den provincialen inspecteur alle inlichtingen, die deze verlangen; verleen den onderwijzers, die hare voorlichting, hulp of medewerking vragen, bijstand en beijveren zich den bloei van het onderwijs naar vermogen te behartigen.

Art. 75. De arrondissements-schoolopzieners zorgen voortdurend bekend te blijven met den toestand van het schoolwezen in hun arrondissement; bezoeken twee malen 's jaars alle daarbinnen gelegen scholen, waar lager onderwijs wordt gegeven, en houden van dat schoolbezoek naauwkeurig aanteekening; waken dat de verordeningen op het lager onderwijs stipt nageleefd worden; treden in overleg met de plaatselijke schoolcommissien en de gemeentebesturen; doen zoowel aan dezen als aan de districts-schoolopzieners de voorstellen, die zij in het belang van het onderwijs achten; doen aan den districts-schoolopziener na verloop van elke drie maanden opgave van de door hen gedurende dat tijdvak bezochte scholen; geven hem kennis van al hetgeen hun bij het schoolbezoek belangrijk is voorgekomen en verstrekken hem alle inlichtingen, die hij verlangt; behartigen de belangen der onderwijzers, bevorderen hunne bijeenkomsten en wonen die zooveel mogelijk bij.

Art. 76. De districts-schoolopzieners zorgen zoo door schoolbezoek als door mondeling en schriftelijk overleg met de arrondissements-schoolopzieners, plaatselijke commis-

sien en gemeentebesturen voortdurend bekend te blijven met den toestand van het lager schoolwezen in hun district en de verbetering en den bloei daarvan te bevorderen; zij oefenen het hun opgedragen toezigt met naauwlettendheid uit en waken, dat de verordeningen op het lager onderwijs stipt worden nageleefd; zij doen aan den inspecteur de voorstellen, die zij in het belang van het onderwijs achten, en geven hem alle inlichtingen die hij verlangt.

Elk hunner doet jaarlijks vóór 1° Mei een beredeneerd verslag van den toestand van het onderwijs in zijn district aan den inspecteur toekomen en zendt daarvan afschrift aan Ge-deputeerde Staten der provincie.

Art. 67. De inspecteurs trachten, zoo door schoolbezoek als door mondeling en schriftelijk overleg met de districts-schoolopzieners, plaatselijke schoolcommissien en gemeentebesturen, de verbetering en den bloei van het schoolwezen te bevorderen; zij lichten Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken voor omtrent alle onderwerpen waarover hun oordeel wordt gevraagd; zij vervaardigen uit de jaarlijksche verslagen der schoolopzieners en uit hunne eigene aantekeningen jaarlijks een beredeneerd verslag omtrent den toestand van het onderwijs in de provincie, en zenden dit vóór den 1sten Julij aan Onzen Minister voornoemd.

Art. 77. De inspecteurs trachten, zoo door schoolbezoek als door mondeling en schriftelijk overleg met de districts-schoolopzieners en arrondissementen-schoolopzieners, plaatselijke commissien en gemeentebesturen, de verbetering en den bloei van het lager schoolwezen te bevorderen; zij lichten Onzen Minister, met de uitvoering dezer wet belast, voor omtrent alle onderwerpen, waarover hun oordeel gevraagd wordt; zij vervaardigen uit de jaarlijksche verslagen der districts-schoolopzieners en uit hunne eigene aantekeningen jaarlijks een beredeneerd verslag omtrent den toestand van het onderwijs in de provincie of provincien en zenden dit vóór 1° Julij aan Onzen Minister voornoemd.

Art. 66. De schoolopzieners hebben toegang tot de vergaderingen van alle plaatselijke schoolcommissien in hun district en brengen daarin eene raadgevende stem uit.

Art. 78. De inspecteurs, districts-schoolopzieners en arrondissementen-schoolopzieners hebben toegang tot de vergaderingen van alle plaatselijke commissien binnen hun ambtsgebied en kunnen zoodanige vergadering beleggen.

In de vergadering hebben zij eene raadgevende stem.

Art. 79. Bij het ontbreken eener plaatselijke commissie kunnen burgemeester en wethouders, in overleg met den arrondissementen-schoolopziener, geschikte personen, buiten hun collegie gekozen, met het doen van schoolbezoek belasten.

Op zoodanige gecommiteerden is het eerste lid van art. 73 toepasselijk.

Op zoodanige gecommiteerden is de eerste zinsnede van art. 73 toepasselijk.

TITEL VI.

VAN BEVORDERING VAN HET
SCHOLBEZOEK.

Art. 80. Jaarlijks vóór 1°. Februarij zenden de hoofden der openbare en bijzondere scholen, waar lager onderwijs gegeven wordt, aan burgemeester en wethouders der gemeente eene lijst der bij hen op 1°. Januarij schoolgaande kinderen van boven de zes en beneden de twaalf jaren.

Die lijst bevat de namen der kinderen met bijvoeging der voornamen, ouderdom en woonplaats.

Gelijke opgave wordt vóór gelijk tijdstip aan burgemeester en wethouders gedaan door de huisonderwijzers omtrent de kinderen van dien leeftijd, die van hen onderwijs genieten.

Art. 81. Burgemeester en wethouders maken eene lijst op der kinderen boven de zes en beneden de twaalf jaren, welke zich op 1°. Januarij van het loopende jaar in de gemeente bevonden.

Van de zoodanigen, welke niet gevonden worden op de lijsten, bij het vorig artikel bedoeld, en waarvan het niet bekend is, dat zij zich niet meer in de gemeente bevinden, maken zij vóór 1°. Maart een staat op.

Die staat wordt ter secretarie ter lezing gelegd.

Ouders of verzorgers van op dien staat voorkomende kinderen verkrijgen geene ondersteuning, geneeskundige hulp uitgezonderd, van wege de gemeente, tenzij zij aantoonen, dat hunne kinderen ten onregte op dien staat zijn gebragt of het niet school gaan van deze aan hen niet is te wijten.

Art. 82. De gemeenteraad kan, voor zooveel dit niet bij de wet is geschied, verbodsbepalingen omtrent het arbeiden van kinderen beneden de twaalf jaren vaststellen.

Door het uitloven van openbare belooningen en eereblijken kan het getrouwe schoolbezoek van wege het gemeentebestuur worden aangemoedigd.

Ten einde de aanspraak op die belooningen en eereblijken te kunnen beoordeelen, kan aan de hoofden der openbare en bijzondere scholen het invoeren van schoolboekjes, waarin

van het schoolbezoek aanteekening gehouden wordt, bij plaatselijke verordening worden voorgeschreven.

TITEL VI.

Overgangsbepalingen.

Art. 68. De onderwijzers en onderwijzeressen, zoo openbare als bijzondere, de huisonderwijzers en huisonderwijzeressen, die op het tijdstip van het in werking treden dezer wet wettig in die betrekkingen zijn, behoeven, om daarin voort te gaan, geene herbenoeming of erkenning.

TITEL VII.

OVERGANGSBEPALINGEN.

Art. 83. Allen, die op het tijdstip, waarop deze wet in werking treedt, wettig in betrekking zijn als onderwijzers of kweekelingen, of als voorzitters en leden van plaatselijke commissien behoeven geene herbenoeming of erkenning om hunne betrekking te blijven bekleeden.

Art. 84. Tot 1°. Januarij 1883 kunnen kweekelingen, op den voet der wet van 13 Augustus 1857 (Staatsblad no. 103), worden aangenomen.

Ten behoeve van deze en van de kweekelingen, die er op het tijdstip van het in werking treden dezer wet zijn, blijven de bepalingen van laatstgenoemde wet toepasselijk tot 1°. Januarij 1886.

De toelagen voor genoemde kweekelingen, die aan openbare scholen zijn verbonden, worden in dat tijdvak tot geen minder bedrag geregeld, dan waarop zij bij het in werking treden dezer wet waren vastgesteld. De toelagen voor kweekelingen, die in het bij deze wet toegestaan overgangstijdperk aan openbare scholen worden geplaatst, worden door den gemeenteraad geregeld; zijn besluit wordt aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten onderworpen.

Art. 85. Gelijke bevoegdheid als de akte, vermeld in art. 56 dezer wet onder *a*, geeft die van hulponderwijzer en hulponderwijzeres na 1°. Januarij 1858 en de akte van algemeene toelating van den derden rang vóór dat tijdstip verkregen.

Gelijke bevoegdheid als de akte, vermeld in art. 56 dezer wet onder *b*, geeft die van hoofdonderwijzer of hoofdonderwijzeres na 1°. Januarij 1858 en de akte van algemeene toelating van den eersten en tweeden rang vóór dat tijdstip verkregen.

Hetzelfde geldt van de akte als schoolhouderes, vóór 1°. Januarij 1858 verkregen, doch alleen binnen de gemeente of provincie, waar zij is afgegeven.

Na dat tijdstip worden de vóór hetzelve verkregen acten van algemeene toelating van den 1sten en 2den rang beschouwd gelijke regten te geven als de acten van bekwaamheid als hoofdonderwijzer; die van den 3den rang gelijke regten als de acten van bekwaamheid als hulponderwijzer; die van schoolhouderes gelijke regten als de acten van bekwaamheid als hoofdonderwijzeres, doch alleen binnen de provincie of de gemeente waarin de acten zijn afgegeven.

(Vgl. art. VIII op blz. 44.)

De huisonderwijzers en huisonderwijzeressen, die, na dat tijdstip, zich als zoodanig in eene andere gemeente wenschen te vestigen, zijn verplicht zich vooraf aan het examen, vermeld in art. 48, te onderwerpen.

Zij, die in het bezit zijn eener akte van huisonderwijzer of huisonderwijzeres, na 1°. Januarij 1858 verkregen voor het geheele Rijk, of vóór 1°. Januarij 1858 binnen de gemeente, behouden de bevoegdheid, welke zij op het tijdstip, waarop deze wet in werking treedt, bezitten.

De vóór dit tijdstip op de akten van bekwaamheid tot het geven van schoolonderwijs gestelde aantekeningen wegens het met gunstig gevolg afgelegd examen in een of meer der vakken, vermeld onder *k—p* van art. 1 der wet van 13 Augustus 1857 (Staatsblad no. 103), geven gelijke bevoegdheid met opzigt tot die vakken als de bijzondere akten, vermeld in art. 56 onder *c*.

De vrijstelling, bedoeld in de laatste zinsnede van art. 61, geldt ook voor hen, die in het bezit zijn eener akte van bekwaamheid of aantekening voor het vak vermeld onder *o* van art. 1 der wet van 13 Augustus 1857 (Staatsblad no. 103).

De hoofdonderwijzers der bij het in werking treden dezer wet bestaande bijzondere scholen van de tweede klasse, welke minstens den tweeden rang bezitten, kunnen, indien die scholen door de gemeentebesturen, in overleg met den districts-schoolopziener, als openbare lagere scholen worden overgenomen, bij die inrigtingen als hoofdonderwijzers worden aangesteld.

De bepalingen van art. 22 omtrent de voordragt en het vergelijkend examen zijn daarop niet van toepassing.

Art. 69. *De jaarwedden van alle tijdens het in werking treden dezer wet dienstdoende openbare hoofdonderwijzers en hoofdonderwijzeressen worden, zoolang zij hunne betrekking bekleeden, in geen geval tot een minder bedrag geregeld dan hetgeen zij in de laatste vijf jaren, aan gemeld tijdstip voorafgegaan, of voor hen, die korter in dienst zijn geweest, oer het kortere tijdvak, in hunne betrekking, gemiddeld, jaarlijks, aan inkomsten hebben genoten.*

Art. 86. Alle op het tijdstip, waarop deze wet in werking treedt, dienstdoende openbare onderwijzers en onderwijzeressen blijven, zoolang zij hunne betrekking bekleeden, in het genot eener jaarwedde minstens gelijk aan die, welke op dat tijdstip aan hunne betrekking verbonden was, vermeerderd met de door hen genoten wisselende inkomsten. Ter bepaling van het bedrag dezer inkomsten wordt tot grondslag genomen het gemiddeld cijfer van hetgeen in de laatste vijf jaren, voorafgaande aan het jaar, waarin deze wet in werking treedt, of voor de onderwijzers of onderwijzeressen, die korter in dienst zijn geweest, over het kortere tijdvak, jaarlijks uit dien hoofde is genoten.

De bij art. 29 der wet van 13 Augustus 1857 (Staatsblad no. 103)

bedoelde vergoedingen, die bij het in werking treden dezer wet nog over eenig aan dat tijdstip voorafgegaan tijdvak verschuldigd zijn of worden, blijven na dat tijdstip invorderbaar.

Art. 87. Bij den algemeenen maatregel van inwendig bestuur, bedoeld in art. 4 dezer wet, worden tevens de noodige voorschriften gegeven omtrent de lokalen, welke bij het in werking treden daarvan voor het geven van lager onderwijs in gebruik zijn.

Art. 88. De termijn tot het in werking brengen der voorschriften van art. 24 dezer wet toegestaan, eindigt 1°. Januari 1886 (1878) 1890 (1884), en die tot het in werking brengen der voorschriften van art. 26, 1°. Januari 1883.

De voorschriften ter verzekering der geleidelijke uitvoering worden door Ons, Gedeputeerde Staten gehoord, vastgesteld.

Art. 89. De bestaande bepalingen omtrent de examens en vergelijkende examens blijven gelden, tot dat die onderwerpen overeenkomstig deze wet op nieuw zullen zijn geregeld, doch niet langer dan 1°. Januari 1883.

Art. 90. Thans genoten subsidies, welke na het tijdstip, waarop deze wet in werking treedt, niet meer voor het eerst zouden kunnen worden verleend, kunnen na dat tijdstip nog gedurende tien jaren, doch tot geen hooger bedrag, noch op andere voorwaarden, worden genoten.

Art. 91. Onderwijzers, niet in het bezit van den hoofdonderwijzersrang,

Art. 70. Tot het in werking brengen der voorschriften betrekkelijk: het bepalen van het getal der scholen in evenredigheid met de bevolking en de behoefte, en de uitbreiding van het onderwijs (artt. 16 en 17);

den bijstand in het onderwijs aan den hoofdonderwijzer te verleenen (art. 18);

de jaarwedden en andere voordeelen der hoofd- en hulponderwijzers en de toelagen ten behoeve der kweekelingen (artt. 19 en 20);

de kosten van het onderwijs (artt. 31—35);

wordt een termijn toegestaan van uiterlijk drie jaren, te rekenen van het tijdstip waarop deze wet verbindende is.

Gedurende dien termijn worden aan de openbare hoofdonderwijzers en hoofdonderwijzeressen en aan de gemeenten de jaarwedden en toelagen der provincien en van het Rijk uitbetaald, in welker genot zij zijn tijdens het in werking treden dezer wet.

Art. 71. Aan bijzondere scholen, welke tijdens het in werking treden dezer wet in het genot zijn van subsidie van wege de gemeente of de provincie, en niet beantwoorden aan de voorwaarden van het 4de lid van art. 3, kan het subsidie niet langer dan nog gedurende een jaar na eerstgenoemd tijdstip worden verleend.

Art. 72. In afwachting der wettelijke regeling van het middelbaar onderwijs zijn de voorschriften dezer wet mede van toepassing op alles wat betreft het verder voortgezet onderwijs in de levende talen en in de wis- en natuurkunde.

Om tot het examen ter verkrijging eener acte van bekwaamheid voor een of meer der vakken te worden toegelaten, wordt de ouderdom van ten minste 18 jaren gevorderd. Voor de acte wordt eenmaal vijf gulden betaald.

Art. 88. De termijn tot het in werking brengen van de voorschriften van art. 24 dezer wet toegestaan, eindigt voor de openbare school op 1 Jan. 1892.

De termijn tot het in werking brengen van de voorschriften van art. 23 dezer wet eindigt voor de bijzondere scholen die voor de Rijksbijdrage bedoeld bij art. 54bis in aanmerking komen op 1 Januari 1891, en die tot het in werking brengen der voorschriften van art. 24 der wet eindigt voor deze scholen op 1 Januari 1899.

Voorschriften ter verzekering der geleidelijke uitvoering worden door Ons gegeven.

(Vgl. art. IX op blz. 44.)

(Vgl. art. VII op blz. 44.)

die op het tijdstip, waarop deze wet in werking treedt, uit kracht van de artt. 20 of 51 der wet van 13 Augustus 1857 (Staatsblad no. 103), wettig aan het hoofd eener school staan, blijven bevoegd die betrekking waar te nemen.

Art. 92. De districts-schoolopzieners en de inspecteurs, die op het in art. 93 vermelde tijdstip in betrekking zijn, worden door het in werking treden dezer wet van regtswege eervol ontslagen.

De inspecteurs, die op dat tijdstip den ouderdom van vijf en zestig jaren hebben bereikt, behouden levenslang hunne volle wedde als wachtgeld; de inspecteurs die op dat tijdstip dien ouderdom niet hebben bereikt, hebben aanspraak op wachtgeld volgens de bepalingen van Ons besluit van 21 Julij 1869 (Staatsblad no. 142).

Art. 78. Deze wet treedt in werking den 1sten Januarij 1858.

Behoudens het bepaalde bij art. 70 zijn alsdan de bestaande algemeene, provinciale en plaatselijke verordeningen op het lager onderwijs afgeschaft, de provinciale commissien van onderwijs, plaatselijke schoolcommissien en commissien van plaatselijk schooltoezicht ontbonden, de districts-schoolopzieners ontslagen en door het schooltoezicht, ingevolge deze wet, vervangen.

Lasten en bevelen enz. als in 1878.

Gegeven op het Loo, den 13den Augustus 1857.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

A. G. A. VAN RAPPAARD.

Uitgegeven den 20sten Augustus 1857.

De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE KOCK.

Art. 93. Deze wet treedt in werking op een door Ons te bepalen tijdstip. ¹⁾ (Vgl. art. X op blz. 44.)

Behoudens de voorschriften van dezen titel vervallen met hare invoering de wet van 13 Augustus 1857 (Staatsblad no. 103) en alle andere het lager onderwijs betreffende algemeene, provinciale en plaatselijke verordeningen, voor zoover zij met de voorschriften dezer wet in strijd zijn.

Lasten en bevelen, dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst, en dat alle Ministeriële Departementen, Autoriteiten, Collegien en Ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven op het Loo, den 17den Augustus 1878.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

KAPPEYNE.

Uitgegeven den 22sten Augustus 1878.

De Minister van Justitie,
H. J. SMIDT.

1) Bij K.B. van 5 Aug. 1880, S. no. 155, is dit tijdstip bepaald op 1 Nov. 1880.

Artikelen 4 en 5 der wet van 11 Juli 1884 (S. no. 123) luiden:

Art. IV. *De wijziging, bij deze wet gebracht in art. 45 der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad no. 127), wordt voor het eerst toegepast op het dienstjaar 1885.*

Over de voorafgaande dienstjaren blijft art. 45, zooals dat thans luidt, van kracht, doch met dien verstande, dat over het dienstjaar 1884 met betrekking tot die kosten waarvoor in het vervolg geen vergoeding meer zal worden uitgekeerd, dertig ten honderd zal worden vergoed hoogstens over de sommen, voor die kosten uitgetrokken op de gemeentebegrotingen voor dat dienstjaar, zooals die vóór 1 Juni 1884 door Gedeputeerde Staten zijn goedgekeurd, of aan Gedeputeerde Staten ter goedkeuring zijn aangeboden.

Hetgeen over de dienstjaren 1883 en 1884 te veel door eene gemeente mocht zijn genoten, wordt in de schatkist teruggebracht binnen drie maanden, nadat het juiste cijfer der uitgaven ingevolge de artt. 222 en 223 der wet van 29 Juni 1851 (Staatsblad no. 85), is vastgesteld.

Voorschriften, tot uitvoering van dit artikel noodig, worden door Ons bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur gegeven. ¹⁾

Art. V. *Deze wet treedt in werking op den 1sten September 1884.*

1) Zie K.B. 29 Aug. 1884, S. no. 196.

Artikelen 5—10 (overgangsbepalingen) der wet van 1889 luiden:

Art. V. *De wijziging, bij deze wet gebracht in artikel 45 der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad no. 127), zooals dat artikel luidt volgens de wet van 11 Juli 1884 (Staatsblad no. 123), wordt voor het eerst toegepast op het dienstjaar 1891.*

Over de voorafgaande dienstjaren blijft artikel 45, zooals dat thans luidt, van kracht, met dien verstande evenwel dat over het dienstjaar 1890 1°. in de kosten wegens het stichten, verbouwen of aankopen van schoollokalen, eene Rijksbijdrage van vijf en twintig ten honderd zal worden uitgekeerd; 2°. de kosten wegens het stichten, verbouwen of aankopen van onderwijzerswoningen en die wegens het aanschaffen van noodzakelijke schoolmeubelen voor eerste inrichting van nieuwe schoollokalen bij de vaststelling der Rijksvergoeding niet in aanmerking komen, ten ware de bestekken voor den bouw en verbouw van scholen en onderwijzerswoningen vóór 24 September 1889 aan de bij artikel 50 der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad no. 127), zooals dat artikel luidt volgens de wet van 11 Juli 1884 (Staatsblad no. 123), gevorderde goedkeuring zijn onderworpen, in welk geval dertig ten honderd van het bedrag dier kosten zal worden vergoed.

Indien de bijdrage in de jaarwedden van onderwijzers, volgens het bij deze wet gewijzigd art. 45 der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad no. 127), over eenig dienstjaar voor eene gemeente minder mocht bedragen dan de som der Rijksvergoeding in de kosten van het lager onderwijs, niet medegerekend die voor het stichten van schoollokalen en onderwijzerswoningen en het aanschaffen van noodzakelijke schoolmeubelen bij eerste inrichting van nieuwe lokalen, waarop die gemeente krachtens evengenoemd wetsartikel, zooals dat luidt volgens de wet van 11 Juli 1884 (Staatsblad no. 123), over 1889 aanspraak kon

doen gelden, zal het Rijk aan zoodanige gemeente in plaats van de bijdrage in de jaarwedden van onderwijzers, hierboven vermeld, uitkeeren het bedrag, waarop zij, naar den regel van het aangehaalde art. 45 der wetten van 1878/84, als Rijksvergoeding in de kosten van het lager onderwijs, niet medegerekend die voor het stichten van schoollokalen en onderwijzerswoningen en het aanschaffen van de noodzakelijke schoolmeubelen bij eerste inrichting van nieuwe lokalen, over dat dienstjaar aanspraak zoude hebben gehad, doch in geen geval tot een hooger bedrag dan haar dienovereenkomstig over 1889 toekwam.

De uitkeering dezer vergoeding geschiedt met inachtneming van het gestelde maximum en behoudens aanvulling of terugbetaling, na vaststelling der gemeenterekening, bij wijze van voorschot op den grondslag der goedgekeurde begrotingscijfers.

Zoodra over eenig dienstjaar de bepaling van het derde lid op eene gemeente niet behoefte toegepast te worden, houdt zij voor die gemeente op voor den vervolg te gelden.

Artikel 54*bis* wordt voor het eerst toegepast op het dienstjaar 1890, doch met dien verstande dat indien over dat jaar het aantal onderwijzers aan de school verbonden niet voldoet aan de eischen voor de openbare scholen gesteld in de artt. 23 en 24, het 3de lid uitgezonderd, de aanspraak op de Rijksbijdrage voor de aan die scholen verbonden onderwijzers daardoor niet verloren gaat. Over de jaren 1891 tot en met 1898 gaat wegens het niet voldoen aan het voorschrift van art. 54*bis*, sub 4°, de aanspraak op de Rijksbijdrage eerst dan verloren wanneer de bijzondere scholen ten aanzien van het onderwijzend personeel niet voldoen aan art. 23 of, voorzoover art. 24 betreft, niet voldoen aan de door Ons krachtens art. 88 der wet te geven voorschriften.

Met afwijking van het bepaalde bij het voorlaatste lid van art. 24, zooals dat artikel bij deze wet wordt gewijzigd, geldt, voor de bij het in werking treden dezer wet bestaande bijzondere lagere scholen die voor de Rijksbijdrage bedoeld bij art. 54*bis* in aanmerking komen, voor het jaar 1890, tot grondslag voor de toepassing van art. 24, het aantal kinderen dat op 31 December 1889 als werkelijk schoolgaande bekend stond.

Het aantal onderwijzers bij het in werking treden dezer wet aan de gemeentescholen verbonden mag niet worden verminderd, behoudens voor zoover het volgens het bij deze wet gewijzigd art. 24 gevorderd aantal is overschreden.

Voorschriften omtrent de uitvoering van dit artikel worden door Ons gegeven bij algemeenen maatregel van bestuur.

Art. VI. Het bij deze wet bevolen onderwijs in het vak, genoemd in art. 2 onder *j*, wordt verplichtend op 1 Januari 1893.

Gedurende de zes jaren, volgende op dit tijdstip, kan door Ons telkens voor ten hoogste twee jaren, ontheffing worden verleend aan bepaalde scholen van de verplichting tot het doen geven van dit onderwijs.

Zij, door wie vóór of op 1 September 1889 overeenkomstig art. 15*a* en art. 42*bis* der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad no. 127), zooals die is gewijzigd bij de wet van 11 Juli 1884 (Staatsblad no. 123), onderwijs gegeven werd in het vak in art. 2 vermeld onder lit. *s* kunnen met het geven van dat onderwijs voortgaan op den voet, waarop het door hen werd gegeven.

Zij, die vóór het in werking treden dezer wet, de akte, vermeld in art. 56 onder *a* of *b* hebben verkregen of in het bezit zijn der daarmede gelijkgestelde akten of toelatingen, zijn bij het afleggen van het in art. 65*bis* vermelde

examen in het vak *j* vrijgesteld van het in art. 65ter daarvoor bepaalde examengeld.

Art. VII. Subsidiën thans genoten krachtens art. 3, 3de lid, der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad no. 127), kunnen nog na het tijdstip waarop deze wet in werking treedt doch tot geen hooger bedrag, noch op andere voorwaarden worden uitgekeerd.

Andere subsidiën welke onder de werking der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad no. 127) door gemeenten zijn verleend, doch na het tijdstip waarop deze wet in werking treedt niet meer verleend kunnen worden, kunnen nog gedurende vijf jaren na dat tijdstip, doch tot geen hooger bedrag noch op andere voorwaarden worden uitgekeerd.

Art. VIII. Onderwijzeressen, welke de akte, vermeld in art. 56, onder *a*, der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad no. 127), of die, vermeld onder *b* van dat wetsartikel, vóór het in werking treden dezer wet hebben verkregen of in het bezit zijn der daarmede in art. 85 der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad no. 127) gelijkgestelde akten of toelatingen, behouden de bevoegdheid tot het geven van huis- en schoolonderwijs in het vak, genoemd onder *k* in art. 2 dier wet, binnen den kring waarin zij die bevoegdheid bezaten.

Allen, die de akte, vermeld in art. 56, onder *b*, der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad no. 127) vóór het in werking treden dezer wet hebben verkregen of in het bezit zijn der daarmede in art. 85 der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad no. 127) gelijkgestelde akten of toelatingen, behouden de bevoegdheid tot het geven van huis- en schoolonderwijs in het vak, genoemd onder *p* in art. 2 dier wet, binnen den kring waarin zij die bevoegdheid bezaten.

De akte, vermeld in art. 56, onder *a*, der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad no. 127), vóór het in werking treden dezer wet verkregen, geeft, tot het geven van huis- en schoolonderwijs in de eerste oefeningen van het handteekenen, gelijke bevoegdheid als de akte, vermeld in art. 56, onder *a*, zooals dat artikel bij deze wet is gewijzigd.

Art. IX. De bestaande bepalingen omtrent de examens, ter verkrijging der akten van bekwaamheid, vermeld in art. 56 onder *a* en *b*, en omtrent de vergelijkende examens blijven gelden, totdat die onderwerpen overeenkomstig deze wet opnieuw zullen zijn geregeld, doch niet langer dan 1 Januari 1891 en met dien verstande dat de voorschriften in art. 65ter met het tijdstip van het in werking treden dezer wet voor alle in dat artikel bedoelde examens van kracht zijn.

Art. X. Deze wet treedt in werking op 1 Januari 1890.

WET OP HET LAGER ONDERWIJS,

zooals zij luidt na de in 1889 vastgestelde wijzigingen, met aantekeningen.

TITEL I.

ALGEMEENE BEPALINGEN.

Artikel 1.

Lager onderwijs is huis- of schoolonderwijs.

Onderwijs, gegeven aan kinderen van ten hoogste drie gezinnen gezamenlijk in de woning van het hoofd van een dier gezinnen, is huisonderwijs.

Ieder ander onderwijs, waaronder ook het onderwijs in armeninrichtingen, gods-, gast- en werkhuizen, gestichten van weldadigheid en andere instellingen van openbaar nut gegeven, wordt voor de toepassing dezer wet als schoolonderwijs beschouwd.

1. De wet op het midd. ond. geeft aan den Koning de bevoegdheid te beslissen, of eene school beschouwd zal worden als behoorende tot het meer uitgebreid lager of tot het middelbaar onderwijs. Dus, als er verschil van gevoelen onder de schoolautoriteiten zelve, of tusschen de gemeentebesturen en de onderwijzers mocht bestaan, heeft men steeds een appèl in hoogste ressort. Over het algemeen bestaan er echter drie kenmerken, welke in overweging komen ter beoordeeling van de rubriek, waartoe het onderwijs behoort. Deze zijn: 1. de vakken, waarin onderwijs wordt gegeven; 2. de leeftijd der leerlingen; 3. het einddoel der inrichting. *Insp. l. o. in 1867; T.C. en M. 90.* Vgl. ook eene beschouwing over de grenzen van het l. o. bij *Hubr. V 121.*

2. Scholen, waar alleen onderwijs wordt gegeven in levende talen en wiskunde, zouden scholen zijn van middelbaar onderwijs, en wij handelen hier alleen van lagere scholen. De wet zou dus eene verkeerde terminologie bezigen, wanneer zij hier sprak van scholen, waar, behalve de vakken, vermeld onder de litt. *a—k*, onderwijs gegeven werd in een of meer der vakken van de volgende categorie. Het spreekt van zelf dat, wanneer men alleen spreekt over scholen, die zijn lagere scholen en geen scholen van middelbaar onderwijs, eerstgenoemde vakken hier niet vermeld behoeven te worden. *M.v.B.Z. 2e K. 1878, 1113, ad art. 3, al. 3, der wet van 1878 (thans gewijzigd).*

3. Voor zooveel de rechtskundige kenmerken van huisonderwijs aangaat, verwees de Regeering in 1878 (*M.v.T.* 16) naar het arrest van den H. R. van 27 Dec. 1875. In dat arrest (*W.v.h.R.* 3946; *Gemst.* 1275; *W.B.A.* 1399; *v.E.* V 124) leest men: „Onder het woord „woningen” in dit art. moeten in den zin der wet overeenkomstig het gewone spraakgebruik worden verstaan de huizen of gedeelten van huizen, welke door de ouders of voogden werkelijk worden bewoond; lokalen, daartoe door de ouders of voogden buiten hunne woningen gehuurd of beschikbaar gesteld, kunnen daarmede niet worden gelijk gesteld.” Het vervolg van dit arrest heeft zijne waarde verloren door de in 1878 in de wet gebrachte wijzigingen.

4. Wanneer de huisonderwijzer zelf kinderen heeft, meen ik, dat hij tot het geven van onderwijs bij zich slechts mag ontvangen kinderen uit twee andere gezinnen. Maar heeft hij zelf geene kinderen, die hij tegelijk met anderen onderwijst, dan mag hij in geen geval leerlingen bij zich aan huis onderwijs geven. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1090.

5. Huisonderwijs, zoodra het zich uitstrekt tot de vakken, welke aan lager en middelbaar onderwijs gemeen zijn, valt in de termen van art. 3 der wet van 2 Mei 1863 (S. no. 50). *T.C. en M.* 85.

6. Derde lid. Dat het onderwijs in de hier genoemde gestichten schoolonderwijs zou zijn, lag ook in de bedoeling van den wetgever van 1878. In de *M.v.B.* 1878 las men, blz. 23: „Onze burgerlijke wetgeving beschouwt de kinderen, in een weeshuis opgenomen, als leden van een gezin, want zij stelt ze gezamenlijk onder de voogdij van regenten,” terwijl de *M.v.B.Z.* in de 2e K. in 1878, *Hand. blz.* 1090, sprak: „Wat is een gezin? In rechtskundigen zin kan ik daaronder alleen verstaan de kinderen, geplaatst onder dezelfde ouderlijke macht, of bij gebreke van deze, onder dezelfde voogdij. Het gezin vindt zijne eenheid in de patria potestas of in de tutela. Nu zijn de kinderen eener instelling van liefdadigheid alleen daarom als één gezin te beschouwen, omdat zij staan onder de voogdij, niet van den binnenvader van het huis, maar van de regenten. Het zijn dus wel kinderen van één gezin, maar aan wie het onderwijs in het gesticht gegeven wordt en niet in de woning van het hoofd van het gezin, want dit gebeurt nimmer in de woningen der regenten.

„Dus gelijk het huisonderwijs omschreven is, is het volkomen te rijmen met de handhaving van het rechtskundig beginsel dat de kinderen uitmaken één gezin, dat, wanneer zij niet onderwijs ontvangen in de woningen der regenten, dan het onderwijs niettemin schoolonderwijs blijft.”

Het is intusschen gebleken — zegt de *M.v.T.* 1884, 5 — dat er gestichten zijn, waarvan de regenten, of liever — want in dezen vorm deden de gevallen zich voor — de eenige regent of regentes wel in het

gesticht woont 1). Ter verwezenlijking van de bedoeling van het artikel is derhalve de thans voorgestelde bepaling noodig, waarbij tevens de vraag, in hoeverre de kinderen in een gesticht van weldadigheid als een gezin zijn te beschouwen, eene vraag die bij de toepassing van het artikel moeilijkheid baarde en bovendien niet op het gebied van deze wet tehuis behoort, wordt vermeden.

Artikel 2.

Onder lager onderwijs begrijpt deze wet het onderwijs in:

- a. het lezen;
- b. het schrijven;
- c. het rekenen;
- d. de beginselen der Nederlandsche taal;
- e. die der vaderlandsche geschiedenis;
- f. die der aardrijkskunde;
- g. die van de kennis der natuur;
- h. het zingen;
- i. de eerste oefeningen van het handteekenen;
- j. de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek;
- k. de nuttige handwerken voor meisjes.

Aan lagere scholen kan bovendien onderwijs gegeven worden in:

- l. de beginselen der Fransche taal;
- m. die der Hoogduitsche taal;
- n. die der Engelsche taal;
- o. die der algemeene geschiedenis;
- p. die der wiskunde;
- q. het handteekenen;
- r. de beginselen der landbouwkunde;
- s. de gymnastiek;
- t. de fraaie handwerken voor meisjes.

1. Eene inrichting voor bouwkundig- en ornamentteekenen valt buiten de wet op het l. o. *G. S. Zeeland 30 Juni 1882 no. 13.*

2. Wat in art. 2 niet is opgenoemd, behoort niet tot het l. o. en mag dus op eene lagere school niet worden onderwezen. *Gemst. 411, 412; v.E. II 178; anders o. a. Wekker 24/1861; T.C. en M. 87.*

3. Onder de scholen van l. o. kan niet gerekend worden eene han-

1) Vgl. o. a. *M.v.B.Z. 5 Febr. 1883 no. 131, afd. O.*, bij *Hubr. V 182*: „Het lager onderwijs, gegeven in een gesticht van weldadigheid, waarvan de inwonende overste eenige regentes is, aan de inwonende kinderen, moet als huisonderwijs beschouwd worden.”

delsschool, wier karakter en doel is om jongelieden, die het l. o. genoten hebben, door eene wetenschappelijke voorbereiding tot goede handelaars en fabrikanten te bekwamen en niet om hen l. o. in den zin der wet te doen ontvangen. De weigering om aan den schoolopz. toegang tot de school te verleen, is dus geen strafbare daad. *Arr.R. Amsterdam* 28 Mei 1862; *W.v.h.R.* 2403; *Gemst.* 566; *v.E.* II 177.

4. De gewijde geschiedenis, een deel der algemeene geschiedenis zijnde, is onder litt. *g* (thans *o*) van dit art. begrepen. *Bijblad* 1856/7, II, bl. 1031; *v.E.* II 178.

5. Ter verkrijging van een afgerond en goed aaneensluitend onderwijs zal, in die gemeenten waar midd. o. wordt gegeven, het l. o. zich in den regel kunnen bepalen tot de vakken *a—k*, en tot het verschaffen hoogstens van de kennis der fransche taal, die de leerlingen noodig hebben om op 12jarigen leeftijd tot de laagste klasse der midd. school te worden toegelaten.

Zoolang het midd. ond. niet op voldoende voet geregeld is, behoort de lag. school zoo goed mogelijk in de behoeften te voorzien. *M.v.B.Z.* 22 Aug. 1881 no. 2886, *afd. O.*; *Hubr.* V 123.

6. De benamingen gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs kunnen veilig vervallen. Er behoeft alleen te worden gezegd, dat aan lagere scholen, zonder dat zij hierdoor aan het beheer dezer wet onttrokken worden, onderwijs gegeven worden mag in die vakken, welke niet voor alle openbare scholen verplichtend zijn en in dien zin het eigenlijk lager onderwijs uitmaken. *M.v.T.* 1878, 16.

7. In 1878 werden de handwerken onder de verplichte vakken opgenomen. Men leest daaromtrent in de *M.v.B.* 1878, 12: „Dat thans reeds op vele plaatsen, ook ten platten lande, naai- en breischolen van gemeentewege opgericht en onderhouden worden, toont dat de gemeentebesturen de behoefte beseffen en, om daarin te voorzien, zich gaarne de noodige opofferingen getroosten. Op welke wijze dergelijke bestaande scholen met die van lager onderwijs het best in verband gebracht kunnen worden, is eene moeilijkheid, die langs administratieve weg zal te vereffenen zijn.”

8. Dat dit onderwijs (*k*) buiten de schooluren en buiten de tegenwoordigheid der jongens moet gegeven worden, is geen bezwaar en evenmin juist dat overal daarvoor bijzondere lokalen noodig zullen zijn. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1097.

9. Wat bedoeld wordt met het vak, onder letter *i* vermeld, blijkt uit redevoeringen van de heeren Vermeulen en Fabius, twee der voorstellers van dit vak, waaraan het volgende ontleend is:

„De bedoeling is niet teekenonderwijs te doen geven op de oude manier, zooals het vroeger gegeven werd aan de scholen van meer goeden, kostscholen, gymnasiën en dergelijke, toen het was eene soort

van liefhebberij-vak, toen het teekenen van studiekoppen, landschappen enz., waarmee men ouders verrast op hun verjaardag, gold als hoofdzaak.

„De eigenlijke bedoeling kennen wij uit een cahier met teeken-voorbeelden van den heer Molkenboer, die tegenwoordig als autoriteit op dat gebied kan gelden. De heer Molkenboer stelt zich voor een cursus van 4 jaar op de lagere school voor kinderen van 8—12 jaar. Men vangt aan met lijnen en punten en klimt op tot zeer eenvoudige symmetrische figuren en eindelijk tot het teekenen van blokmodellen. Ook op het gebied van het handteekenen heeft inderdaad in de laatste jaren zeer aanzienlijke vooruitgang plaats gehad, en men is ook bij het teekenenonderwijs op een veel meer practischen weg gekomen.” *Vermeulen in 2e K.* 1889, 1410.

„Hij (de heer Heemskerck) meent toch, dat door ons wordt voorgesteld een soort van teekenenonderwijs in te voeren op de lagere school, alleen bereikbaar in de groote steden en niet op het platteland. Dus zou ons amendement de strekking hebben om in te voeren afzonderlijke teekenzalen, volledig uitgerust met teekentafels, teekenborden enz., in één woord wat op eene middelbare school te huis kan zijn, maar op eene lagere niet behoort.

„Ik weet wel, dat de spreker dat niet bedoelt, maar zijne bezorgdheid onderstelt toch eene mogelijkheid, welke ik afwijst. Ik kan hem geruststellen. Het plan, 't welk hij meent dat nog uitgevonden moet worden, is reeds uitgevonden; ja er zijn er zelfs meerdere. De heer Vermeulen heeft er reeds op één gewezen: het is de methode van teekenenonderwijs van den heer Molkenboer.” *Fabius in 2e K.* 1889, 1413.

10. Ik heb gemeend de gymnastiek als zoodanig niet op de lagere school te moeten brengen, maar mij te moeten bepalen tot die vrije en orde-oefeningen, die zonder toestellen verricht kunnen worden. Want het zou niet mogelijk en niet goed zijn op alle lagere scholen de gymnastiek te doen onderwijzen; vooreerst zou dat te kostbaar worden en bovendien ziet de Regeering er het wenschelijke niet van in, omdat die school in den regel bezocht wordt door kinderen van 6—12 jaren. De vrije en orde-oefeningen echter, zooals de Regeering die verlangt, kunnen, zooals de heer Van Dedem te recht aantoonde, medewerken tot lichamelijke ontwikkeling van de natie. Wat onder die oefeningen te verstaan is, kan niet zoo gemakkelijk met één woord aangeduid worden. De velerlei Handleidingen bewijzen dit. Ik meen echter daaronder te moeten verstaan die oefeningen, welke zonder toestellen gemaakt worden, bewegingen van het lichaam en gymnastische spelen, die kunnen strekken om dat onderwijs eenigszins genoegelijk te maken. Immers, als een bezwaar tegen de vrije en orde-oefeningen wordt wel eens aangevoerd de eentonigheid, die er toe leiden kan om tegen-

zin in de gymnastiek te wekken. Daartegen moet gewaakt worden, ook door den onderwijzer, die dat onderwijs geeft. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1415.

Artikel 3.

De lagere scholen opgericht en onderhouden door het Rijk of de gemeenten zijn openbare, de overige zijn bijzondere scholen.

Door waterschappen of provinciën worden geene uitgaven ten behoeve van het lager onderwijs gedaan.

Aan bijzondere scholen noch aan bijzondere inrichtingen tot opleiding van onderwijzers mogen van wege de gemeente geldelijke bijdragen of eenige andere ondersteuning middellijk of onmiddellijk worden toegekend, dan in de gevallen en onder de voorwaarden in deze wet genoemd.

1. Altera tanta, gelijk in Friesland, en in het algemeen alle financiële bemoeiing der provinciën met het lager onderwijs, moeten ophouden. *M.v.T.* 1878, 14.

2. Een cursus, die strekt om aan onderwijzers van het l. o. gelegenheid te verschaffen zich voor het ond. in de landbouwkunde te bekwamen, ook al werd die aan een h.b.s. en door leeraren dier inrichting gehouden, moet beschouwd worden als te behooren tot het l. o.; elke toelage, daarvoor door de Prov. verleend, zou in strijd zijn met art. 3 der wet. *M.v.B.Z. aan G. S. Overijssel; Gemst.* 1422.

3. De Regeering stelde in 1889 aanvankelijk voor, art. 3 alleen te doen bestaan uit de eerste twee alinea's en de oude derde alinea onveranderd over te brengen naar titel III, betreffende het bijzonder onderwijs, als een nieuw art. 54ter. „Het schijnt,” schreef zij in de *M.v.T.* 1889, 13, „niet raadzaam verder te gaan en aan de gemeente de bevoegdheid toe te kennen om de vrije school te subsidiëren. Uit het oogpunt van rechtsgelijkheid is daarvoor ongetwijfeld veel te zeggen. Echter moet niet buiten overweging worden gelaten, dat eene regeling in dien geest den strijd over de school zeker tot groote schade van tal van belangen in de gemeenten en hare besturen zou overbrengen; dat minderheden in eene gemeente weinig kans hebben om tot haar recht te komen; dat de vrije school juist om hare grootere vrijheid een voordeel boven de openbare school geniet, en, zal het particuliere initiatief opgewekt blijven, de financiële zorg voor hare instandhouding niet geheel moet worden weggenomen.”

Terwijl men nu, blijkens het *V.V.*, eenerzijds betreurde, dat aan de bijzondere scholen alleen subsidie zou kunnen worden verleend onder voorwaarde, dat art. 33, 1ste en 2de lid, zouden worden nage-

leefd, en vroeg, of die voorwaarde niet zou kunnen worden geschrapt, vroeg men anderzijds „of het niet raadzaam ware, dit artikel te doen vervallen, eensdeels omdat contrôle op de behoorlijke naleving zeer moeilijk was, anderdeels omdat het getal gesubsidiëerde bijzondere scholen voortdurend verminderde. „Wellicht”, schreef men in het *Verslag* 47, „kan het artikel als overgangsbepaling behouden blijven, des dat geene nieuwe subsidiën van dezen aard meer verleend worden.” De Regeering antwoordde:

„In de Memorie van Toelichting is rekenschap gegeven waarom de Regeering meent het subsidiëren van bijzondere scholen uit de gemeentekas niet te moeten toelaten.

„De bepaling van art. 3, derde lid, om de in de Memorie van Toelichting medegedeelde reden zonder eenige wijziging naar deze plaats overgebracht, geeft in de practijk geene aanleiding tot moeilijkheden; aan wijziging of intrekking bestaat geene behoefte.”

De Comm. v. Voorb. drong er echter nader op aan, dat van art. 54ter eene overgangsbepaling zou worden gemaakt, zoodat geene nieuwe subsidiën zouden worden verleend; tengevolge van het daaromtrent gevoerde overleg verklaarde de Minister zich alsnog bereid aan dezen wensch gevolg te geven. (Zie art. VII, al. 1, der wet van 1889 onder de overgangsbepalingen).

Voorts had de Reg. voorgesteld, de laatste alinea van art. 12 (zie den tekst der wetten van 1878—1884 hiervoor) te doen vervallen. De vraag werd gedaan, of de gemeente niettemin bevoegd zou zijn, bijzondere scholen, opleidingsklassen of normalessen te subsidiëren. De Regeering zeide, dat de gemeenten bevoegd bleven dergelijke subsidiën te verleenen en dat, waar subsidiën gegeven werden, art. 33, 1ste en 2de lid, op deze inrichtingen toepasselijk zouden zijn. Het kwam der Comm. v. Voorb. twijfelachtig voor, of de gemeenten volgens het laatste lid van art. 12 der wet van 1878 bedoelde bevoegdheid bezaten; maar hoe dit zij, het scheen wenschelijk het geven van zoodanige subsidiën uit de gemeentekassen niet toe te laten. Na de gedachtenwisseling, die daaromtrent plaats had, vereenigde de Min. zich met het gevoelen der Comm., en stelde hij het tegenwoordige 3de lid van art. 3 voor, benevens, als overgangsmaatregel ten behoeve van de inrichtingen tot opleiding van onderwijzers, die in 1889 uit gemeentekassen subsidie ontvingen, art. VII, 2de lid, der wet van 1889, vermeld onder de overgangsbepalingen. (Zie *verslag* 1889, 15 en 16).

De volgende aantekeningen, hoewel ten deele ontleend aan beslissingen, vóór 1889 genomen, schijnen tot recht verstand van de derde alinea, zooals zij thans luidt, te kunnen strekken. Andere aantekeningen, de oude derde alinea van art. 3 betreffende, zal men onder art. VII der wet van 1889 aantreffen.

4. De overneming van scholen is met oprichting gelijk te stellen. Zoo wordt in art. 44, litt. e, der bestaande wet onder de uitdrukking „stichten” ook het koopen van een schoollokaal begrepen. *M.v.B.* 1889, 40.

5. Op eene opmerking van de Comm. v. Voorb. verklaarde de Minister onder „bijzondere inrichtingen tot opleiding van onderwijzers” ook te begrijpen de opleiding voor hoofden der scholen, bedoeld in art. 12 sub 2°. *Verslag* 1889, 40.

6. Bij de behandeling in de Tweede Kamer 1889 vroeg de heer Van Delden opheldering omtrent de beteekenis der woorden: „dan in de gevallen en onder de voorwaarden, in deze wet genoemd.” De *M.v. B.Z.* antwoordde, *Hand.* 1417:

„Deze woorden zijn in het wetsontwerp opgenomen niet alleen omdat — gelijk ook door den geachten spreker is opgemerkt — in de overgangsbepalingen de gelegenheid is gelaten aan de gemeentebesturen om subsidie te geven aan de bijzondere scholen, maar omdat in art. 82 gesproken wordt van het uitloven van openbare belooningen en eereblijken, om het getrouwe schoolbezoek vanwege het gemeentebestuur aan te moedigen. Dit heeft gegolden voor het openbaar en het bijzonder onderwijs, en dat wil men nu in het vervolg niet verhinderen en daarom is deze bepaling in het wetsontwerp opgenomen, en, zooals ik zeide, noodig, met het oog op art. 82.”

7. Het toelaten van kinderen eener bijzondere school tot de lessen in de handwerken aan de openbare school zou eene bijdrage in de kosten eener bijzondere school zijn, in den zin van art. 3 der wet. *M.v.B.Z.* in 1886; *Verslag Gron.* 1886; *Gemst.* 1918; *W.B.A.* 2042; *v.E.* XI 197 en 202.

8. Dit art. maakt geen onderscheid tusschen een jaarlijks terugkeerend subsidie en een subsidie voor eens, maar verbiedt in het algemeen geldelijke bijdragen te verleenen aan scholen, die aan de bij het laatste lid van dit artikel gestelde voorwaarden niet voldoen. *G. S. Friesl.* 1878; *Gemst.* 1479; *v.E.* VII 134.

9. Het verstrekken van geld uit de gemeentekas, hetzij onder den naam van onderstand of onder een anderen naam, aan ouders of kinderen, ten einde zij daarmede de voor het bezoek eener bijzondere school benodigde schoolgelden kunnen betalen, is in strijd met de wet. *K.B.* 18 *Maart* 1877; *Gemst.* 1338; *W.B.A.* 1461; *v.E.* VI 135.

10. Onderhandsche verhuring van een buitengoed, waarvoor onder gewone omstandigheden een huurprijs van *f* 1000 's jaars zoude kunnen bedongen worden, voor *f* 300, onder voorwaarde, dat daarin eene kost- en dagschool voor meer uitgebreid lager onderwijs wordt gehouden, draagt het karakter van een subsidie, als bedoeld in art. 19 wet

l. o. Het daartoe strekkende Raadsbesluit behoeft mitsdien goedkeuring van Ged. Staten. *G. S. Utrecht blijkens verslag 1888.*

11. Het beschikbaar stellen van lokalen ten dienste eener bijzondere school is eene bijdrage in de kosten van die school, in den zin van art. 3 der wet. *K.B. 2 Dec. 1882 (S. no. 150).*

In gelijken zin *M.v.B.Z. 14 Juli 1883 no. 2627, afd. O; Hubr. V 258.*

Artikel 4.

Art. 5 der wet van 1 Junij 1865 (*Staatsblad no. 58*) is toepasselijk op alle lokalen, waarin lager schoolonderwijs gegeven wordt.

Bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur worden door Ons, zoowel in het belang van de gezondheid als van het onderwijs, algemeene regelen vastgesteld omtrent den bouw en de inrigting der lokalen, waarin openbaar lager schoolonderwijs gegeven wordt, alsmede omtrent het aantal kinderen dat daarin mag worden toegelaten, met bepaling of en in hoeverre deze regelen verbindend zijn voor de lokalen, waarin door gemeenten gesubsidiëerd bijzonder lager schoolonderwijs wordt gegeven.

1. Art. 5 der wet van 1 Juni 1865 (S. no. 58) luidt:

„De geneeskundige ambtenaren, de leden en de plaatsvervangende leden van de geneeskundige raden, mits deze voorzien zijn van eene magtiging van den geneeskundigen inspecteur der provincie, zijn bevoegd, alle openbare gebouwen, scholen, gestichten van liefdadigheid, slaapsteden en fabrieken of andere werkplaatsen, kazernen en gevangenissen binnen te treden, ten einde zich zooveel mogelijk bekend te maken met den toestand en de inrigting dier gebouwen in het belang der gezondheid. Die bevoegdheid kan echter niet uitgeoefend worden dan in bijzijn hetzij van den kantonregter, hetzij van het hoofd of een der leden van het gemeentebestuur of van een commissaris van politie, wanneer moet worden binnengetreden in de in het vorig lid bedoelde gebouwen of gedeelten van gebouwen, voor zooveel die niet openbaar zijn.

„Van dit binnentreden en van de redenen, die daartoe geleid hebben, wordt door hem, die krachtens bovenstaande bepaling daarbij tegenwoordig is geweest, binnen twee maal 24 uren proces-verbaal opgemaakt en aan den ingezetene, wiens woning is binnengetreden, in afschrift medegedeeld.”

2. De bepalingen, die èn in het belang der openbare gezondheid èn in dat der paedagogiek omtrent de lokalen gemaakt moeten worden, behooren aan een algemeenen maatregel van inwendig bestuur te worden overgelaten. Men moet toch daarbij te rade gaan met deskundigen en, naarmate de wetenschap en de ervaring vooruitgaan, van hare lessen voordeel kunnen trekken. *M.v.T. 1878, 10.*

3. Aan die voorschriften zal de schoolopziener de bestekken toet-

sen en daarenboven alle bedenkingen maken, die hij geraden acht. *M.v.T.* 1878, 15.

Het is alleen de vraag: moet de wet zich inlaten met het zelf stellen van den algemeenen regel, zooals gebeurd is in art. 4 der wet van 1857, of moet zij de nadere regeling aan een algemeenen maatregel van inwendig bestuur opdragen? Het is niet geraden, dat de gemeentebesturen geheel naar eigen inzichten te werk gaan en dat in de eene provincie anders wordt gehandeld dan in eene andere. Wil men eene goede regeling van het onderwerp verzekeren, dan moet de wet de onderwerpen der regeling aanduiden, maar de uitwerking overlaten aan eene nadere regeling bij besluit. Behoud van het artikel is dus noodig in het belang der zaak. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1120.

4. De wet verbiedt niet, twee scholen in één gebouw te vereenigen. *W.B.A.* 1843.

5. Bij K. B. 2 Febr. 1879, no. 15, werd eene commissie benoemd, om de Regeering voor te lichten nopens de te stellen maatregelen. Deze bracht onder dagteekening van 15 Oct. 1879 aan den Koning een uitvoerig verslag uit, hetwelk met de bijlagen is opgenomen in *Hubr.* I 43—178. Daarop werd bij K. B. 30 Aug. 1880 (S. no. 167) het eerste „bouwreglement” vastgesteld; bij K. B. 20 Oct. 1880 (S. no. 181) werd het gewijzigd. Was bij deze besluiten reeds afgeweken van het advies der commissie, spoedig bleek, dat de gestelde eischen nog te hoog werden geacht. Bij K. B. 1 Mei 1882 (S. no. 59) werden mildere bepalingen vastgesteld; de wet van 27 Juli 1882 (S. no. 117) maakte wijziging noodig, welke werd aangebracht bij K. B. 5 Dec. 1882 (S. no. 152). Bij K. B. 4 Mei 1883 (S. no. 41) werden nieuwe bepalingen vastgesteld; eenige daarbij gestelde termijnen werden bij K. B. 30 Aug. 1884 (S. no. 197) gewijzigd.

Men vindt dit besluit onder de bijlagen. Zie voorts de volgende aantekeningen.

6. Door den *M.v.B.Z.* werd aan de districts-schoolopzieners bij brief dd. 15 Mei 1883 no. 1741, afd. O, (*bij Ht.* 34) in het bijzonder aanbevolen te letten op de bepaling van art. 9 van het besluit, dat de lokalen stevig en eenvoudig moeten zijn.

7. De bepalingen van artt. 1 en 2, K. B. 4 Mei 1883 (S. no. 41) strekken wel ter voorkoming, dat eene school worde gesticht in de nabijheid van schadelijke inrichtingen, doch bevatten geen verbod van het oprichten dier inrichtingen in de nabijheid van scholen. *K.B.* 4 Sept. 1886 no. 23; *W.B.A.* 1961; *Wekker* 10/1887.

8. Het middel tot afscheiding, bedoeld in art. 5 al. 2 van S. no. 41 van 1883, behoeft niet aanstonds aanwezig te zijn. Het lokaal behoort derwijze te zijn ingericht, dat de afscheiding gemakkelijk kan worden aangebracht, doch met de aanschaffing van het beweeglijk

deel der afsluiting kan worden gewacht tot de verdeeling noodig blijkt. *M.v.B.Z.* 30 Juli 1886 no. 1768, *afd. O; Ht.* 27.

9. Een nieuw gebouwde school, al vervangt zij twee bestaande schoollokalen, kan niet gerekend worden tot de bij § 2 van het K. B. van 4 Mei 1883 (S. no. 41) bedoelde lokalen; art. 13 is mitsdien op de aldaar te bezigen banken van toepassing. *M.v.B.Z.* 30 Nov. 1883 no. 4292, *afd. O; Ht.* 29.

10. G. S. Zeeland hebben, op verzoek van den geneesk. raad, de gemeentebesturen aanbevolen, toe te zien, dat van de ventilatiemiddelen zou worden gebruik gemaakt. *Circ.* 16 Juli 1886 no. 21; *P.B.* 106; *W.B.A.* 1939; *Gemst.* 1821; *Wekker* 66/1886.

Artikel 5.

Geen lager schoolonderwijs wordt gegeven in lokalen, welke door den inspecteur van het geneeskundig Staatstoezicht zijn afgekeurd als schadelijk voor de gezondheid of van onvoldoende ruimte voor het aantal schoolgaande kinderen.

De inspecteur spreekt de afkeuring uit bij schriftelijke en met redenen omkleede verklaring en zendt daarvan afschrift aan Gedeputeerde Staten en tenzelfden dage aan het gemeentebestuur, aan den districts-schoolopziener en aan het hoofd der school. Gedeputeerde Staten gelasten burgemeester en wethouders der gemeente, waarin het lokaal ligt, deze verklaring af te kondigen binnen een door hen te bepalen termijn.

Bij Gedeputeerde Staten kunnen tegen de uitspraak van den inspecteur in hooger beroep komen

- a. de districts-schoolopziener;
- b. het hoofd der school;
- c. de eigenaar of bruiker van het lokaal;
- d. de ouders of verzorgers van schoolgaande kinderen.

Het beroep moet worden ingesteld binnen dertig vrije dagen, te rekenen van den dag, waarop het afschrift der verklaring van den inspecteur op last van Gedeputeerde Staten door het gemeentebestuur is afgekondigd.

Gedeputeerde Staten geven aan elk der in beroep gekomen belanghebbenden schriftelijk kennis van hunne beslissing.

Ieder, die bij de beslissing partij geweest is, kan daartegen bij Ons in hooger beroep komen.

Dit moet ingesteld worden binnen dertig vrije dagen, te rekenen van den dag, waarop de kennisgeving van de beslissing van Gedeputeerde Staten den belanghebbenden is toegezonden.

Hangende de termijnen van beroep en tot de eindbeslissing kan met het geven van onderwijs in het afgekeurd lokaal worden voortgegaan, ten ware de inspecteur van het geneeskundig staatstoezicht om dringende redenen, in zijne verklaring uitdrukkelijk te vermelden, anders mogt hebben bevolen.

Indien de inspecteur van het geneeskundig Staatstoezicht schriftelijk verklaart, dat het afgekeurde lokaal voldoende verbeterd is, of dat het aantal kinderen genoegzaam beperkt is, kan het onderwijs worden hervat.

1. De ambtenaren van het schooltoezicht en van het geneeskundig staatsbestuur zijn gelijkelijk agenten der Regeering. De geneeskundige inspecteur zal niet handelen zonder overleg met het schooltoezicht of weigeren op zijn verzoek tusschenbeide te treden. Maar het stuk, dat tot grondslag strekt van het administratief proces, moet van den geneeskundigen inspecteur uitgaan. *M.v.B.* 1878, 24.

2. De *M.v.B.Z.* verklaarde in de 2e K. 1878, 1130, dat hij den geneesk. insp. bij instructie zou voorschrijven, in overleg met den insp. van het l. o. te handelen.

3. De districts-schoolopzieners zijn uitgenoodigd, bij miss. *M.v.B.Z.* dd. 19 Dec. 1882 no. 4854, *afd. O.*, „om bij gelegenheid van het overeenkomstig art. 30 van het K. B. van 22 Jan. 1880 (S. no. 5) te brengen schoolbezoek, den toestand der lokalen zorgvuldig na te gaan, en, indien een lokaal aan ernstige bedenking onderhevig is, den inspecteur van hunne bevinding omstandig mededeeling te doen, opdat hij in staat zij, desgevorderd de afkeuring uit te spreken.” Tevens werden zij uitgenoodigd, aan de arrondissements-schoolopzieners in hun district namens den Minister op te dragen hetzelfde toezicht te houden, en den insp. v. h. geneesk. staatstoezicht, zoo noodig, te waarschuwen. *Zie Ht.* 38.

4. Vgl. aant. 1, ad. art. 4. De geneeskundige inspecteurs zijn bij miss. *M.v.B.Z.* 19 Dec. 1882 no. 4854, *afd. O.*, herinnerd aan hunne bevoegdheid om de machtiging, bedoeld in het onder die aantek. vermeld artikel, te verleen. *Zie Ht.* 37.

5. Art. 5 bevat eene algemeene bepaling en maakt geen onderscheid tusschen het tijdelijk en het voortdurend geven van onderwijs. *K.B.* 25 Juni 1885 no. 42; *Gemst.* 1781; *Schoolversl.* 1885/6; *W.B.A.* 1899; *v.E.* X 179.

6. De inspecteur van het l. o. (lees: van het geneesk. staatstoezicht) kan geen verbeteringen gelasten, maar alleen het lokaal of de lokalen, waarin school gehouden wordt, als schadelijk voor de leerlingen zelve, voor het geven van onderwijs afkeuren. Het belang der bewoners van

het huis en de openbare gezondheid moeten daarbij niet in aanmerking komen. *Gemst.* 1844; *v.E.* XI 199.

7. De bepaling van K. B. 30 Aug. 1884 (S. no. 197), houdende verdrag van den termijn, vermeld in K. B. 4 Mei 1883 (S. no. 41), maakt geen inbreuk op de bevoegdheid en de verplichting van het geneeskundig staats-toezicht om lokalen af te keuren, die schadelijk zijn voor de gezondheid, of welker ruimte voor het aantal schoolgaande kinderen onvoldoende is. *K.B.* 8 Juni 1886 no. 20; *W.B.A.* 1948; *Schoolversl.* 1885/6; *R.v.S.* 1886, 467; *v.E.* XI 198.

8. Van een raadsbesluit, waarbij een voorstel tot vergrooting van een schoolgebouw is verworpen, kan geen vernietiging worden uitgesproken, omdat dit art. den weg tot voorziening in deze aanwijst. *M.v.B.Z.* 18 Nov. 1870; *Gemst.* 1046; *W.B.A.* 1160; *v.E.* IV 158.

9. Bij onderzoek in hooger beroep kan niet een toestand, die niet of niet meer bestaat, maar enkel en alleen de toestand, die tijdens het onderzoek bevonden wordt, in aanmerking komen.

Gemis van overeenstemming met de eischen van het K.B. van 4 Mei 1883 (S. no. 41) kan afkeuring op grond van schadelijkheid voor de gezondheid niet voldoende wettigen, omdat daardoor alleen die schadelijkheid niet wordt uitgemaakt, terwijl in allen gevalle de nakoming van bedoeld besluit op andere wijze is verzekerd. *K.B.* 7 Oct. 1884 no. 11; *Schoolversl.* 1884/5; *W.B.A.* 1856; *v.E.* X 178.

10. Het aanbod van den gemeenteraad om verbeteringen aan te brengen in een afgekeurd en gesloten schoollokaal kan op de beslissing in hooger beroep geen invloed uitoefenen, daar het dan enkel de vraag is, of het lokaal in zijn tegenwoordigen toestand terecht is afgekeurd. *K.B.* 14 Nov. 1875; *Gemst.* 1278; *v.E.* V 125.

11. De eigenaar of gebruiker van het lokaal der openbare school is altijd het gemeentebestuur; ik ken althans geene zoodanige school, waarvan dit geen eigenaar is of daarover niet de beschikking heeft. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1131.

12. Ged. Staten, in deze aan geen termijn gebonden, kunnen hunne beslissing zelfs herhaaldelijk verdagen. Eene Kon. beslissing kan niet worden ingeroepen dan nadat Ged. Staten, na een nieuw zelfstandig onderzoek, uitspraak hebben gedaan. *K.B.* 2 Nov. 1866; *Gemst.* 1799; *W.B.A.* 920; *v.E.* II 180.

13. De verzending wordt genoegzaam bewezen door de aanteeke-ning daarvan gehouden ter provinciale griffie.

Slechts zij, die partij in het geding bij Ged. Staten geweest zijn, kunnen toegelaten worden tot het hooger beroep op den Koning. *M.v.B.* 1878, 24.

14. Zoolang de termijnen van beroep niet verstreken zijn, of, is er beroep ingesteld, de eindbeslissing niet gevallen is, is er geen

„weigerig” van den raad, en kunnen dus B. en W. niet krachtens art. 126 gemeentewet aanbesteden. *Gemst.* 1924.

15. Zoolang niet overeenkomstig dit art. definitief uitspraak is gedaan over een geschil betreffende de bruikbaarheid van een schoollokaal, is eene gemeente niet verplicht, voor de oprichting eener nieuwe school gelden in uitgaaf op hare begrooting uit te trekken. Onthouding van goedkeuring aan de gemeentebegrooting als zijdelingsch dwangmiddel om tot den bouw eener nieuwe school te geraken, mag niet aangewend worden. *K.B.* 22 Juni 1876; *W.B.A.* 1424; *v.E.* VI 127.

16. Een schoollokaal kan, als schadelijk voor de gezondheid, worden afgekeurd, al zijn al de gebreken voor herstel vatbaar en al heeft de gemeenteraad reeds besloten, het lokaal naar eisch te doen verbeteren. *K.B.* 11 Juni 1884 no. 33; *W.B.A.* 1849; *Wekker* 95/1884; *Gemst.* 1730; *v.E.* X 178.

17. Art. 5, laatste lid, mag slechts op verbeterde schoollokalen, niet op eene geheel nieuwe school van toepassing verklaard worden. *M.v.B.Z.* in 1888 *blijkens* *W.B.A.* 2065; *Gemst.* 1964.

18. Naar aanleiding van het denkbeeld, in het *V.V.* 1889 uitgesproken, om aan Ged. Staten de bevoegdheid toe te kennen, te bepalen, dat de door den inspecteur uitgesproken afkeuring niet langer zal gelden, indien naar het oordeel van Ged. Staten voldoende voorzieningen tot verbetering van het afgekeurde lokaal zijn genomen, behoudens bevoegdheid van den inspecteur om tegen die beslissing van Ged. Staten bij den Koning in hooger beroep te komen, antwoordde de Regeering:

„Na de wijziging, die in dit artikel door de wet van 27 Juli 1882 (S. no. 117) is gebracht, deden zich geene omstandigheden voor, die andermaal verandering noodig maken. De inspecteur, die de afkeuring uitspreekt, is daardoor reeds aangewezen, maar tevens beter in staat dan Ged. Staten, om te beoordeelen of de toestand der lokalen genoegzaam verbeterd is.” *Verslag* 1889, 40.

19. Eenige speciale gevallen, waarin door den Koning uitspraak is gedaan in beroepen betreffende afkeuring van schoollokalen, vindt men bij *Ht.* 39—45.

Artikel 6.

Niemand mag lager onderwijs geven, die niet in het bezit is der bij deze wet gevorderde bewijzen van bekwaamheid en zedelijkheid.

Vreemdelingen behoeven bovendien Onze vergunning.

1. Er kunnen redenen zijn om den vreemdeling de gevraagde vergunning te weigeren. Regelen daaromtrent zijn echter moeilijk te stellen; men zou daardoor, wat eene vergunning blijven moet, veranderen in een voorwaardelijk recht. In hoever verzet tegen de wetten van zijn geboorteland den vreemdeling, die naar Nederland de wijk nam, alhier moet doen beschouwen als ongeschikt om onderwijs te geven, hangt van velerlei omstandigheden af. *M.v.B.* 1878, 24.

2. Een Israëlitisch onderwijzer, niet in het bezit van de bewijzen in dit artikel gevorderd, is niet bevoegd lager onderwijs te geven krachtens het K.B. van 10 Mei 1817 en de latere verordeningen omtrent de Israëlitische godsdienstscholen. *H.R.* 30 April 1861; *W.v.h.R.* 2293; *Hubr.* II 20.

3. Voorbereidend onderwijs in het lezen of in eenig vak, bij deze wet aangewezen als behoorende tot het l. o., zooals dit meer bepaald op de bewaar- en klein-kinderscholen gegeven wordt, kan niet worden aangemerkt als lager onderwijs in den zin der wet. Op zulk voorbereidend onderwijs is derhalve dit art. niet toepasselijk. *Arr. Rechth. Breda* 4 Maart 1867; *W.v.h.R.* 2948; *Hubr.* II 20.

4. De woorden: „bij deze wet gevorderde bewijzen van bekwaamheid” verbieden, aan de akten van bekwaamheid voor het geven van lager onderwijs, die in Nederlandsch-Indië zijn verkregen, bevoegdheid te ontleenen tot het geven van dat onderwijs in Nederland, al mochten ook de examen-programma's aldaar geheel dezelfde eischen stellen als hier te lande. *M.v.B.Z.* 26 Nov. 1883 no. 4241 en 22 Juni 1885 no. 1770, *afd. O.* bij *Ht.* 51.

Artikel 7.

De bepalingen van het voorgaande artikel zijn niet toepasselijk op

a. hen, die uitsluitend aan kinderen van één gezin lager huisonderwijs geven;

b. hen, die, van het geven van lager onderwijs geen beroep makende en zich zonder geldelijke belooning daartoe bereid verklarende, van Ons vergunning hebben verkregen tot het geven van zoodanig onderwijs.

Vrijgesteld van het bezit van een der bewijzen van bekwaamheid bij het voorgaande artikel bedoeld is hij, die voor het vak of de vakken, waarin hij onderwijs geeft, bevoegd is ingevolge het Koninklijk besluit van 2 Augustus 1815, no. 14, de wet van 28 April 1876 (*Staatsblad* no. 102), of de wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* no. 50).

1. Werd de bepaling van art. 7c (thans 7b) in zoo ruimen zin genomen, dat onbevoegden, zij het dan ook tijdelijk, aan het hoofd eener school konden geplaatst worden, dan zou het weinig moeite kosten om het l. o. spoedig voor een goed deel in handen van onbevoegden te doen overgaan.

Vergunning om in een of meer vakken kosteloos l. o. te geven, kan verleend worden. *G. S. N.-Brab.* 1876; *Gemst.* 1874; *W.B.A.* 1508; *v.E.* VI 127.

2. De Koning kan krachtens art. 7, litt. b, aan personen, die van het geven van l. o. geen beroep maken en zich zonder geldelijke belooning daartoe bereid verklaren, vergunnen l. o. te geven zonder het bezit der bij de wet gevorderde bewijzen van bekwaamheid en zedelijkheid, doch nimmer om langs dien weg gelegenheid te vinden, tijdelijk aan het hoofd van eene bijzondere school geplaatst te worden, omdat art. 54 aanwijst, op welke wijze bij zoodanige school desgevorderd in de waarneming kan worden voorzien. *M.v.B.Z.* 14 Juli 1884 no. 2312, *afd. O.* bij *Ht.* 54.

3. Krachtens de slotbepaling zijn bevoegd tot het geven van lager onderwijs:

1°. Zij, die overeenkomstig het K. B. van 2 Aug. 1815, no. 14, aan een der Rijks-hoogeschoolen hebben verkregen den graad van doctor of hebben afgelegd het candidaatsexamen in:

- a. de bespiegelende wijsbegeerte en letteren, in de vakken *a, c, d, e, f, o* en *p*;
- b. de wis- en natuurkunde, in *c, g* en *p*; doctoren bovendien in *f*;

2°. Zij, die krachtens de wet van 28 April 1876 (S. no. 102) candidaat of doctor zijn in:

- a. de Nederlandsche letterkunde, in *a, d, e, f* en *o*;
- b. wis- en natuurkunde, of wis- en sterrekunde, of scheikunde, of aard- en delfstofkunde, of plant- en dierkunde, in *c, g* en *p*; doctoren bovendien in *f*;
- c. de klassieke letterkunde, in *e* en *o*;

3°. Zij die krachtens de wet op het middelbaar onderwijs in het bezit zijn van de akte: A (wis- en werktuigk. wetensch.), B (wis- en werktuigk.), C (natuurk.), D (scheik.) en E (landbouwk.) in *c, g* en *p*, de laatsten ook in *r*; — F (Nederl. taal en letterk. en geschiedk. wetensch.) in *a, d, e, f* en *o*; — I (zeevaartk.), KI (wisk.), KV (hoogere wisk.), en die het diploma van technoloog, ingenieur of architect hebben (art. 82 wet M. O.), die in 's lands dienst de betrekking van ingenieur bekleeden of bekleed hebben, en die aan eene der Rijks-instellingen tot opleiding van ingenieurs en offi-

cieren der land- en zeemacht den cursus hebben ten einde gebracht (art. 89 wet M. O.) in *c* en *p*; — KII (mechanica) en KIII (natuurk., scheik. en cosmografie) in *g*; — KVII (Nederl. taal en letterk.) in *a* en *d*; — KVIII (geschiedenis) in *e* en *o*; — L (Fransch, Hoogduitsch of Engelsch) in *l*, *m* of *n*; — MI (handteek.) in *g*; — N (schoonschrijven) in *b*; — P (gymnastiek) in *s*; — R (landbouwk.), S (tuinbouw) en T (houtteelt), en die het diploma van landbouwkundige bezitten (art. 82 wet M. O.) in *r*.

Vgl. *Hubr.* II 21—30 en *T.C. en M.* 113.

Artikel 8.

Jongelieden van beiderlei kunne mogen in de school als kweekeling worden toegelaten en aldaar behulpzaam zijn, mits zij

a. hun vijftiende jaar ingetreden zijn en hun negentiende niet volbracht hebben, of de akte, bedoeld in art. 56 onder *a*, bezitten;

b. tot geene werkzaamheden in de school gebezigd worden dan de zoodanige, welke zij onder het toezicht en de leiding van een in hetzelfde schoolvertrek aanwezigen bevoegde verrichten, en

c. na drie maanden als kweekeling geplaatst te zijn geweest, in het bezit zijn van een door den arrondissements-schoolopziener schriftelijk goedgekeurd bewijs, niet ouder dan een jaar en afgegeven en onderteekend door het hoofd der school, waarin zij tijdens de afgifte waren toegelaten, dat hun zedelijk gedrag en hunne vorderingen voldoende zijn.

Ingeval de arrondissements-schoolopziener zijne goedkeuring weigert, kan het hoofd der school binnen veertien dagen na die weigering de beslissing van den districts-schoolopziener inroepen. Deze beslist binnen eene maand.

Het hoofd der school geeft van de toelating van een kweekeling in zijne school minstens drie dagen te voren schriftelijk kennis aan den arrondissements-schoolopziener.

1. De geachte afgevaardigde uit Amersfoort (de heer Mackay) wil onderscheid maken tusschen openbare en bijzondere scholen. Maar 't geldt hier de opleiding van onderwijzers in het algemeen en ik kan niet toegeven dat tusschen bijzonder en openbaar onderwijs in dit opzicht verschil te maken is. Beide beschikken over dezelfde onderwijskrachten. Door eene uitzondering te maken voor de bijzondere school,

zou men de regelen, die art. 8 behelst voor de opleiding en tevens praktische vorming in de school en die bij allen onmisbaar zijn, inderdaad omver stooten. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1153.

2. Door de toevoeging der woorden „of de akte, bedoeld in art. 56 onder a, bezitten”, aan litt. a is de vraag opgelost, of jongelieden met akte van onderwijzer in de school mochten werkzaam zijn (zoogenaamde volontairs). Vgl. daarbij art. 61.

3. De woorden „onder het regtstreeksch toezicht en onder de leiding van een bevoegde” hebben tot uiteenlopende opvattingen aanleiding gegeven. Tegenover de meening dat de kweekeling onderwijs mag geven mits een bevoegde aanwezig zij, die toezicht houdt en voor zooveel noodig leiding geeft, staat de opvatting dat de uitdrukking „regtstreeksch” den onderwijzer verplicht, zich uitsluitend met den onderwijs gevenden kweekeling bezig te houden en inmiddels geene andere bezigheid te verrichten. Beide opvattingen kunnen worden verdedigd en het is dus raadzaam de dubbelzinnigheid dezer bepaling weg te nemen. Daartoe strekt de weglating van het woord „regtstreeksch”.

Aan den kweekeling moet de gelegenheid gegeven worden zich in de school practisch te oefenen. Deze oefening zal altijd eenig bezwaar opleveren, dat niet geheel is weg te nemen. Toezicht en leiding worden vereischt om het zooveel mogelijk te beperken, maar het is niet wenschelijk, ruimte te laten voor eene opvatting, die den onderwijzer noodeloos belemmert in zijne werkzaamheden en hem dwingt, zoolang de kweekeling onderwijs geeft, zich uitsluitend met dezen bezig te houden. *M.v.T.* 1889, 7 en 8.

4. De woorden „onder het toezicht en de leiding van een bevoegde” laten het bezigen van kweekelingen als zelfstandige leerkracht niet toe. Ook taalkundig wordt in het gewijzigd voorschrift genoegzaam uitgedrukt wat bedoeld wordt. Verboden blijft, kweekelingen zelfstandig onderwijs te doen geven in een afzonderlijk lokaal en dus buiten toezicht en leiding van een bevoegd onderwijzer. *M.v.B.* 1889, 20.

Naar aanleiding eener opmerking van de Comm. v. Voorb. laschte de Min. v. Binnenl. Zaken, tusschen de woorden „van” en „bevoegde” in „een in hetzelfde schoolvertrek aanwezigen”. Zie *Verslag* 1889, 20. Daardoor wordt elke twijfel aan de bedoeling uitgesloten.

5. De toelating van kweekelingen moet door het hoofd der school geschieden. *Gemst.* 1532; *v.E.* VIII 158.

6. Kweekelingen mogen worden toegelaten zonder voorkennis van B. en W. *Gemst.* 1791.

7. De schriftelijke goedkeuring door den arrondissements-schoolopziener van het door het hoofd der school afgegeven bewijs behoort ongetwijfeld meer te wezen dan eene legalisatie; zij zal beter waar-

borg opleveren dan de schriftelijke goedkeuring, die thans vóór de toelating wordt vereischt. De proef van drie maanden zal kunnen uitwijzen, of de kweekeling zich werkelijk oefent en vorderingen maakt. De wijze, waarop de schoolopziener zich de gegevens zal verschaffen tot beoordeeling van het zedelijk gedrag en de vorderingen van den kweekeling, zal vaak naar de omstandigheden verschillen. Blijken dienaangaande algemeene voorschriften noodig, zoo kunnen deze door den Minister worden gegeven; in de wet ware eene regeling dienaangaande, die naar gelang der behoefte wijziging of aanvulling kan vereischen, niet op hare plaats. *M.v.B.* 1889, 41.

8. De kweekeling zal in geval van weigering van den arrondissements-schoolopziener, om het door het hoofd der school afgegeven bewijs goed te keuren, in de school werkzaam kunnen blijven tot de districts-schoolopziener zal hebben beslist. Een termijn van veertien dagen is alsnog gesteld binnen welken het hoofd der school de beslissing van den districts-schoolopziener zal moeten inroepen, eene maand is alsnog voor het nemen van die beslissing gesteld. Het denkbeeld, de bedoelde beslissing aan de inspecteurs op te dragen, verdient geen aanbeveling; beter dan deze zijn de districts-schoolopzieners door kennis van personen en toestanden in staat, in dergelijke gevallen een billijk oordeel te vellen. *M.v.B.* 1889, 41.

9. Een eigenlijk ontslag komt bij een kweekeling niet te pas. Eenmaal toegelaten, mag hij blijven, tot dat het hoofd der school het in litt. *c* van dit art. bedoeld bewijs weigert te vernieuwen, welke vernieuwing minstens na verloop telkens van een jaar moet geschieden. Die weigering staat dus gelijk met ontslag. *Wekker* 58/1882; *v.E.* VIII 157.

Na de wijziging van 1889 behoort men in deze aant. achter „geschieden” nog te lezen: „of de schoolopzieners weigeren, dat bewijs goed te keuren”.

10. Mocht de Raad aanleiding vinden om de diensten, die een kweekeling onder toezicht van het hoofd der school of anderen bevoegde, met inachtneming der voorschriften van art. 8 der wet op het lager onderwijs, aan het onderwijs mocht bewijzen, te beloonen door aan hem eene nadere toelage te verleenen, dan zoude dit ook nu nog wel, krachtens art. 136 der gemeentewet, mogen geschieden, doch dan is zoodanig raadsbesluit niet aan hogere goedkeuring onderworpen, en behoort in ieder geval de toelage alsdan aan dien kweekeling zelven verleend te worden, en niet te zijnen behoeve aan het hoofd der school. *G. S. Utrecht* 6 Jan. 1887 no. 47, *blijkens verslag* 1887; *W.B.A.* 2094.

11. Kweekelingen van inrichtingen, uitsluitend bestemd tot opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen en werkzaam in de aan die

inrichtingen verbonden leerscholen, kunnen niet geacht worden werkzaam te zijn op den voet der kweekelingen, bedoeld in art. 8. Ook art. 84 is niet op hen van toepassing. *M.v.B.Z.* 6 Dec. 1882 no. 4719, *afd. O.*; *Schoolversl.* 1882/3, 271; *Ht.* 56.

Artikel 9.

Hij, die in strijd met het voorschrift van art. 5 schoolonderwijs geeft in een afgekeurd lokaal, of die, als hoofd der school, in een vertrek meer leerlingen toelaat dan het naar de in art. 4 bedoelde regelen mag bevatten of daarin kweekelingen toelaat zonder dat de vereischte schriftelijke kennisgeving daaraan is voorafgegaan of wel anders dan op den voet, bij het voorgaand artikel bepaald, wordt gestraft met eene geldboete van ten hoogste vijftig gulden.

Indien tijdens het plegen van de overtreding nog geen twee jaren zijn verlopen sedert eene vorige veroordeeling van den schuldige wegens gelijke overtreding onherroepelijk is geworden, wordt hij gestraft met geldboete van ten hoogste honderd gulden of met hechtenis van ten hoogste veertien dagen. Bij tweede of volgende herhalingen gepleegd telkens binnen twee jaren nadat de laatste veroordeeling wegens eerste of volgende herhalingen onherroepelijk geworden is, wordt hechtenis opgelegd van ten hoogste één jaar.

1. In het *V.V.* 1878 werd gevraagd: „Moet, als op eene school lager onderwijs door een onbevoegde wordt gegeven, het hoofd der school, met wiens medewerking dit plaats had, niet insgelijks strafbaar zijn?” De Regeering antwoordde daarop:

„De onbevoegde is altoos schuldig en strafwaardig; het hoofd der school kan bedrogen zijn . . .

Toelating van den kweekeling anders dan op den voet bij art. 8 bepaald, sluit alles in, bijv. ook het toelaten op verboden leeftijd.” *M.v.B.* 1878, 24.

2. Hoewel de wet van 6 Maart 1818 (Staatsblad no. 12) nog tot 1890 zal worden verlengd, 1) is het toch wenschelijk de strafbepaling in dit artikel mede van toepassing te verklaren op overtreding van den in art. 4 bedoelden maatregel van bestuur. *M.v.B.* 1889, 41.

3. Aan den strafrechter is overgelaten te beoordeelen en te waar-

1) De Minister bedoelde blijkbaar art. 1 dier wet; daarvan is, met wijziging van art. 22 al. 1 der invoeringswet, bij de wet van 28 Aug. 1889 (S. no. 112) de werking verlengd tot 1 Sept. 1890.

deeren of handelingen, als bij dit art. strafbaar zijn verklaard, in waarheid of slechts pro forma hebben plaats gehad, om daarnaar de strafbaarheid zelve te beoordeelen. *H.R.* 14 April 1863; *W.v.h.R.* 2476; *Hubr.* II 31.

4. Het geven van schoolonderwijs door iemand, die slechts bevoegdheid heeft huisonderwijs te geven, is niet het te buiten gaan van de grenzen zijner bevoegdheid, maar het geheel onbevoegd uitoefenen van een tak van onderwijs. *Arr. Rechtb. Leeuwarden* 12 Aug. 1879; *W.v.h.R.* 4514; *v.E.* VII 240.

5. Vgl. hierbij art. 436 Wetboek van Strafrecht, luidende:

„Hij die, niet toegelaten tot de uitoefening van een beroep waartoe de wet eene toelating vordert, buiten noodzaak dat beroep uitoefent, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste driehonderd gulden.

„Hij die, toegelaten tot de uitoefening van een beroep waartoe de wet eene toelating vordert, buiten noodzaak in de uitoefening van dat beroep de grenzen zijner bevoegdheid overschrijdt, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste honderd vijftig gulden.

„Indien tijdens het plegen van de overtreding nog geen twee jaren zijn verlopen, sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens gelijke overtreding onherroepelijk is geworden, kan, in plaats van de geldboete, in het geval van het eerste lid hechtenis van ten hoogste twee maanden, in het geval van het tweede lid hechtenis van ten hoogste eene maand worden opgelegd.”

Artikel 10.

Behalve de gevallen, hierna vermeld, vervalt de bevoegdheid tot het geven van lager onderwijs voor hem, die bij eindvonnis is veroordeeld

a. (afgeschaft door art. 3d der Invoeringswet in verband met art. 28 no. 6 Wetboek van Strafrecht);

b. tot eene der straffen, omschreven in art. 28 nos. 4 en 5 van het Wetboek van Strafrecht.

1. Verschillend wordt gedacht over de vraag, of art. 10a door de bovengenoemde wetsbepalingen is afgeschaft. Zie daarvoor o. a. *Gemst.* 1984.

2. Naar aanleiding van een schrijven van den M.v.B.Z. noodigde de M. v. Just. bij circulaire van 3 Sept. 1866, afd. A.S., no. 162, de Proc.-Gen. bij de prov. gerechtshoven uit, te willen zorgen, dat door de ambtenaren van het Op. Min., telkens als een onderwijzer wegens eene misdaad of wanbedrijf is vervolgd, van den uitslag daarvan worde kennis gegeven aan den Insp. van het l. o. in de provincie waar de onderwijzer gevestigd is. *Hubr.* II 31; *v.E.* III 253; *T.C. en M.* 122.

Deze kennisgeving behoort in het vervolg te worden gedaan aan

den schoolopziener in het district, waar de onderwijzer is gevestigd. *M.v.Just.* 6 Aug. 1881, *afd. IIa*, no. 109; *Hubr.* IV 157.

3. Dit art. ziet enkel op hem, die, reeds in het bezit zijnde eener akte van bevoegdheid tot het geven van onderwijs, eene veroordeeling heeft ondergaan wegens een der daar genoemde misdrijven. Zulk eene veroordeeling is dus geen beletsel om tot het examen te worden toegelaten. *W.B.A.* 1375; *v.E.* IV 125.

4. Aan hem die, wegens misdaad veroordeeld, zijne bevoegdheid tot het geven van l. o. heeft verloren, mag niet opnieuw een afschrift zijner akte van bevoegdheid worden uitgereikt, wanneer het oorspronkelijk stuk als bewijsstuk bij de processtukken moet blijven berusten. *M.v.B.Z.* 1 Aug. 1881; *Hubr.* IV 156; *v.E.* IX 173.

Artikel 11.

Hij, die de bevoegdheid tot het geven van lager onderwijs verloren heeft, kan haar niet terugbekomen, behalve in de gevallen, in artt. 29, 31 en 53 voorzien.

In deze gevallen kan zij hem door Ons worden teruggegeven.

Art. 53 veronderstelt misdragingen, die het gevolg kunnen zijn bijv. van jeugdige onbezonnenheid. Beterschap is dus alleszins mogelijk en daarom mag rehabilitatie niet worden uitgesloten. *M.v.B.* 1878, 24.

Artikel 12.

Van Rijkswege worden kweekscholen en normaallessen tot opleiding van onderwijzers opgericht en onderhouden.

De inrichting wordt bij algemeenen maatregel van bestuur geregeld.

Ten behoeve van de opleiding van onderwijzers kan eene Rijksbijdrage worden verleend,

1°. aan gemeentelijke en aan bijzondere kweekscholen;

2°. aan normaallessen en aan hoofden van scholen, voor elk der door hen opgeleide personen die de akte bedoeld in art. 56 onder *a* hebben verkregen, volgens door Ons bij algemeenen maatregel van bestuur te stellen regelen en voorwaarden.

Op de door het Rijk of de gemeenten opgerichte en onderhouden kweekscholen en normaallessen zijn het 1ste en 2de lid van art. 33 van toepassing.

De bepalingen sub *a* en *c* van art. 8 en die van art. 9,

voor zoover deze op de toelating van kweekelingen betrekking hebben, zijn niet van toepassing op de leerscholen, verbonden aan door Ons aangewezen kweekscholen.

1. Een minimum van het aantal kweekscholen werd met voordacht niet in de wet opgenomen, want uit een practisch oogpunt schijnt dit niet aanbevelingswaardig.

Kweekscholen van onderwijzeressen zijn evenzeer noodig als van onderwijzers.

Ook moet er, althans bij sommigen der Rijkskweekscholen van beiderlei soort, gelegenheid zijn om zich bekwaam te maken voor het tweede examen, waardoor de rang van hoofdonderwijzer verworven wordt. *M.v.T.* 1878, 4.

2. Het Rijk moet ze (normaallessen) overal, waar de genoegzame stof aanwezig is, instellen en bekostigen en met het geven der lessen de bekwaamste mannen belasten, onverschillig of zij bij het openbaar of bij het bijzonder onderwijs werkzaam zijn. Het eenige formeele vereischte moet dat van bevoegdheid tot het geven van het opgedragen onderwijs zijn. *M.v.T.* 1878, 4.

3. Het toezicht der plaatsel. comm. strekt zich niet uit tot de Rijksnormaallessen tot opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen. *M.v.B.Z.* 6 Jan. 1883 no. 4850, *afd. O.*; *Hubr.* V 176.

4. In overeenstemming met het beginsel, dat aan deze wetsvoordracht ten grondslag ligt, strekt de voorgedragen wijziging van dit artikel om de gelegenheid te openen geregelde uitkeeringen uit 's Rijks kas te doen tot tegemoetkoming in de kosten der vorming van onderwijzers. De Regeering is hierbij uitgegaan van het denkbeeld dat, als de onderwijzer aan de gestelde eischen van bekwaamheid voldoet, het haar onverschillig moet zijn, door wiens hulp hij die bekwaamheid wist te verwerven en dat derhalve elk hoofd eener school die een onderwijzer opleidt op gelijke behandeling of belooning aanspraak heeft. Door deze Rijksbijdrage alleen te verleenen voor de opleiding van hen, die de akte van onderwijzer bekomen, voorkomt men dat de bijdrage niet zou beantwoorden aan het doel, waarvoor ze wordt verleend.

Waar reeds volgens de bestaande wet de gemeente uit 's Rijks kas eene bijdrage kan ontvangen voor de door haar opgerichte en onderhouden kweekscholen is er geen reden, waarom deze bijdrage niet zou mogen verleend worden voor de opleiding van onderwijzers in het algemeen, zoowel aan kweekscholen als aan normaallessen, opgericht en onderhouden niet alleen door eene gemeente maar ook door particulieren.

Doch ook hier mocht de Regeering niet uit het oog verliezen, dat het voor de openbare school benodigde aantal onderwijzers nimmer ontbreken mag. De verplichting, om in die behoefte door middel van Rijkskweekscholen en Rijksnormaallessen te voorzien, is in het artikel behou-

den. Langs dien weg zal eene regeling worden in het leven geroepen, die zoowel voor het openbaar als voor het bijzonder onderwijs goede uitkomsten belooft. *M.v.T.* 1889, 8.

5. De bedoeling is niet, de subsidiën voor gemeentelijke en bijzondere kweekscholen te berekenen naar het aantal verkregen akten, daarentegen wel voor zoover de bijdrage betreft aan normaallessen en aan hoofden van scholen. Naar het oordeel der Regeering wordt daardoor bevoorrechtiging vermeden en de zuiverste maatstaf verkregen voor het doel waartoe de bijdrage strekken moet. *M.v.B.* 1889, 15.

Toen de Comm. van Voorb. vroeg, waarom verschil gemaakt werd betreffende de subsidiëring van normaallessen en kweekscholen, gaf de Minister te kennen, dat met betrekking tot de Rijksnormaallessen gebleken was, hoe vele personen, die daaraan deelnemen, dat doen om andere redenen dan om zich aan het onderwijs te wijden. Hij achtte het niet mogelijk voldoende waarborgen te stellen, opdat hetzelfde niet zou geschieden bij gemeentelijke of bijzondere normaallessen. Daarom achtte hij het verkieslijk, het subsidie voor deze inrichtingen van het aantal ten gevolge van aldaar genoten onderdicht verkregen akten afhankelijk te stellen. Hij voegde hieraan toe, dat normaallessen veel minder behoefte hebben aan een vasten financiëlen grondslag dan de kweekscholen. Deze hebben een eigen onderwijzend personeel, terwijl het onderwijs der normaallessen pleegt gegeven te worden door onderwijzers van andere inrichtingen van onderwijs, die deze betrekking nevens hun hoofdtak waarnemen. *Zie Verslag* 1889, 15.

6. De bijdrage wordt verleend voor de opleiding tot onderwijzer, niet voor het geven van enkele lessen. Wordt een jongeling opgeleid aan eene normaalles, dan kan er natuurlijk geen sprake zijn van vergoeding aan één onderwijzer voor de opleiding; waar de opleiding plaats vond door verschillende zich opvolgende onderwijzers, daar kan het in art. 8 van het ontwerp vermelde bewijs van den schoolopziener het bewijs daarvoor leveren. Het voornemen is, de toelage aan den hoofdonderwijzer slechts te verleenen voor de opleiding van kweekelingen, die volgens art. 8 op de school zijn toegelaten. *M.v.B.* 1889, 15.

Naar aanleiding hiervan werd door de Comm. van Voorb. nog de volgende opmerking gemaakt: „De Regeering zegt, dat zij eene Rijkstoelage wil verleenen aan de hoofdonderwijzers van scholen voor kweekelingen, ingevolge art. 8 toegelaten en die door hun onderwijs de akte, bedoeld in art. 56a, hebben verkregen. Maar het is mogelijk, dat zoodanige leerlingen ook normaallessen volgen. Heeft dan de hoofdonderwijzer toch aanspraak op subsidie, als de kweekeling de akte verkrijgt? De Comm. betwijfelde of dit de bedoeling is, aangezien de Regeering zelve zegt, dat de bijdrage wordt verleend

voor de opleiding, niet voor het geven van enkele lessen." De Minister verklaarde, dat in zoodanig geval inderdaad geen subsidie aan den hoofdonderwijzer kon worden verleend. *Mond. Overleg* 1889, 15.

7. Aanvankelijk werd alleen gesproken van onderwijzers, maar in het gewijzigd ontwerp is de bepaling opgenomen dat de bijdragen alleen zullen gegeven worden aan onderwijzers, hoofden van scholen.

Daarin wordt een waarborg gevonden, dat niet de eene of andere onderwijzer enkele jongelieden tot zich zou trekken. Wanneer de opleiding door het hoofd der school geschiedt, dan kunnen tevens de jongelieden onder zijne leiding in de school werkzaam zijn en praktisch zich vormen. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1431.

8. Het zij verre, de opleiding aan toezicht te onttrekken; ook te dien aanzien zullen de noodige maatregelen getroffen worden. Dat toezicht zal er tevens toe leiden, de opleiding naar vaste beginselen en alzoo behoorlijk te organiseeren. *M.v.B.* 1889, 15.

9. Het is, naar het oordeel der Regeering, van groot belang de vaststelling der regelen en voorwaarden voor het erlangen der bijdragen en dus ook de hoegrootheid daarvan over te laten aan een algemeenen maatregel van bestuur, omdat er veel gelet zal moeten worden op verschillende bijzondere omstandigheden, en de wet in ieder geval slechts een maximum van bijdrage zou kunnen bepalen. *M.v.B.* 1889, 42.

10. De wet op het l. o. behelst geene bepaling, die de gemeentebesturen aanleiding kan geven tot overleg met het schooltoezicht in zake de benoeming van leeraren aan gemeentelijke opleidingsscholen.

De A.s.o. is echter bevoegd, over die scholen toezicht uit te oefenen. Vgl. art. 21 K.B. 22 Jan. 1880, S. no. 5. *M.v.B.Z.* 24 Oct. 1882 no. 4133, *afd. O.*; *Hubr.* V 174.

11. Op eene gemeentelijke inrichting tot opleiding voor het hoofdonderwijzersexamen mag het leergeld voor de onderwijzers in de gemeente niet hooger worden bepaald dan voor hen, die elders in betrekking zijn. Vermits voor alle onderwijzers de van wege de gemeente verstrekte dienst dezelfde is, moeten de volgens art. 254 gemeentewet daarvoor te heffen rechten ook voor allen gelijk zijn. *M.v.B.Z.* in 1884; *Gemst.* 1789; *v.E.* X 180.

12. De noodzakelijkheid om de 3de en 4de alinea van art. 33 ook in dit artikel te noemen, is niet gebleken. Het schijnt trouwens dat de geachte afgevaardigde uit Ridderkerk, de heer Heemskerk, die de aanvulling heeft aangegeven, er niet verder op aandringt. De bedoeling is enkel om te bepalen dat ook op de hierbedoelde scholen de neutraliteit moet in acht genomen worden. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1431.

13. Tot toelichting van het slot (een amendement-Boel, door de Reg. overgenomen) werd aangevoerd (*Hand.* 1888/9, 1426): „Voor eenige jaren heeft zich het geval voorgedaan, dat een arrondisse-

ments-schoolopziener vorderde, dat de toelating van kweekelingen aan de leerschool eener kweekschool zou worden onderworpen aan zijne goedkeuring. De directeur der kweekschool achtte dit onrechtmatig, en meende dat, waar het Koninklijk besluit aangaande de kweekscholen iets beveelt, het niet aangaat dat bevel onzeker te maken en afhankelijk te stellen van zoodanige vordering.

„Hoewel de burgemeester en de wethouders der gemeente waar zich het geval voordeed, zich met het bezwaar van den directeur konden vereenigen, bleef de arrondissements-schoolopziener bij zijne vordering. Het is zelfs zoo ver gekomen, dat de directeur der kweekschool is gedreigd met eene rechtelijke vervolging.

„Zoo iets moet niet kunnen plaats hebben en de wet moet dit voorkomen. Zoodanige vordering nu kan alleen rusten op eene verwar- ring van den kweekeling bedoeld in art. 8 en van dien van art. 12, en dit te voorkomen is de strekking van mijn amendement.”

14. Er bestaan thans zes Rijkskweekscholen voor onderwijzers, nl. te 's Hertogenbosch (geopend in 1861), Groningen (1861), Haarlem (1862), Middelburg (1877), Deventer (1877) en Maastricht (1880). De Rijkskweekschool te Nijmegen, geopend in 1879, is met 1 September 1889 opgeheven.

„Terecht is de onderstelling geuit, dat dit ontwerp, evenals de bestaande wet, de gelegenheid opent tot het oprichten van Rijkskweekscholen voor onderwijzeressen. Vermits aan de gemeentelijke kweekschool voor onderwijzeressen te Groningen, aan de gemeentelijke kweekscholen te Amsterdam en Leiden, aan vele Rijksnormaallessen en bijzondere inrichtingen ter opleiding van onderwijzers een voldoende aantal kweekelingen voor het verkrijgen eener akte van bekwaamheid als onderwijzeres bekwaam gemaakt worden, bestond tot nog toe geen aanleiding om tot de oprichting eener Rijkskweekschool voor onderwijzeressen over te gaan.” *M.v.B.* 1889, 42.

15. De kweekscholen waren geregeld bij K.B. 28 Mei 1879 (S. no. 205), gewijzigd bij K.B. 16 Sept. 1887 (S. no. 163).

De normaallessen waren geregeld bij een algemeen reglement, vastgesteld bij K.B. 13 Mei 1881 no. 1, opgenomen in *Schoolversl.* 1881/2; *St.-Ct.* 279/1882; *Hubr.* II 135; *Ht.* 79; *Wekker* 40 en 41 van 1881.

De te verwachten maatregel, bedoeld in al. 2 van het artikel, zal onder de bijlagen worden opgenomen.

Artikel 13.

Waar in deze wet van *onderwijzers* gesproken wordt, zijn hieronder *onderwijzeressen* begrepen, ten ware het tegendeel uitdrukkelijk bepaald zij.

Artikel 14.

Onverminderd het bepaalde in art. 5 en met uitzondering van de gevallen, voorzien in art. 19, sub *a*, *b*, *c*, *d* en *f*, kan van elk besluit, krachtens deze wet door Gedeputeerde Staten genomen, bij Ons in hooger beroep worden gekomen door ieder, die bij de vernietiging of verbetering van het besluit van Gedeputeerde Staten belang heeft.

Het hooger beroep moet worden ingesteld binnen dertig vrije dagen, te rekenen van den dag, waarop het besluit openbaar gemaakt of den belanghebbende toegezonden is.

1. De Regeering had voorgesteld, de gevallen, vermeld in art. 19, alle uit te zonderen. Een viertal kamerleden wenschte in het geval van art. 19e beroep op den Koning mogelijk te maken, en diende een daartoe strekkend amendement in. De M.v.B.Z. zeide daaromtrent, *Hand.* 1889, 1441: „De reden, waarom de Regeering dat niet heeft voorgesteld, is dat men hier in den regel te doen zal hebben met de beoordeeling van locale omstandigheden en dat het daarom beter was om de beslissing over te laten aan Ged. Staten, daar de Regeering toch geacht moet worden, minder bekend te zijn met die locale omstandigheden. Meent men nu, dat de waarborgen versterkt moeten worden door beroep toe te laten op den Koning, dan heeft de Regeering daartegen geen bezwaar, en om de Kamer eene stemming te besparen, verklaar ik het amendement over te nemen.”

2. Art. 16 verwijst omtrent de oprichting en instandhouding van gemeenschappelijke scholen naar art. 121 gem.-wet. De regeling van gemeenschappelijke scholen is dus alleen krachtens laatstgenoemd art. aan de goedkeuring van Ged. Staten onderworpen. Dit art. laat beroep op den Koning alleen dan toe, wanneer door Ged. Staten de goedkeuring aan de regeling is onthouden, en dus niet wanneer de regeling (in casu opheffing van eene gemeenschappelijke school) door Ged. Staten is goedgekeurd. *K.B.* 7 Aug. 1867; *Gemst.* 840; *W.B.A.* 967; *v.E.* II 185.

3. Wanneer Ged. Staten een hun toegezonden raadsbesluit niet hebben goed- of af te keuren en het daarom, eenvoudig er in berustende, voor kennisgeving hebben aangenomen, dan stelt dit geen besluit daar, als waartegen dit art. hooger beroep toelaat. *K.B.* 16 Oct. 1867; *Gemst.* 852; *W.B.A.* 972; *v.E.* II 185; *T.C. en M.* 135.

4. Een besluit van Ged. Staten, dat niets anders behelst dan eene afwijzende beschikking op een verzoek om tusschenkomst, en alzoo alleen een antwoord is op eene aan Ged. Staten gedane vraag, maar dat geene bestuurshandeling bevat met betrekking tot de regeling van onderwijzersjaarwedden of tot eenig ander onderwerp, bij de wet

tot regeling van het l. o. aan Ged. Staten opgedragen, is niet te beschouwen als een „krachtens deze wet” door Ged. Staten genomen besluit, waarvan bij den Koning in hooger beroep kan worden gekomen. *K.B.* 9 Juni 1881 no. 62; *Hubr.* III 264—265; *W.B.A.* 1693; *v.E.* VIII 158.

5. Een afwijzende beschikking van Ged. Staten op een verzoek van het hoofd eener school om hem eene bezoldiging toe te kennen voor het geven van herhalingsonderwijs, terwijl geen besluit van den gemeenteraad aan Ged. Staten is gezonden, kan niet worden beschouwd als een besluit, krachtens de wet op het l. o. genomen; van zoodanige beschikking staat dus geen beroep op den Koning open. *K.B.* 29 Juni 1883 no. 9; *Hubr.* V 273; *Gemst.* 1673; *W.B.A.* 1795; *Wekker* 87/1883; *Schoolversl.* 1882/3, blz. 403; *v.E.* IX 174; *Ht.* 219.

6. Nadat de raad van Wijnbriteradeel wegens het niet-inachtneemen van den termijn, voorgeschreven in art. 14 der wet, bij K. B. 23 April 1883 no. 3 niet-ontvankelijk was verklaard in zijn beroep van een besluit van Ged. Staten van Friesland tot onthouding van goedkeuring aan eene regeling van de onderwijzersjaarwedden, stelde de raad dezelfde regeling opnieuw vast. Ged. Staten onthielden hunne goedkeuring wederom en de raad vroeg weder, thans tempore utili, voorziening van hunne beslissing. Is de raad nu ontvankelijk?

De Raad van State adviseerde, den raad weder niet-ontvankelijk te verklaren. In strijd met dit gevoelen stelde de Koning de jaarwedden vast bij besluit van 9 Dec. 1883 (*S. no.* 224). *Zie rapport M.v.B.Z.* 6 Dec. 1883 no. 4325, *afd. O.* in *St.-Ct.* 21 Dec. 1883 no. 300; *Hubr.* V 282—287; *Gemst.* 1684; *v.E.* IX 174.

Het K. B. wordt verdedigd in *W.B.A.* 1876.

7. Wanneer verstreken is een bij de wet gestelde termijn om in hooger beroep te komen van eene beslissing van Ged. Staten, waarbij een verzoek is afgewezen, is men niet ontvankelijk in een beroep van nadere beslissingen van dat college, waarbij, terwijl de omstandigheden niet waren veranderd, de vroegere beschikking is gehandhaafd. *K.B.* 9 April 1889 no. 174; *W.B.A.* 2090; *Gemst.* 1972.

8. Art. 14 geeft geen recht van beroep van een besluit van Ged. Staten, waarbij zij, naar aanleiding van het K. B. van 3 Oct. 1884, *S. no.* 207, vermeerdering van het getal onderwijzers hebben bevoelen. Dit is geen besluit, krachtens de wet genomen. *K.B.* 7 Juni 1888 no. 33; *W.B.A.* 2047; *Wekker* 73/1888; *Gemst.* 1931; *R.v.S.* 1888, 396; *v.E.* XI 199.

Bestreden door Red. *W.B.A.* 2053 en door *H.J.G.H.* in *Gemst.* 1941.

9. Een schrijven van Ged. Staten aan den raad, waarbij zij bedenkingen aanvoeren tegen eene nadere regeling der jaarwedde van een onderwijzer, en den raad in overweging geven in anderen zin te

beslissen, is geen besluit, waarvan krachtens art. 14 in beroep kan worden gekomen. *K.B.* 7 Juni 1887 no. 39; *W.B.A.* 2003; *v.E.* XI 199; *Schoolversl.* 1887/8.

10. Een brief van Ged. Staten, houdende, dat zij hunne goedk. niet kunnen verleenen aan een raadsbesluit tot aanwijzing eener vestigingsplaats, is terecht beschouwd als eene beschikking, waarvan in beroep kan worden gekomen. Is echter dat raadsbesluit van dezelfde strekking als een raadsbesluit van vroegere dagteekening, waaraan door Ged. Staten meer dan dertig dagen geleden goedkeuring onthouden is zonder dat daarvan door den raad hooger beroep is ingesteld, dan behoort het beroep tegen de beslissing van Ged. Staten op het nader genomen raadsbesluit ongegrond te worden verklaard. *K.B.* 7 Juni 1887 no. 38; *Schoolversl.* 1886/7; *Ht.* 146.

11. Wanneer door Ged. Staten aan een gemeenteraad de eisch is gesteld om het getal onderwijzers te vermeerderen, en de gemeenteraad daartegen geen beroep heeft ingesteld, maar geweigerd heeft aan het ter uitvoering der onderwijswet van hem gevorderde te voldoen, zijn Ged. Staten krachtens art. 126 der gemeentewet bevoegd en verplicht, van Burgemeester en Wethouders de medewerking te vorderen, waartoe de raad, na zijne berusting in den eisch van Ged. Staten, ontwijfelbaar was gehouden. Van deze vordering van Ged. Staten staat aan B. en W. geen beroep op den Koning open. *K.B.* 7 Nov. 1888 no. 17; *W.B.A.* 2075.

12. Voor het, naar de wet bij den Koning in te stellen, hooger beroep kan niet gelden, noch in de plaats treden een verzoekschrift, hetwelk niet aan den Koning is gericht en ingediend, naardien daarmede aan den eisch der wet niet wordt voldaan. *K.B.* 5 Sept. 1881 no. 16; *Hubr.* III 270; *Ht.* 246. In gelijken zin *M.v.B.Z.* 7 Juni 1882 no. 1982, *afd. O*; *Hubr.* V 161. Anders *Hubr.* IV 187—190; *v.E.* IX 175.

13. Bij het ontbreken van eene opdracht om namens de gemeente in hooger beroep te komen, moet niet het college van dagelijksch bestuur, maar de gemeenteraad, aan wien, als vertegenwoordigende de gemeente, ook het bestel toekomt over de uitgaven der gemeente, geacht worden de belanghebbende te zijn, die krachtens art. 14 der wet tot regeling van het l. o. 's Konings voorziening kan inroepen tegen een besluit van Ged. Staten, dat van invloed is op de uitgaven voor het onderwijs. *K.B.* 16 Juni 1881 no. 29; *Hubr.* III 267—269; *Gemst.* 1571; *W.B.A.* 1700; *v.E.* VIII 158.

14. Een beroep van drie leden van den gemeenteraad van den Bommel tegen een besluit van Ged. Staten van Zuid-Holland, waarbij de oprichting eener school werd bevolen, is door den Koning niet-ontvankelijk verklaard. Volgens het *K.B.* waren de gronden voor het appel uitsluitend ontleend aan het financieel belang der gemeente; doch uit

dit oogpunt kan alleen de gemeente zelve als belanghebbende worden erkend. Adressanten waren niet bevoegd namens den raad op te treden. Mocht het hunne bedoeling zijn, uit eigen hoofde 's Konings voorziening in te roepen, dan dient te blijken van eenig bijzonder, door de wet bedoeld, belang van hen zelve, om als appellant te worden toegelaten, welk belang niet kan worden aangenomen om de enkele reden, dat zij belastingplichtigen van de gemeente zijn. Dan toch zou evenzeer ieder, die aan den Staat belastingplichtig is, belang hebben, met 't oog op artt. 45 en 49 der wet; indien dit de bedoeling des wetgevers geweest ware, had het recht van appel onbeperkt moeten worden toegekend, en zou de beperking van „ieder” door „die bij de vernietiging of verbetering van het besluit van Ged. Staten belang heeft” achterwege hebben moeten blijven. Juist de toevoeging dier woorden toont aan, dat de wetgever niet het oog heeft gehad op een belang, dat ieder ingezetene met al zijne mede-ingezetenen gemeen heeft en waarvoor de zorg door de wet aan het bestuur is opgedragen; maar op een zoodanig, dat iemand, hetzij dan alleen, hetzij met enkele zijner mede-ingezetenen gemeenschappelijk, in het bijzonder betreft en waarvoor hij als bijzonder persoon gerechtigd en geroepen is te waken. *K.B.* 15 April 1882 no. 26; *Hubr.* V 188—200; *R.v.S.* 1881, 520, en 1882, 183; *Gemst.* 1603; *W.B.A.* 1725; *v.E.* VIII 158.

In gelijken zin *K.B.* 29 Oct. 1888; *Gemst.* 1951; *W.B.A.* 2074.

15. Een D.s.o. is niet-ontvankelijk in zijn beroep tegen een besluit van Ged. Staten tot goedk. der jaarw. van het hoofd eener school, omdat, al moge hij de vernietiging van het besluit van Ged. Staten in het belang van het onderwijs noodig oordeelen, hij toch niet kan geacht worden bij die vernietiging een eigen persoonlijk belang te hebben, en art. 14 alleen aan ieder, die zoodanig belang kan doen gelden, recht van beroep toekent. *K.B.* 15 Juli 1886 no. 21; *Gemst.* 1818; *W.B.A.* 1951; *Schoolversl.* 1886/7; *v.E.* X 180; *Ht.* 247.

16. Er is geene wetsbepaling, die aan een lid van den gemeenteraad het recht toekent, in beroep te komen van eene beschikking van Ged. Staten, waarbij hij niet-ontvankelijk is verklaard in zijn beroep van een raadsbesluit tot regeling van het getal scholen. *K.B.* 4 Oct. 1886 no. 27; *Gemst.* 1830; *W.B.A.* 1967; *Schoolversl.* 1886/7.

Vgl. hierbij aant. 11 op art. 18.

17. B. en W. zijn niet-ontvankelijk in een binnen 30 dagen ingesteld beroep, wanneer de raad een besluit tot goedkeuring van het beroep eerst na dien tijd neemt. *K.B.* 1 Mei 1887; *Gemst.* 1863.

18. Ter bepaling van den termijn van dertig dagen wordt genomen de dagteekening van den stempel van 's Konings Kabinet. *K.B.* 19 Juli 1881 no. 12; *Hubr.* III 269/70; — *K.B.* 24 Mei 1887 no. 6; *Schoolversl.* 1886/7.

Artikel 15.

Deze wet is niet toepasselijk op:

a. hem, die uitsluitend in een of meer der vakken, vermeld in art. 2 onder *h*, *i*, *k*, *q*, *r* en *t*, bijzonder onderwijs geeft;

b. de scholen, uitsluitend bestemd voor het onderwijs in een of meer der vakken, vermeld in art. 2 onder *h*, *i*, *j*, *k*, *q*, *r*, *s* en *t*;

c. de scholen, waarin geene kinderen boven de zes jaren worden toegelaten en geen ander dan voorbereidend onderwijs gegeven wordt, behoudens dat ook deze scholen onderworpen zijn aan de bepalingen van artt. 5 en 73 dezer wet;

d. militaire onderwijzers en het onderwijs, door hen gegeven aan militairen;

e. de scholen voor doofstommen, blinden, spraakgebrekigen en idioten;

f. de scholen in gevangenissen, bedelaarsgestichten of Rijks-werkinrichtingen en in Rijks-opvoedingsgestichten, behoudens de bepalingen omtrent de bevoegdheid van hen, die lager onderwijs geven.

1. De in 1878 vastgestelde redactie had aanleiding gegeven tot verschillende beantwoording van de vraag, of op de onder *a* bedoelde personen de wet van toepassing was, wanneer zij onderwijs gaven aan eene openbare school. Ten einde de daaruit ontstane moeilijkheden te ontwijken, werd in 1884 art. 15*a* beperkt tot hen, die bijzonder onderwijs geven, en de wet op hen, die het hier bedoelde onderwijs aan eene openbare school geven, toepasselijk verklaard; daarop wordt dan weder eene uitzondering gemaakt, voor zoover de in art. 42*bis* genoemde artikelen aangaat. *Vgl. M.v.T.* 1884, 5.

Toen in 1889 de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek onder de verplichte leervakken werden opgenomen en de M.v.B.Z. te kennen gaf, dat men daarin geen onderwijs zou mogen geven dan na bewijzen van bekwaamheid te hebben afgelegd, vroeg de Comm. van Voorb. of wijziging van de artt. 15 en 42*bis* niet noodig was. Uit die artt. volgde toch dat personen, die uitsluitend onderwijs geven in de gymnastiek, vermeld sub litt. *s* van art. 2, en dus in breederen omvang dan bedoeld wordt sub litt. *j* van dat artikel, geenerlei examen zouden hebben af te leggen. Na nauwgezet onderzoek heeft de Minister de gestelde vraag bevestigend beantwoord en de artt. 15*a* en 42*bis* dienovereenkomstig gewijzigd. *Zie Verslag* 1889, 8.

2. Onder *b* is de gymnastiek behouden gebleven, „dewijl — hoe-

wel het wenschelijk is, dat de onderwijzers in de gymnastiek eene akte hebben — het der Regeering echter niet noodzakelijk voorkomt, dat de scholen, uitsluitend bestemd voor gymnastiek, zullen vallen onder deze wet. De Reg. meent, dat in deze de oude toestand kan bestendig worden." *M.v.B.Z.* 2e *K.* 1889, 1443.

In verband met eene vraag van den heer Roëll dienaangaande, zeide de *M.v.B.Z.* 2e *K.* 1889, 1443, nog: „Terecht heeft de geachte afgevaardigde opgemerkt, dat in litt. *a* alleen gesproken wordt van personen die onderwijs geven, en in litt. *b* van scholen, waaronder hier bedoeld worden schoolgebouwen, in tegenstelling van de volgende letters, waar onder scholen verstaan wordt, zoowel de onderwijzers als de gebouwen, dus de geheele inrichting.”

De heer Roëll trok daaruit deze conclusie (*blz.* 1444): „Het is nu gebleken dat het de bedoeling niet is, om de bepaling sub *b* zóó te verstaan, dat in die gevallen de onderwijzer in de vakken *j* en *s* gééne akte zoude behoeven te hebben, en dat dus de uitdrukking „*scholen*” aldaar eene veel beperkter beteekenis heeft dan in de gevallen sub litt. *c*, *e* en *f*.

„Ik kan mij volkomen met dit stelsel vereenigen, en acht het rationeel, dat, waar volgens litt. *a* de akte van bekwaamheid wel zal worden gevorderd van de onderwijzers in de beperkte en de meer omvangrijke gymnastiek, dat ook in het geval sub *b* geschieden zal.”

3. *Litt. c.* „Bewaarscholen” kan men niet wel in de wet noemen, dewijl het rechtskundig criterium van hetgeen men daaronder verstaat ontbreekt. Daarom is getracht door eene omschrijving van hetgeen bedoeld wordt de bepaling te verduidelijken. Wordt er aan bewaarscholen volstrekt geen onderwijs gegeven, zoo is het even onnoodig ze hier te vermelden als muziek- of rijscholen. Van den anderen kant mag het onderwijs, daar gegeven, niet meer dan bezighouden zijn. Kan daarbij geen gebruik van schrijf- of rekenbehoeften worden gemaakt, zoo blijft alleen het lezen over, en bepaalt dit zich tot niet veel meer dan de kennis van het alfabet, zoo kan men, om niet te streng te zijn, dit door de vingers zien. *M.v.T.* 1878, 17.

4. Het wetsontwerp, gelijk het ligt, belemmert in geen deele dat, waar zulks mogelijk is, de openbare school eene laagste klasse, als middel van opleiding en voorbereiding, in zich opneemt. Van de samenwerking van onderwijzers, toezicht, besturen en belanghebbenden hangt het af of men in dit opzicht de juiste maat zal weten te treffen en van lieverlede eene verbeterde inrichting in het leven roepen. *M.v.B.* 1878, 13.

5. In art. 15c wordt niet indirect aangenomen, dat het schoolonderwijs het best op zesjarigen leeftijd wordt aangevangen, allerminst over den aanvang eerst een jaar later een afkeurend oordeel geveld; de bedoeling is eenvoudig, zeker te gaan, dat geene inrichting, waar

eigenlijk lager onderwijs wordt gegeven, buiten het beheer der wet wordt gebracht. *M.v.B.* 1878, 14.

6. Eindelijk de quaestie of de kinderen tot hun zevende jaar op de bewaarschool moeten blijven. Het artikel bevat daaromtrent geene beslissing, het is ook geen paedagogisch artikel en dat vergeet men bij de beoordeeling van dit wetsontwerp te veel. Het artikel zegt eenvoudig dat, waar een onderwijs gegeven wordt, dat, getoetst aan de omschrijving van hetgeen de wet onder lager onderwijs verstaat, zou kunnen aangemerkt worden lager onderwijs te zijn, — het onderwijs dus dat per se in de bepalingen van de wet valt, — dit bij uitzondering voor een bepaald geval aan het beheer dezer wet wordt onttrokken. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1168.

7. In deze bepaling in stede van den zesjarigen een zevenjarigen leeftijd aan te nemen ware geen verbetering. Moge al dikwerf het eigenlijk lager onderwijs eerst op zeven jaar worden aangevangen, met de verlangde wijziging zou een waarborg worden weggenomen dat niet eene school, waar eigenlijk lager onderwijs gegeven wordt, aan het gebied der wet worde onttrokken. *M.v.B.* 1889, 43.

Zie verder over den leeftijd van toelating tot de openbare school art. 19e met de aantekeningen.

8. Art. 258 der algemeene politieverordening te Amsterdam bepaalde, dat de scholen, omschreven bij art. 15 litt. c. wet l. o., met bewaarplaatsen voor kleine kinderen zouden worden gelijkgesteld, in het bijzonder wat betreft de voorziening voor de gezondheid en de ruimte, naar luid van art. 259 tot en met art. 262 der verordening.

Art. 1 der verordening betr. kinderbewaarplaatsen te Rotterdam bepaalde, dat daaronder zouden worden verstaan: inrichtingen, waarin kleine kinderen van meer dan drie gezinnen worden bewaard, hetzij daarin al dan niet eenig onderricht wordt gegeven, met uitzondering van scholen van lager onderwijs; dientengevolge waren o. m. de voorschriften dier verordening betreffende ruimte en gezondheid ook van toepassing op die inrichtingen, wanneer daarin voorbereidend lager onderwijs gegeven werd.

Op grond, dat in de scholen en inrichtingen, in deze artikelen vermeld, krachtens art. 15c wet l. o., art. 5 dier wet toepasselijk is, en de wet bij dat artikel aan den insp. van het geneesk. staatstoezicht, met beroep op Ged. Staten en op den Koning, de beoordeeling opdraagt van hetgeen in de boven aangehaalde artikelen en voorschriften der verordeningen is geregeld, zonder dat de wet aan de gemeentebesturen heeft opgedragen of vergund — gelijk zij in art. 4 der wet, echter alleen voor zooveel de daar genoemde scholen betreft, aan den Koning heeft voorbehouden — daaromtrent algemeene voorschriften te geven, werden zoowel art. 258 der Amsterdamsche als art. 1 der Rotterdamsche

verordening geoordeeld te treden in hetgeen de wetgever geacht heeft van algemeen belang te zijn, en mitsdien wegens strijd met art. 150 der gemeentewet vernietigd. *K.B. 23 Juli 1888, S. no. 97 (Amst.), en 8 Mei 1889, S. no. 61 (Rott.)*.

9. De besluiten in de vorige aant. vermeld, gaven den heer Roëll aanleiding tot de vraag, of het niet gewenscht zou zijn, aan de gemeentebesturen bevoegdheid te geven, preventieve maatregelen te nemen met betrekking tot gebouwen voor bewaarscholen. De Minister achtte het beter, de zaak te laten zooals zij is, vooral, omdat altijd door het geneesk. staatstoezicht genoegzaam toezicht gehouden kan worden op alles wat in strijd zou zijn met de gezondheid der kinderen. *Hand. 1889, 1444.*

10. Over het onderwijs in de gevangenissen worden door *Hubr. IV 1—74*, verschillende belangrijke medededeelingen gedaan. De verordeningen regelende het onderwijs in de strafgevangenissen, en in de huizen van verzekering en arrest enz. worden daar gevonden.

TITEL II.

VAN HET OPENBAAR ONDERWIJS.

§ 1. *Van de scholen.*

Artikel 16.

In elke gemeente wordt voldoende lager onderwijs gegeven in een genoegzaam aantal scholen, welke voor alle kinderen zonder onderscheid van godsdienstige gezindheid toegankelijk zijn.

Het onderwijs omvat de vakken, in art. 2 vermeld onder *a—k*, en daar, waar genoegzame behoefte aan uitbreiding bestaat, een of meer of wel alle vakken, vermeld in dat artikel onder *l—t*.

De in de school toegelaten kinderen zijn in elke klasse verplicht aan het onderwijs in alle de aldaar onderwezen vakken deel te nemen, met uitzondering van de vakken vermeld in art. 2 onder *j* en *s*.

Naburige gemeenten kunnen zich, met inachtneming van art. 121 der wet van 29 Juni 1851 (*Staatsblad* no. 85) vereenigen tot het oprichten en in stand houden van gemeenschappelijke scholen of tot het vaststellen eener regeling omtrent de toelating van kinderen uit de eene gemeente op de scholen der andere.

Voldoend en genoegzaam.

1. De bepalingen der Grondwet brengen m. i. mede dat op het bijzonder ond. in zooverre volstrekt niet gerekend wordt, dat in elke gemeente een school moet zijn, die geschikt is om de kinderen van verschillende gezindheden te ontvangen. Dergelijke scholen zijn er ook in ons land onder de wet van 1857 in iedere gemeente of anders sticht eene vereeniging van gemeenten die. Maar altijd moet de gelegenheid bestaan, dat kinderen, die van de openbare school gebruik willen maken, dit kunnen doen. Men zal dus het stichten van openbare scholen niet mogen nalaten, omdat men meent dat, indien die openbare school er niet is, de kinderen wel naar de bijzondere zullen gaan.

De geest van het artikel is volkomen dezelfde als die van het artikel der bestaande wet. Alleen is door de redactie de zaak in zooverre verduidelijkt, dat het onderwijs voor elke gemeente, naar hare behoefte, voldoende zal moeten zijn. Dus daar, waar b. v. behoefte is aan herhalingsonderwijs of aan onderwijs in een of meer der facultatieve vakken in art. 2 vermeld, zal het zich hiertoe moeten uitstrekken. Met „genoegzaam aantal scholen” wordt bedoeld dat zekerheid gegeven worde, dat geen kind, dat de openbare school wil bezoeken, van de gelegenheid daartoe verstoken zij, zoodat men niet het oprichten van openbare scholen mag nalaten, omdat men berekent dat het bijzonder onderwijs in de behoefte zal voorzien. De bedoeling is dus dat handelingen van bijzondere personen of vereenigingen niet door gemeentebesturen, Ged. Staten of het Rijk, met de uitvoering dezer wet belast, als voorwendsel mogen genomen worden om op de kosten van het openbaar onderwijs te bezuinigen. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1172.

2. De voorziening in de behoefte aan voldoende l. o. kan niet worden afhankelijk gesteld van later op te richten bijzondere scholen. Bij de beoordeeling van het al of niet voldoende van het getal der openbare scholen kan alleen worden acht gegeven op hetgeen werkelijk in de gemeente bestaat. *K.B.* 25 Dec. 1860; *Gemst.* 484; *v.E.* II 190. — *K.B.* 27 Maart 1876; *Gemst.* 1288; *v.E.* V 128. Zie ook *T.C. en M.* 153.

3. De heer Godefroi zeide: „De Grondwet wil overal voldoende openb. onderwijs, zoodat nergens openbare scholen zouden ontbreken; bijzonder onderwijs noode toegestaan, als aanvulling voor hen, die geen onderwijs van overheidswege willen.” *Citaat van de heeren De Geer van Jutfaas en De Savornin Lohman, in eene nota, gevoegd bij het rapport der Comm. voor de Grondwetsherz. Arntz.* I 101.

4. De bedoeling van den grondwetgever is daghelder. Hij wil dat niemand gedwongen worde, van eene bijzondere school gebruik te maken, en eischt alzoo, dat ieder die voor de aan zijne zorgen toevertrouwde kinderen eene goed ingerichte openbare school zoekt, die

ook onder zijn bereik moet kunnen vinden. Indien de gemeente zorgt, dat ieder, die zich voor zulk eene school komt aanmelden, daar ook plaats kunne vinden, dan heeft zij in dit opzicht aan al hare verplichtingen voldaan. . . . Eene openbare school te sluiten in de onderstelling dat hare leerlingen wel eene plaats zullen willen zoeken op deze of gene goed ingerichte bijzondere school, in dezelfde gemeente aanwezig, is natuurlijk in strijd met de Grondwet, maar ik voor mij zie eveneens miskenning van haar gebod in den eisch, dat het gemeentebestuur eene nieuwe school inrichte, niet omdat er meer plaats wordt gevraagd, maar omdat men vertrouwt, dat, als de school bestaat, de aanvragen om plaatsing niet zullen achterwege blijven. *Buys* II 775.

5. Immers, het gebod, dat overal in het Rijk van overheidswege voldoende o. l. onderwijs worde verstrekt, zou alleen dan bedenkelijk worden, indien daaruit volgde, dat op elke bewoonde plaats eene openbare lagere school aanwezig behoort te zijn, onverschillig of daaraan behoefte bestaat of niet. Maar de bedoeling is blijkbaar anders, en wordt dan ook in de practijk anders opgevat. Zoo het openbaar gezag slechts in het geheele Rijk, naarmate van de behoefte, van zijnentwege l. o. verstrekt, zoodat ieder, voor wien men het verlangt, dit ter bekwaamer plaatse kunne genieten, wordt aan het gebod der Grondwet voldaan. *Staatscomm. voor de Grondwetsherz., Arntz.* I 11.

6. De Regeering in 1848 verklaarde het woord: *overal* (in oud art. 194 der Grondwet) zoo, dat het niet behoefde te worden opgevat, alsof er stond: in elke gemeente moet eene openbare school zijn. Maar redelijkerwijze moet het dan toch beteekenen, dat de kinderen, in elke gemeente woonachtig, eene openbare school kunnen bezoeken, met dien verstande, dat aangrenzende gemeenten zich ook kunnen combineeren tot het oprichten en houden van gemeenschappelijke scholen. Dit laatste punt liet zich practisch zonder groote moeite regelen, omdat het van zelf spreekt, dat de kinderen niet op al te groote afstanden, in den regel niet verder dan een uur gaans, naar de lagere school worden gezonden. . . . Wanneer echter al de kinderen in eene gemeente of eene afdeeling eener gemeente op bijzondere scholen gaan, geeft de wet niet uitdrukkelijk vrijheid, om de alsdan ledigstaande openbare school te sluiten. *Min. J. Heemskerk Az., bij aanb. voorstel tot wijz. art. 194 (oud) Grondwet. Arntz.* III 8.

7. De eenige openbare school mag worden opgeheven, wanneer zij in het geheel niet bezocht wordt. *H.J.G.H. in Gemst.* 1943; *d.J. in Gemst.* 1946. Zie ook *Ht.* 104.

8. Wanneer alle menschen in Nederland nu eens bijzondere scholen gingen oprichten, zou dan toch nog de overheid verplicht zijn

om openbare scholen voor niemand op te richten? Neen, maar wat wil de Grondwet wel? Dat, zoodra er dan meer verlangen ontstaat naar openbare scholen, deze opnieuw worden opgericht. En dit wetsontwerp brengt daarin geen verandering. De oprichting van openbare scholen is aan geen getal kinderen verbonden. Zij moeten geschieden naar er behoefte is. *Mr. De Savornin Lohman in de 2e K. 23 Aug. 1889; Hand. 1342.*

9. In gemeenten, waarin door het bijzonder onderwijs volledig wordt voorzien in de behoeften van het onderwijs, zal geen sprake behoeven te zijn van de oprichting van openbare scholen en is natuurlijk van concurrentie geen sprake. Waar voldaan wordt aan de behoeften aan lager onderwijs door particuliere bemoeiing, houdt de taak van den Staat op, en deze richt daarnevens niet eene school op om te zorgen dat het onderwijs in zekere bepaalde richting gegeven worde. De Staat vraagt slechts of er lager onderwijs te verkrijgen is. *M.v.B.Z. 2e K. 1889, 1407.*

10. Blijkens de door de Reg. in de 2e Kamer der St.-Gen. gegeven toelichting is de bedoeling van art. 16, te waken dat altijd de gelegenheid bestaat, dat kinderen, die van de openbare scholen gebruik willen maken, dit inderdaad kunnen doen. *K.B. 2 Nov. 1883 no. 16; Gemst. 1688 en 1712; W.B.A. 1615; Wekker 61/1884; Schoolversl. 1883/4; R.v.S. 1883, 41; v.E. IX 176; Ht. 104.*

11. Het beginsel van artikel 16 der wet op het lager onderwijs blijft ongewijzigd. De gelegenheid tot het erlangen van voldoende openbaar lager onderwijs voor de tot iedere gemeente behoorende jeugd blijft onverkort. In dit wettelijk voorschrift is genoegzame waarborg gelegen tegen de opheffing van gemeentescholen en de overdracht van schoollokalen, die door sommigen wordt geducht. *M.v.B. 1889, 14.*

12. Ged. Staten van N.-Brabant onthielden in 1885 goedkeuring aan eene overeenkomst, door eene gemeente, wier school door geen enkel kind meer werd bezocht, gesloten met eene naburige, omdat het met art. 16 niet is overeenbrengen, kinderen, waarvoor openbaar onderwijs wordt gevraagd, te verwijzen naar de scholen van eene naburige gemeente.

In die overeenkomst was ook bepaald, dat de eerste gemeente weder eene school zou openen, als er 12 kinderen waren. Op grond dat dit niet een onderwerp van gemeenschappelijke regeling kan uitmaken, werd verklaard, dat de overeenkomst niet voor goedkeuring vatbaar was, bij *K.B. 31 Dec. 1885 no. 23; Gemst. 1770 en 1789; Wekker 4/1886; W.B.A. 1909 en 1919; Schoolversl. 1885/6; v.E. X 180; Ht. 120.*

Aan eene nadere regeling, door de gemeentebesturen vastgesteld, onthielden Ged. Staten hunne goedk., omdat naar hunne meening de

wet vorderde, dat in iedere gemeente minstens ééne openbare school zij. De regeling werd echter door den Koning goedgekeurd; zoodanige overeenkomst doet niet te kort aan het recht van ouders, om voor hunne kinderen eene andere voorziening te vragen, als zal kunnen leiden tot hervatting van het onderwijs aan de openbare school, welke opheffing niet voortvloeit uit deze regeling. *K.B.* 15 Juni 1886 no. 22; *Schoolversl.* 1886/7; *Gemst.* 1799 en 1814; *W.B.A.* 1919, 1934, 1947; *v.E.* XI 201; *Ht.* 120.

13. Ongunstige financiële toestand ontheft de gemeente niet van de verplichting om te zorgen, dat voldoende l. o. in een genoegzaam aantal scholen worde gegeven. *K.B.* 16 Juli 1885 no. 43; *Schoolversl.* 1885/6.

14. De genoegzaamheid van het getal scholen, bedoeld bij art. 16, is niet afhankelijk van het verkrijgen van een subsidie, en de bepaling, dat er een zeker aantal scholen onder de aangehaalde voorwaarde in de gemeente zal zijn, is krachteloos, omdat die voorwaarde onmogelijk is te vervullen. Immers, de aanvraag om subsidie kan niet in overweging worden genomen, voordat vaststaat, hoeveel scholen in de gemeente zullen zijn. *M.v.B.Z.* in 1882; *Verslag Friesland* 1882; *W.B.A.* 1834.

15. In het algemeen kan worden erkend, dat nakoming van het grondwettig voorschrift, dat verstrekking van voldoende openbaar lager onderwijs beveelt, niet afhankelijk mag gesteld worden van het financiële vermogen der gemeenten. *M.v.B.* 1889, 14.

16. Het door een openbaar onderwijzer voor eigen rekening houden van avondschool in een gemeente-lokaal, waarbij deze het bedrag van het schoolgeld bepaalt en ontvangt, is in strijd met den geest der wet, die wil dat de gemeente zelve voor voldoende l. o. zorge en het heffen van schoolgeld onder goedkeuring des Konings van harentwege geschiede. *G.S. Gelderland* in 1864; *Gemst.* 728; *W.B.A.* 846. Anders *M.v.B.Z.* 16 Aug. 1867; *v.E.* II 189 en III 257; *Gemst.* 936.

Alle kinderen.

17. Bepalingen, welke den toegang tot het openbaar onderwijs van kinderen, die in de gemeente werkelijk wonen, doch wier ouders of voogden niet in de gemeente woonachtig zijn, afhankelijk stellen van eene vergunning van B. en W., zijn in strijd met de wet. *K.B.* 19 Oct. 1881 (*S. no.* 166); *Hubr.* IV 77—85; *Gemst.* 1571; *W.B.A.* 1690; *v.E.* VIII 161.

18. De wet legt aan de gemeentebesturen de verplichting op, alle kinderen, die in de gemeente verblijf houden, op de openbare lagere school toe te laten, onverschillig waar hunne wettige woonplaats is, of waar hunne ouders of voogden gevestigd zijn. Het vaststellen eener re-

geling omtrent de kinderen, die in eene andere gemeente verblijven, moet niet door B. en W. maar door den raad geschieden. *M.v.B.Z. in 1887; Gemst. 1871; v.E. XI 204.*

19. Eene openbare school, gevestigd in een gebouw dat met een klooster uitwendig één geheel uitmaakt en inwendig daarmede gemeenschap heeft en waarin door geestelijke broeders onderwijs wordt gegeven, kan niet geacht worden toegankelijk te zijn voor alle kinderen zonder onderscheid van godsdienstige gezindheid. *K.B. 23 April 1861 (S. no. 24).*

20. In het algemeen zijn de gemeentebesturen bevoegd om in de plaatselijke verordeningen op de openbare school de gevallen aan te wijzen, waarin kinderen uit de school kunnen worden verwijderd. *M.v.B.Z. 9 Juli 1881 no. 1788, afd. O; Hubr. IV 75/76.*

21. In eene gemeentelijke verordening of in een reglement voor de openbare scholen van lager onderwijs mag de bepaling worden opgenomen, dat leerlingen, die aan een gebrekkig spraakvermogen, aan doofheid of eene andere lichaamskwaal lijden of door achterlijke ontwikkeling voor het onderwijs of hunne medeleerlingen hinderlijk zijn, tijdelijk van de school kunnen worden verwijderd. *Ht. 106.*

Schoolwijken.

22. De gemeenteraad is, ten einde het overbevolken van de eene, en het ontvolken van de andere school te voorkomen, bevoegd elke der scholen, die tot dezelfde klasse behooren, voor eene bepaald aangewezen afdeling der gemeente te bestemmen. *Gemst. 855; v.E. II 190.*

23. Aan een gemeentebestuur kan het recht niet ontzegd worden om zijne gemeente, als er zich meer dan ééne openbare school bevindt, in schoolwijken te verdeelen. Dat bestuur voldoet aan zijne verplichting, als het aan elk ingezetenen de gelegenheid verschaft, zijne kinderen op eene openbare school te laten onderwijzen, en het doet niets ter zake of er voor het onderwijs, op de genoemde scholen genoten, schoolgeld wordt betaald, dan wel of er kosteloos onderwijs wordt gegeven. *M.v.B.Z. 23 Juli 1868, cf. Insp. l. o. in 1868; Gemst. 887 en 1313; v.E. II 500, V 126, VI 128.*

Omvang onderwijs.

24. Een gemeenteraad, die bepaalde, dat het onderwijs zou omvatten de vakken a—i, werd bij brief *M.v.B.Z. 12 Oct. 1880 litt. F, afd. O*, tot wijziging uitgenoodigd. Nadat de raad vak k in het besluit had opgenomen, kon, zegt *Hubr.*, II 214, „vernietiging van het besluit achterwege blijven.” *Zie ook Verslag Zeeland 1880.*

25. Het 2e lid geeft de nadere uitwerking van hetgeen door vol-

doend onderwijs verstaan wordt. De uitbreiding moet bevolen kunnen worden, behalve door den gemeenteraad, door de Ged. Staten en door den Koning. De uitdrukkelijke vermelding, dat die behoefte eene genoegzame wezen moet, waarborgt tegen overdrijving, daar het besluit de redenen vermelden moet. *M.v.T.* 1878, 18.

26. Blijkens *V.V.* 1878, 42 werd door vele leden gevreesd, dat door 't woord genoegzame aan onwillige gemeentebesturen een wapen in de hand zou worden gegeven om over het bestaan der behoefte aan uitbreiding te twisten of zich daartegen zoo lang mogelijk te verzetten.

„Wel verre, dat het woord genoegzaam de uitwerking hebben zal, in het *V.V.* gevreesd, is het een wapen in handen van Ged. Staten, om, bij onwil van het gemeentebestuur, vermeerdering te bevelen.” *M.v.B.* 1878, 25.

27. De opneming van de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek onder de verplichte vakken laat de gemeentebesturen vrij, evenals tot dusver de gymnastiek in meer uitgebreiden zin in het leerplan van de lagere school te behouden. *M.v.B.* 1889, 43.

28. Op eene school voor meer uitgebreid l. o. moet, behalve in de daarvoor vereischte vakken, ook onderricht worden gegeven in de vakken, vermeld onder *a—i* van art. 1 (*a—k* van art. 2). *K.B.* 25 Aug. 1860 (*S. no.* 49).

29. Beperking van het openbaar onderwijs tot een eenmaal staand getal scholen, ook wanneer zich behoefte aan meer schoolruimte mocht doen gevoelen, mag ten aanzien van het meer uitgebreid l. o. evenmin plaats hebben als dit ten aanzien van het gewoon l. o. zou kunnen geschieden. *K.B.* 20 Nov. 1874; *Gemst.* 1210; *W.B.A.* 1330; *v.E.* V 127.

30. De oprichting van afzonderlijke scholen, eene voor de aanvangsklassen en eene voor meergevorderden, hoezeer eenigszins vreemd, is niet in strijd met de wet. Op beide scholen worden minstens de verplichte vakken onderwezen, en het onderwijs aan de eene school vult dat aan de andere aan. *M.v.B.Z.* 17 Aug. 1878; *Gemst.* 1404; *W.B.A.* 1594. Anders *G.S. Gron.*, en *Mr. A. W. Hoeth* in genoemde *Gemst.* *Zie v.E.* VII 135.

31. Door middelbaar onderwijs te doen geven, kunnen de gemeenteraden den gebiedenden eisch van dit artikel om, als daaraan behoefte is, meer uitgebreid lager onderwijs te doen geven, niet ter zijde stellen. Het middelbaar onderwijs komt, ter beoordeeling of er aan uitbreiding van het lager onderwijs behoefte bestaat, niet in aanmerking. Aansluiting tusschen het lager en middelbaar onderwijs in de gemeente mag niet geschieden ten koste van het meer uitgebreid lager onderwijs. *K.B.* 15 Maart 1873, *cf. G.S. Gelderland* 16 Oct. 1872; *Gemst.* 1101 en 1123; *W.B.A.* 1221; *v.E.* IV 160.

32. Het bestaan der behoefte aan onderwijs in vreemde talen kan niet worden ontkend op grond dat die vakken worden onderwezen aan eene in de gemeente bestaande Rijks H. B. S. met driejarigen cursus.

Evenmin levert de omstandigheid, dat op twee in de gemeente aanwezige bijzondere scholen onderwijs in de vermelde vakken wordt gegeven, grond op om de behoefte aan zoodanig onderwijs, van overheidswege verstrekt, in twijfel te trekken. *G.S. Z.-Holl.* 30 Aug. 1875; *Gemst.* 1252; *v.E.* V 127.

33. De besluiten, door gemeentebesturen genomen, waarbij op grond van art. 16, 2e zinsnede, der wet het onderwijs tot een of meer der vakken onder *l—t* wordt uitgebreid, moeten blijkens de aangehaalde wetsbepaling aanleiding nemen uit de overweging, dat de behoefte aan uitbreiding wordt erkend. Op die beslissing kan de meerdere of mindere gegoedheid der ingezetenen niet van invloed zijn. De behoefte moet uit andere omstandigheden worden afgeleid, en zij mag niet geacht worden uitsluitend te bestaan voor hen, die de kosten van het onderwijs kunnen dragen. Ook voor on- en minvermogenenden moet dat onderwijs derhalve toegankelijk zijn. *M.v.B.Z.* 24 Sept. 1881 no. 3537, *afd. O; Hubr.* IV 109.

34. Het verbinden van werkplaatsen aan de openbare lagere scholen, tot het aanleeren van ambachten, is strijdig met dit artikel, bepallende welke vakken moeten en welke vakken bovendien aan de lagere school kunnen onderwezen worden. *Besluit gemeenteraad's-Gravenhage* 29 Mei 1883; *Gemst.* 1653.

35. In de omstandigheid, dat in eene gemeente bijzondere scholen worden aangetroffen, waar onderwijs in de nutt. handw. wordt gegeven, wordt geene aanleiding gevonden om van het wettelijk voorschrift af te wijken, dat dit onderwijs aan de openbare school moet gegeven worden. *M.v.B.Z.* 27 Juni 1881 no. 2301, *afd. O; Hubr.* II 219.

36. Met de beslissing, in de vorige aantekening vermeld, heeft zich de Tweede Kamer in 1889 vereenigd, door de verwerping van een amendement van den heer De Savornin Lohman, om achter al. 2 te doen volgen: „Indien elders genoegzame gelegenheid voor de schoolgaande kinderen bestaat om voldoende onderwijs te ontvangen in het vak, vermeld in art. 2 onder *k*, heeft in de school het onderwijs in bedoeld vak niet te worden gegeven.” De bedoeling van dit amendement was om, als particulieren de gelegenheid gaven voor het ontvangen van het handwerks-onderwijs, de gemeente te ontslaan van de zorg om op hare scholen dat onderwijs te doen geven. (*Zie* 2e *K.* 1889, 1447 en 1449).

37. Door de verwerping van het amendement, in de vorige aantekening genoemd, is niet uitgemaakt, dat het onderwijs in hand-

werken in dezelfde lokalen moet worden gegeven als het overige onderwijs. De volgende beslissing blijft van kracht:

„Art. 16 bepaalt wel, dat het lager onderwijs in elke gemeente moet omvatten de vakken *a—k*, maar niet, dat dit onderwijs in dezelfde school moet worden gegeven. Indien dus in eene gemeente voor on- en minvermogenden voldoende onderwijs gegeven wordt in de nuttige handwerken voor meisjes op eene afzonderlijke gemeentenaai- en breischool, mag aldaar op de gewone lagere scholen voor on- en minvermogenden het leervak *k* worden weggelaten. Het gemeentebestuur zal met het schooltoezicht in overleg moeten treden omtrent de wijze, waarop de gemeentelijke naai- en breischool het best in verband kan worden gebracht met de school of scholen van lager onderwijs voor min- en onvermogenden.” *M.v.B.Z.* 12 *Maart* 1881 no. 827, *afd. O*; *Hubr.* II 215—217; *Ht.* 113. Zie dergelijk bericht in *Wekker* no. 69/1881.

38. Wanneer het handwerks-onderwijs in een afzonderlijk lokaal gegeven wordt, is de wet op dat lokaal toepasselijk. Uit de beraadslaging over art. 15 is wel gebleken dat dit onderwijs buiten de gewone schooluren, niet dat het buiten een gewoon schoollokaal mag gegeven worden. *Gemst.* 1838; *v.E.* XI 204.

Verzuimen en bijwonen van enkele lessen.

39. Vóór de wetswijziging van 1889 zijn er verscheidene beslissingen genomen over de vraag, of kinderen, die de openbare lagere school bezoeken, op den duur het onderwijs in de nuttige handwerken of in eenig ander vak mogen verzuimen. Sedert de invoering der wet van 1878 is die vraag door de opvolgende Regeeringen ontkennend beantwoord. Vgl. het hoofdartikel in *Gemst.* 1970. Toen nu in 1889 de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek onder de verplichte leervakken werden opgenomen, meende de Comm. van Voorb., dat aan de ouders de bevoegdheid moest blijven om hunne kinderen aan het onderwijs in dit vak niet te doen deelnemen, en, waar het nu twijfelachtig was, of naar de bestaande wet zoodanige bevoegdheid aan de ouders zou toekomen, wenschte zij dit punt uitdrukkelijk in art. 16 der wet beslist te zien. Daarbij kon naar haar inzien aan de ouders dezelfde bevoegdheid gegeven worden met betrekking tot het onderwijs in de handwerken. De Min. gaf aan dien wenk, voor zooveel de vakken *j* en *s* aangaat, alsnog gehoor door de opneming der derde alinea in het artikel, maar had bezwaar om aan de ouders de bevoegdheid te geven om hunne kinderen niet te doen deelnemen aan het onderwijs in de handwerken. *Zie Verslag* 1889, 8.

Wat kan nu het gemeentebestuur doen, als niettemin bij voortduuring het onderwijs in eenig vak door een kind wordt verzuimd? Toen

in 1881 B. en W. eener gemeente bij circulaire aan de ouders van schoolgaande kinderen mededeelden, dat zij, die bij voortdoring de lessen in handwerken verzuimden, van de school zouden worden verwijderd, besliste de *M.v.B.Z.*, bij wien men zich daaromtrent beklagde, als volgt:

„De wet laat de gemeentebesturen bevoegd, om in het belang der orde op de o. l. school de voorschriften te geven, die zij noodig achten, mits die voorschriften niet met de wet zelve in strijd zijn; eene circulaire van B. en W., die strekt om het wegblijven van het onderwijs in de handwerken, als strijdig met het overeenkomstig art. 21 der wet vastgesteld leerplan, tegen te gaan, wordt door geen der bepalingen van de wet verboden.” *M.v.B.Z.* 29 Oct. 1881 no. 3970, *afd. O*; *Hubr.* IV 99—108; *Ht.* 168; *Gemst.* 1558, 1559, 1573; *W.B.A.* 1680; *Wekker* 90/1881; *Verslag Zeeland* 1881; *v.E.* VIII 164.

40. Verschillend is vóór 1889 beslist over de vraag, of het geoorloofd was, een kind aan het onderwijs in slechts één of enkele vakken van het lager onderwijs te doen deelnemen. Zie *Gemst.* 1970. De nieuwe derde alinea beantwoordt ook die vraag in ontkennenden zin. Zij maakt daarbij geen onderscheid tusschen verplichte en niet-verplichte vakken.

Gemeenschappelijke regeling.

41. Is de openbare lagere school in eene gemeente, hetzij om den afstand van de woonplaats der kinderen of om den toestand der wegen of om eenige andere reden, voor sommige kinderen niet bruikbaar, dan kan voorziening worden gevraagd en kunnen Ged. Staten, naar bevind van zaken, krachtens artikel 18 der wet voorziening bevelen. Naburige gemeenten kunnen evenwel niet worden gedwongen tot de in art. 16 bedoelde vereeniging over te gaan. *M.v.B.* 1889, 43.

42. Eene regeling, als bedoeld in al. 3, ontslaat Ged. Staten niet van het toezicht, bij den tweeden zin van art. 18 aan dat college opgedragen. De regeling zelve blijft, ook wanneer Ged. Staten vermeerdering van het getal scholen bevelen, van kracht. *G. S. Z.-Holl.* 12 Febr. 1878; *Gemst.* 1381; *W.B.A.* 1503; *v.E.* VI 129.

43. De woorden „met inachtneming van art. 121 der wet van 29 Juni 1851 (S. no. 85)” slaan zoowel op „het oprichten en instandhouden enz.” als op „het vaststellen eener regeling enz.” Wanneer dus twee gemeenten willen overeenkomen om kinderen uit de eene toe te laten op de school der andere, is daarop art. 121 gemeentewet toepasselijk. *K.B.* 21 Juni 1881 no. 24; *Hubr.* V 200; *R.v.S.* XXI 259; *Gemst.* 1554, 1556 en 1565; *W.B.A.* 1688; *Schoolversl.* 1881/2, *blz.* 222; *Wekker* 59/1881; *v.E.* VIII 160.

44. Eene overeenkomst is voor hen, die haar hebben gesloten, de wet, naar welke de wederzijdsche rechten en verplichtingen moeten worden beoordeeld. Het geschil, dat daaromtrent is ontstaan, moet dus naar de termen en de bedoeling der gesloten overeenkomst worden beslist, en, ofschoon het onderwerp der regeling van publiekrechtelijke aard moge zijn, is het tegenwoordig geschil, als betreffende eene schuldvordering gegrond op hetgeen tusschen partijen is overeengekomen, geen geschil van bestuur, waarvan de kennisneming behoort tot het administratief gezag. *K.B.* 10 Juli 1883 no. 23; *Gemst.* 1663; *Schoolversl.* 1882/3, blz. 405.

45. Bij gemis van elke bepaling in eene overeenkomst omtrent de wijze waarop de door de gemeente, waarin de school ligt, rechtmatig gevorderde herziening in den stand der zaak zou kunnen worden in het leven geroepen, kan die gemeente niet geacht worden gehouden te zijn tot verdere nakoming harerzijds eener regeling, welker grondslag is vervallen en, wegens gebleken onwil tot samenwerking van de eene en onverkrijgbaarheid van overeenstemming met de andere harer mede-contractanten, niet kan worden hersteld. Het raadsbesluit tot opheffing der school kan dus worden goedgekeurd. *K.B.* 8 April 1888 no. 3; *v.E.* XI 201; *Gemst.* 1909; *W.B.A.* 2040.

46. Wanneer de noodzakelijkheid der verbouwing van eene afgekeurde school bij gemeenschappelijke verordening is voorzien, stuit de eisch om vóóraf gezamenlijk over te gaan tot eene herziening der verordening, met name op het stuk eener eventueele ontbinding der gemeenschap — wat er ook van het meer of minder wenschelijke daarvan moge zijn — af op het onbetwistbare feit, dat de gemeenten volgens de bestaande gemeenschappelijke verordening zonder eenig voorbehoud verbonden zijn, om tot de vernieuwing, verbetering en uitbreiding van het schoolgebouw mede te werken en bij te dragen, zoodat er geen grond is om de praestatie te verschuiven. *K.B.* 18 Oct. 1883 no. 16; *Ht.* 119.

47. Het beding der betaling van een deel der kosten in de vergrooting van een schoolgebouw sluit niet uit het geval, dat de vergrooting geschiedt door het stichten van een nieuw en grooter gebouw; ja zelfs somtijds kan de vergrooting van een schoolgebouw niet anders dan op die wijze geschieden. *K.B.* 22 Maart 1882 no. 4; *W.B.A.* 1722; *Gemst.* 1602; *v.E.* VIII 162; — *K.B.* 5 April 1882; *R.v.S.* 1882, 136; *v.E.* IX 176.

48. Alinea 3 van artikel 16 kan niet in dien zin worden opgevat, dat het, bij gebreke eener gemeenschappelijke regeling als daar bedoeld is, den raad niet zou vrijstaan kinderen uit eene andere gemeente op zijne scholen toe te laten. *M.v.B.Z.* 22 Oct. 1883 no. 3762, *afd. O*; *Gemst.* 1674; *W.B.A.* 1794 en 1857; *v.E.* IX 178 en X 181; *Ht.* 118.

49. Zonder dat eene regeling getroffen is, als bedoeld bij al. 3 van dit art., mag op eene gemeentebegroting geen post worden uitgetrokken voor schoolgeld van kinderen die door hunne ouders of voogden in een andere gemeente ter school worden gezonden. *Gemst.* 1858; *v.E.* XI 204; — *Idem Ht.* 116.

50. De heffing van schoolgeld mag zich niet uitstrekken tot die kinderen, die in eene andere gemeente krachtens overeenkomst gratis schoolgaan. *M.v.BZ.* 2 Febr. 1882 no. 357, *afd. B.B.*; *Hubr.* V 32.

51. Schoolgeldheffing op eene gemeenschappelijke school. Zie aant. op art. 46.

Artikel 17.

Voor zooveel doenlijk wordt aan hen, die het gewoon schoolonderwijs genoten hebben, gelegenheid gegeven tot het genieten van herhalings-onderwijs.

Het herhalings-onderwijs kan zich uitstrekken tot een of meer der vakken, vermeld in art. 2 onder *l—t*, al zijn die vakken niet begrepen geweest in het genoten gewoon school-onderwijs.

1. Zooals het wetsontwerp luidt, zijn Ged. Staten daar, om de gemeentebesturen, die uit nalatigheid verzuimen het herhalings-onderwijs in te voeren, hiertoe te dwingen en eerst dan, wanneer het naar het oordeel van het schooltoezicht niet doenlijk is, vervalt de verplichting. *M.v.B.* 1878, 15.

2. De verplichting tot het verschaffen van herhalings-onderwijs drukt op de gemeente ten behoeve van de leerlingen der openbare school, die aldaar het gewone schoolonderwijs genoten hebben. Dit ligt in het woord herhaling van zelf opgesloten. Men herhaalt het vroeger geleerde om het te onderhouden. De gemeente heeft niet te zorgen voor hen, die huisonderwijs genieten, maar hiernit volgt niet, dat, waar herhalings-onderwijs gegeven wordt, hij, die zich aanmeldt, onverbiddelijk moet worden geweerd, omdat hij huis- of bijzonder schoolonderwijs genoten heeft. Er wordt dus eenvoudig bedoeld, dat het herhalings-onderwijs zich aan het onderwijs, dat de gewone openbare school geeft, rechtstreeks aansluit. In art. 18 is sprake van onvoldoende. Hieronder valt ook het herhalings-onderwijs. Waar dit ontbreekt, ofschoon er alleszins gelegenheid voor is, zullen Ged. Staten bij machte zijn te handelen. *M.v.B.* 1878, 25. Zie aant. 7, 2de gedeelte.

3. Vermits bij art. 17 der wet is bepaald, dat voor zooveel doenlijk aan hen, die het gewoon schoolonderwijs genoten hebben, gele-

genheid tot het ontvangen van herhalingsonderwijs gegeven wordt, en daarmede dus de vrouwelijke leerlingen, die dat onderwijs wenschen te genieten, niet uitgesloten zijn, is eene bepaling, dat de herhalingschool uitsluitend door jongens moet worden bezocht, in strijd met de wet. *M.v.B.Z.* 12 Sept. 1881 no. 3071, *afd. O*; *Hubr.* IV 86, 87; *Ht.* 131.

4. Herhalingsonderwijs mag niet worden gegeven te gelijker tijd met een derden schooltijd, zij het ook in een afzonderlijk lokaal. *M.v.B.Z.* 8 Sept. 1881 no. 3186, *afd. O*; *Hubr.* IV 87—89.

5. Waar de wet bepaalt, dat herhalingsonderwijs slechts voor zoo-veel doenlijk moet gegeven worden, strekt de verplichting der gemeentebesturen zich niet zoover uit, dat zij eene herhalingschool zouden moeten oprichten, hoe klein ook het aantal dergenen zij, die zich daarvoor aanmelden. Zij mogen dus een minimum stellen. *M.v.B.Z.* 27 Sept. 1881 no. 3256, *afd. O*; *Hubr.* IV 89—99; *v.E.* IX 180; — Idem 6 Maart 1884 no. 590, *afd. O*; *Verslag Z.-Holland* 1884; *W.B.A.* 1931; *Ht.* 122.

6. Het gestelde minimum behoort dan voor alle scholen in de gemeente gelijk te zijn. *M.v.B.Z.* 27 Sept. 1881 no. 3257, *afd. O*; *Hubr.* IV 89—99; *Ht.* 132.

7. Bij de beslissing, vermeld in aant. 6, verklaarde de *M.v.B.Z.* geene bedenking te hebben tegen de bepaling, dat het herhalingsonderwijs slechts gedurende een bepaald aangewezen deel van het jaar zal onderwezen worden (anders *Ht.* 133), en dat alleen zij, die het gewoon schoolonderwijs met vrucht genoten hebben, tot het herh.-onderw. toegang hebben (anders *Ht.* 128).

Bij de verordening mag niet worden bepaald, dat tot het herh.-onderw. alleen toegang hebben zij, die de openbare school bezocht hebben. *Ht.* 127, *cf. een insp. v. h. l. o. bij Hubr.* IV 95. Zie aant. 2.

8. De bepaling eener verordening, dat eene tot herhalingsonderwijs opgerichte avondschool zal bestemd zijn voor hen, die in hunne eigenlijke schooljaren onvoldoend l. o. genoten hebben, is in strijd met de wet. *G. S. Zeeland* 1881; *Gemst.* 1640; *W.B.A.* 1675; *v.E.* IX 180.

9. Leerlingen der hoogste klasse van de dagschool mogen niet tot de herhalingschool worden toegelaten. *M.v.B.Z.* 22 Nov. 1881 no. 4411, *afd. O.* Anders *Gemst.* 1573. Zie *Hubr.* IV 113—123; *Ht.* 130; *v.E.* VIII 162 en IX 181. Vgl. echter aant. 11.

10. Het vorderen van een leeftijd van 12 jaren voor de toelating tot het herhalingsonderwijs wordt niet door de wet op het l. o. verboden en staat de uitvoering van art. 17 dier wet niet in den weg. *M.v.B.Z.* 6 Juli 1883; *Verslag Z.-Holland* 1883; *Gemst.* 1716; *Wekker* 69/1884; *W.B.A.* 1883; *v.E.* X 182.

11. Geen termen tot vernietiging eener bepaling in verordening l. o. houdende, dat kinderen beneden 12 jaren niet tot de herhalingsklasse

worden toegelaten, en dat wel worden toegelaten kinderen, die de hoogste klasse der school volgen, al zijn ze nog geen 12 jaren oud. *M.v.B.Z.* 20 April 1885 no. 1110, *afd. O*; *Verslag Zeeland* 1885; *Gemst.* 1826; *W.B.A.* 1918, 1976. Idem *M.v.B.Z.* 14 Febr. 1885 no. 309, *afd. O*; *Ht.* 129.

12. Het herh.-onderw. is geen deel van het gewone schoolonderwijs, maar vormt gezamenlijk daarmede het van wege de gemeente te geven l. o. in zijn geheel omvang.

De bepalingen der wet betreffende het openbaar l. o. in het algemeen (aard en karakter van het onderwijs, de verplichtingen van de met dat onderwijs belaste personen en hunne bevoegdheid, schoollokalen, schooltoezicht enz.) gelden derhalve zoowel voor het herh.-onderw. als voor het gewoon schoolonderwijs. Maar voor zoover de bepalingen der wet de inrichting der school en de bemoeienissen te dier zake van de provinciale en gemeentebesturen en van het schooltoezicht in bijzonderheden regelen, zijn zij geschreven alleen voor de gewone lagere school en dus niet op de herhalingschool toepasselijk.

Benoeming, schorsing en ontslag te regelen volgens de gemeentewet, tenzij den onderwijzer bij zijne benoeming de verplichting tot het geven van herh.-onderw. worde opgelegd.

De bezoldiging kan gegeven worden in den vorm eener toelage, eener afzonderlijke jaarwedde of eener verhooging der reeds als onderwijzer genoten jaarwedde.

Is de bezoldiging als afzonderlijke jaarwedde of toelage geregeld, dan niet bij te dragen voor pensioen.

De onderwijzer, die vóór het in werking treden der wet van 1878 avondschool moest houden, is thans tot het geven van herh.-onderw. zonder nadere bezoldiging verplicht, indien de oude avondschool het karakter van herh.-school bezat. *M.v.B.Z.* 3 Oct. 1882 en 12 Febr. 1883, *nis.* 2109 en 207, *afd. O*; *Hubr.* V 204—220; *Ht.* 126; *v.E.* IX 180 en 181; *W.B.A.* 1739, 1743 en 1758; *Gemst.* 1619 en 1639; *Wekker* 80/1882; *P.B. Geld.* 119/1882 en 82/1883; *Friestl.* 120/1882 en 22/1883; *Overijsel* 69/1882 en 15/1883; *Limb.* 111/1882 en 28/1883; *Utrecht* 87/1882 en 17/1883.

13. Voor pensioen ook dan bij te dragen, als de afzonderlijke belooning door Ged. Staten wordt goedgekeurd met het oog op art. 26, omdat daarin slechts eene soort van verhooging der jaarwedde is gezien. *M.v.B.Z.* 9 Dec. 1882 no. 4779, *afd. O*; *P.B. Geld.* 147; *Gemst.* 1649; *v.E.* IX 191.

14. Wanneer de verplichting tot het houden eener herhalingschool aan een onderwijzer niet bij zijne aanstelling is opgelegd, dan kan hij niet zonder bezoldiging met die taak worden belast. *M.v.B.Z.* in 1885; *Gemst.* 1785; *v.E.* X 183.

15. Besluiten van gemeentebesturen, waarbij aan onderwijzers van de lagere school een opdracht gedaan wordt tot het geven van herh.-onderw., zijn — althans indien daarbij niet tegelijkertijd eene wijziging gebracht wordt in de aan die personen bevorens krachtens art. 26 der wet op het l. o. toegekende jaarwedden — niet onderworpen aan de goedkeuring van Ged. Staten. *K.B.* 29 Juni 1883 no. 9; *Hubr.* V 273; *Gemst.* 1673; *W.B.A.* 1795; *Wekker* 87/1883; *Schoolversl.* 1882/3, blz. 403.

16. Wanneer er tusschen een gemeentebestuur en een onderwijzer geschil ontstaat over de vraag of hij krachtens zijne aanstelling al dan niet tot het geven van herh.-onderw. verplicht is, staat hem tegen eene ongunstige beslissing van den raad geen beroep open, ook blijkens *K. B.* 29 Juni 1883 no. 9, in een geschil van bestuur genomen. Zie de vorige aant.

Eene weigering zijnerzijds om met dat onderwijs voort te gaan, zou hem aan een ontslag ambtshalve, of aan schorsing, kunnen blootstellen. *M.v.B.Z.* in 1884; *Versl. Gron.* 1884; *Gemst.* 1798.

Cf. voor het tweede deel dezer beslissing *G. S. Groningen in 1882*; *Gemst.* 1673; *v.E.* IX 181 en X 183.

17. Blijkens eene mededeeling in *W.B.A.* 1818 kan, wanneer een gemeentebestuur weigert, gelden voor het herh.-onderw. toe te staan, art. 212 der gemeentewet niet worden toegepast.

Artikel 18.

De besluiten van den gemeenteraad, betreffende het getal der scholen en de vakken, welke op de scholen zullen onderwezen worden, worden aan Gedeputeerde Staten medege-deeld. Zoo Gedeputeerde Staten het getal scholen of den omvang van het onderwijs onvoldoende achten, bevelen zij, den inspecteur gehoord, vermeerdering.

Gelijke vermeerdering kan, Gedeputeerde Staten gehoord, door Ons worden bevolen.

1. De verplichting, den gemeenteraad bij art. 18 der wet opgelegd, geldt alleen voor die besluiten, welke krachtens deze wet door den raad genomen worden. Indien de besluiten aangaande het getal der scholen en de vakken, aldaar te onderwijzen, onder de wet van 1857 vastgesteld, in overeenstemming zijn met de voorschriften der nieuwe wet, dan is de raad niet verplicht een nieuw besluit te nemen en aan Ged. Staten medetedeelen. *M.v.B.Z.* 21 Dec. 1880 *litt. M, afd. O*; *Hubr.* II 215 en 220; *Gemst.* 1529; *v.E.* VIII 163; *Ht.* 135. Zie aant. 9, 2de gedeelte, op art. 19.

2. Uit de vorige beslissing volgt, dat Ged. Staten, lettend op het getal scholen dat in eene gemeente feitelijk bestaat, terstond de vraag kunnen behandelen of vermeerdering van het getal scholen noodig is, en dat op elke vermindering van het getal, al is dat vastgesteld krachtens de nu afgeschafte onderwijswet van 1857 en niet opnieuw bepaald onder de tegenwoordige wet, de goedkeuring van hun college noodig is volgens art. 19b der nu geldende wet. *M.v.B.Z.* 16 Dec. 1880 *litt. P, afd. O; Hubr.* II 221; *Gemst.* 1529; *v.E.* VIII 163; *Ht.* 136.

3. Gem.-besturen in Gelderland door Ged. Staten uitgenoodigd, aan den Insp., den D.s.o. en den A.s.o. steeds afschrift te doen toekomen van alle raadsbesluiten, rakende de regeling van het l. o., waarmede Ged. Staten zich hebben vereenigd of die zij hebben goedgekeurd. *P.B. Geld.* 13 van 1881 en 78 van 1887.

4. Dit art. geeft alleen dan bevoegdheid om vermeerdering te bevelen, wanneer in eene gemeente geen voldoende aantal scholen bestaat, toegankelijk voor alle kinderen zonder onderscheid van godsdienstige gezindheid. De bevoegdheid om de oprichting te bevelen strekt zich niet uit tot het daarstellen van scholen voor jongens of meisjes afzonderlijk. *K.B.* 25 Mei 1875; *Gemst.* 1237; *W.B.A.* 1356; *v.E.* V 128 en VI 129. Bestreden in *W.B.A.* 1451 en door *Mr. L. d. H.* in *Bijdr.* XXI 282.

5. Een gemeentebestuur mag niet gedwongen worden bij de inrichting van het openbaar l. o. de eigenaardige eischen in aanmerking te nemen, die aan onderwijs voor meisjes van 14—17 jaren, in onderscheiding met dat voor jongens, naar pædagogische opvattingen wellicht kunnen gesteld worden.

Waar genoemde leeftijd is bereikt, moet toch als regel worden aangenomen, dat aan de behoefte van hetgeen de wet onder lager onderwijs verstaat, bereids is voldaan. *K.B.* 17 Nov. 1881 no. 19. *Hubr.* V 97; *Gemst.* 1586; *Wekker* 22/1882; *W.B.A.* 1708; *v.E.* VIII 161; *Ht.* 138.

6. Bij weigering van den raad om te voldoen aan een krachtens de 2e of 3e zinsnede gegeven bevel behooren artt. 212 en 127 gemeentewet te worden toegepast. *M.v.B.Z.* 25 Juni 1859; *W.B.A.* 587; *v.E.* II 191.

7. Een geschil tusschen Ged. Staten en een gemeenteraad over het al dan niet noodige van eene school, moet zijne oplossing vinden in dit art., dat aan Ged. Staten bevoegdheid schenkt om vermeerdering van het getal scholen te bevelen, indien daarvoor gronden zijn. Alzoo behoort, om tot die vermeerdering te geraken, niet als zijdelingsch dwangmiddel te worden aangewend onthouding van goedkeuring aan de begrooting of aan de daarin gebrachte wijzigingen. *K.B.* 18 Sept. 1868; *Gemst.* 898; *v.E.* II 500.

8. Ged. Staten kunnen niet vorderen, dat op eene gemeentebe-grooting eene uitgaaf ten behoeve van het l. o. gebracht worde, zoo-lang niet op de wijze bij de wet aangewezen, is uitgemaakt, dat de gemeente die uitgaaf moet doen. *K.B.* 21 Juli 1878; *Gemst.* 1412; *W.B.A.* 1530; *v.E.* VII 135.

9. Bij het door Ged. Staten ingevolge art. 18 te geven bevel kan niet tevens de plaats, waar het nieuwe schoolgebouw moet worden opgericht, worden aangewezen. *M.v.B.Z.* 24 Jan. 1885; *R.v.S.* 1885, 308; *W.B.A.* 1862; *v.E.* X 181. In gelijken zin *K.B.* 27 Juni 1882 no. 17; *Hubr.* V 107; *Ht* 143.

10. Van een raadsbesluit, waarbij een voorstel tot vermeerdering van het aantal scholen is verworpen, kan geene vernietiging worden uitgesproken, omdat dit art. den weg tot voorziening in deze aanwijst. *M.v.B.Z.* 18 Nov. 1870; *Gemst.* 1046; *W.B.A.* 1160; *v.E.* IV 161.

11. Een lid van den raad is niet bevoegd bij Ged. Staten in be-roep te komen van een raadsbesluit tot oprichting van eene school. *G. S. Zeeland in* 1886; *Gemst.* 1812; *v.E.* X 183.

12. Wanneer Ged. Staten, na eerst vermeerdering van het aantal scholen te hebben bevolen, waartegen door den gemeenteraad beroep op den Koning is ingesteld, later eene nieuwe regeling van het onderwijs goedkeuren, waarbij het oorspronkelijk aantal scholen, dus zonder de bevolen vermeerdering, behouden blijft, dan bevat deze goedkeuring eene stilzwijgende intrekking van het bevel tot ver-meerdering der scholen. *K.B.* 14 Oct. 1881 no. 19; *Hubr.* V 94; *Ht.* 137.

13. Wanneer eene gemeenschappelijke school onder goedkeuring van Ged. Staten is opgeheven, kan de Koning niet bevelen dat zij weder geopend worde. *K.B.* 7 Aug. 1867; *Gemst.* 840; *W.B.A.* 967; *v.E.* II 191.

14. Volgens het gevoelen der inspecteurs in hunne vergadering van 1861 kunnen Ged. Staten het oprichten eener gemeenschappelijke school, ook als het hun wenschelijk voorkomt, wel niet bevelen, maar kunnen zij toch als indirect middel daartoe te baat nemen hunne be-voegdheid om vermeerdering van het aantal scholen in de beide of meer afzonderlijke gemeenten te gelasten. *T.C. en M.* 149.

15. Noch aan dit art. noch aan artt. 121 volg. gem.-wet kunnen Ged. Staten de bevoegdheid ontleenen om de oprichting te bevelen eener gemeenschappelijke school voor twee gemeenten, en tevens te bepalen, welk gedeelte door ieder dier gemeenten in de kosten zal worden gedragen.

Ged. Staten zouden vermeerdering van het getal scholen in elke der beide gemeenten moeten bevelen. Het is niet te verwachten, dat als-dan beide gemeenten zouden verzuimen, van de haar bij art. 16 ge-

schonken bevoegdheid gebruik te maken. *M.v.B.Z.* 24 Jan. 1885; *R.v.S.* 1885, 308; *W.B.A.* 1862; *v.E.* X 181.

16. Een afstand van een uur gaans of meer voor kinderen van 5 tot 12 jaar kan een bevel tot vermeerdering van het aantal scholen rechtvaardigen. *K.B.* 27 Juni 1882 no. 17; *Hubr.* V 107. Zie echter aant. 16 ad art. 19.

Artikel 19.

De besluiten van den gemeenteraad, betreffende:

- a. de plaats, waar een schoollokaal zal zijn gevestigd;
 - b. de vermindering van het getal scholen of van den omvang van het onderwijs;
 - c. de vereeniging eener school met of hare vervanging door andere;
 - d. de sluiting eener school of de schorsing van het onderwijs aan eene school;
 - e. den leeftijd welken de kinderen moeten bereikt hebben vóór zij op de openbare school worden toegelaten, en van dien waarop zij die school moeten verlaten;
 - f. het verleen van ontslag aan onderwijzers in de gevallen bedoeld in art. 29 onder b en c;
- worden aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten onderworpen.

De artikelen 196, 197, 198, 200, 201 en 202 der wet van 29 Juni 1851 (*Staatsblad* no. 85) zijn ten deze toepasselijk.

1. Ged. Staten moeten omtrent de raadsbesluiten, in dit artikel bedoeld, volgens art. 20 der wet vooraf den inspecteur van het l. o. hooren.

2. Ten gebruike afstaan eener school voor bewaarschool is niet aan de goedkeuring van Ged. Staten onderworpen. Dit is te beschouwen als eene de gemeente tot niets bindende vergunning. *M.v.B.Z.* in 1886; *Wekker* 38/1886; *Gemst.* 1806; *W.B.A.* 1925.

Deze beslissing is *cf.* *K.B.* 8 Sept. 1879; *Gemst.* 1462; *W.B.A.* 1583.

3. Ged. Staten Drenthe hebben de gemeentebesturen nitgenoodigd, het uittreksel uit de kadastrale kaart, bedoeld in art. 1, sub 1, van S. 167/1880, reeds bij het raadsbesluit tot bepaling der vestigingsplaats over te leggen, opdat de D.s.o. beter kunne oordeelen. *P.B. Drenthe* 24/1882.

4. Een verzoek (aan den Min.) om de plaats voor eene te stichten school aan te wijzen, is niet voor inwilliging vatbaar. *M.v.B.Z.* 7 Juni 1882 no. 1982, *afd. O.*; *Hubr.* V 161.

5. De bepaling van art. 19a is niet in dien zin op te vatten, dat Ged. Staten zouden hebben te beslissen over de geschiktheid van het lokaal. Dit art. geldt ook niet voor een lokaal, waar gedurende den verbouw eener school onderwijs zal worden gegeven. *K.B.* 20 Aug. 1884 no. 20; *W.B.A.* 1850; *Schoolversl.* 1884/5; *Gemst.* 1721; *v.E.* X 183; *Ht.* 147. Anders *Gemst.* 1704.

6. Litt. a van dit art. is niet toepasselijk bij verplaatsing of overbrenging van eene inrichting van onderwijs naar een ander reeds bestaand schoollokaal. *G.S. Gron.* 1883; *W.B.A.* 1890; *v.E.* X 185.

7. Art. 19a betreft uitsluitend het vestigen van nieuwe scholen en niet het behouden, onderhouden en verbeteren van bestaande.

Goedkeuring, door Ged. Staten volgens de wet verleend, sluit niet in zich de verplichting van den gemeenteraad om de maatregelen, waarop goedkeuring is verleend (aankoop, geldleening), inderdaad te nemen, immers voor zoover de gemeente daartoe niet uit anderen hoofde verplicht is. *K.B.* 6 Nov. 1882 no. 17; *Hubr.* V 112; *W.B.A.* 1758; *Gemst.* 1668; *Schoolversl.* 1882/3; *v.E.* IX 182; *Ht.* 145.

8. De besluiten, sub b en c genoemd, worden niet alleen volgens art. 18 aan Ged. Staten medegedeeld, maar bovendien hier onderworpen aan hunne goedkeuring. Daarin ligt geene tegenstrijdigheid, veel eer het omgekeerde. Immers, Ged. Staten, die vermeerdering kunnen bevelen, behooren à fortiori bevoegd verklaard te worden, inkrimping af te keuren. *M.v.B.* 1878, 25.

9. Tijdelijke opheffing eener school staat gelijk met tijdelijke vermindering van het getal scholen.

Ged. Staten kunnen de macht tot goed- of afkeuring, bedoeld in art. 19 der wet, niet geldend maken op besluiten, genomen onder de wet van 1857. *K.B.* 26 Juli 1881 no. 19; *Hubr.* V 101; *Gemst.* 1568; *W.B.A.* 1702; *v.E.* VIII 163; *Ht.* 144. Zie aant. 1 op art. 18.

10. Al moge van de opneming van een vak in het op eene school te geven onderwijs volgens art. 18 geen mededeeling aan Ged. Staten zijn gedaan, toch moet, wanneer de raad besluit dat vak weer te doen vervallen, de goedkeuring van dat college daarop gevraagd worden. *M.v.B.Z.* 14 Mei 1888 no. 1451, *afd. O*; *Gemst.* 1914; *v.E.* XI 205. Anders *T.A.R.* V 197.

11. Wanneer een gemeenteraad besluit tot uitbreiding van het lager onderwijs bij wijze van proef voor een bepaalden tijd en na het verstrijken daarvan het uitgebreid onderwijs heeft doen voortduren, heeft de uitbreiding haar beslag gekregen, en is het besluit om haar te doen vervallen te beschouwen als strekkende tot vermindering van het getal vakken, en is het onderworpen aan de goedkeuring van Ged. Staten. *K.B.* 2 Juni 1888 no. 26; *W.B.A.* 2048; *Welcker* 80/1888; *Schoolversl.* 1887/8.

12. Bij opheffing eener school mogen geene motieven gelden, ontleend aan feiten, die waarschijnlijk in de toekomst zullen plaats hebben. *K.B.* 23 April 1881 no. 5; *Hubr.* V 98; *Ht.* 154.

13. In de omstandigheid dat sedert het eervol ontslag, aan het hoofd der school verleend — hetgeen ten gevolge gehad heeft dat de leerlingen der openbare school van onderwijs verstoken waren — de meeste der kinderen naar de christelijke school zijn overgegaan, ligt geen voldoende grond tot opheffing der openbare school, daar geenszins vaststaat, dat na de benoeming van een geschikt hoofd de openbare school niet weder een aanzienlijk getal leerlingen tot zich zou trekken, zooals vroeger in de betrokken gemeente geschied was. *K.B.* 14 Mei 1887 no. 22; *Ht.* 148.

14. De kosten, die het volledig herstel eener school zal vorderen, mogen geen grond opleveren om te besluiten tot opheffing van eene lang bestaan hebbende school, die in eene bepaalde behoefte voorziet. *K.B.* 30 Aug. 1882 no. 13; *Hubr.* V 110; *Ht.* 150.

In gelijken zin *K.B.* 14 Jan. 1887 no. 4 (*Schoolversl.* 1886/7; *R.v.S.* 1887, 55; *v.E.* XI 204; *Ht.* 149), waarbij tevens overwogen werd: Het maakt verschil of het geldt het al of niet behouden, niet van eene school op een afgelegen punt, die door de schaarschte der omringende bevolking steeds van weinig beteekenis zou zijn, maar van de van ouds bestaan hebbende, vroeger zeer bezochte, school in de kom der gemeente.

15. In het algemeen kan er, naar de bedoeling des wetgevers, niet aan gedacht worden om eene streek, waar steeds eene openbare school bestond en waar 74 kinderen van 5—12 jaar zijn, geheel van openbaar onderwijs verstoken te laten.

Eene verklaring van ouders, dat zij hunne kinderen naar eene bijzondere school zullen zenden, levert geen voldoende grond op voor opheffing der openbare.

Toestand van een voetpad element der beoordeeling van de noodzakelijkheid om eene openbare school te behouden. *K.B.* 7 Juli 1882 no. 4; *Hubr.* V 83; *Ht.* 153.

16. Een afstand van een uur gaans gaat niet te boven dien, welke in zeer vele plattelandsgemeenten de over de uitgestrektheid daarvan verspreid liggende huizen van het schoollokaal scheidt. *K.B.* 16 Juni 1881 no. 30; *Hubr.* V 78; *Ht.* 140; — *K.B.* 1 Mei 1882 no. 18; *Hubr.* V 80. Zie echter aant. 16 ad art. 18.

Een verschil van tien minuten, langs kunstwegen, levert geen voldoende grond tot behoud eener school. *K.B.* 21 Nov. 1882 no. 14; *Hubr.* V 87. Wel afstanden van 30 tot 60 minuten gaans van der leerlingen woning tot de school, die gemiddeld door 50 leerlingen bezocht wordt. *K.B.* 21 Dec. 1882 no. 12; *Hubr.* V 104; *Ht.* 152.

17. In het belang van het onderwijs is het verkieslijk, dat de kinderen zich eenige meerdere inspanning getroosten om eene op ruimer voet ingerichte school te bezoeken, dan dat zij in hunne nabijheid eene kleine school hebben, waar het onderwijs niet op even onbekrompen en doelmatige wijze kan worden ingericht. *K.B.* 27 Dec. 1869 no. 11 en 15 Mei 1871 no. 22, bij *T.C. en M.* 156; — *K.B.* 16 Juni 1881 no. 30, 21 Nov. 1882 no. 14 en 23 April 1883 no. 4 bij *Hubr.* V 78, 87 en 90; — *K.B.* 31 Aug. 1884 no. 19; *Ht.* 157.

18. Waar het betreft drie kleine en niet vooruitgaande scholen, welker bevolking zeer wel, en zelfs met voordeel voor den goeden gang van het onderwijs, in ééne school kan vereenigd worden, behoort dit te worden toegestaan, wanneer die ééne school zoo wordt geplaatst, dat er geen te groot ongerief ontstaat, wat de afstanden betreft; het afleggen van een afstand van drie kwartier is niet ondoenlijk. *K.B.* 15 April 1887 no. 1; *Schoolversl.* 1886/7. *Cf.* het laatste ook *K.B.* 18 Dec. 1870 no. 5; *T.C. en M.* 156.

19. Wanneer twee jaren verloopen zijn sedert in hooger beroep een besluit tot opheffing eener school niet werd goedgekeurd, kan die goedkeuring aan een nieuw besluit tot opheffing worden verleend, indien blijkt dat de verwachting dat het schoolbezoek weder zou toenemen, waarop het eerste besluit steunde, niet is verwezenlijkt. *K.B.* 5 Aug. 1884 no. 17; *Ht.* 158.

20. Er bestaat geen reden tot bestendinging van het onderwijs in de vakken, genoemd onder de letters *l—p* van art. 2 der schoolwet, wanneer van dat onderwijs slechts door vier kinderen in de gemeente wordt gebruik gemaakt, en voor hen de gelegenheid bestaat om het in eene naburige gemeente te genieten. *K.B.* 28 April 1888 no. 7; *W.B.A.* 2046; *Schoolversl.* 1887/8.

21. Het vervangen van een onderwijzer, die bevoegd was onderwijs in de gymnastiek te geven, door een ander onderwijzer, daartoe niet bevoegd, levert geen grond op tot vermindering van den omvang van het onderwijs met dit vak. *K.B.* 19 Aug. 1883 no. 27; *Ht.* 155.

22. De wet op het l. o. bepaalt niets omtrent den leeftijd, waarop kinderen de lagere scholen mogen bezoeken en die moeten verlaten. Men beschouwde deze regeling als eene zaak van plaatselijken en huis-houdelijken aard, die in overeenstemming met locale omstandigheden en met de zeden des volks behoort te worden geregeld. Het kan evenwel niet worden ontkend, dat de wijze, waarop sommige gemeentebesturen in den jongsten tijd van deze hun geschonken bevoegdheid hebben gebruik gemaakt, zoodanig niet strijdig met de wet 1), toch gegronde

1) De Regeering had o. a. verklaard, geene termen te vinden tot vernietiging der volgende bepalingen in gemeentelijke verordeningen:

„dat de kinderen op den leeftijd van 5—12 jaren worden toegelaten.” *M.v.B.Z.*

reden oplevert tot ernstig bezwaar en ongetwijfeld niet overeenstemt met de bedoeling, die aan de achtereenvolgende wettelijke regelingen van het lager onderwijs ten grondslag ligt. *M.v.T.* 1889, 8.

Waar, zooals op het platteland, veelal geenerlei inrichting bestaat voor het genieten van voorbereidend lager onderwijs, dikwerf evenmin gelegenheid bestaat voor het genieten van herhalingsonderwijs en uit den aard der zaak, vooral des winters, het geregeld schoolbezoek door verschillende omstandigheden belemmering ondervindt, kan het onderwijs geen voldoende resultaten geven, indien de kinderen slechts tot hun 12de jaar de school mogen bezoeken. *M.v.T.* 1889, 8.

De Regeering acht eenige voorziening in dit opzicht noodig. Hier en daar tracht men de school kunstmatig te ontvolken, door de kinderen beneden zes en boven twaalf jaar oud niet tot de school toe te laten of daaruit te verwijderen. Veelal zijn dergelijke besluiten uitvloeisels van de zucht om het wettelijk voorschrift nopens het vereischte hulppersoneel te ontgaan, en er bestaat grond te verwachten dat wijziging der wet op dit punt in het vervolg gunstig werken zal. *M.v.B.* 1889, 44.

De verlangde voorziening te zoeken in de vaststelling bij de wet van den leeftijd die voor het genieten van lager onderwijs bestemd is, verdient geen aanbeveling. Bij de regeling van dit onderwerp zal altijd rekening zijn te houden met de plaatselijke omstandigheden in de verschillende gedeelten des lands, en het schijnt derhalve verkieslijk ook thans niets omtrent den ouderdom der leerlingen in de wet te bepalen. *M.v.T.* 1889, 9.

In de goedkeuring van Ged. Staten is voldoende waarborg aanwezig dat dergelijke praktijken zullen worden gekeerd, maar overigens behoort de regeling aan de gemeentebesturen te verblijven. *M.v.B.* 1889, 44.

23. Eene verplichting tot vaststelling van den leeftijd wordt den gemeentebesturen niet opgelegd. *M.v.B.* 1889, 44.

24. De Inspecteurs van het l. o. achten het hoogst wenschelijk, dat

21 Juni 1883 no. 1243, *afd. O.* (*Hubr.* V 226—228; *W.B.A.* 1778; *Gemst.* 1659; *Wekker* 57/1883; *v.E.* IX 177), waarbij werd opgemerkt: „De woorden *alle kinderen* in art. 16, al. 1, kunnen redelijkerwijze niet anders worden begrepen, dan dat zij aanduiden alle kinderen van den leeftijd, die voor het ontvangen van lager onderwijs geschikt is.” Anders *W.B.A.* 1790; *Gemst.* 1642;

„dat kinderen boven 12 jaren van de openbare school zullen verwijderd worden.” *M.v.B.Z.* in 1887 (*Wekker* 14/1887; *Gemst.* 1856; *v.E.* XI 203);

„dat de school toegankelijk is voor kinderen van 6—12 jaren, en voor kinderen boven 12 jaar alleen op vertoon van een toegangsbewijs van B. en W.” *M.v.B.Z.* 23 Juli 1887 no. 2042, *afd. O.* (*Gemst.* 1871, 1874; *Wekker* 63 en 69 van 1887; *W.B.A.* 1991; *v.E.* XI 203) en *M.v.B.Z.* 23 Maart 1888, no. 654, *afd. O.* (*Verst. Zeeland* 1887).

allerwege zooveel mogelijk tot beginsel wierd aangenomen om geen kinderen beneden de zes, of althans zeker niet beneden de vijf jaren, in de lagere school op te nemen. *M.v.B.Z.* 18 Aug. 1862 no. 242, 5e *afd.*; *P.B. Zeeland* 97/1862.

25. Indien een gemeenteraad zoover ging om te bepalen, dat kinderen van 9, 10 of 11 jaren niet meer op de school zouden worden toegelaten, zou ik mij gerechtigd achten, omdat dit blijkbaar zou strijden met den geest en de bedoeling der wet, zoodanig besluit ter vernietiging aan den Koning voor te dragen. *M.v.B.Z.* 2e K. 13 Dec. 1887; *Hand.* 1887/8, 480.

26. Onvermogensden mogen niet worden achtergesteld bij betalen. Daarom mag niet worden bepaald, dat de kinderen van eerstbedoelden niet langer dan tot zekeren leeftijd de school mogen bezoeken. *Gemst.* 1662; *v.E.* IX 197.

27. Bij *K.B.* 26 Dec. 1885 (*S. no.* 259) werd een raadsbesl., waarbij aan een onderwijzer ongevraagd eervol ontslag was verleend, geschorst; vernietiging volgde echter niet. Zie *Gemst.* 1794; *v.E.* X 188.

In 1888 verleenden o. a. de raden van *Montfoort* en *Smilde* ongevraagd ontslag aan onderwijzers. Het besluit van *Montfoort* achtte de *M.v.B.Z.* niet in strijd met de wet, omdat het daar gold eene reorganisatie van het onderwijs, tengevolge waarvan aan alle onderwijzers ontslag werd verleend. Te *Smilde* echter werd het ontslag alleen gegeven om tot verlaging der traktementen te komen. Dit achtte de Min. in strijd met het algemeen belang. *M.v.B.Z.* 2e K. 13 Dec. 1888. Dat algemeen belang toch vordert, dat aan ambtenaren, die naar behooren hun plicht vervullen, niet willekeurig ontslag worde verleend bij het voortduren der betrekking waarin zij werkzaam waren. *M.v.B.Z.* 12 Jan. 1889 no. 72, *afd. O, cf. G.S. Z.-Holl.* (Zie *Wekker* 4/1889; *Gemst.* 1948 en 1950).

De reden echter, welke de raden der beide bovenbedoelde gemeenten heeft geleid tot het ontslag der (hulp)onderwijzers, namelijk om daardoor tot vermindering der traktementen te geraken, heeft aanleiding gegeven om de raadsbesluiten tot het verleenen van ontslag in de gevallen, bedoeld onder *b* en *c* van art. 29, optenemen onder die welke aan de goedkeuring van Ged. Staten zijn onderworpen. Zie *M.v.T.* 1889, 9.

28. De raad van *Didam* werd wegens het niet-inacht nemen van den termijn niet-ontvankelijk verklaard in zijn beroep tegen een besluit van Ged. Staten van Gelderland, waarbij goedkeuring werd onthouden aan een raadsbesluit tot het verleenen van subsidie aan eene bewaarschool der geestelijke zusters. *K.B.* 29 Mei 1885 (*S. no.* 123).

De *R.v.S.* had geadviseerd, te verklaren, dat het adres van den raad niet kon worden aangemerkt als een bij den Koning ingesteld hooger beroep en mitsdien daaromtrent ook niet overeenkomstig de voor zoo-

danig beroep bestaande bepalingen kon worden beslist. *St.-Ct.* 9 Juni 1885 no. 133; *Gemst.* 1760; *W.B.A.* 1879; *v.E.* X 184; *Schoolversl.* 1885/6.

29. Alleen aan de gemeentebesturen en niet aan de ingezetenen is het recht van beroep toegekend van besluiten, door Ged. Staten krachtens art. 19 genomen. Zij kunnen dit noch aan art. 14, noch aan art. 19 ontleenen. *K.B.* 2 Jan. 1885 no. 1; *Gemst.* 1753; *Wekker* 36/1885; *W.B.A.* 1872; *Schoolversl.* 1884/5; *v.E.* X 184; *Ht.* 159.

30. Van een raadsbesluit tot opheffing eener school en van het goedkeurend besluit van Ged. Staten is geen hooger beroep op den Koning. Zoodanig besluit kan echter wel wegens strijd met de wet of het algemeen belang, als die aanwezig is, worden vernietigd. *M.v.B.Z. in* 1882; *Gemst.* 1613; *v.E.* IX 182.

31. Op een raadsbesluit, krachtens art. 19b genomen, kan art. 70 al. 2 der gemeentewet niet worden toegepast, vermits dat besluit niet voor uitvoering vatbaar is zoolang de vereischte goedkeuring van Ged. Staten niet is verkregen. *M.v.B.Z.* 4 Dec. 1886 no. 3637, *afd. O;* *Ht.* 156.

Artikel 20.

Sluiting eener school voor bepaalden tijd kan door Gedeputeerde Staten bij een met redenen omkleed besluit worden bevolen.

Zij hooren in het geval van dit en het voorgaande artikel vooraf den inspecteur van het lager onderwijs.

Gelijke sluiting kan door Ons, Gedeputeerde Staten gehoord, worden bevolen.

Artikel 21.

De regeling van de schooltijden en van de vacantien, de vaststelling van het leerplan en van de bij het onderwijs te gebruiken boeken en de verdeeling der school in klassen geschieden door het hoofd der school en, zoo de regeling voor meerdere scholen gelijkelijk werkt, door de hoofden dier scholen gezamenlijk, onder goedkeuring van burgemeester en wethouders en van den districts-schoolopziener.

Bij verschil tusschen burgemeester en wethouders en den districts-schoolopziener beslist Onze Minister, die met de uitvoering dezer wet belast is.

1. Vernietiging raadsbesluit Alblasterdam tot regeling der schooltijden en vacantien. *K.B.* 22 Oct. 1886 (*S. no.* 177).

2. Wanneer het hoofd der school weigert, het initiatief tot wijzi-

ging der regeling te nemen, kunnen B. en W. er niets tegen doen en kan de door hen verlangde wijziging niet tot stand komen. *Gemst.* 1877 en 1947.

3. Ik versta onder goedkeuring van B. en W. en van den D.s.o., dat zij niet alleen het recht hebben van afkeuring, maar dat zij vaststellen en dus het recht hebben om, wanneer het hoofd der school eene regeling vaststelt, die zoodanig te wijzigen, dat zij die kunnen goedkeuren. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1183.

Ik meen dat ik duidelijk genoeg heb uitgelegd wat ik onder „goedkeuring” versta. De regeling geschiedt door het hoofd der school, maar B. en W. en de D.s.o. treden als autoriteiten op en beslissen na gemeen overleg. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1186.

4. De regeling van schooltijden en vacantiën is niet onderworpen aan de bij art. 21 bedoelde goedkeuring, wanneer de school eene leerschool is, verbonden aan eene Rijkskweekschool. *M.v.B.Z.* 17 Sept. 1881 no. 3326, *afd. O*; *Hubr.* V 115; *v.E.* IX 183; *Ht.* 162.

5. Eene derde les moet neerkomen op een avondschool, die, terwijl zij het verzuimen der andere scholen in de hand werkt en daardoor eene goede inrichting van het klassikaal onderwijs tegengaat, de door de wet voor zooveel doenlijk voorgeschreven herhalingschool onmogelijk maakt. *M.v.B.Z.* 19 Dec. 1883 no. 4421, *afd. O*; *Gemst.* 1686; *v.E.* IX 183; *Ht.* 164.

6. Het onzijdig karakter, door den wetgever aan de openbare school toegekend, verbiedt die school op feestdagen van eene der kerkelijke gezindten te doen sluiten. *K.B.* 22 Febr. 1865 (*S. no.* 22). Zie ook *v.E.* II 189; *T.C.* en *M.* 214; *Gemst.* 569 en 1232.

7. Geen termen tot vernietiging eener bepaling in een leerplan om vacantie te geven op eenige R.K. kerkelijke feestdagen. *M.v.B.Z.* 11 Sept. 1882 no. 3304, *afd. O*; *Hubr.* V 173; *Ht.* 166.

8. Het is wenschelijk en doelmatig de school te sluiten op die dagen, waarop $\frac{2}{3}$ der leerlingen en het onderwyzend personeel, zoo niet geheel, dan toch voor het grootste gedeelte, afwezig zijn. *M.v.B.Z.* 14 Juli 1884 no. 2261, *afd. O*; *Ht.* 166.

9. Eene zomervacantie van vier weken is voldoende. *M.v.B.Z.* 8 April 1884 no. 941, *afd. O*; *Ht.* 167.

10. De Zaterdag-voormiddag behoort niet van de schooltijden te worden uitgesloten. *M.v.B.Z.* 24 Oct. 1884 no. 3439, *afd. O*; *Ht.* 165.

11. In eene schoolverordening mag niet worden bepaald, dat bij den aanvang en de sluiting der klasse zal worden gezongen, omdat het zingen behoort tot de verplichte vakken van onderwijs, en de bepaling wanneer zal worden gezongen, een onderwerp is, dat in het bij dit art. bedoelde leerplan behoort. *M.v.B.Z.* cf. *G.S. Z.Holl.* 1881; *W.B.A.* 1730; *v.E.* VIII 242.

12. Wanneer het leerplan met inachtneming van dit art. gewijzigd is in dien zin, dat in één vak buiten de tot dusver bepaalde schooltijden onderwijs zal worden gegeven, dan is dit „regeling van schooltijden”, in het art. bedoeld, waarnaar de onderwijzers zich moeten schikken. *Gemst.* 1704; *v.E.* IX 184.

13. Het woord „regeling” in dit art. beteekent bepaling van het aantal en den duur van de schooltijden (en de vacantiën) en niet enkel verdeling van de uren, waarvan het maximum door den raad zou zijn vast te stellen. *Gemst.* 1914; *v.E.* XI 205.

14. In de regeling van art. 21 behoort geen bepaling omtrent den overgang der leerlingen van de eene klasse naar de andere. Daaromtrent beslist de plaatselijke verordening, en zoolang deze ter zake eene bepaling bevat, mag de regeling geene afwijkende en behoeft zij geene gelijkkluidende bepaling te bevatten. *M.v.B.Z.* 26 Aug. 1887 no. 2605, *afd. O, cf. G.S. Zeeland*; *Gemst.* 1956; *W.B.A.* 2089.

15. Bepaling der tijdstippen van toelating van leerlingen is niet te brengen onder een der punten, in dit art. genoemd. Vermits dit eene uitzondering maakt op 's raads bevoegdheid om het openbaar l.o. in zijn geheel te regelen, zoo moet het art. als exceptieve bepaling in strikten zin worden opgevat en mag het dus niet worden uitgestrekt tot andere punten dan daarin uitdrukkelijk worden genoemd. *Gemst.* 1696; *v.E.* IX 184.

16. Toelating van nieuwe leerlingen éénmaal 's jaars verdient uit een pædagogisch oogpunt de voorkeur. *M.v.B.Z.* 2 Jan. 1885 no. 4086, *afd. O; Ht.* 173.

17. Reglementen voor de Rijks lagere scholen in de koloniën der Maatschappij van weldadigheid zijn te vinden: *Wekker* 18/1883; *Ht.* 688.

Artikel 22.

Bij de regeling der schooltijden wordt door het vrijgeven van uitdrukkelijk in de regeling genoemde uren gezorgd, dat de schoolgaande kinderen van de godsdienstleeraren godsdienstonderwijs kunnen genieten.

Onder voorwaarden door burgemeester en wethouders in overleg met den districts-schoolopziener te bepalen, worden de schoollokalen, des noodig verwarmd en verlicht, voor dit godsdienstonderwijs beschikbaar gesteld.

Bij verschil is het laatste lid van het voorgaande artikel toepasselijk.

1. Er kan op meer dan ééne wijze aan dit voorschrift worden voldaan. Bijv. door het vrijgeven van een geheel schooldag of door het

aanwijzen van bepaalde uren, die tusschen de gewone schooluren invallen. De ouders moeten de godsdienstleeraren, van wie zij verlangen dat hunne kinderen onderricht in den godsdienst zullen krijgen, aanwijzen. Het is wenschelijk, dat dit onderwijs gegeven worde in de schoollokalen, als het tusschen de gewone schooluren valt, en door B. en W. in overleg met den schoolopziener, of anders bij verschil door den Min., zijn de voorwaarden wel zoo te stellen, dat bij goeden wil aan beide zijden het loffelijk denkbeeld van den wetgever van 1857 verwezenlijkt kan worden. *M.v.T.* 1878, 18.

2. Het gemeentebestuur wijst de uren aan. Verplicht overleg met kerkbesturen wordt niet voorgeschreven. De vraag, wie door godsdienstleeraren worden bedoeld, geeft de reden van twijfel niet aan. Bedoeld worden de geestelijken, bedienaars van den godsdienst of godsdienstonderwijzers, welke door de kerkelijke gemeente of godsdienstige vereeniging, waartoe de ouders behooren, met het geven van godsdienstonderwijs zijn belast en mitsdien eene aanstelling hebben. Op de vraag of het in de bedoeling lag voor alle godsdienstleeraren van eene en dezelfde kerkelijke gemeente de schoollokalen te moeten afstaan, moet bevestigend geantwoord worden. Het vrijgeven der uren is de hoofdzaak. Een afstaan der schoollokalen op eene wijze, terecht ondoenlijk geacht, gebiedt het ontwerp niet. *M.v.B.* 1878, 12.

3. Wat, indien die regeling, door de autoriteiten gemaakt, aan de overdreven eischen der godsdienstleeraren niet voldeed? Ja, dat is onmogelijk te keeren. Het artikel wil alleen eene regeling, die in redelijken zin voldoende is. Maar, willen de predikanten hunne catechisatiën zoo inrichten, dat zij geen gebruik van de aangeboden gelegenheid kunnen maken, men zal hen er niet toe dwingen; dat is hunne zaak; met die casuïstiek heeft de Regeering zich niet in te laten. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1195.

4. Het hoofd der school is niet verplicht, zooveel uren vrij te geven als de geestelijke verlangt. *H.* 178.

5. Maar zal daarom het schoollokaal niet beschikbaar gesteld kunnen worden voor het godsdienstonderwijs buiten de schooluren? Dat is eene interpretatie van het artikel, die geheel buiten de bedoeling ligt. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1192.

Voor zoover ze gemeente-eigendommen zijn, vallen de schoollokalen onder de bepaling der gemeentewet. Deze wet regelt alleen het verplicht gebruik van die lokalen voor het onderwijs, ook voor zooveel betreft het godsdienstonderwijs. Overigens laat deze wet, wat die lokalen betreft, de regelen der gemeentewet ongeschonden. *Ibid.* 1195.

6. Volgens art. 134 gem.-wet behoort aan den raad alle bevoegd-

heid, die niet bij deze of eenige andere wet aan den Burg. of aan B. en W. is opgedragen; de bevoegdheid om buiten de schooluren over het schoollokaal te beschikken is bij geene wet aan B. en W. opgedragen en behoort derhalve uitsluitend aan den raad. *K.B.* 11 Juli 1882 (*S. no.* 110).

7. Een raadsbesluit tot het in gebruik geven van schoollokalen voor godsdienstonderwijs buiten de schooluren vordert geen goedkeuring van Ged. Staten. *K.B.* 8 Sept. 1879; *Gemst.* 1462; *W.B.A.* 1583; *v.E.* VII 82 en 139. In gelijken zin *Gemst.* 1615; *v.E.* IX 184. Idem voor Zondagsschoolonderwijs, indien blijkt, dat men werkelijk daarmede te doen heeft. *G.S. Zeeland* 19 Oct. 1883 no. 26.

Ook volgens eene in het *Verslag Friesland* 1885 opgenomen mededeeling was de *M.v.B.Z.* van oordeel, dat de vergunning om schoollokalen voor het onderwijs in godsdienst, voor zangverenigingen enz. buiten de schooluren, op door B. en W. in overleg met het hoofd te bepalen tijd en voorwaarden beschikbaar te stellen, niet behoort tot de in art. 138 gem.-wet bedoelde zaken, waarvoor een raadsbesluit, ingevolge art. 194e dier wet onder goedkeuring van Ged. Staten te nemen, wordt vereischt. Zie *W.B.A.* 1981; *v.E.* XI 198.

8. Terwijl de gemeenteraad verplicht is, voor het in art. 22 omschreven doel de schoollokalen beschikbaar te stellen, is het houden eener zondagsschool eene particuliere zaak, waarvoor de raad, ingevolge artt. 138 en 194e gem.-wet, onder goedkeuring van Ged. Staten, de openbare school, indien zij gemeente-eigendom is, in huur of gebruik kan afstaan, onder zoodanige voorwaarden als hem geraden voorkomen. Werden echter op zulk eene zondagsschool vakken van l.o. onderwezen, dan zou de afstand van het lokaal het karakter van een subsidie aan eene bijz. school van gewoon l. o. aannemen. Of de leerlingen der openbare school al dan niet aan de zondagsschool deelnemen, doet daarbij niets af. *M.v.B.Z.* 26 Nov. 1884 no. 3830, *afd. O;* *Ht.* 175.

9. De woorden „des noodig verwarmd en verlicht” werden in 1878 bij amendement ingevoegd. Ter verdediging daarvan werd aangevoerd (2e *K.* 1878, 1189):

„Ten einde nu eenerzijds eventueele moeilijkheden ten deze te voorkomen, en anderzijds onwettige regelingen te doen ophouden, wenschen wij eens voor goed te zien vastgesteld, dat voor de verwarming en verlichting door en voor rekening der gemeente zal worden gezorgd, en dat zij dus kosteloos geschiede, zooals uit het woord: „beschikbaarstellen” voldoende volgt.

„Het behoeft overigens geen betoog, dat wij door de bijvoeging van de woorden „verwarmd en verlicht” niet hebben willen aanraden om juist de avonduren beschikbaar te stellen voor het godsdienstonder-

wijs; integendeel, veelal zullen die uren daarvoor minder geschikt zijn, doch dit behoort geregeld te worden overeenkomstig de plaatselijke omstandigheden."

10. Onder de voorwaarden, die ingevolge dit artikel mogen worden gesteld, kan het vragen eener geldelijke vergoeding, hoe gering ook, voor de verwarming en verlichting niet begrepen worden. *M.v.B.Z.* 26 Nov. 1884 no. 3830, *afd. O*; *Ht.* 175.

11. De bedoeling van het artikel is beschikbaarstelling van de lokalen voor de kerkgenootschappen (lees nu: godsdienstleeraren), niet voor de kinderen der school, zoodat ook kinderen, die er niet schoolgaan, tot het godsdienst-onderwijs mogen worden toegelaten. *Gem.-raad Zwolle* 4 Dec. 1876; *Gemst.* 1320; *v.E.* VI 134.

Volgens *Ht.* 179 kan het hoofd die andere kinderen niet uit de school weren, maar moet hij van het feit kennis geven aan B. en W.

12. De tusschenkomst des Ministers kan alleen worden ingeroepen, indien zich verschil voordoet „bij de regeling der schooltijden”; zoolang die regeling zich wachten laat, kan dus die tusschenkomst niet worden ingeroepen. *M.v.B.Z.* 23 Jan. 1882 no. 263, *afd. O*; *Hubr.* IV 109—113; *v.E.* IX 184; *Ht.* 176.

§ 2. Van de onderwijzers.

Artikel 23.

Aan het hoofd van elke school is een onderwijzer geplaatst, die den leeftijd van drie en twintig jaren moet volbragt hebben en den rang van hoofdonderwijzer bezit.

De waarneming van het bestuur eener school kan echter tijdelijk worden toevertrouwd aan een onderwijzer, die den gevorderden leeftijd of den rang van hoofdonderwijzer niet bezit, mits aan de school geen onderwijzer in het bezit van dien rang, ingevolge art. 24, verbonden zij. Zoodanige waarneming mag niet langer duren dan zes maanden.

1. Voor elke school dus afzonderlijk een onderwijzer, die aan 't hoofd daarvan staat. *M.v.B.* 1878, 25.

2. Wanneer de raad ééne klasse van eene school in een afzonderlijk gebouw plaatst, dan wordt zij daardoor feitelijk eene tweede school, aan wier hoofd geen onderwijzer zonder voorafgaand vergelijkend examen mag worden gesteld. *K.B.* 28 Aug. 1878 (*S. no.* 133).

3. Er kunnen gevallen zijn, dat eene inrichting van jongens en meisjes, al worden deze in afzonderlijke vertrekken geplaatst, als ééne inrichting onder de leiding van één hoofdonderwijzer moet worden beschouwd. *M.v.B.Z.* 6 Aug. 1860 no. 233, 5e *afd.*; *T.C. en M.* 120.

4. De wet verbiedt niet, twee scholen in één gebouw te vereenigen. *W.B.A.* 1843.

5. Geheel op zich zelve staande scholen, ofschoon in één gebouw, behooren ieder een wettig hoofd te hebben. Indien echter de personen, aan het hoofd der onderscheidene leerinrichtingen staande, elk in het bezit der bij de wet gevorderde akten zijn, is de omstandigheid, dat één onderwijzer de algemeene leiding dier scholen heeft, hierbij van geen invloed; in dien toestand schijnt dan ook voor het schooltoezicht geen aanleiding te bestaan om tusschenbeide te komen. *Insp. l. o. in* 1864; *T.C. en M.* 119.

6. Het hoofd eener openbare school kan tegelijkertijd als hoofd eener bijzondere school werkzaam zijn. *M.v.B.Z. in* 1886; *Wekker* 2/1887 en 18/1888; *W.B.A.* 1960; *Gemst.* 1841; *P.B. Limburg* 1886.

Niet echter als de bijz. school subsidie geniet. Zie art. 54bis.

7. De wet laat de gemeentebesturen vrij, te bepalen, of aan het hoofd eener openbare lagere school een onderwijzer dan wel eene onderwijzeres zal staan, zoodat de gemeenteraad bevoegd is te besluiten, aan het hoofd eener openbare lagere school voor meisjes een onderwijzer te plaatsen. *M.v.B.Z. 7 Jan. 1884 no. 9, afd. O.*

8. Een onderwijzer, alleen in het bezit eener hoofdakte, is bevoegd, aan het hoofd eener school te staan, waar ook een of meer der vakken *l—t* worden onderwezen, wanneer aan de school onderwijzers verbonden zijn, bevoegd tot het geven van onderwijs in die vakken, welke buiten de gewone op het leerplan voorkomen. *Ht.* 265.

9. De raad is bevoegd, aan B. en W. op te dragen bij instructie de wijze vast te stellen, waarop zekere dienstplichten, voortvloeiende uit de uitvoering eener gemeenteverordening, moeten worden vervuld. *M.v.B.Z. 23 Juli 1884; Gemst.* 1717.

10. De raad is bevoegd, den onderwijzer bij zijne instructie de verplichting op te leggen om toezicht te houden op de leerlingen gedurende den tijd, dien zij op de speelplaats der school mogen doorbrengen. *v.E. in Wekker* 7/1889.

Artikel 24.

Het hoofd der school wordt bijgestaan door ten minste één onderwijzer, zoodra het aantal schoolgaande kinderen meer dan veertig, door ten minste twee onderwijzers, zoodra het een en negentig bedraagt.

Voor elk vijf-en-vijftigtal schoolgaande kinderen boven de negentig wordt een onderwijzer meer vereischt.

Wanneer met inbegrip van het hoofd der school het aan-

tal onderwijzers ingevolge de voorafgaande bepalingen van dit artikel aan de school verbonden meer dan vier bedraagt, moeten ten minste twee, wanneer het meer dan acht bedraagt, ten minste drie hunner den leeftijd van drie en twintig jaren volbracht hebben en den rang van hoofdonderwijzer bezitten.

Onder de onderwijzers, in dit artikel bedoeld, worden zij, die uitsluitend in een of meer der vakken, genoemd in art. 2, onder *k—l*, onderwijs geven, niet medegerekend.

Op geene school mogen meer dan zeshonderd kinderen gelijktijdig worden toegelaten, tenzij hiertoe door Ons om bijzondere redenen vergunning wordt verleend.

Bij de toepassing van dit artikel wordt tot grondslag genomen het getal kinderen, die op den vijftienden dag der maand Januari van het loopende schooljaar als werkelijk schoolgaande bekend staan.

Waar die grondslag ten gevolge van het tijdstip van oprichting der school niet kan worden vastgesteld, geldt het aantal kinderen dat op den laatsten dag der maand volgende op die waarin de school geopend is, als werkelijk schoolgaande bekend staat.

1. Toen de Regeering in 1889 de herziening der wet l. o. ter hand nam, vroeg zij zich af, of het, niettegenstaande in 1884 art. 24 was gewijzigd, wenschelijk was andermaal eene wijziging voor te stellen, en zij meende, dit te moeten doen (*M.v.B.Z.* 2e *K.* 1889, 1474). Zij oordeelde, dat art. 24 der wet op den daarvoor gestelden termijn — 1 Jan. 1890 — niet zou kunnen worden uitgevoerd. Volgens den maatstaf, bij dat art. bepaald, „zou op 1 Januari 1890 het aantal onderwijzers met ongeveer 2000 moeten vermeerderen. Vermits het aantal bij de openbare scholen benoemde (hulp)onderwijzers in de laatste drie jaren achtereenvolgens met 355, 294 en 387 personen vermeerderde en die vermeerdering dus gemiddeld 345 per jaar bedraagt, zullen vermoedelijk vóór 1890 2 maal 345 gelijk 690 onderwijzers meer aangesteld zijn. Er blijft dus op dat tijdstip een tekort van 1310 (hulp)onderwijzers bestaan. Op grond van deze uitkomsten acht de Regeering tempering der eischen ten aanzien van het getal onderwijzers plichtmatig en wijziging van den invoeringstermijn wenschelijk.” *M.v.T.* 1889, 7.

De Regeering stelde toen voor om, met inachtneming van den bekenden pädagogischen eisch, dat voor één onderwijzer in de school het maximum leerlingen niet meer dan 40 bedragen zal, aanstelling van één onderwijzer te bevelen, zoodra het aantal leerlingen meer dan veertig, van ten minste twee onderwijzers zoodra het een en negentig

bedraagt. Het aantal onderwijzers zal daarna telkens met één voor elke 55 leerlingen boven de negentig klimmen. *Ibid.*

De Regeering oordeelde, dat deze regeling aan alle pædagogische eischen zou voldoen, doch meende geen ingrijpender wijziging in de verhouding van het aantal onderwijzers tot dat der leerlingen te mogen voorstellen, dewijl zij verwachtte, dat de tevens door haar voorgestelde aanneming van het middelencijfer der vier kwartalen van het afgelopen jaar tot maatstaf van beoordeeling der behoefte aan personeel eenige daling van het getal onderwijzers tengevolge zou hebben. Met dit gedeelte van het regeeringsvoorstel had de Tweede Kamer geen vrede (zie aant. 11 hieronder); overigens echter is het regeeringsvoorstel wet geworden.

2. Tegen den wensch van sommige leden, dat bij de bepaling van het aantal onderwijzers onderscheid zou worden gemaakt tusschen scholen te platten lande en in de grootere gemeenten, bestaan ernstige bezwaren.

Voor alle gemeenten is bij art. 16 der wet voldoende l.o. gewaarborgd. Er is van zelf krachtens de wet eenige ongelijkheid tusschen gemeenten, waar alleen in de vakken $a-k$, en die waar ook in andere schoolonderwijs wordt gegeven. Ook kan de ondergeteekende niet toegeven, dat de steden van zelf meer onderwijzers zouden aanstellen dan waartoe de wet verplichtte. *M.v.B.* 1884, 16.

3. Twee denkbeelden werden nog in het *V.V.* 1889 geopperd.

Het eerste was, om maximum- of minimumcijfers in de wet op te nemen, en daarnevens aan Ged. Staten, behoudens beroep op den Koning, de bevoegdheid te geven om van het wettelijk maximum of minimum af te wijken, waar dit wegens den bijzonderen toestand eener gemeente wenschelijk bleek. Of men kon in de wet een maximum- en een minimum-cijfer, beide, vermelden. Binnen deze grenzen konden dan Ged. Staten, altijd behoudens beroep op den Koning, bepalen, hoe groot het verplicht aantal onderwijzers in elke gemeente of in elken kring van gemeenten zou moeten zijn. De Reg. noemde dit denkbeeld niet voor verwezenlijking vatbaar en geheel buiten het stelsel der wet vallende.

Het tweede was, om naar analogie van art. 26, 2e lid, in art. 24 den Koning de bevoegdheid toe te kennen, om, waar het noodig is, het verplicht aantal onderwijzers van openbare scholen op een hooger cijfer te stellen dan in laatstgenoemd artikel bepaald wordt, over welk hooger cijfer dan ook de rijksbijdrage zou worden berekend. Ook hiermede kon zich echter de *M.v.B.Z.* niet vereenigen, uit hoofde der groote bezwaren, waarmede de toepassing van dergelijke bepaling zou gepaard gaan. *Zie Verslag* 1889, 19.

4. Volgens art. 24 wordt het hoofd der school bijgestaan door ten

minste twee onderwijzers, wanneer het aantal schoolgaande kinderen 91 bedraagt. Voor elk 55tal schoolgaande kinderen boven de 90 wordt weder een onderwijzer vereischt. Voor 90 plus 55, gelijk 145 leerlingen, worden dus 3, voor 145 plus 55, gelijk 200 leerlingen, worden 4, voor 200 plus 55 gelijk 255 leerlingen, worden 5 onderwijzers gevorderd enz. *M.v.B.* 1889, 45.

5. Dit artikel bepaalt slechts een minimum, dat dikwijls in het belang van het onderwijs overtreden zal moeten worden. *M.v.B.Z.* 16 Juni 1860; *Gemst.* 458; *v.E.* II 192.

6. Blijft het gemeentebestuur nalatig in de aanstelling van onderwijzend personeel tot het gevorderd aantal te voorzien, dan kunnen het hoofd der school of ingezetenen daarop de aandacht van Ged. Staten vestigen.

Deze kunnen dan hunne goedkeuring onthouden aan de gemeentebegroting; een beroep van een gemeenteraad tegen een dergelijk besluit werd niet-ontvankelijk verklaard bij *K.B.* 31 Mei 1887 no. 21; *Schoolversl.* 1887/8; *W.B.A.* 1990; *Gemst.* 1863; *Wekker* 47/1887; *v.E.* XI 207; *P.B. Geld.* 73, *Z.-Holl.* 42, *Friestl.* 59, *Limb.* 99 van 1887; *Ht.* 185.

Ged. Staten kunnen ook art. 212 gem.-wet toepassen. Dit is o. a. geschied door *G.S. Drente*: *P.B.* 19/1887; *Gemst.* 1851; — *Overijssel*: *P.B.* 33/1887; — *Limb.*: *Wekker* 28/1887; — *Utrecht*: *P.B.* 1/1889.

Is door den raad geene jaarwedde bepaald, dan kunnen Ged. Staten daarvoor *f* 400 op de begroting brengen. Wordt dan later de jaarwedde op een hooger cijfer gesteld, dan moet de post worden verhoogd. *Gemst.* 1853; *v.E.* XI 207.

Weigert dan nog de raad tot benoeming over te gaan, dan kunnen de artt. 126 en 127 gemeentewet worden toegepast. *Zie ook Ht.* 198, 200. — Benoeming van een onderwijzer door *C.d.K. Zeeland*: *Gemst.* 1847; *Wekker* 17/1887; — *Gron.*: *P.B.* 40/1887; *Gemst.* 1871.

7. Een amendement om in al. 4 achter de woorden „onderwijs geven” te laten volgen „en de kweekelingen, die de akte, bedoeld in art. 56, onder a, bezitten,” werd ingetrokken, nadat de *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1475, had geconstateerd, dat in art. 24 sprake is van onderwijzers, en dat daaronder de bedoelde personen niet te begrijpen zijn, daar bij art. 8 is uitgemaakt, dat zij behooren tot de kweekelingen, die niet onder de onderwijzers op de school medetellen.

8. De in het 5e lid bedoelde bevoegdheid werd door den wetgever vooral verleend, „om aan gemeenten, waar groote scholen worden aangetroffen, desgevorderd, de gelegenheid te schenken, die scholen in stand te houden.” Er moet dus gebleken zijn, dat bijzondere omstandigheden de vrijstelling wettigen. *M.v.B.Z.* 20 Aug. en 30 Sept.

1881 *nis.* 2834 en 3396, *afd O; Hubr.* IV 124, 125; *Ht.* 192. Het kan echter in het belang van het onderwijs niet raadzaam worden geacht, bij de oprichting van nieuwe of bij de vergrooing van bestaande schoolgebouwen, van het in art. 24, 5e lid, gesteld verbod vrijstelling te geven. *M.v.B.Z.* 5 *Sept.* 1882 no. 3383, *afd. O; Hubr.* V 222; *v.E.* IX 184; *Gemst.* 1666.

9. Die vergunning mag niet worden aangevraagd om daardoor langs een omweg te verkrijgen dat met ééne school kan worden volstaan, als Ged. Staten aan een besluit om het getal scholen tot ééne terug te brengen goedkeuring hebben onthouden. *Ht.* 191.

10. Financieele bezwaren mogen niet in aanmerking komen bij de beoordeeling der vraag, of het 5e lid zal worden toegepast. *Ht.* 196.

11. In 1884 werd een voorstel der Regeering om bij de toepassing van art. 24 tot grondslag te nemen het gemiddeld getal der in de laatste vier kwartalen bij elke school ingeschreven kinderen verworpen (2e *K.* 1884, 1455).

In 1889 stelde de Regeering voor, tot grondslag te nemen het gemiddelde aantal kinderen, berekend naar het aantal, dat op 31 Maart, 30 Juni, 30 Sept. en 31 Dec. van het onmiddellijk voorafgaand kalenderjaar als werkelijk schoolgaande bekend stond.

Deze termijnen ontmoetten in de Tweede Kamer nog al bedenking, in hoofdzaak omdat één daarvan, die van 30 Juni, valt in den tijd, waarop het relatief schoolverzuim zeer groot is. De berekening zou dus een veel te laag gemiddeld cijfer opleveren, en het gevolg zou zijn dat sommige onderwijzers des winters klassen van 80 kinderen en meer voor zich zouden krijgen, cijfers, die bij ongelijkmatige verdeling der kinderen over de verschillende klassen nog belangrijk kunnen stijgen. Ten aanzien van scholen met één onderwijzer zal op deze wijze ook niet zijn voldaan aan den door de Regeering zelve gestelden eisch, dat voor zoodanige school het maximum leerlingen 40 zal bedragen. Ook zal de wijze van berekening het schoolverzuim in de hand werken.

Met het oog daarop werd door den *M.v.B.Z.*, na overleg met de *Comm. van Voorb.*, voorgesteld tot grondslag te nemen het aantal kinderen, dat op 1 Oct., 1 Dec., 1 Febr. en 1 April, aan de opening van het schooljaar onmiddellijk voorafgaande, als werkelijk schoolgaande bekend stond.

De Tweede Kamer heeft zich echter ook daarmee niet kunnen vereenigen en den termijn van 15 Jan. in eere hersteld.

Ter verdediging van zijn gewijzigd voorstel had de *M.v.B.Z.* 2e *K.* 1889, 1478, o. a. aangevoerd:

„Ik meen dat, om zeker te zijn dat de onderwijzers met 1 Jan. van het volgende jaar zullen aangesteld worden, men het gemiddelde van

de vier termijnen, zooals zij nu in het ontwerp staan, moet nemen, omdat de Reg. het niet in de hand heeft om de gemeentebesturen te dwingen om de gelden op de begrooting te brengen in den loop van het dienstjaar. Wanneer op 15 Jan. blijkt dat er een grooter getal onderwijzers noodig is, dan zal de Reg. soms weerloos staan tegenover de gemeentebesturen en kan er alleen voor gezorgd worden dat eerst ongeveer één jaar later bij den aanvang van het nieuwe dienstjaar het ontbrekende personeel wordt aangesteld. Intrekking van het subsidie komt niet te pas; te dwingen tot het opmaken van eene suppletoire begrooting gaat ook niet. De gemeentebesturen vergeten dan allicht om tot de benoeming over te gaan en brengen dan pas de gelden op de begrooting in de maand Sept., die op 1 Jan. in werking treedt."

12. Onder schooljaar verstaat men in onze schoolwereld het tijdvak, dat aanvangt bij het einde van de groote vacantie en eindigt bij het begin daarvan. Een vaste datum daarvoor te geven is niet wel mogelijk. Voor de Academiën is het begin van het schooljaar half September, voor de hoogere burgerscholen en gymnasia 1 September en voor de lagere scholen in den loop van Augustus of het begin van Sept. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1475.

13. Met de uitdrukking „leerlingen op eene school" (in de tegenwoordige wet vervangen door „schoolgaande kinderen") kunnen niet anders zijn bedoeld dan de leerlingen aan die school ingeschreven of daartoe behoorende. *K.B.* 5 Mei 1877 (*S. no.* 99).

14. Wanneer op 15 Jan. volgens de schoollijsten 41 kinderen als werkelijk schoolgaande bekend stonden, doet het niet ter zake af, dat op een bepaalden dag, 14 Jan. (als op 15 Jan. geen school gehouden is), slechts 37 kinderen feitelijk in de school aanwezig zijn geweest. *K.B.* 3 Juli 1887 no. 33; *Schoolversl.* 1887/8; *Ht.* 199.

15. Uit de omstandigheid, dat telken jare van November tot Paschen een deel der R.K. schoolgaande kinderen in de gemeente van schoolonderwijs geheel, of zoo goed als geheel, verstoken blijft, omdat het in den daarvoor bestemden tijd elders godsdienstonderwijs tot voorbereiding voor de eerste communie ontvangt, volgt geenszins, dat zij niet zouden behooren vermeld te worden op de lijsten, bedoeld in art. 80 der wet, en niet zouden zijn mede te rekenen bij het getal der op 15 Jan. van het loopende schooljaar als werkelijk schoolgaande bekend staande kinderen. Immers aan de hier bedoelde kinderen, al blijven zij feitelijk gedurende vijf of zes maanden om eene als geldig beschouwde reden uit de school afwezig, wordt het recht om haar te bezoeken niet ontzegd. *K.B.* 15 Sept. 1887 no. 16; *Gemst.* 1881; *W.B.A.* 2014; *Wekker* 10/1888; *v.E.* XI 216; *Schoolversl.* 1887/8; *Ht.* 197.

16. Zoo ook kinderen uit andere gemeenten van het onderwijs

gebruik maken, behooren ook deze tot de bepaling van het gemiddeld getal in aanmerking te komen. *M.v.B.Z.* 16 Juni 1860 no. 174, 5e afd.; *T.C. en M.* 176.

Artikel 25.

Wanneer de school in verscheidene klassen verdeeld is, wordt het onderwijs in de laagste klassen bij voorkeur aan onderwijzeressen, dat in de hoogste klassen, behalve aan de scholen uitsluitend voor meisjes bestemd, bij voorkeur aan onderwijzers opgedragen.

Artikel 26.

Aan elken onderwijzer wordt eene vaste jaarwedde toegelegd. Die jaarwedde bedraagt in geen geval minder dan zeven honderd gulden voor het hoofd der school, niet minder dan zes honderd gulden voor de onderwijzers, met rang van hoofdonderwijzer, die, volgens art. 24, moeten aanwezig zijn in scholen met meer dan vier onderwijzers, en niet minder dan vier honderd gulden voor elken anderen onderwijzer.

Door Ons kan, Gedeputeerde Staten der provincie gehoord, voor elke provincie bepaald worden, waar en tot welk bedrag het minimum van jaarwedde voor de verschillende onderwijzers aan de onderscheidene klassen van scholen hooger zijn zal dan het bedrag in de voorgaande zinsnede bepaald.

De twee voorgaande zinsneden gelden niet voor de onderwijzers, uitsluitend belast met het onderwijs in een of meer der vakken, genoemd in art. 2 onder *k—t*.

Het hoofd der school geniet bovendien vrije woning, zoo mogelijk met eenen tuin.

Ingeval hem geene vrije woning kan verschaft worden, ontvangt hij eene billijke vergoeding voor huishuur, waarvan het bedrag door Gedeputeerde Staten wordt bepaald.

Met inachtneming dezer voorschriften worden de jaarwedden der onderwijzers door den gemeenteraad onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten geregeld.

In geval van hooger beroep bij Ons van het besluit van Gedeputeerde Staten, wordt bij Onze beslissing de vereischte regeling vastgesteld.

Vaste jaarwedde.

1. Het staat niet vrij, den onderwijzers eene bezoldiging toe te kennen, deels als jaarwedde, deels als wisselende inkomst (zooals zeker be-

drag voor iederen leerling). *M.v.B.Z.* in 1880; *Gemst.* 1577; *v.E.* VIII 166. Zie echter aant. 15.

2. Naar aanleiding van den wensch, dat het beginsel van periodieke verhooging van traktement in de wet zou worden uitgedrukt, werd opgemerkt: Eene verplichting om een ambtenaar, dien het gemeentebestuur kan ontslaan, eene periodieke verhooging van traktement toe te kennen, kan niet worden opgelegd. *M.v.B.* 1878, 9.

3. Voor de jaarwedde van een openbaren onderwijzer behoort geen ander bedrag op de begroting der gemeente te worden gebracht, dan dat hetwelk door Ged. Staten is goedgekeurd, vermits die jaarwedde niet afhankelijk mag worden gemaakt van de jaarlijksche vaststelling en goedkeuring der bedoelde begroting. *K.B.* 3 *Sept.* 1863; *R.v.S.* III 131; *v.E.* II 193.

4. Geen termen tot afkeuring eener begroting, of tot toepassing van art. 212 gem.-wet, als de raad weigert, de jaarwedde van het hoofd eener school te verhoogen, zelfs als eene tweede oproeping van sollicitanten zonder resultaat is geweest. Art. 26 al. 2 wet l.o. kan dan niet worden toegepast, omdat de wetgever eene algemeene — zij het ook provinciesgewijze — regeling op het oog heeft. *M.v.B.Z.* 13 *Febr.* 1884 no. 470, *afd. O*; *Ht.* 220.

5. Dit art. brengt mede, dat de jaarwedden der onderwijzers worden vastgesteld op een vast en niet op een van het goedvinden van den raad afhankelijk bedrag. Men mag dus niet:

de jaarwedde op een minimum bepalen. *K.B.* 19 *Aug.* 1869; *Gemst.* 963; *W.B.A.* 1083; *v.E.* III 255; — *G.S. Gron.* in 1885; *W.B.A.* 1991; — *G.S. Friesl.* in 1885; *Gemst.* 1770;

bepalen, dat de jaarwedde zich tusschen een minimum en een maximum zal bewegen. *K.B.* 7 *Juni* 1881 no. 14; *Hubr.* II 269; *Gemst.* 1646; *v.E.* IX 185; *Ht.* 207;

het uitzicht openen op het verkrijgen van een jaarlijksche gratificatie boven het traktement. *K.B.* 5 *Maart* 1872; *Gemst.* 1086; *v.E.* IV 162;

bepalen, dat het bedrag der jaarwedden van de onderwijzers afhankelijk zal zijn niet slechts van den leeftijd en de dienstjaren, maar ook van den ijver, de kunde en de geschiktheid des onderwijzers. *G.S. Zeeland* in 1877; *Gemst.* 1338; *v.E.* VI 133.

6. Aan het hoofd eener school komt geen vergoeding toe wanneer kinderen uit andere gemeenten met vergunning of wel op last van het gemeentebestuur zijne school bezoeken, daar de onderwijzer niet betaald wordt naar het aantal leerlingen dat de school bezoekt, maar eene vaste jaarwedde ontvangt, waar tegenover voor hem de verplichting staat om ieder kind te onderwijzen dat op zijne school toegelaten wordt. *G.S. Groningen* in 1886; *W.B.A.* 2043; *v.E.* XI 209.

7. De wet verbiedt geenszins het geven van gewoon l.o. en van herh.-ond. aan denzelfden persoon op te dragen; waar dit geschiedt, kan de jaarwedde des onderwijzers nevens belooning voor het geven van gewoon l.o. ook eene vergoeding voor het geven van herh.-ond. bevatten.

Bij eene regeling op deze wijze komt de verhooging, die ter zake van het herh.-ond. toegelegd en bij de gewone jaarwedde gevoegd wordt, uit den aard der zaak te vervallen, indien dat herh.-ond. niet meer mocht gegeven worden; een in dien zin geformuleerd raadsbesluit, waarbij immers de gewone jaarwedde vast verzekerd blijft, kan geenszins geacht worden iets te kort te doen aan de eerste zinsnede van art. 26 der wet op het l.o. *K.B.* 9 Nov. 1883 no. 18; *v.E.* IX 179; *Gemst.* 1681 en 1705; *W.B.A.* 1814; *Wekker* 103; *Ht.* 221.

In gelijken zin, wat het eerste gedeelte aangaat: *K.B.* 19 Aug. 1882; *R.v.S.* 1882, 386.

8. Inhouding van jaarwedde als voorwaarde van een aan den onderwijzer op zijn verzoek verleend verlof tot herstel van gezondheid is onwettig, zelfs al heeft de onderwijzer daaronder het verlof aangenomen. *Gemst.* 1284, met *bestrijding M.v.B.Z.* 19 April 1876; *v.E.* V 131.

9. De jaarwedde van een onderwijzer mag niet worden ingehouden over den tijd, dat hij ziek is geweest. *K.B.* 26 Febr. 1876 (*S.* no. 45).

10. De raad is bevoegd in het besluit tot regeling van het openb. l.o. eene bepaling op te nemen, waarbij B. en W. worden gemachtigd om den onderwijzer, in geval van overtreding zijner instructie, een deel zijner jaarwedde in te houden, een zeker maximum niet te boven gaande. *Jhr. Mr. B. De Bosch Kemper in W.B.A.* 1499; *v.E.* VI 134.

11. Bij de instructie voor de onderwijzers mag niet bepaald worden dat zij, vroeger vertrekkende dan het hun gegeven ontslag ingaat, een gedeelte van hunne verdiende jaarwedde zullen verbeuren. *Gemst.* 1175; *v.E.* V 134.

12. Het gemeentebestuur, en niet de tijdelijke titularis zelf, is bevoegd tot het opvorderen eener jaarlijksche uitkeering tot aanvulling van het onderwijzerstraktement, wanneer die vordering berust op de verdeling der kerkelijke goederen onder de verschillende gezindten, ingevolge het 6e add. art. der Staatsreg. van 1798, en bij die gelegenheid aan een kerkbestuur als een der lasten zoodanige uitkeering is opgelegd. *Hof Gelderland* 21 Sept. 1864; *Gemst.* 654; *W.B.A.* 772; *Wekker* 15/1864; *v.E.* II 213.

13. De nagelaten betrekkingen van een onderwijzer hebben slechts „recht” op de jaarwedde tot op den dag van overlijden. *Ht.* 244.

14. De zegels van alle mandaten der gemeente, dus ook van die tot betaling der onderwijzersjaarwedden, moeten ten laste der gemeentekas komen. *M.v.B.Z.* 16 *Maart* 1887, *cf. M.v.F.* 27 *Jan.* 1887; *Gemst.* 1856. Zie ook *P.B. Zeel.* 69/1887.

Minimum.

15. De vaste jaarwedde moet altijd het minimum bedragen. Het is aan het gemeentebestuur niet verboden den onderwijzer aandeel toe te kennen in de schoolgelden, doch dit aandeel strekt niet in mindering van het minimum. *M.v.B.* 1878, 26. Zie ook *Gemst.* 1481.

16. Het gemeentebestuur kan den onderwijzer niet bij instructie de verplichting opleggen, lid van een weduwenfonds te worden, indien, na aftrek van zijne jaarlijksche contributie voor zulk een fonds, de jaarwedde minder dan het minimum zou bedragen. *T.C. en M.* 182.

17. In mindering van de jaarwedde des onderwijzers mogen niet worden gebracht inkomsten die hij geniet als koster. Die jaarwedde mag ook niet worden ingekort door het opleggen van verplichtingen die voor den onderwijzer het doen van uitgaven ten gevolge hebben. *K.B.* 30 *Dec.* 1866; *Gemst.* 809; *W.B.A.* 932; *v.E.* II 193.

18. Het bedrag, bij besluit van den raad als vaste jaarwedde aan den onderwijzer toegekend, behoort geheel uit de gemeentekas te worden voldaan, zonder dat daarop eenig bedrag in mindering kan worden gebracht. Een besluit van den raad om een deel van eenige wisselende inkomsten (in casu een gedeelte van de opbrengst der kosterij- en schoollanden, aan den onderwijzer-koster vóór de invoering der wet van 1857 toegekend) in mindering van de vastgestelde jaarwedde te doen strekken, is in strijd met de wet. *K.B.* 13 *Juli* 1883 *no.* 6; *Gemst.* 1737; *Hubr.* V 276—282; *W.B.A.* 1804; *v.E.* IX 201 *en* X 185; *Ht.* 218.

19. De onderwijzers kunnen niet vorderen, dat hun boven de toegekende jaarwedde het vroegere zoogenaamde landstraktement worde uitbetaald. *M.v.B.Z.* 6 *Febr.* 1882 *no.* 366, *afd. O;* *Hubr.* IV 210—219.

20. De vraag, of een openbaar onderwijzer, aangesteld voor het geven van gewoon lager onderwijs, tegen zijn wil verplicht kan worden, zich ook met het geven van „uitgebreid” lager onderwijs te belasten, verondersteld dat hij daartoe bevoegd is, werd ontkennend beantwoord. *Insp. l.o. in* 1867; *T.C. en M.* 146.

Verhooging minimum.

21. Het 2e lid van art. 26 kent aan den Koning de bevoegdheid toe, om, G.S. der provincie gehoord, voor elke provincie te bepalen, waar en tot welk bedrag het minimum van jaarwedde hooger zal zijn. *M.v.B.* 1878, 9.

22. Indien het wenschelijk blijken mocht, den onderwijzer met hoofdonderwijzersrang, althans daar, waar hij volgens art. 24 aanwezig zijn moet, een verhoogd minimum boven dat van het 1e lid van art. 26 toe te kennen of eene classificatie der scholen in te voeren, zal dit bij de K.B., krachtens het 2e lid van art. 26 te nemen, geschieden. In de woorden: „waar en tot welk bedrag het minimum van jaarwedde voor de verschillende onderwijzers hooger zijn zal”, versterkt door de bijvoeging omtrent de onderscheidene klassen der scholen, ligt dit opgesloten. *M.v.B.* 1878, 9.

23. De uitdrukking werd met opzet zoo ruim mogelijk genomen. G.S. gehoord, kan bij K.B. de zaak geregeld worden voor de gansche provincie of voor een gedeelte, ja, bestaan hiervoor redenen, voor eene bepaalde gemeente. *M.v.B.* 1878, 26.

24. „Is het de bedoeling om bij de classificatie, die zal kunnen plaats hebben bij K.B., het minimum van de jaarwedde vast te stellen ook met het oog op de verschillende klassen van scholen en op de onderwijzers met hoofdonderwijzersrang?”

Zeer zeker, dat is wel degelijk de bedoeling, namelijk om het wettelijk minimum eenvoudig in overeenstemming te brengen met het laagste peil, dat voor het geheele Rijk bestaat, maar bij alg. maatr. van bestuur het plaatselijk te verhoogen. Men zal natuurlijk bij laatstgenoemde regeling rekening houden met de verschillende plaatselijke omstandigheden, met de klasse der scholen en den rang der onderwijzers. Nog wordt gevraagd: „is de bevoegdheid, hier aan den Koning gegeven, eene perpetueele?” De bedoeling is geene andere, dan dat zij eene perpetueele zij, want er staat niet: „door Ons kan eens voor al”, maar „door Ons kan”.

„Waarom hier de woorden voor elke provincie behouden?” De bedoeling is deze: om de regeling wel degelijk te maken provinciesgewijs, dat is: Ged. Staten van elke provincie te hooren; maar ofschoon de regeling alzoo provinciesgewijs geschieden zal, is de bedoeling toch niet om dit te doen zóó, dat zij voor elk deel van de provincie, ja zelfs voor elke gemeente dezelfde zal moeten zijn. De woorden duiden dus aan, dat er even zoo vele regelingen zullen zijn als provinciën, omdat voor de verschillende provinciën G.S. zullen worden gehoord; maar dat toch die regelingen zoo zullen zijn, dat voor verschillende deelen van dezelfde provincie, voor verschillende gemeenten in dezelfde provincie, ja zelfs voor verschillende scholen in dezelfde gemeente, bijzondere regelen zullen kunnen gesteld worden.

Nu zie ik het bezwaar niet in, dat, als later moet teruggekomen worden op een der onderdeelen dier regeling, men dat niet bij een later K.B. zou kunnen verbeteren. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1212.

25. Wanneer, bij toepassing van het 2de lid, het traktement ver-

hooging moet ondergaan, zal die verhooging dan ook ten goede komen aan de titularissen, die er zijn? Ja, wanneer de reden, waarom het minimum verhoogd wordt, deze is, dat de jaarwedde in verhouding tot de behoeften te laag is.

Zullen dan de bepalingen der gemeentewet toepasselijk zijn? Ik meen ook deze vraag bevestigend te moeten beantwoorden, want de jaarwedde van den onderwijzer komt op de begrooting; zij is aan het toezicht van Ged. Staten onderworpen; zij strekt tot uitvoering van de wet en daarom is art. 127 der gemeentewet toepasselijk. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1213.

26. Eene regeling voor ieder speciaal geval kan niet in aanmerking komen; de regeling moet zijn provinciesgewijs. *M.v.B.Z.* 9 Mei 1881 no. 1531, *afd. O*; *Hubr.* II 259; *Ht.* 202. Zie ook aant. 4.

27. Zoolang de termijn voor de uitvoering van art. 26 der wet, bij art. 88 gesteld, niet is verstreken, komt het niet wenschelijk voor, de regeling van al. 2 te bevorderen. *M.v.B.Z.* 19 Oct. 1882 no. 3841, *afd. O*; *Hubr.* V 262; *Verslag Zeeland* 1882.

28. Een ontworpen regeling tot uitvoering van al. 2 voor het geheele Rijk, voorloopig aangehouden. *M.v.B.Z.* 9 Mei 1881 no. 1531, *afd. O*; *Hubr.* V 260.

29. Ik wensch er de aandacht op te vestigen, dat, hoewel al. 2 in de wet is opgenomen, men er nimmer toe is overgegaan, er uitvoering aan te geven, en wel om twee redenen. Vooreerst, omdat, toen men er uitvoering aan wilde geven, gebleken is, dat de bezwaren zeer groot waren, eene billijke regeling te maken, en in de tweede plaats omdat de noodzakelijkheid volstrekt niet gebleken is van dergelijke regeling. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1484.

Op grond, dat het onmogelijk zou zijn, in den Haag eene regeling te maken, al is het na advies van Ged. Staten, die billijk over het geheele land zou werken, werd (*zie* 2e K. 1889, 1484 en 1523) in hoofdzaak bestreden een amendement om art. 26, 1e en 2e lid, te doen luiden:

„Aan elken onderwijzer wordt eene vaste jaarwedde toegelegd.

„Voor de bepaling van het minimum dezer jaarwedde wordt door Ons, de colleges van Ged. Staten elk voor zijne provincie gehoord, eene classificatie der scholen vastgesteld, naar mate van de eischen van het levensonderhoud ter plaatse waar de school gelegen is, met dien verstande, dat voor geene school dat minimum lager wordt gesteld dan *f* 700 voor het hoofd der school; *f* 600 voor de onderwijzers met den rang van hoofdonderwijzer, die volgens art. 24 aanwezig zijn in scholen met meer dan vier onderwijzers, en *f* 400 voor elken anderen onderwijzer.”

Derde lid.

30. Geene termen tot vernietiging van een raadsbesluit tot verlaging jaarw. onderwijzeres in vak *k. M.v.B.Z. in 1887; Verslag N.-Holland 1887; Gemst. 1923.*

Vrije woning en huishuur.

31. In het ontwerp van 1878 volgden op: verschaft worden de woorden: „of ingeval hij uit anderen hoofde in het genot daarvan gesteld is.” Daartegen werd aangevoerd: „Volgens dit artikel zou nu de gemeente, die eene onderwijzerswoning heeft gebouwd, welke ledig staat, tevens den onderwijzer vergoeding voor huishuur moeten geven; dit kan, dit mag de bedoeling niet zijn.” Zie 2e *K. 1878, 1213.* Een amendement om de aangehaalde woorden uit de wet te lichten, werd daarop aangenomen.

32. Wanneer de gemeente eene goede, geschikte woning verschaft, die de onderwijzer niet verkiest te bewonen, heeft hij geen recht om ze te verhuren, en evenmin aanspraak op vergoeding, omdat de gemeente aan hare verplichtingen voldaan heeft. *Gemst. 803; T.C. en M. 186.*

33. Uit de geschiedenis van art. 26 der wet op het l. o. is wel af te leiden, dat de onderwijzer, die, om welke bijomstandigheden ook, de woning niet betreft, welke de gemeente te zijner beschikking stelt, geene aanspraak kan maken op eene vergoeding van huishuur, maar blijkens de duidelijke bewoordingen van het artikel moet, ingeval van wege de gemeente zelve geene woning wordt verschaft, dusdanig recht op geldelijke vergoeding worden erkend, zonder eenig bij de wet gemaakt voorbehoud, en zonder dat dus een onderzoek te pas komt naar de vraag, of wellicht de onderwijzer uit hoofde van andere betrekkingen of omstandigheden bereids in het genot van kosteloze woning zij.

Eene regeling, waarbij het hoofd eener school tegenover kerkvoogden der Herv. Gem. afstand heeft gedaan van zijne aanspraak op het recht van vrije woning of vergoeding van huishuur, hem tegenover de gemeente toekomende, en waarbij de burgerlijke gemeente niet eenmaal partij was, kan door Ged. Staten bij de uitvoering der wet van 17 Aug. 1878 (*S. no. 127*) niet worden in aanmerking genomen. *K.B. 7 Mei 1881 no. 5; Hubr. II 263; W.B.A. 1686; Gemst. 1560; Weeker 83/1881; v.E. VIII 166; Ht. 238. Cf. het eerste gedeelte Gemst. 803, 1002, 1465.*

34. In gelijken zin als het eerste gedeelte van bovenstaande beslissing *K.B. 28 Mei 1881 no. 30.* Dit besluit voegt er nog bij: dat den onderwijzers derhalve eene som moet worden toegekend, voldoende om onder de bestaande plaatselijke omstandigheden eene geschikte woning te kunnen huren. *Hubr. II 268; Gemst. 1562; W.B.A. 1686; Weeker 83/1881; v.E. VIII 166; Ht. 235.*

35. Indien de hoofdonderwijzer als koster vrije woning geniet, kan door het betalen van eene jaarlijksche vergoeding aan kerkvoogden, waarbij echter van huur van het kosterijgebouw geen sprake is, het gemeentebestuur niet geacht worden, voor zich de beschikking over het kosterijgebouw te hebben verworven, zoodat het dit aan den hoofdonderwijzer ter bewoning kan aanwijzen. Aan dezen behoort dus eene billijke vergoeding voor huishuur te worden verleend. *K.B.* 29 *Maart* 1882 *no.* 2; *Hubr.* IV 236—239; *W.B.A.* 1726; *R.v.S.* 1882, 159; *v.E.* IX 185; *Ht.* 238.

36. Onder genot van vrije woning is niet vrijdom van personeele belasting begrepen. *G.S. N.-Brab.* 28 *Jan.* 1859; *W.B.A.* 505; *Gemst.* 386; *v.E.* II 195.

37. De hoofdonderwijzer, die in zijne aan de gemeente behorende woning leerlingen, welke de school bezoeken, in den kost heeft, zonder hun in die woning echter uitsluitend of hoofdzakelijk onderwijs te geven, kan niet geacht worden eene kostschool te houden. Zijne woning is dus, ingevolge art. 25 litt. *d* der wet van 26 Mei 1870 (*S.* *no.* 82), vrij van grondbelasting. *G.S. Z.-Holl.* 1875; *Gemst.* 1310; *v.E.* VI 131.

38. De onderwijzer heeft geen recht in burgerrechtelijken zin, om de woning, zóó en in dier voege als hij ze tot dus ver had, te behouden, zoodat de raad de beschikking daarover zou hebben verloren. *Gemst.* 1451; *v.E.* VII 137.

39. Met welk recht zou het hoofd der school, dat de door de gemeente aangewezen woning niet betreft, deze verhuren? *M.v.B.* 1878, 26.

Het hoofd der school heeft niet het recht, de onderwijzerswoning zonder toestemming van het gemeentebestuur te verhuren. *Gemst.* 1964.

Noch de raad, noch B. en W. kunnen hem tot verhuring toestemming geven; de gemeente krijgt de woning weer tot hare beschikking. *Ht.* 239.

40. De vergoeding voor huishuur, aan de onderwijzers toe te leggen, moet niet berekend worden in verband met hunne meerdere of mindere bezoldiging, maar uitsluitend op hetgeen gevorderd wordt om hun het gemis van vrije woning te vergoeden. *K.B.* 8 *Mei* 1881 *no.* 8; *Hubr.* II 265.

41. De som, die tot vergoeding van huishuur in naburige gemeenten is toegekend bij gemis van onderwijzerswoning, komt niet in aanmerking, waar het de waardeering van eene van gemeentewege verstrekte woning betreft. *K.B.* 8 *Dec.* 1881 *no.* 26; *Hubr.* IV 230; *Ht.* 237.

42. Aan een onderwijzer mag de hem toegekende vergoeding

voor huishuur niet worden onthouden gedurende den tijd, dien hij na het verlaten der door hem gehuurde woning, bij een zijner ambtgenooten, in een huis der gemeente wonende, hetzij om niet, hetzij tegen vergoeding, heeft doorgebracht. *G.S. Z.-Holl.* 1877; *Gemst.* 1416; *W.B.A.* 1527; *v.E.* VII 137.

Tuin.

43. Het hoofd der school kan geene aanspraak maken op vergoeding van huur van een tuin of schadeloostelling voor het gemis van een tuin; de uitgaven, door eene gemeente te dier zake gedaan, behoren daarom niet tot de kosten, vermeld onder letters *b* en *e* van art. 44. *M.v.B.Z.* 6 Jan. 1881 no. 127, *afd. A.Z.C;* *Hubr.* II 258; *Ht.* 407.

44. Wanneer de raad besloten heeft, een gedeelte van den tuin, den onderwijzer in gebruik gegeven, te verkoopen zóó, dat hij toch nog altijd een tuin, ofschoon kleiner, behoudt, dan kan dit voor Ged. Staten geene reden zijn om goedkeuring aan dat besluit te onthouden. *K.B.* 21 Aug. 1875; *Gemst.* 1268; *W.B.A.* 1391; *v.E.* V 129. *Anders Wekker* no. 56/1880; *zie v.E.* VII 137.

In dat geval vordert echter de billijkheid, hem vergoeding te geven. Dit behoort niet te geschieden in den vorm van „vergoeding voor gemis van tuin,” maar in dien van verhooging van jaarwedde. Voor den opvolger van den tegenwoordigen titularis zou de wedde, behoudens goedkeuring, weer op het vroeger bedrag kunnen worden gebracht. *C.d.K. Gron.* in 1881; *Gemst.* 1621; *v.E.* IX 186.

Geregeld.

45. Wanneer al de begrooting, waarop de jaarwedde voor een onderwijzer is uitgetrokken, door Ged. Staten is goedgekeurd, kunnen zij toch later aan de vaststelling van het bedrag hunne goedkeuring onthouden. *K.B.* 31 Maart 1872; *Gemst.* 1075; *v.E.* IV 162.

46. Wat er ook zijn moge van de juistheid der meening van Ged. Staten, dat op de begrooting uitgetrokken jaarwedden te laag zijn, en welke de invloed daarvan ook zou kunnen zijn bij een besluit krachtens al. 2 of eene beslissing krachtens al. 7 van art. 26 der wet op het l. o. door den Koning te nemen, zoo is bij de beoordeeling van het betrekkelijk begrootingsartikel de vraag alleen deze, of het daarbij uitgetrokken bedrag toereikend is om daaruit die betalingen te doen geschieden, waarop naar de wettelijk bestaande verordeningen behoort te worden gerekend. Is nu voor de hoofden der scholen de jaarwedde eenmaal vastgesteld op *f* 700, dan is dit cijfer, onverkort de noodzakelijke gevolgen eener wettig tot stand gebrachte verhooging, terecht door den gemeenteraad tot grondslag van raming ge-

nomen. Voor nog te benoemen onderwijzers, tot wier aanstelling de raad heeft besloten, doch omtrent wier jaarwedde tusschen den raad en Ged. Staten verschil bestaat, zoodat daaromtrent nog geenerlei regeling is tot stand gekomen, kan het daarvoor uitgetrokken bedrag niet reeds nu, ter gelegenheid van de vaststelling en goedkeuring der loopende begrooting, als onvoldoende worden afgekeurd. *K.B.* 12 *Sept.* 1881 no. 31; *Gemst.* 1595; *W.B.A.* 1704.

In gelijken zin wat het eerste gedeelte betreft, *K.B.* 3 *Juni* 1873; *Gemst.* 1154; *v.E.* IV 168, en *K.B.* 19 *Aug.* 1882; *R.v.S.* 1882, 136.

47. Luidens al. 5 van art. 26 heeft de gemeenteraad, onder goedkeuring van Ged. Staten, de bezoldiging der onderwijzers te regelen met inachtneming van het minimum bij al. 1 (en, indien daaraan gevolg ware gegeven, ook van dat bij al. 2) bepaald; maar Ged. Staten hebben bij het verleenen of onthouden van hunne goedkeuring niet alleen op het wettelijk minimum, maar in ieder geval ook op de belangen der gemeente en van het onderwijs te letten. *K.B.* 28 *April* 1881 no. 1; *Hubr.* II 261; *Gemst.* 1573; *W.B.A.* 1683; *v.E.* VIII 165; *Ht.* 206; zie ook *Ht.* 210 en 211. Idem *K.B.* 9 *Dec.* 1883 (*S. no.* 224); *K.B.* 5 *Febr.* 1884; *R.v.S.* 1884, 50; *v.E.* IX 185.

48. Het gaat niet aan, de jaarw. van de hoofden der scholen te regelen zonder daarbij acht te slaan op hare bevolking, op den omvang van de taak des onderwijzers en op de levenswijze in de plaats waar de school gevestigd is, en het is geheel onaannemelijk, de jaarwedden van al de hoofden der scholen eenvoudig gelijk te maken, omdat het onderwijs in al de scholen zich tot de vakken *a—k* van art. 2 der wet bepaalt. *K.B.* 6 *Nov.* 1887 no. 25; *Schoolversl.* 1887/8; *W.B.A.* 2026.

In gelijken zin *K.B.* 18 *Dec.* 1886; *R.v.S.* 1887, 1; *v.E.* XI 208.

49. Waarop bij regeling van onderwijzersjaarwedden behoort te worden gelet, kan o. a. blijken uit de volgende beslissingen.

Wat er waar moge zijn van het weinig aantrekkelijke, dat eene gemeente voor jonge onderwijzers zou hebben, het feit, dat zich voor eene bestaande vacature, jaarwedde *f* 550, 22 sollicitanten hebben aangemeld, toont aan dat dit bedrag niet te gering is om eene genoegzame keuze te waarborgen. *K.B.* 9 *Jan.* 1886 no. 14; *Schoolversl.* 1885/6. — Voor een onderwijzer aan een groote school in een aanzienlijk dorp moet *f* 400, al moge het somtijds niet onmogelijk zijn er een onderw. voor te bekomen, geacht worden te karig te zijn. *K.B.* 19 *Jan.* 1886 no. 8; *Ht.* 229; *Schoolversl.* 1885/6. — Zoodra eene gemeente niet kan gerekend worden te behooren tot die plaatsen, waar het wettelijk minimum der onderwijzersjaarwedden met het oog op de leefwijze en den prijs der levensbehoefden als onvoldoende moet worden beschouwd — omdat volgens mededeeling van B. en W.

aldaar tot lagen prijs behoorlijke gelegenheid tot het verkrijgen van kost en inwoning te vinden is — bestaat er geene reden om aan de bepaling der jaarwedde voor een onderwijzer op *f* 400 goedkeuring te onthouden. *K.B.* 14 Oct. 1886 no. 17; *Ht.* 229. — Verlaging voor het hoofd te Oost- en West-Souburg van *f* 850 tot 800 niet gewettigd, hoewel er elf sollicitanten voor *f* 800 waren. *K.B.* 27 Febr. 1887 no. 16; *Gemst.* 1850; *Versl. Zeeland* 1886; *Schoolversl.* 1886/7. — In aanmerking genomen de geringheid der bevolking en de eenvoudige levenswijz in de standplaats is *f* 700 voldoende voor het hoofd der school te Bath. *K.B.* 16 Oct. 1887 no. 19; *W.B.A.* 2017; *Wekker* 18/1888. — Voor eene school in een aanzienlijk dorp, met 1200 zielen, de hoofdplaats en den zetel van het bestuur der gemeente Hennaarderadeel, is, met het oog op den rang, dien deze standplaats inneemt, in verband met de levenswijze en het peil der levensbehoeften, *f* 750 voor het hoofd te laag. *K.B.* 3 Oct. 1887 no. 15; *Schoolversl.* 1887/8; *Ht.* 209.

50. Een verschil van *f* 100 tusschen de wedde van den eersten onderwijzer zonder en den onderwijzer met rang van hoofdonderw. verdient aanbeveling, omdat daarin voor den eerstbedoelden onderw. een spoorslag zal liggen om door voortgezette studie de akte van hoofdonderwijzer te verkrijgen. *K.B.* 27 Jan. 1886 no. 13; *Ht.* 214.

51. Eene rechterlijke uitspraak, waarbij eene gemeente veroordeeld is om aan den onderwijzer het volle bedrag uit te betalen, waarop zijne jaarwedde in verband met eene gesloten overeenkomst vroeger was bepaald, verhindert den raad niet, later het bedrag dier jaarwedde te wijzigen. *K.B.* 8 Nov. 1867; *Gemst.* 854; *W.B.A.* 980; *v.E.* II 193.

52. De bedenking omtrent de ontoereikendheid der gemeente-financiën is niet afdoende, zoodra het belang van het openbaar lager onderwijs de bezoldiging, zooals Ged. Staten die verlangen, noodig maakt. *K.B.* 7 Juni 1881 no. 15; *Hubr.* II 271.

In gelijken zin *K.B.* 12 Oct. 1875; *Gemst.* 1275; *v.E.* V 129; — *K.B.* 30 Dec. 1883 no. 24; *Ht.* 227.

53. Een raadsbesluit tot intrekking van een goedgekeurd raadsbesluit tot regeling eener wedde eischt goedkeuring. *G.S. Zeeland* 30 April 1886 no. 31.

54. Een raadsbesluit tot verleenen van vergoeding voor de eerste drie grondslagen der personeele belasting aan het hoofd der school eischt goedkeuring. *G.S. Zeeland* 9 Mei 1884 no. 38.

55. Het, bij wijze van proefneming, uitloven eener jaarwedde van minder bedrag dan noodig wordt geacht, zou niet bevorderlijk zijn aan de bedoeling van het onderwijs, daar in het bepalen eener redelijke bezoldiging hoofdzakelijk de waarborg ligt, dat bekwame per-

sonen naar de betrekking zullen dingen. *K.B.* 12 Oct. 1875; *Gemst.* 1275; *v.E.* V 129.

56. Tijdelijke verhooging, zelfs in den vorm eener gratificatie, behoeft goedkeuring van Ged. Staten. *K.B.* 17 Sept. 1868; *Gemst.* 898; *W.B.A.* 1018; *v.E.* II 500; — *K.B.* 16 Febr. 1869; *Gemst.* 922; *W.B.A.* 1041; *v.E.* III 254; *P.B. Zeeland* 3/1873.

57. Het staat Ged. Staten vrij, de door den raad vastgestelde jaarwedde eens onderwijzers slechts voor een bepaalden tijd goed te keuren. *G.S. Z.-Holl.* 1876; *Gemst.* 1384; *W.B.A.* 1484; *v.E.* VI 132.

58. Als de raad weigert te voldoen aan de uitnoodiging van Ged. Staten om de onderwijzersjaarwedden, vroeger door hen goedgekeurd, te verhoogen, dan zijn Ged. Staten bevoegd de eenmaal verleende goedkeuring in te trekken. *G.S. Z.-Holland* 23 Nov. 1875, bestreden in *Gemst.* 1270, doch verdedigd in *W.B.A.* 1391; zie *v.E.* V 129. Het beginsel, door Ged. Staten gehuldigd, is stilzwijgend aangenomen bij *K.B.* 18 Mei 1876; *Gemst.* 1219; *W.B.A.* 1408; *v.E.* V 227.

59. Een besluit van Ged. Staten, waarbij onderwijzersjaarwedden zijn goedgekeurd, kan eerst dan geacht worden met het algemeen belang strijdig en voor vernietiging vatbaar te zijn, als het blijkt dat de jaarwedden ongenoegzaam zijn om daarvoor de vereischte onderwijzers te bekomen, en die ongenoegzaamheid oorzaak wordt dat de school moet gesloten worden en het onderwijs stilstaan. *M.v.R.Z.* 3 Juni 1876; *W.B.A.* 1416; *v.E.* VI 132.

60. Verhooging der jaarwedden van onderwijzers aan eene gemeenschappelijke school kan alleen uitgaan van het gemeen overleg der betrokken gemeenteraden. Wanneer over zoodanige verhooging verschil bestaat tusschen de betrokken gemeentebesturen, kan de Koning geen uitspraak doen. *K.B.* 19 Febr. 1877; *Gemst.* 1327; *W.B.A.* 1456; *v.E.* VI 131.

61. De voorwaarde, bij eene regeling der onderwijzersjaarwedden gesteld, dat de onderwijzers, om in het genot eener toe te kennen verhooging van jaarwedde te komen, zich moeten verbinden geen verzoek om ontslag te zullen indienen dan tegen het einde van een jaarlijkschen cursus, uitgezonderd in het geval van benoeming tot hoofd eener school, verdient geen goedkeuring. *K.B.* 1876; *Gemst.* 1339; *v.E.* VI 130.

Vermindering jaarwedde.

62. Eene jaarlijksche toelage aan een onderwijzer toegekend boven zijne jaarwedde is in werkelijkheid eene verhooging dier jaarwedde, en de gemeenteraad is alzoo onbevoegd die te verminderen of in te trekken zonder goedkeuring van Ged. Staten. *K.B.* 8 Juni 1866; *Gemst.* 779; *W.B.A.* 889; *v.E.* II 193.

In gelijken zin betreffende eene gratificatie, aan onderwijzers toegestaan voor elk vol jaar verblijf. *K.B.* 20 Jan. 1888 no. 2; *Gemst.* 1898; *Wekker* 39/1888; *W.B.A.* 2030; *Schoolversl.* 1887/8; *v.E.* XI 209.

63. Een raadsbesluit, strekkende om als gevolg van de opheffing van schoolgeld, de uitkeering aan den onderwijzer van een zeker getal percenten van dat schoolgeld te doen ophouden zonder eenige vergoeding, staat gelijk met eene vermindering van jaarwedde. *K.B.* 13 Febr. 1865; *Gemst.* 710; *W.B.A.* 834; *Wekker* 19/1865; *v.E.* II 193.

64. Het vervallen van een of meer der niet-verplichte vakken kan, bij vertrek van het hoofd eener school, verlaging der jaarwedde rechtvaardigen. *K.B.* 19 Jan. 1882 no. 13; *Ht.* 224.

65. Vermindering der jaarwedden van onderwijzers is in 't algemeen niet wenschelijk, omdat tengevolge daarvan de onderwijzersnood zich zou kunnen herhalen juist tegen den tijd, dat de door de wet bepaalde evenredigheid tusschen het getal onderwijzers en de leerlingen zal moeten bestaan. Plaatselijke omstandigheden, in verband met de daling van de prijzen der eerste levensbehoeften, kunnen echter in sommige gevallen zoodanige niet aanzienlijke vermindering wettigen. *K.B.* 31 Dec. 1885 no. 24; *W.B.A.* 1919; *Wekker* 32/1886; *Schoolversl.* 1885/6; *v.E.* X 186; *Ht.* 228.

In gelijken zin *K.B.* 3 Oct. 1886 no. 19; *Ht.* 208.

66. Aan een raadsbesluit tot bepaling eener jaarwedde op *f* 500 en *f* 100 gratificatie na ieder vol jaar verblijf, doch alleen gedurende de eerste twee jaren, kan geen goedkeuring worden verleend. *K.B.* 31 Maart 1880; *Gemst.* 1502; *W.B.A.* 1621; *v.E.* VII 137.

67. Niet alleen brengt de billijkheid mede, dat de aan een onderwijzer toegekende wedde niet wordt verlaagd, maar het belang van het onderwijs eischt, dat de onderwijzer gevrijwaard blijve voor willekeurige verlaging zijner inkomsten. *G.S. Zeel.* 4 Sept. 1885 no. 25; *Verslag Zeel.* 1885; *Gemst.* 1775 en 1783; *W.B.A.* 1906, 1913, 1916; *v.E.* X 187.

Zie ook *G.S. Friesland* in 1888, *Gemst.* 1982.

68. Al moge vermindering van de jaarwedden van in betrekking zijnde onderwijzers niet in strijd zijn met art. 26 der wet op het l.o., zoo is eene daartoe strekkende regeling niet vatbaar voor goedkeuring, zoowel op grond van billijkheid tegenover de onderwijzers, als met het oog op de belangen van het onderwijs. *K.B.* 7 Mei 1886 no. 26; *W.B.A.* 1942; *Schoolversl.* 1885/6; *Wekker* 40/1886; *Ht.* 231.

In gelijken zin is beslist bij *K.B.* 4 Juli 1886 no. 12; *Schoolversl.* 1886/7; *R.v.S.* 1886, 539; *v.E.* X 261; — *K.B.* 14 Oct. 1886 no. 18, 18 Dec. 1886 no. 47, 28 Febr. 1887 no. 6 en 8 Maart 1887 no. 1, alle te vinden in *Schoolversl.* 1886/7; — *K.B.* 28 Juli 1886; *R.v.S.* 1886, 603; *v.E.* XI 208.

Intrekking gratificatie voor in functie zijnde onderwijzers kan niet worden goedgekeurd. *K.B.* 20 *Jan.* 1888 no. 2 (aant. 62 hierboven).

69. Goedk. onth. aan vermindering jaarwedde van *f* 900 tot *f* 800 plus eene onzekere toelage (namelijk opbrengst schoolgelden herhalingsond.), wier bedrag waarschijnlijk zou blijven beneden de som, waarmede de vastgestelde jaarwedde verminderd geworden is. *K.B.* 16 *Sept.* 1877 no. 17; *Gemst.* 1877; *Schoolversl.* 1887/8; *Ht.* 225.

Laatste lid.

70. Wanneer bij verschil over de jaarwedde het gemeentebestuur weigert de jaarwedde op het door Ged. Staten gewenscht bedrag te bepalen, en ook niet in beroep komt, kan art. 127 gem.-wet worden toegepast. *C.d.K. Zuid-Holl.* onder de werking der wet van 1857; *Gemst.* 1471.

Artikel 27.

Om als onderwijzer benoemd te kunnen worden, wordt het bezit vereischt

a. eener akte van bekwaamheid;
b. van een getuigschrift van zedelijk gedrag, afgegeven door den burgemeester der gemeente of de burgemeesters der gemeenten, waar hij, aan wien het wordt uitgereikt, in de twee laatste jaren gewoond heeft.

Bij weigering van een der burgemeesters kan het getuigschrift worden verleend door Onzen Commissaris in de provincie.

Met zoodanig getuigschrift wordt gelijkgesteld het getuigschrift van zedelijk gedrag, afgegeven door de bevoegde overheid buiten 's lands, onder welker gebied de bezitter in de twee laatste jaren heeft gewoond.

1. Aan het woord „bezit” mag niet die beperkte beteekenis worden gehecht, dat het overleggen van afschriften der onder *a* en *b* vermelde bescheiden wordt buitengesloten. *M.v.B.Z.* 26 *Jan.* 1884 no. 176, *afd. O;* *Ht.* 248.

2. Afschriften van akten zijn geldig, wanneer zij gemaakt zijn door den ambtenaar, voor wien de oorspronkelijke akte verleden is en die de minute in bewaring heeft. *T.C. en M.* 189.

3. De getuigschriften, bedoeld onder lett. *b.*, zijn vrijgesteld van de rechten van zegel en registratie bij *K.B.* 25 *Oct.* 1880 no. 21; zie o.a. *P.B. Zeeland* 93/1880. Zij moeten echter geregistreerd worden; *Ht.* 254. Anders *Ontv. reg. Apeldoorn* in 1889; *Gemst.* 1993.

4. Tot de bovenbedoelde getuigschriften behooren niet die voor het examen ter plaatsing aan eene der Rijkskweekscholen voor onderwijzers. *M.v.F.* 28 *Maart* 1863 no. 36.

5. In het getuigschrift of de getuigschriften, bedoeld onder art. 27 litt. *b*, kan geen gaping van tijd worden toegestaan. Zij behooren over de laatste twee jaren aan te sluiten. *M.v.B.Z.* 17 *Oct.* 1882 no. 4094, *afd. O; Ht.* 250.

De benoeming na overlegging van een getuigschrift, dat niet over de volle twee jaren loopt, maakt de benoeming onwettig. *K.B.* 6 *Jan.* 1884 (*S. no.* 5).

6. De Burg. is bevoegd, aan een onderwijzer, die tot 15 dagen celstraf is veroordeeld, welke straf door den Koning in *f* 200 boete is veranderd, op zijn verzoek een bewijs van goed gedrag af te geven, en kan dit — behoudens zijn ambtsplicht — doen, wanneer de omstandigheden, die tot de veroordeeling leidden, uit een zedelijk oogpunt grond tot versooning van het wanbedrijf geven. *M.v.B.Z.* 23 *Aug.* 1884 no. 2701, *afd. O; Ht.* 252.

Artikel 28.

De onderwijzers, aan de gemeentescholen verbonden, worden door den gemeenteraad benoemd.

De benoeming van den onderwijzer, aan het hoofd der school geplaatst, geschiedt uit eene voordracht van minstens drie bevoegden, opgemaakt door burgemeester en wethouders en den districts-schoolopziener.

Indien burgemeester en wethouders en de districts-schoolopziener niet tot overeenstemming kunnen geraken, gaat aan de benoeming een vergelijkend onderzoek naar de geschiktheid der candidaten vooraf.

Melden meer dan zes bevoegden zich voor het onderzoek aan, dan kunnen burgemeester en wethouders, in overeenstemming met den districts-schoolopziener, bepalen welke candidaten, mits niet minder dan zes, daaraan zullen worden onderworpen. Bij gemis aan overeenstemming omtrent de keuze der op te roepen personen, worden alle candidaten die zich hebben aangemeld tot het onderzoek toegelaten.

Ingeval de benoeming na voorafgaand vergelijkend onderzoek plaats heeft, wordt de voordracht, bestaande uit minstens drie bevoegden, door den districts-schoolopziener opgemaakt en door dezen met een schriftelijk, met redenen omkleed advies omtrent de voorgedragen candidaten aan den raad ingezonden.

Al wat verder het in dit artikel bedoeld onderzoek betreft, wordt door Ons bij algemeenen maatregel van bestuur geregeld.

In gemeenten waar meer dan eene school bestaat kan de onderwijzer, aan het hoofd der eene geplaatst, aan het hoofd der andere worden gesteld zonder voordracht, indien de gemeenteraad na overleg met den districts-schoolopziener hier toe besluit.

De benoeming van andere onderwijzers geschiedt uit eene voordracht van minstens drie bevoegden, opgemaakt door burgemeester en wethouders in overleg met den arrondissements-schoolopziener, na ingewonnen bericht van het hoofd der school, waaraan de benoeming geschieden moet. Het bericht van het hoofd der school en het schriftelijk, met redenen omkleed advies van den arrondissements-schoolopziener worden aan den raad overgelegd.

De onderwijzers, verbonden aan scholen, uitsluitend door het Rijk bekostigd, worden benoemd door Onzen Minister die met de uitvoering dezer wet belast is.

1. De Reg. in 1889 meende gehoor te moeten geven aan de talrijke klachten, opgegaan tegen de bestaande vergelijkende examens, en stelde daarom voor, die examens af te schaffen. De door haar niet verwachte bestrijding, die dit voorstel bij velen, en met name bij vele onderwijzers had gevonden, bracht er haar toe, bij het tweede ontwerp haar voorstel in zoover terug te nemen, dat het vergelijkend examen zou behouden blijven, indien B. en W. en de D.s.o. niet tot overeenstemming konden geraken omtrent de voordracht. (*Zie Verslag 1889, 21.*)

In de Tweede Kamer werden nog een paar wijzigingen aangebracht.

In alinea 2 vervielen de woorden „en hoogstens vijf” achter „drie”, en in al. 5 werden de woorden „bestaande uit minstens drie bevoegden” ingelascht, beide met de bedoeling om, bij een miniem gering verschil in de sollicitanten, aan den raad die vrijheid van beweging te gunnen, welke overeen te brengen is met de belangen van het onderwijs. (*Zie 2e K. 1889, 1489.*)

Voorts werd het „vergelijkend examen” vervangen door een „vergelijkend onderzoek.” De voorsteller van het daartoe strekkend amendement, doelende op de verkeerde richting, die meermalen de vergelijkende examens namen, doordien zij vaak als een soort van akte-examen werden beschouwd, zeide o. a.:

„Nu is het mogelijk dat de een of ander ons zal tegenwerpen:

maar examen en onderzoek zijn immers woorden van gelijke beteekenis. Daartegenover meen ik evenwel dat het ons vrijstaat er op te wijzen dat het woord „examen” door het gebruik langzamerhand eene vaste, meer beperkte beteekenis heeft gekregen dan het woord „onderzoek” heeft. Het woord „onderzoek” vertegenwoordigt een ruimer begrip, en dat is de reden — het is geen bloot purisme — waarom wij in plaats van „examen” liever wenschen te lezen: „onderzoek” met de daarbij gevoegde woorden.

„Dat vergelijkend onderzoek toch moet ten doel hebben, hetzij door samensprekingen met de candidaten, hetzij door hun de gelegenheid te geven tot het ontwikkelen van een deel van de leerstof, van een onderdeel van een of ander vak van onderwijs, hen die de voordracht moeten opmaken en daarna hen, die later uit die voordracht eene keuze moeten doen, zooveel mogelijk in staat te stellen zich een oordeel te vormen omtrent de geschiktheid van iederen candidaat voor de vacante betrekking.” *Zie 2e K. 1889, 1486.*

Doelende op hetgeen voorafgaat, leest men in de *M.v.B.* 1e *K. 1889*: „Die verklaring heeft de ondergeteekende aanvaard, met dit voorbehoud, dat de uitkomsten van het vergelijkend onderzoek, in tegenwoordigheid van B. en W., leden van den gemeenteraad en van de plaatsel. commissie van toezicht in te stellen, beslissend behooren te zijn en derhalve de schoolopziener niet gerechtigd zal zijn, zooals de voorsteller wenschelijk achtte (*zie 2e K. 1889, 1491 en 1492*), in rekening te brengen de resultaten van een onderzoek, door hem buiten genoemde autoriteiten om naar de geschiktheid der candidaten ingesteld.”

2. Indien B. en W. en de D.s.o. niet tot overeenstemming kunnen komen omtrent het getal der op de voordracht te plaatsen personen, is, naar het gevoelen van den ondergeteekende, het geval aanwezig, dat een vergelijkend onderzoek verplichtend wordt. *M.v.B.* 1e *K. 1889.*

3. Met het woord „bevoegden” is bedoeld, dat de voor te dragen personen in het bezit moeten zijn van de stukken, bij art. 27 gevorderd. Dit stelt de wet als eerste vereischte op den voorgrond, maar desniettemin blijft het cordeel of een „bevoegde” ook tevens geschikt is voor de opengevallen betrekking, aan B. en W., behoudens het gevorderd overleg en bericht. *Gemst. 1706; v.E. IX 188.*

4. Wanneer zich slechts 1 of 2 candidaten aanmelden, dan zal de natuurlijke rechtsregel gelden. Het is onmogelijk de menschen te dwingen om te solliciteeren. Men heeft diezelfde quaestie gehad bij de toepassing der wet op het m. o. Ook daar heeft men dikwijls minder namen op de aanbevelingslijst moeten stellen dan de wet voorschrijft, omdat men niet meer bevoegden had. *M.v.B.Z. 2e K. 1878, 1217.*

5. Verzoekschriften om tot onderwijzer te worden benoemd moeten op zegel geschreven zijn. *M.v.B.Z.* 7 Dec. 1880 *lett. O, afd. O; Hubr.* II 278; *P.B. Zeel.* 110/1880; *Ht.* 255.

6. Akten van aanstelling van onderwijzers zijn vrij van zegel krachtens art. 27, A no. 40, der wet van 3 October 1843 (S. no. 47), en vrij van de formaliteit der registratie krachtens art. 11 no. 1 der wet van 16 Juni 1832 (S. no. 29). Ook de afschriften of uittreksels zijn vrij; de afschriften of uittreksels echter van besluiten, waarbij aan onderwijzers, op hun verzoek, eervol ontslag wordt verleend, zijn niet bij de wet van zegelrecht vrijgesteld. *M.v.B.Z.* 1 en 19 Febr. 1881 *nis.* 327 en 483, *afd. O; Hubr.* II 280.

7. Eene voordracht, bij den raad ingediend, is, zoodra zij bij den raad is ingekomen, diens eigendom, en mag zonder zijne toestemming niet worden teruggenomen, al is ook een der voorgedragenen overleden of ten onrechte op de voordracht geplaatst. *Gemst.* 1951.

8. Het is niet cf. de bedoeling der wet, als de raad, alvorens tot de benoeming van een hoofdonderwijzer over te gaan, het gevoelen der schoolcommissie over de voordracht inwint. *Gemst.* 1445; *v.E.* VII 139.

9. De raad mag zich aan het doen eener keuze uit de hem door den D.s.o. voorgedragen onderwijzers niet onttrekken, door b.v. de vakken van onderwijs voor de school uit te breiden. *K.B.* 28 Sept. 1888 no. 11; *W.B.A.* 2065; *Schoolversl.* 1887/8.

10. Benoeming van een hoofd eener school buiten de voordracht is in strijd met de wet. *K.B.* 2 Maart 1888 (S. nrs. 28 en 29). — Idem van een onderwijzer. *K.B.* 25 Nov. 1888 (S. no. 163).

11. Benoeming voor een bepaalden tijd, zie aant. 13 ad art. 29.

12. Van iedere benoeming, schorsing of ontslag van hoofden van scholen moet mededeeling worden gedaan aan den Inspecteur en den D.s.o. *M.v.B.Z. bij toez. tabellen schoolstatistiek* 1882; *P.B. Zeel.* 133/1881.

13. Zevende lid. In plaats van de woorden „in overleg met” zijn de woorden „na overleg met” gesteld. Het ontmoet bezwaar daarvoor te lezen: „in overeenstemming met”. Het werd dan noodzakelijk, bij verschil van gevoelen tusschen het gemeentebestuur en den D.s.o., de beslissing aan eene hogere autoriteit te geven. Doch die autoriteit zou in den regel niet met voldoende kennis van zaken eene uitspraak kunnen doen. *M.v.B.* 1889, 21. Zie ook aant. 21 en 22.

14. De wet verbiedt den gemeenteraad niet, na overleg met den D.s.o., het hoofd eener school naar eene andere school in die gemeente te verplaatsen, ook dan wanneer die onderwijzer de overplaatsing verlangt noch goedkeurt. *M.v.B.* 1889, 44.

15. Art. 28, 7de lid, geeft geen bevoegdheid om te plaatsens: de directrice eener middelbare school voor meisjes aan het hoofd eener lagere school. Waar in deze wetsbepaling van „gemeentescholen”

wordt gewag gemaakt, worden uitsluitend lagere scholen bedoeld. *M.v.B.Z.* 8 April 1885 no. 971, *afd. O*; *Ht.* 284;

het hoofd eener bijzondere gesubsidiëerde school aan het hoofd eener openbare, al wordt de school door de gemeente overgenomen. *M.v.B.Z.* 3 Oct. 1881 no. 3612, *afd. O*; *Hubr.* IV 195—197; *Gemst.* 1607; *v.E.* VIII 167; *Ht.* 282;

het hoofd eener gemeenschappelijke school aan eene school in eene der gemeenten. *Ht.* 281.

16. Zoolang in de bezoldiging van den onderwijzer geene verandering wordt gebracht, en indien hij niet door den raad voor eene bepaalde school of voor een bepaald vak is benoemd, kan de onderwijzer worden overgeplaatst van de eene school naar de andere door het dagelijksch bestuur der gemeente. *M.v.B.Z.* 25 Juni 1861; *Gemst.* 510; *v.E.* II 202. — Echter niet zonder overleg met den hoofdonderw. en den schoolopziener. *M.v.B.Z.* 25 Febr. 1862; *Gemst.* 540 en 545; *W.B.A.* 663 en 667; *v.E.* II 202; *P.B. Zeeland* 30/1862.

Het in deze beslissingen gehuldigd beginsel geldt ook nog onder de wet van 1878. *Gemst.* 1833 en 1989.

Een onderwijzer mag niet op zijn verzoek naar eene andere school in dezelfde gemeente worden overgeplaatst. *G.S. Friesl. en M.v.B.Z.* in 1886; *Gemst.* 1833 en 1838; *W.B.A.* 1950, 1952 en 1957; *v.E.* XI 210; *Ht.* 283.

17. Art. 28 al. 8 is ook op onderwijzeressen in handwerken van toepassing. *K.B.* 16 Juni 1885 (*S. no.* 126).

18. Een vergel. examen voor onderwijzer is niet voorgeschreven, maar ook niet verboden. Het kan alleen plaats hebben als B. en W., de A.s.o. en het hoofd der school het daaromtrent eens zijn. Het bericht van het hoofd der school, dat den raad moet worden medege-deeld, moet natuurlijk in dat geval ook den uitslag van het examen vermelden. *T.C. en M.* 197.

19. B. en W. beginnen met het hoofd der school te hooren; heeft deze zijn bericht ingezonden, dan overleggen zij met den A.s.o., en zenden daarna de voordracht schriftelijk aan den raad, met overlegging van het bericht van het hoofd der school. *M.v.B.Z.* 6 Jan. 1881 no. 71, *afd. O*; *Hubr.* II 280; *Ht.* 285.

20. Indien werkelijk overleg heeft plaats gehad, en nochtans de meeningen van B. en W. en het schooltoezicht blijven verschillen, moet door den A.s.o. in de voordracht worden berust, aangezien genoemd college, na aan het voorschrift der wet voldaan te hebben, ten slotte zijne voordracht zelfstandig kan opmaken. *M.v.B.Z.* 14 Oct. 1881 no. 3637, *afd. O*; *Hubr.* IV 197; *v.E.* IX 187; *Ht.* 286; — *M.v.B.Z.* 26 Jan. 1886 no. 139, *afd. O*; *Verslag Drente* 1886; *Gemst.* 1871 en 1915; *W.B.A.* 1991; *Wekker* 69/1886; *v.E.* XI 211.

21. Het houden van overleg beteekent niet: met toestemming van den schoolopziener, maar beteekent toch meer dan het eenvoudig hooren van de eene partij door de andere; het eischt wederzijdsche raadpleging. *K.B.* 16 Juni 1870 (*S. no.* 94).

22. Het gevorderde overleg heeft geen plaats gehad, als de A.s.o. slechts in kennis is gesteld met de rekwesten en zijn gevoelens over de personen, maar niet zijn oordeel is ingewonnen over de voordracht, die men voornemens was te doen, en over de vraag, die zich voordeed, of er één of twee personen op de voordracht zouden worden geplaatst. *K.B.* 19 Dec. 1878 (*S. no.* 128).

Evenmin, als van drie personen, geplaatst op een in overleg met den A.s.o. opgemaakte voordracht, zich twee teruggetrokken hebben, en alleen de derde, zonder nader overleg, door B. en W. aan den raad is voorgedragen. *K.B.* 8 Juli 1881 (*S. no.* 126).

Verg. ook aant. 3 ad. art. 32.

23. De wet schrijft geen bepaalden vorm voor ten aanzien van het overleg met den A.s.o. omtrent de benoeming van een onderwijzer; dat overleg kan worden aangenomen, ook op andere gronden dan op een officieele briefwisseling.

Waar in de gemeenterekening voorkomt een post wegens belooning van een onderwijzer voor werkelijk verstrekte diensten, bestaat geen reden om die uitgaaf als eene onwettige niet in de rekening der gemeente toe te laten, al mocht ten aanzien van de door den onderwijzer over te leggen getuigschriften en het houden van overleg niet geheel ordelijk zijn gehandeld. *K.B.* 16 Mei 1886; *W.B.A.* 1945; *v.E.* XI 209.

24. Bij uitbreiding van den omvang van het onderwijs met een of meer der vakken, vermeld onder *l—t* van art. 2, mag het gemeentebestuur den onderwijzer niet verplichten, daarin onderwijs te geven, zonder hem daarvoor eene billijke belooning toe te kennen. Was het handteekenen reeds onder de leervakken opgenomen tijdens de benoeming van den onderwijzer, dan is deze verplicht in dat vak onderwijs te geven, ook al was het bezit der akte geen vereischte voor zijne benoeming. *Ht.* 258.

25. De benoeming van een onderwijzer, gedaan naar aanleiding van getuigschriften van goed gedrag, die formeel in orde waren en wier juistheid op dat oogenblik door niemand werd betwist, kan, al blijkt later dat die stukken slechts door een samenloop van omstandigheden konden zijn verkregen, omdat op het verleden van den onderwijzer valt af te dingen, niet ter vernietiging worden voorgedragen. *G.S. Zeeland* *blijkens verslag* 1884; *W.B.A.* 1922; *v.E.* X 187.

26. Is aan een raadsbesluit tot benoeming van een onderwijzer reeds uitvoering gegeven door kennisgeving aan den belanghebbende,

dan is een besluit tot intrekking van het besluit tot benoeming in strijd met de wet. *K.B.* 5 April 1888 (*S. no.* 70).

27. Aan een onderwijzer mag bij zijne aanstelling als voorwaarde worden gesteld, dat hij binnen een zeker getal jaren naar geen andere betrekking zal mogen dingen. *Gemst.* 334 en 773; *v.E.* II 205.

28. De raad is bevoegd bij instructie te bepalen, dat de onderwijzers in het vervolg moeten wonen in dat deel der gemeente, waar zij onderwijs geven. Hij kan voor de onderwijzers, evenals voor andere ambtenaren, instructiën vaststellen, ze wijzigen of ze door andere vervangen. Goedkeuring van Ged. Staten is daarop niet noodig. Deze kunnen echter bepalingen dier instructiën aan den Koning ter vernietiging voordragen. *Ht.* 289.

Artikel 29.

Ontslag aan onderwijzers, aan gemeentescholen verbonden, wordt door den gemeenteraad verleend

a. rechtstreeks overeenkomstig eigen verzoek, met ingang van den dag door den gemeenteraad te bepalen;

b. op voordracht van burgemeester en wethouders of van den districts-schoolopziener, indien het een onderwijzer betreft, aan het hoofd eener school geplaatst;

c. op voordragt van burgemeester en wethouders of van den arrondissement-schoolopziener, indien het een onderwijzer betreft, die niet aan het hoofd eener school is geplaatst.

In de twee laatste gevallen kan het ontslag *niet-eervol* worden verleend.

Door Gedeputeerde Staten kan worden verklaard, dat de niet eervol ontslagen onderwijzer de bevoegdheid tot het geven van onderwijs heeft verloren.

Aan onderwijzers, verbonden aan eene school, uitsluitend door het Rijk bekostigd, wordt, hetzij overeenkomstig eigen verzoek, hetzij ambtshalve, ontslag verleend door Onzen Minister, die met de uitvoering dezer wet belast is.

1. Zegel; zie aant. 6, 2de gedeelte, op art. 28.

2. Op eigen verzoek schijnt slechts eervol ontslag te kunnen worden verleend. Vraagt de onderwijzer zijn eervol ontslag en meent de gemeenteraad een niet-eervol te moeten verleen, zoo zal hij het verzoek moeten afwijzen en ambtshalve ontslaan. Een verzoek om eervol te beantwoorden met een niet-eervol ontslag, ware toch iets anders toestaan dan gevraagd werd. Daarom wordt niet van

op, maar van overeenkomstig eigen verzoek gesproken. *M.v.T.* 1878, 19.

3. Een raadsbesluit, waarbij eene onderwijzeres in vak *k* op voorstel van een raadslid wordt ontslagen, terwijl een door haar ingediend verzoek om eervol ontslag buiten beschikking wordt gehouden, is in strijd met de wet. *M.v.B.Z.* 30 Maart 1886 no. 936, *afd. O*; *Verlag Zeeland* 1886; *W.B.A.* 2032; *v.E.* XI 212.

4. De in 1878 vastgestelde redactie gaf aanleiding tot de opvatting dat een gemeenteraad, ook ten aanzien van het tijdstip waarop het ontslag zal ingaan, gehouden was aan den wensch van den verzoeker te voldoen. De in 1884 aangebrachte wijziging strekt om deze uitlegging, niet door de wet bedoeld en evenmin strookende met het belang van het onderwijs, voor het vervolg onmogelijk te maken. *M.v.T.* 1884 6.

Alleen het gemeentebestuur is, bij iedere aanvraag van ontslag, in staat te beoordeelen, welke termijn strookt met het belang der schoolgaande kinderen. *M.v.B.* 1884, 19.

5. Volgens litt. *a* van dit art. mag de raad „overeenkomstig het verzoek” het ontslag niet anders dan „eervol” verleenen. *M.v.B.Z.* in 1882; *W.B.A.* 1790. Anders *Gemeenteraad Roermond*. Zie *v.E.* IX 188.

Als een onderwijzer enkel ontslag heeft gevraagd, is de raad niet verplicht, er het „eervol” bij te voegen. *Gemst.* 1602.

6. Vertrekt een onderwijzer vóór den door den raad bepaalden dag, dan maakt hij zich aan plichtverzuim schuldig. Dit laatste geeft echter den raad geen bevoegdheid, hem zijn inkomen tot op den dag van vertrek te onthouden. Men heeft hier niet te doen met eene gewone burgerrechtelijke overeenkomst; de verhouding tusschen de gemeente en hare ambtenaren is van een anderen, van een publiekrechtelijken aard. Daarbij kan geene gerechtelijke ontbinding van het contract wegens wanpraestatie met schadevergoeding te pas komen. De ambtenaar moet worden uitbetaald tot op den dag, dat hij zijne betrekking verlaat; het is eene jaarwedde, volgens de wet op de begrooting uitgetrokken en aan de waarneming der functie verbonden. *v.E.* in *Wekker* 7/1869; *T.C. en M.* 199, 200.

7. De woorden „eigen verzoek” in art. 29*a* veronderstellen eene vrijwillige daad, die niet het gevolg is van de, uit eene voorafgestelde voorwaarde voortvloeiende, verplichting. De gemeentebesturen zijn niet bevoegd, deze wetsbepaling aan te vullen in dier voege, dat de onderwijzers in bepaald aangewezen gevallen van de hun verleende bevoegdheid al of niet gebruik moeten maken.

Mitsdien zijn in strijd met de wet de volgende bepalingen in plaatselijke verordeningen:

dat eene te benoemen onderwijzeres geacht wordt, bij het aangaan

16

van een huwelijk ontslag uit hare betrekking te nemen. *K.B. 24 Maart 1882 (S. no. 43)*;

dat onderwijzeressen, die in het huwelijk treden, verplicht zijn ontslag te vragen, uiterlijk op den dag, waarop haar huwelijk voltrokken wordt. *M.v.B.Z. 14 Juni 1887 no. 1668, afd. O, en K.B. 8 Oct. 1887 (S. no. 170)*; *Gemst. 1874 en 1882*; *W.B.A. 2002*; *v.E. XI 211*; *Ht. 294*;

dat, indien een onderwijzer en een onderwijzeres, beiden aan de school verbonden, liefdesbetrekkingen met elkander aanknoopen, zoodanig dat daarvan door feiten in of buiten de school blijkt, de jongst-benoemde verplicht is ontslag aan te vragen binnen twee maanden na aanschrijving van B. en W. *Ht. 294*.

8. In 1878 werd alleen aan den D.s.o. bevoegdheid verleend, eene voordracht tot ontslag van het hoofd der school te doen. De Reg. verdedigde dit o.a. door te zeggen, dat de klem van het rijkstoezicht lag in den invloed, dien de D.s.o. op de benoeming en het ontslag van het hoofd der school zou hebben. *M.v.B. 1878, 26*. Naar het oordeel der Reg. van 1889 bestond er evenwel geen reden, aan B. en W. het recht te ontzeggen, den onderwijzer, hoofd eener openbare school, die toch gemeente-ambtenaar is, voor ontslag voor te dragen. *M.v.T. 1889, 9*.

9. *Gemst. 1614 en T.C. en M. 204* waren van meening, dat alle besluiten tot ontslag, die niet overeenkomstig eigen verzoek verleend waren, de redenen van het ontslag moesten vermelden. Daarvoor bestaat nu nog te meer reden, nu die besluiten aan de goedkeuring van Ged. Staten zijn onderworpen. Zie art. 19f.

10. Art. 29c laat het ontslag van een onderwijzer zonder medewerking van het schooltoezicht toe. Geen termen tot vernietiging van een raadsbesluit, waarbij ontslag was verleend aan eene onderwijzeres, aangewezen bij loting uit eene door B. en W. gedane voordracht van drie personen. *M.v.B.Z. 26 Mei 1886 no. 1449, afd. O*; *Ht. 298*.

11. Een onderwijzer kan ter zake van onbetamelijke handelingen jegens zijne vrouwelijke leerlingen worden ontslagen, ook vóór dat de rechter uitspraak heeft gedaan. *G.S. Gron. 1 Maart 1878*; *Gemst. 1405*; *v.E. VII 138*.

12. Er zijn geen termen voor tusschenkomst der Regeering in zake een raadsbesluit tot het verleenen van ontslag aan het hoofd eener school, als de D.s.o. een eervol ontslag had voorgesteld. *M.v.B.Z. blijkens verslag Limburg 1888*; *W.B.A. 2118*.

13. De benoeming van een onderwijzer „tot wederopzeggens” is in strijd met de wet, die de wijze regelt waarop aan onderwijzers, indien daartoe termen bestaan, ontslag kan worden verleend. *M.v.B.Z. cf. G.S. Friesland in 1878*; *Gemst. 1453*; *v.E. VII 138*. Idem *Insp. l.o.*

in de 3e insp. *blijkens verslag Gron.* 1887; *W.B.A.* 2101. — Evenzoo benoeming voor een bepaalden tijd. *M.v.B.Z.* 25 Juli 1881 no. 2413, *afd. O*; *Hubr.* IV 184; *v.E.* VIII 167; *Ht.* 259; *Gemst.* 1563; *W.B.A.* 1685. In gelijken zin *K.B.* 17 Aug. 1886 (*S. no.* 128).

14. Het raadsbesluit, waarbij een hoofdonderwijzer wordt ontslagen met bepaling dat hij zijne woning en het schoollokaal moet ontruimen, is eene authentieke akte in den zin van art. 52 Wetb. Burg. Rechtsv. Dat besluit kan alzoo bij voorraad, niettegenstaande verzet of hooger beroep, worden ten uitvoer gelegd. *Hof Limburg* 13 Juli 1858; *W.v.h.R.* 2014; *Gemst.* 376. Anders *Gemst.* 443 en *W.B.A.* 564, die meenen dat artt. 179h en 180 gem.-wet moeten worden toegepast. *v.E.* II 200.

15. De raad mag den onderwijzer bij verordening of instructie niet met geldboete bedreigen. *G.S. Friesland* in 1871; *Gemst.* 1093; *v.E.* IV 163.

16. De raad kan vorderen, dat een onderwijzer zijne betrekking waarneme en dus in de school tegenwoordig zij gedurende de schooltijden bij de verordening bepaald. Wordt nu de onderwijzer in militairen dienst opgeroepen, dan is hij verplicht zijn ontslag te vragen, tenzij de raad hem verlof wil verleen. Indien hij zelf zijn ontslag niet vraagt, zal hij door den raad kunnen worden ontslagen. *G.S. Gron. in* 1880; *W.B.A.* 1728; *v.E.* VIII 243.

17. Een raadsbesluit, waarbij e e r v o l ontslag wordt verleend aan een onderwijzer, die zich, als beklaagd van valscheit in geschrifte, in preventieve gevangenschap bevindt, is niet in strijd met de wet of het algemeen belang. *M.v.B.Z.* 26 Aug. 1880 *lett. H, afd. O*; *Hubr.* IV 157—160.

18. Strijd met de wet is niet aanwezig wanneer eene gehuwde onderwijzeres wordt ontslagen op grond dat zij in staat van zwangerschap verkeert. *Gemst.* 1763; *v.E.* X 188.

19. Al moge de strafrechter een onderwijzer wegens hem ten laste gelegde onzedelijke handelingen buiten vervolging hebben gesteld, zoo volgt daaruit nog in geen. deele dat Ged. Staten daardoor onbevoegd zouden zijn geworden, het voorlaatste lid van dit art. toe te passen, wanneer naar hunne overtuiging voldoende van de waarheid der onzedelijke handelingen is gebleken. *K.B.* 10 Jan. 1864; *Gemst.* 668; *W.B.A.* 790; *Wekker* 34/1864; *v.E.* II 198. Verg. hierbij aant. 2 ad art. 10.

20. Bij toepassing van art. 29 al. 3 en 53 wet l.o. moeten Ged. Staten de genomen besluiten in afschrift aan den *M.v.B.Z.* mededeelen. *M.v.B.Z.* 14 Sept. 1886 no. 2810, *afd. O*; *Ht.* 308.

21. Het behoeft niet opzettelijk te worden uitgedrukt, dat het ontslag aan onderwijzers van rijksscholen, evenals dit met rijksambtenaren in het algemeen het geval is, ook niet-eervol kan worden verleend. *M.v.B.* 1878, 26.

Artikel 30.

Een onderwijzer, aan eene gemeenteschool verbonden, kan op voorstel van den arrondissements-schoolopziener voor hoogstens eene maand door burgemeester en wethouders worden geschorst. Zij geven hiervan onmiddellijk kennis aan den gemeenteraad en aan den districts-schoolopziener met opgave van de redenen der schorsing.

De schorsing geschiedt zonder stilstand van jaarwedde.

Zij kan binnen den tijd, waarvoor zij is uitgesproken, door den gemeenteraad worden opgeheven.

1. Schorsing als zelfstandige straf verdient afkeuring. Die maatregel komt alleen te pas als maatregel van orde ingeval van gebiedende noodzakelijkheid. Daarom wordt de schorsing afhankelijk gemaakt van het voorstel van den A.s.o, en geschiedt zij altoos zonder stilstand van jaarwedde. *M.v.B.* 1878, 26.

2. Zoowel bij schorsing als bij ontslag valt het wenschelijke op te merken, dat de onderwijzer worde gehoord of althans opgeroepen om zich te verantwoorden, vóór tot schorsing of ontslag worde besloten. Men mag het er voor houden, dat dit algemeen bekende beginsel dan ook wel nooit opzettelijk buiten toepassing zal worden gelaten, wanneer deze toepassing eenigszins mogelijk is. *Insp. l. o. in* 1862; *T.C. en M.* 206.

Artikel 31.

Behalve op de wijze, in de twee voorgaande artikelen bepaald, kan de schorsing of het ontslag, doch in het laatste geval slechts niet-eervol, op voordragt van den districts-schoolopziener door Gedeputeerde Staten worden uitgesproken.

Op dergelijk ontslag is het voorlaatste lid van art. 29 toepasselijk.

Het door Ged. Staten uit te spreken ontslag moet altijd niet-eervol zijn. „Waar de gemeenteraad het ontslag niet wil uitspreken, moeten Ged. Staten het niet doen, dan waar het een onwaardige geldt. Voor alle gevallen hunne tusschenkomst in te roepen, ware hen geheel in de plaats van het gemeentebestuur stellen.” *M.v.B.* 1878, 27.

Artikel 32.

In de tijdelijke waarneming der door schorsing, ontslag of ontstentenis aan eene gemeenteschool opgevallen plaats

wordt door burgemeester en wethouders in overleg met den arrondissements-schoolopziener voorzien.

Indien in de vervulling, waar het betreft het hoofd der school, niet door den gemeenteraad is voorzien binnen zes maanden nadat de plaats is opengevallen, geschiedt zulks door Gedeputeerde Staten na voorafgaand vergelijkend onderzoek naar de geschiktheid der candidaten.

In geval van tijdelijke verhindering kan, op gelijke wijze als in het eerste lid van dit artikel is bepaald, in de waarneming worden voorzien.

De schorsing van onderwijzers, verbonden aan scholen, uitsluitend van Rijkswegen bekostigd, en de voorziening in de tijdelijke waarneming aan dergelijke scholen geschieden door Onzen Minister, met de uitvoering dezer wet belast.

1. De gemeenteraad is onbevoegd, dit voorschrift tot andere gevallen uit te breiden, in casu door te bepalen, dat eene onderwijzeres in de handwerken slechts voor één jaar zal worden benoemd. *K.B.* 17 Aug. 1886 (*S. no.* 128).

2. Ofschoon dit art. het voorzien in de tijdelijke waarneming aan B. en W. opdraagt, zoo is daardoor aan den raad niet de bevoegdheid ontnomen om een vasten plaatsvervanger aan te stellen. *W.B.A.* 1883; *v.E.* X 188.

3. Enkele kennisgeving van B. en W. aan den A.s.o., dat de tijdelijke waarneming is opgedragen, kan niet als het bij de wet geboden overleg worden aangemerkt. *K.B.* 8 Aug. 1888 (*S. no.* 130).

4. De raad is niet bevoegd, den tijdelijken waarnemer van de waarneming te ontheffen. *M.v.B.Z.* in 1876; *W.B.A.* 1495; *v.E.* VI 133.

5. Art. 32 houdt geene bijzondere bepalingen in omtrent het ontslag, aan een waarnemend onderwijzer op eigen verzoek te verleenen. Bijgevolg moet hier de algemeene regel van art. 29a gelden. Zulk een onderwijzer is ook niet minder „aan de school verbonden” dan een definitief aangestelde. Het ontslag moet alzoo aan den gemeenteraad worden gevraagd, die dan echter den dag, waarop het zal ingaan, te bepalen heeft.

Wil een onderwijzer, die, na drie weken krachtens art. 32 werkzaam geweest te zijn, definitief aan eene andere school benoemd en daarheen reeds vertrokken is, den raad alsnog eervol ontslag verzoeken, het staat hem vrij, maar evenzeer den raad om het te weigeren, want deze kan er niet toe verplicht worden, en er is geen autoriteit, die in zoodanig geval buiten den raad om ontslag kan verleenen.

De vergoeding voor de tijdelijke diensten had door den raad moeten zijn vastgesteld, omdat de waarnemende onderwijzer plaatselijk ambtenaar is (zie *M.v.B.Z.* 10 Oct. 1887 no. 2996, afd. O; aant. 13 hieronder). Is dit in casu geschied of bepaalt de raad alsnog op verzoek van den onderwijzer het bedrag der vergoeding voor de drie weken, gedurende welke hij tijdelijk werkzaam is geweest, dan behooren B. en W. hem een mandaat te verstrekken tot uitbetaling uit den post der begrooting voor de jaarwedden van de plaatselijke ambtenaren (art. 205a gemeente-wet). Weigeren zij dit, dan kan het op verzoek van den belanghebbende door Ged. Staten geschieden (art. 225). *v.E. in Wekker* 43/1889.

6. Art. 30 der pensioenwet verzet zich niet tegen het gelijktijdig genot van het volle pensioen als onderwijzer met eene belooning verbonden aan de tijdelijke waarneming der betrekking van hoofd eener openbare lagere school. *M.v.Fin.* 9 Nov. 1883 no. 81, *afd. Gen. Thes.*; *M.v.B.Z.* 16 Nov. 1883 no. 4143, *afd. O*; *Ht.* 314.

7. Maken B. en W. van art. 32 al. 3 gebruik, dan mag de raad de daartoe noodige gelden niet weigeren. *Gemst.* 1951.

8. Ook aan den onderwijzer, die de akte van hoofdonderwijzer bezit en daarvoor reeds verhooging van jaarwedde geniet, behoort eene buitengewone belooning te worden toegekend, indien hij optreedt als tijdelijk waarnemer der betrekking van hoofd der school, aan welke hij verbonden is. *B. en W. eener gemeente blijkens Ht.* 315.

9. Het is wenschelijk, dat door elk gemeentebestuur regelen worden gesteld, hoe ten aanzien der belooning van de tijdelijke waarneming gehandeld zal worden in geval van schorsing, ongesteldheid of ontstentenis van de onderwijzers. Deze aangelegenheid behoort tot de gemeentelijke ambtspolitie, bij plaatselijke verordening te regelen. *M.v.B.Z.* 18 Aug. 1862 no. 242, 5e *afd.*; *P.B. Zeeland* 97/1862; *T.C. en M.* 208.

10. De bepaling dat de kosten der tijdelijke waarneming van een onderwijzer, die wegens ziekte vervangen wordt, voor een deel te zijnen laste komen, is niet overeenkomstig de billijkheid, omdat de ijverige onderwijzer, die, onafhankelijk van zijn wil, tijdelijk belet wordt zijne betrekking waar te nemen, daardoor zwaar zou kunnen getroffen worden, juist op het oogenblik dat zijne behoeften grooter zijn dan gewoonlijk, tegen welk bezwaar de last, dien eene tijdelijke vervanging voor de gemeentekas zou kunnen hebben, niet opweegt. *K.B.* 30 *Maart* 1866; *Gemst.* 774; *W.B.A.* 893; *v.E.* II 200; *T.C. en M.* 209.

11. De jaarwedde van een onderwijzer mag niet worden ingehouden over den tijd, dat hij ziek is geweest. *K.B.* 26 *Febr.* 1876 (*S. no.* 45).

12. Wenscht een onderwijzer boyen de vastgestelde vacantiën een

verlof, niet voor ziekte, van zóó langen duur, dat zijne vervanging gedurende dien tijd noodig wordt geacht, dan is het billijk, dat hij zelf in de kosten der waarneming van zijne betrekking voorzie. In alle andere gevallen draagt de gemeente de kosten der tijdelijke waarneming. *Gemst.* 1870; *Ht.* 311.

13. B. en W. zijn niet bevoegd, de belooning voor den tijdelijken waarnemer vast te stellen. *Gemst.* 1870.

De raad moet krachtens art. 136 der gemeentewet de belooning vaststellen. *M.v.B.Z.* 10 Oct. 1887 no. 2996, *afd. O.*; *Ht.* 310.

Hij is daarbij niet gebonden aan het minimum van art. 26. *G.S. Z.-Holland* in 1887; *Gemst.* 1945.

De toekenning dier belooning is niet aan de goedkeuring van Ged. Staten onderworpen. *G.S. Gron.* *blijkens verslag* 1886; *W.B.A.* 2043; — *G.S. Utrecht* 10 Febr. 1887; *W.B.A.* 2094; — *M.v.B.Z.* in 1887; *W.B.A.* 1995; *Gemst.* 1875; *v.E.* XI 206.

14. Hij die tijdelijk de betrekking van hoofd der school waarneemt, heeft geen aanspraak op vrije woning of vergoeding voor huishuur. *Gemst.* 1735 en *W.B.A.* 1854 *cf. Raad Edam Dec.* 1884; *v.E.* X 186. Zie ook *Ht.* 313.

15. De persoon, die als hoofd der school, zij het slechts tijdelijk, optreedt, heeft aanspraak op eene jaarwedde als zoodanig, dus ook op vrije woning of vergoeding voor het gemis daarvan. Oordeelt de raad de jaarwedde, aan de betrekking verbonden, voor den waarnemer te hoog, zoo kan hij een besluit nemen tot vermindering der jaarwedde, met bepaling, dat dit besluit buiten werking treedt, zoodra de volgens artt. 27 en 28 wet I. o. benoemde onderwijzer zijn taak als hoofd der school aanvaardt. Daar ook de tijdelijke waarnemer optreedt als hoofd der school, mag echter ook zijne jaarwedde niet minder bedragen dan f 700, terwijl hij vrije woning of vergoeding voor het gemis daarvan behoort te genieten. *G.S. Zeeland* 25 Nov. 1887 no. 38; *Gemst.* 1889 en 1972; *W.B.A.* 2090; *v.E.* XI 206; *Verslag Zeel.* 1887. — *Idem H. J. G. H.* in *Gemst.* 1870. Zie ook *Gemst.* 1879.

16. Art. 32, 2e lid, kan door Ged. Staten ook worden toegepast, als de raad wel eene benoeming heeft gedaan, maar deze door den Koning is vernietigd. Wanneer eene voordracht is ingediend, is de raad niet bevoegd, de vakken van onderwijs uittebreiden, met het doel de voordracht ter zijde te leggen en zich te onttrekken aan de verplichting tot benoeming. *K.B.* 28 Sept. 1888 no. 11; *W.B.A.* 2065; *Schoolversl.* 1887/8.

17. Art. 32, 2e lid, is o. a. toegepast door *G.S. Zeeland* in 1883; *Verslag Zeeland* 1883; *Schoolversl.* 1883/4; door *G.S. Gelderland* in 1888; *W.B.A.* 2033; *Gemst.* 1914.

18. Verlof aan de onderwijzers, zie aant. ad art. 70.

Artikel 32bis.

Wanneer in eene gemeenteschool jongelieden in het bezit der akte, bedoeld in art. 56, onder *a*, op den voet van art. 8 als kweekelingen zijn toegelaten, zijn deze bij schorsing, ontslag, ontstentenis of tijdelijke verhindering van eenen onderwijzer in die school, op aanwijzing van het hoofd, bevoegd en verplicht tot de waarneming der opengevallen plaats, hangende het overleg in het eerste lid van art. 32 voorgeschreven.

Zoo min als het recht, in art. 32 aan het gemeentebestuur toegekend, wordt verkort, wordt het beginsel, in art. 8 neergelegd, omvergoeden. De persoon toch, door het hoofd der school krachtens de aan dat hoofd verleende bevoegdheid aangewezen tot waarneming der opengevallen plaats, is gedurende den tijd dier waarneming geen kweekeling doch onderwijzer, evenals hij dit zijn zal, indien eene tijdelijke opdracht, door B. en W. gedaan, mocht volgen. *M.v.B.* 1e K. 1889.

Artikel 33.

Het schoolonderwijs wordt onder het aanleeren van gepaste en nuttige kundigheden dienstbaar gemaakt aan de ontwikkeling van de verstandelijke vermogens der kinderen en aan hunne opleiding tot alle Christelijke en maatschappelijke deugden.

De onderwijzer onthoudt zich van iets te leeren, te doen of toe te laten wat strijdig is met den eerbied verschuldigd aan de godsdienstige begrippen van andersdenkenden.

De onderwijzer, die zich in dit opzicht aan pligtverzuim schuldig maakt, kan door Ons voor hoogstens een jaar en bij herhaling der overtreding voor onbepaalden tijd in zijne bevoegdheid tot het geven van onderwijs aan eene openbare school geschorst worden.

Het geven van godsdienstonderwijs blijft aan de godsdienstleeraren overgelaten.

1. De ondergeteekende wanhoopt aan het vinden eener betere formule dan de geijkte: opleiding tot alle Christelijke en maatschappelijke deugden. Met de neutraliteit der school tegenover de geloofsverschillen der kerkelijke secten strijdt het niet, dat het onderwijs, de omgang tusschen onderwijzer en jeugd, van den zuurdeesem der ethiek doortrokken zij. Christelijke en maatschappelijke deugden staan tot elkander in soortgelijk verband als goede zeden en openbare orde in rechten. De volkeren, die de Christelijke jaartelling gebruiken, kennen, wat de plichten jegens den naaste betreft, geen andere zede-

leer dan die, welke eerst, sedert het groote feit, waaraan die jaartelling herinnert, 's menschen hart verlicht en gevormd heeft en waarop dus de wereldgeschiedenis — niet het goedvinden van den Nederlandschen wetgever — den stempel Christelijk heeft gedrukt. Doch de Christelijke zedeleer houdt zich meer met de plichten jegens den evenmensch dan met die jegens het vaderland bezig en de opleiding, door de nationale school te schenken, strekt tevens om vrije burgers te kweeken en aan het opkomend geslacht levendig besef der plichten jegens de maatschappij in te boezemen. De woorden Christelijk en maatschappelijk omvatten het gansche gebied der zedelijke opvoeding, voor zoover deze in de openbare school thuis behoort. Komen zij, die deugden verwarren met geloofswaarheden, tegen de uitdrukkingen der wet in verzet, — geen tekst is tegen misverstand veilig. *M.v.B.* 1878, 27.

2. Tot de maatschappelijke deugden, welke aankweeking dit art. voorschrijft, behooren orde en ingetogenheid, in één woord fatsoenlijkheid, niet alleen gedurende den schooltijd en binnen de schoolmuren, maar altijd en overal. *D.s.o. Breda* 1882; *Verslag* 1882; *v.E.* IX 189.

3. Het woord „andersdenkenden” is steeds opgevat in den ruimen zin. Men mag geen ideeën verkondigen, strijdig met de begrippen van hen, die op de school konden tegenwoordig zijn. *M.v.B.Z.* 2e *K.* 3 *Mei* 1881; *Gemst.* 1545; *v.E.* VIII 169. De school moet zoodanig zijn ingericht en gehouden worden, dat er elk oogenblik kinderen van andere gezindten ter school kunnen komen. *T.C. en M.* 213. (Verg. ook *W.B.A.* 1380; *v.E.* V 127: „Het lezen van den bijbel op de openbare school is, ook wanneer die enkel door Protestantsche kinderen wordt bezocht, ongeoorloofd.”)

In 1889 stelde de heer Van Houten voor, het 2e lid van art. 33 aldus te lezen: „Het onderwijs wordt gegeven met inachtneming van den eerbied aan de godsdienstige begrippen van andersdenkenden verschuldigd. De onderwijzer onthoudt zich van iets te doen of toe te laten wat met dien eerbied strijdig is.” Tot toelichting daarvan zeide de voorsteller o.a.:

„Art. 33 moet zoodanig worden geredigeerd dat geen andere interpretatie mogelijk zij. De onderwijzer moet de feiten mededeelen, maar mag niet uit die feiten voortredeneerende, iets leeren wat de godsdienstige begrippen van andersdenkenden zoude krenken. Behoudt men de tegenwoordige redactie, dan blijft het onduidelijk of men ook de feiten zelve niet mag leeren en mededeelen, en deze onduidelijkheid wordt opgeheven bij de aanneming van mijn voorstel.”

De heer Schaepman, over het amendement sprekende, zeide o.a.:

„Wat de heer Van Houten eigenlijk wenscht en bedoelt, kan toch geschieden. Men kan uit geen enkele geschiedenis ter wereld feiten doen wegvallen. De gewone, naakte mededeeling van zulke feiten staat aan ieder onderwijzer vrij. Indien de onderwijzer der openbare lagere school aan de leerlingen zou willen verhalen welke de stelsels zijn van Ptolemæus of Copernicus, van Darwin, Haeckel, Vogt of Moleschott, dan staat hem dit volkomen vrij, maar hij mag er niet bijvoegen dat die stelsels de absolute waarheid behelzen, want daardoor zou de neutraliteit zijn geschonden.”

De *M.v.B.Z.* vereenigde zich met deze meening van den heer Schaepman: „De heer Van Houten moge er prijs op stellen dat er niet alleen feiten worden medegedeeld op de openbare school, maar ook het trekken van conclusiën daaruit aan de onderwijzers zal worden overgelaten; ik geloof werkelijk dat, wanneer men nagaat waarvoor onze openbare school moet dienen, zooals te recht is in het licht gesteld door den heer Schaepman, wel het mededeelen van geschiedkundige feiten niet verboden is, maar het negeeren dier feiten of het trekken van conclusiën daaruit, die de godsdienstige begrippen van anderen zou kunnen krenken.”

De heer Royaards van den Ham vond in het amendement aanleiding om o.a. op te merken: „Het is mijne meening, dat het voor het openbaar onderwijs en de natie in het algemeen van groot belang is, dat de Reg. bij de toepassing van dit artikel niet aan het doctrinaire denkbeeld van absolute neutraliteit vasthoude, maar alleen de relatieve neutraliteit verzekere, de neutraliteit van het onderwijs met het oog op de schoolgaande kinderen. . . . Ook de openbare school kan zich niet geheel onttrekken — de Reg. zelve erkent het — aan den invloed van hare omgeving, evenmin als de onderwijzer aan dien van zijne eigene overtuiging. Indien maar de onderwijzer zorg draagt dat zijn onderwijs geen schade toebrengt aan de godsdienstige begrippen van de schoolgaande kinderen of hunne ouders, dan worde door de Reg. niet aangedrongen op absolute neutraliteit, die eerbiediging eischt van alle mogelijke begrippen, ook van die welke door niemand op of in de omgeving der school worden gedeeld.”

De heer Van Houten verklaarde zich tevreden met de meening dat, wanneer men op de openbare school de feiten zuiver, kortweg mededeelt, men dan niet alleen het zonnestelsel van Copernicus, maar zelfs de scheppingsleer van Hæckel en Darwin mag mededeelen, mits het mededeelen van zulk een stelsel niet geschiedt als eene absolute waarheid. Voorts achtte hij met hen, die zijn amendement bestreden, dit onnoodig, „omdat het geen verandering zal brengen in den bestaanden toestand, die zich inderdaad reeds heeft gemodelleerd overeenkomstig de formule, welke (hij) wenschte in de wet te schrijven.”

En nu de discussie, naar het hem voorkwam, een richtsnoer voor de interpretatie in de toekomst zou opleveren, en dit den onderwijzer voldoende zou beveligen, indien hij zich te goeder trouw houdt aan zijne leerstof, beschouwde hij zijn amendement als overbodig en trok hij het in. Zie 2e K. 1889, 1494—1500.

4. De onthouding, den onderwijzer bevolen, waarborgt de eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen, door de Grondwet voorgeschreven. Het gebod geldt dus in de school, niet daarbuiten.

Op andere openbare plaatsen vertoont zich de bijzondere persoon, niet de onderwijzer. Plichtverzuim slaat alleen op handelingen, die de onderwijzer pleegt in de uitoefening zijner openbare functiën. *M.v.B.* 1878, 27.

In gelijken zin *Gemst.* 851; *W.B.A.* 971; *v.E.* II 207. Art. 36 beperkt de vrijheid buiten de school. *Gemst.* 1377; *v.E.* VI 135.

5. Wangedrag buiten de school kan tot ontslag leiden, maar de straf in dit artikel bedoeld kan alleen worden opgelegd wegens daden in de school gepleegd. *M.v.B.Z.* 2e K. 29 Mei 1884; *Hand.* 1883/4, 1457.

6. De onderwijzer eener openbare school mag buiten de schooluren onderwijs in den godsdienst geven, mits met inachtneming van art. 36. *K.B.* 12 Dec. 1876 (*S. no.* 239).

Schorsing van een onderwijzer, die gedurende de schooluren onderwijs gaf volgens de leer der R.K. Kerk. *Wekker* 73/1883; *Ht.* 322.

7. Door mede-redacteur of mede-corrector of medewerker van een blad te zijn, aangenomen zelfs dat dit blad zich regelmatig schuldig maakt aan de verguizing van den clerus en den godsdienst der overgrootte meerderheid van de bevolking, handelt een onderwijzer nog niet in strijd met art. 23 (oud, nieuw 33) der wet op het l.o., hetwelk een voorschrift behelst omtrent datgene, waarvan de onderwijzer zich in de school moet onthouden. *K.B.* 6 Aug. 1878 (*S. no.* 106).

8. Geestelijke broeders, gekleed in het gewaad hunner orde, in eene o. l. school onderwijs gevende, kunnen niet geacht worden zich te onthouden van iets te leeren, te doen of toe te laten wat strijdig is met den eerbied verschuldigd aan de godsdienstige begrippen van andersdenkenden. *K.B.* 23 April 1861 (*S. no.* 24).

Ditzelfde is uit den aard der zaak ook op geestelijke zusters van toepassing. Wanneer de bedoelde personen het gewaad hunner orde afleggen en zij de bevoegdheid tot het geven van l.o. bezitten, is er geen bezwaar hen bij op l. scholen onderwijs te laten geven. De wet heeft hen niet uitgesloten. *M.v.B.Z.* 20 April en 2 Aug. 1881 *nrs.* 1240 en 2750, *afd. O*; *Hubr.* III 4; *Gemst.* 1559; *Wekker* 64/1881; *v.E.* VIII 169; *Ht.* 323.

9. Het als „misbruiken” of als „verderfelijke aflaathandel” voorstellen van instellingen der R.K. kerk is strijdig met den eerbied, verschuldigd aan de godsdienstige begrippen der Roomsch-Katholieken. *K.B.* 10 April 1883 no. 10; *Wekker* 35/1883; *Gemst.* 1649; *W.B.A.* 1769; *v.E.* IX 189.

Bij dit besluit is zonder voldoende grond de straf van schorsing opgelegd. *Best.* 2e K. 4 April 1884; *Hand.* 1277. Zie ook *Ht.* 335.

10. Het hoofd der school handelt niet in strijd met art. 33 der wet, wanneer hij buiten tegenwoordigheid der leerlingen veranderingen in schoolversjes aanbrengt (in casu zijn Schepper verandert in het zonlicht, en derg.), indien die wijzigingen op zich zelve niets bevatten, wat strijdt met den eerbied, verschuldigd aan de godsdienstige begrippen van andersdenkenden. *M.v.B.Z.* 29 Jan. 1886 no. 69, *afd. O*; *Ht.* 326.

11. De aanbeveling in eene instructie, dat het hoofd der school bij den aanvang en het einde der schoolweek een stichtelijk woord spreke, is niet in strijd met de wet. *M.v.B.Z.* 6 Maart 1882 no. 681, *afd. O*; *Hubr.* IV 239—244; *Ht.* 320.

12. De bepaling, dat het openen en sluiten van de schooltijden moet geschieden met een kort en gepast gebed of gezang, op eerbiedige wijze ingericht, is niet in strijd met de wet. Door het bidden op zich zelf toch wordt niet in strijd met art. 33 al. 2 gehandeld; dit art. wordt eerst dan geschonden, wanneer de bewoordingen van het gebed den eerbied voor de godsdienstige begrippen van andersdenkenden krenken. Een „gepast gezang” is zeker niet in strijd met de wet, welke het zingen onder de vakken van het lager onderwijs opneemt. *M.v.B.Z.* 9 Jan. 1884 no. 4581, *afd. O*; *Verslag Z.-Holl.* 1884; *W.B.A.* 1931; *v.E.* X 189; *Ht.* 321. — In gelijken zin *Gemst.* 1310; *v.E.* VI 135.

In anderen zin was beslist *M.v.B.Z.* 24 Juni 1881 no. 2185, *afd. O*, cf. *G.S. Z.-Holl*; *Hubr.* III 5; *W.B.A.* 1730; *v.E.* VIII 243.

13. In het 3e lid is niet sprake van eene schorsing, bij welke opheffing de geschorste zijne functiën hervat, maar van het ontnemen der bevoegdheid, om onderwijs aan eene openbare school te geven, in het algemeen. Dit reikt verder zelfs dan ontslag. *M.v.B.* 1878, 27.

De schorsing, in art. 30 bedoeld, is schorsing in de betrekking en deze betreft de bevoegdheid tot het geven van onderwijs; gedurende haren duur vervalt dus de bevoegdheid om onderwijs te geven, terwijl integendeel bij de schorsing in de betrekking die bevoegdheid behouden blijft. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1237.

In 1884 stelde de Reg. voor, aan het derde lid eene bepaling toe te voegen van dezen inhoud: „Met tijdelijke schorsing gaat gepaard eene schorsing in de betrekking van gelijken duur zonder of met

geheelen of gedeeltelijken stilstand van jaarwedde. De schorsing voor onbepaalden tijd brengt van rechtswege ontslag uit de betrekking mede." De vraag toch was gerezen: „Wanneer het een gemis van bevoegdheid is, wat moet er dan met de jaarwedde gebeuren? Gaat die verloren? En de Ministers, die de wet hebben toegepast, zijn van oordeel geweest dat dit niet het geval was, want dat het dan in de wet had moeten staan en dat eene bepaling van poenalen aard niet dan beperkend moet worden uitgelegd. Wanneer in de wet staat, dat iemand in zijne bevoegdheid om onderwijs te geven wordt geschorst en hij eerst geheel onbekwaam wordt ingeval die schorsing bij herhaling is opgelegd (zoodat dan het ontslag moet volgen), dan volgt daaruit dat de eerste schorsing geen aanleiding zou geven tot ontzetting uit het ambt en verlies van het traktement." *M.v.B.Z.* 2e K. 1884, 1459. Het voorstel werd echter verworpen.

Artikel 34.

Op bezwaarschriften tegen het in de school gebruik maken van bepaald aangewezen leerboeken wordt beslist door Onzen Minister, die met de uitvoering dezer wet is belast.

Zijne beslissing wordt in de *Staatscourant* openbaar gemaakt.

Den onderwijzer, die een aldus afgekeurd leerboek gebruikt, wordt door burgemeester en wethouders verboden hiermede voort te gaan.

In geval van ongehoorzaamheid wordt aan den onderwijzer een *niet-eervol* ontslag gegeven.

1. Bij ongehoorzaamheid na waarschuwing en verbod valt aan geene verzachtende omstandigheid te denken, òf zij is van zoodanigen aard, dat in het geheel geen ontslag gegeven wordt. *M.v.B.* 1878, 27.

2. Wanneer noch de gemeenteraad, noch Ged. Staten het niet-eervol ontslag willen verleen, kan daarin niet worden voorzien. Dit komt ons voor eene leemte te zijn. *T.C. en M.* 218.

3. Verboden is de 2e druk van „Nieuwe geschiedenis door A. Nuiver en O. J. Reinders". *M.v.B.Z.* 7 Sept. 1883 no. 3151, *afd. O*; *St.-ct.* 8 Sept. 1883 no. 241; *Wekker* 73/1883; *W.B.A.* 1787; *Ht.* 330; *T.C. en M.* 519.

Geen bezwaar tegen: „Bijbelsche geschiedenis, in leerzame verhalen voor de jeugd, 1e stuk, 15e druk." *M.v.B.Z.* 12 Jan. 1884 no. 4625, *afd. O*; *W.B.A.* 1807; *Gemst.* 1688; *Wekker* 28/1884; *Ht.* 332.

4. Het gebruik van het Oude en Nieuwe Testament als leesboek op de openbare school is niet wenschelijk. *M.v.B.Z.* 17 Mei 1882 no. 1799, *afd. O*; *Ht.* 171. — Idem *T.C. en M.* 213.

5. Aan geen enkele wetsbepaling kan de Regeering de bevoegdheid ontleenen om een bepaald leesboek van regeeringswege aan te bevelen. *M.v.B.Z.* 24 Dec. 1883 no. 4364, *afd. O; Ht.* 331.

Evenmin, om te zorgen voor de verspreiding van het werkje: „Volksonderwijs over alcohol.” *M.v.B.Z. sine die; Ht.* 333.

Artikel 35.

Het is den onderwijzers op straffe van ontslag verboden handel te drijven of eenige nering of beroep, behalve het geven van onderwijs, uit te oefenen.

1. Onderscheid te maken tusschen handeldrijven, nering doen of een beroep uitoefenen is niet doenlijk. Maar het ligt in den aard der zaak, dat het verbod strikt moet worden uitgelegd. Correspondent van een levensverzekeringmaatschappij te zijn of correspondent of redacteur van een dagblad, zal men niet als uitoefening van een beroep kunnen aanmerken, als het bijzaak blijft en dus niet wegneemt dat de onderwijzer in gezonden zin gezegd kan worden voor zijn ambt te leven. (Zie echter aant. 6 op dit art.). Legt men het verbod breed uit en tracht men dan de ongerijmde gevolgen te breidelen door aan Ged. Staten de bevoegdheid tot vrijstelling te verleen, men verplaatst de moeilijkheid, doch ontkomt daaraan niet, want nu rijst dadelijk de vraag, of vrijstelling verzocht moet worden of niet en dus wat handel, nering of beroep beteekent. *M.v.B.* 1878, 27.

2. Correspondent van een levensverzekeringmaatschappij is geen beroep als het bijzaak blijft. *M.v.B.Z.* 17 Dec. 1880 *Lett. AA, afd. O; P.B. Zeeland* 30/1881; *Ht.* 340; *Hubr.* III 11; *Gemst.* 1531; *W.B.A.* 1654; *v.E.* VIII 169.

Zie hierover verder aant. 9 ad art. 36.

3. Agent der Brusselsche Centraalbank valt onder drijven van handel of uitoefening van nering. *G.S. Friesl. volgens verslag* 1887; *Gemst.* 1929.

4. Het op eigen gezag en voor eigen rekening geven van onderwijs in den godsdienst is niet het waarnemen van een ambt of bediening, maar het uitoefenen van een beroep. *G.S. Z.-Holl. in* 1877; *W.B.A.* 1526; *v.E.* VII 139. *Idem Ht.* 336.

5. Akkerbouw is niet als een beroep te beschouwen, b.v. het bewerken van een half bunder gronds als akker- of bouwland; het tegendeel volgt uit art. 19 (thans 26) dat den onderwijzer zoo mogelijk een tuin wil toegelegd hebben. *W.B.A.* 506.

6. Het redacteur zijn van dag- of weekbladen is als een beroep in den zin van art. 24 (thans 35) wet l.o. te beschouwen, zoodat een

daartegen in de instructie opgenomen verbod, als eene herhaling of toepassing van het wettelijk voorschrift, geen bedenking ontmoet.

Daarentegen schijnt het schrijven of leveren van artikelen voor uitgevers van couranten den onderwijzers niet te kunnen worden verboden, daar zoodanig verbod bezwaarlijk overeen te brengen ware met art. 8 (thans 7) der Grondwet, hetwelk iederen preventieven maatregel ten aanzien van het gebruik der pers verbiedt. *M.v.B.Z.* 29 Dec. 1874; *T.C. en M.* 222. Zie aant. 1 op dit art.

Cf. voor het laatste gedeelte *Gemst.* 1185; *W.B.A.* 1308; *v.E.* V 135.

7. Onder „het geven van onderwijs” in art. 35 is te begrijpen: onderwijs aan eene bijzondere bewaar- naai- en breischool; *G.S. Zeel.* 14 Dec. 1883 no. 37; — onderwijs aan eene praktische ambachtsschool; *G.S. Gron. blijkens verslag* 1885; *W.B.A.* 1993.

8. Nu de wet het geven van onderwijs, als uitoefening van een beroep, uitdrukkelijk toelaat, mag de plaatselijke wetgever deze bevoegdheid niet beperken door te bepalen:

dat de openbare onderwijzers geene privaattlessen mogen geven zonder vergunning van B. en W. *M.v.B.Z.* 3 Mei 1881 no. 1416, *afd O; Hubr.* III 7; *Ht.* 335;

dat den hoofden van scholen en den onderwijzers verboden is, aan bijz. inrichtingen en evenzeer aan bijz. personen onderwijs te geven, indien dit laatste volgens het oordeel van het schooltoezicht nadeelig is voor het openbaar onderwijs. *M.v.B.Z. in* 1883; *Gemst.* 1667; *W.B.A.* 1787; *v.E.* IX 190;

dat de onderwijzers aan B. en W. mededeeling moeten doen van de dagen en uren, waarop zij privaattles wenschen te geven. *K.B.* 20 Febr. 1884 (*S. no.* 33).

9. Art. 35 laat den raad bevoegd in het belang van het onderwijs in de gemeente bij verordening te bepalen:

dat de openbare onderwijzers zich moeten onthouden van privaattlessen te geven. *M.v.B.Z. in* 1888; *Gemst.* 1933 en 1956; *W.B.A.* 2079;

dat de onderw. zonder vergunning van B. en W. geen privaatonderwijs mogen geven aan de leerlingen van de scholen, waaraan zij verbonden zijn. *Raad Leeuwarden* 16 Maart 1889; *W.B.A.* 2079 en 2081;

dat de onderwijzers geene privaattlessen mogen geven zonder vergunning van B. en W.; deze kunnen in elk bijzonder geval het best beoordeelen of het ten nadeele van het schoolonderwijs zou zijn. *G.S. Zeel.* 15 Nov. 1889 no. 17.

In gelijken zin ook *M.v.B.Z. in* 1875; *Gemst.* 1316; *v.E.* VI 137.

10. Art. 35 is niet van toepassing als de onderwijzer eenige kostlerlingen bij zich in huis neemt. Iets anders is het, als hij eene kost-

school houdt; dit is wel degelijk een beroep. — Den raad mag de bevoegdheid niet worden ontzegd, den onderwijzer het houden van kostleerlingen te verbieden. *Gemst.* 1477, 1945 en 1946; *v.E.* VII 140.

11. De bepaling, dat hoofden geene kostleerlingen in huis mogen nemen zonder vergunning van B. en W. en dat de onderwijzers in de schoollokalen geen bijzonder of privaat onderwijs mogen geven zonder gelijke vergunning, is in strijd met de wet. Ged. Staten moeten beslissen, of de onderwijzer door het opnemen van kostleerlingen een beroep uitoefent, en zoo ja, of hem de vrijstelling hiertoe kan worden verleend. *M.v.B.Z.* 14 *Sept.* 1885 no. 2632, *afd. O*; *Verslag Friesland* 1885; *W.B.A.* 1981; *Ht.* 343; *v.E.* XI 209. Zie ook *Gemst.* 1882 en 1884.

12. Vergelijking van artt. 35 en 36 met de bepalingen in de vorige wet, en opmerkingen omtrent de uitvoering, *Gemst.* 1911.

Artikel 36.

Het is hun op gelijke straffe verboden ambten of bedieningen te bekleeden of te gedoogen, dat te hunnen huize handel of nering gedreven of eenig beroep uitgeoefend worde door de leden van hun gezin.

Zoowel van het eene als van het andere verbod kan vrijstelling worden verleend door Gedeputeerde Staten, den districts-schoolopziener gehoord.

Het ontslag, in dit en de twee voorgaande artikelen bedoeld, wordt verleend, hetzij door den gemeenteraad op voordragt van den districts-schoolopziener of van burgemeester en wethouders of van den arrondissements-schoolopziener naar de onderscheidingen, in art. 29 onder *b* en *c* gemaakt, hetzij ingevolge art. 31 door Gedeputeerde Staten, hetzij aan scholen, uitsluitend door het Rijk bekostigd, door Onzen Minister, met de uitvoering dezer wet belast.

1. De bedoeling is wel degelijk de uitoefening van elk beroep, ook dat van onderwijzer, aan de leden van het huisgezin te verbieden, indien Ged. Staten geen grond vinden om vrijstelling daarvan te verleenen. *M.v.B.Z.* 2e *K.* 1878, 1252.

2. Een amendement om tusschen „beroep” en „uitgeoefend” te voegen: „behalve het geven van onderwijs”, werd verworpen, omdat er redenen kunnen zijn om in een huis, waarover de gemeente beschikt, geen onderwijzer te hebben, die in een gedeelte daarvan onderwijs laat geven door zijne huisgenooten. Zie *M.v.B.Z.* 2e *K.* 1878, 1252.

3. Zij, die vóór de invoering der wet ambten of bedieningen bekleedden met goedkeuring van Ged. Staten krachtens art. 24 der wet van 13 Aug. 1857 (S. no. 103), behoeven de in art. 36 der wet van 17 Aug. 1878 bedoelde vrijstelling niet om die ambten of bedieningen te blijven uitoefenen. *M.v.B.Z.* 20 Oct. 1880 *Lett. A*, en 29 Oct. 1880 no. 13, *afd. O*; *Hubr.* III 7—9; *P.B. Zeeland* 91/1880 en 30/1881; *Gemst.* 1534; *W.B.A.* 1654; *v.E.* VIII 171. Anders *Mr. A. W. Hoeth in Gemst.* 1517; *W.B.A.* 1642.

4. Wanneer Ged. Staten de vrijstelling weigeren, kan die niet worden verleend door den *M.v.B.Z.* Wel kan de requestrant, krachtens art. 14 der wet, bij den Koning in hooger beroep komen. *M.v.B.Z.* 17 Maart 1881 no. 896, *afd. O*; *Hubr.* III 13; *Ht.* 351.

5. De Raad van State was in 1881 van meening, dat tot het verleenen der in dit artikel bedoelde vrijstelling alleen dan behoorde te worden overgegaan, „wanneer met zekerheid mag worden aangenomen, dat door de gelijktijdige waarneming aan het onderwijs geen schade zal worden berokkend.” Bij *K.B.* 24 Juli 1881 (S. no. 139) werd echter beslist, dat de vrijstelling moet worden verleend, „tenzij gegronde redenen het onraadzaam doen achten in het belang van het onderwijs”. Zie *St.-ct.* 4 Aug. 1881; *Hubr.* III 13—20; *Ht.* 346; *Gemst.* 1558; *W.B.A.* 1679; *v.E.* VIII 170; *R.v.S.* 1881, 420 en 526.

6. Tot het verleenen van vrijstelling van het verbod, bij het 1e lid als regel gesteld, behooren in ieder geval afdoende redenen van zoodanigen aard te bestaan, dat daardoor de afwijking van bedoelden regel genoegzaam gewettigd wordt. *G.S. Utrecht in* 1884; *W.B.A.* 1942; *v.E.* X 262.

7. Bij het *K.B.*, in aant. 5 bedoeld, is tevens beslist: 1°. dat, daargelaten wat onder het woord bedieningen in art. 36 in het algemeen te verstaan zij, daaronder elke betrekking, door een kerkelijk gezag of eene kerkelijke gemeente opgedragen, moet worden begrepen; 2°. dat de algemeene stelling, „dat de taak van openbaar onderwijzer, zooals de wet die omschrijft, niet wel vereenigbaar is met kerkelijke dienstbetrekkingen”, niet mag gelden als gegronde reden om een afwijzing te motiveeren.

8. Onder „ambten” en „bedieningen” zijn, in tegenstelling van „handel, nering en beroep” te verstaan alle zoodanige betrekkingen, die niet door eigen keuze kunnen aanvaard worden, maar door eenige bestaande macht worden opgedragen. *Diephuis, Handleiding*, bl. 111. Zie *T.C. en M.* 228.

„Ambt” is een blijvende werkkring, die 1°. door een bevoegd gezag aan iemand wordt opgedragen, en 2°. tot de hogere betrekkingen in de maatschappij behoort; wie in persoonlijken dienst staat, bekleedt geen ambt. Veel ruimer is de opvatting van het

woord „bediening”. Het brengt niet het bijdenkbeeld mede, dat men door een openbaar gezag is aangesteld, en het strekt zich ook tot lagere betrekkingen uit. Evenwel, men heeft ook hooge bedieningen, betrekkingen b. v. in dienst van den Koning (kamerheeren, opperstalmeesters, hofmeesters enz.). Het onderstelt meestal, dat men in den werkkring niet geheel zelfstandig handelt naar eigen inzicht, maar aan de orders van een hooger persoon gebonden is.

Eindelijk spreekt men van „ambten en bedieningen” te zamen, en dat is, dunkt mij, de collectieve benaming, waarin men alles omvat, zonder dat de bijzondere kenmerken van het ééne of van het andere woord daarbij zoo geheel nauwkeurig in aanmerking komen. *Advies van hoogeleerde zijde bij Hubr. III 11.*

Moeten de woorden bediening en ambt als geheel gelijkkluidend worden aangemerkt? De Grondwet (art. 5) maakt geen onderscheid, en ik geloof ook niet, dat zulk een onderscheid gemaakt behoort te worden. In het dagelijksch spraakgebruik moge men soms vrij willekeurig aan de beide woorden eene eenigszins verschillende betekenis hechten, naar ik meen laat dit verschil zich noch juridisch noch etymologisch rechtvaardigen. Het nieuwe strafwetboek, dat de woorden welke het gebruikt met bijzondere zorg gekozen heeft, spreekt herhaaldelijk van ambtenaren in de uitoefening hunner bediening, en bezigt dus het woord bediening daar waar het ongetwijfeld ook had kunnen schrijven „ambt”. In grammaticalen zin zal openbaar ambt of bediening wel omschreven moeten worden als omvattende elke betrekking, welke iets meer dan een loutere eeretitel, als plicht eene bepaalde taak oplegt, die ten behoeve van den staat of van zijne deelen vervuld behoort te worden. En in juridischen zin is het niet anders; het staatsambt is een door het openbare recht begrensde kring van staatsfunctiën, een complex van werkzaamheden, en diezelfde verklaring zal men naar ik meen aan het woord „openbare bediening” moeten geven. *Buys I 53.*

9. Onder „ambten en bedieningen” behoort:

ouderling bij een Ned. Herv. gemeente. *G.S. Geld. in 1872 (Gemst. 1060; v.E. IV 167); G.S. N.-Brab. in 1878 (Gemst. 1472; v.E. VII 140).*

kerkvoogd bij eene Ned. Herv. gemeente. *Gemst. 1800; G.S. Friesl. in 1890 (Gemst. 2001).*

makelaardij in suikerbiet. *G.S. Limb. in versl. 1888.*

diaken. *G.S. Gron. in versl. 1885 (W.B.A. 1993). Anders dez. in 1889 (Wekker 50/1889) en G.S. Zeel. 24 Dec. 1880.*

lid van het burgerlijk armbestuur. *M.v.B.Z. 13 Nov. 1889 no. 3353, afd. O (Gemst. 1992; W.B.A. 2112).*

lid of secr. van een Nutsspaarbank, lid, secr. of voorz. van een Nutsdepartement, secr. bij de Kerkvoogdij. *G.S. Gron. in 1889 (Gemst.*

1990). Anders *v.E. in Wekker* 48/1889, en voor zooveel bestuurslid eener Nutsspaarbank betreft, *G.S. Gron. op 't eind van 1889 (Gemst. 1994)*.

agent eener verzekeringmaatschappij. *G.S. Limb. en Drente blijkens versl.* 1888. Anders *G.S. Friesl. in versl.* 1887 (*Gemst.* 1929; *v.E.* XI 258); *G.S. Zeel. in versl.* 1888; *G.S. Z.-Holl. in 1872 en 1874 (Gemst. 1159 en 1253; W.B.A. 1277 en 1397; v.E. IV 167 en V 135)*. Terwijl *G.S. Zeeland* meenden, dat dergelijke agentuur, zoolang zij bijzaak blijft, zonder wetsovertreding kan worden waargenomen, achten *G.S. Z.-Holl.* haar een beroep of bedrijf. Verg. aant. 1 en 2 op art. 35.

10. Onder ambten en bedieningen behoort niet:

volksteller. *G.S. Geld. in 1889 (Wekker 47/1889; Gemst. 1991); G.S. Zeel. 6 Dec. 1889 no. 24.*

dienst bij de schutterij, in welken rang of graad ook, te minder omdat bij art. 32 schutterijwet op de weigering van leden der schutterij om de benoeming tot officier, onder-off. of korp. aan te nemen, zelfs eene poenaliteit is gesteld. *M.v.B.Z. 3 Febr. 1869 (Gemst. 910; W.B.A. 1028; Wekker 10/1869)*. De *Gemst.* 925 (*v.E.* III 258) en 1266 (*T.C. en M.* 230) onderscheidt of de onderwijzer schutterplichtig is of niet; in het eerste geval behoeft hij geen, in het andere wel vrijstelling om off. te zijn. 't Laatste cf. *M.v.B.Z. 12 Oct. 1861 (Gemst. 494; W.B.A. 616; Wekker 11/1861; v.E. II 208)*.

het geven van bijzonder onderwijs. *G.S. Geld. in 1864 (W.B.A. 846; v.E. II 209)*. Of van normaalonderwijs. *M.v.B.Z. 31 Maart 1884 no. 1000, afd. O (Gemst. 1699; Wekker 33/1884; Ht. 342); Gemst. 1647 en 1673 (v.E. IX 174)*.

het besturen der lessen van eene bijzondere school. *M.v.B.Z. 30 Nov. 1886 no. 3596, afd. O (Versl. Limb. 1886; Wekker 18/1888; Gemst. 1913; W.B.A. 2019; Ht. 341)*. Anders een D.s.o., omdat aan de betrekking van hoofd eener bijz. school behalve het geven van onderwijs nog andere op zich zelf staande verplichtingen verbonden zijn. *v.E. XI 213*.

dienstplichtigheid bij het brandwezen, tenzij bij de verord. op de brandweer aan de schoolonderwijzers de bevoegdheid is toegekend, voor eene benoeming bij den brandspuitdienst te bedanken; in dat geval is art. 36 toepasselijk, en kan de vrijstelling worden verleend, wanneer door zijn dienst bij de brandweer de onderwijzer wordt ontlast van andere diensten (in casu schutterij), die meer zijne afwezigheid uit de school zouden vorderen. *G.S. Gron. in 1880 en 1886 (W.B.A. 1728 en 2004; v.E. VIII 243; Wekker 94/1887; Gemst. 1879; Ht. 349)*.

boekhouder eener spaarbank. *Gemst. 1994*.

11. Het is niet wenschelijk dat een (hulp)onderwijzer tegelijk met

het hoofd der school in een en hetzelfde college zitting heeft. Dit kan licht tot min goede verstandhouding leiden, wanneer zij in gevoelen verschillen, vooral waar het een kerkelijk college geldt. *G.S. Gron. in 1885; W.B.A. 1993; v.E. XI 213.*

Evenmin dat een (hulp)onderwijzer kerkvoogd is, terwijl het hoofd der school de betrekking van koster bekleedt. *G.S. Friesl. in 1890; Gemst. 2001.*

12. Vrijstelling is o. a. verleend voor:

doodgraver. *K.B. 1 Nov. 1870 no. 4; T.C. en M. 229; — voorzanger en voorlezer bij eene Herv. gemeente; deze betrekking, ofschoon tot de kerkelijke bedieningen behorende, is niet van dien aard, dat zij den openbaren onderwijzer, die haar waarneemt, afhankelijk maakt of onder den invloed plaatst van eenig geestelijk gezag, of eenigermate de onpartijdigheid, die in hem gevorderd wordt, in gevaar brengt. K.B. 5 April 1881 no. 7, 26 Juli 1881 no. 20 en 25 Juli 1882 no. 14; Hubr. III 20—22 en IV 285; Gemst. 1550; v.E. VIII 170; Ht. 347 en 348; — onderwijzer in den godsdienst bij eene doopsgezinde gemeente. K.B. 12 Dec. 1876 (S. no. 239). In gelijken zin, wanneer dat godsdienstonderwijs buiten de schooluren wordt gegeven. K.B. 28 Aug. 1858; Gemst. 588; R.v.S. I 121; v.E. II 207; — kerkmeester in de R. K. Kerk. K.B. 2 Aug. 1881 no. 13; Hubr. IV 204; Ht. 348; — kerkelijk ontvanger bij de Ned. Herv. gemeente. K.B. 9 Nov. 1881 no. 22; Hubr. IV 206; v.E. IX 190; Ht. 348; — het buiten de schooluren ophooren der lessen over den godsdienst van R. K. kinderen, die op de school gaan. *G.S. Zeeland 10 Febr. 1882 no. 24; Verslag Zeel. 1882.**

Voor het beroep van modiste of naaister, uit te oefenen door de vrouw van een onderwijzer, kan vrijstelling worden verleend. *Ht. 345.*

13. Vrijstelling is o. a. geweigerd voor:

sub-ontvanger der accijnzen. *G.S. Z.-Holl. in 1874; Gemst. 1253; W.B.A. 1397; v.E. V 135; — brievenaarder. K.B. 18 Sept. 1879; W.B.A. 1591; v.E. VII 140; — onderwijzer in het koraalgezing en het bijbellezen namens de Herv. gem., omdat de gelijktijdige waarneming moet geacht worden in strijd te zijn met de beginselen der wet op het l. o. K.B. 20 Jan. 1863; Gemst. 593; W.B.A. 713 en 898; v.E. II 206; — lid der plaatselijke commissie van toezicht op het l. o. *G.S. N.-Holl. blijkens Wekker 2/1889; — koster en organist bij de R. K. gem. K.B. 5 Oct. 1881 no. 17; Hubr. IV 207; Ht. 348; — het geven van godsdienstonderwijs buiten de schooluren tegen geldelijke belooning. G.S. Zeeland blijkens verslag 1881.**

Vrijstelling is ook geweigerd aan een onderwijzer, die na zijn huwelijk met de dochter eener weduwe, welke een winkelnering dreef, bij deze wilde gaan inwonen. *K.B. 9 Dec. 1881 no. 40; Hubr. IV 202; Ht. 350.*

Artikel 37.

Aan de onderwijzers wordt, in de gevallen bij art. 38 en onder de voorwaarden bij artt. 41 en 42 dezer wet gesteld, pensioen verleend ten laste van het Rijk.

Artikel 38.

Regt op pensioen wordt verkregen door na volbragten vijf en zestigjarigen leeftijd bekomen ontslag.

Pensioen kan insgelijks verleend worden aan een onderwijzer, die na tienjarigen diensttijd uit hoofde van ziels- of lichaamsgebreken voor de waarneming zijner betrekking ongeschikt is en op dien grond ontslag heeft bekomen.

Die ongeschiktheid wordt aangenomen op de verklaring van den districts-schoolopziener en van Gedeputeerde Staten.

Bij de berekening van het pensioen komen alleen in aanmerking diensten vóór of sedert het in werking treden dezer wet als onderwijzer aan eene openbare school ten behoeve van het lager onderwijs bewezen.

1. Bij eene aanvraag om pensioen moeten worden overgelegd: *a.* een extract uit de geboorte-akte; *b.* het besluit, waarbij uit de laatste betrekking ontslag is verleend; *c.* een staat van dienst, zijnde een opgaaft in volgorde van tijd van de onderwijzersbetrekkingen, aan openbare scholen voor lager onderwijs bekleed, met aanduiding van de dienstjaren aan elke school; deze staat moet door bewijsstukken worden gestaafd. Zoowel de aanvraag om pensioen als de bewijsstukken van het aantal dienstjaren moeten gezegeld zijn. *Vgl. Ht. 355, 356.*

2. Wordt het recht van een onderwijzer op pensioen ontkend of betwist, of blijkt na de regeling van zijn pensioen, dat deze niet juist is te achten, dan kan hij aan den Koning verzoeken, de regeling van zijn pensioen in nadere overweging te nemen. *Zie R.v.S. 1885, 514 en 603.*

3. Op pensioen hebben ook aanspraak de hoofd- en hulponderwijzers, die aan het hoofd staan van bijzondere scholen, welke volgens art. 2 van reglement A bij de wet van 1806 onder de openbare scholen zijn gerangschikt, omdat zij iets uit de gemeentekas ontvingen en als openbare onderwijzers werden aangemerkt. Hun diensttijd aan zoodanige school wordt dan ook in rekening gebracht, wanneer zij later als onderwijzers aan eene openbare school gepensionneerd worden. Maar wordt zoodanige school niet als openbare behouden, dan vallen zij van de pensioenlijst af. *M.v.B.Z. 8 Febr. 1859 no. 108, 5e afd.; v.E. II 209; T.C. en M. 232.*

4. Aan den dienst van 1°. de voormalige ondermeesters, die geen aanstelling van het gemeentebestuur verkregen hebben en ook geene bezoldiging uit de gemeentefonds genoten, maar ten wier behoeve aan den hoofdonderwijzer eene toelage van de gemeente werd uitgekeerd; 2°. de voormalige ondermeesters, die geen aanstelling van het gemeentebestuur noch bezoldiging uit de gemeentefonds verkregen, maar wier indiensttreding door het gemeentebestuur is erkend en goedgekeurd, — kan het karakter van gemeentelijken dienst niet wel ontzegd worden. *Raad v. toez. o. h. pensioenfonds voor Burg. ambt. in 1869; T.C. en M. 235; Gemst. 943; W.B.A. 1115; v.E. III 259; Ht. 352.*

5. Diensttijd als ondermeester aan een lagere school vóór 1860 niet in aanmerking genomen, omdat niet blijkt van eene vaste aanstelling van het gemeentebestuur. *K.B. 3 Sept. 1886 no. 16; Gemst. 1856; Wekker 6 en 36/1887.*

6. Ingeval van wege het gemeentebestuur geen bewijzen van gepresteerde ondermeesters-diensten kunnen overgelegd worden, of een gemeentebestuur bezwaar maakt eene verklaring van erkenning of goedkeuring van den dienst aftegeven, kan genoeg worden genomen met eene verklaring van drie of meer personen, bekrachtigd door eene verklaring van den burgemeester. *M.v.B.Z. 3 Juni 1871 cf. Raad v.T. pens.-fonds Burg. ambt.; Gemst. 1029; W.B.A. 1148; v.E. III 259; T.C. en M. 235; Ht. 354.*

Blijkens mededeeling in *Verlag Zeeland 1884* is echter eene verklaring van twee ingezetenen voldoende.

7. De verklaring van ongeschiktheid in het 3e lid bedoeld, door den D.s.o. en Ged. Staten te geven, moet natuurlijk aan het ontslag voorafgaan, omdat dit steunen moet *op grond* dier ongeschiktheid. *M.v.B.Z. 22 Juni 1859 no. 151, 5e afd.; P.B. Zeeland 64/1859.*

Bij *K.B. 5 Dec. 1888 no. 17* werd echter pensioen verleend in het volgende geval. Aan 't hoofd eener school was ontslag verleend, voordat hij den 65-jarigen leeftijd bereikt had. Na de aanvraag om pensioen werden eerst verklaringen van ongeschiktheid afgegeven; de raad verleende toen, met intrekking van het vorige besluit, eervol ontslag op grond van ongeschiktheid, welk besluit werd geacht te zijn ingegaan op denzelfden dag, waarop het eerste besluit zou zijn ingegaan. Met ingang van dien dag werd het pensioen verleend.

8. Hoe Ged. Staten en de D.s.o. tot de overtuiging der ongeschiktheid geraken, is aan henzelve overgelaten. Volgens den eisch der zaak zal wel een behoorlijk onderzoek, zoo noodig met voorlichting van het plaatselijk schooltoezicht en van een geneesheer, voorafgaan. *M.v.B. 1857 ad art. 24; T.C. en M. 234.*

Eene verklaring van geneeskundigen kan door Ged. Staten niet

worden gevorderd. Mochten zij echter op geneeskundig advies prijs stellen, dan ware het geneeskundig staatstoezicht te raadplegen. *M.v.B.Z.* 7 April 1881 no. 1016, *afd. O*; *Hubr.* III 40; *Ht.* 357.

Tot het uitbrengen van een advies zijn de Inspecteurs van het geneesk. staatstoez. uitgenoodigd bij schrijven *M.v.B.Z.* 25 April 1881 no. 1016/1, *afd. O*; *Hubr.* III 41; *Wekker* 36/1881; *Ht.* 357.

Artikel 39.

Aan den onderwijzer hoofd eener school die ten gevolge van de opheffing der school, en aan den onderwijzer, die, wegens opheffing der school of wegens opheffing zijner betrekking, omdat het krachtens deze wet in de school gevorderd aantal onderwijzers is overschreden, wordt ontslagen en niet in de termen valt pensioen te genieten, wordt ten laste van het Rijk een wachtgeld verleend tot een bedrag van de helft der jaarwedde, die hij op het tijdstip van zijn ontslag genoot. Dit wachtgeld vervalt na vijf jaren wanneer het geldt het hoofd eener school, na twee jaren wanneer het geldt een onderwijzer, of wanneer het hoofd of de onderwijzer in de termen komt om pensioen te genieten, of zooveel vroeger als hij tot eene betrekking van Rijks-, provincie- of gemeentewege wordt benoemd, waarvan de bezoldiging met het bedrag van het wachtgeld gelijk staat of dit overtreft, of zoodanige betrekking, hem niet van Rijks-, provincie- of gemeentewege opgedragen, aanvaardt. Bij de aanvaarding eener betrekking, niet van Rijks-, provincie- of gemeentewege opgedragen, waarvan de bezoldiging lager is dan het wachtgeld, wordt dit verminderd met het bedrag dier bezoldiging.

Behalve in het laatstgenoemde geval rekent de tijd, gedurende welken het wachtgeld wordt genoten, mede voor aanspraak op pensioen.

In de aan onderwijzers, geen hoofden van scholen, te verleenen wachtgeld, wordt door de gemeente de helft aan het Rijk vergoed.

1. Geen pensioen kan worden verleend aan eene onderwijzeres, die gedurende den tijd, dat zij krachtens art. 39 wachtgeld geniet, ongeschikt wordt. *M.v.B.Z.* 16 Dec. 1885 no. 3761, *afd. O*. Zie ook *Gemst.* 1893.

2. Het wachtgeld moet bedragen de helft der *jaarwedde*, zonder

dat daaronder de waarde van — of het bedrag der vergoeding voor huishuur mag worden begrepen, die volgens art. 40 der wet voor de berekening van het pensioen mede in aanmerking komt. *M.v.F.* 3 Mei 1881 no. 3, *Gen. Thes.*; *Hubr.* III 48.

3. Met het oog op deze wet gaat het niet op, aan een bijzonder onderwijzer, al genoot hij vroeger een subsidie uit de gemeentekas, wachtgeld toe te kennen. Wel staat het den gem.-raad vrij hem van jaar tot jaar eene gratificatie te verleenen als tegemoetkoming in het verlies, dat hij door eene nieuwe regeling zal ondervinden. *G.S. Friesland blijkens verslag* 1888; *Gemst.* 1907 en 1982; *v.E.* XI 213.

4. Over uitbetaling van wachtgeld verg. *Hubr.* III 50; *Ht.* 364 en 365.

5. De letter van art. 39 is in strijd met de bedoeling. *Gemst.* 1893.

Artikel 40.

Het pensioen belooft voor elk jaar dienst een zestigste deel van de jaarwedde, die over de laatste twaalf maanden, aan het ontslag voorafgegaan, tot grondslag gediend heeft voor de bepaling der bijdrage, in het volgend artikel vermeld, doch mag nimmer het twee derde gedeelte dier jaarwedde te boven gaan.

Artikel 41.

Als bijdrage voor pensioen wordt door de onderwijzers jaarlijks betaald twee ten honderd van de jaarwedde aan hunne betrekking verbonden.

De jaarwedde wordt berekend met inbegrip van hetgeen de onderwijzer, aan het hoofd eener school geplaatst, op grond van art. 26, vierde lid, dezer wet geniet. Het bedrag dezer inkomsten wordt door Gedeputeerde Staten bepaald.

De bijdrage komt ten voordeele van het Rijk en wordt door de zorg der gemeentebesturen geïnd en aan 's Rijks schatkist verantwoord.

1. Blijkens het 2e lid telt de vrije woning, of de vergoeding wegens gemis daarvan, mede voor pensioen. Tengevolge der aannemings van een amendement op art. 26 (zie aldaar aant. 31) zal echter de onderwijzer, wanneer hij van de gemeente zou kunnen krijgen eene woning die hij niet betreft, omdat hij eene kosterwoning of eene eigene woning bewoont, wegens het gemis van de woning der gemeente geene vergoeding krijgen. In dat geval zal de grondslag van zijn pensioen dus natuurlijk minder moeten wezen; dat is het noodwendige gevolg van het

amendement. In dat geval doet de onderwijzer zelf vrijwillig afstand van zijne aanspraak op vrije woning en verkeert hij dus in hetzelfde geval als een onderwijzer, die afstand doet van een gedeelte van zijn traktement. De aanneming van het amendement heeft, ik herhaal het, tengevolge, dat in dat geval de grondslag van het pensioen minder bedraagt. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1253.

In gelijken zin *Ht.* 368 en 372.

2. Wil de raad boven de in art. 26 bedoelde vaste wedde, ter aanmoediging of voor buitengewone diensten, eene buitengewone belooning toekennen, dan maakt die belooning geen deel uit van de vaste wedde en is daarvoor ook geene pensioensbijdrage verschuldigd. *G.S. Z.-Holl.* in 1883; *Gemst.* 1659; *v.E.* IX 186; — *K.B.* 24 *Maart* 1858 no. 14; *T.C. en M.* 239. — Idem, wat eene gratificatie voor een vol jaar dienst betreft. *M.v.B.Z.* 22 *Jan.* 1881 no. 265, *afd. O*; *Hubr.* III 43; *Ht.* 360; *Gemst.* 1536; *W.B.A.* 1658; *P.B. Zeeland* 30/1881. Anders *Gemst.* 1659.

3. Eene bezoldiging voor het geven van herh.-onderw., vastgesteld en goedgekeurd krachtens art. 26, is, hoewel het vormelijk juist schijnt de jaarwedde als één geheel vast te stellen, een deel van de vaste jaarwedde, bedoeld in art. 26, en die jaarwedde in haar geheel is krachtens art. 41 de grondslag voor de pensioensbijdrage. *M.v.B.Z.* 9 *Dec.* 1882 no. 4779, *afd. O*; *Gemst.* 1649; *v.E.* IX 191; *P.B. Geld.* 147/1882.

4. De ond., die tijdelijk als hoofd der school fungeert, moet zoolang dit duurt pensioensbijdrage storten van de jaarwedde, aan zijne betrekking van (hulp)onderwijzer verbonden. *Gemst.* 1926; *v.E.* XI 258.

5. Voor tijdelijke waarneming krachtens art. 32 wordt niet bijgedragen. *M.v.B.Z.* *cf. Raad v. Toez. pensioenfonds* in 1872; *P.B. Zeel.* 26/1872; *Gemst.* 1065; *W.B.A.* 1184; *v.E.* IV 168; *T.C. en M.* 237.

Evenmin door op wachtgeld gestelden. *M.v.B.Z.* *cf. Raad v. Toez. in* 1880.

6. Bij verplichte afwezigheid met of zonder behoud van traktement, om wettige redenen, waaronder het vervullen van militie-plichten behoort, kan de tusschentijd niet geacht worden afbreking van den diensttijd als onderwijzer te zijn, en kan dus de pensioensbijdrage doorgaande worden ingevorderd. *M.v.B.Z.* *cf. Raad v. Toez. pensioenfonds* in 1880; *P.B. Zeel.* 47/1880; *Gemst.* 1500; *W.B.A.* 1619; *v.E.* VIII 141.

Schorsing wordt niet geacht afbreking van den diensttijd te zijn. *M.v.B.Z.* 11 *Febr.* 1861 no. 210, 5e *afd.*; *P.B. Zeel.* 23/1861.

Voor den onderwijzer, die in militairen dienst treedt, met het voor-nemen, zijne betrekking later weder te aanvaarden, wordt, indien hij dit niet kan en ontslag krijgt, zijn diensttijd geacht te zijn gesindigd op het tijdstip der indiensttreding. *M.v.B.Z.* 5 *Mei* 1883 no. 1619, *afd. O cf. Raad v. Toez. pensioenfonds.*

7. De bijdrage van 2% moet worden berekend van den dag af van de in functie treding tot dien van het eervol ontslag of overlijden toe. Er kan noch behoeft alzoo iets te worden bijgedragen gedurende den tijd die tusschen het ontslag en eene weder in functie treding als onderwijzer op eene andere plaats of door verhooging mocht verloopen. *Raad van Toez. pensioenfonds* 19 Oct. 1865; *Gemst.* 741; *W.B.A.* 862; *Wekker* 49/1865; *v.E.* II 211.

8. Bij de berekening over gebroken tijdvakken van pensioensbijdragen op te volgen den regel, aangegeven bij Kon. Besl. van 21 Jan. 1884 (S. no. 8), nl. dat steeds het jaar op 360 en de maand op 30 dagen worden gesteld. *G.S. Geld. in P.B.* 37/1889.

9. Voorschriften betreffende de invordering en verantwoording der bijdragen zijn gegeven bij *K.B.* 8 Febr. 1881 (S. no. 26). ¹⁾

De bevelschriften wegens ingehouden bijdragen zijn vrij van zegel krachtens *K.B.* 22 Aug. 1880 no. 40; *Hubr.* III 50; *P.B. Zeel.* 95/1881.

De bijdragen mogen niet vóór het einde van het halfjaar gestort worden. *P.B. Zeel.* 26/1870.

Artikel 42.

De bepalingen van de artt. 7, 16, derde lid, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 37, 40 en 41 der wet betreffende de burgerlijke pensioenen, laatstelijk gewijzigd bij die van 21 Mei 1873 (*Staatsblad* no 64), zijn op de pensioenen der onderwijzers van toepassing.

De in dit artikel toepasselijk verklaarde artikelen der pensioenwet luiden:

Art. 7. Alle aanspraak op pensioen gaat verloren voor hem, die, behalve in de gevallen bij de artikelen 3, 5, 11 en 12 voorzien, ontslagen wordt op eigen verzoek, of die ten gevolge van lijf- of oonteerende straf, of uithoofde van wan-drag, onzedelijkheid of merkelijke achteloosheid, of omdat hij zijn post eigen-dunkeljk heeft verlaten, van dezen wordt ontzet.

Voor hem evenwel, die, na om een der redenen bij het eerste lid vermeld ontslagen te zijn geweest, later wordt herplaatst, zijn de diensten vóór het ontslag en na de herplaatsing bewezen gelijkelijkgeldig.

Art. 16, 3e lid. Daarentegen wordt het genot van vrije woning, huisvesting en voeding, voor zoover dit invloed heeft op het bedrag der inkomsten, als wed-de of belooning aangemerkt.

Art. 22. Geen pensioen wordt verleend dan op aanvraag van of van wege de belanghebbenden.

Die aanvraag moet, op verbeurte van alle aanspraak op pensioen, binnen vijf jaar na het verkrijgen der bevoegdheid om de aanvraag te doen, worden ingediend bij het departement van algemeen bestuur, waaronder de belanghebbende, of hij, door wiens overlijden de bevoegdheid verkregen is, heeft behoord.

1) Dit besluit zal onder de bijlagen worden opgenomen.

Wanneer de aanvraag niet binnen een jaar na het verkrijgen der bevoegdheid daartoe is ingediend, gaat het pensioen eerst in met het vierendeel jaars, volgende op dat waarin de aanvraag gedaan is.

Ten aanzien van ambtenaren wordt de bevoegdheid gerekend eerst verkregen te zijn door ontslag.

Art. 23. Geen pensioen wordt toegekend anders dan bij besluit van den Koning, houdende vermelding der gronden, waarop het pensioen verleend wordt.

Van deze besluiten wordt in de Staatscourant opgave gedaan, voor zoo veel betreft den naam van den gepensioneerde, het bedrag van het pensioen en de toepasselijke wetsbepaling.

Voorts wordt bij de indiening van de begrooting van Staatsuitgaven jaarlijks aan de Staten-Generaal overgelegd eene lijst van de sedert de indiening der vorige begrooting verleende pensioenen.

Die lijst wijst aan:

- a. de namen der gepensioneerden;
- b. hun ouderdom, woonplaats en laatste dienstbetrekking;
- c. de oorzaak van het gegeven ontslag;
- d. de artikelen der wet krachtens welke het pensioen is verleend;
- e. het bedrag van het pensioen;
- f. de bevoegdheid tot overgang van het pensioen op de weduwen en weezen, wanneer dit geval zich kan voordoen.

Art. 24. De pensioenen worden in volle guldens verleend.

Onderdeelen van een gulden komen daarbij voor een gulden in berekening.

Zij gaan, behoudens de uitzondering in art. 22 vermeld, in met den dag volgende op dien, met welken de wedde of belooning waarnaar zij berekend zijn, of het pensioen dat zij vervangen, is opgehouden.

Zij worden uitbetaald tot het einde van het vierendeel jaars waarin zij door overlijden of om andere redenen vervallen.

In geval van herplaatsing echter wordt het pensioen niet verder uitbetaald, dan tot den dag dat de wedde of belooning ingaat.

Art. 26. De pensioenen, welke gedurende vijf achtereenvolgende jaren niet zijn ingevorderd, worden aangemerkt als vervallen.

De titularissen, welke later de uitbetaling weder mogten aanvragen, kunnen in het genot niet worden hersteld, dan te rekenen van het vierendeel jaars, volgende op dat waarin de aanvraag gedaan is.

De termijnen, waarvan de invordering niet heeft plaats gehad binnen één jaar na de betaalbaarstelling, worden niet meer uitbetaald.

Art. 27. (Zooals het is gewijzigd bij art. 15 der wet van 15 April 1886, S. no. 64.) Veroordeeling tot gevangenisstraf van drie jaren of zwaardere straf, tenzij door geheele kwijtschelding der straf opgevolgd, doet het genot van pensioen ophouden gedurende een door den regter bij het vonnis te bepalen tijd.

Het staat den Koning vrij, daartoe termen vindende, over het pensioen van den veroordeelde, ten behoeve van deszelfs vrouw of minderjarige kinderen te beschikken.

Art. 28. Het pensioen vervalt, wanneer de titularis:

- a. naturalisatie in een vreemd land of vreemden adeldom aanneemt;
- b. buiten toestemming van den Koning, hetzij zich in vreemde krijgsmacht begeeft, hetzij een ordeteeken, titel, rang, waardigheid, openbare bediening, bezoldiging of pensioen aanneemt, welke door eene vreemde mogendheid of regering zijn verleend of opgedragen.

Art. 29. Buiten de gevallen, waarin de wet zulks toelaat, kan geen burgerlijk pensioen gelijktijdig met een ander pensioen ten laste van de geldmiddelen van den Staat of van zijne kolonien en bezittingen in andere werelddeelen genoten worden.

Art. 30. ¹⁾ Wanneer een burgerlijk gepensioneerde inkomsten of belooningen geniet uit de geldmiddelen van den Staat, van 's Rijks kolonien en bezittingen in andere werelddeelen of uit fondsen onder het beheer des Rijks geplaatst, in betrekkingen, die ter begeving staan van het algemeen bestuur, dan wordt te dier zake eene korting op zijn pensioen toegepast.

Die korting bedraagt;

a. wegens eene bijkomende inkomst of belooning van minder dan zestien honderd gulden;

25 ten honderd van de eerste f 600;

50 ten honderd van de volgende f 400;

75 ten honderd van het overige;

b. wegens eene bijkomende inkomst of belooning van zestien honderd gulden of hooger, vijftig ten honderd van het geheele bedrag.

De korting wordt niet toegepast, wanneer het vereenigd bedrag van pensioen en bijkomende inkomst of belooning de som van vijf honderd gulden niet overtreft, en met zooveel verminderd als noodig is om het vereenigd bedrag niet beneden die som te doen dalen.

Het burgerlijk pensioen wordt in zijn geheel gelijktijdig genoten met de soldij en de toelage, verbonden aan de Militaire Willemsorde en aan de benoeming tot broeder der orde van den Nederlandschen Leeuw.

Art. 31. ²⁾ Wanneer een gepensioneerde, wiens pensioen uit de inkomsten van den Staat, uit die van zijne kolonien en bezittingen in andere werelddeelen of uit het fonds bij art. 33 vermeld wordt gekweten, herplaatst wordt in eene betrekking, waaraan het uitzigt op burgerlijk pensioen verknocht is, dan wordt zijn pensioen te dier zake, op den voet van het voorgaande artikel, behoudens de daarbij vermelde uitzonderingen, verminderd.

Bij latere aftreding wordt hij, behoudens het bepaalde bij de artt. 27 en 28, in het volle genot van zijn vroeger pensioen hersteld, en wordt hem daarenboven, voor zoo verre hij daarop naar de regelen dezer wet aanspraak kan maken, een tweede pensioen verleend, in evenredigheid van de belooning en den duur der diensten na de herplaatsing genoten en bewezen, doch met dien verstande, dat het vereenigd bedrag der pensioenen de som van drie duizend gulden en voor gewezen hoofden van ministeriële departementen die van vier duizend gulden niet kan overschrijden.

Art. 32. Wanneer een ambtenaar, die gelijktijdig meer dan ééne burgerlijke of daarmede gelijkgestelde betrekking vervult, slechts uit één daarvan wordt ontslagen, worden bij de regeling van zijn pensioen de belooningen en de diensten zijner overige betrekkingen niet in aanmerking genomen, doch kan hij zijn pensioen, zonder dat de bij art. 30 bepaalde korting daarop wordt toegepast, gelijktijdig met de belooning der laatstgemelde betrekkingen genieten.

Bij latere aftredingen uit deze betrekkingen wordt hem daarvoor, naar de regelen dezer wet, een afzonderlijk pensioen verleend, in evenredigheid van de belooning en den duur der diensten daarin genoten en bewezen, doch met dien verstande, dat het vereenigd bedrag zijner pensioenen de som van drie duizend gulden niet kan overschrijden.

Art. 37. De raad onderzoekt de aanvragen om pensioen, en brengt zijn advies uit omtrent het al of niet verleenen van pensioen, mitsgaders over de hoegrootheid van hetzelfde.

1) Zie aant. 6 ad art. 32.

2) Een gepensioneerde onderwijzer, die weder tot onderwijzer benoemd wordt, mag tegelijk met zijne jaarwedde als onderwijzer zijn volle pensioen genieten. *M.r.Fin.* 19 Mei 1885 no. 30, *afd. Gen. Thes.*; *M.r.B.Z.* 27 Mei 1885 no. 1485, *afd O*; *Ht.* 378.

Art. 40. De bepalingen der wet van den 24sten Jan. 1815 (Staatsblad no. 5), welke bij deze ook van kracht verklaard wordt voor de provincie Limburg, worden, zoowel wat de arresten als wat de kortingen betreft, met opzigt tot de burgerlijke pensioenen gehandhaafd en toepasselijk verklaard.

Art. 41. De burgerlijke pensioenen zijn onvervreemdbaar. De titularis kan daarover op geenerlei wijze beschikken, ook niet door verpanding of beleening.

Indien hij last geeft om dezelve voor hem te ontvangen, kan hij die lastgeving altijd herroepen.

Alle overeenkomsten hiermede strijdig zijn nietig.

Deze bepalingen worden in de acte van pensioen uitgedrukt.

De voorschotten door gemeentebesturen, liefdadige of tot algemeen nut werkende instellingen, hetzij renteloos, hetzij tegen eene matige rente, op de voorschrevene pensioenen gegeven of nader te geven, en tot zekerheid waarvan de acten van pensioen in pand gegeven zijn of zullen worden, zijn niet onder de bij deze wet verboden beleeningen begrepen, mits de bepalingen, waarnaar die voorschotten geschieden, door Gedep. Staten der provincie, waarin de gezegde besturen en instellingen zijn gevestigd, goedgekeurd zijn.

Wanneer een burgerlijk gepensioneerde in een gesticht of instelling van weldadigheid, door het openbaar gezag erkend, is opgenomen of, op welke wijze ook, door zoodanige instelling of door eene burgerlijke gemeente wordt verpleegd, wordt, zoolang dit geschiedt, zijn pensioen uitbetaald aan het bestuur van dat gesticht, die instelling of gemeente, hetwelk zich tot dat einde in het bezit zal stellen van het bewijs van inschrijving van het pensioen.

Indien het bedrag van het pensioen dat der verplegingskosten overtreft, wordt het verschil door het betrokken bestuur aan of ten behoeve van den gepensioneerde uitgekeerd.

Artikel 42*bis*.

De artt. 6, 26, 27, lit. *a*, en 35—42 gelden niet voor de onderwijzers aan openbare scholen, uitsluitend belast met het onderwijs in een of meer der vakken, vermeld in art. 2 onder *h*, *i*, *k*, *q*, *r* en *t*.

De artt. 26 en 35—42 gelden niet voor de onderwijzers aan openbare scholen die uitsluitend in een der vakken of in beide vakken vermeld in art. 2 onder *j* en *s* onderwijs geven, dan wel daarnevens mede onderwijs geven in een of meer der vakken, vermeld in art. 2 onder *h*, *i*, *k*, *q*, *r* en *t*.

1. Vergelijk hierbij aant. 1 ad art. 15 en de K.B., vermeld onder aant. 17 ad art. 28 en aant. 1 ad art. 32. ¹⁾

2. Bekend zijn de motieven die er toe hebben geleid de akte van

1) Bij *M.v.B.Z.* 17 Sept. 1881 no. 3327, *afd. O* (*Hubr.* IV 267), was beslist: „Vreemdelingen kunnen niet tot onderwijzeres in vak *k* worden benoemd, vóórdat door haar, overeenkomstig art. 6 al. 2 der wet, de vergunning des Konings tot het geven van onderwijs in dat vak hier te lande verkregen zal zijn.” Na de wijziging van 1884 schijnt die vergunning niet meer noodig geacht te moeten worden.

bekwaamheid niet te vorderen van hen die uitsluitend in een of meer der sub *a* bedoelde vakken onderwijs geven. Er zijn geen termen voor het landbouwkundig onderwijs ten deze weder eene uitzondering te maken, waardoor de uitgaven bovendien zouden klimmen. In den regel zal aan hen die de wettelijke bevoegdheid bezitten wel de voorkeur worden gegeven. *M.v.B.* 1889, 43.

3. Aan het verzoek om door wetswijziging te bevorderen, dat gymnastiek-onderwijzers pensioen kunnen verkrijgen, kan niet worden voldaan. *M.v.B.Z.* 6 Sept. 1882 no. 3037, *afd. O*; *Hubr.* V 241—245; *v.E.* IX 175.

§ 3. *Van de kosten van het onderwijs.*

Artikel 43.

Elke gemeente voorziet in de kosten van haar lager onderwijs, voor zoover die niet komen ten laste van anderen of op andere wijze worden gevonden.

1. Het wetsontwerp behoudt de grondslagen der wet van 1857, doch aan de gemeente hoogere lasten opleggende, komt het ze tegemoet door 30 pCt. van de kosten, waarmede het openbaar lager onderwijs de gemeenterekening bezwaart, ten laste van het Rijk te brengen.

Dit is de algemeene regel. Zijn er dan nog gemeenten, die in weerwil dezer tegemoetkoming nog te onevenredig gedrukt blijven, zoo kan bovendien aan deze, als de billijkheid het vordert, een subsidie worden verleend. *M.v.T.* 1878, 13.

2. De verplichting tot betaling door een waterschap, krachtens octrooi van bedijking, van een bijdrage tot bezoldiging van den schoolmeester is niet vervallen door art. 3. In de gemeente, die de bijdrage ontvangt, komt dan volgens art. 43 een deel der kosten ten laste van anderen. *M.v.B.Z.* 22 Dec. 1880 *lett. P, afd O*; *Hubr.* III 52; *Ver-slag Zeeland* 1880.

3. Indien eene gemeente *geen* kosten voor het openbaar lager onderwijs heeft, kan zij ook geen aanspraak maken op de uitkeering van het subsidie, vervangende vroegere rijksjaarwedden van onderwijzers. Voor de gemeente Reusel, waar al de leerlingen der openbare school naar de bijzondere waren overgegaan en dientengevolge de onderwijzers eervol ontslag hadden bekomen, is op dien grond gemeld subsidie bij K.B. 9 Febr. 1889 no. 20 ingetrokken. *Uittreksel verslag Rekenkamer* 1888; *W.B.A.* 2103.

Artikel 44.

Die kosten zijn

- a. de jaarwedden der onderwijzers;
- b. de vergoeding aan onderwijzers, aan het hoofd van scholen staande, wegens gemis van vrije woning;
- c. de toelagen en bijdragen tot opleiding van onderwijzers;
- d. de uitgaven ten behoeve van het herhalings-onderwijs;
- e. die voor het stichten en in stand houden of voor het huren der schoollokalen en onderwijzerswoningen;
- f. die voor het aanschaffen en onderhouden der schoolmeubelen en der schoolboeken, leermiddelen en schoolbehoeften;
- g. die voor verlichting en verwarming en het schoonhouden der schoollokalen;
- h. die van het plaatselijk schooltoezicht en van het vergelijkend onderzoek;
- i. die voor de schoolbibliotheken, belooningen en eereblijken. ¹⁾

1. „Die kosten zijn”, zegt het art., niet om daarmee te kennen te geven, dat de raad geenerlei andere kosten zou mogen aanwenden dan die hier zijn genoemd, want de bevoegdheid van den raad wordt hier niet tot de gemelde punten beperkt. Het is alleen eene beslissing, dat in de gezegde kosten noodwendig op den voet van art. 43 voorzien moet worden, zoodat zij zelfs, volgens art. 212 gem.-wet, desnoods door Ged. Staten op de gem.-begr. kunnen worden gebracht. *Diephuis*, blz. 150; *T.C. en M.* 258.

2. De opdracht van het beheer aan de plaatselijke schoolcommissie over de gelden, welke door den raad jaarlijks worden toegestaan om te voorzien in de kosten van het openbaar lager onderwijs, is in strijd met art. 179e der gem.-wet. *K.B.* 1 Nov. 1858 (*S. no.* 74.)

B. en W. mogen echter wel de beschikking over eene kleine som, toegestaan voor het verleenen van prijzen, overlaten aan de schoolcommissie; zij blijven evenwel verantwoordelijk aan den raad. *M.v.B.Z.* 23 Juni 1858 no. 153, 5e afd.; *Hubr.* III 66; *Ht.* 389; *T.C. en M.* 258; *P.B. Zeel.* 70/1858.

3. Onder *c* zullen begrepen moeten worden alle uitgaven, die de

1) Verscheidene der onder dit art. medegedeelde beslissingen zijn uitgelokt door de vraag, of voor eene uitgaaf door het Rijk 30% werd vergoed. Door de wetswijzigingen van 1884 en 1889 is die vraag vervallen; de beslissingen behouden echter hare waarde in verband met de plaatsing van een uitgaafpost op de gemeente-begrooting.

gemeente ten behoeve van de opleiding van onderwijzers doet, en dus ook de uitkeeringen ten behoeve van kweekelingen. *M.v.T.* 1878, 19. — Idem *M.v.B.Z.* 11 Oct. 1880 *litt. P, afd. O*; *Hubr.* III 82; *Wekker* 85/1880 en 78/1881; *Gemst.* 1517; *W.B.A.* 1636; *P.B. Friesland* 123/1880.

4. Onder de uitdrukking *stichten* is ook *koop* begrepen. *M.v.B.Z.* 26 Jan. 1881 no. 311, *afd. O*; *Hubr.* III 57; *Gemst.* 1532.

5. Op aankoop van grond, noodig voor de vergrooting van eene openbare school, kan de wet op de onteigening worden toegepast. *Gemst.* 1573.

6. Ged. Staten zijn niet bevoegd te eischen, dat de raad een post die z.i. behoort onder de rubriek „instandhouden van schoollokalen”, zal brengen onder de rubriek „stichten of verbouwen van schoollokalen”, zoodat art. 50 der wet toepasselijk wordt. *Gemst.* 1978.

7. Geen strijd met de wet in een raadsbesluit, waarbij een lokaal der openbare school tegen een nader te bepalen huurprijs in gebruik is afgestaan aan de vereeniging tot oprichting en instandhouding eener school met den bijbel. *M.v.B.Z.* in 1886; *Verlag Overijssel* 1886; *Gemst.* 1910.

8. De kosten van bouw en verbouw van schoollokalen behooren niet op de begrooting te worden gebracht vóór de bestekken zijn goedgekeurd. Een gemeentebestuur, dat weigerachtig is, kan echter niet worden genoodzaakt. Ook kan het uittrekken van gelden voor werken, waarvoor de bestekken nog niet zijn goedgekeurd, geen motief zijn om de goedkeuring aan de begrooting te onthouden. *M.v.B.Z.* 15 Oct., 30 Oct. en 12 Nov. 1880 *litt. A, P en H, afd. A.Z.C.*; *Hubr.* III 61—64; *P.B. Zeel.* 91/1881.

9. Het toekennen aan den onderwijzer van eene schadeloosstelling voor het huren van een schoollokaal is af te keuren; de gemeente moet daarvoor zelf zorgen. *M.v.B.Z.* 16 Juni 1860; *Gemst.* 458; *Wekker* 27/1860; *v.E.* II 214; *T.C. en M.* 256.

10. Onder *huren* van schoollokalen is niet begrepen eene uitkeering door eene gemeente aan eene andere gedaan voor het gebruik maken van hare school door kinderen uit de gemeente, welke die uitkeering betaalt. Art. 44e ziet alleen op het geval, dat eene gemeente, niet in het bezit van een eigen schoollokaal, er een in de gemeente zelve huurt, ten einde aldaar het door de wet gevorderd openbaar lager onderwijs te doen geven. *M.v.B.Z.* 25 Sept. 1880 *litt. L, afd. O*; *Hubr.* III 56; *Ht.* 386.

11. Zie aant. 43 op art. 26.

12. Volgens aanschrijving van het departement van Binnenl. Zaken moeten als schoolmeubelen worden aangemerkt: schooltafels, kasten, banken, tafeltjes en stoelen vóór de klassen, sleutelborden, kap-

stokken langs de wanden, kachels met toebehooren, gordijnen, vloermatten, turfmanden, waterkannen, drinkkroezen, inktkannen, turf-, kolen- en aschbakken, aschketels, vuurdragers en kolenemmers.

Daarentegen kunnen niet onder de schoolmeubelen worden begrepen: borden, hetzij losse of vaste, met standaard of roltoestel, kactrollen voor de kaarten, stokken met ijzeren haken, kaartenhangers, aanwijsstokken, muziekborden met ezel, telramen, rekenrakken, muzieklessenaars, tafeltjes voor aanschouwelijk onderwijs, bakken voor inktkokers, papiermanden, krijtbakjes, inktkokers, naaikussens, maatlinialen, pennebakjes, trapjes, thermometers, schrooten voor de platen en gymnastiektoestellen. *P.B. Limburg* 83/1889; *Gemst.* 1983; *Ht.* 457.

13. Met de bedoeling der wet is niet overeenkomstig het opdragen der levering van schoolbehoefte bij abonnement aan den onderwijzer, omdat men daardoor een strijd doet ontstaan tusschen het schoolbelang en het eigen voordeel van den onderwijzer, die voor het eerste niet zonder gevaar zou zijn. *K.B.* 3 Juni 1865; *Gemst.* 722; *W.B.A.* 843 en 865; *Wekker* 31/1865; *v.E.* II 214; *R.v.S.* V 220; *T.C. en M.* 257.

In anderen zin, ook voor het voorzien in verlichting, verwarming en schoonhouden, mits gezorgd worde, dat de bij abonnement toegelegde gelden behoorlijk besteed worden en daarop nauwkeurig van gemeentewege worde toegezien. *M.v.B.Z.* 30 Oct. 1880 *lett. K en 27 Sept.* 1881 no. 3257, *afd. O*; *Hubr.* III 65 en IV 185; *Ht.* 387; *P.B. Zeel.* 30/1881.

Zie over het verstrekken van schoolbehoefte door hoofden van scholen ook *Gemst.* 1873.

14. Schoolbehoefte mogen ook niet ten deele, b.v. voor onverplichte vakken of voor sommige klassen, door de schoolgaande kinderen of door hunne ouders of voogden betaald worden. Die kosten moeten door de gemeente worden gedragen. *M.v.B.Z.* 9 Nov. 1880 *lett. K en L en 17 Maart* 1881 no. 1231, *afd. B.B.*; *Hubr.* III 51, 115 en 119; *Ht.* 467, 468 en 485. — *M.v.B.Z.* 27 Sept. 1882 no. 3654, *afd. O*; *Hubr.* V 224. — *G.S. Friesl. in* 1885; *Gemst.* 1743; *v.E.* X 190.

Er is bezwaar tegen de bepaling in eene verordening, dat de leerlingen de schoolbehoefte voor de handwerken moeten meebrengen. *M.v.B.Z.* 20 Juni 1885 no. 1778, *afd. O*; *Ht.* 390. Maar niet tegen het voorschrift, dat de leerlingen desverkiezende zelf de grondstoffen mogen aanschaffen, in welk geval de daarmee vervaardigde voorwerpen hun eigendom worden, terwijl de voorwerpen, vervaardigd met door de gemeente verstrekte grondstoffen, publiek worden verkocht. *M.v.B.Z.* 5 Nov. 1885 no. 3383, *afd. O*; *Verlag Friesl.* 1885; *W.B.A.* 1981; *v.E.* XI 214; *Ht.* 390.

15. Een stel maten en gewichten behoort tot de schoolbehoefte;

op het aanschaffen daarvan moet worden aangedrongen. *M.v.B.Z.* 20 Juli 1863 no. 301, 5e afd. en 15 Nov. 1869 no. 276, 5e afd.; *T.C. en M.* 256; *P.B. Zeel.* 125/1869.

16. Onder schoolboeken zijn niet te verstaan woordenboeken, atlasen, spraakkunsten voor vreemde talen en dergelijke leermiddelen, waarvan de leerlingen te huis gebruik moeten maken. De kosten van deze zouden dus niet ten laste der gemeente komen. *Insp. l.o. in* 1866; *T.C. en M.* 256.

17. Het is wenschelijk dat de op de leerschool bij de Rijksschoolschool vervaardigde handwerken worden afgestaan aan de leerlingen die ze hebben vervaardigd. *M.v.B.Z.* 15 Nov. 1882 no. 4372, afd. O; *Hubr.* V 225.

18. Een voorschrift in eene plaats. verord., bepalende dat de schoollokalen door de zorg des onderwijzers worden verlicht, verwarmd en schoongehouden, is niet in strijd met de wet. De gemeente is echter tot vergoeding der daardoor veroorzaakte kosten verplicht. *M.v.B.Z.* 3 Mei 1881 no. 1387, afd. O; *v.E.* VIII 173; *Ht.* 388; *Hubr.* III 57—61; *W.B.A.* 1648.

Uit de instructie behoort te blijken, dat de aan de hoofden opgedragen zorg voor schoonhouden van lokalen en meubelen, schoonhouden en knippen der heggen om het schoolerf, verwarming en verlichting enz. ten koste der gemeente komt. *G.S. Zeel. blijkens verslag* 1887; *Gemst.* 1950.

De gemeente kan niet bij instructie of verordening aan de hoofden de verplichting opleggen om zelf de verwarming en verlichting der schoollokalen te doen. *C.d.K. Gron.* 1888; *Gemst.* 1876; *v.E.* XI 214.

Het hoofd is niet verplicht de zorg voor de verlichting en verwarming op zich te nemen. *W.B.A.* 1648.

19. De gemeenteraad zal niet verplicht zijn, schoolbibliotheken op te richten. . . . Het toezicht daarop kan men gerust aan het gewone schooltoezicht overlaten. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1265.

20. Onder *i* zijn gratificatiën aan onderwijzers begrepen. *M.v.B.Z.* in 1881; *P.B. Zeeland* 30/1881; *Hubr.* III 43 en 83; *Gemst.* 1536; *W.B.A.* 1658; *v.E.* VIII 176.

21. De gelden der gemeente zijn niet bestemd tot het geven van een diner aan schoolopzieners, examinatoren, leden van den gemeenteraad en van het plaatselijk schooltoezicht, en het brengen van een post op de begrooting tot dat doel is in strijd met de wet. *G.S. Noordbrabant* in 1889; *W.B.A.* 2072; *Gemst.* 1953; *Wekker* 9/1889.

22. Inrichtingen van onderwijs voor doofstommen of blinden en andere hulpbehoevenden zijn geene kostscholen, en behooren dus met de erven van grondbelasting te worden vrijgesteld. *M.v.Fin. in* 1888; *Gemst.* 1917; *W.B.A.* 2037; *v.E.* XI 198.

Artikel 45.

Door het Rijk wordt over elk dienstjaar aan de gemeente eene bijdrage verleend:

1°. *a.* voor elk hoofd eener school van negentig en minder leerlingen tweehonderd vijftig gulden;

van een en negentig tot en met eenhonderd negen en negentig leerlingen drie honderd gulden;

van tweehonderd tot en met driehonderd negen leerlingen vierhonderd gulden;

van driehonderd tien tot en met vierhonderd negentien leerlingen vijf honderd gulden;

van vierhonderd twintig en meer leerlingen zeshonderd gulden;

b. voor elk der onderwijzers, die het hoofd der school bijstaan, voor zoover die bijstand volgens art. 24 verplichtend is, voor scholen:

van een en veertig tot en met negentig leerlingen eenhonderd vijftig gulden;

van een en negentig en meer leerlingen tweehonderd gulden, doch voor elk dier onderwijzers die den leeftijd van drie en twintig jaren volbracht hebben en den rang van hoofdonderwijzer bezitten, voor zoover zulks volgens art. 24 gevorderd wordt, driehonderd gulden;

c. indien het aan de school verbonden onderwijzend personeel het minimum van onderwijzers, bij artikel 24 gesteld, overschrijdt:

voor scholen van negentig en minder leerlingen eenhonderd vijftig gulden en van een en negentig tot en met driehonderd negen leerlingen tweehonderd gulden voor één onderwijzer;

voor scholen van driehonderd tien en meer leerlingen tweehonderd gulden per onderwijzer voor ten hoogste twee onderwijzers;

doch omvat het onderwijs behalve de vakken *a—k* tevens ten minste twee der vakken onder *l*, *m* en *n* en het vak onder *p* van artikel 2 genoemd:

voor scholen van negentig en minder leerlingen tweehonderd gulden voor één onderwijzer;

voor scholen van een en negentig tot en met eenhonderd negen en negentig leerlingen tweehonderd vijftig gulden per onderwijzer voor ten hoogste twee onderwijzers;

voor scholen van tweehonderd en meer leerlingen tweehonderd vijftig gulden per onderwijzer voor ten hoogste drie onderwijzers.

Indien een onderwijzer in den loop van het jaar wordt in dienst gesteld, ten gevolge van ontslag de school verlaat, of overlijdt, wordt de bijdrage berekend naar den maatstaf sub *a*, *b* en *c* vermeld, in evenredigheid van het aantal volle maanden dat hij in dat jaar aan de school verbonden is geweest;

2°. vijf en twintig ten honderd van de kosten wegens het stichten, verbouwen of aankopen van schoollokalen voor zoover die niet komen ten laste van anderen of op andere wijze worden gevonden.

Voor de sub 1°. vermelde bijdrage komen niet in aanmerking de scholen waarvan de opbrengst der schoolgelden eene inkomst oplevert van gemiddeld tachtig gulden of meer per leerling en per jaar.

Voor de berekening daarvan dient tot grondslag het aantal leerlingen waarnaar volgens den maatstaf in art. 24 vermeld, het aantal onderwijzers geregeld wordt.

Voorschriften omtrent de uitvoering dezer bepalingen worden door Ons bij algemeenen maatregel van bestuur gegeven, met inachtneming van het beginsel, dat behoudens aanvulling of terugbetaling na afloop van het dienstjaar de uitkeering der bijdrage geschiedt:

a. bij voorschot:

die sub 1°. *a* en *b* bedoeld naar het aantal onderwijzers dat ingevolge het bepaalde bij de artt. 23 en 24 aan de school moet verbonden zijn;

die sub 1°. *c* bedoeld, voor zoo ver het aantal op 1 Januari van het dienstjaar aan de school verbonden onderwijzers voor de bijdrage in aanmerking komt;

b. die sub 2°. bedoeld in verband met de betalingstermijnen.

1. Het stelsel, dat aan de wetten van 1878/84 ten grondslag lag, „namelijk de percentsgewijze bijdrage in de door de wet aangewezen kosten, doch waarvan het vaststellen van het cijfer aan de gemeente is overgelaten” (*M.v.T.* 1889, 5), achtte de Reg. in 1889 verkeerd; h.i. moest worden gebroken met dat stelsel, waarbij „’s Rijks schatkist ter beschikking van de gemeentebesturen is gesteld en krachtens hetwelk die besturen de macht bezitten de rijksuitgaven voor het l. o. op te drijven naar den rijkdom of de meerdere hulpbronnen der gemeenten.” *M.v.B.* 1889, 30.

De Reg. stelde daarom voor, de vergoeding in de *gewone* kosten te beperken „tot de kosten van het onderwijzend personeel door de wet gevorderd en werkelijk aan de school verbonden, en haar te verleenen naar een vasten maatstaf, gegrond op den omvang van den werkkring en van door de wet in met name genoemde gevallen geëischt wordende meerdere bekwaamheid van het hulppersoneel.” *M.v.T.* 1889, 5. Zie 1°. *a* en *b* van het artikel.

Ten einde tegemoet te komen aan het in het *V.V.* 1889 geopperd bezwaar dat daardoor vooral die gemeenten zouden worden benadeeld, die, om haar onderwijs zoo goed mogelijk te doen zijn, onderwijzers boven het door de wet gevorderd getal hadden aangesteld, voegde de Reg., „in aanmerking genomen dat òf de omvang van het onderwijs òf de inrichting der lokalen het wenschelijk maakt, dat meer onderwijzers dan het gestelde minimum aan de school verbonden zijn,” en dat het in die gevallen billijk voorkomt, „dat het Rijk, mits binnen zekere grenzen, voor dat meerdere personeel ook eene bijdrage verleene,” de bepalingen onder *c*, 1e, 2e en 3e lid, en daarna op aandrang van vele leden ook die van het 4e—7e lid aan het artikel toe.

De bezwaren, die velen er tegen hadden, en die in hoofdzaak betrekking hadden op de nadeelige gevolgen, die het art. op de financiën van vele, vooral groote gemeenten zou uitoefenen, werden grotendeels uit den weg geruimd door art. V der overgangsbepalingen; zie hierachter.

2. Het beginsel van de uitkeering is zeer eenvoudig. De Staat draagt bij, zooals aanvankelijk het ontwerp luidde in hetgeen de wetgever strikt noodzakelijk acht, maar nu bovendien, omdat men later een stap verder is gegaan, in hetgeen hoogst wenschelijk wordt geacht. Wanneer eene gemeente meer wil doen dan de wet bepaald noodig acht, laat men haar daartoe de vrijheid, maar de Staat draagt daarin niet bij. *M.v.Fin.* 2e K. 1889, 1518.

3. Op de vergoeding krachtens art. 45 kan beslag gelegd worden krachtens art. 2 der wet van 24 Jan. 1815 (S. no. 5). *Ver slag Rekenkamer* 1881; *W.B.A.* 1772.

4. Geenerlei wetsbepaling kent aan iemand het recht toe om van eenige beschikking der Ministers, hoofden van depart. van alg. best. (in casu betreffende regeling der rijksvergoeding), in hooger beroep te komen bij den Koning. *K.B.* 15 Juni 1883 (S. no. 91); *St.-ct.* 24/25 Juni 1883; *Gemst.* 1657; *W.B.A.* 1776; *v.E.* IX 194.

5. Eene bepaling, krachtens welke de gemeenten de aanspraak op subsidie zouden derven wanneer gemeentebesturen verzuimen voor de openbare scholen het wettelijk minimum van onderwijzers te benoemen, acht de Regeering niet wel in overeenstemming te brengen met

de voorschriften der gemeentewet, waarbij de uitvoering van wetten voldoende is verzekerd. *M.v.B.* 1889, 39.

6. De bijdrage van art. 45 zal niet worden toegekend voor onderwijzeressen, die, geëxamineerd of niet, uitsluitend in handwerken onderricht geven, en in het algemeen voor onderwijzers in een of meer der vakken *h—t*. Dit volgt uit no. *1b* van genoemd artikel. *Gemst.* 1986.

7. Het verschil in uitkeering voor het hoofd wordt noodig geacht omdat, naarmate de werkkring van „het hoofd”, die zich regelt naar het aantal leerlingen, uitgebreider is, de gemeente eene hoogere bezoldiging zal moeten toeleggen. *M.v.T.* 1889, 10.

8. Op de vraag: hoe zal de uitkeering geschieden indien de waarneming van het bestuur eener school ingevolge het laatste lid van art. 23 is toevertrouwd aan een onderwijzer, die aan de gestelde eischen niet voldoet, werd geantwoord: „Als regel kan worden aangenomen dat de waarneming van het bestuur eener school steeds zal worden opgedragen aan een onderwijzer aan die school werkzaam en waarvoor dus eene rijksbijdrage genoten wordt. Het is daarom niet noodig ook voor een waarnemend hoofd eener school eene bijdrage uit te keeren. *M.v.B.* 1889, 45.

9. De redactie van 1°. *b* slot, na overleg met de comm. van voorb. gekozen, sluit elken twijfel uit omtrent de vraag, of het verplicht aantal onderwijzers met hoofdakte zich regelt naar het feitelijk aanwezig of naar het bij de wet gevorderd aantal onderwijzers. Stel dat eene school 9 onderwijzers heeft, terwijl er slechts 8 behoeven te wezen, dan zullen niet drie, maar slechts twee hunner den rang van hoofdonderwijzer behoeven te bezitten, en zal ook voor slechts twee hunner de verhoogde bijdrage worden betaald. Zie *Verslag* 1889, 45.

10. Bedraagt het aantal onderwijzers van eene school met 310 leerlingen 7, dan wordt slechts voor één onderwijzer, bedraagt het 8, dan wordt voor twee onderwijzers boven het minimum, dat 6 is, de bijdrage uitgekeerd. Vandaar de uitdrukking „ten hoogste” bij scholen van 310 en meer leerlingen.

Door deze wijziging wordt tevens voorkomen dat een onderwijzer, die ten gevolge van het vertrek van eenige kinderen van de school zou kunnen gemist worden, slechts zonder rijksvergoeding zijne betrekking zou kunnen behouden. Eenige speling is in deze wenschelijk.

Tevens wordt de mogelijkheid geopend op talrijk bezochte scholen een onderwijzer meer aan te stellen met rijksvergoeding, waar het wenschelijk geacht wordt den hoofdonderwijzer niet aan het hoofd eener klasse te plaatsen. *M.v.B.* 1889, 32.

11. De vraag is gedaan, of het niet mogelijk was bij de toelage, die zou gegeven worden voor het uitgebreid l. o., de wiskunde als vereischte te doen vervallen.

De wiskunde is steeds vereischt geworden om aanspraak te kunnen maken op een subsidie, waar het gold eene bijz. school voor meer uitg. l. o.

Daarom geloof ik, dat het beter is, om de wiskunde te behouden, vooral omdat ik anders allicht beschuldigd zou worden het peil van het onderwijs te willen verlagen. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1522.

12. De voorgestelde bijdrage geldt voor het dienstjaar, weshalve zij bij vacature slechts wordt uitgekeerd over het tijdvak dat de onderwijzersplaats bezet was en wel over het aantal volle maanden. *M.v.T.* 1889, 10.

Met de uitdrukking „volle maanden” worden bedoeld tijdvakken van 30 dagen. *M.v.B.* 1889, 45.

13. Nu de bijdrage in de jaarwedden der onderwijzers op een vast cijfer wordt bepaald, komt het thans bestaande verband tusschen de artt. 43, 44 en 45 te vervallen, zoodat de inkomsten, die sommige gemeenten genieten ter bestrijding van de jaarwedden van onderwijzers en andere uitgaven voor het onderwijs, niet meer in aanmerking komen bij de berekening der rijksvergoeding.

De opheffing van dat verband maakt het tevens noodig, dat in de wet uitdrukkelijk worde vermeld, dat de bijdrage in de kosten van stichting enz. wordt berekend naar de kosten, voor zoover die niet komen ten laste van anderen of op andere wijze worden gevonden.

Sticht eene gemeente eene school en wordt de bestaande verkocht, dan wordt de gemeente bezwaard met de kosten der stichting na aftrek van de verkoopsom der oude school, en over het verschil zal dan ook de bijdrage worden uitgekeerd. *M.v.T.* 1889, 11.

14. Aan het slot der vorige aant. sluit zich 't volgende aan: Blijft de oude school aan de gemeente, dan wordt de waarde niet in mindering gebracht. *M.v.B.Z.* in 1e K. 26 Jan. 1883; *Hand.* 213.

15. Afschaffing der uitkeering voor schoolgebouwen, gepaard gaande met eene verhooging der bijdrage in de onderwijzerswedden, zou zijn ten nadeele der schatkist en van het openbaar onderwijs.

Ten nadeele der schatkist, omdat reeds tal van scholen zijn tot stand gekomen, in de kosten waarvan door het Rijk 30 pCt. is bijgedragen. Eene verhooging der bijdrage in de jaarwedden van personeel zou ook aan deze scholen ten goede komen, zoodat in die gevallen eene dubbele bijdrage door het Rijk zou worden uitgekeerd.

Ten nadeele van het openbaar onderwijs, omdat onthouding der rijksbijdrage in de kosten van schoolbouw ten gevolge zou hebben dat stichtingen, noodzakelijk wegens voortdurende toeneming der bevolking, zoo zij al niet geheel achterwege zouden blijven, dan toch langer zouden worden uitgesteld dan wenschelijk is. *M.v.B.* 1889, 37.

16. De vraag werd gesteld of het niet dienstig zou zijn het geven van rijksvergoeding voor het bouwen van scholen, waaraan geen

behoefte bestaat, te voorkomen door te bepalen, dat voor uitkeering daarvan de noodzakelijkheid van den aanbouw door de Reg. moet zijn erkend. De Minister antwoordde, dat hij het stellen van die voorwaarde niet noodig achtte en dat dit daarenboven niet zou overeenstemmen met de economie der wet, welke in art. 16 aan de gemeenten de verplichting oplegt voor een genoegzaam aantal scholen te zorgen, en in art. 18 aan Ged. Staten de bevoegdheid geeft vermeerdering van het getal scholen te bevelen. Nevens deze bepalingen ware inneming van de Reg. ten aanzien van de uitkeering voor door de gemeente of het gewestelijk bestuur noodig geachte scholen niet raadzaam. *M.v.B.* 1889, 45.

17. Dat de vermindering der bijdrage in den schoolbouw van 30 tot 25 pCt. de oprichting van kleine scholen, waar die gevorderd wordt, zou belemmeren, is niet aan te nemen, maar wel is te verwachten, dat bij den bouw dier kleine scholen de zucht der bouwmeesters naar weelde zal worden getemperd. *M.v.B.* 1889, 45.

18. Onder de kosten van *stichting* van schoollokalen zijn ook begrepen die van aankoop van het terrein. Afzonderlijke vermelding van deze laatste kosten is daarom niet noodig. *M.v.B.* 1889, 45.

19. De Min. vraagt, wat wij bedoelen met „verbouwen”. Het antwoord ligt voor de hand. Hetzelfde wat daaronder begrepen wordt in art. 50 der bestaande wet. Wij hebben het daaruit overgenomen, en de technische beteekenis, die het dáár heeft, zal het ook in art. 45 hebben. Vrees voor misbruik bestaat hier dus niet; want de D.s.o. zal, wat niet in werkelijkheid *verbouw* is, wel niet als zoodanig volgens art. 50 goedkeuren. En mocht hij het al doen, dan kunnen de hooger gestelde machten daartegen voldoende waken. *Roëll in 2e K.* 1884, 1469.

Onder het woord „verbouwen” is te begrijpen verandering die strekt om een schoollokaal aan de wettelijke eischen te doen beantwoorden. *Genst.* 1643; *v.E.* IX 199.

Onder verbouw wordt steeds verstaan de uitvoering van zoodanige werkzaamheden, waardoor het bestaande gebouw verandering ondergaat.

Het geval van verbouw is bij het K.B., bedoeld bij art. 4 der wet, voorzien, zoodat dit besluit geene wijziging behoeft. *M.v.B.* 1e K. 1889.

20. Wanneer eene gemeente een raadhuis en eene school te gelijk sticht, moet eene gedetailleerde opgave worden gedaan van de kosten van den bouw, zoodanig gesplitst, dat de kosten van den schoolbouw en die van het raadhuis afzonderlijk blijken. *M.v.B.Z.* 18 Aug. 1881 no. 3779, *afd. A.Z.C.*; *Hubr.* III 89; — *M.v.B.Z.* 22 Febr. 1882 no. 1091, *afd. A.Z.C.*; *Hubr.* V 20. Zie ook *Ht.* 436.

21. Breuken, kleiner dan 0,50 cent, moeten worden verwaarloosd;

voor 0,50 cent en meer wordt een halve cent gerekend. *M.v.B.Z. volgens P.B. Zeel.* 87/1885.

22. Quitantiën voor niet meer dan *f* 10 op betalingsstukken, betreffende de betalingen door het Rijk aan de gemeente krachtens art. 45 der wet gedaan, zijn vrij van zegel. *M.v.F.* 23 Febr. 1882 no. 52, *afd. Reg.*; *Hubr.* V 21; *Ht.* 401.

Mandaten tot storting van te veel genoten vergoeding tot een bedrag van meer dan *f* 10 zijn niet vrij van zegel. *Advies M.v.Fin. volgens P.B. Limburg* 70/1885.

23. In 1878 en 1884 werd er op aangedrongen, de uitkeering der vergoeding te doen plaats hebben niet bij voorschot, maar naar door de gemeentebesturen opgemaakte en door Ged. Staten geverifieerde staten van uitgaven. Daartegen had de Reg. bedenking. „Voor die verificatie zouden de gemeentebesturen gedurende eenigen tijd afstand moeten doen van bewijzen van betaling betreffende een nog openstaanden dienst, hetgeen voor een goed geordende administratie niet wenschelijk is. Aan Ged. Staten zouden opnieuw werkzaamheden van grooten omvang worden opgedragen, waardoor de voldoening der rijksbijdrage allicht zal worden vertraagd, terwijl ook de administratie bij het Dep. van B.Z. ongetwijfeld zou worden uitgebreid.” *M.v.B.* 1884, 20.

Daaraan sluit zich het volgende aan:

„In het belang der kleinere gemeenten, die over weinig of geen kasgeld beschikken, is ten aanzien der bijdrage in de jaarwedden van het onderwijzend personeel het stelsel van betaling bij voorschot behouden, terwijl de bijdrage in de kosten van stichting enz. zal worden uitgekeerd in verband met de betalingstermijnen, een en ander behoudens nadere verrekening.

„Voor die verrekening is het, wanneer de bijdrage alleen betreft de jaarwedden der onderwijzers, niet noodig dat daarmede wordt gewacht tot na vaststelling der gemeenterekening. Zij kan dan veel spoediger plaats vinden, hetgeen ten gevolge zal hebben dat aan de gemeente vroeger dan thans zal worden uitgekeerd de som door haar te weinig bij voorschot genoten, of wel, dat door het Rijk vroeger kan worden verhaald de som die te veel bij voorschot is uitgekeerd.

„Die verrekening wordt daarom in de wet losgemaakt van de vaststelling der gemeente-rekening.” *M.v.T.* 1889, 11.

24. Onder de kosten, waarvoor vergoeding verleend wordt, worden *niet* gerekend:

koopwaarde van een aan de gemeente behoorend stuk grond, waarop eene openbare lagere school wordt gesticht. *M.v.B.Z.* 4 Juni 1881 no. 2445 en 5 Aug. 1885 no. 4144, *afd. A.Z.C.*; *Ht.* 411 en 432. — Ook dan niet wanneer tegelijk de op een ander terrein staande oude school wordt verkocht en de opbrengst daarvan in mindering wordt

gebracht. *M.v.B.Z.* 19 Nov. 1886 no. 5957, *afd. A.Z.C.*; *Ht.* 442.

kosten van overschrijving der koopakte, tenzij bij de akte bedongen zij, dat die door de gemeente worden gedragen. *M.v.B.Z.* 4 Aug. 1885 no. 4182, *afd. A.Z.C.*; *Gemst.* 1768; *P.B. van versch. prov.* — Eene schriftelijke verklaring van den notaris, dat partijen zijn overeengekomen, dat de gemeente de kosten zal betalen, is niet voldoende. *Verlag Rekenkamer* 1886; *Gemst.* 1913.

kosten van woningen voor portier, conciërge of schoonmaakster in de school. *M.v.B.Z.* 22 en 23 Febr. 1882; *Hubr.* V 20, 21; *Ht.* 437.

schadeloosstelling voor renteverlies en winstderving, uitgekeerd aan een aannemer, omdat met den bouw nog niet kon worden aangevangen. *M.v.B.Z.* 17 Mei 1883 no. 1948, *afd. A.Z.C.*; *Ht.* 413.

gratificatie aan den gemeente-secretaris voor diensten bij schoolbouw. *M.v.B.Z.* 7 Mei 1884 no. 2012, *afd. A.Z.C.*; *Ht.* 425.

aanbrengen van een bliksemafleider op of van zonneblinden aan eene bestaande school. *M.v.B.Z.* 15 Aug. 1884 en 18 Oct. 1887 *nr.* 4553 en 5423, *afd. A.Z.C.*; *Ht.* 427 en 565.

aanleg van een puinweg van den straatweg naar de deur eener nieuw te bouwen school. *M.v.B.Z.* 4 Sept. 1884 no. 4835, *afd. A.Z.C.*; *Ht.* 428. — Idem van een klinkerpad naar een schoollokaal. *M.v.B.Z.* 5 Febr. 1887 no. 733, *afd. A.Z.C.*; *Ht.* 446.

vervanging van een ouden muur door een nieuwen. *M.v.B.Z.* 8 Mei 1886 no. 2462, *afd. A.Z.C.*; *Ht.* 438.

het aanbrengen van een verwarmingstoestel in de school. *M.v.B.Z.* 13 Juni 1887 no. 3057, *afd. A.Z.C.*; *Ht.* 447.

zegel- en legesgelden voor subsidiën. *M.v.B.Z.* 11 Mei 1882 no. 1713, *afd. A.Z.C.*; *Hubr.* V 26.

25. Onder de kosten, waarvoor vergoeding verleend wordt, kunnen worden begrepen:

die der voorbereidende klasse, verbonden aan eene o. l. school. *M.v.B.Z.* 18 Juli 1882 no. 3492, *afd. A.Z.C.*; *Hubr.* V 30; *Ht.* 398.

aankoop van grond voor schoollokalen met kosten op de overdracht gevallen. *M.v.B.Z.* 8 Jan. 1885 no. 100, *afd. A.Z.C.*; *W.B.A.* 1865; *P.B. Gron.* 3/1885; *Gemst.* 1757; *v.E.* X 190.

verbouw van eene school, waarvoor geene declaratiën zijn ingediend, doch welke onder goedkeuring van den D.s.o. is uitgevoerd. *M.v.B.Z.* 19 Maart 1887 no. 1385, *afd. A.Z.C.* — Idem *M.v.B.Z. blijkens verslag Rekenkamer* 1885; *W.B.A.* 1982.

weinig belangrijke verbouw eener school, waarvoor geen bestek is opgemaakt, doch die in overleg met den D.s.o. is uitgevoerd. *M.v.B.Z. blijkens vaststelling vergoeding voor eenige gemeenten over 1882.*

ontwerpen van een plan voor een verbouwing der school, welke voorloopig is uitgesteld; afsluiten van den tuin van het hoofd der

school bij den bouw eener nieuwe school. *M.v.B.Z.* 16 Jan. 1885 no. 198, *afd. A.Z.C.*

in orde brengen van den tuin van het hoofd der school welke bij schoolbouw beschadigd is. *M.v.B.Z.* 28 Jan 1884 no. 417, *afd. A.Z.C.*

advertentiën betreffende opmaken van een bestek voor schoolbouw; akte van in erfpachtneming grond voor schoolbouw. *M.v.B.Z.* 5 Aug. 1882 no. 3683, *afd. A.Z.C.*

opmaken van plannen; voorbereidende werkzaamheden voor schoolbouw. *M.v.B.Z.* 1 Febr. 1883 no. 547, *afd. A.Z.C.*

kosten van inrichting van hulplokalen gedurende schoolbouw. *M.v.B.Z.* 30 April 1883 no. 2066, *afd. A.Z.C.*

maken van een regenbak aan de school. *M.v.B.Z.* 5 Juni 1883 no. 2786, *afd. A.Z.C.*

herstel van schade aan een naast de school gelegen woonhuis, waartoe de gemeente, tengevolge van den schoolbouw, verplicht is tegenover derden. *M.v.B.Z.* 5 Dec. 1883 no 5693, *afd. A.Z.C.*

maken van een ijzeren hek bij de school, als een door den D.s.o. goedgekeurd bestek is gevolgd. *M.v.B.Z.* 8 Mei 1886 no. 2462, *afd. A.Z.C.*; *Ht.* 438.

maken van een nieuwen trap ter vervanging van een bestaanden. *M.v.B.Z.* in Febr. 1888.

te kort op aannemingspenningen, bij schoolbouw gestort. *M.v.B.Z.* 6 Febr. 1884 no. 740, *afd. A.Z.C.*

open of overdekte speelplaatsen. *M.v.B.Z.* 4 Juni 1883 no. 2601, *afd. A.Z.C.*; *Ht.* 414.

aanbrengen van een bliksemafleider op of van zonneblinden aan eene in aanbouw zijnde of nieuw te bouwen school. *M.v.B.Z.* 15 Aug. 1884 en 18 Oct. 1887 nrs. 4553 en 5423, *afd. A.Z.C.*; *Ht.* 427 en 565.

26. De maatregel van bestuur, bedoeld in het artikel, wordt onder de bijlagen opgenomen.

Artikel 46.

Ter tegemoetkoming in de kosten, welke voor rekening der gemeente blijven, wordt voor ieder schoolgaand kind, met uitzondering van bedeeden, en van hen die, schoon niet bedeed, onvermogens zijn, een schoolgeld geheven van ten minste twintig cents per maand.

De minvermogens worden, indien het schoolgeld voor ieder kind van dezelfde klasse gelijk is, slechts voor een gedeelte aan de heffing onderworpen.

Vrijstelling van verplichting tot het heffen van schoolgeld

kan aan eene gemeente door Ons worden verleend bij een met redenen omkleed besluit, den Raad van State gehoord. Intrekking dezer vrijstelling geschiedt op dezelfde wijze.

Het invoeren, wijzigen of afschaffen van dit schoolgeld geschiedt met inachtneming van de artt. 232—236 der wet van 29 Juni 1851 (*Staatsblad* no. 85), met dien verstande dat aan de verordening tot heffing Onze goedkeuring niet wordt onthouden dan bij een met redenen omkleed besluit, den Raad van State gehoord.

De invordering wordt geregeld door eene plaatselijke verordening overeenkomstig de bepalingen van de artt. 258—262 dier wet. Indien het schoolgeld, behalve voor zooveel betreft de gevallen in het 2de lid van dit artikel en in art. 48 vermeld, voor ieder kind van dezelfde klasse niet gelijk is, zijn daarop de artt. 264—266 dier wet, gelijk die gewijzigd is bij de wet van 28 Juni 1881 (*Staatsblad* no. 102), mede van toepassing, met dien verstande dat het schoolgeld voor geen kind meer bedrage dan hetgeen voor het onderwijs van dat kind kan geacht worden voor rekening der gemeente te blijven.

1. De hoofdreden, waarom de Reg. in 1878 geene verplichte schoolgeldheffing voorstelde, was dat h.i. eene verplichting om eene plaatselijke belasting in te voeren niet door den wetgever, ter bereiking van een bijvoegmerk, aan het gemeentebestuur kon worden opgelegd. Zie *M.v.B.* 1878, 23.

De Reg. van 1889 dacht er anders over. Het was h.i. „moeilijk aan te nemen dat de betaling van schoolgeld door hen, die niet tot de onvermogens behooren, schoolverzuim zou hebben in de hand gewerkt. Maar het geldt hier tevens een beginsel. De ouders zijn in de eerste plaats geroepen bij te dragen, bijaldien hunne middelen dit toelaten, in de kosten van het onderwijs hunner kinderen. Alleen zij, die onvermogen zijn, dienen hiervan te worden vrijgesteld.” *M.v.T.* 1889, 11.

De Reg. stelde daarom voor, art. 46 aldus te lezen:

„Van ieder schoolgaand kind, met uitzondering van bedeeden en van hen die, schoon niet bedeed, onvermogen zijn, wordt een billijk schoolgeld geheven.

„De minvermogens worden, indien het schoolgeld voor ieder kind van dezelfde klasse gelijk is, slechts voor een gedeelte aan de heffing onderworpen.

„Het invoeren of wijzigen van dit schoolgeld geschiedt met inachtneming van de artt. 232—236 der wet van 29 Juni 1851 (*Staatsblad* no. 85).

„De invordering wordt geregeld door eene plaatselijke verordening overeenkomstig de bepalingen van de artt. 258—262 dier wet.”

Daartegen rezen bezwaren, die eensdeels tegen het beginsel van verplichte heffing gericht waren, anderdeels de vraag betroffen, wat onder „billijk” schoolgeld moest worden verstaan (zie aant. 3 en 5 hieronder), en in de derde plaats de vraag golden of de gemeentebesturen met het oog op de gemeentewet gedwongen zouden kunnen worden tot de heffing over te gaan (zie aant. 6 hieronder).

De Reg. handhaafde aanvankelijk hare meening. „De billijkheid brengt mede dat zij, die in de eerste plaats belang hebben bij het onderwijs, door dat hunne eigene of de aan hunne zorg toevertrouwde kinderen de openbare scholen bezoeken, ook in de eerste plaats in de kosten daarvan helpen voorzien.” *M.v.B.* 1889, 22.

Het voorstel gaf aanleiding tot zeer belangrijke discussiën (2e *K.* 1889, 1569—1616). Werd het van de eene zijde verdedigd met te wijzen op de ook door de Reg. vooropgezette billijkheid, dat zij, die in de eerste plaats belang hebben bij het onderwijs, daaraan ook betalen, en met de opmerking, dat alleen door het voorschrift der verplichte schoolgeldheffing eene eerlijke concurrentie van de bijzondere met de openbare school mogelijk zou zijn, — van de andere zijde werd juist beweerd, dat, daar voor het bijzonder onderwijs heffing van schoolgeld niet voorgeschreven werd, de voor het openbaar onderwijs opgelegde verplichting dit van ongunstiger conditie zou maken, en aanleiding zou geven, dat de bijzondere school, door geen schoolgeld te heffen, de leerlingen uit de openbare school zou trekken, deze zou „leegpompen”. Vooral werd dit gevreesd, omdat bij de onzekerheid van het begrip „billijk” de beslissing omtrent het bedrag van het schoolgeld geheel zou afhangen van den *M.v.B.Z.*, die wellicht het openbaar onderwijs minder dan het bijzonder genegen zou kunnen zijn; terwijl volgens de door de Reg. in 1889 gegeven uitlegging, wanneer een gemeentebestuur weigerde de door den *M.v.B.Z.* noodig geachte verhooging van schoolgeld vast te stellen, artt. 126 en 127 der gemeentewet zouden kunnen worden toegepast.

Tegen het einde der discussie, erkennende, dat het door hem voorgedragen artikel aanleiding zou kunnen geven tot groote moeilijkheden, bracht de *M.v.B.Z.* er verschillende wijzigingen in, waardoor het den vorm kreeg, waarin het nu is vastgesteld.

2. Het schoolgeld strekt alleen tot *tegemoetkoming* in de kosten. Het kan nimmer eene bijdrage tot bestrijding, veel min tot dekking der kosten zijn. Het mag nimmer zoo hoog worden opgevoerd, dat uit de opbrengst de kosten van het onderwijs kunnen worden bestreden, veel minder dat daaruit eenige inkomst voor de gemeente als overwinst zoude kunnen ontstaan. *Mr. P. F. Hubrecht in Bijdr. I*

139. In gelijken geest *Diephuis* 152; *M.v.B.Z.* 28 Oct. 1858 no. 143, 5e afd.; *T.C. en M.* 262.

Het woord „tegemeetkoming” heeft m.i. een veel ruimer of veel meer beperkten zin — al naar dat men het nemen wil — dan het beginsel van art. 254 der gemeentewet. In dat artikel wordt gezegd, dat de rechten, door de gemeente geheven voor het gebruik van zekere inrichtingen, mogen gaan tot den kostenden prijs, maar niet verder; de zaak mag nooit een voorwerp van winstbejag zijn. Nu sluiten de woorden „ter tegemeetkoming” mijns inziens echter uit dat men schoolgeld mag heffen tot den kostenden prijs; wat geheven wordt moet altijd minder zijn dan hetgeen de inrichting van het onderwijs kost. *De Beaufort in 2e K.* 1889, 1572. In gelijken zin *Verniers v. d. Loeff in 2e K.* 1889, 1594.

Nadat de eerste alinea in de vroegere gedaante hersteld was, werd op de vraag, of daarin nu ook begrepen is, dat het schoolgeld niet mag te boven gaan den kostenden prijs, bevestigend geantwoord. „Door weder in de eerste alinea te spreken van het tegemoet komen in de kosten, is bedoeld daaronder te verstaan wat er tot heden toe onder verstaan werd.” *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1614.

3. De aanduiding van een „billijk” schoolgeld strekt tot voorkoming dat de heffing zóó laag worde gesteld, dat ze den naam van schoolgeld niet verdient. Het bedrag behoort in billijke verhouding te staan tot de kosten en den omvang van het lager onderwijs en de gegoedheid van de ingezetenen. *M.v.B.* 1889, 22.

Blijft de Reg., nu het woord „billijk” uit de wet is verdwenen, toch vasthouden aan dat begrip van billijk? Zeker. Wat is het geval? Door de wijziging in het artikel gebracht is niet aangegeven dat die billijkheid niet overal moet blijven gehandhaafd; integendeel, het vertrouwen wordt uitgesproken, dat de gemeenteraden, op wie de zaak veel meer wordt overgebracht dan vroeger, den wenk van billijke schoolgeldheffing zullen behartigen, zooals die trouwens door vele van hen reeds thans behartigd wordt. Ten overvloede zij nog gezegd, dat de gemeentebesturen uit de intrekking van het woord „billijk” niet moeten opmaken dat in dat opzicht thans „onbillijk” zou kunnen gehandeld worden. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1614.

4. Na raadpleging der bij het ontwerp gevoegde staten heb ik gemeend als minimum, dat van de niet-onvermogensden, d. i. van hen die geacht kunnen worden in staat te zijn om schoolgeld te betalen, gevorderd wordt, twintig cents per maand te mogen stellen. Ik weet wel dat, wanneer men de staten raadpleegt, men hier en daar nog een lager schoolgeld vindt, maar het komt mij voor dat het genoemde schoolgeld in billijkheid in de armste gemeente kan gevorderd worden. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1604.

5. De Reg. kan haren invloed gebruiken om een hoog schoolgeld te doen verminderen. Het geschiedt dan ook verscheidene keeren dat de M.v.B.Z. een gemeentebestuur dat een te hoog schoolgeld wil gaan heffen, verzoekt of waarschuwt, dat schoolgeld te verminderen. ¹⁾ Gewoonlijk geeft de gemeente gevolg aan dat verzoek en verlaagt het schoolgeld. Maar doet zij dit niet, dan kan de Min. wel aan Zijne Majesteit voorstellen de goedkeuring niet te verleenen, doch hij kan zich daarbij niet beroepen op de wet en is volkomen gedekt voor zijne eigen verantwoordelijkheid indien hij de goedkeuring voorstelt. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1590.

Ik wil wel erkennen dat gezorgd moet worden, dat het schoolgeld niet tot een zoodanig bedrag geheven wordt, dat daardoor het schoolverzuim in de hand wordt gewerkt; maar daarvoor behoeft geen vrees te bestaan bij de zeer matige schoolgeldten die hier te lande geheven worden. Doch men vergete niet dat het schoolgeld geheven wordt van hen, die het betalen kunnen, en er dan ook zeer te recht in de wet gesproken wordt van onvermogenen die òf niets òf slechts weinig betalen. Wanneer men nu den toestand van de verschillende gemeenten nagaat, dan vindt men dat menige gemeente nog al ruim is met het aannemen van onvermogenen en minvermogenen. En dat blijft ook, zooals onder de oude wet, geheel ter beoordeeling van B. en W., die de categorieën moeten bepalen. Dit is eene zaak, waarin de Reg. zich niet mengt, behalve voor het geval hare tuschenkomst wordt ingeroepen, hetgeen uiterst zeldzaam geschied is. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1603.

6. Op de vraag: „Is het voorstel nu zoo te verstaan en te begrijpen dat, indien een gemeenteraad voor eene of andere school het schoolgeld bepaalt op f 2,40, die verordening ter goedkeuring aan den Koning moet worden voorgedragen? of begrijpt de Reg. dat dit een minimum is, ja, maar dat het nog aan haar arbitrium staat, te eischen, dat de gemeenteraad hooger zal gaan?” werd geantwoord:

„Het blijkt uit de redactie dat de bepalingen die in de gemeentewet omtrent verordeningen voorkomen, geheel ongewijzigd zijn gebleven.

1) f 1,50 per maand en per leerling voor één der vakken l—r en f 0,30 meer voor ieder ander vak, dus f 36 per jaar voor het geheel, is te hoog. *M.v.B.Z.* 28 Mei 1881 no. 2246, *afd. B.B.*; *Hubr.* III 121; *Ill.* 491.

f 1,20 per maand voor de vakken a—k is te hoog. *M.v.B.Z.* 3 Mei 1882 no. 2183, *afd. B.B.*; *Hubr.* V 34; *Ill.* 510.

Het schoolgeld moet rekening houden met dat, in naburige gemeenten geheven. *M.v.B.Z.* 13 Jan. 1882 no. 6016, *afd. B.B.*; *Hubr.* V 34; *Ill.* 512.

f 4,— per kwartaal en per leerling is te hoog; tegen f 3,— met evenredige verlaging voor meer kinderen en voor minvermogenen is geen bezwaar. *M.v.B.Z.* in 1886 en 1887; *Ill.* 521.

„De goedkeuring van den Koning zal altijd voor deze verordeningen gevorderd worden en het recht van den Minister om den Koning in deze van advies te dienen blijft ongerept.

„Natuurlijk zal de verordening niet strijden tegen de wet wanneer het schoolgeld op *f* 2,40 bepaald is, maar het recht des Konings om de verordeningen niet goed te keuren is niet gebonden aan den enkelen grond van strijd met de wet; er kunnen omstandigheden zijn, dat de Minister geroepen wordt den Koning te adviseeren, ook om andere redenen zijne goedkeuring te weigeren en dit zal ook voor deze verordeningen gelden. Daarin wordt geene verandering gebracht. Meent nu de geachte afgevaardigde te moeten generaliseeren en te zeggen: dus dan zal de Minister elke verordening, die hij krijgt, den Koning ter vernietiging voordragen, dan antwoord ik: neen, dat is de bedoeling niet; maar het recht om dit te doen blijft onverlet.” *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1605.

7. Toen de verplichting tot heffing van een „billijk” schoolgeld werd voorgesteld, achtte de *M.v.B.Z.* artt. 126 en 127 der gemeentewet toepasselijk, ingeval de gemeenteraad besloot tot heffing van schoolgeld, maar de daartoe strekkende verordening 's Konings goedkeuring niet erlangde, omdat het bedrag niet billijk werd geacht. 's Konings Comm. zou dan, bij weigering van het gemeentebestuur om aan de bezwaren van hooger hand door wijziging der verord. tegemoet te komen, krachtens art. 127 eene nieuwe verord. hebben vast te stellen. Zie *Verslag* 1889, 23, en *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1590.

De vraag kreeg echter een ander aanzien na de wijzigingen, die in het artikel werden gebracht. De meening der Reg. blijkt uit het volgende:

„Ten einde alle misverstand op te heffen zal de ondergeteekende gaarne trachten nog duidelijker dan in de andere Kamer zijne meening kenbaar te maken, in hoeverre de raad kan gedwongen worden hooger schoolgeld te heffen dan van 20 cents per maand.

„Op bladzijde 1605 van de *Hand.* werd de vraag naar zijne meening zeer juist geformuleerd door den heer Roëll: „Wanneer een gemeenteraad, waar nu geen schoolgeld geheven wordt, krachtens de bepaling van dit ontwerp het schoolgeld bij verordening vaststelt op *f* 0,20 per maand, welke zal dan de bevoegdheid zijn van het centraal gezag ten opzichte van eene diergelijke verordening?”

„Het antwoord door dien geachten afgevaardigde op die vraag gegeven, komt den ondergeteekende volkomen juist voor. Is de Reg. van oordeel, dat de heffing te laag is, dan kan zij òf de goedkeuring weigeren, doch alsdan zal er in het geheel geen verordening en dus ook geen heffing bestaan, terwijl er alsdan geen sprake is van

toepassing van art. 126 § 2 of art. 127 der gemeentewet, ¹⁾ of zij zal, overtuigd zijnde door of zachtende voor de beweegredenen van den gemeenteraad, of uit overweging dat een min goede regeling altoos beter is dan geen regeling, die verordening goedkeuren." *M.v.B.* 1e K. 1889.

In gelijken zin *Gemst.* 1986 die er bijvoegt: neemt de raad echter geen besluit tot heffing van schoolgeld, dan kunnen artt. 126 en 127 worden toegepast.

„De Grondwet verzet zich niet tegen het optreden van den C.d.K., om ook in dit geval datgene te doen, waarin de gemeenteraad nalatig is. De verordeningen omtrent schoolgeldheffing zijn geene belasting-verordeningen gelijkstaande met die omtrent de plaatselijke belastingen, waarvan de gemeentewet melding maakt." *M.v.B.* 1e K. 1889.

8. Op de vraag of er wel genoegzame zekerheid bestond dat door 's Kon. Comm. vastgestelde en door den Koning goedgekeurde verordeningen betreffende schoolgeldheffing door de gemeentebesturen inderdaad zouden worden nageleefd en uitgevoerd, antwoordde de M.v.B.Z., „dat hij dergelijk verzet niet verwachtte, maar dat, indien in de praktijk de gemeentebesturen inderdaad middelen mochten vinden en toepassen om de bedoelde verordeningen niet uit te voeren, daarin voorzien zou kunnen worden door bij de wet te bepalen, dat ingeval er geen schoolgeld wordt geheven, de rijksvergoeding slechts ten deele zal worden genoten." Zie *Verlag* 1889, 23.

9. Wanneer in eene gemeente eene verordening moet gemaakt worden tot het heffen van schoolgeld en daaraan wordt niet voldaan, gaat dan de aanspraak op de bijdrage verloren? In de wet is daaromtrent geene bepaling te vinden. Op het niet nakomen van die verplichting door de gemeenten is geen straf gesteld. Al wordt de bijdrage uitbetaald, zijn er andere middelen om van de gemeenten gedaan te krijgen, dat zij de wet opvolgen. *M.v.B.Z.* 1e K. 1889, 139.

10. Het is niet wel denkbaar, dat de C.d.K. niet gelijktijdig met het belastingbesluit ook de verordening op de heffing zal vaststellen.

Het recht van den gemeenteraad blijft alsdan onverlet, om dat heffingsbesluit te wijzigen, waarop het tweede lid van art. 235 van de gemeentewet van toepassing is. *M.v.B.* 1e K. 1889.

11. Ik moet erkennen dat er gevallen kunnen zijn, dat het niet billijk zoude zijn eene verplichte schoolgeldheffing aan eene gemeente op te leggen. . . . Ik geef toe, dat er verschillende omstandighe-

1) „Waarom niet? Eenvoudig dáárom niet, omdat de gemeenteraad dan volstrekt niet *weigert* — zooals art. 126 § 2 eischt — aan het wettelijk bevel te voldoen, daar het art. alleen eene heffing van f 0,20 per maand *verplichtend* stelt." *Roell* in 2e K. 1889, 1605.

den zijn waarin het gerechtvaardigd kan zijn dat geen schoolgeld wordt geheven.

Wanneer bij voorbeeld, zooals beweerd wordt dat mogelijk is, in eene gemeente, die nu zou gedwongen worden voor de openbare school schoolgeld te heffen, de daar bestaande bijzondere scholen juist in het *niet*-heffen van schoolgeld het middel zoeken om de openbare school tegen te werken. Sommige ouders, die niet uit beginsel voor de bijzondere school zijn, maar de richting van het openbare onderwijs goedkeuren, zouden dan wellicht hunne kinderen, gelokt doordat zij niet behoefden te betalen op de bijzondere school, daarheen zenden. In zulk een geval, indien het zich mocht voordoen, zoude vrijstelling van schoolgeldheffing voor de openbare school te rechtvaardigen zijn. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1604.

Wanneer zou blijken, dat in eene gemeente de besturen van bijzondere scholen in het niet-heffen van schoolgeld het middel zoeken om de openbare school tegen te werken, zal van de in art. 46, 3de lid, geschonken bevoegdheid om vrijstelling van schoolgeldheffing voor de openbare school te verleenen, gebruik kunnen worden gemaakt. *M.v.B.* 1e K. 1889.

12. De bepaling in het derde lid moet een rationeelen zin hebben, en deze kan alleen zijn, dat, waar het heffen van schoolgeld in het nadeel kan zijn van het onderwijs en het schoolverzuim in de hand zou werken, daar de vrijstelling toepassing zal vinden, evenals daar, waar op de bijzondere school geen schoolgeld wordt geheven. Wel meent de Min. dat een matig schoolgeld het schoolverzuim niet zou bevorderen, maar Zijne Exc. kan niet tegenspreken dat, wanneer een gemeentebestuur op aannemelijke gronden de overtuiging motiveert dat dit in zijne gemeente wel het geval zou zijn, dan tegen de kosteloosheid van het onderwijs geen bezwaar gemaakt zal mogen worden. *W. Van Dedem* in 2e K. 1889, 1616.

13. Het slot van het 4e lid werd door de Reg. ingevoegd naar aanleiding der in het V.V. 1889 gedane vraag, of in elk geval niet eenigermate tegen onbillijke weigering van goedkeuring op verordeningen tot heffing van schoolgeld gewaakt kon worden door, in aansluiting aan hetgeen bij art. 134 der Grondwet ten aanzien van provinciale verordeningen is gezegd, te bepalen, dat bedoelde goedkeuring alleen kan onthouden worden bij gemotiveerd besluit, den Raad van State gehoord. Zie *Verslag* 1889, 23.

14. Voor de gemeenten waar reeds een schoolgeld boven het minimum wordt geheven blijft de wet onveranderd; wil men daar wijzigingen maken, dan zal men telkens de verordening moeten veranderen, en ook telkens, volgens de bepalingen van de gemeentewet, de goedkeuring des Konings gevraagd moeten worden, en bij wei-

gering blijft de oude verordening van kracht. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1615.

15. Evenredige schoolgeldheffing. Het heffen van een schoolgeld, dat verschillend is naar mate van de gegoedheid der ouders, wordt mogelijk door het vervallen van het laatste lid van art. 48. *M.v.T.* 1889, 11.

De daartegen ingebrachte bezwaren gaven „der Reg. geene aanleiding de gemeentebesturen ten aanzien van de toepassing van dit naar haar inzien billijk stelsel in het vervolg niet vrij te laten. Evenzeer als B. en W. thans in staat worden geacht te beoordeelen wie min- of onvermogen zijn, zal het zeer wel doenlijk wezen, eene regeling te treffen, waarbij ouders, die gegoed zijn, een grooter, de minder gegoeden daarentegen een kleiner deel in de kosten van het lager onderwijs zullen betalen.” *M.v.B.* 1889, 23.

De toevoeging aan het slot van de laatste alinea is geschied, om duidelijk te doen uitkomen, dat, waar evenredig schoolgeld geheven wordt, en daardoor de vrees bestaat, dat een te zwaar aandeel der kosten op enkelen wordt gebracht, niettegenstaande die zoogenaamde evenredigheid toch nooit voor eenig kind meer zal betaald worden dan het onderwijs van dat kind in werkelijkheid kost. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1614.

Eindelijk merk ik op dat door dit wetsontwerp de evenredige schoolgeldheffing niet verplichtend wordt gesteld, doch slechts aan de gemeentebesturen de bevoegdheid wordt verleend die desverkiezende in te voeren. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1590.

Zullen tengevolge van de evenredige schoolgeldheffing de verschillende soorten van scholen in de gemeenten moeten worden opgeheven? Ik antwoord dat dit volstrekt niet het geval behoeft te zijn. Er is geen bezwaar dat, nevens eene classificatie van verschillende scholen, in die scholen zelve evenredig schoolgeld wordt geheven voor de kinderen, die een en dezelfde klasse bezoeken. Deze kunnen, al bezoeken zij dezelfde school, wat betreft het te heffen schoolgeld in verschillende rubrieken verdeeld worden; maar er volgt volstrekt niet uit dit voorstel dat daardoor slechts één soort van scholen in de gemeente mag gevonden worden. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1590.

Hoe zal het gaan bij de evenredige schoolgeldheffing met kinderen, die buiten de gemeente wonen?

Ik doe opmerken dat aan de gemeenten niet de verplichting is opgelegd om kinderen, buiten de gemeenten woonachtig, op de school toe te laten. Wanneer het geval zich voordoet, zal de gemeente daarover gehoord worden en eene overeenkomst gesloten worden, op welke wijze de kinderen op de school zullen worden toegelaten, en op welke wijze het schoolgeld zal geregeld worden. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1590.

Op dit laatste punt kwam men bij de behandeling van art. 48 terug. Toen bleek, dat de bedoeling was, te spreken over kinderen, die in de gemeente gevestigd zijn, maar wier ouders buiten de gemeente wonen, b.v. in de koloniën of bezittingen. De Minister zeide: Die kinderen zullen bijdragen naar mate van de gegoedheid der ouders. De gemeentebesturen zullen de vrijheid hebben dit onderwerp te regelen; mochten er onbillijkheden of onregelmatigheden bij gepleegd worden, dan staat de weg nog open om de verordening op de heffing niet goed te keuren. Ik geloof niet, dat in de praktijk de moeilijkheden zich zullen voordoen, die men zich voorstelt. De gemeentebesturen zullen de gegoedheid van de ouders, van de kinderen of van de voogden, wanneer zij geen ouders meer hebben, in overweging moeten nemen.

. . . . Op de kohieren zullen de personen gebracht worden die nu reeds ook zonder evenredige schoolgeldheffing aansprakelijk zijn voor het schoolgeld; maar het is natuurlijk niet mogelijk hier alle vragen op te lossen die samenhangen met de quaestie van het evenredig schoolgeld. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1618.

Verg. ook de volg. aantekening.

16. De becijfering van het bedrag, dat per kind geacht kan worden voor rekening der gemeente te blijven, zal worden gemaakt door het bedrag der kosten van de school, die voor rekening der gemeente blijven, te deelen door een cijfer gelijkstaande met het aantal kinderen dat de school bezoekt. *M.v.B.* 1e K. 1889.

De aanmerking is gemaakt, dat, waar in het V.V. der 1e K. gevraagd wordt hoe de becijfering gemaakt wordt in de laatste woorden der laatste alinea van art. 46 bedoeld, een antwoord gegeven wordt dat niet slaat op hetgeen dienaangaande gevonden wordt in het Versl. der 2e K. Ik heb gemeend dat de vraag in het Versl. van de 1e K. doelde op de quaestie, behandeld in de 2e K. tijdens de beraadslaging over art. 46, en wel: hoe het met de berekening bij de evenredige schoolgeldheffing van den kostenden prijs van het onderwijs per kind zal gaan. Zullen daarvoor alleen in aanmerking komen de kinderen die betalen kunnen of ook de on- en minvermogenden? De bedoeling is om bij die berekening de kosten om te slaan over alle kinderen, zoodat de vermogenden niet mede betalen voor de onvermogenden. Wat de geachte afgevaardigde nu vraagt is geheel iets anders. Die quaestie heeft bij de Comm. van Voorb. in de 2e K. een onderwerp van bespreking uitgemaakt, waar zij zegt dat het schoolgeld voor vermogenden zou kunnen bepaald worden op de kosten aan onderwijskracht en leermiddelen, die voor het onderricht van elk kind zouden moeten worden uitgegeven, indien de beschikbare ruimte gevuld was. De Reg. heeft daar toen niet op geantwoord. Tegen die berekening is dunkt mij geen overwegend bezwaar, vooral als het aantal kinde-

ren zeer gedaald is, en mits men onder beschikbare ruimte niet het geheele schoolgebouw verstaat, en dus ook de lokalen die niet voor school gebruikt worden, maar let op het aantal kinderen, waarvoor de gebruikte ruimte, in verband met de aanwezige onderwijskracht, is ingericht. In dien zin kan ik mij wel vereenigen met het in het Verslag uitgedrukt gevoelen der Comm. *M.v.B.Z.* 1e K. 1889, 139.

17. Bij de inzending van het besluit tot schoolgeldheffing moet een staat van de vermoedelijke opbrengst der schoolgelden en van het waarschijnlijk bedrag der kosten van het openbaar lager onderwijs worden overgelegd. *P.B. Zeel.* 66/1858.

18. ¹⁾ De bevoegdheid om voor eene hoogere klasse, waar de omvang van het onderwijs een andere wordt, hooger schoolgeld te heffen, kan niet worden ontnomen. *M.v.B.* 1878, 28.

Ik zou zeer geneigd zijn, de vraag: of niet door de gemeenteraden in acht genomen moet worden, dat het schoolgeld voor eene hoogere klasse alleen kan stijgen, wanneer het onderwijs daar een grooteren omvang heeft? bevestigend te beantwoorden, omdat, indien er van geen meerderen omvang sprake is, er ook geen reden is om het schoolgeld te verhoogen. Ik moet mij evenwel verontschuldigen. Ik durf, zoo onvoorbereid, geen definitie formuleeren en veel minder nog in mij onbekende gevallen eene beslissing uitspreken. Het ligt echter in den aard der zaak, dat schoolgelden evenredig moeten zijn aan 't genot en dat er geen verschil mag bestaan, tenzij dit gegronnd is op het feit, dat voor de hoogere klasse het onderwijs meer omvat dan voor de lagere. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1329. In de 2e K. werd toen geconstateerd, dat op de gewone volksschool, waar alleen de vakken *a—k* worden onderwezen, niet kan worden gezegd dat in de hoogere klassen de omvang zou zijn toegenomen, zoodat in dergelijke school het schoolgeld in alle klassen gelijk moet zijn. In gelijken zin *T.C. en M.* 274.

In strijd daarmede is de volgende beslissing: Er mag worden vastgesteld een opklimmend tarief van schoolgeld, naarmate der klassen waarin de leerlingen in de scholen zijn verdeeld. *K.B.* 14 April 1881; *Verslag Z.-Holl.* 1880; *Genst.* 1561; *v.E.* VIII 177.

In overeenstemming daarmede is echter het volgende: Heffing van hooger schoolgeld voor de hoogere klassen, niettegenstaande in alle klassen alleen gewoon l.o. wordt gegeven, is in strijd met het belang van het onderwijs en met den geest der wet. *M.v.B.Z.* 22 Mei 1860;

1) Voor zoover in deze en de volgende aanteeek. alleen een dagteekening en een letter of nummer wordt vermeld, worden daarmede bedoeld beschikkingen van den *M.v.B.Z.*, *afd. B.B.*; de meeste daarvan zijn min of meer uitvoerig medegedeeld bij *Hubr.* III 113—122 en V 30—34, en bij *H.* 458—529 en 532—536.

Gemst. 454; *W.B.A.* 574; *v.E.* II 220. — Heffing van *f* 0,60 voor de middelste en *f* 0,80 voor de hoogste klasse zou werken als premie om de school vroeg te verlaten. 28 *Jan.* 1887 no. 254; *Gemst.* 1864; *Wekker* 51/1887; *v.E.* XI 215. — Het is geoorloofd voor de hoogste klasse eener school lager schoolgeld te heffen dan voor de lagere, ten einde het te vroeg verlaten der school door de kinderen te voorkomen. *Gemst.* 1862; *v.E.* XI 215.

19. De beoordeeling wie on- en minvermogend zijn, staat aan B. en W., niet aan den raad of aan de ouders (16 *Oct.* 1880 *Lett. C*; *Gemst.* 1477 en 1536; *v.E.* XII 141 en X 191; *W.B.A.* 1889). Ook niet „in de eerste plaats” aan den raad (16 *Febr.* 1881 no. 729). — B. en W. moeten dus ook beoordeelen of kinderen van schippers vrij zullen zijn (31 *Mei* 1884 no. 2235). — Er is daarom ook bezwaar tegen de bepaling in eene verordening, dat on- of minvermogenden zijn: zij, die niet in den hoofdelijken omslag aangeslagen zijn (9 *Nov.* 1880 *Lett. I*), of zij, die niet meer dan een in de verordening genoemd jaarlijksch inkomen hebben (17 *Dec.* 1880 *Lett. T*), of zij, die niet bijdragen in de Rijks directe of plaatselijke belastingen (11 *Jan.* 1881 no. 158). — B. en W. moeten eveneens beslissen op tegen de vaststelling van het schoolgeld gerezen bezwaren (18 *Febr.* 1882 no. 808); de raad mag ook niet in hooger beroep uitspraak doen (13 *Jan.* en 14 *Mei* 1882 nrs. 114 en 2336). In anderen zin: 29 *Mei* 1883 no. 2139 (*verslag Zeeland* 1883) en 10 *Jan.* 1887 no. 12.

20. De gemeente mag geen schoolgeld vorderen voor de in een weeshuis opgenomen kinderen. *Gemst.* 1653. Anders *W.B.A.* 1786, op grond dat dit art. niet de kinderen, maar hen die ze verzorgen op het oog heeft. Zie *v.E.* IX 197.

21. De regeling van het schoolgeld voor minvermogenden behoort te huis in het besluit tot heffing, niet in de verordening op de invordering (6 *Nov.* 1880 *Lett. F*).

Bij de verord. wordt bepaald, hoe veel minder dan het volle bedrag het schoolgeld voor minvermogenden zijn zal. *M.v.B.* 1878, 28. (Idem 10 en 8 *Sept.* 1881 nrs. 3884 en 3930, en *M.v.B.Z.* in 1883 en 1886; *v.E.* IX 196 en X 191; *W.B.A.* 1889; *versl. Gron.* 1886; *Gemst.* 1874). — Mocht het blijken, dat een gemeentebestuur de minvermogenden ten opzichte van de betaling van schoolgeld te veel zou willen bezwaren, dan kan de Reg. op grond van deze bepaling weigeren, een dergelijk besluit goed te keuren. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1326. — Ook voor één kind van minvermogenden moet minder betaald worden dan van vermogenden (9 *Juni* 1884, 16 *Oct.* 1885 en 27 *Maart* 1886 nrs. 2406, 4428 en 1381).

De vrijstelling of vermindering moet van toepassing zijn voor alle klassen (5 *Sept.* 1881 no. 3356), op alle minvermogenden (28 *Oct.*, 9

Nov. 1880 en *12 Jan.* 1881 *Lett. A, L en no.* 179), ook op on- en minvermogenden uit andere gemeenten (*5 Maart* 1881 *no.* 974). — Ook voor het herhalingsonderwijs, zelfs als daar meer vakken worden onderwezen (*9 Nov.* 1880 en *24 Mei* 1881 *Lett. II en no.* 2187) en dan in gelijke mate als voor het gewoon onderwijs (*28 Febr.* 1882 *no.* 861). — De toepassing mag niet afhankelijk zijn van „buitengewone redenen” (*21 Jan. en 5 Dec.* 1881 *nrs.* 227 en 5408), of van eene nadere gunstige beschikking van B. en W. (*12 Febr. en 29 Juli* 1881 *nrs.* 506 en 3040), of van de verwachting dat de lessen „met vrucht” zullen worden gevolgd (*28 Jan.* 1881 *no.* 364), of van de meerdere of mindere geschiktheid der kinderen (*11 Juli* 1881 *no.* 2751; *W.B.A.* 1753; *v.E.* IX 196); zij mag ook niet worden opgeschort tot een bepaald tijdstip gedurende het schooljaar (*5 Maart* 1881 *no.* 974).

Zie ook de volgende aant.

22. Het onderwijs in alle vakken moet voor on- en minvermogenden toegankelijk zijn, tegen geen of verlaagd schoolgeld (*4 Jan.* 1881 *nrs.* 33 en 34, *10 Jan.* 1881 *no.* 131, *28 Febr.* 1881 *no.* 507, *3 Mei* 1881 en *6 Mei* 1882 *no.* 2132). — Aan hen mogen geene eischen van bekwaamheid worden gesteld, tenzij ook voor hen, die 't volle schoolgeld betalen, die regel geldt (*11 Juli* 1881 *no.* 2833 en *13 April* 1882 *no.* 1387). — De raad mag zich niet voorbehouden, welke onvermogenden tot het onderwijs in *l—t* zullen worden toegelaten (*11 Jan.* 1881 *no.* 158).

Art. 172 (thans 175) Grondwet belet niet, dat in dezelfde gemeente in de eene school geen, in de andere wel schoolgeld geheven wordt (*3 Febr.* 1882 *no.* 441). Aan de voor on- en minvermogenden aangewezen school moet dan onderwijs verkrijgbaar zijn in alle vakken, die in de gemeente worden onderwezen (*3 Aug.* 1882 *no.* 3514). Aan on- en minvermogenden staat de keus niet open van de school, waar zij onderwijs in de vakken *l—t* wenschen te genieten. Het gemeentebeestuur is bevoegd, hun daartoe eene school aan te wijzen. Maar van het onderwijs mogen zij niet worden uitgesloten, zoodra zij begeeren het te genieten. *M.v.B.Z.* *13 Jan.* 1881 *no.* 172, *afd. O*; *Gemst.* 1531, 1560; *W.B.A.* 1651; *v.E.* VIII 178; *Hubr.* III 122.

Met de voorgaande beslissingen is de volgende niet in overeenstemming: Vindt een gemeenteraad, dat het noodig is, voor de on- en minvermogenden eene kosteloze of armenschool te openen, met de vakken *a—l* zelfs, en eene andere school voor betalende leerlingen, ook nog zeer goedkoop, met eenige vakken meer, dan beveelt de wet niet, dat in zoodanig geval ook de onvermogenden in onbeperkten getale in deze school mogen plaats nemen. *K.B. in* 1884; *III.* 520.

23. Wanneer twee gemeenten eene gemeenschappelijke school heb-

ben, moet het schoolgeld worden geïnd door den ontvanger der gemeente, op wier grondgebied de school ligt, ook van die leerlingen die in de andere gemeente wonen, omdat belasting voor het gebruik van een voorwerp betaald moet worden ter plaatse waar zich dat voorwerp bevindt. *De Regeering blijktens W.B.A. 647; v.E. II 190.*

De gemeente is bevoegd, als in de regeling krachtens art. 16 is bepaald, dat kinderen uit andere gemeenten hooger schoolgeld zullen betalen, dit zelf van de ouders dier kinderen in te vorderen. *v.E. in Wekker 19/1889.*

Waar en zoolang eene tusschen twee gemeenten gemeenschappelijke school bestaat, mag eene heffing van schoolgeld van de kinderen enkel uit ééne der beide gemeenten niet worden toegelaten. *M.v.B.Z. cf. G.S. Z.-Holl. in 1875; Gemst. 1309; W.B.A. 1447; v.E. VI 136.*

24. Het staat den raad vrij, schoolgeld te heffen voor de kinderen uit zijne gemeente, welke de openbare scholen bezoeken der omliggende gemeenten, waarmede omtrent de toelating van kinderen regelingen zijn getroffen. *G.S. Z.-Holl. in 1880; Gemst. 1561; W.B.A. 1706; v.E. VIII 177. Idem M.v.B.Z. 22 Maart 1881 no. 1264. — Niet voor kinderen, die schoolgaan in gemeenten, waarmede geen regeling is getroffen. 2 Febr. 1882 no. 357.*

Ook mag voor kinderen, die krachtens overeenkomst elders schoolgaan, niet meer schoolgeld worden gevorderd dan voor kinderen die in de gemeente zelve schoolgaan, al mocht ook het bestuur dier gemeente aan dat der gemeente, waarin eerstbedoelden schoolgaan, meer betalen. *M.v.B.Z. 7 Oct 1885 no. 2892, afd. O; Ht. 528.*

25. De bedoeling is, dat ook de tweede alinea van art. 48 gehandhaafd blijft, met dien verstande dat, wanneer de gemeenteraad bepaalt, dat een schoolgeld zal geheven worden van slechts 20 cents per kind en per maand, voor twee kinderen uit één gezin niet 40 cents zal behoeven betaald te worden, maar dit kan gesteld worden op een minder bedrag. *M.v.B.Z. 2e K. 1889, 1615, en M.v.B. 1e K. 1889.*

De beslissing of art. 48 al. 2 zal worden toegepast, mag niet aan B. en W. worden overgelaten; de verord. moet het bepalen. *19 Jan. 1881 no. 189; 1 Oct. 1885 no. 4179. — De raad is niet verplicht, ook voor minvermogens die al. toe te passen. 20 Jan. 1886 no. 160. — Zij mag ook dan worden toegepast, wanneer de kinderen uit één gezin verschillende openbare scholen bezoeken. Gemst. 1420; v.E. VII 141. — Het schoolgeld mag niet in absoluten zin minder zijn naarmate er meer kinderen schoolgaan, zoodat twee kinderen te zamen minder betalen dan één, of vier te zamen minder dan drie, of dat voor vijf kinderen in het geheel geen schoolgeld zal verschuldigd zijn. 28 Febr. 1882, 2 Febr. 1884 en 15 Maart 1886 nrs. 861, 452 en 1099.*

26. Heffing van 40 à 50 ct. voor de dagschool en gratis onderwijs op de herhalings- of avondschool zou het schoolverzuim op de dagschool in de hand werken. 25 *Aug.* 1886 no. 3328; *Gemst.* 1828; *v.E.* XI 215.

27. De raad is bevoegd te bepalen dat:

het schoolgeld vooruit betaald behoort te worden, en dat bij gebreke daarvan de toegang tot de school wordt onttrokken. 3 *Mei* 1881 no. 1726;

als het schoolgeld niet binnen vier maanden is betaald, B. en W. het bezoek der school mogen onttrekken aan de leerlingen, voor wie de betaling is verzuimd. 14 *Oct.* 1880 *Lett. B* en 28 *Febr.* 1882 no. 861 (In anderen zin: als bij de verord. geen vooruitbetaling is bedongen, mag noch de raad, noch B. en W. verwijdering wegens wanbetaling gelasten en moeten de artt. 258—262 gem.-wet worden toegepast. *Gemst.* 1325; *v.E.* VI 137);

de onderwijzer belast is met de inning der schoolgelden, mits hij die aan den ontvanger verantwoorde. 6 *April* 1881 no. 1490;

per maand *f* 0,50 voor één kind worde geheven, met vermindering voor meer kinderen, terwijl de bijzondere school in de gemeente *f* 0,40 per maand voor één kind heft. 27 *Dec.* 1880 *Lett. K.*

28. De raad mag in de verordening tot schoolgeldheffing:

geen onderscheid maken tusschen meerder- of minderjarige onvermogens (16 *Oct.* 1880 *Lett. C*), of tusschen bedelden en onvermogens (28 *Oct.* 1880 *Lett. B*), of tusschen kinderen, die al of niet tot de wettige bevolking behooren (30 *Maart* 1881 no. 1377) of wier ouders al of niet ingezetenen zijn (5 *Maart* 1881 no. 974);

geen vrijstelling van betaling voor kinderen van onderwijzers toestaan (5 *Maart* 1881 no. 974);

niet voor één of meer der vakken *a—k* schoolgeld bepalen, omdat, als slechts voor één of meer vakken kinderen zouden worden toegelaten, de school een vakschool zou worden, hetgeen met de bedoeling des wetgevers niet ware overeen te brengen (31 *Mei* 1884 no. 2280);

niet bepalen, dat voor kinderen, die gedurende één of meer volle maanden geen onderwijs genoten, schoolgeld zal worden geheven, dat per maand verschuldigd is (22 *Nov.* 1883 no. 4565). — Verg. hierbij *Gemst.* 590 en *v.E.* II 218: De bepaling dat het schoolgeld, onverschillig hoe lang de leerling van het onderwijs hebbe gebruik gemaakt, altijd voor een geheel jaar zal gerekend worden, is niet in strijd met art. 254 gem.-wet, zooals de *Reg.* in 1862 van oordeel was.

Artikel 47.

Het gemeentebestuur bevordert zooveel mogelijk het school-

gaan der kinderen van bedeelden, onvermogenen en minvermogenen.

1. De verplichting, bij een verordening op het burg. armbestuur opgelegd aan hen die door dat bestuur bedeeld worden, om hunne kinderen naar de openbare armenschool te zenden, strookt niet met den geest der onderwijswet, noch met dien der staatsregeling, waarvan zij een uitvloeisel is. *M.v.B.Z.* 30 Juni 1868; *Gemst.* 877; *W.B.A.* 997; *Wekker* 30/1868; *v.E.* II 217.

2. Naar het oordeel van den ondergeteekende mogen ouders in de vrije keuze der school nooit belemmerd worden. *M.v.B.* 1878, 28.

3. De zorg voor schoolbezoek strekt zich ook uit tot het herhalingsonderwijs. *T.C. en M.* 272.

4. De bepaling in eene gemeentelijke verordening, dat, ter bevordering van het geregeld schoolgaan, kinderen, die niet een zeker aantal dagen de school hadden bezocht, zonder gegronde redenen voor hun verzuim, het volgend jaar niet weer zouden worden toegelaten, is onwettig. *Gemst.* 976; *v.E.* III 260.

5. De wet verbiedt niet, dat voor on- en minvermogenen afzonderlijke scholen worden aangewezen. *M.v.B.Z.* 8 Dec. 1880 *Lett. L, afd. B.B.*; *Hubr.* III 115; *Ht.* 470.

6. Waar meer openbare scholen bestaan, heeft het gemeentebestuur het recht om aan de bedeelden en onvermogenen de school aan te wijzen, waarop hunne kinderen zullen geplaatst worden.

Waar schoolgeld geheven wordt, is de keus der ouders, die schoolgeld betalen voor hunne kinderen, tusschen de verschillende scholen vrij.

Daar, waar geen schoolgeld wordt geheven en meer dan éene openbare school is, staat het ieder vrij, zijn kinderen ter school te zenden waar hij wil. Is er op eene school gebrek aan plaatsen voor allen die zich aanmelden, dan zal aan de kinderen van bedeelden, die op de school hunner keuze niet kunnen worden opgenomen, eene andere door B. en W. kunnen worden aangewezen. De kinderen van anderen dan bedeelden zullen worden geplaatst, al naarmate er plaatsen open komen, naar rangorde van aangifte. *T.C. en M.* 272.

Artikel 48.

Tenzij bij eene regeling krachtens het laatste lid van art. 16 gemaakt, anders is bepaald, bedraagt het schoolgeld voor de kinderen uit andere gemeenten niet meer dan dat voor de kinderen uit de heffende gemeente.

Voor twee of meer kinderen uit één gezin, gelijktijdig ter

school gaande, kan het bedrag van het schoolgeld lager gesteld worden dan het, berekend voor ieder afzonderlijk, wezen zou.

Zie de aantn. op art. 46, in 't bijzonder nrs. 15, 16, 23, 24 en 25.

Artikel 49.

Indien Wij, Gedeputeerde Staten gehoord, oordeelen dat eene gemeente, door de uitgaven tot eene behoorlijke inrigting van haar lager onderwijs vereischt, in verhouding tot hare middelen en andere uitgaven onbillijk zou worden bezwaard, kan haar uit 's Rijks kas tijdelijk subsidie verleend worden. Ons daartoe strekkend en met redenen omkleed besluit wordt, te gelijk met het advies van Gedeputeerde Staten, in de *Staatscourant* openbaar gemaakt.

1. Subsiidiën aan gemeenten, die door de algemeene uitkeering niet genoegzaam geholpen zijn, moeten, op gelijke wijze als die uitkeering zelve, komen uit 's lands kas. *M.v.T.* 1878, 14.

2. Overeenkomstig het aangenomen beginsel valt hier weder de provincie weg. Het toezicht der Staten-Gen. waarborgt tegen misbruik hetzij door te groote rijkelijkheid, hetzij door te groote karigheid in het verleenen van subsidie. *M.v.T.* 1878, 20.

3. De woorden: „wordt uit 's Rijks kas tijdelijk subsidie verleend” zijn tot dusver zoo opgevat dat het voorschrift gebiedend is en eene gemeente *aanspraak* heeft op tijdelijk subsidie, indien blijkt, dat zij door de uitgaven, tot eene behoorlijke inrichting van haar lager onderwijs vereischt, in verhouding tot hare middelen en andere uitgaven onbillijk zou worden bezwaard.

Die opvatting moet in hare consequentie daartoe leiden, dat de bezwaarde gemeente eene vordering bekomt tegen den Staat, en de verplichting van de Reg. tot het toekennen van een subsidie zelfs niet ophoudt bij de grens, door het artikel der Staatsbegrooting daarvoor gesteld.

De wijziging heeft ten doel hieraan een einde te maken. Wanneer men niet verder behoeft te gaan dan het bedrag dat bij de vaststelling der begrooting is toegestaan, zal het gevolg wezen dat de begrootingswet een breidel aanlegt aan eene Reg. die al te mild zou willen subsidiëeren en dat de subsidiën zich over meerdere dienstjaren zullen spatiëeren. *M.v.B.* 1884, 20.

Het is niet de quaestie van de macht van den Min., en nog minder van de willekeur van den Min. Deze kan niet naar goedvinden

verklaren, dat er geen onvermogen bestaat. Als uit de rapporten van Ged. Staten blijkt, dat het aan de gemeente redelijkerwijze niet mogelijk is, meer belastingen te heffen tot dekking van de gewone kosten, of eene leening te sluiten voor de buitengewone kosten, dan moet de Min. naar waarheid het onvermogen constateeren. Neen, het woord *kan* vindiceert de bevoegdheid van de wetgevende macht. Daardoor wordt uitgedrukt, dat de Min. zou kunnen zeggen: „Wel is waar zou de gemeente het noodig hebben, maar daar over het loopende jaar niet meer dan zooveel duizend gulden is toegestaan, zal ik tot het volgende jaar wachten.” *M.v.B.Z.* 2e K. 1884, 1473.

4. De algemeene bedenking is tegen dit artikel gemaakt dat het verleenen van dergelijke subsidiën niet kan geschieden naar vaste regelen. Dit stem ik volkomen toe. Het verleenen van subsidie moet geschieden naarmate van de omstandigheden van elke te subsidiëeren gemeente; dit vordert in ieder geval een bijzonder onderzoek en al meent men daarvoor algemeene regelen gevonden te hebben, altijd zal men bij de toepassing van die regelen zeemanschap moeten gebruiken. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1331.

5. Mijn ambtgenoot van Financiën heeft in overweging gegeven of het wellicht wenschelijk zou zijn om bij eene overgangsbepaling in deze wet eenige regelen te stellen voor het verleenen van zulke subsidiën. Hij meende dat er speciaal op gelet behoorde te worden of de gemeenten, waardoor dat subsidie gevraagd werd, een eigen belasting betaalden, aan hoofdelijken omslag en opcenten op het personeel minstens tweemaal zooveel bedragende als vier vijfden van het personeel. Reeds nu is het een vaststaande regel om, wanneer subsidie krachtens art. 49 gevraagd wordt, daarop te letten. Wordt er dan ook minder belasting in de gemeente geheven dan het genoemde bedrag, zoo bestaat er veel kans dat de aanvraag afgewezen wordt, tenzij zeer buitengewone omstandigheden eene afwijking toelaten; hoewel daar nog niet uit volgt dat, als zoodanig bedrag aan eigen belasting door de gemeente geheven wordt, daardoor de noodzakelijkheid van het verleenen van een subsidie zou zijn gebleken. Dit heeft natuurlijk alleen betrekking op subsidie voor gewone onderwijskosten. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1522.

6. Zal de regel gelden, dat eene gemeente, die geen schoolgeld heft, geen subsidie zal verkrijgen? Die regel staat niet in de wet, maar evenmin het omgekeerde. De beoordeeling zal altijd deze moeten zijn, of eene gemeente, in evenredigheid tot hare middelen en andere uitgaven, als te zwaar gedrukt, subsidie niet missen kan. Is er dus werkelijk reden aan te nemen, dat, wanneer de gemeente schoolgeld wil heffen, de ingezetenen dat schoolgeld zullen kunnen betalen, de grond voor het subsidie verval, want in dat geval moet het

subsidie niet of tot een minder bedrag worden toegestaan. Dus de toezegging dat, waar geen schoolgeld geheven wordt, dit nooit een reden zal zijn tot weigering van het subsidie, kan ik niet geven. Volkomen stem ik toe, dat niet alles wat de Min. spreekt geacht kan worden in de wet te staan. Maar aan den anderen kant is er geen reden om aan te nemen, dat de bedoeling van het artikel is, dat eene gemeente schoolgeld moet heffen om subsidie te kunnen verkrijgen. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1331.

7. Hoezeer de gem.-besturen vrij zijn al dan niet schoolgeld te heffen, valt, zoodra zij toepassing van dit art. inroepen, te beoordeelen of de ingezetenen, en wel in de eerste plaats de belanghebbenden, genoegzaam bijdragen. Het heffen van een behoorlijk, hoewel matig schoolgeld tot tegemoetkoming in de kosten van het onderwijs schijnt wijders een billijke eisch tegenover den eisch om buitengewoon subsidie in die kosten. *M.v.B.Z.* 11 en 21 Juni 1883 nrs. 1897 en 2155, *afd. O*; *Gemst.* 1637; *W.B.A.* 1777; *v.E.* IX 198; *Ht.* 539 en 541. — In gelijken zin *M.v.B.Z.* in 1864; *Gemst.* 667; *v.E.* II 222. Idem *W.B.A.* 1372; *v.E.* V 136.

In anderen zin *G.S. Zeeland* *blijkens verslag* 1883, en *Vereen. Burg. en Secr. in Z.- en N.-Beveland*; *Gemst.* 1671; *v.E.* IX 198.

8. In 1884 stelde de Reg. voor, de verplichting tot schoolgeldheffing aan het verleenen van subsidie te verbinden. Daartegen werd bezwaar gemaakt, vooral omdat er zeer arme gemeenten zouden kunnen zijn, voor welke die heffing overwegende bezwaren zou kunnen opleveren. Om nu te voorkomen dat uit eene afstemming het verkeerde gevolg zou worden getrokken, dat de Reg. de voorwaarde van schoolgeldheffing niet zou mogen stellen, werd de verplichting tot heffing door de Reg. uit het artikel gelicht.

9. Behoorlijke inrichting. Dat kan niet anders zijn dan eene inrichting, zoowel wat de lokalen als wat het onderwijs, personeel, leermiddelen enz. betreft, die voldoet aan de eischen der wet en aan de behoefte der gemeente. *T.C. en M.* 275.

10. Het is o.i. boven twijfel verheven dat dáár subsidie moet worden verleend, waar de uitdrukkelijke bedoeling van art. 45, dat n.l. „de gemeenten moeten worden schadeloos gesteld voor den last, welken de nieuwe wet haar oplegt”, door de tegemoetkoming van 30% der uitgaven niet wordt bereikt. *T.C. en M.* 277.

11. Het is niet zoozeer de vraag of de begroting eener gemeente niet zou kunnen sluiten zonder een ten behoeve van het lager onderwijs verzocht subsidie, dan wel of de gemeente door de uitgaven tot eene behoorlijke inrichting van haar lager onderwijs vereischt, in verhouding tot hare middelen en andere uitgaven onbillijk zou worden bezwaard, zoo haar uit 's Rijks kas geen tijdelijk subsidie werd verleend. *M.v.B.Z.* 31 Maart 1881 no. 1000, *afd. O*; *Hubr.* III 125; *Ht.* 550.

12. Er bestaat bezwaar tegen de inwilliging van den wensch van Ged.

Staten om, in het belang van het onderzoek van volgende aanvragen om toepassing van art. 49 der wet, steeds in kennis te worden gesteld met de redenen, die den Min. leidden om bij zijne voordracht aan den Koning af te wijken van het door Ged. Staten uitgebracht advies. *M.v.B.Z.* 26 April 1883 no. 1214, *afd. O*; *Ht.* 548.

13. Bij de beoordeeling der aanvragen moet de toestand der geheele gemeente, niet die der afdeeling, in aanmerking genomen worden. *M.v.B.Z.* 26 April 1882 no. 1317, *afd. O*; *Hubr.* V 41; *v.E.* IX 197.

Art. 49 laat niet toe, aan afdeelingen van gemeenten subsidie te verleenen. *M.v.B.Z.* 25 Mei 1867; *Gemst.* 819; *W.B.A.* 938; *v.E.* II 223; *T.C. en M.* 277. — Idem in 1887 en 1888; *Verslag Limburg* 1887; *W.B.A.* 2048 en 2053; *Gemst.* 1933.

14. De betaling van de subsidiën in *gewone* kosten geschiedt kwartaalsgewijs, van die in *buitengewone* kosten in verband met de betalings-termijnen, op aanvraag der gemeentebesturen. *M.v.B.Z.* 7 Maart 1882 no. 896, *afd. O*; *Hubr.* V 10—14 en 39; *Wekker* 21/1882; *W.B.A.* 1715; *Ht.* 552; *T.C. en M.* 482.

15. Adviezen voor *gewone* en *buitengewone* kosten moeten afzonderlijk worden behandeld. *M.v.B.Z.* 7 April 1883 no. 1297, *afd. O*.

16. Vorm der adviezen vastgesteld. Zij behooren uiterlijk vóór 1 December van het jaar, waarop zij betrekking hebben, te worden ingezonden. *M.v.B.Z.* 23 Jan. 1882 no. 309, *afd. O*; *Hubr.* V 35; *Wekker* 8/1882; *Gemst.* 1583; *Ht.* 542.

Van de uitgaven wordt eerst de vergoeding van art. 45 afgetrokken; van het overblijvend bedrag het subsidie krachtens art. 49; het dan nog overschietende blijft ten laste der gemeente. *M.v.B.Z.* 28 Nov. 1882 no. 4713, *afd. O*; *Wekker* 97/1882; *Gemst.* 1628; *v.E.* IX 198; *Ht.* 543.

In het advies op te geven het getal leerlingen op 15 Januari en de daaronder begrepen on- en minvermogensden. *M.v.B.Z.* 16 Maart 1887 no. 825, *afd. O*; *Ht.* 544.

17. Voor een jaar, waarvoor reeds een gewoon subsidie verleend is, kan nader een subsidie verleend worden. *St.-ct.* 17/18 Jan. 1886, 16 Mei 1888, 8 Jan. 1889. Ook zonder dat blijkt van een nader advies van Ged. Staten. *St.-ct.* 28 Juni 1889 no. 150.

18. De toegekende subsidiën zijn steeds als maxima te beschouwen.

De *M.v.B.Z.* stelt zich voor, te doen nagaan of de uitgaven voor gewone onderwijskosten met de raming, waarnaar het subsidie berekend is, overeenkomen. Bij beduidend verschil zal daarop bij de toekenning van een subsidie in een volgend jaar worden gelet of wel het gemeentebestuur worden uitgenoodigd het te veel genotene in 's Rijks kas te storten. *M.v.B.Z.* 5 April 1883 no. 1308, *afd. A.Z.C.*; *Verslag Zeel.* 1883. Zie eene toepassing van 't laatste in *Verslag Zeel.* 1884.

19. Rente en aflossing van schulden, aangegaan tot het verleenen

van subsidiën aan kerken, pastorieën enz., komen niet voor de toepassing van art. 49 in aanmerking. *M.v.B.Z.* 22 April 1882 no. 1495, *afd. O; Hubr.* V 42; *Ht.* 546.

20. Renten en aflossingen van geldleeningen voor schoolbouw mogen bij de toepassing van art. 49 niet onder de gewone kosten van het l. o. gerekend worden. *M.v.B.Z.* in 1887. Anders *G.S. Zeeland* (blijkens *Verlag* 1887; *W.B.A.* 2090), *Gemst.* 1952 en *G.S. Geld.* (blijkens *St.-ct.* 8 Mei 1888).

21. De gemeente behoort te voorzien in bestek, teekening en begrooting van kosten voor schoolbouw. *M.v.B.Z.* 22 Aug. 1882 no. 3245, *afd. O; Hubr.* V 43; *Ht.* 547.

22. Gemeentebesturen, die subsidie in de buitengewone kosten vragen, moeten de bestekken overleggen bij de aanvraag om subsidie. Nadat advies door Ged. Staten uitgebracht is en de gemeentebesturen het eventueel aan te bieden subsidie zullen hebben aanvaard, worden de bouwkundige stukken door den Min. in handen van den D.s.o. gesteld. In de voorwaarden van aanbesteding moet de termijn, gedurende welken de inschrijvers hun bod gestand moeten doen, eenigszins ruim gesteld worden. *M.v.B.Z.* 20 Sept. 1884 no. 3071, *afd. O; Weeker* 80/1884; *Ht.* 553; *P.B. Zeel.* 96, *Geld.* 108, *Utrecht* 80, *Friestl.* 73, *Overijs.* 60, *Drenthe* 71, *Limb.* 120 van 1884.

23. Art. 49 kan worden toegepast voor kosten van een tuin (*St.-ct.* 9 Oct. 1884, 18 Juni 1886) en van schoolmeubelen (*Schoolversl.* 1887/8, *bl.* 202.)

24. Critiek omtrent uitvoering van art. 49. *Gemst.* 1759, 1760 en 1851.

25. Heeft eene gemeente subsidie gevraagd en bestaat er geen reden om te verwachten, dat het subsidie zal worden toegestaan, dan kunnen Ged. Staten hunne goedkeuring onthouden aan eene begrooting, waarop dat subsidie is uitgetrokken. *K.B.* 16 Mei 1881 (*S. no.* 59); *St.-ct.* 28 Mei 1881; — *K.B.* 9 April 1889 no. 171; *W.B.A.* 2089; *Gemst.* 1967.

In geen geval kan het enkele verzoek om subsidie, door een gemeraad aan den Koning gedaan, een voldoende grond zijn om een gewenscht subsidie reeds als eene inkomst der gemeente aan te merken en als zoodanig op de begrooting te brengen. *K.B.* 30 April 1884; *R.v.S.* 1884, 215; *v.E.* IX 255.

Artikel 50.

De bestekken voor en de gunning van den bouw en verbouw van scholen en onderwijzerswoningen, ter bekostiging waarvan aan de gemeente overeenkomstig art. 49 uit 's Rijks kas tijdelijk subsidie wordt verleend, behoeven de

goedkeuring van Onzen Minister met de uitvoering dezer wet belast; deze beslist, den districts schoolopziener gehoord.

In alle overige gevallen worden de bestekken aan de goedkeuring van den districts-schoolopziener onderworpen. Ingeval deze bezwaar maakt zijne goedkeuring te verleenen, kan de beslissing van Onzen Minister, met de uitvoering dezer wet belast, worden ingeroepen.

1. Zooals bij de technische beschouwingen gezegd is, omvat het onderzoek der bestekken meer dan het toetsen aan de algemeene regelen van art. 4. *M.v.B.* 1878, 28.

Het onderzoek door den D.s.o. betreft meer het pädagogisch en financiëel gedeelte dan wel de bouwkundige eischen van het ontwerp. *M.v.B.Z.* 25 *Nov.* 1880 *lett. R, afd. O; Hubr.* III 126.

2. De D.s.o. mag den Rijksbouwkundige voor de gebouwen van onderwijs enz. te 's-Gravenhage raadplegen. *M.v.B.Z.* 24 *Febr.* 1881 *no.* 581, *afd. K.W.; Hubr.* III 127; *Ht.* 35. Ontbreekt dezen de gelegenheid, spoedig advies te geven, dan moet hij daarvan onmiddellijk onder terugzending der stukken aan den D.s.o. mededeeling doen. *M.v.B.Z.* 13 *Maart* 1882 *no.* 701, *afd. K.W.; Ht.* 559.

Acht de D.s.o. een plaatselijk onderzoek door den Rijksbouwkundige wenschelijk, dan moet hij zich tot den Min. wenden. *M.v.B.Z.* 7 *Nov.* 1881 *no.* 1735, *afd. K.W.; Ht.* 557.

3. 't Is wenschelijk ook den Insp. v. h. geneesk. staatstoez. te hooren omtrent bouw en verbouw van scholen. *G.S. Zeel. in P.B.* 116/1881.

4. De nabijheid van eene koperslagerij mag de goedkeuring van het bestek niet verhinderen. *M.v.B.Z.* 13 *Dec.* 1887 *no.* 3803, *afd. O; Ht.* 570. Ook niet het voorschrift, dat de daken onbeschoten zullen zijn. *M.v.B.Z.* 29 *Dec.* 1887 *no.* 3938, *afd. O; Ht.* 571.

5. De D.s.o. behoeft zijne goedkeuring niet te onthouden aan een bestek, waarin voorwerpen zijn opgenomen, die niet voor de vergoeding van art. 45 in aanmerking komen. *M.v.B.Z.* 10 *Maart* 1888 *no.* 1346, *afd. A.Z.C.; Ht.* 574.

6. Bestekken voor schoolmeubelen behoeven de goedkeuring van den D.s.o. niet. *M.v.B.Z.* 21 *Jan.* 1885 en 14 *Dec.* 1887 *nrs.* 143 en 3789, *afd. O; Ht.* 564 en 569.

7. De D.s.o. moet zijne goedkeuring niet verleenen aan een bestek, waarin voor eenig werk bij uitsluiting gebruik van buitenlandschen baksteen is voorgeschreven. *M.v.B.Z.* 21 *Sept.* 1883 *no.* 2691, *afd. K.W.; Ht.* 560. — Evenmin aan een bestek voor den bouw eener school, die meer dan 400 (thans 600) kinderen zal bevatten, en waarvoor de bij art. 24, voorlaatste (thans 5e) lid, bedoelde vergunning nog niet is verkregen. *M.v.B.Z.* 6 *Nov.* 1883 *no.* 3929, *afd. O; Ht.* 563.

8. Onder het woord „verbouwen” is te begrijpen verandering die strekt om een schoollokaal aan de wettelijke eischen te doen beantwoorden. *Gemst.* 1643; *v.E.* IX 199. — Splitsing van een lokaal in drie afdelingen is verbouw. Evenzoo het vernieuwen van den vloer, mits de bedoelde splitsing dit noodwendig medebrenge, en daarmede één werk uitmaakt. Anders is die vernieuwing onder instandhouding te rekenen. *Gemst.* 1978. — Zie ook aant. 19 ad art. 45.

9. Het vervangen van een steenen vloer vóór den werkmuur in het schoollokaal en het bouwen van een waterplaats met dubbel prievaat tegen het schoolgebouw is te beschouwen als „verbouw” waarop art. 50, al. 2, toepasselijk is. Bij niet-naleving dier wetsbepaling wordt de vergoeding van 30% niet uitgekeerd. *M.v.B.Z.* 20 Dec. 1884 no. 6672, *afd. A.Z.C.*; *Ht.* 567.

10. Als de raad een bestek voor den verbouw eener onderwijzerswoning heeft doen opmaken, dat de D.s.o. niet wil goedkeuren, omdat hij luxueuser eischen stelt, kan de raad niettemin den verbouw doen plaats hebben. Deze kan niet belet worden. *Gemst.* 1987.

11. De bestekken behoeven de goedkeuring van den D.s.o. ook als de gemeente geene aanspraak maakt op de rijksvergoeding. *M.v.B.Z.* 18 Oct. 1887 no. 5423, *afd. A.Z.C.*; *Ht.* 565.

12. Als eene gemeente art. 50 overtreedt door een bestek voor verbouw niet aan de goedkeuring van den D.s.o. te onderwerpen, doch ook geene aanspraak maakt op de vergoeding van art. 45, kan daarin alleen door toepassing van artt. 126 en 127 gem.-wet worden voorzien, als door den verbouw in strijd zou worden gehandeld met de bepalingen van K.B. 4 Mei 1883 (S. no. 41). *M.v.B.Z.* 10 Dec. 1887 no. 3668, *afd. O.*; *Ht.* 568. Verg. aant. 6 op art. 44.

13. De deskundige, die de plannen voor den bouw eener school zal maken, behoort niet tot de gemeente-ambtenaren en bedienden. Art. 145 gemeentewet is dus niet van toepassing. Daarom staat de benoeming van den deskundige, als behoorende tot de uitvoering van het raadsbesluit, aan B. en W. *Gemst.* 1575.

14. De Burg. is volgens art. 70 gem.-wet bevoegd eene aanbesteding te houden, doch niet om het werk aan een der inschrijvers te gunnen. Zijn besluit tot gunning is echter niet vatbaar voor vernietiging, en de beslissing der vraag, of de gemeente door die gunning verbonden is, behoort tot de bevoegdheid der rechterlijke macht. *M.v.B.Z.* 24 Juni 1882 no. 2868, *afd. B.B.*; *Ht.* 562.

15. Bouw en verbouw van scholen en onderwijzerswoningen in den regel in het openbaar aan te besteden; aan de aanbesteding tijdig openbaarheid te geven; de bestekken en teekeningen zoo goedkoop en gemakkelijk mogelijk verkrijgbaar te stellen. Twee exx. van bestek en ontwerp te zenden aan het Dep. van B.Z. en één aan den D.s.o., en

binnen ééne maand na afloop der aanbesteding eene opgave van den aannemer en van de aannemingssom, en van de bij de besteding aangebrachte wijzigingen of eene verklaring, dat geen wijziging heeft plaats gehad. *M.v.B.Z.* 24 Febr. 1881 no. 669, *afd. O.*; *Hubr.* III 127; *Ht.* 35; *P.B. Zeel.* 35/1881; *T.C. en M.* 456.

Niet alleen de bestekken, ook de teekeningen doen drukken; geen hectografische afdrukken doen maken, maar steendrukken. *M.v.B.Z.* 20 April 1881 no. 1199, *afd. O.*; *Hubr.* III 128; *Ht.* 35; *P.B. Zeel.* 56/1881. Evenwel kan de wenschelijkheid van het doen vervaardigen of drukken van teekeningen van weinig omvangrijke werken aan het oordeel van den D.s.o. overgelaten worden. *M.v.B.Z.* 17 Maart 1882 no. 606, *afd. K.W.*; *P.B. Zeel.* 35/1882; *Wekker* 26/1882; *W.B.A.* 1712; *Gemst.* 1594.

Het staat aan de gemeentebesturen vrij, met inachtneming van art. 194 der gemeentewet, naar omstandigheden te handelen ten opzichte van het ondershands of openbaar aanbesteden van werken van betrekkelijk geringen omvang aan schoollokalen en onderwijzerswoningen. *M.v.B.Z.* 2 Juni 1881; *Wekker* 46/1882.

Bij de toezending der exx. aan het Dep. daarop melding te maken van de goedkeuring van den D.s.o. en van de dagteekening daarvan. (Ook bij de toezending van wijzigingen. *M.v.B.Z.* 10 Mei 1882 no. 1271, *afd. K.W.*; *P.B. Zeel.* 53/1882; *Wekker* 41/1882; *Gemst.* 1621). Van de voltooiing van den bouw mededeeling te doen aan den D.s.o., die zich dan zal komen overtuigen of het werk volgens het bestek is voltooid, en daarvan een bewijs zal afgeven. De goedkeuring, door den D.s.o. verleend, en het genoemde bewijs aan (Ged. Staten te zenden.

Komen in eene rekening kosten van bouw of verbouw voor, dan moeten Ged. Staten bij de opgaaf der sommen volgens de rekening aantekenen, of aan art 50 der wet is voldaan. Is in strijd gehandeld met art. 50 der wet of zonder goedkeuring van den D.s.o. van het bestek afgeveken, dan komen de kosten van bouw of verbouw niet voor de rijksvergoeding in aanmerking. *M.v.B.Z.* 31 Dec. 1881 no. 5833, *afd. A.Z.C.*; *Hubr.* V 15—19; *Ht.* 558; *P.B. Zeel.* 3/1882; *Wekker* 2/1882; *W.B.A.* 1702; *Gemst.* 1580; *T.C. en M.* 480.

De D.s.o. moet vóór den 5en der maand, volgende op elk kwartaal, aan den M.v.B.Z. opgave doen van de in het afgelopen kwartaal door hem goedgekeurde bestekken, en moet, indien eene gemeente tot bouw of verbouw overgaat zonder dat het bestek door hem is goedgekeurd, daarvan onmiddellijk mededeeling doen aan den Min. *M.v.B.Z.* 31 Dec. 1881 *als boven*; *W.B.A.* 1699.

16. Is een bestek aan de goedkeuring van den M.v.B.Z. onderworpen, dan moet deze den D.s.o. raadplegen, maar hij behoeft diens advies niet te volgen; hij kan zich de voorlichting van deskundigen ten nutte

maken om te zorgen, dat de gebouwen deugdelijk en zuinig worden aangelegd. *M.v.T.* 1884, 6.

Is een bestek door den M.v.B.Z. goedgekeurd, dan wordt een ex. aan den D.s.o. gezonden, en wordt hem van alle door den Min. toegestane wijzigingen mededeeling gedaan. De D.s.o. geeft een bewijs af van de voltooiing. Voorts wordt gehandeld als bij M.v.B.Z. 31 Dec. 1881, hierboven vermeld, is voorgeschreven. *M.v.B.Z.* 25 Oct. 1886 no. 5344, *afd. A.Z.C.*; *P.B. Zeel.* 143/1886; *W.B.A.* 1952; *Ht.* 561.

TITEL III.

VAN HET BIJZONDER ONDERWIJS.

Artikel 51.

Tot het geven van bijzonder onderwijs wordt vereischt het bezit

- a.* eener akte van bekwaamheid;
- b.* van een gelijk getuigschrift, als in art. 27, litt. *b.*, is vermeld, en waarop het voorlaatste en het laatste lid van dat artikel toepasselijk zijn;
- c.* van een bewijs, dat deze beide stukken door burgemeester en wethouders der gemeente, waar het onderwijs zal gegeven worden, zijn gezien en in orde bevonden.

Burgemeester en wethouders geven hiervan aan den districts-schoolopziener berigt.

1. Bijzonder onderwijs omvat volgens art. 1 zoowel huis- als schoolonderwijs. Daarentrent kan dan ook bij dit artikel geen twijfel zijn. In art. 53 kwam het beter voor, *huis*onderwijs uitdrukkelijk te blijven noemen in verband met het eigenaardig karakter dier bepaling. *M.v.B.* 1878, 28.

2. Vrijstelling van grondbelasting voor de scholen van erkende vereenigingen is verleend bij de wet van 30 Dec. 1887 (S. no. 259). Vrijstelling van patentrecht is aan de onderwijzers van bijzondere scholen verleend bij de wet van 8 Mei 1869 (S. no. 77).

3. Van de oprichting of opheffing van bijzondere scholen behooren B. en W. kennis te geven aan den D.s.o. *P.B. Zeel.* 119/1882. Van het verlenen van visum behooren B. en W. kennis te geven aan den schoolopziener. *M.v.B.Z.* 3 Mei 1859; *P.B. Zeel.* 48/1859.

4. De getuigschriften, bedoeld onder *b.*, en de bewijzen, bedoeld onder *c.*, zijn vrij van zegel- en registratierechten krachtens *K.B.* 25 Oct. 1880 no. 21; *Hubr.* II 274; *P.B. Zeel.* 93/1880; *T.C. en M.* 434.

5. Vernietiging van een besluit, waarbij het bewijs, bedoeld onder *c*, was afgegeven, niettegenstaande het getuigschrift, bedoeld onder *b*, niet over twee volle jaren liep. *K.B.* 20 Jan. 1863 (*S. no.* 3).

6. Wanneer de sub *a* en *b* van dit art. gevorderde stukken in orde zijn bevonden, mogen B. en W., al mocht het gedrag van den belanghebbende bij hen niet gunstig bekend zijn, het in litt. *c* bedoeld bewijs niet weigeren. *G.S. Geld.* 8 Dec. 1885; *Gemst.* 1826; *v.E.* XI 216.

7. Dit art. geeft aan B. en W. alleen bevoegdheid om te onderzoeken of de stukken *in orde* zijn, dat is geldig en onvervalscht. Wanneer de houder der akte met het onderwijs een aanvang maakt, heeft vervolgens het schooltoezicht te beoordeelen, of hij buiten de grenzen zijner bevoegdheid treedt. *M.v.B.Z.* 3 Mei 1859; *Gemst.* 398; *T.C. en M.* 280; *P.B. Zeel.* 48/1859. Anders *Insp. v. h. l. o.*, *Gemst. en W.B.A.* 520, aangehaald bij *v.E.* II 224.

8. Hij, die bijzonder onderwijs geeft zonder voorzien te zijn van het onder *c* bedoeld bewijs, is strafbaar volgens art. 8 (thans 9). *H.R.* 21 Dec. 1869; *Gemst.* 957.

9. Het visum niet te plaatsen op den achterkant der akte, maar een afzonderlijk bewijs af te geven. *Circ. G.S. Zeel. aan de gem.-best.* 31 Mei./7 Juni 1861 no. 1491/9.

Artikel 52.

Omtrent de afgifte van het bewijs, vermeld in litt. *c* van het voorgaand artikel, wordt uiterlijk binnen vier weken, te rekenen van den dag, waarop de aanvraag daartoe geschied is, door burgemeester en wethouders beslist.

Van die beslissing, of wanneer binnen dien termijn de beslissing aan den belanghebbende niet is kenbaar gemaakt, wordt beroep op Gedeputeerde Staten toegelaten.

Na afwijzing door Gedeputeerde Staten, of indien binnen den tijd van zes weken na het ingesteld hooger beroep hunne beschikking aan den belanghebbende niet is kenbaar gemaakt, kan bij Ons in beroep worden gekomen.

Onder *belanghebbenden* zijn hier alleen de belanghebbende onderwijzers, niet de bestuurders van inrichtingen te verstaan. *M.v.B.Z. in* 1859; *v.E.* II 224; *T. C. en M.* 282.

Artikel 53.

De onderwijzer, die bij het geven van bijzonder school- of huisonderwijs leeringen verspreidt strijdig met de goede zeden

of aansporende tot ongehoorzaamheid aan de wetten des lands, kan op voordragt van burgemeester en wethouders of van den districts-schoolopziener door Gedeputeerde Staten worden verklaard zijne bevoegdheid tot het geven van onderwijs verloren te hebben.

Deze bepaling is ook toepasselijk op den onderwijzer, die zich aan een ergerlijk levensgedrag schuldig maakt.

1. De toepasselijkheid van dit art. op de (hulp)onderwijzers is niet twijfelachtig. *M.v.B.Z.* 23 Juni 1858; *Gemst.* 358; *W.B.A.* 479; *v.E.* II 225; *T.C. en M.* 283.

2. Zie aant. 20 ad art. 29.

Artikel 54.

De onderwijzer, die de lessen der school bestuurt, wordt geacht aan haar hoofd te staan.

Hij moet den leeftijd van drie en twintig jaren volbragt hebben en den rang van hoofdonderwijzer bezitten.

Van deze vereischten wordt vrijstelling verleend in geval eener tijdelijke waarneming, mits het niet langer dure dan zes maanden, dat een onderwijzer, die den gevorderden leeftijd of den hoofdonderwijzersrang niet bezit, aan het hoofd der school staat.

Aan bijzondere lagere scholen kan onderwijs gegeven worden in dezelfde vakken als aan de openbare.

1. Een verbod, om twee bijzondere scholen door denzelfden onderwijzer te laten besturen, wordt niet bedoeld. Welk belang kon de Staat daarbij hebben? *M.v.B.* 1878, 29.

Ik zou ongaarne de bijzondere school te veel aan banden leggen. Meent men, dat één onderwijzer twee scholen kan waarnemen, welnu, dat is voor mij geen reden om het aan den bijzonderen onderwijzer te verbieden. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878.

Art. 54 verbiedt niet, dat één persoon aan het hoofd sta van meer dan ééne bijzondere school. Intusschen is het twijfelachtig, of er sprake is van eene afzonderlijke school, als de leerlingen der laagste klasse van eene school in een op eenige minuten afstand gelegen lokaal onderwijs ontvangen. *M.v.B.Z.* 24 Febr. 1886 no. 454, *afd. O;* *Ht.* 580. Verg. ook *Gemst.* 1801, 1870 en 1946.

Hierbij zij opgemerkt dat, als de bijzondere school aanspraak maakt op de bijdrage van het Rijk, zij aan art. 23 der wet moet voldoen. Zie art. 54bis aant. 23 en 24.

2. Zie aant. 6 ad art. 23 en aant. 10 ad art. 36.

3. Onderwijs, met 's Konings vergunning gegeven door iemand, die is vrijgesteld van het bezit der bij de wet gevorderde bewijzen van bekwaamheid en zedelijkheid, is schoolonderwijs. Art. 7b is exceptioneel; alle overige bepalingen der wet blijven toepasselijk. *M.v.B.Z.* 15 Juni 1881 no. 2093, *afd. O; Hubr.* III 132.

4. Geen autoriteit is bevoegd den termijn, bedoeld in al. 3, uit te breiden. *M.v.B.Z.* 29 Nov. 1883 no. 4291 en 17 Mei 1884 no. 1611, *afd. O; Ht.* 582 en 583.

5. Het laatste lid is noodig om te zorgen, dat bijzondere scholen, aan welke onderwijs gegeven wordt in de vakken, in art. 2 onder l—t genoemd, niet als middelbare worden aangemerkt. Bijbelsche geschiedenis is òf onderdeel der algemeene geschiedenis òf van godsdienstonderwijs. Onderricht in het Italiaansch is geen lager onderwijs. Een verbod om in andere vakken onderwijs te geven, dan waarin dit aan de openbare school plaats heeft, ligt in de woorden niet, want de bedoeling is alleen om aan de bijzondere school, zonder dat zij haar wettelijk karakter als lagere school verliest, te vergunnen haar onderwijs even ver uit te strekken, als dit volgens art. 2 aan de openbare vrijstaat. *M.v.B.* 1878, 29.

Ik geloof, dat het raadzaam is, in het belang van het bijzonder onderwijs zelf, en om allen twijfel weg te nemen, te bepalen, dat ook dat onderwijs zich kan uitstrekken tot de facultatieve vakken van art. 2, zonder te vervallen in het midd. of hooger onderwijs.

Wanneer men zegt, dat er dan geene andere vakken zullen mogen gedoceerd worden, dan antwoord ik, dat dit volstrekt niet verboden is. Noemt men b.v. onder die vakken *Bijbelsche geschiedenis*, dan vraag ik: wordt die geschiedenis beschouwd als een onderdeel der geschiedenis in het algemeen, of wordt zij gedoceerd in verband met den godsdienst? Op het godsdienstig onderwijs slaat dit art. niet.

Ik vermeen, dat het daarom beter is die laatste alinea te behouden, om allen twijfel weg te nemen en te doen uitkomen dat het bijzonder onderwijs even ver kan gaan als het openbare, wat betreft de vakken in art. 2 genoemd, en omdat niemand in dit artikel kan of mag lezen, dat het bijzonder onderwijs geen andere vakken zou mogen opnemen dan die in art. 2 vallen, wanneer zij maar niet zijn vakken van midd. of hooger onderwijs, waardoor de wetten omtrent die takken van onderwijs toepasselijk zouden worden. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1334.

Artikel 54bis.

Door het Rijk wordt over elk dienstjaar aan de besturen der bijzondere lagere scholen eene bijdrage verleend volgens

denzelfden maatstaf als bij art. 45 sub 1°. aan de gemeente ten behoeve der openbare lagere school wordt toegekend, mits:

1°. de school staat onder het bestuur van eene instelling of vereeniging die rechtspersoonlijkheid bezit;

2°. het onderwijs de vakken omvat in art. 2 vermeld onder *a—j*, alsmede *k*, tenzij, wat het laatste vak betreft, blijke dat de schoolgaande kinderen daarin elders voldoende onderwijs ontvangen;

3°. dat onderwijs gegeven wordt gedurende ten minste achttien uren per week, waarvan ten hoogste twee uren in het vak vermeld onder *k* van art. 2, volgens een aan den arrondissements-schoolopziener medegedeelden en in een der schoolvertrekken op eene zichtbare plaats opgehangen rooster van lesuren, waarop tevens de feestdagen en vacantie-tijden zijn vermeld;

4°. het aantal onderwijzers voldoet aan de voor de openbare scholen gestelde eischen in de artt. 23 en 24, het 3de lid uitgezonderd.

Voor die bijdrage komen niet in aanmerking de bijzondere scholen:

a. waarvan het aantal leerlingen boven zes jaren, dat als werkelijk schoolgaande bekend staat, berekend naar den maatstaf in art. 24 vermeld, minder dan 25 bedraagt;

b. waarvan de opbrengst der schoolgelden eene inkomst oplevert van gemiddeld tachtig gulden of meer per leerling en per jaar;

c. wanneer bij vacature in het onderwijzend personeel tusschen het ontstaan daarvan en de aanvaarding zijner betrekking door den benoemde een langere tijd verloopt dan: wat het hoofd der school betreft, van zes maanden; wat de overige onderwijzers betreft, van vier maanden;

d. waarvan blijkt dat zij gehouden worden als winstgevend bedrijf.

Voor de berekening van het sub *b* vermelde wordt het voorschrift gevolgd dienaangaande bij art. 45 gegeven.

De besturen zijn gehouden aan Onzen Minister, met de uitvoering dezer wet belast, en aan Gedeputeerde Staten der provincie, waarin de school is gevestigd, alle inlichtingen te geven verlangd met betrekking tot litt. *a—d*, in dit artikel vermeld, en zulks op straffe van verval van aanspraak op de bijdrage.

Jaarlijks in de maand Januari zendt het bestuur, dat op eene Rijksbijdrage krachtens dit artikel over het voorgaande

jaar aanspraak maakt, zijne daartoe strekkende aanvraag aan de Gedeputeerde Staten van de provincie, waarin de school is gevestigd.

Deze beslissen vóór 1 Mei daaraanvolgende, of de school voldoet aan de eischen en voorwaarden, in dit artikel tot het verleenen eener Rijksbijdrage gesteld, bepalen het bedrag dier Rijksbijdrage overeenkomstig de eerste zinsnede van dit artikel en deelen hun besluit onverwijld mede aan Onzen Minister met de uitvoering dezer wet belast, alsmede aan den inspecteur van het lager onderwijs, in wiens ambtsgebied de school is gevestigd, en aan het bestuur, dat de aanvraag deed.

Binnen dertig vrije dagen na de dagteekening van dat besluit kan daarvan bij Ons in beroep worden gekomen door Onzen Commissaris in de provincie en door den inspecteur en het bestuur in het vorige lid bedoeld.

Het bedrag, waarop het bestuur aanspraak mocht kunnen maken, wordt alsdan bij Onze eindbeslissing vastgesteld.

De voorschriften omtrent de uitvoering van dit artikel worden door Ons gegeven bij algemeenen maatregel van bestuur.

1. Uitvoerige beschouwingen zijn bij de schriftelijke en de mondelinge gedachtenwisseling in 1889 gevoerd over de vraag, of de toekenning van bijdragen aan het bijzonder onderwijs kon worden verdedigd op gronden van *recht*, of op gronden van *billijkheid* en *staatsbelang*. De Reg. had het een „eisch van rechtsgelijkheid” genoemd, dat de Staat, „waar hij ten behoeve van het onderwijs bijdragen uit 's Rijks kas beschikbaar stelt, die niet, met uitsluiting van het bijzonder, alleen ten goede doe komen aan het openbaar onderwijs” (*M.v.T.* 1889, 4 en 5). Terwijl nu eenerzijds met nadruk werd ontkend, dat er rechtsgronden zouden bestaan, welke behooren te leiden tot toekenning van subsidiën aan bijzondere scholen, en gelijkstelling van openbare en bijzondere scholen onmogelijk genoemd werd, gaf men dit anderzijds tot op zekere hoogte toe, doch meende men de bedoeling der Reg. aldus te moeten verklaren, dat gelijke behandeling van de voorstanders van het openbaar en van die van het bijzonder onderwijs een eisch van rechtsgelijkheid was. De Reg. zelf sprak in hare verdediging minder van rechtsgelijkheid, dan wel van de billijkheid en het belang van den Staat, om niet alleen voor hen, die van de openbare school gebruik maken, maar ook ten behoeve van het groot aantal kinderen, die de bijzondere scholen bezoeken, bijdragen beschikbaar te stellen (*Zie Verslag* 1889, 10—13, en *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1379).

In de *M.v.B.* 1e *K.* 1889 lichtte de Reg. haar standpunt aldus toe: „De Grondwet beveelt dat er openbaar onderwijs moet zijn, voor ieder te verkrijgen, met eerbiediging van ieders godsdienstig begrip. Voor hen, die in de tegenwoordige inrichting van het openbaar onderwijs bezwaar hebben, is dat onderricht niet te verkrijgen. Zij moeten het onderwijs, waar hun godsdienstig begrip geëerbiedigd is, zelve inrichten en bekostigen. Er bestaat derhalve ongelijkheid, er is eene ongelijke behandeling van de ingezetenen, wanneer tengevolge van eene regeling van het openbaar onderwijs, die niet aan enkelen doch aan een zeer aanzienlijk deel des volks niet voldoet, dit deel gedwongen wordt het onderwijs zijner kinderen zelf te bekostigen of ze zonder onderwijs te laten. Het algemeen belang, dat bij het verschaffen van voldoende onderwijs alom in den lande in hooge mate betrokken is, eischt, dat die belemmering, die ongelijkheid worde opgeheven. In dien zin is op te vatten, wat de Reg. in de *M.v.T.* aanvoerde. Dat de verwezenlijking van dit streven volstrekke gelijkheid van openbaar en bijzonder onderwijs, de vaststelling van gelijke wettelijke voorschriften voor de daarmede belaste onderwijzers met zich zou brengen, kan kwalijk worden volgehouden”.

2. Verschillend wordt gedacht over de vraag of subsidiëring van bijzondere scholen met de Grondwet overeen te brengen is. Ook bij de herziening der Grondwet had zij zich voorgedaan; zie o.a. *Arntz*. IX 688 en 707. Vgl. ook *Buys* II 778. De Reg. in 1878 achtte een stelsel van subsidie uit 's Rijks kas aan scholen, niet toegankelijk voor kinderen van elke gezindheid, in strijd met de Grondwet (zie o.a. *M.v.B.Z.* 2e *K.* 1878, 1108); die van 1889 dacht er anders over. Het ligt buiten het bestek van dit werk om de gronden voor en tegen de vraag te ontwikkelen; door de aanneming van het ontwerp hebben de meerderheid in de 2e en in de 1e *K.* beslist, dat het subsidiestelsel met de Grondwet overeen te brengen is. Uitvoerig is de vraag behandeld in *Verlag* 1889, 10, in het *Verlag der 1e K.* en de *M.v.B.* daarop; zeer belangrijk omtrent dit punt zijn de redevoeringen, in de 1e *K.* gehouden door de heeren *Kappelyne van de Coppello*, *Pijnappel*, *Van Tienhoven* en den *M.v.B.Z.*

3. Het wetsontwerp bevat ten behoeve van het bijzonder onderwijs de voorziening die, binnen de grenzen van art. 192 der Grondwet, verlangd en naar het oordeel van deze Reg. gegeven kan worden.

Deze Reg. is niet voornemens, na het tot stand komen van de door haar voorgedragen regeling, de herziening van art. 192 der Grondwet opnieuw aan de orde te stellen. *M.v.B.* 1889, 13.

4. Door het stellen van de voorwaarden ter verkrijging eener bijdrage wordt de vrijheid van het bijzonder onderwijs, in gezonden zin opgevat, naar de meening der Reg. niet belemmerd.

De Reg. vertrouwt, dat in de toekomst die vrijheid niet zal worden aangerand. Zij is te zeer overtuigd, dat de voorwaarden, waaronder eene bijdrage zal worden verleend, voldoende waarborg geven voor goed onderwijs en tevens dat van den toekomstigen Nederlandschen wetgever niet is te wachten, dat hij, alléén om den schoolstrijd opnieuw te doen ontbranden, het genot der bijdrage op eenigerlei wijze zal bemoeilijken.

De Reg. meent nog te moeten herinneren, dat aan de bijz. school geen nieuwe verplichtingen worden opgelegd, doch dat slechts onder zekere bepaalde voorwaarden aan haar eene bijdrage wordt toegekend. Het staat aan elke bijzondere school vrij daar al of niet gebruik van te maken. *M.v.B.* 1e K. 1889.

Is de bloei eener school ook zonder genot van subsidie verzekerd, dan zal op de rijksbijdrage ook wel geen aanspraak worden gemaakt, daar als zeker mag worden aangenomen, dat men ter wille dier geringe bijdrage zich niet zal wenschen te onderwerpen aan de verplichtingen, voor het genot der bijdrage gesteld. *M.v.B.* 1e K. 1889.

5. Volgens den aanhef van het artikel wordt over elk dienstjaar aan de besturen der bijzondere lagere scholen eene bijdrage verleend volgens denzelfden *maatstaf* als bij art. 45, sub 1, aan de gemeente ten behoeve der openbare school wordt toegekend. Daarin is niet begrepen eene verwijzing naar den alg. maatr. van bestuur, aan het slot van dat artikel bedoeld.

Aan Ged. Staten is bij de wet niet het recht van inspectie toegekend en daaraan bestaat, naar het voorkomt, ook geene behoefte. Het schooltoezicht staat hun ten dienste, terwijl de besturen der scholen gehouden zijn, met betrekking tot lett. *a—d*, op straffe van verlies van aanspraak op de bijdrage, aan bedoelde colleges alle inlichtingen te geven, die zij verlangen.

Aan den wensch om jaarlijks omtrent den toestand van het gesubsidiëerde onderwijs een uitvoerig en nauwkeurig verslag uit te geven, zal worden voldaan. Dat verslag zal deel uitmaken van het in art. 192 der Grondwet bedoelde regeeringsverslag. *M.v.B.* 1e K. 1889.

6. De mogelijkheid, dat lager onderwijs, gegeven aan kinderen, tegen de maatschappelijke orde zou zijn gericht, komt der Reg. denkbeeldig voor. Mocht zulks onverhoopt geschieden, dan geeft art. 53 der wet het middel aan de hand, dit te keer te gaan. *M.v.B.* 1e K. 1889.

7. Voor de bijdrage zullen alleen in aanmerking komen die bijzondere scholen, welke onder het bestuur staan van eene instelling of vereniging die rechtspersoonlijkheid bezit. Bij de wet van 30 Dec. 1887 (S. no. 259) is dezelfde beperking aangenomen, waar het betreft vrijstelling te verleen van grondbelasting. Niet alle de in de bijlage der *M.v.T.* vermelde scholen zullen thans voldoen aan die voorwaarde, doch

voor zooverre de oprichting daarvan een gevolg is van de begeerte der ouders om hunne kinderen eene opvoeding te geven zooals zij verlangen, is het naar het oordeel der Reg. wenschelijk dat, wil men op de bijdrage aanspraak maken, de ouders en andere belanghebbenden eene vereeniging oprichten en daarvoor rechtspersoonlijkheid verkrijgen. *M.v.T.* 1889, 12.

Stemt de beperking in art. 54bis, sub 1, niet woordelijk overeen met de wet van 30 Dec. 1887 (S. no. 259), dit is een natuurlijk gevolg van de verschillende strekking dier bepalingen. Intusschen ligt aan de beide bepalingen hetzelfde beginsel ten grondslag, namelijk uitsluiting der school die als bedrijf gehouden wordt, en vandaar de verwijzing in de *M.v.T.* naar de wet van 1887. *M.v.B.* 1889, 35.

8. *Onder het bestuur.* Volgens art. 54 bestuurt de hoofdonderwijzer de *lessen* der school; de school zelve, die eene bijdrage verlangt, moet staan onder het bestuur, waaronder ook het beheer begrepen is, van eene instelling of vereeniging; het hoofd der school staat als zoodanig onder dat bestuur. *M.v.B.* 1e K. 1889.

9. Dat bij alg. maatr. van best. de regelen zullen moeten worden vastgesteld, waaraan de rechtspersoonlijkheid van hen, die op de rijksbijdrage aanspraak maken, moet worden getoetst, is onjuist. De voorschriften, aan het slot van art. 54bis bedoeld, zijn die, welke noodig zijn ter uitvoering van die bepalingen van het wetsartikel, welke nader regeling eischen. Dit is niet het geval met punt 1 van het artikel.

De regelen, waaraan in ieder concreet geval de bedoelde rechtspersoonlijkheid moet worden getoetst, zijn alleen de regelen van burgerlijk recht, die thans of vroeger, namelijk bij de oprichting der vereeniging of instelling, hier te lande golden. *M.v.B.* 1e K. 1889.

10. De meeste dier scholen zullen staan onder het bestuur eener vereeniging, na de invoering van het Burgerlijk Wetboek opgericht, zoodat omtrent de rechtspersoonlijkheid dier vereeniging geen twijfel zal bestaan.

Is de vereeniging vroeger opgericht en wordt de aanvraag om subsidie afgewezen op grond, dat naar het oordeel der Reg. de besturende vereeniging aan de tijdens hare oprichting geldende wetsbepalingen geen rechtsgeldigheid ontleent, dan kan zonder eenig bezwaar worden overgegaan tot de oprichting van eene nieuwe vereeniging en daarvoor de erkenning worden gevraagd.

Wat betreft plaatselijke afdeelingen van ééne hoofdvereeniging, meent de ondergetekende, bij de onzekerheid die dienaangaande bestaat, dat, indien deze als bestuur eener school optreden, zij eigen rechtspersoonlijkheid dienen te hebben of aan te vragen, afgescheiden van de rechtspersoonlijkheid, die de hoofdvereeniging mocht bezitten. In vele gevallen wordt reeds nu door hulpvereenigingen of plaatselijke afdeelingen

erkenning als rechtspersoon gevraagd en verkregen, waar het geldt het oprichten van bijzondere scholen.

Kerkgenootschappen en zelfstandige kerkelijke gemeenten, opgericht na het in werking treden der wet van 22 April 1855 (S. no. 32) door vrijwillige vereeniging van personen, hebben naar het oordeel der opvolgende Regeeringen geen rechtspersoonlijkheid, dan na deze op den voet van evengemelde wet te hebben gevraagd en verkregen. Daarop maken echter uitzondering die nieuwe gemeenten (parochiën), die in de van ouds bestaande kerkgenootschappen worden opgericht door de daartoe bevoegde kerkelijke autoriteit.

Dat met instelling niet hetzelfde bedoeld wordt als met vereeniging, schijnt niet twijfelachtig.

Aan het woord „instelling”, in deze wet gebezigd, is dezelfde betekenis te hechten, als daaraan volgens de wet van 30 Dec. 1887 (S. no. 259) moet worden gegeven, namelijk die van instelling van weldadigheid. Moge laatstgenoemde wet zelve aangaande het woord „instelling” geen licht verstrekken, het kan geput worden uit hare geschiedenis.

De vraag, of de bisschop aanspraak zal kunnen maken op al de subsidiën voor al de bijzondere scholen in zijn diocese, als deze maar in zoodanige afhankelijkheid van de kerkelijke overheid zijn geplaatst, dat zij geacht kunnen worden te staan onder kerkelijk gezag, moet ontkenmend worden beantwoord. Zijn de scholen opgericht door kerkelijke gemeenten (parochiën) en door kerkelijke armeninrichtingen en staan zij onder het rechtstreeksch toezicht en beheer van de kerk- of armbesturen, dan worden zij beschouwd als uitvloeisel of onderdeel dier kerkelijke gemeente of armeninrichting. Die scholen staan dus niet onder het bestuur van den bisschop en deze zal dus ook geen aanspraak kunnen maken op de rijksbijdragen voor die scholen.

Ten slotte meent de ondergeteekende er nog op te moeten wijzen, dat, indien bij de uitvoering van de wet in een of ander geval bij de beslissing omtrent de rechtspersoonlijkheid moeilijkheden ontstaan, dit nimmer aanleiding zal behoeven te geven tot willekeur, dewijl elke moeilijkheid terstond kan worden opgeheven door het oprichten van eene vereeniging met rechtspersoonlijkheid. *M.v.B. 1e K. 1889.*

11. Te recht is er op gewezen, dat het niet moeilijk is rechtspersoonlijkheid te verkrijgen. Ik acht dit echter juist een voordeel, vooreerst omdat dit in sommige gevallen ten goede kan komen aan de onderwijzers die thans eene school voor eigen rekening houden, mits de school wijders voldoe aan de bepalingen van art. 54bis; en ten andere zijn er vele gevallen denkbaar, waarin het zeer dubieus is of eenige instelling rechtspersoonlijkheid bezit. Men behoeft de dossiers van het Departement van Justitie maar eens na te slaan, om te zien, hoe ingewik-

keld de vraag soms is of er al of niet rechtspersoonlijkheid aanwezig is. Vooral bij legaten is dit van het grootste gewicht, omdat, waar eene instelling rechtspersoonlijkheid mist, het legaat teloor gaat.

Wanneer hier nu de zaak dubieus is, kan men overgaan tot eene schoolvereeniging *ad hoc*, en kan ik mij niet voorstellen dat personen, die eene school willen oprichten, tegen het vormen van eene dergelijke vereeniging bezwaar zouden hebben. Ik geloof dus, dat het best aan de bedoeling van den wetgever wordt voldaan, wanneer zooveel mogelijk vereenigingen *ad hoc* worden opgericht. *M.v.B.Z.* 1e K. 1889, 124.

12. Reeds in de M.v.T. heb ik er op gewezen, dat men kan twisten over de vraag welke vereenigingen en instellingen in Nederland al zoo rechtspersoonlijkheid hebben.

Maar dat is de hoofdvraag niet. Ik heb er reeds op gewezen hoe men over coöperatieve vereenigingen, burgerlijke maatschappen, vennootschappen van koophandel kan twisten, maar dat dit bij deze zaak niet aan de orde is. Men weet toch wel dat die vereenigingen niet voor eene bijdrage zullen komen, eenvoudig omdat zij geen scholen hebben. En mochten zij scholen hebben, dan zou er dit bezwaar voor haar bestaan, dat zij ten doel hebben winst te behalen, en dat subsidie voor zulke scholen uitgesloten is. *M.v.B.Z.* 1e K. 1889, 124.

13. Bepierking der bijdrage tot die scholen, waarvan het gebouw eigendom van rechtspersonen is, zou het wetsontwerp niet volledig doen beantwoorden aan het doel, het verleen van steun aan alle bijzondere scholen niet als bedrijf gehouden, en zij zou bovendien tengevolge hebben dat instellingen of vereenigingen, wier financiële toestand wegens het bezit van een eigen schoolgebouw gunstig is te noemen, de rijksbijdrage zouden genieten, terwijl instellingen of vereenigingen, die hare uitgaven door de huur van een gebouw belangrijk zien bezwaard, van die bijdrage zouden zijn uitgesloten. *M.v.B.* 1889, 35 en 36.

14. Verder moet op de scholen die subsidie genieten onderwijs worden gegeven in de gewone vakken van lager onderwijs, vermeld onder *a—k* van art. 2 der wet, hoewel natuurlijk het geven van onderwijs daarenboven in een of meer der vakken, onder *l—t* van dat art. genoemd, de aanspraak op de bijdrage niet verloren doet gaan. *M.v.T.* 1889, 12.

Of de verplichte leervakken worden onderwezen, daarop zal door het schooltoezicht moeten worden toegezien.

De vaststelling van den duur van het onderwijs, behoudens het in de wet opgenomen minimum schooluren, en der vacantiën moge zijn overgelaten aan het bestuur der school, van de zijde der ouders wordt daarop eene scherpe contrôle uitgeoefend. Men moet zich van het doel, dat door de voorstanders van het bijzonder onderwijs met groote geldelijke

opofferingen wordt nagejaagd, een zonderling denkbeeld maken, om aan te nemen dat het streven zou zijn zoo weinig mogelijk onderwijs te geven. *M.v.B.* 1889, 35.

15. Het slot van 2°. luidde in het gewijzigd ontwerp: „blijke dat voor de schoolgaande kinderen genoegzame gelegenheid bestaat om voldoende onderwijs daarin elders in de gemeente te ontvangen”. De voorstellers van het door de Reg. overgenomen amendement, krachtens hetwelk het zijn tegenwoordigen vorm verkreeg, achtten de bijvoeging „in de gemeente” overbodig. „Wanneer er staat: *elders voldoende* enz., dan wil dat reeds zeggen dat het onderwijs voor de kinderen bereikbaar moet zijn, want anders voldoet de gelegenheid niet. Maar in de tweede plaats, het woord is schadelijk, omdat het eene belemmering kan zijn. Het kan gebeuren dat kinderen die wonen in eene gemeente schoolgaan in eene andere, of, al gaan ze school in de gemeente, het handwerksonderwijs in eene andere ontvangen. Het kan zeer lastig zijn dit te verbieden, wanneer wij te doen hebben met kinderen die wonen aan de grens van gemeenten, vooral van groote gemeenten”. *Zie 2e K.* 1889, 1626.

16. Amendementen om in den aanhef, in plaats van „mits”, te lezen „mits blijke dat” en om de bepaling onder 2°. te lezen: „voldoend onderwijs wordt gegeven in de vakken, vermeld in art. 2 onder *a—j*, alsmede *k*, tenzij, wat het laatste vak betreft, blijke, dat de schoolgaande kinderen daarin elders in de gemeente voldoende onderwijs ontvangen”, — werden verworpen. Daartegen bestond het bezwaar, dat niet is uit te maken, hoe blijken moet, dat het onderwijs voldoende is (*M.v.B.Z.* 2e *K.* 1889, 1638), en dat „op die wijze, in deze gewichtige zaak, regeling van de rijkstoelage voor het bijzonder onderwijs, alles afhankelijk zal worden gesteld van het wellicht partijdig oordeel van dezen of genen” (*M.v.B.Z.* 2e *K.* 1889, 1642).

17. De woorden „dat onderwijs” strekken om 3°. in behoorlijk verband te brengen met 2°. *M.v.B.* 1889, 46.

18. Het spreekt van zelf dat waar gezegd wordt, dat er een zeker aantal kinderen op de school gevonden moet worden, om aanspraak te hebben op de bijdrage, en dat aan de school minstens 18 uren per week onderwijs moet gegeven worden, hieruit volgt, dat niet anders bedoeld kan zijn dan dat een en hetzelfde kind dat onderwijs ontvangt. *M.v.B.Z.* 2e *K.* 1889, 1639.

19. Een waarborg te stellen tegen het besteden van te veel tijd aan het onderwijs in de handwerken scheen den Minister, met betrekking tot de toestanden hier te lande, niet noodzakelijk, maar hij zag aan den anderen kant geen bezwaar te bepalen, dat het minimum, na aftrek van den tijd voor dat onderwijs bestemd, 16 uren zal moeten bedragen. *Mond. overl.* 1889, 37.

20. Het spreekt van zelf, dat er meerdere uren mogen besteed worden aan de nuttige handwerken, maar van die 18 uren mogen niet meer dan 2 uren daarvoor worden afgenomen. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1639.

21. De rooster van lesuren bepaalt de vakken, waarin op de verschillende dagen en uren onderwijs zal worden gegeven. Valt bijv. op Maandag een feestdag en wijst de rooster voor dien dag 4 uren onderwijs aan, dan wordt in die week gedurende 18—4 d.i. 14 uren onderwijs gegeven.

Is in vacantiетijd de gansche week geen school, dan wordt er gedurende die week ook geen enkel uur onderwijs gegeven. *M.v.B.* 1e K. 1889.

22. De heer Vening Meinesz heeft gevraagd, hoe het gaan zal met de scholen, die voortdurend vacantie hebben; met andere woorden dus: met de scholen waar geen school gehouden wordt? Hij vroeg, of eene school, waar 9 maanden vacantie was en 3 maanden school, aanspraak op subsidie zou kunnen maken?

Men moet hier, dunkt mij, niet vergeten, dat men te doen heeft met het oprichten van scholen, bestemd om geregeld lager onderwijs aan de jeugd te geven, waarbij het niet wel aangaat om een onderwijzer slechts voor enkele maanden aan te stellen, en tevens bedenken dat onder vacantiën verstaan worden de gewone vacantiën.

Wanneer het geval zich voordoet waarop de geachte afgevaardigde doelde, dan kan men gerust aannemen dat men met ontduiking der wet te doen heeft. *M.v.B.Z.* 1e K. 1889, 139.

23. Artikel 23 en 24 is steeds in dien zin opgevat, dat elke openbare school afzonderlijke onderwijzers en een afzonderlijk hoofd moet hebben. Die eisch is thans ook gesteld voor de bijzondere school als eene der voorwaarden om op de bijdrage aanspraak te kunnen maken.

Het schooltoezicht invloed te doen hebben op de benoeming van onderwijzers komt onnoodig voor, vermits de bevoegdheid tot het geven van onderwijs bij de wet is beperkt tot hen, die met goed gevolg de daarbij voorgeschreven examens hebben afgelegd. *Verlag* 1889, 36.

24. Er is wel eenig bezwaar art. 24 al. 3 mede gebiedend voor te schrijven voor eene bijzondere school, indien deze aanspraak wil maken op eene rijkstoelage. Het is mogelijk dat het aantal beschikbare hoofdonderwijzers niet groot genoeg is om aan dat gebiedend voorschrift te voldoen. In dat geval zou intrekking van de toelage niet van onbillijkheid zijn vrij te pleiten. De verplichting wordt nu reeds opgelegd aan het hoofd van elke bijzondere school, indien zij aanspraak wil maken op de rijkstoelage, een hoofdonderwijzer moet staan, hetgeen tot nog toe voor al die scholen niet het geval was.

Is het aantal hoofdonderwijzers grooter dan het aantal scholen, dan zal dat meerder aantal toch als hulponderwijzer dienst doen.

De Reg. ziet dan ook geen bezwaar de bijzondere school van die verplichting te ontheffen. Het spreekt vanzelf dat, waar zulk een onderwijzer met hoofdakke niet gevonden wordt, ook de verhoogde toelage niet wordt uitgekeerd. In verband hiermede is art. 54bis gewijzigd. *M.v.B.* 1889, 19.

25. Een amendement om achter 4°. te doen volgen: „5°. de school ten minste een jaar heeft bestaan” werd verworpen. „Ik begrijp niet, waarom eene school, die na de groote vakantie in September geopend wordt, niet in Januari zou mogen komen om voor vier maanden eene bijdrage te ontvangen”. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1639.

26. De Reg. meent daaraan, wat betreft de uitsluiting sub 1 bedoeld, nog te moeten toevoegen, dat er een minimum moet bepaald worden voor het aantal kinderen dat de school bezoekt om aanspraak te geven op eene bijdrage. Zij heeft het getal van 25 hier aangenomen. Dat getal is natuurlijk eenigszins willekeurig, doch voor een kleiner aantal kinderen pleegt men, behalve waar het zeer vermogenden geldt, niet over te gaan tot het oprichten van eene bijzondere school. *M.v.T.* 1889, 12.

27. Het minimum aantal leerlingen dat gevorderd wordt, om voor de bijdrage in aanmerking te komen, moet niet enkel op de schoollijsten voorkomen, maar ook werkelijk de school bezoeken. Het cijfer van 25 is gekozen vooral met het oog op het platteland. De uitgaven, die dergelijke scholen zoo voor personeel als materieel vorderen, en de geringe bijdrage die van rijkswegen daarin zal worden genoten leveren voldoende waarborgen op, dat zulke scholen niet dan bij onvermijdelijke noodzakelijkheid zullen worden opgericht.

Dat het verleen van eene rijksbijdrage voor bijzondere scholen met 25 kinderen zou leiden tot splitsing van de bestaande bijzondere scholen in meerdere kleinere, wordt onaannemelijk geacht.

Immers, eene der voorwaarden waaraan de bijzondere school moet voldoen om voor de bijdrage in aanmerking te komen is, dat het aantal onderwijzers moet overeenstemmen met de eischen in de artikelen 23 en 24 der wet voor de openbare school gesteld.

Aan het hoofd van elke der bijzondere scholen moet dus een onderwijzer staan, die den leeftijd van 23 jaren heeft volbracht en den rang van hoofdonderwijzer bezit.

De uitgaven voor die onderwijzers zijn belangrijker dan voor hulp-personeel, zoodat splitsing van groote in kleinere scholen de uitgaven dier scholen zoo voor personeel als voor materieel belangrijk zou doen vermeederen, welke vermeederling niet geëvenredigd zou zijn aan de hoogere rijksbijdrage. *M.v.B.* 1889, 30.

28. Door de woorden „boven 6 jaren” onder *a* zullen de kinderen beneden 6 jaren volstrekt niet zijn uitgesloten, maar deze bepaling

heeft alleen ten doel het gevaar te voorkomen, dat de school eene bewaarschool is. *Zie 2e K. 1889, 1626.*

29. Scholen voor heel of half volwassenen komen voor eene bijdrage niet in aanmerking. Den leeftijd te bepalen, waarop de kinderen de school, die wel voor eene bijdrage in aanmerking komt, moeten verlaten, is niet mogelijk. De tijd, gedurende welken de lagere school wordt bezocht, hangt af van verschillende omstandigheden, zooals van den tijd, waarop de leerling is toegelaten, van den omvang van het onderwijs enz. De opmerking, dat onder *a* een minimum van leeftijd van zes jaren is aangenomen, is niet juist. Alleen is bepaald, dat er minstens 25 leerlingen van dien leeftijd als werkelijk schoolgaande moeten bekend staan, wil de school voor eene rijksbijdrage in aanmerking kunnen komen. *M.v.B. 1e K. 1889.*

30. Men vraagt of, wanneer voor jongelingen eener jongelingsvereniging eene school opgericht wordt, er van subsidie sprake kan zijn.

Het komt hier ook al weer niet direct aan op den leeftijd van die jongelieden. Maar het zal de vraag zijn of er geregeld 18 uren per week les gegeven wordt in de vakken van het lager onderwijs. De leeftijd doet er dan minder toe, hoewel het natuurlijk zeldzaam is kinderen boven de 14 jaren op die scholen aan te treffen. *M.v.B.Z. 1e K. 1889, 139.*

31. De bepaling onder *c*, in het oorspronkelijk ontwerp luidende: „waarvan het aantal onderwijzers gedurende langer dan zes achtereenvolgende maanden van het kalenderjaar niet voldoet aan de eischen in de artt. 23 en 24 voor de openbare school gesteld,” is in overleg met de Comm. van voorb. vastgesteld. Die bepaling kan nu geen aanleiding geven tot de meening, dat het aan de bijzondere scholen zou vrijstaan om zich slechts voor de helft van het jaar aan de voorschriften der wet omtrent het verplichte aantal onderwijzers te houden. *Verslag 1889, 36.*

De termijn, binnen welken vacatures in het onderwijzend personeel moeten worden aangevuld, is dezelfde binnen welken volgens art. 23 moet worden voorzien in de vervulling eener vacature van hoofd eener openbare school.

Voor de vervulling van vacatures in het hulppersoneel aan laatstbedoelde scholen is geen termijn gesteld, weshalve voor de bijzondere school in dit opzicht strenger eischen zullen gelden dan voor de openbare.

Dat de termijn van zes (is geworden vier) achtereenvolgende maanden zou leiden tot het ontstaan van rondtrekkende onderwijzers, komt der Reg. denkbeeldig voor, en kan alleen worden ondersteld wanneer men van meening is, dat de voorstanders van het bijzonder onderwijs er naar streven om, behalve zoo weinig mogelijk onderwijs te doen

geven, dat onderwijs nog zoo slecht mogelijk te doen zijn. Niemand toch zal ontkennen dat herhaalde afwisseling van onderwijzend personeel zeer ten nadeele strekt van het onderwijs. *M.v.B.* 1889, 36.

32. Indien een hulponderwijzer gedurende meer dan zes (is geworden vier) maanden ontbreekt en het aantal onderwijzers derhalve niet voldoet aan de eischen in de artikelen 23 en 24 der wet voor de openbare school gesteld, wordt het *geheele* subsidie ingetrokken, of liever wordt dit niet verleend.

Eene strafbepaling voor het geval dat het bestuur eener bijzondere school subsidie heeft verkregen en de gestelde voorwaarden niet in acht neemt, is niet noodig, vermits de uitkeering van het subsidie aan de bijzondere school eerst plaats heeft na afloop van het jaar, wanneer gebleken is, dat de school aan de voorwaarden op die uitkeering heeft voldaan. *M.v.B.* 1889, 46.

33. Eene school wordt geacht te worden gehouden als winstgevend bedrijf, wanneer niet het doen geven van onderwijs de reden van oprichting is, maar om den onderwijzer een bestaan te verzekeren en voorts zoo mogelijk winsten te behalen. Hoewel het voornaamste, zoo zal toch het bedrag van het schoolgeld niet het eenige criterium van beoordeeling kunnen zijn. Ook met de omstandigheden, waaronder tot de oprichting werd overgegaan, zal rekening zijn te houden.

De vragen, te dezer plaatse in het verslag gedaan, berusten op verkeerden grondslag, doordien namelijk is uitgegaan van de meening, dat de school voor de bijdrage in aanmerking komt, wanneer onder anderen blijkt, dat zij niet gehouden wordt als winstgevend bedrijf. Maar dit is niet juist. De school komt *niet* voor de bijdrage in aanmerking, wanneer *blijkt*, dat zij als winstgevend bedrijf gehouden wordt. Aan het bestuur zal gelegenheid gegeven worden het tegendeel te bewijzen, wanneer Ged. Staten meenen dat het geval in punt *d* bedoeld aanwezig is.

De besturen der scholen zullen dus niet, zooals in het Verslag wordt aangenomen, aan Ged. Staten rekenplichtig zijn.

Wegens de voorwaarde, gesteld in art. 54bis sub 1°., en het daarin bepaalde onder *a*, zal het geval zich niet dikwijls voordoen, dat de school gehouden wordt als winstgevend bedrijf. *M.v.B.* 1e K. 1889.

34. Wordt enkel aan de openbare scholen 25 pCt. van de kosten van schoolbouw uitgekeerd, daartegenover staat dat ook voor die scholen, wat de gebouwen betreft, hoogere eischen zijn gesteld dan voor bijzondere scholen het geval is. *M.v.B.* 1889, 37.

35. Er is gevraagd of het niet mogelijk was om eene bijdrage te geven aan de bijzondere scholen naar de huurwaarde van de schoollokalen. Ik heb gemeend de schoollokalen geheel en al voor rekening te moeten laten van het bijzonder onderwijs en geen bijdrage

in de kosten daarvan te verleen, omdat ik niet over het hoofd heb gezien dat, wanneer ik eenmaal daartoe overging, er weder bepalingen van rijkswege daarop toepasselijk zouden moeten worden gemaakt en ik meen, dat het voordeliger zou zijn voor de bijzondere school, dat zij zich daarvan vrijhield, ook wat betreft den bouw der scholen, daargelaten andere moeilijkheden, die zich zouden kunnen voordoen bij het toekennen van een aandeel in den bouw der schoollokalen; daarom heb ik gemeend beter te doen om de toelage te beperken tot die welke voor de onderwijzers gegeven wordt. *M.v.B.Z.* 2e *K.* 1889, 1522.

36. Het gedeelte: „Jaarlijks in de maand Januari” tot „eindbeslissing vastgesteld” is bij amendement ingevoegd. Dit amendement opent „een rechtsweg, die behoorlijken waarborg geeft aan alle belanghebbenden, dat de zaken deugdelijk onderzocht, dat partijen gehoord zullen worden; zoo noodig ter mondelinge toelichting hunner bedreigde of aanvankelijk miskende rechten, zóó dat eene eindbeslissing volge, waarop met vertrouwen kan worden uitgezien.” *Zie* 2e *K.* 1889, 1627.

De bedoeling is niet, dat Ged. Staten de macht zullen hebben om willekeurig te beslissen in welke speciale gevallen art. 54*bis* zal worden toegepast, de macht om op andere gronden dan het niet-voldoen aan de eischen en de voorwaarden in art. 54*bis*, sub 1°. tot 4°. en sub *a* tot *d* gesteld, subsidie aan de bijzondere school te weigeren; zij is eenvoudig: door Ged. Staten te doen uitmaken, of eene bijzondere school al dan niet voldoet aan de in dit artikel gestelde bepalingen. *Zie* 2e *K.* 1889, 1633 en 1641.

37. *Zie* *K.B.* 19 Febr. 1890 (S. no. 26) ter uitvoering van dit artikel.

TITEL IV.

VAN DE AKTEN VAN BEKWAAMHEID TOT HET GEVEN VAN LAGER ONDERWIJS.

Artikel 55.

De bevoegdheid tot het geven van lager onderwijs wordt verkregen door het afleggen der in deze wet omschreven examens.

De woorden „in deze wet” duiden niet meer volledig aan, wie tot het geven van lager onderwijs bevoegd zijn. Immers is daartoe bovendien bevoegd de bezitter eener akte A, bedoeld bij de wet van 25 April 1879 (S. no. 87), voor het vak, waarvoor zij is uitgereikt. *Hubr.* III 133; *Ht.* 584.

Artikel 56.

De akten van bekwaamheid zijn:

a. die, waarvan het bezit de bevoegdheid verleent tot het geven van huis- en schoolonderwijs in de vakken, vermeld in art. 2, onder *a—i*, en tevens bevoegdheid kan verleen tot het geven van huis- en schoolonderwijs in een der vakken of in beide vakken, genoemd onder *j* en *k* in art. 2 der wet;

b. die, waarvan het bezit met den rang van hoofdonderwijzer de bevoegdheid verleent tot het geven van huis- en schoolonderwijs niet alleen in de vakken, vermeld in art. 2 onder *a—i*, maar ook in die, aldaar genoemd onder *o* en *q*, en tevens bevoegdheid kan verleen tot het geven van huis- en schoolonderwijs in een der vakken of in beide vakken, genoemd onder *j* en *k*, in art. 2 der wet;

c. die, waarvan het bezit de bevoegdheid verleent tot het geven van huisonderwijs of tot het geven van huis- en schoolonderwijs in bepaalde vakken.

Zie de aant. bij artt. 57 en volg.

Artikel 57.

Ter verkrijging der akte, vermeld in art. 56, onder *a*, wordt vereischt

a. de volbragte leeftijd van achttien jaren;

b. het afleggen van een examen, waartoe minstens eenmaal 's jaars de gelegenheid in elke provincie wordt opengesteld, voor eene commissie, samengesteld uit den inspecteur van het lager onderwijs in de provincie en vier districts- of arrondissements-schoolopzieners.

Onze Minister, die met de uitvoering dezer wet is belast, wijst de leden dier commissien aan en bepaalt den tijd waarop zij vergaderen.

Hij kan bij verhindering van den inspecteur een districts-schoolopziener in diens plaats als voorzitter benoemen.

1. In 1878 was de leeftijd voor de onderwijzeressen aanvankelijk op 16 jaar gesteld. Naar aanleiding van opmerkingen in het *V.V.* werd de leeftijd voor onderwijzers en onderwijzeressen gelijk gesteld.

2. Uitreiking van akten aan personen, die den leeftijd van 18 jaren hebben volbracht binnen den kring der dagen, waarop die

examens gehouden worden in de provincie, waar die het langst duren, zou niet met de wet strooken. *M.v.B.Z.* 15 *Maart* 1881 no. 856, *afd. O*; *Hubr.* III 151; *Ht.* 587. Anders *M.v.B.Z.* 1860/1; *T.C. en M.* 289.

Het examen kan echter eenige dagen worden geschorst, ten einde aan een candidaat alsnog de gelegenheid te geven, examen te doen. *M.v.B.Z.* in 1881; *Ht.* 587.

3. Meermalen is de vraag gerezen, of er wel noodzakelijkheid bestaat, de gelegenheid tot het verkrijgen der akte, vermeld in art. 56 onder *a*, meer dan éénmaal 's jaars open te stellen. Ten einde het der Reg. mogelijk te maken het aantal examens niet onnoodig uit te breiden, is het dus wenschelijk haar niet te binden aan een gebiedend voorschrift om dit examen tweemaal 's jaars te doen afnemen. *M.v.T.* 1889, 12.

Zooals te recht in het Verslag wordt opgemerkt, blijft het gewijzigde art. 57, lit. *b*, toelaten, indien het noodig is, het examen voor de (hulp-)onderwijzers-akte tweemaal 's jaars af te nemen. *M.v.B.* 1889, 23.

4. De bedoeling is niet, dat de commissie permanent zal zijn en dus het geheele jaar door zitting zal houden, doch dat er tweemaal (verg. hierbij de vorige aant.) in het jaar gelegenheid tot het afleggen van examen zal worden gegeven. . . . Indien de examens tegelijkertijd gehouden worden in verschillende provinciën, die onder denzelfden insp. staan, wordt in plaats van den insp. een D.s.o. aangewezen. De insp. zal dus altijd in eene der provinciën onder zijn gebied voorzitter zijn. *M.v.B.Z.* 2e *K.* 1878, 1347.

5. Het euvel, dat zij, die voor de eerste maal werden afgewezen, terugkomen, voordat zij het ontbrekende hebben aangevuld, is niet te verhelpen, of liever, mag niet verholpen worden ten koste van hen, die in staat zijn en belang hebben de proeven hunner bekwaamheid te leveren. *M.v.B.* 1878, 29.

6. Het behoeft niet opzettelijk vermeld, dat aan de examineerende inspecteurs en schoolopzieners vergoeding van reis- en verblijfkosten toekomt, daar dit volgt uit de algemeene bepalingen van artt. 57 en 68. *M.v.T.* 1878, 20.

Artikel 58.

De zitting der commissie wordt in de provincie *Noordholland* te *Amsterdam* en in de andere provincien in de hoofdplaats der provincie gehouden.

De tijd, gedurende welken de examens worden afgenomen, wordt door den inspecteur bij openbare aankondiging ter algemeene kennis gebragt.

De commissie kan zich door deskundigen doen bijstaan.

De examens, behalve die van onderwijzeressen, worden in het openbaar gehouden.

1. Het is verkieselijk in de provincie N.-Holland de examens te houden te Amsterdam, in plaats van te Haarlem, omdat de meeste schoolopzieners te Amsterdam woonachtig zijn en het ook voor de examinandi het gemakkelijkst is zich daarheen te begeven. *M.v.T.* 1878, 20.

2. De openbare aankondiging geschiedt in de Staats-courant. De inspecteurs zijn gemachtigd: 1°. op zoodanige wijze, als zij met het oog op de locale omstandigheden het meest doeltreffend zullen vinden, de noodige bekendmaking van de examens te doen plaats hebben; 2°. de kosten zoo van advertentiën, circulaires als anderszins, te dezen einde aan te wenden, te brengen onder de uitgaven ten behoeve der examens. *M.v.B.Z.* 12 April 1859 no. 120, 5e afd.; *T.C. en M.* 291.

3. De keuze van deskundigen bij het afnemen van examens wordt overgelaten aan het oordeel der commissie van examen. *M.v.B.Z.* 21 April 1859 no. 163, 5e afd.; *T.C. en M.* 292.

4. Wat de openbaarheid der examens betreft, volgens ons gevoelen ligt daarin opgesloten, dat het publiek zooveel mogelijk worde in staat gesteld om alle mondelinge vragen en antwoorden duidelijk te kunnen verstaan, omdat die openbaarheid anders doelloos zou zijn. Bij het verrichten echter der schriftelijke werkzaamheden is de toelating van het publiek minder raadzaam. Of het heeft er niets aan, of het zou stoornis veroorzaken bij de aspiranten. *T.C. en M.* 292.

Artikel 59.

Hij, die zich aan het examen wenscht te onderwerpen, meldt zich tijdig aan bij den schoolopziener van het district zijner woonplaats, of, komt hij van buiten 's lands, van de plaats, waar hij voornemens is zich te vestigen.

Hij legt daarbij een of meer getuigschriften over van zijn zedelijk gedrag en zijne geboorteakte.

De dag en de plaats van het examen worden hem door den districts-schoolopziener bekend gemaakt.

Hij legt het examen af in de provincie, waarin hij woont, of, van buiten 's lands komende, voornemens is zich te vestigen.

1. De getuigschriften van zedelijk gedrag, afgegeven door den burgemeester, zijn vrijgesteld van zegel- en registratierechten bij *K.B.* 25

Oct. 1880 no. 21; *Hubr.* II 274; *P.B. Zeel.* 93/1880; *T.C. en M.* 434.

De geboorte-akte moet op zegel zijn. *M.v.B.Z.* 15 *Maart* 1881 no. 837, *afd. O*; *Hubr.* III 154; *Ht.* 598.

2. De door vreemdelingen over te leggen geboorte-akten en getuigschriften behoeven niet gelegaliseerd te zijn. *M.v.B.Z.* 21 *April* 1859 no. 163, 5e *afd.*; *T.C. en M.* 295.

3. Indien het onmogelijk is, tijdig een geboorte-akte over te leggen, kan met eene akte van bekendheid, opgemaakt volgens art. 127, al. 1 en 2, van het Burg. Wetb., worden volstaan. *M.v.B.Z. in* 1883 *en* 1887; *Ht.* 596.

4. De getuigschriften, waarvan in het 2e lid sprake is, behoeven niet te zijn van het dagelijksch bestuur der gemeente of gemeenten, waar de aspirant de laatste twee jaren heeft gewoond, zooals bij art. 27 wèl het geval is. Zij kunnen ook zijn van bijzondere personen, die met den aspirant bekend zijn en als geloofwaardig bekend staan. Indien de commissie er genoeg mede neemt, dan zijn zij in dit geval voldoende; zij zijn dan ook geheel vrij van zegel en registratie. *T.C. en M.* 294.

5. Met het stelsel van provinciale commissiën is het niet overeen te brengen, aan de aspiranten vrijheid te geven om zich te wenden tot de commissie, welke zij verkiezen. *M.v.B.* 1889, 24.

6. De minderjarige, die in eene andere provincie woont dan zijne ouders of voogd, moet, wanneer hij een examen wil afleggen als onderwijzer, dit niet doen in zijne eigene provincie, maar wel in die, waar zijne ouders of zijn voogd wonen. *Gemst.* 359; *W.B.A.* 482; *v.E.* II 225. Anders *Diephuis* 53; *T.C. en M.* 293.

7. Aan een Israëliet, die wegens invallende godsdienstige feestdagen niet op de dagen, in de provincie waarin hij woonde daarvoor aangewezen, het examen kon afleggen, kan geen vergunning worden verleend, het examen in eene andere provincie op de voor dat gewest aangewezen dagen af te leggen. *M.v.B.Z.* 28 *Sept.* 1883 no. 3529, *afd. O*; *Ht.* 599. Verg. aant. 2, 2e gedeelte, ad art. 57.

8. Zie aant. 3 ad art. 10.

Artikel 60.

Het examen omvat:

- goed lezen en schrijven;
- de kennis der zinsontleding, der spelregels en der eerste gronden der Nederlandsche taal;
- vaardigheid om zich, zoowel mondeling als schriftelijk, juist en gemakkelijk uit te drukken;
- de eerste oefeningen van het handteekenen;

het rekenen, zoowel met geheele getallen als met gewone en tiendeelige breuken en kennis van de leer der evenredigheden en van het Nederlandsch stelsel van maten en gewichten;

de beginselen der aardrijkskunde, inzonderheid van Nederland en zijne overzeesche bezittingen;

de grondtrekken der vaderlandsche geschiedenis;

de beginselen van de kennis der natuur;

de theorie van het zingen;

de beginselen van onderwijs en opvoeding.

Aan allen, die hiertoe bij hunne aangifte het verlangen hebben kenbaar gemaakt, wordt, nadat tot hunne toelating is besloten, de gelegenheid gegeven, bewijzen van bekwaamheid in de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek, aan onderwijzessen bovendien bewijzen van bedrevenheid in de nuttige handwerken voor meisjes te leveren.

Aan ieder, die voldaan heeft, wordt eene akte van bekwaamheid kosteloos uitgereikt. Op de akte van bekwaamheid van hen, die bij het examen in de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek of in de nuttige handwerken of in die beide vakken hebben voldaan, wordt daarvan aantekening gedaan.

Van het examen in de eerste oefeningen van het handteekenen zijn vrijgesteld zij, die in het bezit zijn eener akte van bekwaamheid in het vak *q* volgens art. 65*bis*.

1. Om te voorzien in de behoefte aan onderwijzend personeel in de vakken, in art. 2 onder *i* en *j* vermeld, „komt het mij wenschelijk voor, om in de plaats van kennis van de vormleer van de hulp-onderwijzers bij het door hen af te leggen examen, te vorderen kennis van de eerste oefeningen in het teekenen. Wij weten reeds dat ook van de hoofdonderwijzers bij hun examen eenige bedrevenheid wordt gevorderd in het handteekenen, en het komt mij wenschelijk voor om dit ook van de hulponderwijzers te vorderen, omdat dan elke onderwijzer in zijn eigen klas dat onderwijs zal kunnen geven. Bij de orde-oefeningen in de gymnastiek is het iets anders. Ik heb reeds aangetoond, hoe men daarbij moet zorgen, personen te krijgen die speciaal meer aanleg hebben voor de gymnastiek en blijken geven dat zij kunnen letten op de eischen die de lichaamsbouw van kinderen stelt.” *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1415.

2. De vraag werd gedaan, of, nu de vormleer uit het examenprogramma was vervallen, zoodat van de exacte wetenschappen alleen het rekenen overbleef, dit voldoende kon worden geoordeeld. In het

bijzonder drong men er op aan, dat van den onderwijzer zou worden gevorderd eenige kennis van de algemeene eigenschappen van de wiskundige figuren en wiskundige lichamen. De *M.v.B.Z.* zeide:

„Ik meen, na de verschillende sprekers gehoord te hebben, dat die leden en de Reg. tamelijk wel overeenstemmen. De Reg. erkent namelijk gaarne, dat door het vervallen der vormleer er noodzakelijk op gelet moet worden dat de hulponderwijzer niet geheel verstoken zij van de kennis der vlakke figuren en lichamen, omdat, zooals te recht is aangetoond, de kennis van de eerste beginselen daarvan voor hem noodig mag geacht worden in verband met andere in het programma opgenomen vakken.

Daarom zal ik bij de herziening van het programma gaarne gebruik maken van de thans gemaakte opmerkingen, en dus overwegen op welke wijze in dit programma kan worden opgenomen de kennis van vlakke figuren en lichamen.

Ik voeg er al dadelijk bij, dat dit een zeer elementaire kennis zal zijn, en zeer zeker zal moeten gewaakt worden, dat wij niet weder vervallen in de vroegere kwaal van het stellen van te hooge eischen. Dit zal trouwens ook wel de wensch zijn van de sprekers die over dit onderwerp het woord hebben gevoerd. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1620.

3. Kennis van de beginselen van onderwijs en opvoeding kan onmogelijk geschrapt worden als examenvak ter verkrijging van eene akte van bekwaamheid als onderwijzer.

De Reg. heeft van deskundige zijde tot dusver geene klacht vernomen over het gebrek aan bruikbare handboeken omtrent dit vak. *M.v.B.* 1889, 47.

4. Door het examen in de nuttige handwerken verplichtend te stellen ter verkrijging van eene akte van bekwaamheid als onderwijzeres kan dit voorschrift, in plaats van, overeenkomstig de bedoeling, goed onderwijs in dit voor de volksschool belangrijk vak te bevorderen, zeer nadeelige gevolgen voor dat onderwijs hebben. Het geval doet zich niet zeldzaam voor, dat bij een onvoldoend examen in dit vak, de akte van bekwaamheid als onderwijzeres wordt uitgereikt wegens een voldoende examen in de overige vakken. De gemeentebesturen, die aan de onderwijzeres tevens het onderwijs in de nuttige handwerken wenschen op te dragen, hebben dus niet den minsten waarborg dat zij door aanstelling van eene, op grond der akte, vermeld in art. 56 onder a, bevoegde, ook eene werkelijk bekwame met dit onderricht belasten. Hierop is reeds herhaaldelijk, zoowel door deskundigen als door de inspecteurs van het lager onderwijs, gewezen.

Het komt der Reg. mitsdien wenschelijk voor, dit vak te doen vervallen als vereischte ter verkrijging van de akte als onderwijzeres, doch bij het afleggen van het examen voor die akte de adspiranten,

tot wier toelating is besloten, in de gelegenheid te stellen ook in de nuttige handwerken bewijzen van bekwaamheid te leveren, waarvan, indien het met goed gevolg geschiedt, op de akte van bekwaamheid als onderwijzeres aanteekening zal worden gedaan.

Deze aanteekening is alleen verkrijgbaar gelijktijdig met het afleggen van het examen voor de akte bedoeld in art. 56 onder *a*.

Onderwijzeressen die later een bewijs van bekwaamheid wenschen te ontvangen, hetzij omdat zij bij het afleggen van genoemd akte-examen niet zijn geslaagd, of omdat zij zich toen voor de handwerken niet hadden aangemeld, moeten daartoe verschijnen voor de speciale commissie bedoeld in art. 65*bis*. *M.v.T.* 1889, 11.

5. Zie den vorm der akten, bedoeld in artt. 60, 63 en 64, bij *Hubr.* III 156, 176, 177.

Uit het woord „kosteloos” volgt, dat de akte vrij van zegelrecht is. *M.v.Fin.* 21 Febr. 1881 no. 39, *afd. Reg.*; *Hubr.* III 156; *Ht.* 603.

6. Aan een onderwijzer, die tengevolge eener veroordeeling wegens misdaad zijne bevoegdheid tot het geven van lager onderwijs heeft verloren, kan niet opnieuw eene akte van bevoegdheid worden uitgereikt. *M.v.B.Z.* 1 Aug. 1881 no. 2692, *afd. O*; *Hubr.* IV 156.

7. De uitreiking der akte aan vreemdelingen kan terstond geschieden en behoeft dus niet te wachten, totdat de bij art. 6 der wet voorgeschreven vergunning des Konings is verleend geworden. *M.v.B.Z.* 21 April 1859 no. 136, 5e *afd.*; *T.C. en M.* 316.

8. Tot het verkrijgen eener verklaring ter vervanging van eene in het ongereede geraakte akte wende men zich tot den Min. v. Binn. Zaken. *M.v.B.Z.* 21 Juni en 26 Juli 1882 nrs. 2366 en 2920, *afd. O*; *Hubr.* IV 284; *Ht.* 588.

9. De maatregel van bestuur tot regeling van het examen wordt onder de bijlagen opgenomen.

Artikel 61.

Ter verkrijging der akte, vermeld in art. 56 onder *b*, wordt vereischt:

a. het bezit der akte, vermeld in art. 56 onder *a*;

b. het bewijs van minstens tweejarige werkzaamheid als onderwijzer of, na aflegging van het examen, vermeld in art. 56 onder *a*, als kweekeling aan eene of meer openbare of bijzondere scholen van lager onderwijs of als onderwijzer aan eene of meer scholen voor doofstommen, blinden, spraakgebrekkigen of idioten, afgegeven door het hoofd of de hoofden dier scholen, of het bewijs afgegeven door den bestuurder eener door Ons aangewezen kweekschool voor onderwijzers, van ge-

durende twee jaren aan die school de lessen ter voorbereiding van dit examen, na aflegging van het examen, vermeld in art. 56 onder *a*, te hebben gevolgd ;

c. het afleggen van een examen, loopende, behalve over de vakken, in art. 2 vermeld onder *a—g*, over die, aldaar genoemd onder *o* en *q*, en over methode van onderwijs en opvoeding voor eene der commissiën, in art. 62 bedoeld.

Van dit examen zijn, voor zooveel het vak *q* betreft, vrijgesteld zij, die in het bezit zijn eener akte van bekwaamheid in dit vak volgens art. 65*bis*.

1. In 1878 was in 't oorspronkelijk ontwerp de leeftijd op 23 jaren gesteld. Naar aanleiding van bedenkingen, in het *V.V.* gemaakt, werd de leeftijd weggelaten.

2. Het hoofdonderwijzers-examen verkrijgt naar het tegenwoordig ontwerp een ander karakter. Het zal worden afgenomen door commissiën, wier aantal zoo klein mogelijk moet zijn, en het programma zal meer uitgewerkt moeten worden dan in de wet, die alleen algemeenheden kan opnemen, passen zou. *M.v.B.* 1878, 29.

3. De Reg. kan geheel instemmen met het gevoelen van hen die meenen, dat de wiskunde moet vervallen als examenvak ter verkrijging der akte bedoeld in art. 56 onder *b*.

De ondervinding heeft onder de vorige wet geleerd, dat het zeer wel mogelijk is, uitstekende onderwijzers in rekenkunde voor de volksschool te verkrijgen, zonder eenige speciale beoefening der wiskunde als vereischte te stellen, terwijl het voor het onderricht in dit vak, als onderdeel van het meer uitgebreid lager onderwijs, wenschelijk is, geene bevoegdheid te verleen, wanneer niet voldoende bewijzen van bekwaamheid zijn geleverd. *M.v.T.* 1889, 12.

4. De Reg. heeft bezwaar onder de vakken voor het examen van hulp- of hoofdonderwijzer alsnog de stelkunde op te nemen.

De wensch om het examen in twee deelen te splitsen is na het vervallen der wiskunde zeker niet gerechtvaardigd. *M.v.B.* 1889, 23.

5. Nu eenmaal de wiskunde vervallen is uit het examen voor hoofdonderwijzer, moet men niet vergeten, dat het vak als zoodanig niet meer door elken hoofdonderwijzer onderwezen mag worden, maar alleen door hen, die daarin zijn geëxamineerd. Eene toezegging kan ik niet geven, dat in het vervolg in het programma voor de hoofdakte de beginselen der stel- en meetkunde zullen worden opgenomen.

De laatste spreker wenscht niet dat de beginselen der stelkunde worden opgenomen in het programma, maar meent toch dat een hoofdonderwijzer daarvan eenige kennis moet bezitten, wil hij het rekenen, bij voorbeeld de leer der evenredigheden, goed onderwijzen. Ik ben dit

met hem eens. Doch waar reeds in het bestaande programma wordt gevorderd grondige kennis van de leer der evenredigheden, volgt daaruit, dat hij ook eenigszins bekend moet zijn met de stelkunde, voor zooverre die voor gemelde grondige kennis noodig is.

De afgevaardigde uit Amsterdam wees er op, hoe onder anderen de stelkunde dienstbaar kan zijn voor kunstgrepen bij het rekenen uit het hoofd, die meestal steunen op het binomium van Newton. Ik moet er echter op wijzen, dat het bezigen van de stelkunde tot genoemd doel allicht het degelijk onderwijs in het rekenen zou kunnen schaden, hetwelk juist gegeven moet worden zonder gebruik te maken van de algebra. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1621.

6. In 1889 nam de Reg. in het art. op „theorie van opvoeding en onderwijs” in verband met het door haar voorgesteld vervallen van het vergelijkend examen uit art. 28 (zie aant. 1 aldaar). In het *V.V.* werd de opmerking gemaakt, dat dit vak bij het examen niet als hoofdvak behoort te worden beschouwd, en of het niet raadzaam zou zijn dit examen te beperken tot de methodiek? Daarop werd geantwoord: „Naar aanleiding van de gemaakte bedenking omtrent de theorie van opvoeding en onderwijs heeft de Reg. het woord „theorie” door „methode” vervangen.” *M.v.B.* 1889, 47.

Het examen in de methode van onderwijs en opvoeding zal zich bepalen tot de eigenlijk gezegde methodiek, zoodat van den aspirant niet meer, zooals vroeger, zal gevorderd worden eenige kennis van de gronden der anthropologie. *M.v.B.* 1e K. 1889.

7. De hoofdonderwijzersrang geeft de bevoegdheid om aan het hoofd eener school te staan. Niet enkel theoretische, practische kennis van het vak is dus eene eerste voorwaarde en daarom eene stage onmisbaar. *M.v.B.* 1878, 29.

8. Art. 61b zegt niet, dat men de laatste twee jaren moet werkzaam geweest zijn. *Ht.* 613.

9. Door de wijziging, in het artikel gebracht, is de vraag afgesneden of de tijd, dien zoogen. volontairs in de school doorbrengen, bij de berekening der stage meëtel. *Verg. aant.* 2 ad art. 8.

Eveneens is nu het maken der stage mogelijk gemaakt voor onderwijzers aan scholen voor doofstommen, blinden, spraakgebrekkigen en idioten, welke scholen gerekend worden tot het midd. ond. te behooren. *Zie* 2e K. 1889, 1620.

10. Werkzaamheid aan eene voorbereidende school is niet voldoende. *M.v.B.Z.* 21 Maart 1881 no. 955, *afd. O; Hubr.* III 157; *Ht.* 609.

11. Met tweejarige werkzaamheid aan eene of meer openbare of bijz. scholen wordt uitsluitend bedoeld werkzaamheid in Nederland. *M.v.B.Z.* 14 Juli 1882 no. 2746, *afd. O; Hubr.* IV 283; *v.E.* IX 199; *Ht.* 607.

12. Is het hoofd der school, die de verklaring van tweejarige werkzaamheid moet afgeven, overleden, dan legt het tegenwoordig hoofd der school de verklaring af, ook voor zooveel betreft den tijd vóór zijn optreden. *M.v.B.Z.* 16 Juni 1882 no. 2258, *afd. O*; *Hubr.* IV 281; *Ht.* 608.

13. Als termijn voor de tweejarige werkzaamheid behoort te worden aangenomen de dag, waarop de belanghebbende, ter verkrijging der akte als hoofdonderwijzer, tot het afleggen van examen wordt toegelaten, dat is de eerste dag van het schriftelijk examen. *M.v.B.Z.* 16 Juni 1887 no. 1772, *afd. O*; *Ht.* 611.

Artikel 62.

Jaarlijks worden door Onzen Minister, met de uitvoering dezer wet belast, een of meer commissien tot het afnemen der examens, in het voorgaand artikel bedoeld, benoemd en de tijd wanneer en de plaatsen, waar zij hare zittingen zullen houden, tijdig aangewezen.

De voorzitters en leden dezer commissien genieten uit 's Rijks kas vacatiegelden en vergoeding voor reis- en verblijfkosten.

De voorzitter der commissie brengt den tijd, gedurende welken de examens worden afgenomen, bij openbare aankondiging ter algemeene kennis.

De examens, behalve die van onderwijzeressen, worden in het openbaar gehouden.

Artikel 63.

Hij, die zich aan het examen wenschte te onderwerpen, meldt zich tijdig aan bij den voorzitter der commissie, voor welke hij wenschte te verschijnen, en legt daarbij over

- a. zijne geboorte-akte;
- b. een of meer getuigschriften van zedelijk gedrag;
- c. zijne akte van bekwaamheid als onderwijzer, bedoeld in art. 56 onder a;
- d. het bewijs, vermeld in art. 61 onder b.

De dag en de plaats van het examen worden hem door den voorzitter bekend gemaakt.

De omvang van het examen, de wijze van afneming en wat verder tot dit examen betrekking heeft, worden door Ons bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur geregeld.

Aan ieder, die voldaan heeft, wordt eene akte van bekwaamheid kosteloos uitgereikt.

De aantekening, bedoeld in het voorlaatste lid van art. 60, wordt op de akte van bekwaamheid als hoofdonderwijzer overgeschreven.

1. De getuigschriften, bedoeld onder letter *b*, zijn vrijgesteld van zegel- en registratierecht bij *K.B.* 12 *Maart* 1881 no. 6; *Hubr.* III 175; *P.B. Zeel.* 97/1881; *T.C. en M.* 459.

2. Van een voorschrift, om zoo mogelijk bijzondere onderwijzers in de verschillende examen-commissiën op te nemen, is weinig nut te verwachten. En een gebiedend voorschrift in dien zin kan bezwaarlijk gegeven worden. *M.v.B.* 1889, 24.

3. Zie aant. 5 en 8 ad art. 60.

4. De maatregel van bestuur was vastgesteld bij *K.B.* 28 *Mei* 1879 (S. no. 106). Deze is vervangen door dien, vastgesteld bij *K.B.* 27 *Maart* 1885 (S. no. 74), gew. bij *K.B.* 2 *April* 1887 (S. no. 47) en *K.B.* 19 *Maart* 1888 (S. no. 51).

De maatregel wordt onder de bijlagen opgenomen.

Artikel 64.

Ter verkrijging eener akte, die de bevoegdheid verleent tot het geven van huisonderwijs in enkele vakken, vermeld in art. 2 onder *a—g*, wordt vereischt:

a. de volbragte leeftijd van achttien jaren;

b. het afleggen van een examen in de vakken, waarvoor de bevoegdheid verlangd wordt, voor eene der commissiën, in art. 57 vermeld.

De bepalingen van artt. 58 en 59 zijn ten deze toepasselijk.

Aan ieder, die voldaan heeft, wordt kosteloos eene akte van bekwaamheid uitgereikt als huisonderwijzer, waarin de vakken, over welke het examen met goed gevolg is afgelegd, worden uitgedrukt.

1. Zie aant. 5 en 8 ad art. 60.

2. Wanneer iemand, na afgelegd examen als hulponderwijzer, niet wordt toegelaten, kan hij, zulks verlangende, dadelijk examen als huis-onderwijzer in een of meer der vakken van het l.o. afleggen. *M.v.B.Z.* 1 *Juni* 1858 no. 124, 5e *afd.*; *T.C. en M.* 307.

Dit was ook onder de wet van 1878 het geval. *M.v.B.Z.* 28 *Febr.* 1884 no. 665¹, *afd. O*; *Ht.* 639.

Met deze aanschrijving is het niet in strijd, den aspirant, die in een of meer der vakken *a—h* (thans *a—g*) heeft voldaan, zonder nader examen de akte als huisonderwijzer voor de vakken, waarin hij voldaan heeft, uit te reiken. De commissie heeft in elk bijzonder geval te beoordeelen, of en in hoever een nieuw examen noodig is. *M.v.B.Z.* 30 April 1885 no. 1199, *afd. O*; *Ht.* 639.

Artikel 65.

Ter verkrijging eener akte van bekwaamheid voor huis- en schoolonderwijs in een of meer der vakken, vermeld in art. 2, onder *l, m, n, p, r* en *s*, wordt vereischt:

- a.* het bezit der akte, vermeld in art. 56, onder *a*;
- b.* het afleggen van een examen voor eene der commissiën, bedoeld in art. 69 der wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* no. 50).

Al wat verder de in dit artikel bedoelde examens betreft wordt door Ons bij algemeenen maatregel van bestuur geregeld.

1. Stuit men, het onderscheid zoekende tusschen lager en middelbaar *huis*-onderwijs, overal op onwisse grenzen, het hieruit geboren bezwaar doet zich het meest gevoelen, zoodra men treedt buiten den kring der vakken, waarin aan elke openbare lagere school onderwijs gegeven wordt, zooals de vreemde talen. Daarom wordt nu de akte voor vreemde talen altijd verkregen bij de commissie voor midd. ond. en heeft alleen hij, die of eene akte voor midd. ond. bezit, of eene volgens deze wet toegekend, bevoegdheid ook voor huis-onderwijs. *M.v.B.* 1878, 23.

In het *Verlag* 1889 werd gevraagd of de woorden: „voor eene der commissiën, bedoeld in art. 69 der wet van 2 Mei 1863 (S. no. 50)” niet uit het artikel konden vervallen? De Reg. bleef dan vrij de wijze van aflegging van het examen bij K.B. te regelen en kon wellicht terugkeeren tot den maatregel om bij het afleggen der examens voor de onderwijzersakte tevens gelegenheid te geven tot het verkrijgen van akten voor vreemde talen.

De Min. verklaarde tegen de weglating van genoemde woorden bezwaar te hebben. De vroeger gevolgde methode was juist afgeschaft, omdat zij geene waarborgen voor voldoende bekwaamheid opleverde, terwijl de bestaande regeling voldoet en de daartegen geopperde bedenkingen niet van overwegend belang zijn. *Verlag* 1889, 24.

2. De wet vereischt niet de overlegging van een getuigschrift van goed gedrag, om tot het in dit art. bedoeld examen te worden toegelaten. *Ht.* 651.

3. De bedoeling van den wetgever is geweest, ook deze akten kosteloos te doen uitreiken. *M.v.B.Z.* 21 Febr. 1881 no. 533, *afd. O.* De stukken zijn dan ook niet aan zegelrecht onderworpen. *M.v.Fin.* 31 Maart 1881 no. 12, *afd. Reg.*; *Hubr.* III 179.

4. Verg. de wet van 25 April 1879 (S. no. 87).

De wijze van afneming der examens is geregeld bij K.B. 9 Aug. 1879 (S. no. 149). De omvang van het examen is geregeld bij K.B. 3 Aug. 1879 (S. no. 148) voor zooveel vak *r* betreft, bij K.B. 14 Oct. 1884 (S. no. 216) voor zooveel vakken *l*, *m* en *n* aangaat, en bij K.B. 24 April 1885 (S. no. 112) voor wat vak *s* betreft. Deze regelingen worden onder de bijlagen opgenomen, evenals de te wachten regeling van het examen in vak *p*.

Artikel 65bis.

Van tijd tot tijd wordt gelegenheid gegeven om door het afleggen van een examen voor bijzondere commissiën, daartoe benoemd door Onzen Minister, met de uitvoering dezer wet belast, eene akte van bekwaamheid te verkrijgen voor huis- en schoolonderwijs in een of meer der vakken, vermeld in art. 2 onder *j*, *k*, *q* en *t*.

Al wat de in dit artikel bedoelde examens betreft, wordt door Ons bij algemeenen maatregel van bestuur geregeld.

1. Voor zooveel de vakken *k*, *q* en *t* betreft, is het examen geregeld bij K.B. 24 Oct. 1884 (S. no. 217), gewijzigd bij K.B. 18 Dec. 1886 (S. no. 214). Zie daarvoor de bijlagen.

2. De eischen voor de onderwijzers in vak *j* zullen, naar de Reg. vertrouwt, zeer eenvoudig gesteld kunnen worden.

De vraag hoe de personen, die in de vrije en orde-oefeningen onderwijzen, blijk moeten geven van bevoegdheid om voor dat onderdeel van gymnastiek-onderwijs op te treden, kan op tweeërlei wijze bepaald worden.

Men kan dat vak voorschrijven als examenvak voor hulponderwijzers. De Reg. meende dit echter niet te moeten doen, omdat, zooals ook voor de „nuttige handwerken” gebleken is, dikwijls de moeilijkheid bestaat dat iemand die volkomen geschikt is om onderwijs te geven in alle andere vakken, afgewezen zou moeten worden, wijl hij voor het leiden van die vrije en orde-oefeningen de geschiktheid mist of wel dat hem toch de akte wordt uitgereikt zonder voldoende waarborg van bedrevenheid in laatstgenoemd vak. Dit heeft er de Reg. toe geleid om eene afzonderlijke bij-akte voor dat onderwijs in het leven te roepen. Er kwam nog eene reden bij. Wij hebben hier te doen met

het lichaam van de kinderen, en zulke oefeningen, hoe goed ook in menig geval, kunnen wel eens nadeelig werken. Daarom koos de Reg. als oplossing de afzonderlijke akte. De noodige overgangsbepaling is daarbij in acht genomen. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1415.

Artikel 65ter.

Voor het afleggen der examens worden de navolgende sommen bij vooruitbetaling voldaan:

voor het examen, vermeld in art. 57, onder *b*, vijf gulden;

voor het examen, vermeld in art. 61, onder *c*, tien gulden;

voor het examen, vermeld in art. 64, onder *b*, loopende over één vak, twee gulden;

voor het examen, vermeld in art. 64, onder *b*, loopende over meer dan één vak, vier gulden;

voor het examen, vermeld in art. 65, onder *b*, in elk der vakken, genoemd onder *l*, *m*, *n*, *p*, *r* en *s*, in art. 2, vijf gulden;

voor het examen, vermeld in art. 65bis in elk der vakken, genoemd onder *j* en *k*, in art. 2, twee gulden;

voor het examen, vermeld in art. 65bis, in elk der vakken, genoemd onder *q* en *t*, in art. 2, vijf gulden.

Deze gelden worden in 's Rijks schatkist gestort.

De Reg. van 1878 oordeelde, dat de retributie, welke voor de akten onder de wet van 1857 betaald werd, van geen beteekenis was voor het Rijk en bezwarend voor de candidaten. Zij werd mitsdien afgeschaft. Zie *M.v.T.* 1878, 20. In 1889 kwam het tegenwoordig art. tot stand.

„Jaarlijks,” zeide de *M.v.T.* 1889, 13, „wordt de klacht vernomen over de hooge kosten der akte-examens en over het ongerief, dat voor de inrichtingen van onderwijs uit den langen duur dier examens voortvloeit. Voornamelijk worden deze bezwaren veroorzaakt door de vele adspiranten, die zich niet voldoende voorbereid aanmelden en „het maar eens probeeren”, aangezien de deelneming aan het examen geen geld kost. Dit heeft reeds dikwijls de wenschelijkheid doen uitspreken vóór de toelating eene retributie te heffen, welke zou kunnen worden teruggegeven, ingeval de aspirant slaagt. De Reg. meent in deze echter eenigszins verder te mogen gaan.

„De examens worden afgenomen in de eerste plaats in het algemeen belang, maar zij mogen geacht worden ook in het bijzonder belang te zijn van hen, die slagen. Derhalve wordt in dit artikel van alle adspiranten, zonder onderscheid, eene geldelijke bijdrage gevorderd, die

strekt ter tegemoetkoming in de kosten door den Staat ten behoeve van de examens te maken.

„De bepalingen omtrent kostelooze afgifte der akten van bekwaamheid blijven bij deze regeling bestaan.”

Artikel 66.

De akten van bekwaamheid, volgens de voorschriften dezer wet verkregen, gelden, wat de daaraan verbonden bevoegdheid betreft, voor het geheele Rijk en zijne kolonien en bezittingen in andere werelddeelen.

Zie aant. 2 ad art. 85.

T I T E L V.

VAN HET TOEZIGT OP HET LAGER ONDERWIJS.

Artikel 67.

Het toezigt over het lager onderwijs in het geheele Rijk is opgedragen aan Onzen Minister, die met de uitvoering dezer wet is belast.

Dat toezigt wordt onder zijne bevelen uitgeoefend door de inspecteurs, de districts-schoolopzieners en de arrondissements-schoolopzieners.

1. Het denkbeeld om, met opheffing der A.s.o., uitsluitend D.s.o. in dienst te stellen, met andere woorden om personeel te verkrijgen dat uitsluitend leven kan van en voor het ambt, werd in 1889 door de Reg. verworpen met het oog op het financieel bezwaar, dat daaruit zou voortvloeien. Reorganisatie van het schooltoezicht kon zoo noodig later plaats hebben. „Alsdan zal het ernstige overweging verdienen in hoeverre er verbetering kan gebracht worden in de samenstelling der schoolcommissiën, door de keuze der leden geheel of gedeeltelijk te doen plaats hebben door de ouders der schoolgaande kinderen. Te recht wordt in het Verslag opgemerkt, dat tegen eene dergelijke regeling bij den thans nog bestaanden schoolstrijd menigvuldige bezwaren bestaan.” *M.v.B.* 1889, 6.

2. Mocht het bestaande personeel niet groot genoeg blijken om de nieuwe werkzaamheden, waarmede het vooral in verband met art. 54bis zal belast worden, behoorlijk te verrichten, dan zou er grond bestaan om uitbreiding of reorganisatie van dat toezicht voor te stellen. *M.v.B.Z. bij 't mond. overleg* 1889, 6.

3. Wanneer twee gemeenten, in verschillende districten of in ver-

schillende provinciën (lees thans: arrondissementen, districten of inspectiën) gelegen, eene gemeenschappelijke school hebben, dan volgt deze, wat schoolopziener en inspecteur betreft, de plaats waar zij staat. *v.E.* II 229; *W.B.A.* 602; *T.C. en M.* 336.

4. Vrijdod van briefport is verleend voor briefwisseling over ambtszaken van:

de plaatselijke commissiën met de onderwijzers in de gemeente, bij *K.B.* 20 Nov. 1857 no. 49;

de leden der commissiën in dezelfde gemeente, bij *K.B.* 24 April 1858 no. 60;

de directeuren der rijkskweekscholen onderling en met den C.d.K. en G.S. in de provincie, en de Insp. en de D.s.o. in het Rijk, bij *K.B.* 23 Oct. 1861 no. 61;

de Insp. van het m.o. met die van het l.o. in het Rijk, bij *K.B.* 24 Aug. 1863 no. 83 en *K.B.* 11 Nov. 1866 no. 21;

de D.s.o. in het Rijk onderling, bij *K.B.* 15 Sept. 1874 no. 21;

den bouwkundige voor de onderwijsgebouwen met de Insp. van l., m. en h. o., de hoofden der scholen, het hoofd der rijksleerschool te Haarlem, de burgemeesters en de colleges van dagelijksch bestuur door het Rijk, bij *K.B.* 16 Aug. 1879 no. 22;

de Insp. van het l.o. met de C.d.K. en G.S. door het Rijk, en de A.s.o. in de inspectie; de D.s.o. met den gemelden bouwkundige; de A.s.o. met den Insp., G.S. en C.d.K., waaronder zij ressorteeren en met de gem.-besturen, plaats. comm., dir. rijkskweekschool en de onderwijzers en onderwijzeressen in hun arrond., de plaats. comm. in dezelfde gemeente onderling en die comm. met G.S. en den A.s.o., waaronder zij ressorteeren, bij *K.B.* 23 Oct. 1880 no. 16;

B. en W. met het onderw. personeel in de gemeente, bij *K.B.* 22 Dec. 1880 no. 20;

den Insp. der gymnasia en de Insp. van het m.o. met de Insp., D.s.o. A.s.o. en de directeuren van alle kweekscholen in het Rijk, bij *K.B.* 3 Jan. 1881 no. 10;

de Insp. v. h. geneesk. staatstoez. met de Insp., D.s.o. en A.s.o. van het l.o., bij *K.B.* 20 Febr. 1883 no. 13;

de A.s.o. met de onderwijzers in hun arrond., bij briefwisseling over arrond.-bibliotheken, bij *K.B.* 28 April 1883 no. 13;

de D.s.o. met de A.s.o. en de A.s.o. onderling door het Rijk, bij *K.B.* 17 Mei 1884 no. 22;

de comm. van toez. met het gem.-best. ter plaatse, bij *K.B.* 7 Oct. 1886 no. 20.

Deze besluiten zijn medegedeeld in verschillende *P.B. en Schoolversl.*, en worden ook gevonden bij *Hubr.* III 189—191; *Ht.* 670; *T.C. en M.* 435, 450.

Artikel 68.

Het ambtsgebied van iederen inspecteur omvat eene of meer provincien, dat van iederen districts-schoolopziener een der districten, waarin de provincien door Ons worden verdeeld.

De inspecteurs en de districts-schoolopzienen worden door Ons benoemd, geschorst en ontslagen.

Zij genieten, behalve eene vaste jaarwedde, vergoeding voor reis- en verblijfkosten uit 's Rijks kas.

Zij bekleeden geene ambten of bedieningen zonder Onze toestemming.

In geval van ziekte, afwezigheid, schorsing of ontstentenis wordt een inspecteur door een districts-schoolopziener, een districts-schoolopziener door een arrondissements-schoolopziener vervangen.

Onze Minister, met de uitvoering dezer wet belast, wijst den plaatsvervanger aan.

1. Het ambtsgebied der Insp., D.s.o. en A.s.o. en de verdeling hunner werkzaamheden zijn geregeld bij *K.B.* 22 Jan. 1880 (*S. no.* 5), gewijzigd bij *K.B.* 20 Oct. 1883 (*S. no.* 146), te vinden onder de bijlagen.

2. Jaarl. abonnement voor bureaunkosten toegekend aan iederen Insp. ad *f* 300, iederen D.s.o. ad *f* 200. *K.B.* 24 Oct. 1880 no. 13; *Hubr.* III 218; *Ht.* 674.

Voor de reis- en verblijfkosten behooren de Insp. in de 2e klasse, de D.s.o. voor reizen binnen hun district in de 3e klasse, en daarbuiten in de 2e klasse van het tarief, vastgesteld bij *K.B.* 15 Dec. 1849 (*S. no.* 62). ¹⁾ *K.B.* 30 Oct. 1880 no. 13; *Hubr.* III 218—220. Zie daar ook de modellen der declaratiën.

3. De kosten eener reis, door een D.s.o. op last van een C.d.K. gedaan „ter behandeling en bevordering van schoolbelangen”, komen ten laste der schatkist. *M.v.B.Z.* 15 Maart 1881 no. 1177, *afd. A.Z.C.*; *Hubr.* III 221; *Ht.* 681.

Een D.s.o. is niet verplicht, als deskundige bij een vergelijkend examen optreden, en kan dus voor de als zoodanig bewezen diensten vergoeding erlangen. *M.v.B.Z.* 28 Juli 1881 no. 2308, *afd. O.*; *Hubr.* III 221.

4. Het lidmaatschap van de Staten-Generaal geen ambt of bediening zijnde, is bij het optreden van een der insp. van het l.o. als lid

1) Vervangen door *K.B.* 4 Jan. 1884 (*S. no.* 4).

der Tweede Kamer art. 60 (der wet van 1857) niet van toepassing geacht. *M.v.B. tot Hoofdst. V der Staatsbegr. voor 1867; T.C. en M. 331.*

Hoogleraren kunnen hunnen leerstoel behouden, ook al nemen zij zitting in een der beide Kamers der Staten-Generaal. Doch op de inspecteurs zou eene bepaling als van art. 56 der wet op het hooger onderwijs niet goed toepasselijk te verklaren zijn. Is de waarneming van het inspecteurschap met het lidmaatschap van eene der beide kamers niet vereenigbaar, zonder dat de dienst er door lijdt, de belanghebbende zal moeten kiezen. *M.v.B. 1878, 29.*

Voor betrekkingen die geene ambten of bedieningen zijn, is geene dispensatie noodig, b.v. voor het lidmaatschap van den gem.raad of van de Prov. Staten. *Kreenen 144; T.C. en M. 331.*

5. Tegen de gelijktijdige waarneming der betrekking van D.s.o. en Wethouder bestaat bezwaar (*M.v.B.Z. 12 Nov. 1880 lett. O, afd. O*), niet tegen die der betrekking van D.s.o. en kantonrechter-plaatsvervanger. *K.B. 1 en 23 Dec. 1880 nrs. 21 en 55; Hubr. III 221; Ht. 675 en 676.*

6. Het is onnoodig, te bepalen dat de D.s.o., door omstandigheden van zijn wil onafhankelijk verhinderd in het waarnemen van een deel zijner betrekking op eilanden, bevoegd zou zijn zich aldaar door den A.s.o. te doen vervangen. Art. 68, 5e lid, der wet en art. 29 K.B. 22 Jan. 1880 (S. no. 5) zijn dan van toepassing. *M.v.B.Z. 26 Maart 1881 no. 1026, afd. O; Hubr. III 221.*

Artikel 69.

Elk schooldistrict wordt door Ons verdeeld in minstens twee arrondissementen.

In ieder arrondissement is een arrondissements-schoolopziener.

Die schoolopziener worden door Ons benoemd voor den tijd van zes jaren.

De aftredenden zijn weder benoembaar.

Zij kunnen ten allen tijde door Ons worden ontslagen.

Zij genieten vergoeding voor reis- en verblijfkosten uit 's Rijks kas.

Zij staan den districts-schoolopziener ter zijde.

De verdeeling der werkzaamheden tusschen de districts- en arrondissements-schoolopziener wordt door Ons geregeld.

1. Zie de aant. onder het vorig artikel.

2. Eene maand vóór den afloop van den termijn, waarvoor een

A.s.o. is aangesteld, moet de C.d.K. aan den Min. berichten, na overleg met Insp. en D.s.o. en onder overlegging van hunne schriftelijke rapporten, of herbenoeming al dan niet raadzaam voorkomt. *M.v.B.Z.* 7 Sept. 1886 no. 2725, *afd. O*; *Ht.* 678.

3. Vermits de hier bedoelde vergoeding geene „bezoldiging” is, verbiedt art. 53 prov. wet niet, dat een lid van Ged. Staten tevens A.s.o. zij. *Gemst.* 836; *W.B.A.* 955; *v.E.* II 232.

Artikel 70.

Het plaatselijk toezigt wordt uitgeoefend door burgemeester en wethouders.

De gemeenteraad kan ter nadere verzekering van het plaatselijk toezigt eene commissie instellen, welke de bevoegdheden bezit, in de artt. 73 en 74 dezer wet omschreven.

Eene plaatselijke verordening regelt hare samenstelling en inrigting.

1. Het wetsontwerp laat de plaatselijke schoolcommissiën bestaan waar de gemeenteraad het noodig acht, maar beschouwt ze niet als deel van het schooltoezicht dat onder de bevelen des Ministers geplaatst wordt. De onderscheiding is deze: Het toezicht is plaatselijk of is Rijkstoezicht, naarmate van de autoriteit waarvan het uitgaat. Het Rijkstoezicht is dat, voor welks uitoefening de Minister verantwoordelijk is tegenover de vertegenwoordiging, dat is dat toezicht, dat uitgaat van de Kroon, en dat dus bestaan moet uit eene hiërarchie van ambtenaren. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1140.

2. Voor gemeenschappelijke scholen kunnen gemeenschappelijke commissiën worden benoemd. Het is de bedoeling van den wetgever, de benoeming en samenstelling dier commissiën geheel vrij te laten en een onderwerp te doen uitmaken van de overeenkomsten, tusschen de betrokken gemeentebesturen volgens art. 121 der gemeentewet aan te gaan. *M.v.B.Z.* 11 Maart 1858 no. 154, 5e *afd.*; *T.C. en M.* 335; *P.B. Zeel.* 32/1858.

De Rijks-lagere scholen in de koloniën der maatsch. van weldadigheid, liggende in drie gemeenten en in drie provinciën, staan onder toezicht eener afzonderlijke commissie. Instructie dier commissie vastgesteld. *M.v.B.Z.* 31 Jan. 1881 no. 232, *afd. O*; *Hubr.* III 222—224.

3. Hoezeer de wet het niet uitdrukkelijk zegt, volgt het toch uit den aard der zaak en ook uit de ratio legis, dat enkel ingezetenen van de gemeente benoembaar zijn tot leden der schoolcommissie. *Gemst.* 724; *v.E.* II 229.

4. De leden van den raad kunnen leden der plaatselijke commissie zijn. *T.C. en M.* 335.

5. De leden der commissie behoeven geen Nederlanders te zijn. *Gemst.* 1523 en 1854; zie ook *Ht.* 691.

6. Om voor eene benoeming tot lid eener plaatselijke commissie van toezicht in aanmerking te kunnen komen, zouden vrouwen uitdrukkelijk in dit artikel moeten zijn genoemd. De behoefte aan aanvulling van het voorschrift te dien aanzien is der Reg. niet gebleken. *M.v.B.* 1889, 47. Idem *Gemst.* 1946.

7. De wet verbiedt niet, dat de comm. zich bij het toezicht door dames late *bijstaan*. *M.v.B.Z.* in 1884; *Verslag Gron.* 1883; *W.B.A.* 1890; *Gemst.* 1721; *Ht.* 699; *v.E.* X 192. Zulk eene commissie van dames is echter niet gelijk te stellen met die, door de wet bedoeld; de artt. 71 en volg. zijn dan ook op haar niet van toepassing. *Gemst.* 1545.

In enkele gemeenten is aan de commissie van toezicht een damescomité toegevoegd, belast met het toezicht op het onderwijs in de nuttige handwerken voor meisjes. Op verdere wettelijke regeling van het toezicht op dit vak is noch door het schooltoezicht noch door de gemeentebesturen aangedrongen. *M.v.B.* 1889, 47.

8. De raad mag aan de comm. een secretaris toevoegen. *Gemst.* 1050; *v.E.* X 170.

9. De verord. voor de comm. moet door den raad, niet door B. en W. worden vastgesteld. De raad kan benoeming en ontslag der leden aan zich houden, of aan B. en W. overlaten. Als het recht daartoe niet bij de verord. is voorbehouden, kan men de leden niet dan op eigen verzoek ontslaan. *W.B.A.* 2013.

10. Het is niet cf. dit art., te bepalen dat de comm. van toez. heeft te beslissen omtrent toelating van leerlingen op, of verwijdering van scholen; evenmin dat van beslissingen van B. en W. te dier zake beroep op den raad wordt toegelaten. Ook de bepaling dat de onderwijzers onder *onmiddellijk* toezicht der comm. staan, schijnt niet met dit art. te strooken. *G.S. Zeeland blijkens verslag* 1881; *W.B.A.* 1775; *v.E.* IX 200.

11. Het geven van verlof aan onderwijzers behoort tot den werkring van B. en W., niet tot dien der commissie. *M.v.B.Z.* 9 Aug. 1859; *Gemst.* 434; *W.B.A.* 552; *v.E.* II 201. Idem *T.C. en M.* 209. Die bevoegdheid kan door den raad niet aan het schooltoezicht worden overgedragen. *G.S. Z.-Holl.* in 1871; *Gemst.* 1035; *v.E.* IV 170.

12. De bevoegdheid tot het verleenen van verlof aan onderwijzers op openbare l. scholen behoort bij plaatselijke verordening geregeld te zijn; de plaats. comm. v. toez. heeft die bevoegdheid niet, dan

voor zoover haar die bij eene dergelijke verordening is toegekend.

De bepaling, dat het hoofd der school bij de aanvraag om leermiddelen het advies der commissie overlegt, is niet in strijd met de wet.

Aan de comm. kan het recht niet ontzegd worden, over schorsing of ontslag van een onderwijzer hare zienswijze aan de autoriteiten mede te deelen. *M.v.B.Z.* 24 Mei 1882 no. 1874, *afd. O*; *Hubr.* V 157.

13. Verlof voor eenige maanden om zich voor een examen midd. ond. te bekwamen, dus alleen in het persoonlijk belang van den onderwijzer, behoort niet te worden verleend, zelfs als de onderwijzer aanneemt, iemand in zijne plaats te stellen. *Ht.* 312.

Artikel 71.

De leden der plaatselijke commissien, de arrondissements-schoolopzieners, de districts-schoolopzieners en de inspecteurs leggen, bij de aanvaarding hunner bediening den eed of de belofte af, dat zij hunne pligten getrouw en naar behooren zullen waarnemen.

De aflegging van den eed of van de belofte geschiedt door de leden der plaatselijke commissie in handen van den burgemeester en door den burgemeester, is deze zelf tot lid der commissie benoemd, in handen van den kantonregter; door de arrondissements-schoolopzieners en de districts-schoolopzieners in handen van Onzen Commissaris in de provincie; door de inspecteurs in handen van Onzen Minister, met de uitvoering dezer wet belast.

Bij herbenoeming wordt de eed of belofte niet op nieuw afgelegd.

1. Het art. schrijft het afleggen van eed of belofte voor, zonder uitdrukkelijke bijvoeging in welk geval een eed, in welk geval eene belofte verplichtend zal zijn. De wet laat dus aan het gezag, ten wiens overstaan de eedsaflegging geschiedt, de beslissing over, of de eed moet worden geëischt, dan wel met de belofte kan worden genoegen genomen. Dat gezag zal bij die beslissing zich laten leiden door de beginselen der grondwet, die eerbiediging van ieders godsdienstige overtuiging wil; en verklaart iemand, dat zijne godsdienstige overtuiging hem verbiedt te zweren, dan zie ik geen reden, waarom met eene belofte geen genoegen zou kunnen worden genomen. *M.v.B.Z.* 12 Juli 1873 no. 254, 5e *afd.*; *W. v. h. R.* 3615; *Gemst.* 1142; *v.E.* IV 171; *Hubr.* III 225—236; *Ht.* 693.

2. Van Israëlieten kan of behoort op geene andere wijze eenige eed of belofte te worden afgenomen, dan volgens het formulier voor alle onderdanen gebruikelijk; des echter dat de Israëlieten den eed met gedekten hoofde behooren af te leggen. *K.B.* 9 Juni 1817 letter X⁴; *Hubr.* III 236; *Ht.* 693.

3. Akten van aanstelling en beëdiging van leden van schoolcommissiën zijn vrij van zegel krachtens art. 27 A no. 39 der wet van 3 Oct. 1843 (S. no. 47) en van de formaliteit van registratie krachtens art. 70 § 3 no. 2 der wet van 22 Frimaire VII. *M.v.Fin.* 28 Jan. 1858 no. 868, *afd. Reg.*; *P.B.Zeel.* 28/1858. Het proces-verbaal van eedsaflegging voor den kantonrechter is vrij van registratierecht volgens *K.B.* 21 Jan. 1858 no. 70; *P.B. Zeel.* 18/1858.

Artikel 72.

Behalve de ambtenaren, in art. 8 no. 1—6 van het Wetboek van Strafvordering genoemd, zijn tot het opmaken van proces-verbaal van de overtredingen dezer wet en van andere verordeningen op het lager onderwijs bevoegd de leden van het collegie van burgemeester en wethouders, de voorzitters en leden der plaatselijke commissiën van toezigt, de arrondissements-schoolopzieners en de districts-schoolopzieners en de inspecteurs, ieder binnen de grenzen van zijn ambtsgebied.

Artikel 73.

Voor leden van het college van burgemeester en wethouders, voor de voorzitters en leden der plaatselijke commissiën van toezicht, voor de arrondissements-schoolopzieners, voor de districts-schoolopzieners en voor de inspecteurs, ieder binnen de grenzen van zijn ambtsgebied, moeten alle scholen, waar lager onderwijs wordt gegeven, zoo openbare als bijzondere, steeds toegankelijk zijn en op hunne aanvraag onverwijld worden geopend. De hoofden dier scholen en de overige onderwijzers zijn gehouden aan hen of aan Onzen Minister, met de uitvoering dezer wet belast, de verlangde inlichting omtrent de school en het onderwijs te geven. Zij zijn hier toe verplicht in elken vorm, waarin die inlichtingen gevraagd worden, hetzij schriftelijk, hetzij mondeling, en zoo wel bij gelegenheid van het schoolbezoek, als op andere tijdstippen.

1. In dit artikel wordt behandeld het toezicht, dat op het school-

onderwijs, dat gegeven wordt, kan uitgeoefend worden, en het woord *scholen* omvat natuurlijk elk lokaal, waarin schoolonderwijs gegeven wordt, want schoolonderwijs, dat niet gegeven wordt in een lokaal, laat zich moeilijk denken. Maar mocht ergens schoolonderwijs niet in een lokaal gegeven worden, maar in de open lucht, in een weide of tuin, dan zou ook die school moeten toegankelijk zijn voor de autoriteiten, die toezicht behooren uit te oefenen.

Het woord *scholen* omvat dus alle lokalen, waarin onderwijs gegeven wordt, en zelfs *meer* dan die lokalen, en het zou dus niet voorzichtig zijn hier van *lokalen* te spreken, want de bedoeling is niet om de ambtenaren, met het toezicht belast, toegang te geven enkel tot de lokalen, maar tot de scholen zelve, altijd wanneer er onderwijs gegeven wordt. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1374.

2. De Comm. van Voorb. in 1889 opperde twijfel, of den schoolopzieners wel altijd onmiddellijk toegang werd verleend. Zij gaf den Minister in overweging het voorstel te doen om aan het eerste lid van dit artikel toe te voegen de woorden: „en op hunne aanvraag onverwijld worden geopend”. *Verslag* 1889, 37. De Minister gaf aan dit denkbeeld gevolg.

3. Het hoofd is niet verplicht, advies te geven omtrent een verzoek aan den raad om vergunning tot gebruik der school voor Zondagsschool, godsdienstond., zang-, tooneel- en andere vereenigingen. *W.B.A.* 2026.

4. De bepaling in eene instructie, die aan de onderwijzers der openbare lagere scholen de verplichting oplegt, afschriften van alle door hen ontvangen missives van het schooltoezicht betrekkelijk het l. o., benevens van de daarop verstrekte antwoorden, binnen 3 dagen aan B. en W. mede te deelen, is niet in strijd met art. 73 der wet. *M.v.B.Z.* 3 Dec. 1881 no. 4531, *afd. O*; *Hubr.* IV 220—226; *v.E.* IX 200; *Ht.* 692.

5. Het schooltoezicht moet, voor zooveel de bijzondere school betreft, wegblijven zoowel van het financieel als van het godsdienstig terrein; op het laatste alleen voor oogen houdende, of aan art. 53 der wet wordt voldaan. *T.C. en M.* 339.

6. Het hoofd eener bijzondere school is verplicht, opgave te verstrekken omtrent het schoolgeld. *M.v.B.Z.* 18 Sept. 1884 no. 2998, *afd. O*; *Ht.* 695. Maar niet omtrent het getal der op zijne school kosteloos schoolgaande kinderen. *M.v.B.Z.* 4 Febr. 1885 no. 335, *afd. O*; *Ht.* 696.

7. Art. 184 van het Wetboek van Strafrecht luidt:

„Hij die opzettelijk niet voldoet aan een bevel of eene vordering, krachtens wettelijk voorschrift gedaan door een ambtenaar met de nitoeffening van eenig toezicht belast of door een ambtenaar, belast met of bevoegd verklaard tot het opsporen of onderzoeken van strafbare feiten, alsmede hij die opzettelijk eenige handeling, door een dier ambtenaren ondernomen ter uitvoering van eenig wet-

telijk voorschrift, belet, belemmert of verijdelt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste drie maanden of geldboete van ten hoogste zes honderd gulden.

„Met den in het eerste gedeelte van het vorige lid bedoelden ambtenaar wordt gelijk gesteld ieder die, krachtens wettelijk voorschrift, voortdurend of tijdelijk met eenigen openbaren dienst is belast.

„Indien tijdens het plegen van het misdrijf nog geen twee jaren zijn verlopen, sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens gelijk misdrijf onherroepelijk is geworden, kunnen de straffen met een derde worden verhoogd”.

Artikel 74.

De plaatselijke commissien houden een nauwkeurig toezigt op alle scholen in de gemeente, waar lager onderwijs gegeven wordt; bezoeken die ten minste twee malen 's jaars, hetzij gezamenlijk, hetzij door commissien uit haar midden; zorgen dat de verordeningen op het lager onderwijs stipt nageleefd worden; houden aantekening van het onderwijzend personeel, van het getal leerlingen en van den staat van het onderwijs; doen jaarlijks vóór 1°. Maart aan den gemeenteraad een beredeneerd verslag van den toestand van het onderwijs in de gemeente en zenden daarvan afschrift aan den arrondissements-schoolopziener; deelen aan dezen de belangrijke veranderingen mede, die het schoolwezen heeft ondergaan; geven hem, den districts-schoolopziener en den provincialen inspecteur alle inlichtingen, die deze verlangen; verleenen den onderwijzers, die hare voorlichting, hulp of medewerking vragen, bijstand en beijveren zich den bloei van het onderwijs naar vermogen te behartigen.

1. Zie aant. 2 ad art. 44.
2. Het ligt in den geest der Reg., dat de colleges, met toezicht belast, voorstellen tot verbetering kunnen doen. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1375.
3. Onder dit artikel is blijkbaar ook het bijzonder onderwijs begrepen. De vraag hoe de plaats. schoolcomm. „den bloei van het onderwijs naar vermogen kan behartigen”, is echter geheel van feitelijken aard, en hare beantwoording is van de omstandigheden, te beoordeelen door die commissie zelve, afhankelijk. *M.v.B.Z.* 16 April 1880 *lett. L, afd. O*; *Hubr.* III 242; *Ht.* 700.
4. Het toezicht der plaats. comm. strekt zich niet uit tot de rijksnormaallessen. *M.v.B.Z.* 6 Jan. 1883 no. 4850, *afd. O*; *Hubr.* V 176; *v.E.* IX 200; *Ht.* 701.
5. In eene gemeente, waar geene plaatselijke commissie bestaat, zijn B. en W. niet tot de indiening van een afzonderlijk onderwijsver-

slag verplicht, maar kunnen zij hunne mededeelingen aangaande het onderwijs in het gemeentelijk jaarverslag opnemen. *Advies Prov. adm. vereen. in Overijssel* 1881; *Gemst.* 1569; *W.B.A.* 1690; *v.E.* VIII 179. *Idem Gemst.* 1953 en 2002.

Artikel 75.

De arrondissements-schoolopzieners zorgen voortdurend bekend te blijven met den toestand van het schoolwezen in hun arrondissement; bezoeken twee maal 's jaars alle daarbinnen gelegen scholen, waar lager onderwijs wordt gegeven, en houden van dat schoolbezoek naauwkeurig aantekening; waken dat de verordeningen op het lager onderwijs stipt nageleefd worden; treden in overleg met de plaatselijke schoolcommissien en de gemeentebesturen; doen zoowel aan dezen als aan de districts-schoolopzieners de voorstellen, die zij in het belang van het onderwijs achten; doen aan den districts-schoolopziener na verloop van elke drie maanden opgave van de door hen gedurende dat tijdvak bezochte scholen; geven hem kennis van al hetgeen hun bij het schoolbezoek belangrijk is voorgekomen en verstrekken hem alle inlichtingen, die hij verlangt; behartigen de belangen der onderwijzers, bevorderen hunne bijeenkomsten en wonen die zooveel mogelijk bij.

Artikel 76.

De districts-schoolopzieners zorgen zoo door schoolbezoek als door mondeling en schriftelijk overleg met de arrondissements-schoolopzieners, plaatselijke commissien en gemeentebesturen voortdurend bekend te blijven met den toestand van het lager schoolwezen in hun district en de verbetering en den bloei daarvan te bevorderen; zij oefenen het hun opgedragen toezigt met naauwlettendheid uit en waken, dat de verordeningen op het lager onderwijs stipt worden nageleefd; zij doen aan den inspecteur de voorstellen, die zij in het belang van het onderwijs achten, en geven hem alle inlichtingen die hij verlangt.

Elk hunner doet jaarlijks vóór 1°. Mei een beredeneerd verslag van den toestand van het onderwijs in zijn district aan den inspecteur toekomen en zendt daarvan afschrift aan Gedeputeerde Staten der provincie.

1. Er zijn geen termen om bij de gem.-besturen, of bij de comm. van toez., of bij de A.s.o. maatregelen te nemen om den D.s.o. in staat

te stellen tot het opmaken van zijn jaarverslag. De wet voorziet daarin in artt. 74 en 75. *M.v.B.Z.* 18 *Maart* 1881 no. 900, *afd. O*; *Hubr.* III 239.

2. De vernietiging van een raadsbesluit wegens strijd met de wet of het algemeen belang kan door den D.s.o. bij ambtsbrief worden aangevraagd. Dit behoeft niet bij gezegeld adres te geschieden. *M.v.B.Z.* 30 *Jan.* 1886 no. 141, *afd. O*; *Ht.* 705.

Artikel 77.

De inspecteurs trachten, zoo door schoolbezoek als door mondeling en schriftelijk overleg met de districts-schoolopzieneren en arrondissements-schoolopzieneren, plaatselijke commissien en gemeentebesturen, de verbetering en den bloei van het lager schoolwezen te bevorderen; zij lichten Onzen Minister, met de uitvoering dezer wet belast, voor omtrent alle onderwerpen, waarover hun oordeel gevraagd wordt; zij vervaardigen uit de jaarlijksche verslagen der districts-schoolopzieneren en uit hunne eigene aantekeningen jaarlijks een beredeneerd verslag omtrent den toestand van het onderwijs in de provincie of provincien en zenden dit vóór 1°. Julij aan Onzen Minister voornoemd.

De insp. brengt voor alle provinciën, tot zijn inspectie behoorende, één verslag uit. *M.v.B.Z.* 21 *Dec.* 1885 no. 3941, *afd. O*; *Ht.* 706.

Voor den vorm dier verslagen, zie *Hubr.* V 138—146.

Artikel 78.

De inspecteurs, districts-schoolopzieneren en arrondissements-schoolopzieneren hebben toegang tot de vergaderingen van alle plaatselijke commissien binnen hun ambtsgebied en kunnen zoodanige vergaderingen beleggen.

In de vergadering hebben zij eene raadgevende stem.

De vraag, of een besluit, door eene plaatsel. schoolcommissie genomen in eene vergadering, waar de schoolopziener geen toegang heeft kunnen hebben wegens onbekendheid met dag, plaats en uur der vergadering, wettig is, gelooven wij ontkennend te moeten beantwoorden. Het tegendeel zou leiden tot het weren van den schoolopziener van alle vergaderingen der plaatsel. schoolcommissie, in strijd met dit artikel, door hem onkundig te laten van plaats, dag en uur der vergadering. *Jhr. Mr. J. J. De la Bassecour Caan, Handl. tot de kennis v. h. adm. recht in Nederland*, 1865, I 71; *T.C. en M.* 350.

Artikel 79.

Bij het ontbreken eener plaatselijke commissie kunnen burgemeester en wethouders, in overleg met den arrondissements-schoolopziener, geschikte personen, buiten hun collegie gekozen, met het doen van schoolbezoek belasten.

Op zoodanige gecommiteerden is de eerste zinsnede van art. 73 toepasselijk.

1. Het overleg met den schoolopziener beteekent in dit artikel, dat op de door B. en W. voorgestelde personen zijne goedkeuring gevorderd wordt, zal de last kunnen worden verstrekt. *M.v.T.* 1878, 21.

2. De bevoegdheid om proces-verbaal op den ambtsead op te maken, mag aan de gecommiteerden niet worden toegekend. *M.v.B.* 1878, 30. Zie ook *Gemst.* 1531; *v.E.* VIII 179.

TITEL VI.

VAN BEVORDERING VAN HET SCHOOLBEZOEK.

Op de invoering van leerplicht werd reeds bij de behandeling der wet van 1878 aangedrongen; de Reg. had echter overwegende bezwaren. (Zie *M.v.B.* 1878, 15).

In 1889 werd opnieuw de leerplicht ter sprake gebracht. De Reg., hoewel tegenover het denkbeeld van leerplicht niet vijandig, achtte het bij de niteenlopende meeningen over dit onderwerp beter, „later het vraagstuk in aanmerking te brengen voor afzonderlijke regeling, waarvoor het zeer wel geschikt mag worden geacht”. Zie *M.v.B.* 1889, 5.

Een amendement van 10 Kamerleden om 1°. tusschen de artt. 79 en 80 der wet in te lasschen een nieuw art. 79bis: „Onders of voogden zijn verplicht hunne kinderen of pupillen lager onderwijs te doen genieten naar de regelen in de wet omschreven”, en 2°. bij aanneming van dit artikel onder de overgangsbepalingen na art. 7 in te voegen een nieuw art. 7a: „Vóór 1 Jan. 1893 wordt door ons de wettelijke regeling, bedoeld in art. 79bis, bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal aanhangig gemaakt”, — werd verworpen. De Reg. had o.a. ter bestrijding gezegd: „De reden, waarom eene bepaling als nu wordt voorgesteld niet in het kader van het ontwerp past en waarom de Reg. dan ook het opnemen van een dergelijk voorschrift niet steunt, is daarin gelegen dat de Reg. bij de indiening van dit ontwerp niet de bedoeling had algemeene beginselen in de wet te plaatsen, maar integendeel de regeling zelve van hetgeen gewenscht werd in de wet op te nemen. Het is onmogelijk om op dit oogenblik den leerplicht te regelen zoo

als het zou behooren. Ik althans zou niet in staat zijn nu eene regeling te maken die zou kunnen geacht worden te voldoen aan de eischen die voor eene wet op den leerplicht mogen gesteld worden. Daartoe ontbreekt nog menig gegeven". *M.v.B.Z.* 2e K. 1889/90, 47.

Artikel 80.

Jaarlijks vóór 1°. Februarij zenden de hoofden der openbare en bijzondere scholen, waar lager onderwijs gegeven wordt, aan burgemeester en wethouders der gemeente eene lijst der bij hen op 1°. Januarij schoolgaande kinderen van boven de zes en beneden de twaalf jaren.

Die lijst bevat de namen der kinderen met bijvoeging der voornamen, ouderdom en woonplaats.

Gelijke opgave wordt vóór gelijk tijdstip aan burgemeester en wethouders gedaan door de huisonderwijzers omtrent de kinderen van dien leeftijd, die van hen onderwijs genieten.

1. Het doel is om te komen tot de kennis van de mate van het niet-schoolbezoek en tegelijk om een middel te vinden, waarvan gebruik kunnen maken zij, die hunne welwillende pogingen aanwenden om het schoolbezoek aan te moedigen. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1376.

2. Modellen voor de opgaven, bedoeld in dit art. en in art. 81 al. 1, zijn vastgesteld bij *M.v.B.Z.* 25 Sept. 1880 *lett. A, afd. O; Hubr.* III 245—247; *P.B. Zeel.* 82/1880; *T.C. en M.* 439.

Artikel 81.

Burgemeester en wethouders maken eene lijst op der kinderen boven de zes en beneden de twaalf jaren, welke zich op 1°. Januarij van het loopende jaar in de gemeente bevonden.

Van de zoodanigen, welke niet gevonden worden op de lijsten, bij het vorig artikel bedoeld, en waarvan het niet bekend is, dat zij zich niet meer in de gemeente bevinden, maken zij vóór 1°. Maart een staat op.

Die staat wordt ter secretarie ter lezing gelegd.

Ouders of verzorgers van op dien staat voorkomende kinderen verkrijgen geene ondersteuning, geneeskundige hulp uitgezonderd, van wege de gemeente, tenzij zij aantonen, dat hunne kinderen ten onregte op dien staat zijn gebragt of het niet school gaan van deze aan hen niet is te wijten.

1. Burg. en Weth. zullen dezen staat moeten ontleenen aan de bevolkingsregisters, en zolang die registers nog in veel opzichten gebrekkig zijn, zal dus onnauwkeurigheid niet wel kunnen worden vermeden. Maar dit geeft geen groot bezwaar. Komen er op de lijst kinderen als niet-schoolgaande voor, die wel school gaan, zoo hangt het van de ouders of belanghebbenden af, de verbetering te vragen. En worden er eenige kinderen, waarvan men niet weet dat zij zich in de gemeente bevinden, van den staat afgelaten, zoo kan deze fout toch nooit een groot verschil in de uitkomst maken. *M.v.T.* 1878, 21.

2. Aanplakking, in het oorspr. voorstel voorgeschreven, verviel tengevolge van opmerkingen in het *V.V.* 1878, 52.

3. Ter voorkoming dat op den staat, bedoeld in al. 2, kinderen gebracht worden, die daarop niet behooren, zijn de gemeentebesturen aangeschreven, dat zoo in hunne gemeente kinderen ter school gaan, die niet tot de bevolking der gemeente behooren, zij daarvan zoo spoedig mogelijk, met opgave van de namen en voornamen der kinderen, moeten kennis geven aan het bestuur der gemeente, waar die kinderen thuis behooren. Kinderen op kostscholen worden geacht te wonen in de gemeente, waar zij onderwijs ontvangen. *M.v.B.Z.* 3 *Maart* 1881 no. 717, *afd. O*; *Hubr.* III 251; *P.B. Zeel.* 40/1881; *Gemst.* 1537; *v.E.* VIII 179; *Ht.* 712.

4. Kinderen van *schippers* die tijdelijk met hunne ouders in eene gemeente buiten de provincie, tot wier bevolking zij behooren, vertoeven en daar ter school gaan, worden beschouwd als *elders* te huis behorende. *M.v.B.Z.* 24 *Maart* 1881 no. 1004, *afd. O*; *Hubr.* III 252; *Ht.* 712.

5. Volgens de bestaande armenwet hebben de burgerlijke armbesturen de bevoegdheid de voorwaarde, bedoeld in het laatste lid, aan het verleenen van onderstand te verbinden. Al moge de meerderheid der Kamer begrijpen, dat het beginsel verkeerd is, de armenwet laat het toe. Het bezwaar is tot nog toe geweest, dat de burgerlijke armbesturen de voorwaarde stellen, dat de kinderen de openbare school en die alleen moeten bezoeken, omdat die armbesturen begrepen dat zij alleen aan onderwijzers dier school de verplichting konden opleggen behoorlijke opgave te doen. Die reden valt thans weg en nu wordt in deze wet eene bepaling geschreven, die wel de nuttige voorwaarde handhaaft, maar tegelijk wegneemt de mogelijkheid voor de armbesturen om daarbij de openbare school te begunstigen boven de bijzondere. *M.v.B.Z.* 2e *K.* 1878, 1389.

6. De wet heeft hier alleen op het oog den onderstand, die regelmatig door de burgerlijke armbesturen wordt verleend. *M.v.B.Z.* 2e *K.* 1878, 1389.

7. De bepaling in eene plaatselijke verordening, dat op ouders of

voogden, aan wier kinderen of pupillen wegens herhaald schoolverzuim zonder geldige redenen voor een bepaalden tijd de deelneming aan het onderwijs is ontzegd, de laatste zinsnede van art. 81 der wet wordt toegepast, bevat eene ongeoorloofde uitbreiding der wet. *G.S. Zeel.* 15 Nov. 1889 no. 17.

8. G.S. Zeeland hebben B. en W. uitgenoodigd om aan de bepaling van het laatste lid de meest mogelijke bekendheid te geven. *P.B. Zeel.* 108/1880.

Artikel 82.

De gemeenteraad kan, voor zooveel dit niet bij de wet is geschied, verbodsbepalingen omtrent het arbeiden van kinderen beneden de twaalf jaren vaststellen.

Door het uitloven van openbare belooningen en eereblijken kan het getrouwe schoolbezoek van wege het gemeentebestuur worden aangemoedigd.

Ten einde de aanspraak op die belooningen en eereblijken te kunnen beoordeelen, kan aan de hoofden der openbare en bijzondere scholen het invoeren van schoolboekjes, waarin van het schoolbezoek aantekening gehouden wordt, bij plaatselijke verordening worden voorgeschreven.

1. De ondervinding heeft geleerd, dat het vertrouwen van den wetgever op de gezindheid van den plaatselijken wetgever misplaatst is geweest. Slechts weinig gemeenteraden hebben verbodsbepalingen, als bedoeld in al. 1, vastgesteld. Zie een overzicht bij *Hubr.* IV 128—137.

2. Met een in het *V.V.* 1889 aangegeven denkbeeld om te bepalen, dat het doen verrichten van arbeid door kinderen van 6 tot 12 jaren, voor zooverre dit niet reeds bij de wet verboden is, niet zal zijn toegelaten gedurende de uren waarop maatschappelijk schoolonderwijs gegeven wordt, kon de Reg. zich niet vereenigen, omdat bij artt. 1 jo. 3 der wet van 5 Mei 1889 (S. no. 48) aan kinderen van beneden 12 jaren elke arbeid, die niet van huishoudelijken aard is, met uitzondering van landbouw-, veen- en boscharbeid, verboden is, tegen welke eerst kort geleden genomen beslissing het aangegeven denkbeeld zou reageeren, omdat uitbreiding van het verbod van kinderarbeid in deze wet minder op hare plaats zou zijn; omdat daarenboven ten opzichte van den veldarbeid het verbod gedurende een gedeelte van den zomer zou moeten worden opgeheven en de beslissing omtrent den tijd van opheffing aan de gemeentebesturen overgelaten zou moeten worden, waardoor het verbod veel van zijne beteekenis verliezen zou; omdat de Reg. overigens, blijkens het slot van het antwoord omtrent de invoering van leerplicht (verg. aant. boven art. 80), het verkieslijk achtte om, onder ver-

anderde omstandigheden, later het vraagstuk van den leerplicht in aanmerking te brengen voor afzonderlijke regeling. *Zie Verslag 1889, 5.*

3. Het strafbaarstellen van hen, voor wie het kind de werkzaamheden heeft verricht, is geheel in overeenstemming met de wet van 19 Sept. 1874 (S. no. 130). Nergens blijkt dat de wet op het l. o. juist de *ouders* of *voogden* heeft willen treffen; haar is het te doen om het feit, minder om de personen, terwijl bovendien de ouders of voogden niet zelden tevens de personen zullen zijn, voor wie de arbeid is verricht.

Hoe de in de verordening aansprakelijk gestelde personen den leeftijd hunner jeugdige arbeiders zullen kunnen constateeren; wat de grens is van „getrouw schoolbezoek” en wie deze grens zal vaststellen, ziedaar vragen van practischen aard, welke bij de toepassing moeilijkheden zullen opleveren, maar uit een wettelijk oogpunt geen beantwoording schijnen te behoeven. *M.v.B.Z. 6 Nov. 1880 lett. I, afd. O; Hubr. III 252—256; III. 716.*

4. Door te verbieden, op andere dan in de verordening bepaalde tijden en wijze, kinderen zonder verlof hetzij van den voorz. der plaatsel. schoolcomm. of van die hem vervangt of van het hoofd der school, de school te doen verzuimen, met bedreiging van straf tegen de overtreding van dit verbod door particulieren of werkgevers, ouders of voogden, bedienaren van den godsdienst of hen die godsdienstonderwijs geven, heeft de gemeenteraad de hem bij de wet toegekende bevoegdheid overschreden. *K.B. 4 April 1884 (S. no. 45).*

TITEL VII.

OVERGANGSBEPALINGEN.

Artikel 83.

Allen, die op het tijdstip, waarop deze wet in werking treedt, wettig in betrekking zijn als onderwijzers of kweekelingen, of als voorzitters en leden van plaatselijke commissien behoeven geene herbenoeming of erkenning om hunne betrekking te blijven bekleeden.

Artikel 84.

Tot 1°. Januarij 1883 kunnen kweekelingen, op den voet der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* no. 103), worden aangenomen.

Ten behoeve van deze en van de kweekelingen, die er op het tijdstip van het in werking treden dezer wet zijn, blij-

ven de bepalingen van laatstgenoemde wet toepasselijk tot 1°. Januarij 1886.

De toelagen voor genoemde kweekelingen, die aan openbare scholen zijn verbonden, worden in dat tijdvak tot geen minder bedrag geregeld, dan waarop zij bij het in werking treden dezer wet waren vastgesteld. De toelagen voor kweekelingen, die in het bij deze wet toegestaan overgangstijdperk aan openbare scholen worden geplaatst, worden door den gemeenteraad geregeld; zijn besluit wordt aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten onderworpen.

Artikel 85.

Gelijke bevoegdheid als de akte, vermeld in art. 56 dezer wet onder *a*, geeft die van hulponderwijzer en hulponderwijzeres na 1°. Januarij 1858 en de akte van algemeene toelating van den derden rang vóór dat tijdstip verkregen.

Gelijke bevoegdheid als de akte, vermeld in art. 56 dezer wet onder *b*, geeft die van hoofdonderwijzer of hoofdonderwijzeres na 1°. Januarij 1858 en de akte van algemeene toelating van den eersten en tweeden rang vóór dat tijdstip verkregen.

Hetzelfde geldt van de akte als schoolhouderes, vóór 1°. Januarij 1858 verkregen, doch alleen binnen de gemeente of provincie, waar zij is afgegeven.

Zij, die in het bezit zijn eener akte van huisonderwijzer of huisonderwijzeres, na 1°. Januarij 1858 verkregen voor het geheele Rijk, of vóór 1°. Januarij 1858 binnen de gemeente, behouden de bevoegdheid, welke zij op het tijdstip, waarop deze wet in werking treedt, bezitten.

De vóór dit tijdstip op de akten van bekwaamheid tot het geven van schoolonderwijs gestelde aantekeningen wegens het met gunstig gevolg afgelegd examen in een of meer der vakken, vermeld onder *k—p* van art. 1 der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* no. 103), geven gelijke bevoegdheid met opzicht tot die vakken als de bijzondere akten, vermeld in art. 56 onder *c*.

De vrijstelling, bedoeld in de laatste zinsnede van art. 61, geldt ook voor hen, die in het bezit zijn eener akte van bekwaamheid of aantekening voor het vak vermeld onder *o* van art. 1 der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* no. 103).

1. Laatste lid. Bij den algemeenen maatregel van bestuur, be-

doeld in het voorlaatste lid van art. 63 (K.B. van 28 Mei 1879, S. no. 106, nader vervangen door het K.B. van 27 Maart 1885, S. no. 74) zijn van het examen in handteekenen vrijgesteld zij, die in het bezit zijn eener akte van bekwaamheid of aantekening voor dit vak onder de wet van 1857 verkregen.

Aangezien in 1884 de vrijstelling voor hen, die eene akte in handteekenen volgens art. 65*bis* bezitten, in de wet zelve is opgenomen, is het beter de vrijstelling aan eerstbedoelde personen mede bij de wet te verleen. *M.v.T.* 1889, 12.

2. Het is volkomen juist dat de akten hier te lande verkregen de bevoegdheid geven om in Indië onderwijs te geven, maar dat het omgekeerde niet het geval is. Maar de reden ligt voor de hand: omdat de eischen in Indië veel lichter zijn dan hier te lande. De eischen in Indië gesteld kan men eenigszins vergelijken met die door de wet van 1857 gesteld. Hoewel nog kort geleden deze zaak een onderwerp van onderzoek heeft uitgemaakt naar aanleiding van een ingekomen verzoek, heb ik toch gemeend dat het niet wenschelijk was die gelijkstelling in de wet op te nemen. Daarbij komt dat bij deze wet, in dezen geheel conform aan de wet van 1878, geen onderscheid gemaakt wordt tusschen de eischen voor onderwijzers- en onderwijzeressenakten, terwijl in Indië het verschil daartusschen tamelijk groot is. Het zal dus moeilijk zijn aan den wensch om de akten, in de koloniën en bezittingen verkregen, ook voor het geheele rijk geldig te verklaren, te voldoen. Het zou bovendien gevaarlijk zijn aan personen, die voor korten tijd naar Indië gaan, daar een veel lichter examen voor hoofdonderwijzer doen en dan terugkomen, bevoegdheid te verleen hier onderwijs te geven. Het zou onbillijk zijn en niet goed met het oog op het onderwijs. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1622.

3. Art. 85 bedoelt slechts gelijkstelling met de bevoegdheid, die de akten van art. 56 *a* en *b* van rechtswege, d.i. in ieder geval geven, dus niet de bevoegdheid (voor vak *j*), die van een nog af te leggen examen of proeve afhangt. *v.E. in Wekker* 52/1889.

Artikel 86.

Alle op het tijdstip, waarop deze wet in werking treedt, dienstdoende openbare onderwijzers en onderwijzeressen blijven, zoolang zij hunne betrekking bekleeden, in het genot eener jaarwedde minstens gelijk aan die, welke op dat tijdstip aan hunne betrekking verbonden was, vermeerderd met de door hen genoten wisselende inkomsten. Ter bepaling van het bedrag dezer inkomsten wordt tot grondslag genomen

het gemiddeld cijfer van hetgeen in de laatste vijf jaren, voorafgaande aan het jaar, waarin deze wet in werking treedt, of voor de onderwijzers of onderwijzeressen, die korter in dienst zijn geweest, over het kortere tijdvak, jaarlijks uit dien hoofde is genoten.

De bij art. 29 der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* no. 103) bedoelde vergoedingen, die bij het in werking treden dezer wet nog over eenig aan dat tijdstip voorafgegaan tijdvak verschuldigd zijn of worden, blijven na dat tijdstip invorderbaar.

Artikel 87.

Bij den algemeenen maatregel van inwendig bestuur, bedoeld in art. 4 dezer wet, worden tevens de noodige voorschriften gegeven omtrent de lokalen, welke bij het in werking treden daarvan voor het geven van lager onderwijs in gebruik zijn.

Artikel 88.

De termijn tot het in werking brengen van de voorschriften van art. 24 dezer wet toegestaan, eindigt voor de openbare school op 1 Jan. 1892.

De termijn tot het in werking brengen van de voorschriften van art. 23 dezer wet eindigt voor de bijzondere scholen die voor de Rijksbijdrage bedoeld bij art. 54*bis* in aanmerking komen op 1 Januari 1891, en die tot het in werking brengen der voorschriften van art. 24 der wet eindigt voor deze scholen op 1 Januari 1899.

Voorschriften ter verzekering der geleidelijke uitvoering worden door Ons gegeven.

1. De wet heeft aan Ged. Staten niet de bevoegdheid toegekend om in zake de geleidelijke vermeerdering van het getal onderwijzers zelfstandig voorschriften te geven. *K.B.* 7 Juni 1888 no. 33; *W.B.A.* 2047; *Gemst.* 1931; *Wekker* 73/1888; *R.v.S.* 1888, 396; *v.E.* XI 199; *Schoolversl.* 1887/8. Bestreden in *W.B.A.* 2053 en *Gemst.* 1941.

Zoodanig bevel van Ged. Staten om het getal onderwijzers te vermeerderen kan niet door toepassing van art. 212 gem.wet worden uitgevoerd. De daarbij bevolen uitgaven zijn geen uitgaven, door de wet aan de gemeente opgelegd. *K.B.* 15 Oct. 1888 no. 9; *W.B.A.* 2055 en 2060; *Gemst.* 1936; *P.B. N.-Holl.* 61/1888.

2. De voorschriften, in dit artikel bedoeld, waren gegeven bij *K.B.* 17 Jan. 1880 (*S. no.* 1), gewijzigd bij *K.B.* 11 Sept. 1880 (*S. no.* 172)

en bij *K.B.* 27 Oct. 1883 (*S. no.* 149), vervangen door die, vastgesteld bij *K.B.* 3 Oct. 1884 (*S. no.* 207).

De te wachten maatregel wordt onder de bijlagen opgenomen.

3. Er bestaat geen bezwaar om ter geleidelijke uitvoering van art. 24 der wet voor de bijzondere school voorschriften te geven, doch het zou niet in overeenstemming zijn met de tot dusverre gevolgde gewoonte, die voorschriften in de wet op te nemen. Het voornemen bestaat niet slechts één tusschentermijn, doch evenals in het Verslag wordt aangegeven, verschillende overgangstermijnen te stellen.

Het wetsontwerp is daarom aangevuld met eene bepaling in den zin van het tweede lid van art. 88 der bestaande wet, met weglating van het voorschrift „Ged. Staten gehoord”, wat voor de bijzondere school onnoodig voorkomt. Ook voor de openbare school zal nog een overgangstermijn worden bepaald.

In verband met deze aanvulling is het (6e) lid van art. (V der overgangsbep.) gewijzigd. Dientengevolge zal de bijzondere school die aan de te stellen voorschriften ten aanzien van het personeel niet voldoet geen aanspraak hebben op de voorgestelde bijdrage. *M.v.B.* 1889, 39.

4. Het ligt in de bedoeling der Reg. het vereischte onderwijzend personeel gaandeweg te doen aanvullen en daarvoor tusschentermijnen vast te stellen, waardoor, vooral aan de kleinere scholen die hieraan het meest behoefte hebben, reeds veel vroeger het volledig aantal onderwijzers in functie zal moeten zijn. *M.v.B.* 1e K. 1889.

5. De voorschriften ten aanzien van de geleidelijke uitvoering van art. 24 zullen, evenals de exceptieve bepaling van art. (V, 6e) lid, zooals dit thans luidt, ook gelden voor de bijzondere scholen, die opgericht *zullen* worden.

De voorschriften bedoeld bij de laatste alinea van art. 88 hebben steeds gegolden ook voor openbare scholen, na het in werking treden der wet van 1878 opgericht, en er bestaat derhalve geen reden om ten aanzien van het bijzonder onderwijs thans anders te handelen. *M.v.B.* 1889, 39.

Artikel 89.

De bestaande bepalingen omtrent de examens en vergelijkende examens blijven gelden, tot dat die onderwerpen overeenkomstig deze wet op nieuw zullen zijn geregeld, doch niet langer dan 1°. Januarij 1883.

Artikel 90.

Thans genoten subsidien, welke na het tijdstip, waarop deze wet in werking treedt, niet meer voor het eerst zouden

kunnen worden verleend, kunnen na dat tijdstip nog gedurende tien jaren, doch tot geen hooger bedrag, noch op andere voorwaarden, worden genoten.

1. Het artikel ziet alleen op de subsidiën, die genoten worden door de bijzondere scholen, volgens de bepalingen van de wet van 1857. *M.v.B.Z.* 2e *K.* 1878, 1386.

2. De subsidiën aan gemeenten tot bestrijding van jaarwedden van onderwijzers en onderwijzeressen bij de lagere scholen zijn uitkeeringen, die niet vallen in de termen van dit artikel, maar geschieden uit 's Rijks schatkist. Steunen zij op een titel, dan zullen zij niet door deze wet vervallen, maar voor zooveel zij niet op een titel steunen, hetgeen door een onderzoek bij de begrooting moet uitgemaakt worden, zullen zij wel vervallen, omdat voortaan de uitkeeringen uit 's Rijks kas aan de gemeenten voor allen 30 percent zullen bedragen en wat de subsidiën betreft zullen geregeld worden volgens art. 49. Als die subsidiën derhalve steunen op een titel, zullen zij niet vervallen, maar zoo niet, dan vervallen zij dadelijk bij de invoering der wet. *M.v.B.Z.* 2e *K.* 1878, 1386.

Artikel 91.

Onderwijzers, niet in het bezit van den hoofdonderwijzersrang, die op het tijdstip, waarop deze wet in werking treedt, uit kracht van de artt. 20 of 51 der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* no. 103), wettig aan het hoofd eener school staan, blijven bevoegd die betrekking waar te nemen.

Op de vraag of de woorden „die betrekking” het wel duidelijk genoeg maakten, dat de hier bedoelde hulponderwijzers alleen en bij uitsluiting aan het hoofd der bepaalde school kunnen blijven, waarin zij bij het in werking treden der wet van 1878 werkzaam waren, werd geantwoord: „De juiste zin, in het V.V. aan het woord gehecht, mag gelden als bewijs, dat de beteekenis duidelijk is. Meer dan handhaving van hetgeen als verkregen recht beschouwd wordt, behoort in dit geval niet te geschieden.” *M.v.B.* 1878, 31.

Artikel 92.

De districts-schoolopzieners en de inspecteurs, die op het in art. 93 vermelde tijdstip in betrekking zijn, worden door het in werking treden dezer wet van regtswege eervol ontslagen.

De inspecteurs, die op dat tijdstip den ouderdom van vijf en zestig jaren hebben bereikt, behouden levenslang hunne

volle wedde als wachtgeld; de inspecteurs die op dat tijdstip dien ouderdom niet hebben bereikt, hebben aanspraak op wachtgeld volgens de bepalingen van Ons besluit van 21 Julij 1869 (*Staatsblad* no. 142).

Artikel 93.

Deze wet treedt in werking op een door Ons te bepalen tijdstip.

Behoudens de voorschriften van dezen titel vervallen met hare invoering de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* no. 103) en alle andere het lager onderwijs betreffende algemeene, provinciale en plaatselijke verordeningen, voor zoover zij met de voorschriften dezer wet in strijd zijn.

Bepaald op 1 Nov. 1880 bij *K.B.* 5 *Aug.* 1880 (*S. no.* 155).

OVERGANGSBEPALINGEN

der wet van 8 December 1889 (*Staatsblad* no. 175).

Artikel V.

De wijziging, bij deze wet gebracht in art. 45 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* no. 127), zooals dat artikel luidt volgens de wet van 11 Juli 1884 (*Staatsblad* no. 123), wordt voor het eerst toegepast op het dienstjaar 1891.

Over de voorafgaande dienstjaren blijft artikel 45, zooals dat thans luidt, van kracht, met dien verstande evenwel dat over het dienstjaar 1890 1°. in de kosten wegens het stichten, verbouwen of aankopen van schoollokalen, eene Rijksbijdrage van vijf en twintig ten honderd zal worden uitgekeerd; 2°. de kosten wegens het stichten, verbouwen of aankopen van onderwijzerswoningen en die wegens het aanschaffen van noodzakelijke schoolmeubelen voor eerste inrichting van nieuwe schoollokalen bij de vaststelling der Rijksvergoeding niet in aanmerking komen, ten ware de bestekken voor den bouw en verbouw van scholen en onderwijzerswoningen vóór 24 September 1889 aan de bij artikel 50 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* no. 127), zooals dat artikel luidt volgens de wet van 11 Juli 1884 (*Staatsblad* no. 123), gevorderde goedkeuring zijn onderworpen, in welk geval der-

tig ten honderd van het bedrag dier kosten zal worden vergoed.

Indien de bijdrage in de jaarwedden van onderwijzers, volgens het bij deze wet gewijzigd artikel 45 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* no. 127), over eenig dienstjaar voor eene gemeente minder mocht bedragen dan de som der Rijksvergoeding in de kosten van het lager onderwijs, niet medegerekend die voor het stichten van schoollokalen en onderwijzerswoningen en het aanschaffen van noodzakelijke schoolmeubelen bij eerste inrichting van nieuwe lokalen, waarop die gemeente krachtens evengenoemd wetsartikel, zooals dat luidt volgens de wet van 11 Juli 1884 (*Staatsblad* no. 123), over 1889 aanspraak kon doen gelden, zal het Rijk aan zoodanige gemeente in plaats van de bijdrage in de jaarwedden van onderwijzers, hierboven vermeld, uitkeeren het bedrag, waarop zij, naar den regel van het aangehaald art. 45 der wetten van 1878/84, als Rijksvergoeding in de kosten van het lager onderwijs, niet medegerekend die voor het stichten van schoollokalen en onderwijzerswoningen en het aanschaffen van de noodzakelijke schoolmeubelen bij eerste inrichting van nieuwe lokalen, over dat dienstjaar aanspraak zoude hebben gehad, doch in geen geval tot een hooger bedrag dan haar dienovereenkomstig over 1889 toekwam.

De uitkeering dezer vergoeding geschiedt met inachtneming van het gestelde maximum en behoudens aanvulling of terugbetaling, na vaststelling der gemeenterekening, bij wijze van voorschot op den grondslag der goedgekeurde begrotingscijfers.

Zoodra over eenig dienstjaar de bepaling van het derde lid op eene gemeente niet behoeft toegepast te worden, houdt zij voor die gemeente op voor den vervolge te gelden.

Artikel 54bis wordt voor het eerst toegepast op het dienstjaar 1890, doch met dien verstande dat indien over dat jaar het aantal onderwijzers aan de school verbonden niet voldoet aan de eischen voor de openbare scholen gesteld in de artt. 23 en 24, het 3e lid uitgezonderd, de aanspraak op de Rijksbijdrage voor de aan die scholen verbonden onderwijzers daardoor niet verloren gaat. Over de jaren 1891 tot en met 1898 gaat wegens het niet voldoen aan het voorschrift van art. 54bis, sub 4°., de aanspraak op de Rijksbijdrage eerst dan verloren wanneer de bijzondere scholen ten aanzien van het onderwijzend personeel niet voldoen aan art. 23 of, voorzover art. 24 betreft, niet voldoen aan de door Ons krachtens art. 88 der wet te geven voorschriften.

Met afwijking van het bepaalde bij het voorlaatste lid van art. 24, zooals dat artikel bij deze wet wordt gewijzigd, geldt, voor de bij het in werking treden dezer wet bestaande bijzondere lagere scholen die voor de Rijksbijdrage bedoeld bij art. 54*bis* in aanmerking komen, voor het jaar 1890, tot grondslag voor de toepassing van art. 24, het aantal kinderen dat op 31 December 1889 als werkelijk schoolgaande bekend stond.

Het aantal onderwijzers bij het in werking treden dezer wet aan de gemeentescholen verbonden mag niet worden verminderd, behoudens voor zoover het volgens het bij deze wet gewijzigd art. 24 gevorderd aantal is overschreden.

Voorschriften omtrent de uitvoering van dit artikel worden door Ons gegeven bij algemeenen maatregel van bestuur.

1. Door de voorgestelde bijdrage wordt naar het oordeel der Reg. voldoende vergoeding verleend in de kosten van personeel, weshalve zij niet zou kunnen medewerken om ook voor de onderwijzers en onderwijzeressen, die krachtens de wet van 1806 of van 1857 voor speciale vakken gediplomeerd zijn, een toelage toe te kennen. Ook zou de naleving der voorwaarde om daarvoor in aanmerking te komen, namelijk dat de onderwijzers alleen in de vakken waarvoor zij gediplomeerd zijn, onderwijs geven, moeilijk zijn te controleeren. *M.v.B.* 1889, 48.

2. De bepaling, voorkomende in het derde en vierde lid, is in de wet gebracht door de aanneming van een amendement van 6 leden. Het werd aanbevolen, omdat men hier niet te doen heeft met eene gewone overgangsbepaling, maar met een eerbiediging van verkregen aanspraken en rechten. „Het amendement respecteert den toestand zooals die onder het oog van den Staat en met medewerking van de Staatsambtenaren is tot stand gekomen; het eerbiedigt de werking der nieuwe wet in de toekomst, maar het zegt: ten opzichte van het bestaande wordt gehandhaafd datgene waarop de gemeenten te goeder trouw meenden aanspraak te kunnen maken; toch noopt het ook die gemeenten tot meerdere zuinigheid. *Roëll in 2e K.* 1889/90, 54.

De bedoeling is niet om het *bedrag* van de uitkeering voor 1889 voortdurend te perpetueeren, maar om, door den *regel* van het oude art. 45 te bestendigen, onbillijkheden te voorkomen. *Ibidem* 55.

Wordt het amendement aangenomen, dan moet ik nog eene reserve maken. Volkomen juist is dat deze overgangsbepaling iets meer is dan eene gewone overgangsbepaling. Juist nu omdat dit amendement eene zeer verre strekking heeft en na verloop van zeer lange jaren nog verschillende gemeenten in dien overgangstoestand kunnen verkeerden, meen ik dit voorbehoud te moeten maken, dat wanneer te

eeniger tijd, hetzij omdat de financiële toestand van de gemeenten anders is of de gemeentefinanciën anders bij de wet zijn geregeld, hetzij omdat er enkele gemeenten zijn overgebleven maar het aantal zeer klein en het verschil zeer gering is, deze Reg. of eene volgende meende te moeten komen met een voorstel om ook voor die gemeenten volle toepassing te moeten geven aan het tegenwoordig wetsontwerp, zoodanig voorstel niet zal ontvangen worden met eene exceptie van niet-ontvankelijkheid, maar dat men dan het recht van de Reg. zal erkennen, dat zij in die gewijzigde omstandigheden op deze bepaling mag terugkomen. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 90, 62.

3. Voor de nieuwe scholen zal het aantal onderwijzers gevorderd worden, dat, naar gelang van het tijdstip waarop zij worden geopend, aan de bestaande scholen wordt vereischt. Aan de op te richten nieuwe scholen, die nog niet van het volledig aantal onderwijzers zijn voorzien, doch waarvan blijkt, dat zij aan de voorschriften hebben voldaan, zal de rijksbijdrage niet worden onthouden. In hoeverre daartegen bedenking kan rijzen, is den ondergeteekende onverklaarbaar, als in aanmerking genomen wordt, dat sedert het jaar 1881 voor de openbare scholen rijkssubsidie is verleend zelfs wanneer niet aan de wet was voldaan, terwijl thans op de bijzondere scholen voor het ontvangen van rijkssubsidie de verplichting zal rusten, haar onderwijzend personeel overeenkomstig de deswege te geven voorschriften te regelen. *M.v.B.* 1e K. 1889.

4. Zie eene beschouwing over dit artikel in *Gemst.* 2003.

5. Verg. aant. 3—5 ad art. 88.

6. De maatregel tot uitvoering van het tweede lid is gegeven bij *K.B.* 23 Dec. 1889 (*S. no.* 189). Modellen ter uitvoering daarvan zijn vastgesteld bij *M.v.B.Z.* 3 Jun. 1890 *no.* 6459¹, *afd. A.Z.C.*

Daar deze maatregel slechts van tijdelijken aard is, wordt bij niet onder de bijlagen opgenomen.

Artikel VI.

Het bij deze wet bevolen onderwijs in het vak, genoemd in art. 2 onder *j*, wordt verplichtend op 1 Januari 1893.

Gedurende de zes jaren, volgende op dit tijdstip, kan door Ons telkens voor ten hoogste twee jaren, ontheffing worden verleend aan bepaalde scholen van de verplichting tot het doen geven van dit onderwijs.

Zij, door wie vóór of op 1 September 1889 overeenkomstig art. 15a en art. 42bis der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad no.* 127), zooals die is gewijzigd bij de wet van 11 Juli 1884 (*Staatsblad no.* 123), onderwijs gegeven werd

in het vak in art. 2 vermeld onder lit. *s* kunnen met het geven van dat onderwijs voortgaan op den voet, waarop het door hen werd gegeven.

Zij, die vóór het in werking treden dezer wet, de akte, vermeld in art. 56 onder *a* of *b* hebben verkregen of in het bezit zijn der daarmede gelijkgestelde akten of toelatingen, zijn bij het afleggen van het in art. 65bis vermelde examen in het vak *j* vrijgesteld van het in art. 65ter daarvoor bepaalde examengeld.

Het gemeentebestuur heeft het recht, de onderwijzers (zonder verhooging van jaarwedde) te gelasten dat zij binnen een bepaalden tijd moeten zorgen, de bevoegdheid te verkrijgen om vak *j* te onderwijzen. Indien die onderwijzers de nieuwe akte niet verkrijgen, zal het, wanneer de tijd van het verplichte onderwijs in vak *j* daar zal zijn, aan de in art. 29c genoemde autoriteiten staan, te beoordeelen of er termen bestaan om hun ontslag voor te dragen en de raad zal daarop te beslissen hebben. *Gemst.* 2016 en 2017.

In anderen zin *D.s.o. Hoorn in 1890. Zie Gemst.* 2019 en 2021.

Artikel VII.

Subsidiën thans genoten krachtens art. 3, 3de lid, der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* no. 127), kunnen nog na het tijdstip waarop deze wet in werking treedt doch tot geen hooger bedrag, noch op andere voorwaarden worden uitgekeerd.

Andere subsidiën welke onder de werking der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* no. 127) door gemeenten zijn verleend, doch na het tijdstip waarop deze wet in werking treedt niet meer verleend kunnen worden, kunnen nog gedurende vijf jaren na dat tijdstip, doch tot geen hooger bedrag noch op andere voorwaarden worden uitgekeerd.

1. Het is geoorloofd, dat eene school ten deele door de gemeente of het rijk, ten deele door anderen bekostigd wordt, maar zij zal in dat geval altijd aan alle bepalingen omtrent het openbaar onderwijs onderworpen zijn. *M.v.B.* 1878, 23.

2. Het is de bedoeling, dat subsidie zal gegeven worden alleen aan dergelijke scholen, waar de vakken *a—k* ook worden gedoceerd. Want scholen, waar alleen onderwijs wordt gegeven in levende talen en wiskunde, zouden scholen zijn van midd. ond., en wij handelen hier alleen over lagere scholen. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1113.

3. Voor de toepassing van art. 4, waarmede art. 5 in onafscheidelijk verband staat, zullen deze scholen beschouwd worden als open-

bare scholen. Aan alle bepalingen van den alg. maatr. v. inw. best. zullen zij als openbare scholen zijn onderworpen, en niet exceptioneel zooals de bijzondere school. *M.v.B.Z.* 2e *K.* 1878, 1112.

4. Art. 33, al. 3, is niet toepasselijk. „De onderwijzer van de gesubsidiëerde school houdt niet op bijzonder onderwijzer te zijn, maar als hij handelt in strijd met datgene wat de voorwaarde uitmaakt der subsidie, namelijk dat op de school de godsdienstige begrippen van allen moeten worden geëerbiedigd, dan zal en kan eenvoudig de subsidie ingetrokken worden, doch komt het niet te pas den onderwijzer te straffen.” *M.v.B.Z.* 2e *K.* 1878, 1237.

5. Een verder voorschrift, omschrijvende welke kinderen op de school moeten toegelaten worden, kan men niet geven, als men althans de school haar bijzonder karakter wil laten behouden. Het hoofd der school moet vrij blijven. *M.v.B.Z.* 2e *K.* 1878, 1114.

6. Bijz. scholen, die in de termen vallen van art. 3, al. 3, zijn in zooverre als openbaar te beschouwen; er is dus geen bezwaar, dat in den regel aan de gemeentescholen te geven onderwijs in nuttige handwerken, wanneer daarvoor geldige redenen zijn, aan de gesubsidiëerde bijzondere school worde verstrekt. *M.v.B.Z.* 7 *Mei* 1881 no. 1576, *afd. O*; *Hubr.* II 219. Zie ook *M.v.B.Z.* 19 *Nov.* 1881 no. 4366, *afd. O*; *Hubr.* IV 180—182; *v.E.* IX 177.

7. Is de subsidie aan den onderwijzer, met name genoemd, toegekend, dan zal, wanneer de onderwijzer wordt vervangen, de subsidie komen te vervallen, omdat de wet niet toelaat, dat de subsidie wordt verleend, wat in casu noodig zou zijn.

Is de subsidie verleend aan het hoofd der inrichting, dus niet aan een bepaald persoon, dan zal zij kunnen doorloopen tot de opheffing der inrichting, behoudens den termijn van vijf jaren, gesteld in het 2e lid van dit artikel voor de daar bedoelde subsidiën. *M.v.B.* 1e *K.* 1889.

Artikel VIII.

Onderwijzeressen, welke de akte, vermeld in art. 56, onder *a*, der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* no. 127), of die, vermeld onder *b* van dat wetsartikel, vóór het in werking treden dezer wet hebben verkregen of in het bezit zijn der daarmede in art. 85 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* no. 127) gelijkgestelde akten of toelatingen, behouden de bevoegdheid tot het geven van huis- en schoolonderwijs in het vak, genoemd onder *k* in art. 2 dier wet, binnen den kring waarin zij die bevoegdheid bezaten.

Allen, die de akte, vermeld in art. 56, onder *b*, der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* no. 127) vóór het in wer-

king treden dezer wet hebben verkregen of in het bezit zijn der daarmede in art. 85 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* no. 127) gelijkgestelde akten of toelatingen, behouden de bevoegdheid tot het geven van huis- of schoolonderwijs in het vak, genoemd onder *p* in art. 2 dier wet, binnen den kring waarin zij die bevoegdheid bezaten.

De akte, vermeld in art. 56, onder *a*, der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* no. 127), vóór het in werking treden dezer wet verkregen, geeft, tot het geven van huis- en schoolonderwijs in de eerste oefeningen van het handteekenen, gelijke bevoegdheid als de akte, vermeld in art. 56, onder *a*, zooals dat artikel bij deze wet is gewijzigd.

Artikel IX.

De bestaande bepalingen omtrent de examens, ter verkrijging der akten van bekwaamheid, vermeld in art. 56 onder *a* en *b*, en omtrent de vergelijkende examens blijven gelden, totdat die onderwerpen overeenkomstig deze wet opnieuw zullen zijn geregeld, doch niet langer dan 1 Januari 1891 en met dien verstande dat de voorschriften in art. 65ter met het tijdstip van het in werking treden dezer wet voor alle in dat artikel bedoelde examens van kracht zijn.

1. Art. 28 treedt dadelijk op 1 Jan. 1890 in werking. Is er dus overeenstemming tusschen B. en W. en D.s.o., dan komt geen vergelijkend onderzoek te pas. In het tegenovergesteld geval moet er, in afwachting van den algemeenen maatregel van bestuur, in art. 28 al. 6 bedoeld, doch niet langer dan 1 Januari 1891, een vergelijkend examen op de tot nu toe bepaalde wijze plaats hebben. *Gemst.* 1990.

2. De akte, uitgereikt gedurende den in dit art. bedoelden tijd, geeft de bevoegdheid, bedoeld in art. 56 lett. *a* der wet, zooals het art. luidde vóór 1 Januari 1890, welk artikel dus zoolang in werking blijft. Die akte verleent derhalve, volgens art. VIII, laatste lid, van de wet van 8 Dec. 1889 (S. no. 175), bevoegdheid tot het geven van huis- en schoolonderwijs in de eerste oefeningen van het handteekenen en, volgens het eerste lid van het laatstgenoemd wetsartikel, aan de onderwijzeressen bovendien bevoegdheid tot het geven van huis- en schoolonderwijs in de nuttige handwerken voor meisjes. *M.v.B.Z.* 16 April 1890 *Lett. A.*, *afd. O*; *Wekker* 18/1890; *Gemst.* 2014; *W.B.A.* 2035; *P.B. Friesl.* 46/1890.

Artikel X.

Deze wet treedt in werking op 1 Januari 1890.

VERVOLG DER AANTEEKENINGEN.

(De volg-cijfers wijzen de plaats der aantekeningen aan.)

Art. 2.

2bis. Art. 16 jo. art. 2 is limitatief. De vakken, die daar niet genoemd worden, kunnen niet tot het l. o. worden gebracht. Voor zover het onderwijs in de kennis der staatsinrichting verder gaat dan onder „beginselen der vaderlandsche geschiedenis” is te brengen, behoort het niet in de lagere school te huis en zijn de onderwijzers, die niet eene speciale akte volgens de wet op het middelb. onderwijs daarvoor bezitten, niet bevoegd het te onderwijzen. *Gemst.* 1988.

9bis. Zal het onderwijs in vak *i* vruchten dragen dan mag nimmer uit het oog verloren worden, dat het hier geldt eerste oefeningen. Nu zullen, wel is waar, op vele plaatsen onderwijzers ontbreken, die de wettelijke bevoegdheid voor het teekenen missen, maar de eerste oefeningen voor het handteekenen kunnen door elken onderwijzer, met behulp van daarvoor bestaande handleidingen, zonder bezwaar met vrucht worden onderwezen. *M.v.B.* 1e *K.* 1889.

Art. 3.

12. Er is gevraagd of niet onder de bepalingen van art. 3, waarin gezegd wordt dat van gemeentewege geen subsidie mag gegeven worden, ook de subsidiën vallen van instellingen, die begrepen zijn onder litt. *a* en *d* van art. 2 der wet op de armbesturen?

Gaarne had ik deze vraag vroeger vernomen, want het is onmogelijk om haar nu met juistheid en volledig te beantwoorden.

Er kunnen bij voorbeeld armbesturen zijn, die schoolgeld voor de kinderen betalen; dit zal moeilijk ongeoorloofd kunnen geacht worden; wat de instellingen sub *d* betreft, deze zijn zoo verschillend van aard, en hebben zulke verschillende statuten, dat a priori onmogelijk op te geven is welke instellingen al dan niet door eene bijdrage voor scholen te geven vallen onder de verbodsbepalingen van art. 3 der wet. Bij elk voorkomend geval zal moeten onderzocht worden of die bijdragen

gezegd kunnen worden te worden verleend van wege de gemeente. *M.v.B.Z.* 1e *K.* 1889, 139.

13. Den onderwijzer eener openbare lagere school mag geene vergunning worden gegeven, om in die school onderwijs te geven in *l* en *m* tegen *f* 0,50 's maands per leerling. *M.v.B.Z.* 21 *Febr.* 1887 no. 579, *afd. B.B.*; *Ht.* 527.

14. Het beschikbaar stellen van gemeente-lokalen ten dienste van de voorbereidende klasse aan normaallessen, welke klasse door de onderwijzers voor eigen rekening wordt gehouden, is in strijd met art. 3, laatste lid, der wet. *M.v.B.Z.* 12 *Maart* 1890 no. 678, *afd. O*; *Gemst.* 2008; *W.B.A.* 2129.

Art. 8.

4bis. De opvatting is juist, dat personen, in het bezit van de akte als hoofdonderwijzer, als kweekelingen in de school aanwezig zullen kunnen zijn. Zij mogen dan geene andere dan kweekelingsdiensten verrichten. De ondergeteekende onderstelt echter, dat dit niet licht zal voorkomen, en voor zooveel het wel eens het geval mocht zijn, ziet hij daarin geen ernstig bezwaar, te meer omdat de toelating niet kan geschieden zonder medewerking en toestemming van den bezitter van de akte.

Het bewijs van voldoende vorderingen moge in het algemeen minder noodzakelijk geacht kunnen worden, waar het geldt den geëxamineerden onderwijzer, — het kan in dit geval echter evenzeer wenschelijk zijn dat bewijs te vorderen, waar het geldt het geven van onderwijs in vakken waarin hij nog niet de noodige kennis heeft verworven. *M.v.B.* 1e *K.* 1889.

4ter. Art. 8 verbiedt niet personen, die alleen de akte van art. 56a hebben en als onderwijzer aan eene lagere school werkzaam zijn, als kweekelingen toe te laten bij het in den omvang van het onderwijs aan die school begrepen onderwijs in een of meer der niet-verplichte vakken, dat buiten de gewone schooluren door het daartoe bevoegd hoofd der school wordt gegeven. *Gemst.* 2024.

6. Bij de behandeling van art. 28 in 1889 werd een amendement om te bepalen, dat in gemeentescholen de toelating van de kweekelingen de goedkeuring van B. en W. zou vereischen, verworpen, na bestrijding op grond dat het niet behoorde in § 2 der wet, waarin van onderwijzers sprake is, en omdat het onnoodig was. „Immers in de instructie der hoofdonderwijzers kan de bepaling worden opgenomen, zoodat elk gemeentebestuur, dat de zekerheid wenscht te hebben dat zonder zijne toestemming geen kweekelingen in de school worden toegelaten, de onderwijzers kan verbieden kweekelingen eigenmachtig op te nemen.” *Zie* 2e *K.* 1889, 1491 en 1493.

9bis. Wanneer de kweekeling, na drie maanden geplaatst te zijn geweest, niet in het bezit is van de verklaring, in litt. *c* van art. 8 genoemd, is, behoudens het recht van beroep op den D.s.o., zijne toelating verder niet geoorloofd. Van nieuwe toelating kan dus geen sprake zijn.

Indien de A.s.o. de goedkeuring van het bewijs in beraad houdt tot dat het is verjaard, bestaat er weigering tot afgifte ten bekwamen tijde. Derhalve is ook dan, naar het oordeel van den ondergeteekende, het geval aanwezig, waarin het hoofd der school de beslissing van den D.s.o. kan inroepen.

Heeft het hoofd der school den tijd voor beroep laten voorbijgaan, dan behoort de kweekeling, onmiddellijk na het verstrijken van dien termijn, verwijderd te worden.

Is het beroep tijdig ingesteld, dan behoeft de kweekeling hangende de beslissing niet verwijderd te worden. Omtrent dit laatste punt is in denzelfden zin geantwoord op het verslag van de 2e K. (*zie aant.* 8). *M.v.B.* 1e K. 1889.

10bis. Aan de gemeentebesturen legt de wet geene verplichting op tot toekenning van eenige toelage of vergoeding aan de kweekelingen; wordt echter eene toelage gegeven dan moet deze door het gemeentebestuur, niet door den onderwijzer zijn vastgesteld. *M.v.B.* 1e K. 1889.

De raad is vrij om de toelage aan den kweekeling zelf uit te reiken; het wetsontwerp geeft daaromtrent geen voorschrift. *M.v.B.Z.* 2e K. 1878, 1264.

Art. 10.

1. In *Gemst.* 1984 wordt betoogd dat litt. *a* van dit art. is afgeschafte door art. 3*d* der invoeringswet, in verband met art. 28, no. 6, Wetb. van Strafrecht. In *W.B.A.* 2107 wordt deze opvatting bestreden.

2. Bij te voegen: *W.v.h.R.* 4661; *Gemst.* 1560; *Wekker* 67/1881.

Art. 12.

5bis. Het ligt niet in de bedoeling van art. 12, de bijz. kweekscholen te verplichten, zich, wat de inrichting betreft, geheel te onderwerpen aan de bepalingen van den alg. maatr. van bestuur, voor de Rijkskweekscholen vastgesteld. Aan dien eisch, in art. 12 der thans bestaande wet voor de gemeentelijke kweekscholen gesteld, is, naar de ondervinding heeft aangetoond, niet de hand te houden zonder tevens de billijkheid uit het oog te verliezen. Zonder geheel aan

de regelen voor de Rijkskweekscholen gesteld te voldoen, kunnen gemeentelijke en bijz. kweekscholen toch zoodanig zijn ingericht, dat zij voldoende waarborgen voor eene deugdelijke opleiding geven. Even als alle overige inrichtingen ter opleiding van onderwijzers zullen ook de gemeentelijke en bijz. kweekscholen aan het toezicht van Rijkswege onderworpen zijn. Aan de toekenning eener bijdrage uit 's Rijks kas zal steeds een nauwgezet onderzoek naar de inwendige organisatie der inrichtingen behooren vooraf te gaan.

De alg. maatr. van bestuur, bedoeld in art. 12, al. 3 sub 2°., zal enkel de opleiding aan gemeentelijke en bijz. normaallessen en door hoofden van scholen omvatten. Dit belet niet, de gemeentelijke en bijz. kweekscholen, die voor het ontvangen eener Rijksbijdrage in aanmerking wenschen te komen, bij elke aanvraag van dien aard aan bijzondere regelen te onderwerpen. Het ligt in den aard der zaak, dat de Reg., alvorens de hierbedoelde wijziging aan de Wetgevende Macht te onderwerpen, de uitvloeisels daarvan overwogen heeft. Zij stelt zich voor de bijdrage te bepalen naar verhouding van de uitgaven, in de laatste jaren ten koste gelegd aan de opleiding bij normaallessen, gemeentelijke en bijz. kweekscholen, die een behoorlijk aantal kweekelingen tot den rang van onderwijzer brachten. *M.v.B.* 1e K. 1889.

9. De maatregel is vastgesteld bij K.B. 3 April 1890 (S. no. 34).

15. Voor (S. no. 205) te lezen (S. no. 105).

Zie voor de normaallessen K.B. 29 Juni 1890 (S. no. 97).

Art. 14.

11. Bij te voegen: *Schoolversl.* 1888/9; *Gemst.* 2016.

14. Aan 't slot toe te voegen: *Schoolversl.* 1888/9.

Art. 15.

1bis. De heer Roëll heeft er reeds op gewezen, dat de wijziging van art. 2, door er vak *j* in op te nemen, wijziging van verscheidene andere artikelen heeft noodig gemaakt en dat met name om in den volgende gymnastiek-onderwijs te geven, iemand gediplomeerd moet zijn. *M.v.B.Z.* 2e K. 1889, 1415.

Art. 16.

11bis. Het beginsel van art. 16 der wet op het lager onderwijs blijft ongerept. Ongeschonden blijft de bepaling dat de Reg. zorge, dat overal voldoende openbaar lager onderwijs gegeven worde. De Reg. blijft aanspraak maken op de erkenning, dat deze poging tot bevrediging op

de bij de Grondwet bevolen zorg voor het openbaar onderwijs geenerlei inbreuk maakt. *M.v.B.* 1e K. 1889.

11ter. In het V.V. betr. Hoofdst. V der Staatsbegr. voor 1890 werd de vraag gesteld of, „wanneer in eene katholieke streek eene uitnemende bijzondere school is, die voortaan volgens de nieuwe wet zal worden gesubsidiëerd, en er zijn enkele niet-katholieke gezinnen (of omgekeerd), alsdan de kinderen uit die gezinnen van overheidswege onderwijs zullen ontvangen? Het grondwettige voorschrift, dat „overal in het Rijk van overheidswege voldoende openbaar lager onderwijs gegeven wordt”, is blijven bestaan, en daaruit behoort, naar men meende, een bevestigend antwoord te worden afgeleid.”

De Reg. antwoordde in de *M.v.B.*: „Ter beantwoording van de vraag of onder alle omstandigheden kinderen, die van het bijzonder onderwijs geen gebruik maken, onderwijs van overheidswege zullen ontvangen, wordt een beroep op de Grondwet niet vereischt. Art. 16 van de wet op het l. o. bleef immers ongewijzigd. In elke gemeente wordt voldoende l. o. gegeven in een genoegzaam aantal scholen, welke voor alle kinderen zonder onderscheid van godsdienstige gezindheid toegankelijk zijn.” Zie ook *Gemst.* 2001; *W.B.A.* 2122.

39bis. Ten onrechte schijnt, volgens sommige leden, de bepaling, dat de ouders niet verplicht zijn hunne kinderen aan het onderwijs in vak *j* te doen deelnemen, aan te duiden, dat dit leervak op de lagere school niet tehuis behoort. Vermits de behandeling van dit leervak, ofschoon zich in den regel niet verder uitstrekkende dan tot die oefeningen, welke zonder toestellen gemaakt worden, bewegingen van het lichaam en gymnastische spelen, toch verband houdt met de fysieke ontwikkeling van het kind en dus in enkele gevallen nadeel kan veroorzaken, schijnt het wenschelijk aan de ouders de bevoegdheid te geven, hunne kinderen aan het onderwijs in dit vak niet te doen deelnemen. *M.v.B.* 1e K. 1889.

39ter. De nieuwe bepaling, dat de in de school toegelaten kinderen in elke klasse verplicht zijn aan het onderwijs in alle aldaar onderwezen vakken deel te nemen, belet geenszins de les in nuttige handwerken voor meisjes met die in het teekenen voor jongens te doen samenvallen. De bedoeling van dat voorschrift is uitsluitend, de ouders van schoolgaande kinderen te beletten die kinderen, met uitzondering voor zooveel de vakken *j* en *s* betreft, willekeurig aan het onderwijs in enkele vakken te onttrekken. *M.v.B.* 1e K. 1889.

39quater. Waar onderwijs in een of meer der vakken *l*—*t* niet wordt gegeven op eene afzonderlijke, maar op de gewone volksschool, daar moet het, zelfs als het op andere dan de gewone schooluren wordt gegeven, door alle leerlingen der klasse worden gevolgd; art. 16, al. 3, gedooft geene afwijking. *Gemst.* 2010.

Art. 18.

17. Zoolang de termijn van art. 14 wet l. o. niet verstreken is, kan een bevel van Ged. Staten tot vermeerdering van het getal scholen niet vernietigd worden. Later wel; dan is niet art. 168, maar art. 166 prov. wet van toepassing. *W.B.A.* 2114.

18. Is tegen een bevel van Ged. Staten tot vermeerdering van het getal scholen niet binnen den bij art. 14 gestelden termijn beroep ingediend, dan kan met grond goedk. worden onthouden aan eene begrooing, waarop geene gelden voor den bouw voorkomen. *K.B.* 12 Aug. 1889; *Gemst.* 1995.

Art. 19.

1. Omtrent alle in dit art. bedoelde raadsbesluiten, niet alleen omtrent die onder *d* vermeld, moeten Ged. Staten volgens art. 20 den Insp. hooren. *M.v.B.Z.* 26 Febr. 1890 no. 558, *afd. O.*; *Gemst.* 2007; *W.B.A.* 2128; *Wekker* 18/1890; *P.B. Friesl.* 46/1890.

7bis. Uit den aard der zaak zijn de gemeentebesturen in de eerste en voornaamste plaats in staat en geroepen om alle omstandigheden in overweging te nemen, welke bij de keus der plaats, waar een schoollokaal zal worden gevestigd, in aanmerking behooren te komen. Hunne besluiten dienaangaande zijn wel aan de goedkeuring van Ged. Staten onderworpen, maar deze behoort niet dan om redenen van overwegend belang te worden onthouden. Als zoodanig geldt niet een afstand van een half uur gaans voor meisjes van 9—13 jaren. *K.B.* 27 Dec. 1889 no. 13; *P.B. Geld.* 3/1890; *Gemst.* 1999; *W.B.A.* 2131.

23bis. Raadsbesluiten tot bepaling van den leeftijd der schoolgaande kinderen, genomen vóór het in werking treden der wet van 8 Dec. 1889, moeten, om van kracht te blijven, aan de goedkeuring van Ged. Staten onderworpen worden. *G.S. Utrecht blijktens P.B.* 21/1890. Idem bij latere circulaire; zie *W.B.A.* 2135; *Gemst.* 2016.

In anderen zin *Gemst.* 2012 en 2014 (met verwijzing naar *K.B.* 26 Juli 1881 in *Gemst.* 1568), *C.d.K. Friesl.* en *D.s.o. Heerenveen* in 1890 *blejkens Gemst.* 2018. Zoo ook *W.v.h.R.* 5888.

Art. 21.

2. Bij te voegen: *Gemst.* 2012 en 2023.

2bis. Als B. en W. weigeren, een voorstel van het hoofd der school tot wijziging ter hand te nemen, kan deze zich wenden tot den D.s.o.; is deze vóór de wijziging, dan is er verschil en kan de tusschenkomst van den M.v.B.Z. worden ingeroepen; zoo niet, dan kan de regeling niet gewijzigd worden. *Gemst.* 2012.

2ter. Het hoofd der school is niet verplicht, wenken van hooger hand in zake de op de school te volgen methode van onderwijs op te volgen. *Gemst.* 2025.

15. Bij te voegen: *Gemst.* 2005.

Art. 22.

7, 1e lid. Bij te voegen: Idem *G.S. Overijsel in 1888; Gemst.* 2024.

Art. 24.

13bis. De leeftijd der kinderen komt niet in aanmerking; alle kinderen, dus niet alleen die van 6—12 jaren, die op de schoollijsten zijn ingeschreven, moeten geteld worden. *G.S. Geld. blijkens Verslag 1888; W.B.A.* 2121.

Art. 26.

32bis. Al is het hoofd benoemd op zekere jaarwedde met vergoeding voor huishuur wegens gemis van vrije woning, zoo blijft toch de raad bevoegd, hem later eene vrije woning aan te wijzen en de vergoeding voor huishuur in te trekken. *G.S. N.-Holl. en M.v.B.Z. in 1888; W.B.A.* 2130; *Gemst.* 2016.

36bis. Zie aant. 10bis ad art. 44 hierna.

68bis. Aan een raadsbesluit tot verlaging der jaarw. van een in functie zijnden onderwijzer kan geen goedkeuring verleend worden, ook al heeft die onderwijzer zich, om welke redenen dan ook, genoopt gezien te verklaren, volkomen tevreden te zijn met de lagere jaarwedde, met de verzekering daarenboven, dat het door hem te geven onderwijs door eene verminderde jaarwedde niet benadeeld zal worden. *G.S. Zeel.* 24 Febr. 1888 no. 22; *Versl. Zeel.* 1888.

Art. 27.

3bis. Het gemeentebestuur is bevoegd, van de bewijzen van goed gedrag leges te heffen. *v.E. in Wekker* 22/1890.

Art. 28.

10bis. Wanneer een benoemd hoofd eener school bedankt, daarna de D.s.o niet meent te moeten overgaan tot aanvulling der nog uit 4 personen bestaande voordracht, en vervolgens de raad met 2 stemmen

een der op die voordracht staanden heeft benoemd, terwijl zich 5 leden van stemmen onthielden, is dat besluit wettig en bestaan er geen termen om het te vernietigen. *M.v.B.Z. cf. G.S. Geld. in 1888, blijkens Versl. der prov.; W.B.A. 2121.*

24bis. Een onderwijzer is alleen verplicht onderwijs te geven aan die school, waarvoor hij bepaaldelijk is aangesteld; het geven van andere lessen kan hem niet worden opgedragen, zonder dat daaromtrent met hem is overeengekomen. *Gemst. 2012.*

Art. 29.

6. Bij te voegen: Een rechtsvordering te dier zake kan niet worden ingesteld, omdat de onderwijzer geen burgerlijk recht kan doen gelden. De rechter zou zich, op grond van art. 153 der Grondwet, onbevoegd moeten verklaren om van zulk een eisch kennis te nemen. Den onderwijzer staat evenwel een andere weg open. B. en W. zijn verplicht hem een bevelschrift af te geven tot betaling zijner jaarwedde. Doen zij dit niet, dan is het geval aanwezig, bij art. 225 gemeentewet voorzien, en zou dus de onderwijzer Ged. Staten toepassing van het daarbij bepaalde kunnen verzoeken. *Gemst. 2021.*

12. Bij te voegen: *Gemst. 2020.*

18bis. Ontslag aan onderwijzers, op grond dat zij niet in het bezit der hoofdakten zijn, is niet gerechtvaardigd, zelfs indien hun een termijn was gesteld om die akten te halen. Mochten Ged. Staten zoodanig besluit goedkeuren, dan zouden er voor den Koning termen bestaan om hun besluit wegens strijd met het algemeen belang te vernietigen. *Gemst. 2019.*

Art. 36.

9. Bij te voegen: Ouderling of notabele. *K.B. 24 Juli 1881 (S. no. 139).* Notabele ook *G.S. Gron. in 1885 (W.B.A. 1993).*

9bis. Onder „ambten of bedieningen”, in art. 36 wet l. o. bedoeld, moeten, behalve alle door het openbaar gezag opgedragen ambten of bedieningen, hetzij zij bezoldigd zijn of niet, ook begrepen worden die, opgedragen door een kerkelijk gezag of eene kerkelijke gemeente. Het komt ons voor, dat niet alleen de aard dier betrekkingen, maar ook het spraakgebruik en de geschiedenis der verbodsbepaling vorderen, ze onder de in de wet op het l. o. bedoelde „ambten of bedieningen” te begrijpen. *G.S. Zeel. 14/21 Maart 1890 no. 9.*

10bis. Het verrichten van schrijfwerk ten dienste van het bestuur eener roomboterfabriek is niet het uitoefenen van een beroep of het bekleeden van een ambt of bediening. *G.S. Gron. in 1888; Gemst. 2008.*

11, 1e lid. Bij te voegen: *Gemst. 1848.*

Art. 38.

9. De weduwe van een onderwijzer aan eene o. l. school heeft geen aanspraak op pensioen krachtens de wet van 9 Mei 1890 (S. no. 79). *Gemst.* 2021.

Art. 42.

Krachtens art. 40 der wet van 9 Mei 1890 (S. no. 78) 1) wordt dit artikel gelezen als volgt:

De bepalingen van de artt. 8, 9 derde lid, 12 derde lid, 18 tot en met 31 der wet betreffende de burgerlijke pensioenen, zijn op de pensioenen der onderwijzers van toepassing.

De in dit artikel toepasselijk verklaarde artikelen der wet betreffende de burgerlijke pensioenen (wet van 9 Mei 1890, S. no. 78) luiden:

Art. 8. Alle recht op pensioen gaat verloren voor hem, die behalve in de gevallen bij de artikelen 3, litt. *a*, *b* en *c*, en 4 voorzien, ontslagen wordt op eigen verzoek, die bij rechterlijke uitspraak van zijn ambt wordt ontzet, of die uit hoofde van wangedrag, onzedelijkheid, verregaande achteloosheid of plichtverzuim uit zijne betrekking ontslagen wordt.

Art. 9, 3e lid. Voor hem, die, na om welke redenen ook ontslagen te zijn, later wordt herplaatst, zijn de diensten vóór het ontslag, en die, na de herplaatsing bewezen, gelijkelijk geldig.

Art. 12, 3e lid. Daarentegen wordt het genot van vrije woning, huisvesting en voeding, voor zooverre dit invloed heeft op het bedrag der inkomsten, als wedde of belooning aangemerkt.

Art. 18. De pensioenen worden verleend op aanvraag van of vanwege de belanghebbenden.

Die aanvraag moet, met overlegging van de voor de regeling van het pensioen benodigde stukken, worden ingediend bij het Departement van Algemeen Bestuur, onder hetwelk de ambtenaar het laatst werkzaam is geweest.

Wanneer de aanvraag niet binnen één jaar na het ontslag is ingediend, gaat het pensioen eerst in met het vierendeeljaars, volgende op dat waarin de aanvraag gedaan is. Is zij niet ingediend binnen vijf jaren na het ontslag, dan is alle recht op pensioen verbeurd.

Dezelfde regelen gelden voor aanvragen om verhooging van reeds toegekend pensioen en voor de overlegging der stukken tot staving van het recht op die verhooging dienende, met dien verstande dat de termijnen van een jaar en vijf jaren dan beginnen te loopen van den dag, waarop het pensioen is toegekend.

Art. 19. De pensioenen worden, op voordracht van het hoofd van het Departement van Algemeen Bestuur onder hetwelk de ambtenaar het laatst werkzaam is geweest en met medewerking van den Minister van Financiën, toegekend bij Koninklijke besluiten, houdende vermelding van de gronden waarop ze verleend worden.

Van deze besluiten wordt in de *Staatscourant* opgave gedaan, voor zooveel be-

1) Deze wet treedt in werking den 1sten Januari 1891.

treft den naam van den gepensionneerde, het bedrag van het pensioen en de toepasselijke wetsbepaling.

Bij de indiening van de jaarlijksche begrooting van Staatsuitgaven worden aan de Staten-Generaal overgelegd lijsten van de sedert de indiening der vorige begrooting verleende en vervallen pensioenen.

Die lijsten wijzen aan:

- a. de namen der gepensionneerden;
- b. hun ouderdom, laatste dienstbetrekking en laatsten grondslag voor pensioen;
- c. de oorzaak van het gegeven ontslag;
- d. de artikelen der wet, krachtens welke het pensioen verleend is;
- e. het bedrag van het pensioen.

Art. 20. De pensioenen worden in volle guldens verleend.

Onderdeelen van een gulden komen daarbij voor een gulden in berekening.

Zij gaan, behoudens de uitzonderingen in artikel 18 vermeld, in met den dag volgende op dien, waarop de wedde of belooning waarnaar zij berekend zijn, of het pensioen dat zij vervangen, is opgehouden.

Behoudens het bepaalde bij artikel 24 worden zij nitbetaald tot het einde van het vierendeeljaars, waarin zij door overlijden of om andere redenen vervallen.

Art. 21. De termijnen van een pensioen, welke niet zijn ingevorderd binnen één jaar na den eersten dag der betaalbaarstelling, worden niet meer uitbetaald.

Is die invordering achterwege gebleven gedurende vijf achtereenvolgende jaren, dan is het pensioen vervallen. Bij Koninklijk besluit kunnen de belanghebbenden die dit mochten verzoeken, in het genot van hun vervallen pensioen hersteld worden.

Dat genot zal in het hierbedoeld geval ingaan met het vierendeeljaars, volgende op dat, waarin het verzoek gedaan is.

Art. 22. Hij, die tot gevangenisstraf van drie jaren of zwaardere straf onherroepelijk is veroordeeld, mist van het tijdstip af, waarop die veroordeeling onherroepelijk is geworden, totdat hij de straf zal hebben ondergaan of daarvan kwijtschelding zal hebben bekomen, het genot van pensioen.

Wij behouden Ons voor, daartoe termen vindende, gedurende dien tijd over het pensioen van den veroordeelde ten behoeve van zijne vrouw of minderjarige kinderen te beschikken.

Het eerste lid van dit artikel geldt niet voor den veroordeelde, die voorwaardelijk in vrijheid is gesteld, gedurende den tijd, dat hij zich voorwaardelijk in vrijheid bevindt.

Art. 23. Het pensioen vervalt, wanneer de belanghebbende:

- a. naturalisatie in een vreemd land of vreemden adeldom aanneemt;
- b. buiten toestemming van den Koning zich in vreemden krijgsdienst begeeft, of een ordeteeken, titel, rang, waardigheid of openbare bediening aanneemt, welke door eene vreemde Regeering is verleend of opgedragen.

Art. 24. Indien een burgerlijk gepensionneerde inkomsten of belooningen geniet uit de geldmiddelen van den Staat, van 's Rijks koloniën en bezittingen in andere werelddeelen of uit fondsen onder het beheer des Rijks geplaatst, in betrekkingen die ter begeving staan van het algemeen bestuur, dan wordt te dier zake, van den dag af waarop dergelijke inkomsten of belooningen zijn ingegaan, eene korting op zijn pensioen toegepast.

Die korting bedraagt:

a. wegens eene bijkomende inkomst of belooning van minder dan zestienhonderd gulden:

25 ten honderd van de eerste f600 dier inkomst of belooning;

50 ten honderd van de volgende f400;

75 ten honderd van het overige;

b. wegens eene bijkomende inkomst of belooning van zestienhonderd gulden of hooger:

50 ten honderd van het geheele bedrag dier inkomst of belooning.

De korting wordt niet toegepast wanneer het vereenigd bedrag van pensioen en bijkomende inkomst of belooning de som van duizend gulden niet overtreft, en met zooveel verminderd als noodig is om het vereenigd bedrag niet beneden die som te doen dalen.

Het burgerlijk pensioen wordt in zijn geheel gelijktijdig genoten met de soldij en de toelagen, verbonden aan de Militaire Willemsorde en aan de benoeming tot broeder der Orde van den Nederlandschen Leeuw.

Art. 25. Indien een gepensioneerde, wiens pensioen uit de inkomsten van den Staat of uit die van zijne koloniën en bezittingen in andere werelddelen wordt gekweten, herplaatst wordt in eene betrekking waaraan het uitzicht op burgerlijk pensioen verbonden is, dan wordt zijn pensioen, te dier zake, op den voet van het voorgaande artikel, behoudens de daarbij vermelde uitzonderingen, verminderd.

Bij latere aftreding wordt hij, behoudens het bepaalde bij de artikelen 22 en 23, in het volle genot van zijn vroeger pensioen hersteld, en wordt hem daarenboven, voor zooverre hij daarop naar de regelen dezer wet aanspraak kan maken, een verder pensioen verleend, in evenredigheid van den grondslag en den duur der diensten, na de herplaatsing bekomen en bewezen, doch met dien verstande, dat het vereenigd bedrag der pensioenen de som van drie duizend gulden en voor gewezen hoofden van Ministeriële Departementen die van vier duizend gulden niet kan overschrijden.

In de gevallen bedoeld bij art. 3, litt. *c* en *d*, gelden, ten opzichte van het vereischte van tienjarigen burgerlijken dienst voor het verder pensioen alleen de jaren in de betrekking doorgebracht, waarin de gepensioneerde is herplaatst.

Art. 26. Het bepaalde bij artikel 24 is mede van toepassing op ambtenaren, die gelijktijdig meer dan eene burgerlijke of daarmede gelijkgestelde betrekking vervullen en uit eene daarvan ontslagen worden. Bij de regeling van het pensioen worden de grondslagen en de diensten der nog bekleed wordende betrekkingen niet in aanmerking genomen.

Bij latere aftreding uit de nog bekleed wordende betrekkingen wordt hun voor elke betrekking een afzonderlijk pensioen verleend, met dien verstande, dat het vereenigd bedrag der pensioenen de som van drie duizend gulden niet kan overschrijden.

Vroeger in andere betrekkingen bewezen diensten komen in het geval bedoeld bij de eerste en tweede zinsnede van dit artikel, zoomede indien de belanghebbende uit al de door hem waargenomen betrekkingen te gelijker tijd wordt ontslagen, in berekening bij de regeling van het pensioen wegens die betrekking waarin de hoogste pensioens-grondslag bekomen is.

In de gevallen, bedoeld bij art. 3, litt. *c* en *d*, gelden, ten opzichte van het vereischte van tienjarigen burgerlijken dienst, voor het pensioen alleen de jaren in de betrekking doorgebracht, ter zake waarvan dat pensioen wordt verleend.

Art. 27. Er bestaat een pensioenraad voor de burgerlijke ambtenaren.

Hij is samengesteld uit vijf leden en wordt bijgestaan door een secretaris, die allen door Ons worden benoemd en ontslagen.

In geval van vacature doet de raad Ons eene aanbevelingslijst van ten minste twee personen toekomen.

De voorzitter wordt uit de leden onmiddellijk door Ons benoemd. Hij treedt als zoodanig om de twee jaren af, doch is opnieuw benoembaar.

De voorzitter en de leden nemen hunne betrekking zonder bezoldiging waar. De raad kan geen wettige zitting houden, wanneer niet ten minste drie leden tegenwoordig zijn.

De voorzitter heeft eene beslissende stem.

De verplichtingen van den secretaris worden geregeld bij eene door den raad vast te stellen instructie.

Art. 28. De raad onderzoekt de aanvragen, bedoeld bij artikel 18, en brengt zijn advies uit omtrent het daaraan te geven gevolg. Dat advies wordt medege-deeld aan den belanghebbende.

Indien het hoofd van het Departement van Algemeen Bestuur, waaronder de belanghebbende het laatst werkzaam is geweest, zich met het advies van den raad niet vereenigt, deelt hij zijn gevoelen over het ingevolge de wet toe te kennen pensioen schriftelijk aan den belanghebbende mede.

Indien deze binnen drie maanden na den dag waarop de bovenbedoelde mede-deelingen gedaan zijn, het verlangen daartoe te kennen geeft, dan wordt over het advies het gevoelen ingewonnen van de afdeling van den Raad van State, bedoeld bij het tweede lid van artikel 13 der wet van 21 December 1861 (*Staatsblad* n°. 129).

Wanneer ingevolge het bepaalde bij dit artikel het gevoelen van de afdeling van den Raad van State, bedoeld bij het tweede lid van artikel 13 der wet van 21 December 1861 (*Staatsblad* n°. 129), wordt ingewonnen, wordt de zaak behandeld op de wijze vastgesteld voor de behandeling van geschillen van bestuur.

Art. 29. De raad is bevoegd om van de Departementen van Algemeen Bestuur de vereichte inlichtingen te vragen en doet aan het Departement van Financiën de voorstellen, die hij in het belang eener goede regeling van het pensioenwezen noodig of nuttig acht. Hij geeft insgelijks de gevraagde inlichtingen aan de Departementen van Algemeen Bestuur.

Art. 30. De bepalingen der wet van den 24sten Januari 1815 (*Staatsblad* n°. 5), welke ook van kracht blijft voor de provincie Limburg, worden, zoowel wat de arresten als wat de kortingen betreft, met opzicht tot de burgerlijke pensioenen gehandhaafd en toepasselijk verklaard.

Art. 31. De pensioenen zijn onvervreemdbaar. De belanghebbende kan daarover op geenerlei wijze beschikken, ook niet door verpanding of beleening. Indien hij last geeft om het pensioen voor hem te ontvangen, kan hij die lastgeving altijd herroepen. Alle hiermede strijdige overeenkomsten zijn nietig.

Deze bepalingen worden op het bewijs van inschrijving van het pensioen afgedrukt.

De voorschotten door gemeentebesturen, liefdadige of tot algemeen nut werkende instellingen, hetzij renteloos, hetzij tegen een matige rente op de pensioenen gegeven, tot zekerheid waarvan de bewijzen van inschrijving in het bezit van die lichamen worden gesteld, zijn niet onder de bij deze wet verboden beleeningen begrepen, mits de voorwaarden, volgens welke die voorschotten verstrekt worden, zijn goedgekeurd door den Minister van Financiën.

Indien een gepensioneerde in een gesticht of instelling van weldadigheid, door het openbaar gezag erkend, is opgenomen of, op welke wijze ook, door zoodanige instelling of door eene burgerlijke gemeente wordt verpleegd, wordt, zoolang dit geschiedt, zijn pensioen uitbetaald aan het bestuur van dat gesticht, die instelling of gemeente, hetwelk zich tot dat einde in het bezit zal stellen van het bewijs van inschrijving van het pensioen.

Indien het bedrag van het pensioen dat der verplegingskosten overtreft, wordt het verschil door het daarbij betrokken bestuur aan of ten behoeve van den gepensioneerde uitgekeerd.

Art. 44.

10bis. Art. 44e brengt wel o. a. de kosten van het „in stand houden”, d. i. het onderhoud, der onderwijzerswoning ten laste der gemeente, maar bepaalt niet, hoever die verplichting zich uitstrekt. Ik zou dus de vragen, die daaromtrent rijzen, willen toetsen aan de regelen van het Burg. Wetb., volgens welke het onderhoud in het algemeen voor rekening van den verhuurder is, met uitzondering van „geringe en dagelijksche reparatiën”, waaronder de wet (zie art. 1619) bij gebreke van tegenbeding o. a. begrijpt de reparatie van vensterglazen, zoo binnen- als buitenshuis. Tot herstel daarvan is de huurder, en dus, naar het mij voorkomt, ook de onderwijzer verplicht. *v.E. in Wekker* 25/1890.

Art. 45.

25, 4e regel. Bij te voegen: *Gemst.* 2021.

25bis. De gemeente Vlissingen heeft blijkens de wet van 1 Jan. 1889 (S. no. 2) een stuk grond gekocht voor den bouw eener school. Ten gevolge eener reorganisatie van het schoolwezen werd aan het voor-nemen om die school te bouwen voorloopig geen gevolg gegeven (Zie verslag Zeeland 1889). Niettemin kende de M.v.B.Z. de Rijksvergoeding toe voor de kosten van aankoop in de rekening over 1888; hij droeg echter aan Ged. Staten op, er voor te waken, dat de grond werkelijk en alleen voor het voorgestelde doel zou worden gebruikt. *M.v.B.Z.* 18 April 1890 no. 1217, *afd. A.Z.C.*

Art. 46.

4bis. De voorschriften van art. 46 zijn ook op het herhalingsonderwijs van toepassing. *M.v.B.Z.* in 1890; *Gemst.* 2009; *W.B.A.* 2129; *Wekker* 18/1890; *P.B. Friesl.* 46/1890. In gelijken zin *Gemst.* 2016.

4ter. De bepaling, dat van de kinderen ten minste *f* 0,20 per maand moet geheven worden, mag niet illusoir gemaakt worden door in het besluit tot schoolgeldheffing te bepalen, dat voor die leerlingen, welke een geheel jaar onafgebroken van het onderwijs in de openbare school hebben gebruik gemaakt, slechts voor tien maanden schoolgeld zal verschuldigd zijn. *W.B.A.* 2114.

4quater. Bepalingen dat voor eene maand, waarin minder dan 15 dagen school wordt gehouden, slechts de helft van het gewoon schoolgeld zal verschuldigd zijn, b. v. 10 cents voor die maand, en dat voor eene maand, waarin slechts 4 of 5 dagen school wordt gehouden, geen

schoolgeld verschuldigd is, zijn in strijd met de woorden en met de bedoeling van de onderwijswet. *Gemst.* 2009.

12bis. Verscheidene gemeentebesturen hebben in 1890 aanvraag gedaan om van de verplichting tot schoolgeldheffing vrijgesteld te worden. Als grond was o. a. aangevoerd:

dat sedert jaren geen schoolgeld was geheven;

dat heffing niet zou drukken op de rijken of armen, doch op de burgers, die noch rijk noch arm zijn en veel kinderen hebben;

dat in de gemeente geen bijzondere school bestond;

dat met het kosteloos openstellen van het onderwijs naar de algemeene en sterk gevestigde volksovertuiging in de gemeente, die door den raad gedeeld werd, niet mocht gebroken worden;

dat op de vruchten van het kosteloos onderwijs met voldoening kon worden gewezen;

dat 't schoolverzuim voor jaren, toen schoolgeld geheven werd, schrikbarend groot was, en dat de afschaffing blijkens de ondervinding allergunstigst op het schoolbezoek had gewerkt;

dat kosteloos onderwijs, zelfs in een tijd toen de gemeente-financiën niet gunstig waren, niet tot moeilijkheden aanleiding had gegeven;

dat aan de opbrengst der heffing geen behoefte bestond;

dat splitsing der ingezetenen in gegoeden, min- en onvermogenden standen in het leven zou roepen, en tot groote moeilijkheden aanleiding zou geven, niet in verhouding staande tot de geringe financiële voordeelen;

dat de heffing voor vele minvermogene ouders eene reden zou zijn om de kinderen vroeger van school te nemen, zoo niet geheel de school te doen verzuimen;

dat de heffing het gemeentebestuur zou belemmeren in de bij art. 47 opgelegde verplichting om 't schoolgaan van minvermogenden te bevorderen.

De M.v.B.Z. was, blijkens de beschikkingen, waarin hij namens den Koning de verzoeken van de hand wees (8 *Maart* 1890 no. 407, 17 *April* no. 972, 6 *Mei* no. 1328 en 1344, 28 *Mei* no. 1589, 5 *Juni* no. 1741 en 1742, *afd. O.*), van meening, dat al de aangevoerde gronden niet kunnen worden beschouwd als zoodanige bijzondere omstandigheden, welke vrijstelling zouden wettigen, te minder daar art. 46 aan de gemeente vrijheid laat tot evenredige schoolgeldheffing.

Vergel. ook *Gemst.* 2015 en 2017.

15bis. Wanneer een besluit tot heffing van schoolgeld onderscheidt zeer vermogenden, vermogenden, min- en onvermogenden, is het geval aanwezig waarin, volgens de laatste zinsnede van art. 46, de artt. 264—266 gemeentewet toepasselijk zijn. *W.B.A.* 2124; *Gemst.* 2018.

De hoofdel. omslag kan bij evenr. heffing tot basis genomen worden. *Gemst.* 2015. — Heffing naar den hoofdel. omslag is niet goed doenlijk en in strijd met art. 46 wet l. o. *G.S. Z.-Holl. in 1890*; *Gemst.* 2017.

Ook bij heffing van evenredig schoolgeld behooren B. en W. te beslissen wie onvermogenend zijn. Zij brengen deze niet op het kohier en de raad zal daarin moeten berusten. *Gemst.* 1998, 2015.

Bij evenredige heffing mag voor een of meer der klassen het bedrag der heffing lager worden gesteld dan f 0,20 per maand. Renten en aflossing van leeningen voor schoolbouw tellen mede bij het bedrag der kosten van onderwijs; de kosten van dag- en avondschool mogen niet worden gescheiden. Opmaking van één kohier van schoolgeldplichtigen, kort na het tijdstip van toelating, verdient de voorkeur boven het opmaken van vier kohieren, telkens in 't begin der maanden April, Juli enz. *Gemst.* 2018.

18bis. Van een apart schoolgeld voor bepaalde schooltijden kan geen sprake meer zijn, daar alle leerlingen het onderwijs in alle vakken moeten bijwonen volgens art. 16, al. 3. *Gemst.* 2012.

20bis. Er is bezwaar tegen, dat het schoolgeldbedrag afhankelijk gesteld wordt van het vermogen der voogden. Zijn de ouders overleden, dan gaat de verplichting tot opvoeding der weezen wel over op de voogden, maar voor de daarvoor noodige uitgaven zijn alleen de goederen der pupillen, niet die der voogden aansprakelijk. Het ware wenschelijk in de verordening duidelijk te doen blijken, dat het bedrag van 't schoolgeld voor weezen geregeld wordt naar hun vermogen en niet naar dat hunner voogden. *M.v.B.Z. 10 Juli 1890 no. 2416, afd. B.B.*

25bis. De bepaling, dat aan minvermogenende ouders vrijstelling van de betaling wordt verleend, hetzij voor het geheele jaar, hetzij voor de wintermaanden, voor het tweede, derde enz. schoolgaande kind, wanneer steeds voor het eerste, of voor het eerste en tweede enz. trouw schoolgeld betaald wordt, strijdt met de wet; eveneens, dat B. en W. minvermogenende ouders gedurende een deel van het jaar onvermogenend verklaren tot betaling van schoolgeld. *Gemst.* 2017.

29. Alleen de gegoedheid der ouders of het kleiner of grooter aantal kinderen mag aanleiding wezen dat voor kinderen van dezelfde klasse het schoolgeld niet gelijk is; niet verschil in leeftijd der kinderen. *W.B.A. 2129.*

Art. 47.

7. Is in eene gemeente geene school speciaal voor onvermogenenden, dan mag de omstandigheid, dat een kind kosteloos onderwijs

geniet, niet de toetssteen zijn ter bepaling der school, die het te gebruiken heeft. *G.S. Zeel.* 11 April 1884 no. 31 *blijkens Verslag; Gemst.* 1796.

Art. 49.

17. Bij te voegen: *St.-ct.* 4 Juli 1890 no. 154.

Art. 51.

7bis. Aan iemand, die overlegt eene akte van bekwaamheid als huis-onderwijzeres in het schrijven en het bewijs, bedoeld onder *b*, mag het bewijs, bedoeld onder *c*, worden afgegeven. Indien zij echter school-onderwijs geeft, valt zij in de termen van art. 436, al. 2, Wetb. v. Strafr. *Gemst.* 2000.

Art. 54bis.

25bis. De aanspraak op subsidie kan niet ingaan vóór den dag, waarop de statuten der vereeniging door den Koning zullen zijn goedgekeurd. *M.v.B.Z. in* 1890; *Gemst.* 2013; *Wekker* 18/1890; *W.B.A.* 2134.

33bis. De vraag of eene bijzondere school gehouden wordt als winstgevend bedrijf, zal door Ged. Staten zijn te beantwoorden bij hunne beslissing op de aanvraag vóór 1 Mei 1891. Vóór dien tijd zullen zoowel de aanvragers als de districts-schoolopzieners, blijkens de artt. 5 en 6 van het K.B. van 19 Febr. 1890 (S. no. 26), een verklaring hebben af te geven omtrent de gestelde vraag. Het is aan den D.s.o. overgelaten na te gaan, langs welken weg hij zijn meening omtrent dit punt zal kunnen vestigen. *M.v.B.Z. in* 1890; *Gemst.* 2013; *Wekker* 18/1890; *W.B.A.* 2134.

37. Geleidelijke uitvoering der bepaling onder 4°. wordt verzekerd door het K.B. van 18 April 1890 (S. no. 64).

Art. 67.

4. Bij te voegen: De besturen der bijz. lag. scholen en de besturen der bijz. kweekscholen en normaallessen ter opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen ter eenre en de Insp. van het l. o., de D.s.o. en de A.s.o. binnen het ressort ter andere zijde; alsmede tusschen de besturen der bijz. lag. scholen ter eenre en de C.d.K. en de Ged. Staten der provinciën ter andere zijde. *K.B.* 11 April 1890 no. 14; *P.B. Zeel.* 40/1890; *Wekker* 19/1890; *W.B.A.* 2134.

Art. 82.

5. Ook na 1 Jan. 1895 mogen aan leerlingen van bijz. scholen

Artt. 82, 88, Overg.-bep. V. 276

openbare belooningen en eereblijken ter bevordering van getrouw schoolbezoek worden toegekend. *Gemst.* 2011.

Art. 88.

2. Zie K.B. 18 April 1890 (S. no. 64) onder de bijlagen.

Art. V, Overg.-bep. 1889.

7. De meening, dat over 1891 het minimum, gesteld bij art. 1 van het K.B. van 18 April 1890 (S. no. 64), voor alle scholen zou zijn het wettelijk minimum waarvan art. 45 der wet gewaagt, is niet juist. Is het bij art. 24 der wet tegen 1 Jan. 1892 gevorderde minimum getal onderwijzers op 1 Jan. 1891 reeds bereikt of overschreden, dan strekt het minimum van art. 24, en niet het door het K.B. tegen 1 Jan. 1891 gevorderde minimum, tot grondslag van berekening. *Gemst.* 2022.

BIJLAGEN.

KONINKLIJK BESLUIT VAN DEN 22sten JANUARIJ 1880 (S. no. 5),
TOT REGELING VAN HET AMBTSGEBIED DER INSPECTEURS, DIS-
TRICTS- EN ARRONDISSEMENTS-SCHOOLPZIEHERS EN VAN DE VER-
DEELING HUNNER WERKZAAMHEDEN.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Overwegende, dat tot uitvoering van de artt. 68 en 69 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* no. 127) door Ons de noodige bepalingen moeten worden vastgesteld;

Den Raad van State gehoord enz.

Hebben goedgevonden en verstaan te bepalen :

TITEL I.

VAN DE INDEELING DES RIJKS.

§ 1. *Van de inspectien.*

Art. 1. Het Rijk is voor het toezigt over het lager onderwijs verdeeld in drie inspectien.

De eerste inspectie bevat de provincien Noordbrabant, Gelderland en Limburg; de tweede de provincien Zuid- en Noordholland, Zeeland en Utrecht; de derde de provincien Friesland, Overijssel, Groningen en Drenthe.

§ 2. *Van de districten.*

Art. 2. Het Rijk is voor het toezigt over het lager onderwijs verdeeld in vijf en twintig districten.

3. De provincie Noordbrabant bevat de districten 's Hertogenbosch, Breda, Tilburg en Eindhoven;

de provincie Gelderland de districten Arnhem, Zutphen en Tiel;

de provincie Zuidholland de districten 's Gravenhage, Rotterdam en Dordrecht;

de provincie Noordholland de districten Amsterdam, Haarlem en Hoorn;

de provincie Zeeland de districten Middelburg en Goes;

de provincie Utrecht het district Utrecht;

de provincie Friesland de districten Leeuwarden en Heerenveen;

de provincie Overijssel de districten Zwolle en Deventer;

de provincie Groningen de districten Groningen en Winschoten;

de provincie Drenthe het district Assen;

de provincie Limburg de districten Maastricht en Roermond.

§ 3. *Van de arrondissementen.*

Art. 4. Het Rijk is voor het toezigt over het lager onderwijs verdeeld in vier en negentig arrondissementen.

5. Het district 's Hertogenbosch bevat de arrondissementen 's Hertogenbosch, Oss en Boxmeer;

het district Breda de arrondissementen Breda, Zevenbergen en Bergen op Zoom;
het district Tilburg de arrondissementen Tilburg, Heusden, Waalwijk en Oirschot;

het district Eindhoven de arrondissementen Eindhoven, Helmond en Veghel.

6. Het district Arnhem bevat de arrondissementen Arnhem, Harderwijk en Apeldoorn;

het district Zutphen de arrondissementen Zutphen, Groenlo en Doesburg;

het district Tiel de arrondissementen Tiel, Geldermalsen, Zalt-Bommel en Nijmegen.

7. Het district 's Gravenhage bevat de arrondissementen 's Gravenhage, Leiden, Delft en Woerden;

het district Rotterdam de arrondissementen Rotterdam, Gouda, Schiedam en Vlaardingen;

het district Dordrecht de arrondissementen Dordrecht, Gorinchem en Somersdijk.

8. Het district Amsterdam bevat de twee arrondissementen Oostelijk en Westelijk, waarin het grondgebied der gemeente Amsterdam volgens de tabel, bij dit besluit gevoegd, verdeeld is, en het arrondissement Hilversum;

het district Haarlem de arrondissementen Haarlem, Alkmaar, den Helder en Texel;

het district Hoorn de arrondissementen Hoorn, Medemblik, Purmerend en Zaandam.

9. Het district Middelburg bevat de arrondissementen Middelburg, Oostburg en Axel;

het district Goes de arrondissementen Goes, Zierikzee en Tholen.

10. Het district Utrecht bevat de arrondissementen Utrecht, Loenen, Amersfoort, Rhenen en IJsselstein.

11. Het district Leeuwarden bevat de arrondissementen Leeuwarden, Harlingen, Dokkum en Veenwouden;

het district Heerenveen de arrondissementen Heerenveen, Beetsterzwaag, de Lemmer, Sneek en Bolsward.

12. Het district Zwolle bevat de arrondissementen Zwolle, Kampen, Ommen en Steenwijk;

het district Deventer de arrondissementen Deventer, Almelo, Enschedé en Ootmarsum.

13. Het district Groningen bevat de arrondissementen Groningen, Zuidhorn, Onderdendam en Appingedam;

het district Winschoten de arrondissementen Winschoten, Hoogezand, Veen-
dam en Onstwedde.

14. Het district Assen bevat de arrondissementen Assen, Borger, Emmen, Hoozevee en Meppel.

15. Het district Maastricht bevat de arrondissementen Maastricht, Meerssen, Heerlen en Sittard;

het district Roermond de arrondissementen Roermond, Weert, Venlo en Gennep.

16. De tabel, bij dit besluit gevoegd, wijst de gemeenten en, voor zooveel de arrondissementen Amsterdam betreft, de gedeelten der gemeente aan, die tot elk arrondissement behooren.

TITEL II.

VAN DE AMBTENAREN.

§ 1. *Van de Arrondissements-schoolopzieners.*

Art. 17. De arrondissements schoolopziener heeft zijne vaste woonplaats binnen het arrondissement, tenzij hem door Onzen voornoemden Minister vergund wordt elders gevestigd te zijn.

18. Indien hij, behalve voor zijne ambtsbezigheden als schoolopziener, zich langer dan veertien dagen van zijne woonplaats verwijdert, geeft hij hiervan kennis aan den schoolopziener van het district.

Onze voornoemde Minister kan, op voorstel van den districts-schoolopziener, een der andere arrondissements-schoolopzieners van het district met de tijdelijke waarneming der dienst belasten.

19. Aan den arrondissements-schoolopziener kan door Ons eene vaste som 's jaars als vergoeding van reis- en verblijfkosten worden toegelegd (a).

20. De arrondissements-schoolopziener houdt een naauwkeurigen staat van alle openbare en bijzondere scholen van lager onderwijs in zijn arrondissement, van de onderwijzers, aan die scholen werkzaam en van de kweekelingen, bedoeld in art. 8 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* no. 127).

Hij vermeldt op dien staat de bij het onderwijs aan iedere school in gebruik zijnde leerboeken.

21. Hij bezoekt meermalen 's jaars de Rijks- of gemeentelijke kweekscholen voor onderwijzers, normalessen of andere instellingen tot opleiding van onderwijzers in het arrondissement en doet over ieder vierendeeljaars van zijne bevinding verslag aan den districts-schoolopziener.

22. Van ieder proces-verbaal ter zake van overtreding, door hem opgemaakt ingevolge art. 73 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* no. 127), zendt hij binnen tweemaal vier en twintig uren afschrift aan den districts-schoolopziener.

23. Hij bevordert de instelling van plaatselijke commissien, overal waar dit ter verzekering van het plaatselijk toezigt nuttig is, en bewaart afschrift van de plaatselijke verordeningen, die de zamenstelling en inrigting der in het arrondissement aanwezige commissien regelen.

Hij woont de vergaderingen dier commissien bij, zoo dikwijls zij dit verlangen of hem ambtshalve geraden voorkomt en roept ze, zoo noodig, bijeen.

24. Door Ons wordt jaarlijks eene bepaalde som ter zijner beschikking gesteld, bestemd tot bekostiging eener bibliotheek, waarvan de onderwijzers onder zijn toezigt partij kunnen trekken bij de voortzetting huiner studien en tot bestrijding van andere kleine uitgaven ter bevordering van het doel der onderwijzers-bijeenkomsten.

(a). Voor kosten buiten den gewonen werkkring vallende, wordt geen verhoogd abonnement toegekend; daarvoor moet worden gedeclareerd volgens de tweede klasse van het tarief. *K.B.* 27 Febr. 1882 no. 3; *Hubr.* V 129; *Ht.* 680. Modellen voor decl. als lid eener commissie van examen voor de akte van onderwijzer, voor bijeenkomsten met den D. s. c. en met den insp. (art. 33 en 44 van dit besluit) zijn vastgesteld bij *M.v.B.Z.* 9 Maart 1882 no. 826, *afd. O.*; *Hubr.* V 180; *Ht.* 680.

De verantwoording dier som geschiedt op de wijze door Onzen voornoemden Minister te bepalen (a).

25. De arrondissements-schoolopziener geeft regtstreeks aan Onzen voornoemden Minister, aan Gedeputeerde Staten of aan den inspecteur van het lager onderwijs, alle inlichtingen, die van hem worden verlangd.

§ 2. Van de districts-schoolopzigers.

Art. 26. De districts-schoolopziener heeft zijne vaste woonplaats in de gemeente, waarnaar het district genoemd wordt, tenzij hem door Onzen voornoemden Minister vergund wordt zich elders in het district te vestigen.

27. De districts-schoolopziener, die zich, behalve voor zijne ambtsbezigheden, langer dan zeven dagen uit zijne woonplaats verwijdert, behoeft daartoe de vergunning van Onzen voornoemden Minister.

28. Wordt een districts-schoolopziener aangewezen om een inspecteur te vervangen, dan blijft hij niettemin met de waarneming zijner betrekking belast.

29. Op den arrondissements-schoolopziener, die aangewezen wordt ter vervanging van den districts-schoolopziener, gaan, zoolang de vervanging duurt, alle diens bevoegdheden en verplichtingen over.

30. De districts-schoolopziener bezoekt iedere openbare en bijzondere school van lager onderwijs binnen zijn ambtsgebied ten minste eenmaal in de drie jaren.

31. Aan den districts-schoolopziener kan door Ons eene vaste som 's jaars als vergoeding voor reis- en verblijfkosten worden toegelegd.

32. De districts-schoolopziener verzamelt de inlichtingen omtrent de onderscheidene scholen en het daar gegeven onderwijs, door hem gevraagd uit eigen beweging of op last van den Minister.

33. Hij houdt, tenminste eenmaal in de drie maanden en verder zoo dikwijls hij het noodig acht, eene bijeenkomst met de arrondissements-schoolopzigers in zijn district ter bespreking van de aan hen toevertrouwde belangen.

Hij roept hen daartoe, behalve in spoedeisende gevallen, ten minste drie dagen te voren bijeen.

De kosten dezer bijeenkomsten komen ten laste van het Rijk (b).

34. Na afloop van elk vierendeeljaars zendt de districts-schoolopziener aan den inspecteur een staat betreffende de vergelijkende examens, door hem gehouden. Die staat vermeldt: 1°. het aantal sollicitanten; 2°. het aantal op de voordragt geplaatsten; 3°. de plaats die de door den gemeenteraad benoemde op de voordragt innam.

35. Zoo dikwijls krachtens de artt. 21, 22 en 50 der wet van 17 Augustus 1878 (*Stuatsblad* no. 127) de beslissing van den Minister wordt ingeroepen, zendt

(a). De A. s. o. doet rechtstreeks verantwoording aan de Algemeene Rekenkamer, en doet jaarlijks, vóór 1 April, door tusschenkomst van den D. s. o., verslag van hetgeen door hem ter uitvoering van art. 24 is gedaan. *M.v.B.Z.* 31 Dec. 1881 no. 4811, *afd. O*; *Hubr. IV* 226—229. Modellen voor de verantwoording vastgesteld *M.v.B.Z.* 3 Maart 1882 no. 773, *afd. O*; *Hubr. V* 187.

(b). 't Is wenschelijk, ten einde groote uitgaven te vermijden, die bijeenkomsten ten huize van den D. s. o. te houden. Zij kunnen ook in verschillende deelen van het district gehouden worden, als dit niet tot groote uitgaven leiden zal. *M.v.B.Z.* 31 Jan., 28 Febr. en 4 Maart 1881 nrs. 365, 664 en 667, *afd. O*; *Hubr. III* 204—206; *III*. 684 en 685.

de districts-schoolopziener aan dezen de stukken met eene beredeneerde toelichting.

Zoodra 's Ministers beslissing hem is bericht, brengt hij die onmiddellijk ter kennis van belanghebbenden.

36. Telkens wanneer de districts-schoolopziener de vergadering eener plaatselijke commissie wil bijwonen of beleggen en hij de tegenwoordigheid van den arrondissements-schoolopziener wenschelijk acht, geeft hij dezen hiervan kennis, met uitnoodiging mede tegenwoordig te zijn.

37. Van elk proces-verbaal ter zake van overtreding, door hem opgemaakt ingevolge art. 73 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* no. 127), zendt hij binnen tweemaal vier en twintig uren afschrift aan den inspecteur.

38. Bij de toepassing van de artt. 21, 22, 29, 31, 36 en 38 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* no. 127) wint de districts-schoolopziener het gevoelen van den arrondissements-schoolopziener in.

39. Hij geeft regtstreeks aan Onzen voornoemden Minister en aan Gedeputeerde Staten alle inlichtingen, die van hem worden verlangd.

§ 3. Van de inspecteurs.

Art. 40. De inspecteur heeft zijne vaste woonplaats binnen zijn ambtsgebied ter plaatse door Onzen voornoemden Minister te bepalen.

41. De inspecteur, die zich, behalve voor zijne ambtsbezigheden, langer dan zeven dagen uit zijne woonplaats verwijdert, behoeft daartoe de vergunning van Onzen voornoemden Minister.

42. Op den districts-schoolopziener, die aangewezen wordt ter vervanging van den inspecteur, gaan, zoolang de vervanging duurt, alle diens bevoegdheden en verplichtingen over.

43. De inspecteur bezoekt de openbare en bijzondere scholen van lager onderwijs, de kweekscholen, normalessen en andere inrigtingen ter opleiding van onderwijzers, binnen zijn ambtsgebied, zoo dikwijls hij dit noodig acht.

44. Hij kan, acht hij dit noodig, bijeenkomen met de districts-schoolopzienaers van zijn ambtsgebied ter bespreking van de hun toevertrouwde belangen.

Behalve in spoedvereischende gevallen, roept hij hen dan ten minste drie dagen te voren bijeen.

Hij kan ook arrondissements-schoolopzienaers binnen zijn ambtsgebied tot het bijwonen van zoodanige bijeenkomst uitnoodigen.

De kosten dezer bijeenkomsten komen ten laste van het Rijk.

45. De inspecteurs worden ten minste eenmaal 's jaars door Onzen voornoemden Minister bijeengeroepen, teneinde onder zijne leiding de algemeene belangen van het lager onderwijs te overwegen (a).

46. De inspecteur geeft aan Gedeputeerde Staten der provincie regtstreeks alle inlichtingen en voorlichting, die zij van hem verlangen.

47. Telkens wanneer de inspecteur de vergadering eener plaatselijke commissie wil bijwonen of beleggen en de tegenwoordigheid van den arrondissements-

(a). Wenschen de inspecteurs onderling bijeen te komen om gewichtige punten te bespreken, dan vragen zij de machtiging van den Minister. *M.v.B.Z.* 30 Dec. 1880 *lett. N., afd. O; Hubr.* III 193; *Ht.* 672.

schoolopziener wenschelijk acht, geeft hij dezen hiervan kennis met uitnoodiging mede tegenwoordig te zijn.

48. Dit besluit treedt in werking op het tijdstip, voor het in werking treden der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* no. 127) door Ons vast te stellen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast enz.

TABEL, BEDOELD IN ARTIKEL 16, AANWIJZENDE DE GEMEENTEN EN GEDEELTEN VAN GEMEENTEN, TOT ELK SCHOOL-ARRONDISSEMENT BEHOORENDE.

District 's Hertogenbosch. Het arrondissement 's Hertogenbosch omvat de gemeenten Berlicum, Bokhoven, Cromvoirt, Empel en Meerwijk, Engelen, Esch, Haaren, Helvoirt, 's Hertogenbosch, St. Michielsgestel, Rosmalen, Vught.

Het arrondissement Oss de gemeenten Alem c. a., Berchem, Deursen c. a., Dieden, Geffen, Heesch, Herpen, Huisseling c. a., Lith, Lithoijen, Megen, Nistelrode, Nuland, Oijen c. a., Oss, Ravenstein, Reek, Schaijk.

Het arrondissement Boxmeer de gemeenten Beers, Beugen c. a., Boxmeer, Cuijk c. a., Escharen, Gassel, Grave, Haps, Linden, Maashees, Mill, Oeffelt, Oploo c. a., Sambeek, Velp, Vierlingsbeek, Wanroij, Zeeland.

District Breda. Het arrondissement Breda omvat de gemeenten Breda, Chaam, Dongen, Ginneken c. a., Oosterhout, Princenhage, Rijsbergen, Teteringen, Zundert.

Het arrondissement Zevenbergen de gemeenten Etten en Leur, Fijnaart c. a., Hoeven c. a., Klundert, Made en Drimmelen, Oudenbosch, Oud- en Nieuw-Gastel, Rucphen, Standdaarbuiten, Terheijden, Willemstad, Zevenbergen, Zwaluwe.

Het arrondissement Bergen op Zoom de gemeenten Bergen op Zoom, Dinteloord c. a., Halsteren, Huijbergen, Nieuw-Vosmeer, Ossendrecht, Putte, Roosendaal c. a., Steenbergen c. a., Woensdrecht, Wouw.

District Tilburg. Het arrondissement Tilburg omvat de gemeenten Alphen en Riel, Baarle-Nassau, Berckel c. a., Gilze en Rijen, Goirle, Hilvarenbeek, Hoogen Lage-Mierde, Oisterwijk, Tilburg.

Het arrondissement Heusden de gemeenten Almkerk c. a., Andel, Drongelen c. a., Dussen c. a., Giessen, Hedikhuizen, Heesbeen c. a., Herpt c. a., Heusden c. a., Meeuwen c. a., Oudheusden c. a., Rijswijk, Veen, Werken en Sleenwijk, Werken-dam, Woudrichem c. a., Wijk en Aalburg.

Het arrondissement Waalwijk de gemeenten Baardwijk, Besoijen, Cappelle, Drunen, Geertruidenberg, 's Gravemoer, Loon op Zand, Nieuwkijk c. a., Raamsdonk, Sprang, Udenhout, Vlijmen, Vrijhoeve-Capelle, Waalwijk, Waspik.

Het arrondissement Oirschot de gemeenten Best, Bladel c. a., Bostel, Diessen, Hoogeloon c. a., Liempde, Moergestel, Oirschot, Oostelbeers c. a., Reusel, Vessem c. a.

District Eindhoven. Het arrondissement Eindhoven omvat de gemeenten Aalst, Bergeijk, Borkel en Schaft, Dommelen, Duizel en Steensel, Eersel, Eindhoven, Gestel en Blaarthem, Luijksgestel, Neunen c. a., Oerle, Riethoven, Stratum, Strijp, Tongelre, Valkenswaard, Veldhoven c. a., Waalre, Westerhoven, Woensel c. a., Zeelst, Zesgehuchten.

Het arrondissement Helmond de gemeenten Aarle-Rixtel, Asten, Bakel c. a., Beek en Donk, Budel, Dourne c. a., Geldrop, Heeze, Helmond, Leende, Lierop, Lieshout, Maarheeze, Mierlo, Soerendonk, Someren, Stiphout, Vlieden.

Het arrondissement Veghel de gemeenten Boekel, Dinther, Dungen, Erp, Gemert, Heeswijk, St. Oedenrode, Schijndel, Son en Breugel, Uden, Veghel.

District Arnhem. Het arrondissement Arnhem omvat de gemeenten Arnhem, Brummen, Doorwerth, Renkum, Rheden, Rozendaal, Wageningen.

Het arrondissement Harderwijk de gemeenten Barneveld, Ede, Ermelo, Harderwijk, Hoevelaken, Nijkerk, Putten, Scherpenzeel.

Het arrondissement Apeldoorn de gemeenten Apeldoorn, Doornspijk, Elburg, Epe, Hattum, Heerde, Oldebroek, Voorst.

District Zutphen. Het arrondissement Zutphen omvat de gemeenten Gorsel, Hengelo, Laren, Lochem, Ruurlo, Steenderen, Vorden, Warnsveld, Zelhem, Zutphen.

Het arrondissement Groenlo de gemeenten Aalten, Borculo, Eibergen, Groenlo, Lichtenvoorde, Neede, Winterswijk, Wisch.

Het arrondissement Doesburg de gemeenten Angerlo, Bergh, Didam, Dinxperlo, Doesburg, Doetinchem (Ambt-), Doetinchem (Stad-), Duiven, Gendingen, Horwen en Aerd, Hummelo, Pannerden, Wehl, Westervoort, Zevenaar.

District Tiel. Het arrondissement Tiel omvat de gemeenten Bemmelen, Dodewaard, Echteld, Elst, Gent, Hemmen, Heteren, Huissen, Kesteren, Lienden, Maurik, Tiel, Valburg, IJzendoorn, Zoelen.

Het arrondissement Geldermalsen de gemeenten Beesd, Beusichem, Brakel, Buren, Buurmalsen, Culenborg, Deil, Est en Opijnen, Gameren, Geldermalsen, Haafden, Herwijnen, Kerkwijk, Nederhemert, Ophemert, Poederoijen, Varik, Vuren, Waardenburg, Wadenhoj, Zuilichem.

Het arrondissement Zalt-Bommel de gemeenten Ammerzoden, Appeltorn, Batenburg, Bergharen, Dreumel, Driel, Druten, Hedel, Heerwaarden, Horssen, Hurwenen, Rossum, Wamel, Zalt-Bommel.

Het arrondissement Nijmegen de gemeenten Balgoij, Beuningen, Ewijk, Groesbeek, Heumen, Millingen, Nijmegen, Overasselt, Ubbergen, Wijchen.

District 's Gravenhage. Het arrondissement 's Gravenhage omvat de gemeenten 's Gravenhage, Wassenaar.

Het arrondissement Delft de gemeenten Berkel en Rodenrijs, Bleiswijk, Delft, 's Gravesande, Hof van Delft, Lier (de), Loosduinen, Monster, Naaldwijk, Nooddorp, Pijnacker, Rijswijk, Schipluiden, Stompwijk, Veur, Voorburg, Vrijenban, Wateringen, Zegwaard, Zoetermeer.

Het arrondissement Leiden de gemeenten Hillegom, Katwijk, Leiden, Leiderdorp, Lisse, Noordwijk, Noordwijkerhout, Oegstgeest, Rijnsburg, Sassenheim, Valkenburg, Voorhout, Voorschoten, Warmond, Zoeterwoude.

Het arrondissement Woerden de gemeenten Aar (ter), Aarlanderveen, Alkemade, Alphen, Barwoutswaarder, Benthuizen, Bodegraven, Boskoop, Hazerswoude, Koudekerk, Leimuider, Nieuwkoop, Nieuwveen, Oudshoorn, Reeuwijk, Rietveld, Rijnsaterwoude, Waarder, Weide (Lange Ruige), Woerden, Woubrugge, Zevenhoven, Zwammerdam.

District Rotterdam. Het arrondissement Rotterdam omvat de gemeente Rotterdam.

Het arrondissement Gouda de gemeenten Ammerstol, Bergambacht, Berkenwoude, Cappelle a/d IJssel, Gouda, Gouderak, Haastrecht, Hekendorp, Krimpen a/d Lek, Krimpen a/d IJssel, Lekkerkerk, Moereapelle, Moordrecht, Nieuwerkerk a/d IJssel, Onderkerk a/d IJssel, Oudewater, Papekop, Schoonhoven, Stolwijk, Vlist, Waddinxveen, Zevenhuizen.

Het arrondissement Schiedam de gemeenten Barendrecht (Oost- en West-), Bergschenhoek, Charlois, Delfshaven (a), Hillegersberg, Hoogvliet, Kralingen, Overschie, Pernis, Poortugaal, Ridderkerk, Rhoon, Schiebroek, Schiedam, IJsselmonde.

Het arrondissement Vlaarding de gemeenten Abbenbroek, Brielle, Geervliet, Heenvliet, Hekelingen, Hellevoetsluis, Hellevoet (Nieuw-), Kethel en Spaland, Maasland, Maassluis, Nieuwenhoorn, Oostvoorne, Oudenhoorn, Rockanje, Rozen-

(a). Deze gemeente is vereenigd met Rotterdam bij de wet van 4 December 1885 (S. no. 203).

burg, Spijkenisse, Vierpolders, Vlaardingen, Vlaardingorambacht, Zuidland, Zwarte-waal.

District Dordrecht. Het arrondissement Dordrecht omvat de gemeenten Alblas (Oud-), Alblasserdam, Beijerland (Nieuw-), Beijerland (Oud-), Beijerland (Zuid-), Dordrecht, Dubbeldam, Goudswaard, 's Gravendeel, Heerjansdam, Heinenoord, Hendrik Ido Ambacht, Klaaswaal, Lekkerland (Nieuw-), Lindt (Groote) (a), Maasdam, Mijnsheerenland, Numansdorp, Papendrecht, Piershil, Puttershoek, Sliedrecht, Strijen, Westmaas, Zwijndrecht.

Het arrondissement Gorinchem de gemeenten Ameide, Arkel, Asperen, Bleskensgraaf en Hofwegen, Brandwijk, Everdingen, Giessendam, Giessen-Nieuwkerk, Gorinchem, Goudriaan, Groot-Ammers, Hagestein, Hardinxveld, Hei- en Boeicop, Heukelum, Hoogblokland, Hoornaar, Kedichem, Langerak, Leerbroek, Leerdam, Lexmond, Meerkerk, Molenaarsgraaf, Nieuwland, Nieuwpoort, Noordeloos, Otto-land, Peursum, Schelluinen, Schoonrewoerd, Streefkerk, Tienhoven, Vianen, Wijn- gaarden.

Het arrondissement Sommelsdijk de gemeenten Bommel (den), Dirksland, Goedereede, Herkingen, Melissant, Middelharnis, Ooltgensplaat, Ouddorp, Sommelsdijk, Stad aan 't Haringvliet, Stellendam, Tonge (Nieuwe), Tonge (Oude).

District Amsterdam. Het grondgebied der gemeente Amsterdam is verdeeld in twee arrondissementen, Oostelijk en Westelijk, door een scheidslijn, die aldus loopt: van de zuidelijke grens der gemeente midden door de Oude Wetering tot aan de Lijnbaansgracht tegenover de Weteringstraat; vervolgens oostwaarts midden door de Lijnsbaansgracht tot aan de Vijzelgracht; verder noordwaarts midden door de Vijzelgracht en Vijzelstraat over het Sophiaplein tot in het Rokin; voorts midden door het Rokin en de Beurssteeg tot den Dam; verder den Dam over midden door de Beurs en het Damrak regt naar de grens der gemeente; alles volgens de aanwijzingen op de door Onzen voornoemden Minister gewaarmerkte kaart.

Het arrondissement Hilversum omvat de gemeenten Aalsmeer, Ankeveen, Blaricum, Bussum, Diemen, 's Graveland, Hilversum, Huizen, Kortenhoef, Laren, Muiden, Naarden, Nederhorst den Berg, Nieuwer-Amstel, Ouder-Amstel, Sloten, Uithoorn, Watergraafsmeer, Weesp, Weesperkarspel.

District Haarlem. Het arrondissement Haarlem omvat de gemeenten Bennebroek, Beverwijk, Bloemendaal, Haarlem, Haarlemmerliede en Spaarnwoude, Haarlemmermeer, Heemstede, Schoten, Spaarndam, Velzen, Wijk aan zee en duin, Zandvoort.

Het arrondissement Alkmaar de gemeenten Akersloot, Alkmaar, Bergen, Broek op Langedijk, Castricum, Egmond binnen, Egmond aan zee, Heemskerk, Heerhugowaard, Heilo, Koedijk, Limmen, Noordscharwoude, Oterleek, Oudkarspel, Oudorp, St. Pancras, Schoorl, Warmenhuizen, Zuidscharwoude, Zuid- en Noord-Schermer.

Het arrondissement Helder de gemeenten Anna Paulowna, Barsingerhorn, Calantsoog, Harencarspel, Helder, St. Maarten, Nieuwe Niedorp, Oude Niedorp, Petten, Schagen, Wieringen, Wieringerwaard, Winkel, Zijpe.

Het arrondissement Texel de gemeenten Terschelling, Texel, Vlieland.

District Hoorn. Het arrondissement Hoorn omvat de gemeenten Avenhorn, Beemster, Beets, Berkhout, Graft, Hensbroek, Hoorn, Obdam, Oosthuizen, Ouden- dijk, Rijp, Schermerhorn, Spanbroek, Ursem, Wognum.

Het arrondissement Medemblik de gemeenten Abbekerk, Andijk, Blokker, Boven- karspel, Enkhuizen, Grootebroek, Hoogkarspel, Hoogwoud, Medemblik, Midwoud,

(a). Deze gemeente is verenigd met Zwijndrecht bij de wet van 28 Juni 1881 (S. no. 106).

Nibbixwoud, Opmeer, Opperdoes, Schellinkhout, Sijbekarspel, Twisk, Urk, Venhuizen, Wervershoof, Westwoud, Wijdenes, Zwaag.

Het arrondissement Purmerend de gemeenten Broek in Waterland, Buiksloot, Edam, Ipendam, Katwoude, Kwadijk, Landsmeer, Marken, Middellie, Monnikendam, Nieuwendam, Purmerend, Ransdorp, Warder, Wijdevormer.

Het arrondissement Zaandam de gemeenten Assendelft, Jisp, Koog aan de Zaan, Krommenie, Oostzaan, Uitgeest, Westzaan, Wormer, Wormerveer, Zaandam, Zaan-dijk.

District Middelburg. Het arrondissement Middelburg omvat de gemeenten Aagtekerke, Arnemuiden, Biggekerke, Domburg, Grijskerke, Koudekerke, Meliskerke, Middelburg, Nieuw- en St. Joosland, Oostkapelle, Oost- en West-Souburg, Ritthem, Serooskerke (Walcheren), St. Laurens, Veere, Vlissingen, Vrouwepolder, Westkapelle, Zoutelande.

Het arrondissement Oostburg de gemeenten Aardenburg, Biervliet, Breskens, Cadzand, Eede, Groede, Heille (a), Hoofdplaat, Nieuwvliet, Oostburg, Retranchement, Schoondijke, St. Anna ter Muiden (a), St. Kruis, Sluis, Waterlandkerkje, IJzendijke, Zuidzande.

Het arrondissement Axel de gemeenten Axel, Boschkapelle, Clinge, Graauw, Hengstdijk, Hoek, Hontenisse, Hulst, Koewacht, Ossenis, Overslag, Philippine, Sas van Gent, St. Jansteen, Stoppeldijk, Terneuzen, Westdorpe, Zaaamslag, Zuid-dorpe.

District Goes. Het arrondissement Goes omvat de gemeenten Baarland, Borselen, Driewegen, Ellewoutsdijk, Goes, 's Gravenpolder, 's Heer Abtskerke, 's Heer Arendskerke, 's Heerenhoek, Heinkenszand, Hoedekenskerke, Kapelle, Kattendijke, Kloetinge, Krabbendijke, Kruintingen, Nisse, Oudelande, Ovezand, Rilland-Bath, Schore, Waarde, Wemeldinge, Wolfaartsdijk, Yerseke.

Het arrondissement Zierikzee de gemeenten Brouwershaven, Bruinisse, Burgh, Dreischor, Duivendijke, Elkerzee, Ellemeet, Haamstede, Kerkwerf, Nieuwerkerk, Noordgouwe, Noordwelle, Oosterland, Ouwerkerk, Renesse, Serooskerke (Schouwen), Zierikzee, Zonnemaire.

Het arrondissement Tholen de gemeenten Cats, Colijnsplaat, Cortgene, Oud-Vossemeer, Poortvliet, Scherpenisse, St. Annaland, St. Maartensdijk, St. Philipsland, Stavenisse, Tholen, Wissekerke.

District Utrecht. Het arrondissement Utrecht omvat de gemeenten Bilt (de), Bunnik, Utrecht, Zeist.

Het arrondissement Loenen de gemeenten Abcoude-Baambrugge, Abcoude-Proostdijk, Breukelen-Nijenrode, Breukelen-St. Pieters, Kockengen, Laagnieuwkoop, Loenen, Loenersloot, Loosdrecht, Maarssen, Maarsseveen, Mijdrecht, Nigtevecht, Buwiel, Tienhoven, Vinkeveen en Waverveen, Vreeland, Wilnis, Zuilen.

Het arrondissement Amersfoort de gemeenten Achttienhoven, Amersfoort, Baarn, Bunschoten, Eemnes, Hoogland, Leusden, Maartensdijk, Soest, Stoutenburg, Westbroek.

Het arrondissement Rhenen de gemeenten Amerongen, Cothen, Doorn, Driebergen, Houten, Langbroek, Leersum, Maarn, Odijk, Renswoude, Rhenen, Rijsenburg, Schalkwijk, Tull en 't Waal, Veenendaal, Werkhoven, Wijk bij Duurstede, Woudenberg.

Het arrondissement IJsselstein de gemeenten Benschop, Haarzuilens, Harmelen, Hoekkoop, Jaarsveld, Jutphaas, Kamerik, Linschoten, Lopik, Montfoort, Oudenburg, Polsbroek, Snelrewaard, Veldhuizen, Vleuten, Vreeswijk, Willeskop, Willige Langerak, IJsselstein, Zegveld.

(a). Deze gemeenten zijn vereenigd met Sluis bij de wet van 28 April 1880 (S. no. 64).

District Leeuwarden. Het arrondissement Leeuwarden omvat de gemeenten Leeuwarden, Leeuwarderadeel, Menaldumadeel.

Het arrondissement Harlingen de gemeenten Barradeel, 't Bildt, Franeker, Franekeradeel, Harlingen.

Het arrondissement Dockum de gemeenten Ameland, Dockum, Ferwerderadeel, Oostdongeradeel, Schiermonnikoog, Westdongeradeel.

Het arrondissement Veenwouden de gemeenten Achtkarspelen, Dantumadeel, Kollumerland en Nieuwkruisland, Tietjerksteradeel.

District Heerenveen. Het arrondissement Heerenveen omvat de gemeenten Ooststellingwerf, Schoterland, Weststellingwerf.

Het arrondissement Beetsterzwaag de gemeenten Aengwirden, Idaarderadeel, Opsterland, Smallingerland, Utingeradeel.

Het arrondissement Lemmer de gemeenten Doniawerstal, Gaasterland, Haskerland, Hemelumer Oldephaert en Noordwolde, Hindeloopen, Lemsterland, Sloten, Stavoren.

Het arrondissement Sneek de gemeenten Baarderadeel, Rauwerderhem, Sneek, Wjmbritseradeel, IJlst.

Het arrondissement Bolsward de gemeenten Bolsward, Hennaarderadeel, Wonseradeel, Workum.

District Zwolle. Het arrondissement Zwolle omvat de gemeenten Dalfsen, Heino, Nieuwleusen, Zwolle, Zwollerkerspel.

Het arrondissement Kampen de gemeenten Genemuiden, Grafhorst, Hasselt, Kampen, Kamperveen, Vollenhove (Ambt-), Vollenhove (Stad-), Wilsum, IJsselmuiden, Zalk en Veecaten, Zwartsluis.

Het arrondissement Ommen de gemeenten Avereest, Gramsbergen, Ham (den), Hardenberg (Ambt-), Hardenberg (Stad-), Ommen (Ambt-), Ommen (Stad-).

Het arrondissement Steenwijk de gemeenten Blankenham, Blokzijl, Giethoorn, Kuinre, Oldemarkt, Staphorst, Steenwijk, Steenwijkerwold, Wanneperveen.

District Deventer. Het arrondissement Deventer omvat de gemeenten Bathmen, Deventer, Diepenveen, Holten, Olst, Raalte, Wijhe.

Het arrondissement Almelo de gemeenten Almelo (Ambt-), Almelo (Stad-), Borne, Hellendoorn, Hengelo, Rijssen, Vriezenveen, Wierden.

Het arrondissement Enschedé de gemeenten Delden (Ambt-), Delden (Stad-), Diepenheim, Enschedé, Goor, Haaksbergen, Lonneker, Markelo.

Het arrondissement Ootmarsum de gemeenten Denekamp, Losser, Oldenzaal, Ootmarsum, Tubbergen, Weerselo.

District Groningen. Het arrondissement Groningen omvat de gemeenten Adorp, Groningen, Haren.

Het arrondissement Zuidhorn de gemeenten Aduard, Ezinge, Grijskerk, Grootegast, Hoogkerk, Leek, Marum, Oldehove, Oldekerk, Zuidhorn.

Het arrondissement Onderdendam de gemeenten Bafo, Bedum, Eenrum, Kantens, Kloosterburen, Leens, Middelstum, Ulrum, Usquert, Warffum, Winsum.

Het arrondissement Appingedam de gemeenten Appingedam, Bierum, Delfzijl, Loppersum, Stedum, Uithuizen, Uithuizermeeden, 't Zandt.

District Winschoten (a). Het arrondissement Winschoten omvat de gemeenten Beerta, Finsterwolde, Midwolda, Nieuwe Schans, Nieuwolda, Scheemda, Termunten, Winschoten.

Het arrondissement Hoogezand de gemeenten Hoogezand, Noordbroek, Noorddijk, Sappemeer, Slochteren, Ten Boer, Zuidbroek.

(a). De tot het district Winschoten behoorende arrondissementen zijn, zooals ze hier zijn vermeld, nader geregeld bij besluit van 20 October 1883 (S. no. 146).

Het arrondissement Veendam de gemeenten Meeden, Muntendam, Oude Pekela, Veendam, Wildervank.

Het arrondissement Onstwedde de gemeenten Bellingwolde, Nieuwe Pekela, Onstwedde, Vlagtwedde, Wedde.

District Assen. Het arrondissement Assen omvat de gemeenten Assen, Eelde, Norg, Peize, Roden, Rolde, Smilde, Vries.

Het arrondissement Borger de gemeenten Anlo, Borger, Gasselte, Gieten, Odoorn, Zuidlaren.

Het arrondissement Emmen de gemeenten Coevorden, Dalen (a), Emmen, Sleen.

Het arrondissement Hoogeveen de gemeenten Beilen, Hoogeveen, Oosterhesselen, Westerbork, Zuidwolde, Zweelo.

Het arrondissement Meppel de gemeenten Diever, Dwingelo, Havelte, Meppel, Nijeveen, Ruinen, Ruinerwold, Vledder, Wijk (de).

District Maastricht. Het arrondissement Maastricht omvat de gemeenten Cadier en Keer, Eijsden, Gronsveld, Gulpen, Heer, Maastricht, Margraten, Mesch, Mheer, Noordbeek, Oud-Vroenhoven, Rijckholt, St. Geertruid, St. Pieter, Slenaken, Wittem.

Het arrondissement Meerssen de gemeenten Ambij, Beek, Bemelen, Berg en Terblijt, Borgharen, Bunde, Elsloo, Geulle, Houthem, Hulsberg, Itteren, Meerssen, Oud-Valkenburg, Schimmert, Schin op Geulle, Stein, Ulestraten, Valkenburg, Wijlre.

Het arrondissement Heerlen de gemeenten Amstenrade, Bocholtz, Brunssum, Eijgelshoven, Heerlen, Hoensbroek, Kerkrade, Klimmen, Nieuwenhagen, Nuth, Rimburch (b), Schaesberg, Simpelveld, Ubach over Worms, Vaals, Voerendaal, Wijnandsrade.

Het arrondissement Sittard de gemeenten Bingelrade, Born, Broek-Sittard, Geleen, Grevenbicht, Jabeek, Limbricht, Merkelbeek, Munstergeleen, Nieuwstadt, Obbicht en Papenhoven, Oirsbeek, Roosteren, Schinnen, Schinveld, Sittard, Spaubeek, Susteren, Urmond.

District Roermond. Het arrondissement Roermond omvat de gemeenten Buggenum, Echt, Haelen, Herkenbosch en Melick, Herten, Horn, Linne, Maasbracht, Maasniel, Montfort, Nunhem, Ohé en Laak, Posterholt, Roermond, St. Odilienberg, Stevensweert, Swalmen, Vlodrop.

Het arrondissement Weert de gemeenten Baexem, Beegden, Grathem, Heel en Panheel, Heijthuisen, Hunsel, Ittervoort, Meijel, Nederweert, Neeritter, Roggel, Stamproij, Thorn, Weert, Wessem.

Het arrondissement Venlo de gemeenten Arcen en Velden, Beesel, Belfeld, Grubenvorst, Helden, Horst, Kessel, Maasbree, Neer, Sevenum, Tegelen, Venlo.

Het arrondissement Gennep de gemeenten Bergen, Broekhuizen, Gennep, Meerlo, Mook en Middelaar, Ottersum, Venray, Wanssum.

(a). Deze gemeente is gesplitst in twee gemeenten, Dalen en Schoonebeek, bij de wet van 25 April 1884 (S. no 65).

(b). Deze gemeente is vereenigd met Ubach over Worms bij de wet van 16 December 1886 (S. no. 212).

KONINKLIJK BESLUIT VAN DEN 8sten FEBRUARIJ 1881 (S. no. 26), HOUDENDE BEPALINGEN NOPENS DE BIJDRAGEN VOOR PENSIOEN EN DE PENSIOENEN VAN ONDERWIJZERS EN ONDERWIJZERESSEN BIJ OPENBARE LAGERE SCHOLEN.

WIJ WILLEM III, ENZ.

Overwegende, dat tengevolge van de in werking treding (met 1 November 1880) van de wet van den 17den Augustus 1878 (*Staatsblad* no. 127) de bij Onze besluiten van den 24sten Maart 1858 (*Staatsblad* no. 14) en den 30sten Januarij 1861 (*Staatsblad* no. 6) vastgestelde bepalingen op de inning, verantwoording en contrôle der bijdragen voor pensioen van onderwijzers bij openbare lagere scholen en nopens andere punten, de pensioenen dier onderwijzers betreffende, door eene nieuwe regeling moeten worden vervangen;

Gezien de artt. 26, 29, 37, 40, 41, 42 en 86 der voormelde wet;

Den Raad van State gehoord enz.

Hebben goedgevonden en verstaan:

Art. 1. De grondslag, naar welken door onderwijzers en onderwijzeressen bij openbare lagere scholen voor pensioen is bij te dragen, bestaat uitsluitend uit het volle bedrag van ieders jaarwedde als zoodanig, verhoogd voor hen, die aan het hoofd eener school zijn geplaatst, met het bedrag van de door Gedeputeerde Staten der provincie bepaalde geldelijke waarde van het genot van vrije woning of vergoeding voor huishuur.

Het bedrag dier grondslagen wordt door Gedeputeerde Staten ter kennis van de gemeentebesturen en door deze ter kennis van de belanghebbenden gebracht.

2. De naar die grondslagen verschuldigde bijdragen voor pensioen worden voor een evenredig gedeelte bij de uitbetaling van elken termijn op de jaarwedden der belanghebbenden ingehouden.

3. Het gezamenlijk bedrag der volgens art. 2 door elk gemeentebestuur gedane inhoudingen wordt, na afloop van elk halfjaar, aangewezen op de begrootingsposten, uit welke de jaarwedden der betrokken onderwijzers en onderwijzeressen zijn gekweten en vervolgens bij een arrondissements-betaleemester gestort.

De quitantien dier stortingen worden, met bijvoeging eener gespecificeerde aanduiding van de daarin begrepen bijdragen, aan Gedeputeerde Staten der provincien ingezonden binnen eene maand na afloop van het halfjaar over hetwelk de inhoudingen zijn geschied (a).

4. Vóór of op 1o. September en vóór of op 1o. Maart van elk jaar zenden Gedeputeerde Staten aan Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken lijsten *in duplo* tot aanwijzing, voor zooveel hunne provincie betreft, van de veranderingen,

(a). Bij K.B. 22 Augustus 1881, no. 40, is vrijstelling van zegelrecht verleend voor de bevelschriften meer dan f10 bedragende, door de gemeentebesturen af te geven wegens ingehouden bijdragen voor het pensioen van onderwijzers en onderwijzeressen, onder voorwaarde dat op die stukken worde aangeteekend: *Vrij van zegel, ingevolge Koninklijk besluit van den 22 Augustus 1881 no. 40.*

welke gedurende de met ultimo Junij en ultimo December bevorens geëindigde halfjaren in het personeel der onderwijzers en onderwijzeressen bij openbare lagere scholen en in het bedrag hunner grondslagen voor pensioen geschied zijn.

Deze lijsten worden ingerigt naar het bij dit besluit gevoegde model A.

5. Gelijktydig met de overmaking aan het Departement van Binnenlandsche Zaken van de lijsten, voorgeschreven bij art. 4, zenden Gedeputeerde Staten de quitantien, bedoeld bij art. 3, aan het Departement van Financien, met bijvoeging van twee lijsten, waarvan een het bedrag aanwijst, door elken belanghebbende bijgedragen, en de andere de quitantien vermeldt, welke tot verantwoording dier bijdragen worden overgelegd.

Deze lijsten worden ingerigt naar de bij dit besluit gevoegde modellen B en C.

De lijsten volgens model C worden in duplo ingezonden.

6. De contrôle der bij dit besluit bedoelde bijdragen voor pensioen blijft opgedragen aan den Raad van Toezigt op het pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren.

7. Tot de uitoefening dier contrôle worden aan genoemden Raad ingezonden:

a. door het Departement van Binnenlandsche Zaken een exemplaar der lijsten, opgemaakt volgens model A;

b. door het Departement van Financien de lijsten, opgemaakt volgens model B, vergezeld van de verklaring, dat het beloop van de daarin aangewezen bijdragen in 's Rijks kas is gestort.

8. De pensioenen, krachtens art. 37 der wet van den 17den Augustus 1878 (*Staatsblad* no. 127) door Ons te verleen, worden gebragt op de begrootingen voor het Departement van Binnenlandsche Zaken, bij het Departement van Financien ingeschreven in het grootboek der pensioenen, verleend volgens art. 25 der wet van den 13den Augustus 1857 (*Staatsblad* no. 103), en door de zorg van laatstgenoemd Departement, op dezelfde wijze als de overige pensioenen, ten laste van den Staat uitbetaald.

OVERGANGSBEPALINGEN.

Artt. 9, 10, 11. (a).

12. Dit besluit treedt in werking met den vijfden dag na dien zijner afkondiging.

Onze voornoemde Ministers (van Financien en van Binnenlandsche Zaken) zijn ieder, voor zooveel hem aangaat, belast enz.

(a). Artt. 9 en 11 regelden de storting der bijdragen over de tijdvakken van 1 Juli tot 31 October en van 1 November tot 31 December 1880. Deze artt. hebben thans geene waarde meer en zijn daarom niet opgenomen.

Bij art. 10 worden de K.B. van 24 Maart 1858 (S. no. 14) en 30 Jan. 1861 (S. no. 6) ingetrokken.

Model B.

PROVINCIE

LIJST van de over het ^{eerste}/_{tweede} halfjaar 18 . . geïnde bijdragen voor pensioenen van de onderwijzers en onderwijzeressen aan de openbare lagere scholen in bovenvermelde provincie.

Belanghebbenden.	Betrekking.	Standplaats.	Grondslag der bijdrage.	Verantwoord beloop.	Aanmerkingen.

Deugdelijk verklaard door ons Gedeputeerde Staten der provincie

Te den

Model C.

PROVINCIE

LIJST der quitantien van in 's Rijks schatkist gedane stortingen, wegens de over het ^{eerste}/_{tweede} halfjaar 18 . . geïnde bijdragen voor pensioenen van de onderwijzers en onderwijzeressen aan de openbare lagere scholen in bovenvermelde provincie.

Kantoor van den betaalmeeester.	Dagteekening.	Nommer.	Bedrag.	Kantoor van den betaalmeeester.	Dagteekening.	Nommer.	Bedrag.
					Per. tr.		
	Transp.						

Aldus opgemaakt door ons Gedeputeerde Staten der provincie

Te den

KONINKLIJK BESLUIT VAN DEN 4den MEI 1883 (S. no. 41), WAARBIJ, MET INTREKKING DER KONINKLIJKE BESLUITEN VAN 1 MEI 1882 (*Staatsblad* no. 59) EN VAN 5 DECEMBER 1882 (*Staatsblad* no. 152), WORDEN VASTGESTELD ALGEMEENE REGELEN OMTRENT DEN BOUW EN DE INRICHTING VAN SCHOOLLOKALEN (a).

WIJ WILLEM III ENZ.

Overwegende, dat het wenschelijk is Ons besluit van 1 Mei 1882 (*Staatsblad* no. 59) ter uitvoering van art. 4 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* no. 127), zooals het is gewijzigd bij Ons besluit van 5 December 1882 (*Staatsblad* no. 152), te herzien;

Gezien de artt. 50 en 87 dier wet, alsmede art. 2 der wet van 25 April 1879 (*Staatsblad* no. 87) en art. 1 der wet van 27 Juli 1882 (*Staatsblad* no. 117);

Den Raad van State gehoord enz.

Hebben goedgevonden en verstaan vast te stellen de volgende „*Algemeene regelen omtrent den bouw en de inrichting van schoollokale*”.

§ 1. *Van lokale, te stichten of in gebruik te nemen voor openbaar lager onderwijs (b).*

Art. 1. Bij het bestek voor den bouw eener school legt het gemeentebestuur aan den districts-schoolopziener over:

1°. een uittreksel uit de kadastrale kaart binnen een kring van 200 M. straal rondom het terrein aanwijzende het perceel met zijne naaste belendingen, zoodat de binnen dien kring gelegen inrichtingen, bedoeld bij de wet van 2 Juni 1875 (*Staatsblad* no. 95);

2°. teekeningen van den platten grond, de doorsneden en het uitwendige op de schaal van 1 tot 100;

3°. eene begrooting van kosten.

In geval van verbouwing of uitbreiding eener school is de overlegging der sub 2°. en 3°. omschreven stukken voldoende.

2. De nabijheid binnen den in art. 1 aangewezen kring van inrichtingen en plaatsen, nadeelig voor de gezondheid of belemmerend voor het onderwijs, wordt bij het stichten eener school zooveel doenlijk vermeden.

Laat het beschikbaar terrein dit toe, dan worden het schoolgebouw en de onderwijzerswoning, zoo deze daaraan verbonden is, opgericht vrij van andere gebouwen.

3. Waar ophooging van het terrein, waarop het schoolgebouw wordt gesticht, vereischt wordt om het gebouw watervrij te maken, heeft die ophooging plaats tot ten minste 0,5 M. boven den hoogsten waterstand der omgeving.

4. Er is binnen 's huis geen gemeenschap tusschen schoolgebouw en onderwijzerswoning.

(a). Verg. de saant. 6 tot 10 onder art. 4 der wet.

(b). Op een aan eene bestaande school aan te bouwen lokaal is niet de tweede, doch de eerste paragraaf van het besluit van toepassing. *M.v.B.Z.* 27 Febr. en 13 Maart 1888 nrs. 493 en 639, afd. O; III. 573.

5. Elk schoolvertrek wordt voor niet meer dan 100 leerlingen bestemd.

Vertrekken voor meer dan 50 leerlingen worden zoo ingericht, dat zij door eene afscheiding in twee doelmatige vertrekken kunnen worden verdeeld.

6. De vlakke inhoud van elk schoolvertrek bedraagt ten minste $0,8 M^2$. voor iederen leerling. De lichamelijke inhoud van elk schoolvertrek bedraagt ten minste $3,6 M^3$. voor iederen leerling.

De hoogte tusschen den vloer en de zoldering bedraagt ten minste 4,5 M.

7. De afstand tusschen den werkmuur en de voorste bank is ten minste 1,3 M.; de overige gangpaden langs de muren of de afscheiding zijn ten minste 0,6 M. breed en de gangpaden tusschen de naast elkander geplaatste rijen banken hebben een breedte van ten minste 0,4 M.

De afstand tusschen den werkmuur en de leuning der daarvan verst verwijderde banken is niet grooter dan 6,5 M.

8. De wanden van het schoolvertrek zijn licht en mat gekleurd.

De vlakken der schoolborden zijn mat.

9. Het schoolgebouw is in allen deele stevig en eenvoudig.

De buitenmuren hebben ten minste 0,23 M. dikte.

10. De lichtramen worden zoo geplaatst en ingericht, dat het schoolvertrek voldoende en doelmatig verlicht zij en dat te sterk invallend licht worde getemperd.

Zij worden bij voorkeur geplaatst in den muur ter linkerzijde der leerlingen en nimmer in den werkmuur.

Het bovengedeelte der in de muren aangebrachte lichtramen moet ten allen tijde gemakkelijk kunnen worden geopend.

11. Indien de vloer van het schoolvertrek niet geheel van hout is, behooren althans de vrije ruimte vóór den werkmuur met hout belegd en de zitbanken van voetplanken of latten voorzien te zijn.

12. De deuren van het schoolvertrek zijn niet in onmiddellijke gemeenschap met de buitenlucht.

De gangen en portalen zijn behoorlijk verlicht, ten minste 2 M. breed en niet lager dan 2,5 M.

13. De schoolbanken worden voorzien van eene lendenleuning.

De schoolbanken hebben niet meer dan twee zitplaatsen.

Het tafelblad van een voldoende aantal der schoolbanken wordt ingericht voor de handwerken voor meisjes.

14. Bij elk schoolgebouw is een voldoende aantal privaten. Gebouwen, waar jongens ter school gaan, zijn bovendien van de noodige waterplaatsen voorzien.

Voor jongens en voor meisjes zijn afzonderlijke privaten ingericht.

Een getal privaten, overeenstemmende met het getal schoolvertrekken, wordt als voldoende beschouwd. Hetzelfde geldt voor de waterplaatsen. Alle privaten zijn voorzien van deuren.

Privaten en waterplaatsen, met het schoolvertrek gemeenschap hebbende, zijn daarvan gescheiden door voorportalen.

Er bestaat geen gemeenschap tusschen de privaten of de waterplaatsen onderling, noch tusschen de daarvoor geplaatste portalen; vóór een jongensprivaat en de daaraan grenzende waterplaats mag een gemeenschappelijk portaal ingericht worden.

Privaten, waterplaatsen en voorportalen zijn behoorlijk verlicht en van voldoende middelen tot luchtverversching voorzien. De plaatsing der privaten en waterplaatsen moet zoodanig zijn, dat behoorlijk toezicht op gemakkelijke wijze te houden zij.

De diepte der portalen is minstens 1 M., de hoogte minstens 2,5 M. De diepte der privaten is minstens 1 M., de breedte minstens 0,8 M. De breedte der waterplaatsen is minstens 0,6 M.

15. Voldoende middelen (a) tot verwarming en luchtverversching worden in elk schoolvertrek aangebracht.

16. Het bergen van kleederen in de schoolvertrekken is verboden.

Als bergplaatsen worden gebruikt gangen, portalen of daartoe ingerichte vertrekken, die behoorlijk verlicht en van luchtverversching zijn voorzien.

§ 2. *Van lokalen, waar reeds openbaar lager onderwijs werd gegeven bij het in werking treden der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad no. 127).*

Art. 17. De vlakke inhoud van elk schoolvertrek bedraagt voor iederen leerling ten minste 0,65 M²., de lichamelijke inhoud ten minste 3 M³.

18. De lokalen worden vóór 1 Januari 1886 (b) in overeenstemming gebracht met de regelen, vastgesteld bij de artt. 4, 8, 10, 3de lid, 11, 13, 1ste en 3de lid, 14 en 15.

Art. 13, 2de lid, vindt toepassing zoodra de schoolbanken door nieuwe vervangen worden.

Van de regelen, vastgesteld bij de artt. 4 en 14, 4de en volgende alinea's, kan de districts-schoolopziener ontheffing verleen.

§ 3. *Van lokalen, te stichten of in gebruik te nemen voor openbaar middelbaar onderwijs.*

Art. 19. Op deze lokalen zijn van toepassing de regelen, vastgesteld bij de artt. 2 tot en met 4, 6 tot en met 10, 12, 13, 1ste en 2de lid, 14 en 15.

§ 4. *Van lokalen, waar reeds openbaar middelbaar onderwijs werd gegeven bij het in werking treden der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad no. 127).*

Art. 20. Op deze lokalen is art. 17 van toepassing. Zij worden vóór 1 Januari 1886 (b) in overeenstemming gebracht met de regelen, vastgesteld bij de artt. 4, 8, 10, 3de lid, 13, 1ste lid, 14 en 15.

Art. 13, 2de lid, vindt toepassing zoodra de schoolbanken door nieuwe worden vervangen.

Van de regelen, vastgesteld bij de artt. 4 en 14, 4de en volgende alinea's, kan de inspecteur van het middelbaar onderwijs ontheffing verleen.

(a). Het openen der lichtramen maakt geen deel uit van de „middelen” in art. 15 bedoeld, zoodat door het voldoen aan art. 10, 3e lid, nog niet is voldaan aan art. 15. *M.v.B.Z.* 31 Jan. 1888 no. 188, *afd. O*; *Ht.* 572.

(b). De termijn is tot 1 Januari 1890 verlengd bij K.B. 30 Augustus 1884 (S. no. 197).

§ 5. *Van lokalen, te stichten of in gebruik te nemen voor door gemeenten gesubsidieerd bijzonder lager of voor bijzonder middelbaar onderwijs.*

Art. 21. De lichamelijke inhoud van elk schoolvertrek bedraagt ten minste 3 M³. voor iederen leerling.

De artt. 10, 1ste en laatste lid, 13, 1ste lid, en 15 zijn hier van toepassing.

§ 6. *Van lokalen, waarin reeds door gemeenten gesubsidieerd bijzonder lager of waarin bijzonder middelbaar onderwijs werd gegeven bij het in werking treden der wet van 17 Augustus 1878 (Staatsblad no. 127).*

Art. 22. De lichamelijke inhoud van elk schoolvertrek bedraagt ten minste 3 M³. voor iederen leerling.

De lokalen worden vóór 1 Januari 1886 (a) in overeenstemming gebracht met de bepaling van art. 15.

§ 7. *Algemeene slotbepalingen.*

Art. 23. Bij de toepassing der artikelen betreffende schoollokalen van middelbaar onderwijs treedt de inspecteur van het middelbaar onderwijs in de plaats van den districts-schoolopziener.

24. Op schoolvertrekken, uitsluitend bestemd voor onderwijs in de gymnastiek of voor laboratorium, zijn de artt. 5, 6, 7, 8, 10, 2de lid, 11, 12 en 13 niet van toepassing.

De artt. 5, 7, 8, 1ste lid, en 13 zijn niet van toepassing op schoolvertrekken uitsluitend bestemd voor teekenonderwijs.

25. Het hoofd der school laat in geen vertrek meer leerlingen toe dan het naar de regelen van dit besluit mag bevatten.

Ten aanzien van scholen, waar reeds onderwijs werd gegeven bij het in werking treden der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* no. 127), geldt dit verbod met ingang van 1 Januari 1886 (a).

Het hoofd eener school, waarop art. 7 of art. 19 is toegepast, draagt zorg dat bij het gebruik van die school de afstanden, in art. 7 omschreven, steeds worden in acht genomen.

26. Op lokalen, gesticht of in gebruik genomen na het in werking treden der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad* no. 127) en vóór het in werking treden van dit besluit, zijn de voorschriften in § 1, 3 en 5 van dit besluit van toepassing, voor zoover de daarin gestelde eischen reeds voorkwamen in Onze besluiten van 30 Augustus en 20 October 1880 (*Staatsblad* no. 167 en 181).

De bouw en verbouw van scholen en onderwijzerswoningen, waarvoor de bestekken bij het in werking treden van dit besluit zijn goedgekeurd, kunnen overeenkomstig het bestek worden uitgevoerd.

27. Onze besluiten van 1 Mei 1882 (*Staatsblad* no. 59) en van 5 December 1882 (*Staatsblad* no. 152) worden ingetrokken.

28. Dit besluit treedt in werking op den vijfden dag na dien der dagtekening van het *Staatsblad* en van de *Staatscourant*, waarin het geplaatst is.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast enz.

(a). Zie de aanteekening op art. 18.

KONINKLIJK BESLUIT VAN DEN 19den FEBRUARI 1890 (S. no. 26),
 TER UITVOERING VAN ART. 54bis DER WET TOT REGELING VAN
 HET LAGER ONDERWIJS, LAATSTELIJK GEWIJZIGD BIJ DIE VAN
 8 DECEMBER 1889 (*Staatsblad* no. 175).

WIJ WILLEM III, ENZ.

Overwegende, dat door Ons de noodige voorschriften moeten gegeven worden tot uitvoering van art. 54bis der wet tot regeling van het lager onderwijs, laatstelijk gewijzigd bij die van 8 December 1889 (*Staatsblad* no. 175);

Gelet op artikel 5 van laatstgenoemde wet;

Den Raad van State gehoord enz.

Hebben goedgevonden en verstaan, te bepalen :

Art. 1. Jaarlijks in de tweede helft der maand Januari zendt het bestuur der bijzondere lagere school dat op de Rijksbijdrage, bedoeld bij art. 54bis der wet tot regeling van het lager onderwijs aanspraak maakt, aan den districts- en aan den arrondissements-schoolopziener in wier amtsgebied de school gelegen is, eene opgave:

1°. van de namen, voornamen en ouderdom van de op den eersten dag dier maand aan de school verbonden onderwijzers bedoeld in artt. 23 en 24 dier wet, met vermelding van de akten van bekwaamheid die zij bezitten en tevens of zij aan andere scholen verbonden zijn;

2°. van het aantal kinderen dat op den vijftienden dag dier maand als werkelijk schoolgaande bekend stond, met vermelding van het aantal kinderen boven de zes jaren.

Bij opening der school in den loop van een jaar zendt het bestuur aan den districts- en aan den arrondissements-schoolopziener eene opgave:

1°. binnen tien dagen na die opening, van de namen, voornamen en ouderdom van de bij de opening aan de school verbonden onderwijzers, bedoeld in artt. 23 en 24 der wet, met vermelding van de akten van bekwaamheid die zij bezitten en tevens of zij aan andere scholen verbonden zijn;

2°. binnen tien dagen na den laatsten dag der maand volgende op die waarin de school geopend is, van het aantal kinderen dat op gemelden laatsten dag als werkelijk schoolgaande bekend stond, met vermelding van het aantal kinderen boven de zes jaren.

Van elke vacature en van elke verandering in het onderwijzend personeel, in het 1ste en 2de lid sub 1°. bedoeld, in den loop van het jaar voorkomende, doet het bestuur aan den districts- en aan den arrondissements-schoolopziener mededeeling binnen tien dagen nadat zij is ontstaan.

De opgave in het 1ste lid bedoeld, wordt voor de eerste maal ingezonden in de maand Maart 1890 doch in stede van het aantal kinderen op 15 Januari 1890 wordt daarin vermeld het aantal kinderen dat op 31 December 1889 als werkelijk schoolgaande bekend stond, zoomede het aantal kinderen boven de zes jaren.

2. Jaarlijks vóór den aanvang van het schooljaar zendt het bestuur der bijzondere lagere school dat op de Rijksbijdrage, in art. 1 genoemd aanspraak maakt, aan den arrondissements-schoolopziener den rooster van lessen in tweevoud, voor dat schooljaar, waarop tevens de feestdagen en vacantietijden zijn vermeld.

Wordt aan de school geen onderwijs gegeven in het vak vermeld onder *k* van art. 2 der wet op het lager onderwijs, dan wordt op den rooster bovendien vermeld waar elders de schoolgaande kinderen voldoende onderwijs in dat vak ontvangen.

Bij opening der school in den loop van het schooljaar geschiedt de inzending van den rooster van lesuren in tweevoud aan den arrondissements-schoolopziener ten minste tien dagen vóór die opening.

De rooster van lesuren wordt in zoodanigen vorm ingezonden dat hij tevens geschikt is om, opgeplakt, in een der schoolvertrekken te worden opgehangen.

De inzending van den rooster van lesuren geschiedt voor de eerste maal in de maand Maart 1890 voor het dan loopende schooljaar.

3. De arrondissements-schoolopziener zendt een exemplaar van den rooster, wanneer deze voldoet aan de eischen, gesteld in art. 54*bis* der wet op het lager onderwijs en art. 2 van dit besluit, binnen tien dagen na ontvangst terug aan het bestuur der school, na hem voor „gezien” te hebben onderteekend, met vermelding van de dagteekening der onderteekening.

Het bestuur zendt een afschrift van den voor gezien geteekenden rooster aan den districts-schoolopziener.

Voldoet de rooster niet aan de zooeven bedoelde eischen dan zendt de arrondissements-schoolopziener hem binnen denzelfden tijd ter wijziging aan het bestuur der school terug.

4. De arrondissements-schoolopziener zendt binnen tien dagen na afloop van elke maand aan den districts-schoolopziener en aan den inspecteur van het lager onderwijs tot wier ambtsgebied het arrondissement behoort, eene opgave van de bijzondere lagere scholen wier rooster van lesuren in die maand voor „gezien” geteekend is teruggezonden, met vermelding van de dagteekening dier onderteekening en van de vakken waarin onderwijs wordt gegeven.

5. De districts-schoolopziener zendt jaarlijks in de maand Januari aan Onzen Minister die met de uitvoering der wet tot regeling van het lager onderwijs is belast, aan Gedeputeerde Staten in de provincie en aan den inspecteur van het lager onderwijs eene opgave van de bijzondere lagere scholen binnen zijn ambtsgebied, wier besturen in het voorafgaande jaar hebben voldaan aan de bij artikelen 1 en 2 van dit besluit gegeven voorschriften.

Die opgave wordt zoodanig ingericht dat blijk:

1°. de naam der instelling of vereeniging;

2°. de vakken waarin onderwijs is gegeven, en zoo daaronder niet behoort het vak, vermeld onder *k* van art. 2 der wet, waar elders de schoolgaande kinderen daarin voldoende onderwijs hebben ontvangen;

3°. of voldaan is aan het bepaalde bij art. 54*bis*, sub 3, der wet tot regeling van het lager onderwijs;

4°. het aantal kinderen dat op den vijftienden dag der maand Januari van het voorafgaande jaar en, wanneer de school in den loop van dat jaar is geopend, dat op den laatsten dag der maand volgende op die waarin de opening plaats had, als werkelijk schoolgaande bekend stond, met vermelding van het aantal kinderen boven de zes jaren;

5°. de namen en voornamen en ouderdom der onderwijzers, bedoeld bij de artt. 23 en 24 der wet tot regeling van het lager onderwijs in het voorafgaande

jaar aan de school verbonden geweest, met aanduiding van de akten van bekwaamheid die zij bezitten, het tijdvak gedurende hetwelk zij werkzaam zijn geweest en tevens of zij aan andere scholen verbonden waren;

6°. of gebleken is dat de school als winstgevend bedrijf gehouden wordt.

De opgave in dit artikel bedoeld, wordt voor de eerste maal ingezonden in de maand Januari 1891, doch in stede van het aantal leerlingen op 15 Januari 1890 wordt daarin vermeld het aantal kinderen dat op 31 December 1889 als werkelijk schoolgaande bekend stond, zoomede het aantal kinderen boven de zes jaren.

6. De door het bestuur, dat op een Rijksbijdrage, krachtens art. 54*bis* der wet tot regeling van het lager onderwijs aanspraak maakt, aan Gedeputeerde Staten overeenkomstig dat wetsartikel jaarlijks in de maand Januari te zenden aanvraag, moet bevatten:

1°. den naam der instelling of vereeniging die rechtspersoonlijkheid bezit en onder wier bestuur de school staat waarvoor de aanvraag geschiedt.

Is de instelling of vereeniging krachtens de wet van 22 April 1855 (*Staatsblad* no. 32) bij Koninklijk besluit erkend, dan wordt nevens de dagteekening en het nummer van dat besluit vermeld de dagteekening en het nummer der *Staatscourant* waarin de goedgekeurde statuten dier instelling of vereeniging of wijzigingen of veranderingen daarin zijn openbaar gemaakt.

2°. de vakken waarin aan de school onderwijs is gegeven en indien daaronder niet behoort het vak vermeld onder *k* van art. 2 der wet, waar elders de schoolgaande kinderen daarin voldoende onderwijs hebben ontvangen en voorts de verklaring dat voldaan is aan het voorschrift van art. 54*bis*, sub 3;

3°. het aantal kinderen dat op den vijftienden Januari van het voorafgaande jaar en, wanneer de school in den loop van dat jaar is geopend, dat op den laatsten dag der maand, volgende op die waarin de opening plaats had, als werkelijk schoolgaande bekend stond met vermelding van het aantal kinderen boven de zes jaren;

4°. het bedrag van de opbrengst der schoolgelden in zijn geheel alsmede per leerling en per jaar;

5°. de namen en voornamen en ouderdom der onderwijzers bedoeld bij de artt. 23 en 24 der wet tot regeling van het lager onderwijs in het voorafgaande jaar aan de school verbonden geweest, met aanduiding van de akten van bekwaamheid die zij bezitten, het tijdvak gedurende hetwelk zij in dat jaar aan de school werkzaam zijn geweest en tevens of zij aan andere scholen verbonden waren, alsmede het bedrag waarop het bestuur meent voor elk dier onderwijzers en in het geheel aanspraak te kunnen maken;

6°. eene verklaring van het bestuur dat de school niet wordt gehouden als winstgevend bedrijf.

In de eerst in te zenden aanvraag, dat is die betreffende het jaar 1890, waarvan de inzending aan Gedeputeerde Staten in de provincie overeenkomstig art. 54*bis* der laatstgenoemde wet moet geschieden in de maand Januari 1891, wordt voor scholen bij den aanvang van het dienstjaar 1890 bestaande, in afwijking van het bepaalde sub 3°. van dit artikel, vermeld het aantal kinderen dat op 31 December 1889 als werkelijk schoolgaande bekend stond, zoomede het aantal kinderen boven de zes jaren.

7. Alvorens te beslissen of de school voldoet aan de bij de wet gestelde eischen en voorwaarden onderwerpen Gedeputeerde Staten de ingediende aanvraag aan een nauwkeurig onderzoek, treden, voor zooveel noodig, in overleg met het betrokken schooltoezicht en winnen bij het bestuur dat op eene Rijksbijdrage aanspraak maakt, al de inlichtingen in, die zij met betrekking tot de punten *a—d* in art. 54*bis* vermeld, noodig oordeelen.

Wanneer de door Gedeputeerde Staten genomen beslissing op andere gegevens berust dan die reeds verstrekt zijn door den betrokken districts-schoolopziener ingevolge art. 5, worden deze medegeedeeld aan Onzen Minister die met de uitvoering der wet tot regeling van het lager onderwijs is belast, alsmede aan den inspecteur van het lager onderwijs, bij de kennisgeving van het besluit, bedoeld in art. 54*bis*, 6de lid.

8. Nadat de termijn van dertig vrije dagen, bij art. 54*bis* gesteld, is verstreken, zonder dat van de beslissing van Gedeputeerde Staten op de aanvraag van het bestuur om eene Rijksbijdrage krachtens evengemeld wetsartikel bij Ons in beroep is gekomen, wordt door Onzen Minister met de uitvoering der wet tot regeling van het lager onderwijs belast, de uitkeering bepaald van de som waarop het bestuur volgens die beslissing aanspraak heeft.

Hetzelfde heeft plaats bijaldien de beslissing van Gedeputeerde Staten door Ons in beroep wordt gehandhaafd of bij Ons in beroep genomen besluit eene Rijksbijdrage aan eene bijzondere lagere school wordt toegekend.

9. De opgaven en aanvraag in dit besluit vermeld, worden opgemaakt in den vorm door Onzen voornoemden Minister te bepalen (*a*).

10. Waar in dit besluit van onderwijzers gesproken wordt, zijn hieronder onderwijzeressen begrepen.

II. Dit besluit treedt in werking met den vijfden dag na de afkondiging.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast enz.

(*a*). Ter uitvoering van dit art. zijn bij *M.v.B.Z.* 21 Febr. 1890 no. 10381/581, *afd. A.Z.C* | *O*, vastgesteld de volgende modellen A tot H:

A. Opgaaf van onderwijzers en kinderen, bedoeld in art 1, 1e lid; — B. Opgaaf der onderwijzers, bedoeld in art. 1, 2e lid, onder 1°; — C. Opgaaf der kinderen, bedoeld in art. 1, 2e lid, onder 2°; — D. Opgaaf van vacatures in het onderwijzend personeel ontstaan tegevolge van overlijden of ontslag, bedoeld in art. 1, voorlaatste lid; — E. Opgaaf van veranderingen in het onderwijzend personeel, bedoeld in art. 1, voorlaatste lid; — F. Aanvraag van de rijksbijdrage (art. 6); — G. Opgave van den A.s.o., bedoeld in art. 4; — H. Opgave van den D.s.o., bedoeld in art. 5.

Bij brieven van gelijke dagteekening is aan de D.s.o. en A.s.o. aanbevolen, registers aan te leggen van de bijzondere scholen in hun district en arrondissement. Daarbij is tevens te kennen gegeven, dat de vraag of een bijz. school voldoet aan de bij art. 54*bis* gestelde voorwaarden niet enkel te beantwoorden zal zijn uit de door het bestuur verstrekte opgaven; de D.s.o. en de A.s.o. zullen zich daarvan hebben te vergewissen met aanwending van de middelen, welke de wet op het 1. o. daartoe aan het schooltoezicht ten dienste stelt.

De modellen, die de besturen der bijzondere scholen moeten invullen, zijn met bijbehorende nota verkrijgbaar bij den A.s.o.

De beschikking met alle modellen, nota tot toelichting daarvan, en schrijven *M.v.B.Z.* van gelijke dagteekening aan de *Insp.*, D.s.o. en A.s.o., zijn o.a. opgenomen in *P.B. Limburg* 32/1890.

KONINKLIJK BESLUIT VAN DEN 3den APRIL 1890 (S. no. 34),
HOUDENDE VOORSCHRIFTEN TER UITVOERING VAN ART. 12, 3de
LID, sub 2°. DER WET TOT REGELING VAN HET LAGER ONDERWIJS,
LAATSTELIJK GEWIJZIGD BIJ DIE VAN 8 DECEMBER 1889 (*Staats-*
blad no. 175).

WIJ WILLEM III, ENZ.

Overwegende, dat ter uitvoering van art. 12, 3de lid, sub 2°. der wet tot regeling van het lager onderwijs, laatstelijk gewijzigd bij die van 8 December 1889 (*Staatsblad* no. 175), door Ons de regelen en voorwaarden moeten worden vastgesteld, volgens welke eene Rijksbijdrage kan worden verleend aan normaallessen en aan hoofden van scholen, voor elk der door hen opgeleide personen, die de akte, bedoeld in art. 56 onder *a*, hebben verkregen;

Den Raad van State gehoord enz.

Hebben goedgevonden en verstaan te bepalen:

Art. 1. Jaarlijks, in de maand December, wordt door Ons, tot een maximum van vijfhonderd gulden, het bedrag der Rijksbijdrage vastgesteld, dat aan gemeentelijke en aan bijzondere normaallessen en aan hoofden van scholen zal worden verleend voor elk der door hen in den loop van het daaropvolgende jaar ter opleiding tot onderwijzer aan te nemen personen, nadat deze de akte, bedoeld in art. 56 onder *a* der wet tot regeling van het lager onderwijs, zullen hebben verkregen.

Voor hen, die bij het in werking treden van dit besluit ter opleiding tot onderwijzer zijn en die in den loop van 1890 zullen worden aangenomen, wordt het bedrag der Rijksbijdrage door Ons vastgesteld vóór 1 Mei 1890 (*a*).

Onze in dit artikel bedoelde besluiten worden in de *Staatscourant* openbaar gemaakt.

2. Om voor de Rijksbijdrage in aanmerking te komen wordt vereischt dat de personen die de akte van bekwaamheid als onderwijzer hebben verkregen:

1°. bij den aanvang der opleiding hun vijftiende jaar waren ingetreden;

2°. gedurende ten minste twee jaren onafgebroken zijn opgeleid;

3°. voor het geval de opleiding door het hoofd eener school geschiedt, gedurende ten minste twee jaren vóór het afgelegd examen, onafgebroken op den voet van art. 8 der wet tot regeling van het lager onderwijs in de school als kweekeling waren toegelaten.

3. De besturen van gemeenten die normaallessen doen geven, die van bijzondere normaallessen en de hoofden der scholen door wie een of meer personen ter verkrijging eener akte van bekwaamheid als onderwijzer worden opgeleid, en die voor het ontvangen eener Rijksbijdrage in aanmerking wenschen te komen, doen hiervan kennisgeving aan den arrondissements-schoolopziener vóór 1 Juli 1890 of binnen eene maand nadat de lessen zijn aangevangen.

4. De kennisgeving in het vorige artikel bedoeld, gaat vergezeld van eene

(*a*). Vastgesteld bij *K.B.* 16 April 1890 no. 28 als volgt:

1°. voor hen die bij gemeentelijke en bij bijzondere normaallessen zijn opgeleid: *a*. gedurende ten minste twee jaren f 300; *b*. gedurende ten minste drie jaren f 400; *c*. gedurende ten minste vier jaren f 500;

2°. voor hen die door hoofden van scholen zijn opgeleid: *a*. gedurende ten minste twee jaren f 200; *b*. gedurende ten minste drie jaren f 250; *c*. gedurende ten minste vier jaren f 300. *St.-ct.* 19 April 1890; *W.B.A.* 2132; *Weekkr.* 17/1890.

lijst, waarvan het model door Onzen Minister, die met de uitvoering der wet tot regeling van het lager onderwijs is belast, wordt vastgesteld, bevattende naam en voornaam van den persoon die wordt opgeleid, den datum en de plaats zijner geboorte en het tijdstip waarop hij tot de normaallessen of in de school als kweekeling toegelaten, de lessen heeft aangevangen, alsmede de tijdstippen waarop en de plaats waar de lessen worden gegeven (a).

Bij aanneming van nieuwe kweekelingen wordt genoemde lijst aan den arrondissementen-schoolopziener gezonden binnen acht dagen na hunne toelating tot de lessen.

5. De arrondissementen-schoolopziener, bij wien de lijsten bedoeld in art. 4 zijn ingekomen, houdt toezicht over de lessen en doet daarvan jaarlijks, in de maand Januari, verslag aan Onzen voornoemden Minister, door tusschenkomst van den districts-schoolopziener.

6. Het bestuur der normaallessen en de hoofden der scholen, door wie de opleiding heeft plaats gehad en die op een Rijksbijdrage aanspraak maken, zenden binnen veertien dagen, nadat de opgeleide persoon de akte van bekwaamheid als onderwijzer heeft verkregen, aan den arrondissementen-schoolopziener eene aanvraag tot uitkeering der bijdrage met bijvoeging der verkregen akte en van eene verklaring betreffende het tijdvak gedurende hetwelk de opleiding onafgebroken is geschied.

Binnen eene maand nadat de examens tot het verkrijgen der bedoelde akte zijn afgelopen, zendt de arrondissementen-schoolopziener, door tusschenkomst van den districts-schoolopziener, aan Onzen voornoemden Minister de bij hem ingekomen aanvragen en bijlagen, vergezeld van een rapport omtrent de gedane aanvragen.

Onze voornoemde Minister stelt de som vast waarop het bestuur der normaallessen of het hoofd der school aanspraak heeft.

7. Indien blijkt, dat de persoon, die in het bezit der akte van bekwaamheid gesteld is, achtereenvolgens aan verschillende gemeentelijke en bijzondere normaallessen in verschillende scholen van de daaraan verbonden hoofden of van verschillende hoofden in dezelfde school zijne opleiding heeft ontvangen, is Onze voornoemde Minister bevoegd de Rijksbijdrage te splitsen naar gelang van den tijd der opleiding.

8. Uitkeering van bijdragen op den voet van dit besluit geschiedt voor de eerste maal wegens akten, in den loop van 1892 verkregen.

9. Waar in dit besluit van onderwijzers gesproken wordt zijn hieronder onderwijzeressen begrepen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast enz.

(a). Model, verkrijgbaar bij den A.s.o., vastgesteld *M.v.B.Z.* 11 April 1890 no. 137⁷/₂, *afd. O*; *St.-ct.* 15 April 1890; *Wekker* 16/1890.

KONINKLIJK BESLUIT VAN DEN 18den APRIL 1890 (S. no. 64),
HOUDENDE VOORSCHRIFTEN TER UITVOERING VAN ARTIKEL 24
DER WET TOT REGELING VAN HET LAGER ONDERWIJS, LAATSTELIJK
GEWIJZIGD BIJ DIE VAN 8 DECEMBER 1889 (*Staatsblad*
no. 175).

WIJ WILLEM III, ENZ.

Overwegende, dat door Ons de noodige voorschriften moeten gegeven worden ter geleidelijke uitvoering van artikel 24 der wet tot regeling van het lager onderwijs, laatstelijk gewijzigd bij die van 8 December 1889 (*Staatsblad* no. 175);

Gelet op de artikelen 54*bis* en 88 der genoemde wet;

Den Raad van State gehoord enz.

Hebben goedgevonden en verstaan te bepalen:

§ 1. *Van de openbare scholen.*

Art. 1. Op 1 Januari 1891 behooren in dienst te zijn gesteld aan scholen met:

41— 90 leerlingen. . .	één	onderwijzer
91—199 " . . .	twee	onderwijzers
200—254 " . . .	drie	"
255—309 " . . .	vier	"
310—419 " . . .	vijf	"

en verder voor elk zeventigtal leerlingen boven de 419 een onderwijzer meer.

Onder deze onderwijzers zijn de hoofden van scholen niet begrepen.

Op 1 Januari 1892 behoort aan alle openbare lagere scholen het volle getal der bij het eerste en tweede lid van artikel 24 der wet tot regeling van het lager onderwijs gevorderde onderwijzers verbonden te zijn.

§ 2. *Van de bijzondere scholen.*

Art. 2. Aan de bijzondere lagere scholen, die voor de Rijksbijdrage bedoeld in artikel 54*bis* der wet tot regeling van het lager onderwijs in aanmerking komen, wordt voor het aantal schoolgaande kinderen het aantal onderwijzers gevorderd in onderstaande tabel vermeld.

Aantal leerlingen.	Gevorderd aantal onderwijzers op			
	1 Januari 1894	1 Januari 1895	1 Januari 1897	1 Januari 1899
41-- 90 . . .	1	1	1	1
91—144 . . .	1	2	2	2
145—199 . . .	2	2	3	3
200—254 . . .	2	3	4	4
255—309 . . .	3	3	4	5
310—364 . . .	3	4	5	6
365—419 . . .	4	5	6	7
420—474 . . .	5	6	7	8
475—529 . . .	6	7	8	9

Aan scholen met meer dan 529 leerlingen wordt op 1 Januari 1894 voor elk tachtigtal, op 1 Januari 1895 voor elk zeventigtal, op 1 Januari 1897 voor elk zestigtal en op 1 Januari 1899 voor elk vijf en vijftigtal leerlingen boven de 475 een onderwijzer meer vereischt.

Onder de onderwijzers in dit artikel bedoeld zijn de hoofden van scholen niet begrepen.

3. Ons besluit van 3 October 1884 (*Staatsblad* no. 207) wordt ingetrokken. Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast enz.

KONINKLIJK BESLUIT VAN DEN 29sten JUNI 1890 (S. no. 97),
TOT VASTSTELLING DER REGELEN VOOR DE RIJKSNORMAAL-
LESSEN, BEDOELD IN ART. 12 DER WET TOT REGELING VAN
HET LAGER ONDERWIJS, LAATSTELIJK GEWIJZIGD BIJ DIE VAN
8 DECEMBER 1889 (*Staatsblad* no. 175).

WIJ WILLEM III, ENZ.

Overwegende, dat volgens art. 12 der wet tot regeling van het lager onderwijs, laatstelijk gewijzigd bij die van 8 December 1889 (*Staatsblad* no. 175), de inrichting der Rijksnormaallessen tot opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen bij algemeenen maatregel van bestuur moet worden geregeld:

Den Raad van State gehoord enz.

Hebben goedgevonden en verstaan:

1°. vast te stellen de Regelen voor de Rijksnormaallessen ter opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen, zooals die bij dit besluit zijn gevoegd;

2°. te bepalen, dat de sub 1°. bedoelde regelen van 1 September 1890 af van kracht zullen zijn.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast enz.

R E G E L E N

VOOR DE RIJKSNORMAALLESSEN TER OPLEIDING VAN ONDERWIJZERS
EN ONDERWIJZERESSEN.

§ 1. *Algemeene bepalingen.*

Art. 1. Van Rijkswegen worden normaallessen gegeven voor de opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen.

2. De cursus der normaallessen is vierjarig; in 4 klassen, elk van één jaar, verdeeld.

Het schooljaar loopt van 1 April tot 31 Maart (a).

Zoo noodig wordt aan de normaalinrichting eene voorbereidende klasse toegevoegd (b).

(a). Het volgen van enkele vakken of één bepaald vak is niet geoorloofd. *M.v.B.Z.* 16 Mei 1882 no. 1763, *afd. O*; *Hubr. IV* 298.

(b). Het onderwijs aan die klassen behoort niet dagelijks te worden gegeven. *M.v.B.Z.* 31 Oct. 1881 no. 3762, *afd. O*; *Hubr. V* 8.

3. De normaallessen zijn in twee rangen verdeeld, volgens aanwijzing door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken.

Aan die van den tweeden rang wordt, op den voet van de bij deze regelen behoorende tabel der lesuren B, onderwijs gegeven in de vakken vermeld in art. 2 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad no. 127*), zooals dat artikel luidt na de daarin bij de wet van 8 December 1889 (*Staatsblad no. 175*) gebrachte wijzigingen onder $a-j$; waar vrouwelijke kweekelingen de lessen volgen tevens onder k ; bovendien in de beginselen van onderwijs en opvoeding.

Aan die van den eersten rang op den voet van de tabel der lesuren A in dezelfde vakken en bovendien in dat vermeld onder p en in eene der drie levende talen in dat artikel genoemd.

Onze voornoemde Minister bepaalt in hoeverre voor elke normaalinrichting afzonderlijk wijziging in de lesuren kan worden toegestaan.

4. Waar in deze regelen van onderwijzers gesproken wordt, zijn onderwijzers en hieronder begrepen.

5. Tijd en duur der vacantiën worden, onder goedkeuring van den districts-schoolopziener, bepaald door den directeur. Gezamenlijk duren de vacantiën, behoudens vergunning van Onzen voornoemden Minister, niet langer dan zes weken in het jaar.

§ 2. Van den directeur en de onderwijzers.

Art. 6. De onderwijzers worden op voordracht van den districts-schoolopziener, den arrondissements-schoolopziener gehoord, door Onzen voornoemden Minister benoemd, geschorst en ontslagen.

Zij genieten een jaarlijksche Rijkstoelage, waarvan het bedrag door Onzen voornoemden Minister wordt vastgesteld.

7. Een van de onderwijzers wordt, op de wijze in artikel 6 alinea 1 bedoeld, tot directeur benoemd.

Hij zorgt dat de lessen geregeld naar de voorschriften gegeven worden en is met het beheer belast, onder toezicht van den districts-schoolopziener, wien de arrondissements-schoolopziener daarbij zijne medewerking verleent.

De directeur zorgt in overleg met den arrondissements schoolopziener, dat de kweekelingen der laatste twee jaren zooveel mogelijk gelegenheid hebben zich, met inachtneming van de voorschriften van artikel 8 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad no. 127*), zooals dat artikel luidt na de daarin bij de wet van 8 December 1889 (*Staatsblad no. 175*) gebrachte wijzigingen, in het onderwijzen te oefenen.

Onze voornoemde Minister wijst, op voordracht van den districts-schoolopziener, den onderwijzer aan die, bij afwezigheid of ontstentenis van den directeur, dezen vervangt (a).

8. De directeur geeft aan den inspecteur, den districts- en den arrondissements-schoolopziener alle verlangde inlichtingen, de normaallessen betreffende, en aan den districts-schoolopziener onmiddellijk kennis van alles wat voorziening vereischt.

(a). Telkens wanneer de Dir. tijdelijk vervangen moet worden, wijst de Min. den vervanger aan. In spoedeisende gevallen kan over de telegraaf worden beschikt. *M.v.B.Z.* 21 Juli 1882 no. 2874, *afd. O; Hubr. IV* 300.

9. De directeur houdt een register in triplo, waarin bij het einde van elk kwartaal eene beoordeeling der kweekelingen ten opzichte van gedrag, vlijt en vorderingen bij de verschillende lessen gedurende dat tijdperk in cijfers wordt aangetekend. Eén dezer registers is voor den districts-, één voor den arrondissementen-schoolopziener bestemd. Vóór het einde van ieder kwartaal zenden deze hun register ter invulling aan den directeur.

De registers worden van Rijkswegen verstrekt.

10. Vóór 15 April van elk jaar zendt de directeur aan den inspecteur een beredeneerd verslag omtrent den toestand der normaalinrichting gedurende het afgelopen schooljaar en geeft daarvan afschrift aan den districts- en aan den arrondissementen-schoolopziener.

11. De directeur zorgt, indien daartoe zijne tusschenkomst ingeroepen wordt, voor een goede huisvesting en verpleging der kweekelingen. Hij houdt toezicht op de kosthuizen en op het gedrag der kweekelingen, zoo in als buiten de lessen.

De onderwijzers zijn den directeur in het toezicht op de kweekelingen behulpzaam.

12. De onderwijzers volgen bij het onderwijs de voorschriften van den directeur. Zij verzuimen of verzetten geen lessen dan met zijne toestemming. In geval van ziekte geven zij hem daarvan kennis.

Voor afwezigheid gedurende één tot drie lesdagen behoeft een onderwijzer de toestemming van den directeur; voor afwezigheid gedurende vier tot zes lesdagen die van den districts-schoolopziener; voor langere afwezigheid die van Onzen voornoemden Minister. De directeur behoeft voor afwezigheid gedurende één tot zes dagen de toestemming van den districts-schoolopziener; voor langere afwezigheid die van Onzen voornoemden Minister.

In geval van ziekte geeft hij daarvan kennis aan den districts-schoolopziener.

13. Gedurende afwezigheid of ontstentenis van een onderwijzer nemen de overigen, volgens aanwijzing van den directeur, zooveel mogelijk de lessen waar (a).

14. Eene vergadering van directeur en onderwijzers heeft ten minste eenmaal 's jaars plaats en verder zoo dikwijls de directeur die noodig acht, of hij daartoe van ten minste twee onderwijzers een met redenen omkleed schriftelijk verzoek ontvangt (b).

In het laatste geval wordt de vergadering belegd binnen acht dagen nadat het verzoek is ingekomen. Van deze vergaderingen wordt tijdig kennis gegeven aan den districts- en aan den arrondissementen-schoolopziener, met vermelding der zaken die te behandelen zijn.

De vergadering van directeur en onderwijzers benoemt bij den aanvang van het schooljaar een der leden tot secretaris gedurende dat tijdperk.

15. Jaarlijks in de maand Januari wordt in eene vergadering van directeur

(a). „Ontstentenis” doelt ook op het bestaan eener vacature. *M.v.B.Z.* 13 Sept. 1881 no. 3107, *afd. O*; *Hubr. IV* 184.

De onderwijzers nemen waar zonder geldelijke belooning. *M.v.B.Z.* 13 Aug. 1881 no. 2952, *afd. O*; *Hubr. V* 1.

(b). Voor het bijwonen der vergaderingen of besprekingen, bedoeld in de artt. 14, 15, 19, 22 en 25, wordt geen vergoeding van reis- en verblijfkosten verleend. *M.v.B.Z.* 24 Oct. 1881 no. 3988, *afd. O*; *Hubr. V* 4.

en onderwijzers het programma der lessen voor het volgende schooljaar opmaakt en vóór 1 Februari door den directeur in duplo aan den districts-schoolopziener gezonden, die het, vergezeld van zijne op- of aanmerkingen, vóór 15 Februari aan de goedkeuring van Onzen voornoemden Minister onderwerpt.

Dit programma vermeldt het aantal uren wekelijks voor elk vak bestemd, de namen van de onderwijzers die de lessen geven, de te gebruiken boeken en den omvang van het onderwijs in de verschillende vakken in elke klasse.

De directeur zendt aan den districts- en aan den arrondissementen-schoolopziener ieder een afschrift van het goedgekeurde programma.

16. De directeur is belast met de zorg voor de bibliotheek en de leermidelen; hij maakt daarvan een catalogus en houdt dien geregeld bij.

Geen aankopen of bestellingen geschieden dan met voorkennis van den districts-schoolopziener.

§ 3. Van de kweekelingen.

Art. 17. Jaarlijks vóór 1 Maart wordt door den directeur, na oproeping in een of meer dagbladen, de gelegenheid tot inschrijving van nieuwe kweekelingen opgesteld (a).

18. Wie tot de normaallessen wenscht toegelaten te worden, moet op 1 April den leeftijd van 14 jaar; voor de voorbereidende klasse den leeftijd van 12 jaar bereikt hebben.

Hij legt over:

1°. zijne geboorte-akte;

2°. een of meer getuigschriften, waaronder, zoo hij bij eene lagere school werkzaam is geweest, een getuigschrift van het hoofd dier school;

3°. eene verklaring van ouders of voogden, dat zij voornemens zijn hem voor het onderwijs te bestemmen.

19. Op een door den districts-schoolopziener, in overleg met den directeur te bepalen dag, leggen de ingeschrevenen een examen af ten blijke dat zij het onderwijs met vrucht kunnen volgen. Dit examen bepaalt zich tot de vakken a—i van art. 2 der wet van 17 Augustus 1878 (*Staatsblad no. 127*), zooals dat artikel luidt na de daarin bij de wet van 8 December 1889 (*Staatsblad no. 175*) gebrachte wijzigingen, en wordt ten overstaan van den districts-schoolopziener door directeur en onderwijzers afgenomen (b).

Zij besluiten bij volstreckte meerderheid wie als kweekeling zullen worden toegelaten. Staking van stemmen verhindert de toelating.

20. De toelating geschiedt in den regel bij het begin van den cursus.

(a). In de oproepingen te vermelden, hoeveel beurzen vacant zijn. Na aftoep van het toelatingsexamen kunnen de toegelatenen of de uitstekendsten onder hen, die eene beurs verlangen, aan een verg. examen worden onderworpen. *M.v.B.Z.* 22 Jan. 1883 no. 4768, *afd. O*; *Hubr. V* 249; *Wekker* 14/1883.

(b). De voorschriften voor de keuring der candidaten voor de Rijkskweekescholen zijn hier niet van toepassing. *M.v.B.Z.* 25 Jan. 1883 no. 324, *afd. O*; *Hubr. IV* 182.

Het gemis der rechterhand maakt iemand niet ongeschikt voor de betrekking van onderwijzer. Er bestaat althans geen bezwaar een jongeling, die in dat geval verkeert, tot de normaallessen toe te laten. Blijkt hij later uit anderen hoofde voor het beroep van onderwijzer ongeschikt te zijn, dan kan worden overwogen of zijne verwijdering noodzakelijk is. *M.v.B.Z.* 25 Oct. 1881 no. 3738, *afd. O*; *Hubr. IV* 183.

Indien tusschentijds kweekelingen zich aanmelden, beslist de districts-schoolopziener, op voorstel van den directeur, of er redenen bestaan om, na afgelegd examen, van dien regel af te wijken.

21. Zij die, zonder het onderwijs aan de normaalinrichting te hebben bijgewoond, tot eene der hoogere klassen wenschen te worden toegelaten, leggen een examen af ten blijke dat zij in staat zijn het onderwijs in die klasse met vrucht te volgen.

De bepalingen van de artikelen 19 en 20 zijn ook op dit examen van toepassing.

22. Jaarlijks, bij het einde van den cursus, wordt in eene vergadering van directeur en onderwijzers bepaald welke kweekelingen tot eene hoogere klasse zullen overgaan. Het besluit wordt bij volstreckte meerderheid van stemmen genomen. Staking van stemmen verhindert den overgang.

23. Aan kweekelingen der Rijksnormaallessen kan in bijzondere gevallen door Onzen voornoemden Minister een jaarlijksche Rijkstoelage worden verleend, tot een door hem te bepalen bedrag. Boeken en leermiddelen kunnen hun kosteloos verstrekt worden (a).

24. Gevallen van ziekte uitgezonderd, mogen de kweekelingen, zonder toestemming van den directeur, geen lessen verzuimen. Van elke verhindering wegens ziekte wordt hem zoo spoedig mogelijk kennis gegeven. Een attest van den geneesheer moet worden overgelegd, indien de ziekte langer dan tien dagen duurt.

25. Hun die zich schuldig maken aan onbetamelijk gedrag, gebrek aan ijver, herhaald plichtverzuim, kan het bijwonen der lessen voor ten hoogste 14 dagen door den directeur worden ontzegd. Acht de directeur of een van de onderwijzers verwijdering voor langeren tijd of voor altijd noodzakelijk, dan wordt zoodanig voorstel in eene vergadering van directeur en onderwijzers behandeld en daarop een besluit genomen (b).

Dit met redenen te omkleeden besluit wordt door den directeur aan den districts-schoolopziener ter goedkeuring gezonden.

Eerst nadat deze verleend is kan het uitvoering erlangen.

Moet een kweekeling, die in het genot eener Rijkstoelage is, voor altijd verwijderd worden, dan wordt het besluit der vergadering door den districts-schoolopziener, vergezeld van zijn advies, aan de goedkeuring van Onzen voornoemden Minister onderworpen.

§ 4. Van het toezicht.

Art. 26. Met het toezicht over de Rijksnormaallessen is de districts-schoolopziener belast, tot wiens ambtsgebied de inrichtingen behooren.

27. De inspecteur roept eenmaal 's jaars de districts-schoolopzieners binnen

(a). Aan de kweekelingen der normaallessen kunnen bij uitzondering toelagen van f 100 en daarbeneden worden verleend, mits zij, blijkens een door den D.s.o. ingesteld onderzoek, op een afstand van meer dan twee uren gaans wonen van het gebouw, waar de normaallessen gegeven worden, en bovendien door bijzonderen ijver en goed gedrag uitmunten. *M.v.B.Z.* 1 Aug. 1883 no. 2797, *afd. O; Huhr. IV* 295—297.

Zoodanige toelagen kunnen niet verleend worden aan hen, die tot de voorber. klasse toegelaten zijn. *M.v.B.Z.* 12 Aug. 1882 no. 3080, *afd. O; Huhr. IV* 297.

(b). Aan de kweekelingen wordt de verplichting opgelegd om, alvorens examen te doen, verlof van directeur en onderwijzers te verzoeken, met bedreiging, dat art. 29 al. 2 (thans art. 25, 2de zin) zal worden toegepast, als ze zonder dat verlof examen doen. *M.v.B.Z.* 10 Juli 1886 no. 2133, *afd. O; Wekker* 57/1885; *Schoolterst.* 1885/6.

den kring zijner inspectie bijeen, ter bespreking van de belangen der Rijksnormaallessen in hun ambtsgebied.

TABEL A, bedoeld in artikel 3 der Regelen, behoorende bij het Koninklijk besluit van 29 Juni 1890, no. 16 (*Staatsblad* no. 97).

V A K K E N.	Eerste klasse.	Tweede klasse.	Derde klasse.	Vierde klasse.	Geheel getal lesuren.
Nederl. taal, lezen en schrijven.	4	4	3	3	14
Vaderlandsche geschiedenis.	1	1	2	2	6
Aardrijkskunde.	2	2	1	1	6
Rekenkunde.	2	2	2	2	8
Kennis der natuur.	2	2	2	2	6
Zang.	1	1	1	1	2
Handteekenen.	2	2	2	2	4
Gymnastiek.	1	1	1	1	3
Nuttige handwerken voor meisjes.	2	2	2	2	4
Fransche taal.	2	2	2	2	6
Wiskunde.	"	2	2	2	6
Paedagogiek.	"	"	2	2	4
	8		7		
Getal uren.	11	13	15	15	69

TABEL B, bedoeld in artikel 3 der Regelen, behoorende bij het Koninklijk besluit van 29 Juni 1890, no. 16 (*Staatsblad* no. 97).

V A K K E N.	Eerste klasse.	Tweede klasse.	Derde klasse.	Vierde klasse.	Geheel getal lesuren.
Nederl. taal, lezen en schrijven.	4	4	3	3	14
Vaderlandsche geschiedenis.	1	1	2	2	6
Aardrijkskunde.	2	2	1	1	6
Rekenkunde.	2	2	2	2	8
Kennis der natuur.	2	2	2	2	6
Zang.	1	1	1	1	2
Handteekenen.	2	2	2	2	4
Gymnastiek.	1	1	1	1	2
Nuttige handwerken voor meisjes.	2	2	2	2	4
Paedagogiek.	"	"	2	2	4
	8		6		
Getal uren.	9	9	12	12	56

ALPHABETISCH REGISTER.

De cijfers wijzen de bladzijden aan.

Aankoop van grond voor schoollokalen 165, 173. Toepassing onteigeningswet 165.

Aanvangsklassen. Afzonderlijke scholen voor — 84.

Afkeuring van schoollokalen 55. Beroep bij — 55. Beslissingen omtrent — 57, 58. Straf op 't geven van onderwijs in een afgekeurd lokaal 64.

Akte. Zonder — mag niemand l. o. geven 58, 59, 216; uitzonderingen en vrijstellingen 59, 60. — geldt voor 't geheele Rijk, de koloniën en bezittingen 231. In Indië verkregen — geeft geen bevoegdheid 59, 249. Bezitters der — als kweekeling 61, 261. Uitreiking nieuwe — na veroordeeling 66, 223. Afschriften der — 126. Vervanging verloren — 223, 227. Vorm der — 223, 227. Kosteloosheid der — 223, 227, 231. Bevel om — voor vak *j* te halen 257.

— als onderwijzer. Leeftijd 217, 218; examen 217 tot 223; uitreiking — aan vreemdelingen 223; gelijkgestelde akten 248, 259.

— als hoofdonderwijzer 217; vereischten 223; tweejarige werkzaamheid 223; beslissingen daaromtrent 225, 226; leeftijd 224; examen 224; gelijkgestelde akten 248, 249.

— voor huisonderwijs in vakken *a-g* 217; examen 227; — na onvoldoend examen voor onderwijzer 227, 228.

— voor vakken *l, m, n, p, r, s* 228; gelijkgestelde akten 248, 259.

— voor vakken *j, k, q, t* 229; eischen voor vak *j* 229. Wie nog onderwijs mag geven in vak *j* 256, 258, en in vak *k* 258.

Overgangsbepalingen betr. akten 258, 259.

Altera tanta. Houden op 50.

Ambten of bedieningen. Bekleeden van — door een onderwijzer 149, 150. Beroep bij weigering van Ged. Staten 150. Wanneer vrijstelling te verleen 150. Wat onder — te verstaan 150, 151, 152, 267. Beslissingen 153.

Andersdenkenden. Wat onder — te verstaan 142.

Zie verder Godsdienstige begrippen.

Arbeid van kinderen beneden 12 jaren 246, 247.

Arrondissements-schoolopziener. Ambtsgebied 234, 277. Benoeming 234, 235. Ontslag 234. Reis- en verblijfkosten 234, 235. Werkzaamheden 234, 241. Eed of belofte 237, 238. — tevens lid van Ged. Staten 277.

Maatregel tot aanwijzing ambtsgebied en verplichtingen — 277.

Werkzaamheid van den — in zake: bewijs werkzaamheid kweekelingen 61, toezicht opleidingsscholen 69, voordracht onderwijzer 128, verschil met B. en W. daaromtrent 131, 132, ontslag onderwijzer 133, schorsing onderwijzer 137, waarneming betrekking onderwijzer 138, rooster lesuren bijz. school 204, commissie examen onderwijzer 217, opmaken proces-verbaal 238, toegang lagere scholen 238, 239, vragen van inlichtingen 238, 239, bijwonen en beleggen vergad. comm. van toezicht 242, aanwijzing gecommiteerden voor schoolbezoek 243.

Begrooting. Onthouding van goedkeuring aan de — om te komen tot schoolbouw 58, 165, 265, of tot vermeerdering van 't getal scholen 93, 94. Jaarwedden

op de — te brengen 114. Behandeling der — in verband met jaarwedden 121, en met subsidie in kosten kosten l. o. 196. Geen post op — voor diner aan schoolopzieners enz. 167.

Belooningen en eereblijken tot bevordering van schoolbezoek 246, 275.

Benoeeming. Afschriften van stukken, overgelegd bij — 126. — hoofd der school en onderwijzers 127 en volg., 266. — op onjuiste stukken 132. Intrekking eener — strijdig met de wet 132. Voorwaarden bij — 133. — tot wederopzeggens 135, of voor een bepaalden tijd 136, 138. — met 2 stemmen niet strijdig met de wet 266.

Beroep van besluiten van Ged. Staten op den Koning 71 tot 74; termijn van — 74. — door een raadslid bij den Koning 74, of bij Ged. Staten 94. — van ingezetenen bij den Koning 73, 101. — van D.s.o. bij den Koning 74.

Uitoefenen van een — aan onderwijzers verboden 147; beslissingen daaromtrent 147, 148, 267. Uitoefening van een — door huisgenooten van een onderwijzer 149.

Bestek. Waaraan het — getoetst moet worden 53, 197. Kosten van — enz. 196. — goed te keuren door M.v.B.Z. of D.s.o. 196, 197, 200. Raadpleging Rijksbouwkundige 197; idem Insp. v. h. geneesk. staatstoez. 197. Beslissingen omtrent inhoud — 197. Geschil over het — 198. Aanwijzing deskundige voor het — 198. Verspreiding enz. van het — 199, 200.

Bevoegdheid. Straf op 't geven van onderwijs zonder of buiten de — 65. Verlies der — bij veroordeeling volgens art. 106 65. Terugkrijgen van vervallen — 66. Ontneming der — aan openb. onderwijzers 133, 136, aan bijz. 201, 202. Schorsing in de — tot 't geven van onderwijs 141, 145. — wordt verkregen door 't afleggen van examens 216. Verlies der — bij veroordeeling wegens misdaad 65, 262.

Bewaarscholen. Zie Voorbereidend onderwijs.

Bezoldiging. Zie Jaarwedde.

Bouw en verbouw. Zie Schoollokalen.

Bouwkundig teekenen. Inrichting voor — en ornamentteekenen behoort niet tot 't l. o. 47.

Bijwonen van enkele lessen niet geoorloofd 78, 87, 264.

Bijzonder onderwijs. Wat is — 50. Invloed van — op de beoordeeling der behoefte aan openbaar ond. 79 tot 81. Vereischten voor 't geven van —: akte, getuigschrift, visum B. en W. 200; beroep omtrent 't visum 201. Meded. oprichting scholen voor — 200. — mag niet strijden met de goede zeden of aansporen tot ongehoorzaamheid aan de wetten des lands 201, 207. Omvang van het — 202, 203. Bijz. onderwijzers in comm. examen 227. Inlichtingen betr. — te geven aan 't schooltoezicht 239. Toezicht der plaatsel. comm. op het — 240.

Maatregel betreffende het getal onderwijzers bij gesubsidiëerd — 302.

Subsidie aan —; zie Rijksbijdrage en Subsidie.

Christelijke en maatschappelijke deugden. Opleiding tot — 141. Wat tot — behoort 142.

Commissie van toezicht. — heeft geen toezicht op Rijks-normaallessen 67, 240. Beheer der kosten van het l. o. door de — 164. Instelling der — 235. Verordening op de — 235, 236. Gemeenschappelijke — bij gemeensch. school 235. Afzonderlijke — voor de Rijksscholen in de kol. der maatsch. van Weld. 235. Lidmaatschap der — door ingezetenen der gemeente 235, raadsleden, Nederlanders, vrouwen 236. Bijstand der — door dames 236. Secretaris der — 236. Bevoegdheid der — 236. Aflegging van eed of belofte door de leden der — 237, 238. Voorz. en leden der — kunnen proces-verbaal opmaken 238, hebben toegang tot alle lagere scholen 238, 239, kunnen inlichtingen vragen 238; beslissingen daaromtrent 239. Omschrijving van den werkring der — 240. Toezicht der — over

bijz. scholen 240. Vergaderingen — bij te wonen en te beleggen door Rijkstoezicht 242. Wettigheid der vergadering van de — 242.

Deskundigen bij 't examen van onderwijzer 219.

Districts-schoolopziener. — is niet ontvankelijk in beroep in zake jaarwedde 74. Ambtsgebied, benoeming, schorsing, ontslag, jaarwedde, reis- en verblijfkosten 233; bekleding ambten of bedieningen, vervanging 233, 234. Eed of belofte 237. Werkkring 241, 277. Samenstelling verslag 241. Aanvraag vernietiging raadsbesluit door — 242.

Maatregel tot aanwijzing ambtsgebied en verplichtingen — 277.

Werkzaamheid van den — in zake: Afkeuring schoollokalen 55, gebreken aan lokalen 56, veroordeeling onderwijzers 65, leerplan 101, 102, beschikbaarstelling lokalen voor godsdienstonderwijs 103, voordracht hoofd der school 127, ontslag hoofd der school 133, schorsing of ontslag onderwijzers 137, vrijstelling art. 36 149, verklaring ongeschiktheid 154, 155, bestek 197 tot 199, stukken bijz. onderwijzers 200, ontneming bevoegdheid aan bijz. ond. 202, examencommissie 217, opmaken proces-verbaal 238, toegang lagere scholen 238, 239, vragen van inlichtingen 238, 239, bijwonen en beleggen vergad. plaats. comm. 242.

Examen. Veroordeeling van een onderwijzer geen beletsel voor toelating tot het — 66. Gelden voor 't — 230; vrijstelling daarvan voor 't — in vak *j* 257.

— voor onderwijzer. Aantal malen, samenstelling commissie 217, 218; afgewezen kandidaten, reis- en verblijfkosten commissieleden 218; plaats, aankondiging 218, 219; deskundigen, openbaarheid 219; aanmelding, over te leggen stukken, zegel enz. der akten 219, 220; — minderjarigen, dag voor Israëlieten, omvang 220; kennis van eigenschappen der wisk. figuren en lichamen 221, 222, van beginselen onderwijs en opvoeding 222. Na-examen in vrije en orde-oefeningen der gymnastiek 221; of in de handwerken 221, 222, 223. Vrijstelling van 't examen in eerste oefen. handteekenen 221, 259.

— voor hoofdonderwijzer. Tweejarige werkzaamheid 223, 225, 226; vervallen der wiskunde, opnemen stekunde 224; methode van onderwijs en opvoeding 225; commissiën, vacatiegelden, reis- en verblijfkosten, tijd, plaats, aankondiging, over te leggen stukken 226; omvang en afneming 226, 227; bijz. onderwijzers in de commissie 227. Vrijstelling van 't examen in teekenen 224, 248.

— voor huisonderwijs in vakken *a-g* 227.

— voor huis- en schoolonderwijs in vakken *l, m, n, p, r, s*. Commissie, getuig-schriften goed gedrag onnoodig 228; afneming en omvang 229.

— voor huis- en schoolonderwijs in vakken *j, k, q, t* 229. Eischen voor vak *j* 229.

Financiën. Behoefte aan openb. ond. onafhankelijk van de — der gemeente 82, 97. Regeling jaarwedden idem 123.

Gebed in de openbare school 145.

Gecommitteerden voor schoolbezoek 243.

Ged. Staten. Beroep van besluiten van — op den Koning 71 tot 74. Lid van — tevens A.s.o. 235. — kunnen niet zelfstandig voorschriften geven omtrent 't getal onderwijzers 250. — moeten Insp. hooren omtrent raadsbesluiten 95, 265.

Geestelijken in de openbare school 144.

Geldboete. Bedreiging der onderwijzers met — 136.

Gemeenschappelijke regeling. Beroep op den Koning bij — 71. Hoe — tot stand te brengen 78. Getal kinderen noodig voor opening eener school in eene gemeente, geen onderwerp van — 81. Tot — kunnen de gemeenten niet gedwongen worden 87, 94. — blijft van kracht bij bevel vermeerdering getal scholen 87. Beslissingen omtrent geschillen, gerezen uit — 87, 88, 94. Schoolgeld bij — 89, 189. Jaarwedden bij — 124. Toezicht op gemeensch. school 231, 235.

Gemeentebestuur. Het — eigenaar of bruiker van het lokaal der openbare

school 57. Beroep in te stellen door den Raad, niet door B. en W. 73, 74, of door ingezetenen 73, 74.

Geschiedenis. Gewijde — deel der algemeene — 48, of van godsdienstonderwijs 203.

Gestichten. Onderwijs in — is schoolonderwijs 45, 46.

Getuigschriften van goed gedrag: bij benoeming tot onderwijzer 126, 127; tot plaatsing aan kweekscholen 127; voor examen af te geven door bijzondere personen 220; niet noodig voor examen in *l, m, n, p, r, s* 228. Heffing van leges voor — 266.

Gezang bij den aanvang en de sluiting der les 102, 145.

Godsdienstige begrippen. Eerbiediging van — 141, in de school 141. Beslissingen daaromtrent 144, 145.

Godsdienstonderwijs. Schoollokale beschikbaar te stellen voor — 103; wijze waarop 103, 105; overleg met kerkbesturen 104; zonder geldelijke vergoeding 106; bedoeling der bepaling 106. Leerlingen die elders — ontvangen, blijven medetellen 112. — overgelaten aan de godsdienstleeraren 141. — door een onderwijzer 144, 147, 153.

Gratificatie. — behoeft goedkeuring 124. Vervallen van een — 125, 126. — tel niet meê voor pensioen 158.

Grondbelasting. Vrijstelling van — voor onderwijzerswoning mits geen kostschool zijnde 120, voor scholen voor doofstommen enz. 167, voor lagere scholen van erkende vereenigingen 200.

Gymnastiek. Bedoeling van de vrije en orde-oefeningen der — 49. Onderwijzers in — moeten akte hebben 75, 76, 221, 263. Onderwijs in — behoeft niet te worden bijgewoond 78, 86, 264. Opneming der uitgebreide — in het leerplan 84. Toepassing der wet op onderwijzers in — 162. Pensioen aan — onderwijzers 163. Na-examens in de vrije en orde-oefeningen der — 221. Afzonderlijke examens in idem 229; vereischen 229; examengeld 230. Onderwijs in vrije en orde-oefeningen der — verplichtend in 1893, met bevoegdheid tot verlenging 256. Bevoegdheid van onderwijzers om dit onderwijs te geven 256.

Handel drijven door onderwijzers 147; door huisgenooten van onderwijzers 149.

Handelsschool is geene inrichting van l. o. 47.

Handteekenen. Wat zijn „eerste oefeningen van het —” 48; bevoegdheid tot 't geven van onderwijs daarin zonder examen 259, 260. — samenvallend met handwerken 264.

Handwerken. Opgenomen onder de verplichte vakken 48. Buiten de schooluren 48, 86. Bijzondere lokale daarvoor onnoodig 48. Toelating leerlingen bij school tot lessen in — op de openbare 52. Onderwijs in — onafhankelijk van bijz. ond. 85, op afzonderlijke gemeentelijke naai- en breischool 86. Verzuimde lessen in — 86, 87. Jaarw. onderwijzers in — 119. Voordracht voor onderwijzers in — 131. Toepasselijkheid der wet op onderwijzeressen in — 162. Schoolbehoefte voor — 166. Voorwerpen, vervaardigd bij de les in — 167. Onderwijs in — op bijz. school die subsidie vraagt 211. Toezicht op onderwijs in — 236. Bevoegdheid voor — 258, 259. — samenvallend met handteekenen 264.

Herhalingsonderwijs. Belooning voor — 72, 91, 115. — voor hen, die gewoon schoolonderwijs genoten hebben 89, ook huis- of bijz. schoolond. 89, 90. Omvang — 89. Dwang tot invoering — 89; toepassing art. 212 gem.-wet voor — 92. — voor meisjes 89. Verhouding van — tot derden schooltijd 90, tot inhalingsonderwijs 90, tot gewoon l. o. 91. Getal en leeftijd leerlingen voor — 90. — gedurende een deel van 't jaar 90. — voor leerlingen dagschool 90, 91. Verplichting tot 't geven van — 91, 92. Schoolgeld voor — 126, 272. Jaarwedde voor — kan medetellen voor pensioen 158.

Hoofd der school bij 't openbaar onderwijs. Vereischen 106. Waarneming 106, 137. Hoofd van meer dan ééne school 106, 107, 152. Mannelijk of vrouwelijk

— 107. — onbevoegd voor vakken 7 tot 107. Instructie — 107. Benoeming — 127, 130, 135, 136, 266, door Ged. Staten 138, 140. Verplaatsing 128, 130, 131. — en onderwijzer in één college 153. Onderwijzers zonder hoofdakte als — 252.

— bij 't bijzonder onderwijs. Vereischten 202; vrijstelling bij waarneming 202, 203. Hoofd van meer dan ééne school 107, 152, 202.

Huishuur. Vergoeding voor — 113. Niet te verleenen als de gemeente eene woning heeft 119. Te berekenen naar plaatsel. omstandigheden 119, 120. Beslissingen in geschil over — 120. — voor waarnemend hoofd 140. Vervanging der vergoeding voor — door vrije woning 266.

Huisonderwijs. Wat is — 45, 46. Voor — in één gezin geen bewijs van bekwaamheid of zedelijkheid noodig 59. Geven van schoolonderwijs door iemand, bevoegd voor — 65, 275.

Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezicht. Keurt schoollokalen af 55, 56, 57, in overleg met schooltoezicht 56. Geeft machtiging tot binnentreden scholen 53, 56. Kan geen verbodtelingen gelasten 56. Te raadplegen omtrent bestek 197.

— van het Lager Onderwijs. Ambtsgebied, benoeming, schorsing, ontslag, jaarwedde, reis- en verblijfkosten 233, bekleeding ambten of bedieningen, vervanging 233, 234, eed of belofte 237, 238. Werkkring 242, 277. Verslag 242. Wachtgeld 252.

Maatregel tot aanwijzing ambtsgebied en verplichtingen — van het l. o. 277.

Werkzaamheid van den — van het l. o. in zake: raadsbesluiten bedoeld in art. 19 der wet 95, 265, en in art. 20 101; examencommissie 217; opmaken proces-verbaal 238; toegang tot lagere scholen 238, 239; inwinnen van inlichtingen 238, 239; bijwonen en beleggen vergad. plaats. comm. 242.

Instructie voor onderwijzers 107, 115, 116, 133, 136, 145, 167.

Italiaansch is geen vak van l. o. 203.

Jaarwedde. Minimum der — 113, 116; verhooging daarvan bij K.B. 113, 116, 117, 118. — deels vast, deels wisselend 113, 116. Periodieke verhooging van — 114. — onafhankelijk van 't goedvinden van den raad 114, of van 't getal kinderen uit andere gemeenten 114. — voor herh.-ond. 72, 92, 115. Inhouding der — bij ziekte, verlof, overtreding instructie of vervroegd vertrek 115, 134, 139, 267. Aanvulling der — uit kerkefondsen 115, 116. Uitbetaling der —, zegel: 115, 116, 267. Classificatie der — 118. Goedkeuring begrooting in verband met — 121. Beslissingen in hooger beroep in zake — 122, 123, 124. Intrekking of vernietiging besluit Ged. Staten in zake — 124. Vermindering van — 124; beslissingen ter zake 124 tot 126, 266. — staat niet stil bij schorsing 137. Belooning bij tijdelijke waarneming 139, 140. — van onderwijzers en onderwijzeressen, op 1 Nov. 1880 in functie 249.

Kerkelijke betrekkingen. Bekleeden van — 151, 267.

Kinderen. Lijsten van schoolgaande en niet-schoolgaande — 244. — van schippers 245.

Klassen. Verdeeling der school in — 101. Overgang der leerlingen naar andere — 103.

Kosten van het l. o. Verdeeling 163. Opsomming 164. Beheer der — door schoolcommissie 164.

Kostleerlingen in onderwijzerswoningen 120, 148, 149.

Kweekelingen. Vereischten, leeftijd, werkzaamheden 61. Toezicht en leiding 61, 62. Bewijs van werkzaamheid goed te keuren door A.s.o. met beroep op D.s.o. 61, 62, 63, 262. Toelating 61, 62, 261, 262. Ontslag 63. Belooning 63, 262. Geen verschil tusschen — openb. en bijz. onderwijs 61. — werkzaam in leerscholen 63, 66, 69. Straf op 't niet cf. de wet toelaten van — 64. Waarneming betrekking onderwijzer door — 141. Tweejarige werkzaamheid als — met akte 223, 225. Overgangsbepaling betreffende — 247. — met akte hoofdonderwijzer 261, — voor niet-verplichte vakken 261.

Kweekscholen. — van Rijkswegen 66; minimum getal 67. Neutraliteit op Rijks- en gemeentelijke — 69; toezicht op idem 263. Aanwijzing — 70. — voor onderwijzeressen 70. Getuigschriften tot plaatsing aan — 127. Inrichting der bijzondere — 262. Subsidie aan —; zie Rijksbijdrage.

Lager onderwijs. Verschil tusschen — en midd. ond. 45, 48, 203, 260. Wat is — 47. Tot hoever moet zich — uitstrekken 48. Cursus tot bekwaming in landbouwkunde is — 50, voorbereidend onderwijs niet 59. — niet te geven zonder bewijzen bekwaamheid en zedelijkheid 58; uitzonderingen 59. Vergunning tot geven — 58, 59, 60. Op 14jarigen leeftijd is aan de behoefte aan — voldaan 93.

Landbouwkunde. Cursus tot bekwaming in — behoort tot l. o. 50. Onderwijzers in — zonder akte 163.

Landstraktement. Zie Subsidie vervangende vroegere rijksjaarwedden.

Leeftijd der leerlingen op de lagere school 76, 77, 100. Idem voor de herhalingschool 90. Bepaling van den — der leerlingen goed te keuren door Ged. Staten 95; reden dier bepaling 98. Verplichting tot vaststelling — niet opgelegd 99. Besluiten tot bepaling —, genomen vóór 1 Jan. 1890 265.

Leerboeken. Bepaling der te gebruiken — 101. Bezwaren tegen — 146; beslissingen daaromtrent 146, 147.

Leerlingen. Voor welke — de openbare school openstaat 78, 82. Verwijdering van — met gebreken 83. Verdeeling der — over de openbare scholen 83, 191, 274. Afstand der — van de school 95, 97, 98. Getal — voor onderwijs in niet-verplichte vakken 98. Tijdstip van toelating van — 103. Toezicht op de — op de speelplaats 107. Scholen met meer dan 600 — 108. Verhouding getal — tot getal onderwijzers 107, 108, 109, 110; welke — mede te tellen 112, 266. Bevoegd-comm. van toez. inzake toelating en verwijdering van — 236.

Leerplan. Vaststelling van het — 101, 102. Wijziging van het — 102; idem bij weigering van B. en W. 265.

Leerplicht. Invoering van — 243.

Middelbaar onderwijs. Verschil tusschen lager en — 45, 48, 203, 260. — ontslaat niet van 't geven van meer uitgebreid l. o. 84.

Minvermogenen. Zie On- en minvermogenen.

Nering doen door onderwijzers 147, door huisgenooten van onderwijzers 149.

Normaallessen. — van Rijkswegen 66; staan niet onder toezicht eener plaatsel. comm. 67, 240. Vereischte onderwijzers bij Rijks— 67. Neutraliteit bij Rijks- en gemeentelijke — 69. Voorbereidende klassen bij — in gemeentelokalen 261.

Maatregel tot vaststelling regelen voor de Rijks— 303.

Subsidie aan —; zie Rijksbijdrage.

Ondersteuning aan ouders bij niet-schoolgaan der kinderen 244; bevoegdheid van het burgerlijk ambestuur 245. Uitbreiding der wetsbepaling 245, 246.

Onderwijs aan militairen, doofstommen, blinden, spraakebrekkigen, idioten, in strafgevangenissen, bedelaarsgestichten of Rijks-werkinrichtingen, en in Rijks-opvoedingsgestichten 75, 78, 167.

Onderwijs en opvoeding. Beginselen van — bij 't examen van onderwijzer 222. Methode van — bij 't examen voor hoofdonderwijzer 224, 225. Methode van onderwijs op de lagere school 266.

Onderwijzeressen. Begrepen onder onderwijzers 70. — bij voorkeur in de laagste klassen 113. Leeftijd — voor 't examen 217.

Onderwijzers. — waarop de wet niet van toepassing is 59, 75, 162. Verplichting tot 't geven van herh.-ond. 91, 92, van uitgebreid l. o. 116, 132, van andere lessen 267. Verhouding getal — tot getal leerlingen 107 tot 110; wanneer te bepalen 108, 109, 111, 112; vak — tellen niet meê 108; geen onderscheid tusschen steden en platteland 109; nalatigheid van 't gemeentebestuur om — aan te stellen 110; kweekelingen tellen niet meê 110; geleidelijke vermeerdering van

het getal — 250; bevoegdheid van Ged. Staten daaromtrent 250; vermindering van het getal — verboden 255. — lid van een weduwenfonds 116. Benoeming — 126, 128, 130, 131, 135, 136, aan Rijksscholen 128. Verplaatsing van — 131. Verplichting tot inwoning der — 133. — zonder hoofdrang aan 't hoofd eener school 254. Getal — aan bijz. scholen 251.

Maatregel tot geleidelijke vermeerdering van het getal — aan openbare en gesubsidiëerde bijzondere scholen 302.

Zie verder Akte, Ambten en Bedieningen, Benoeming, Examen, Jaarwedde, Ontslag, Pensioen, Schorsing, Waarneming, Wachtgeld.

Onderwijzerswoningen. Ontruiming 136. Reparatie 272.

Zie verder Schoollokalen.

On- en minvermogensden. — hebben toegang tot uitgebreid l. o. 85, 188. — niet achter te stellen wat leeftijd aangaat 100. Bevordering van schoolbezoek door — 191. Aanwijzing van scholen voor — 191, 274.

Zie voorts Schoolgeld.

Ontslag. Ongevraagd — aan onderwijzers goed te keuren door Ged. Staten 95; reden dezer bepaling 100. — van hoofden 130, 133. — van onderwijzers 133, aan Rijksscholen 133, 136. — op eigen verzoek 133, 134, 135. Datum van ingang van het — 134. Dwang tot het vragen van — 134, 135. — ambtshalve 135, 137, 146, 149. — wegens gemis der hoofdakte 267.

Openbaar onderwijs. Wat is — 50. Verplichte vakken van — 78, 83, 84. Voldoend — moet overal gegeven worden in een genoegzaam aantal scholen 78; wat daaronder te verstaan 79 tot 81, 83, 263, 264. Invloed van bijz. onderwijs op de beoordeeling der behoefte aan — 79, 81. Opheffing der eenige openbare school 80. Toestand der financiën niet van invloed bij bepaling getal scholen 82. — toegankelijk voor alle kinderen in de gemeente 82. — in één gebouw met een klooster 83. Behoefte aan — in niet-verplichte vakken 84, 85. Werkplaatsen aan openbare scholen 85. Waaraan het — dienstbaar moet zijn 141. Kosten van het — 163. Verslag over het — door B. en W. 240.

Omvang van het —. Bepaling daarvan 92; besluiten, onder de vorige wet genomen, blijven gelden 92. Uitbreiding — kan door Ged. Staten bevolen worden 92, mits niet voor jongens of meisjes afzonderlijk 93, of voor meisjes van 14—17 jaren 93; stilzwijgende intrekking van zoodanig bevel 94; oprichting gemeenschappelijke school kan niet bevolen worden 94. Vermindering — goed te keuren door Ged. Staten 95; beslissingen daaromtrent 96, 97, 98.

Opleiding van onderwijzers. Onder bijz. inrichtingen tot — behoort ook de — voor hoofd 52. Benoeming van leeraren aan gemeentelijke inrichtingen tot — 69; schoolgeld op idem 69.

Zie verder Kweekscholen, Normaallessen, Rijksbijdrage, Subsidie.

Ouders of verzorgers. — kunnen in beroep komen bij afkeuring schoollokalen 55, en bij bepaling leeftijd kinderen 71, niet in andere gevallen 101. Keus der school door de — 191. Ondersteuning der — bij niet schoolgaan der kinderen 244.

Patent. Vrijstelling van — voor bijz. onderwijzers 200.

Pensioen. — en belooning tijdel. waarneming 139. Recht op —, leeftijd, ongeschiktheid, berekening diensttijd, over te leggen stukken, herziening 154, 155. Bedrag van het — 157. Bijdrage voor het — 157, 158, 159, 288. — aan gymnastiek-onderwijzers 163. — aan de weduwe van een onderwijzer 268.

Bepalingen wet burgerlijke pensioenen, toepasselijk op het — 159 tot 162, 268 tot 271.

Maatregel tot regeling der bijdrage voor het — 288.

Personeele belasting. Vergoeding voor — 120, 123.

Plaatsvervanger. — van 't hoofd door den raad aan te wijzen 138. Belooning voor — 139.

Portvrijdom. Mededeelingen betreffende — 232, 275.

Privaatlessen door onderwijzers 148.

Provinciën doen geene uitgaven voor l. o. 50.

Registratie. *Vrijstellingen: getuigschriften goed gedrag* 126, 200, 219; akten van aanstelling onderwijzers 130; idem en akten van beëdiging leden comm. v. toez. 238.

Reis- en verblijfkosten van leden commissie examen onderwijzer 218.

Rekening. Verschil over belooning van een onderwijzer, verantwoord in de — 132.

Rijksbijdrage. — aan bijz. kweekscholen 66. Beginsel 67. Berekening 68, 263.

— aan normaallessen en hoofden van scholen voor opleiding van onderwijzers 66. Beginsel 67. Berekening 68, 263. Alleen voor kweekelingen, volgens art. 8 toegelaten 68. Verdeeling 68. Niet aan onderwijzers te verleenen, toezicht 69. Maatregel tot regeling der — 300.

— voor het openbaar onderwijs. Algemeene regel 163. Bedrag 168, 169. Stelsel en beginsel 169 tot 172. Beslag op de —, beroep in zake —, verlies van aanspraak op de — 170. — voor vakonderwijzers 171, 255. — voor waarnemend hoofd, onderw. met hoofdakke, onderw. boven 't minimum 171. — bij vacature 172. Inkomsten komen niet in aanmerking bij bepaling — in gewone kosten, wel bij buitengewone 172. Breuken 173. — voor scholen waaraan geen behoefte bestaat, weelde bij kleine scholen, — bij bouw raadhuis en school 173. Quitantiën, voorschot, verrekoning 174. Uitgaven waarvoor niet en wel — verleend wordt 174, 175, 272. — bij verzuim schoolgeldheffing 182. — als bestek niet goedgekeurd is 198, 199. — over 1890 253. — over 1891 276. Overgangsbepaling 254, 255; eventueel in-trekking daarvan 255.

— voor het bijzonder onderwijs. Uit 't oogpunt van recht, billijkheid of staatsbelang 205, van grondwettigheid 206. Vrijheid van het onderwijs 206, 207. Maatstaf, inspectie door Ged. Staten, verslag omtrent de scholen, richting van het onderwijs 207. Bestuur der school 208. Gebouw der school eigendom van rechtspersoon 210. — bij opening in den loop van 't jaar 213. — aan nieuw op te richten scholen 256. Ingang der — 275. Geen — voor schoolbouw 215, of huurwaarde schoollokalen 215, 216. Verplichting tot geven van inlichtingen 204, 207. Uitkeering na afloop van 't dienstjaar 215. Aanvraag der — bij Ged. Staten 204; wat daaronder te verstaan 216. Bepaling der — door Ged. Staten 205. Beroep 205.

Voorwaarden 204, 211. Rechtspersoonlijkheid 204, 207 tot 210; kerkgenootschappen, kath. scholen 209; coöper. vereen. 210. Omvang onderwijs 204; verplichte vakken 210; onderwijs in handwerken 211. Getal lesuren 204, 211; voor ieder kind 211; voor handwerken 211, 212; op feestdagen, vacantiën 212. Getal onderwijzers 204; vacaturen 204; afzonderlijk hoofd, invloed schooltoezicht op benoeming, onderwijzers met hoofdakke 212; aanvulling personeel 214; opvolging voorschriften betreffende 't getal 251. Getal leerlingen 204; verklaring daarvan, leeftijd 213; scholen voor volwassenen, voor jongelingen 214. Opbrengst schoolgelden 204. Winstgevend bedrijf 204; wat daaronder te verstaan 215; hoe te bewijzen 215, 275.

Maatregel tot regeling der — 296.

Maatregel betreffende het getal onderwijzers aan gesubs. scholen 302.

Scholen. Twee — in één gebouw 54, 107. — waarop de wet niet van toepassing is 75. Toestand financiën niet van invloed bij bepaling getal — 82. Genoegzaam aantal openbare — 78 tot 81, 84. Afzonderlijke — voor aanvankklassen en voor meer gevorderden 84. Bepaling getal — en omvang l. o. 92, 265. Goedk. Ged. Staten noodig bij vermindering getal — 93, 95, bij sluiting of vereeniging van — 95, bij tijdelijke opheffing van — 96. Beslissingen omtrent opheffing — of vermindering omvang l. o. 96, 97, 98. Sluiting van — door Ged. Staten of den Koning 101. Plaatsing van klassen eener school in afzonderlijke gebouwen 106.

— met meer dan 600 leerlingen 108, 110, 111. Verschillende soorten van — in eene gemeente 184, 191. Aanwijzing van — door 't gem. bestuur 83, 191, 274. — in de open lucht 239.

Schoolbehoefden. Wat daaronder te verstaan 166, 167. Abonnement voor levering van —, betaling van — door leerlingen 166.

Schoolbezoek. — door comm. v. toez. 240, door A.s.o. en D.s.o. 241, door gecommiteerden 243. Bevordering van het — 191, 243 tot 246.

Schoolbibliotheken. Toezicht op — 167.

Schoolboekjes 246.

Schoolgeld. Heffing — door onderwijzer voor eigen rekening 82. — van kinderen, die elders schoolgaan 89, 189, 191. — tegemoetkoming in de kosten 178, 179. Billijk — 179. Te hoog — 180. Verschillend — in verschillende klassen 186, 274. Bezwaar tegen bedrag — 187. — op gemeensch. school 188, 189. — voor meer kinderen uit één gezin 189, 191, 274. — voor herh.-ond. 190, 272. Vooruitbetaling, verzuim van betaling, inning 190. — voor kinderen van onderwijzers 190. — voor enkele vakken 190. — voor bepaalde schooltijden 274. — bij aanvraag subsidie 193, 194. Bedeelden en minvermogenen vrij van — 176, 190. — van weezen 187, 274. — van minvermogenen 176; hoe te regelen 187; voor alle klassen 187; voor herh.-ond., voor alle vakken 188. On- en minvermogen te beoordeelen door B. en W. 180, 187, 274. Verplichting tot heffing van — 176, 177; minimum 179, 272; vrijstelling der verplichting 176; redenen voor vrijstelling 182, 183, 273; toepassing artt. 126 en 127 gem.-wet 181, 182; verordeningen, door den C.d.K. vastgesteld 182. Wijziging, invoering, afschaffing, invordering van het — 177; overlegging staat van inkomsten en uitgaven 186; weigering goedkeuring 183. Evenredig — 177, 184; wanneer aanwezig 273; basis 274; van kinderen buiten de gemeente 184, 185; niet meer dan de kostende prijs 177, 184; becijfering 185.

Schooljaar 112.

Schoollokalen. Regeling voor den bouw en de inrichting van — 53, 54, 55, 250. Ventilatiemiddelen in — 55. Afkeuring van — 55 tot 58. Te veel kinderen in — 64. — waarop de wet niet van toepassing is 75, 76. Gebruik van — voor bewaarschool 95, voor godsdienstonderwijs 103, 104, voor andere doeleinden 105. Verhuur van — 165. Geschiktheid der — niet door Ged. Staten te beoordeelen 96. Verdeeling school over verschillende — 106, 107. Ontruiming — 136. Aankoop grond voor — 165, 173. Huur van — 165. Verlichting, verwarming en schoonhouden der —, bij abonnement 166, ten koste der gemeente, door 't hoofd der school 167. Wat te verstaan onder verbouw van — 165, 173, 198. Bestek voor en gunning bouw of verbouw — 196; bepalingen betr. 't bestek 196, 197; verschil van den raad met den D.s.o., aanwijzing deskundige, aanbesteding en gunning door den burgem. 198. Hoe te handelen voor en na aanbesteding van — 198 tot 200. Onderwijs buiten — 239.

Maatregel, houdende regelen voor den bouw en de inrichting van — 292.

Schoolmeubelen. Wat onder — te verstaan 165. Schoonhouden der — 167. Bestek voor — 167.

Schoolonderwijs. Wat is — 45, 203. Geven van — door iemand bevoegd voor huisonderwijs 65. Verhouding van gewoon — en herh.-ond. 89 tot 91. — buiten lokalen 239.

Schooltijden. Vaststelling der — 101, aan eene leerschool 102. Beslissingen 102. Vrijgeven uren voor godsdienstonderw. 103.

Schoolwijken. Aanwijzing van — 83, 191, 274.

Schorsing. — van het onderwijs 95. — van hoofden 130, 137. — van onderwijzers 137, aan Rijksscholen 138. — in de bevoegdheid tot het geven van onderwijs bij overtreding van art. 33 141, 145, alleen bij overtreding in de school 144.

Sluitting eener school 95, 101.

Staatsinrichting is geen vak van l. o. 260.

Subsidie. — aan eene bewaarschool voor geestelijke zusters 100. — vervangende vroegere rijksjaarwedden van onderwijzers 116; intrekking daarvan 163; blijft buiten aanmerking bij berekening Rijksbijdrage 172; vervalt niet 252. — van armbestuur aan bijz. school 260.

— van gemeenten aan bijz. scholen of bijz. inrichtingen tot opl. onderwijzers. Verboden 50, 51, behalve in enkele gevallen 52, 53, 252, 257, 258, 261.

— van het Rijk aan gemeenten. Aan te vragen na bepaling getal scholen 82. Door den Koning te verleenē 192. Bedoeling van het artikel 192, 194. Regelen voor 't verleenē van — 193; schoolgeldheffing bij — 193, 194. Redenen voor weigering — 194. — aan afdelingen van gemeenten, betaling van —, vorm advies, tweede — voor één jaar, teruggaaf — 195. Wat in aanmerking komt voor — 195, 196. Behandeling van aanvragen om — 196. — in verband met de begrooting 196.

Toegang. — tot handelsschool 47. — tot alle scholen voor geneesk. ambtenaren enz. 53, 56, voor schooltoezicht en gecommiteerden 243. — tot openb. scholen voor alle kinderen zonder onderscheid van godsd. gezindheid 78. — voor kinderen wier ouders buiten de gemeente wonen 82. — voor kinderen uit andere gemeenten 88. — tot vergaderingen comm. van toez. 242.

Toehoorders. Zie Bijwonen.

Toezicht op het l. o. Aan wie opgedragen 231. Reorganisatie van het — 231. — op scholen in verschillende arrondissementen enz. 231. Verdeling van het Rijk voor het — 233, 277. Onderscheiding tusschen Rijks- en plaatsel. — 235. Aan wie het plaatsel. — is opgedragen 235. Rijks— over kweekscholen 263.

Zie verder A.s.o., Comm. van toez., D.s.o., Insp. v. het l. o.

Tuin of tuinhuur 121.

Uitgebreid l. o. Op eene school voor — ook onderwijs in de verplichte vakken 84. — moet bij gebleken behoefte gegeven worden, ook al is er midd. ond. 84, of bijz. ond. in talen 85. — onafhankelijk van de goedgeheid der ingezetenen; ook toegankelijk voor on- en minvermogenden 85.

Vacantiën. Bepaling der — 101, 102, aan eene leerschool 102.

Vergelijkend examen. — voor hoofd der school afgeschaffd 128. — voor onderwijzer 131. D.s.o. deskundige bij — 233.

Vergelijkend onderzoek bij benoeming hoofd der school 127, 138. Wat daaronder te verstaan 128. Wanneer noodig 129.

Vergunning tot het geven van l. o. 59, 60. Uitreiking der akte aan vreemdelingen vóór 't verkrijgen der — 223.

Verlichting en verwarming. Zie Schoollokalen.

Verlof. Jaarwedde bij — 115, 140. — bij militairen dienst 136. Door wie — te verleenē 236, 237. — in 't persoonlijk belang van den onderwijzer 237.

Vernietiging. Aanvraag — raadsbesluit door D.s.o. 242.

Veroordeeling. Verlies bevoegdheid bij — 65, 265. Getuigschriften goed gedrag na — 127. Ontneming bevoegdheid ook zonder — 136. Uitreiking akte na — 66, 223.

Verordeningen (plaatselijke). — betreffende: voorbereidend onderwijs 77, verwijdering leerlingen 83, 236, overgang leerlingen 103, bedreiging onderwijzer met geldboete 136, verlicht., verwarm. en schoonh. schoollokalen 167, geregeld schoolgaan 191, aanwijzing scholen 191, comm. van toez. 235 tot 237, schoolverzuim 245, kinderarbeid 246, 247.

Verplaatsing van hoofden 128, 130, 131, van onderwijzers 131.

Verzuim. — van enkele lessen niet gecoorloofd 78, 86, 264. Wat te doen bij — 87. Straf tegen school— 191.

Vestigingsplaats eener openb. school. Goed te keuren door Ged. Staten 95,

96. Niet aan te wijzen door Ged. Staten 94, of door den M.v.B.Z. 95. Wat bij de — in acht te nemen 265.

Visum. Bewijs van — op stukken van bijz. onderw. 200, 201, 275.

Volontairs in de school 62, 225.

Voorbereidend onderwijs. Is geen l. o. en mag zonder akte l. o. gegeven worden 59. Wat — omvatten kan 76, 77. — kan aan eene lagere school verbonden worden 76. Vernietiging plaatsel. verord. betr. — 77. Maatregelen betr. gebouwen voor — onnoodig 78. Afstand van een schoollokaal voor bewaarschool 95. Subsidie aan eene bewaarschool voor geestelijke zusters 100.

Voordracht. — voor hoofd der school 127. — voor onderwijzer 128. Te weinig kandidaten voor — 129. Behandeling der — bij den raad 130. Benoeming buiten de — 130. Verschil over de — voor onderwijzer 131, 132.

Vreemdelingen. Behoeven vergunning om l. o. te geven 58, 59. Uitreiking akte aan — 223.

Vrije woning. — voor het hoofd der school 113. —, die niet gebruikt wordt 119. Beslissingen in geschil over — 120. Verhuring der — 120. Ontruiming der — 136. — voor waarnemend hoofd 140. Genot der — wordt geschat door Ged. Staten 157. Verstrekking van — in plaats van vergoeding huishuur 266. Wat onder — te begrijpen 272.

Waarneming. — van het bestuur eener school 106. — der betrekking van onderwijzer 137, 138, aan Rijksscholen 138. Ontheffing der —, ontslag aan den waarnemer 138. Belooning bij — 139, 140. — door kweekelingen 141. Pensioensbijdrage bij — 158. — der betrekking van hoofd eener bijz. school 202.

Wachtgeld. — aan onderwijzers 156, 157. — aan inspecteurs 252.

Waterschappen doen geene uitgaven voor l. o. 50, tenzij krachtens octrooi van bedijking 163.

Werkplaatsen aan de openbare scholen 85.

Winstgevend bedrijf. Zie Rijksbijdrage voor 't bijz. onderwijs.

Wiskunde. Vervallen der — als examenvak 224. Bevoegdheid tot 't geven van onderwijs in — 259.

Zedelijkheid. Zonder bewijs van — mag niemand l. o. geven 58; uitzonderingen 59.

Zegel. Toepassing der — wet op: getuigschriften goed gedrag 126, 200, 219, 227; verzoekschriften om benoemd te worden 130; akten aanstelling onderwijzers 130; bevelschriften tot betaling pensioensbijdragen 159; idem tot betaling rijksbijdrage aan de gemeenten 174; visum stukken bijz. onderw. 200; akten van bekwaamheid 223, 227, 229; akten van aanstelling en beëdiging leden comm. van toezicht 238.